

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

"PAPA EFTİM BU MEMLEKETE BİR ORDU KADAR HİZMET ETMİŞTİR."

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

TÜRK PAPA

İSTİKLAL HARBİNDEN
ERGENEKON SÜRECİNE
PAPA EFTİM VE
TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİNİN
FAALİYETLERİ...

ÜMİT DOĞAN

TÜRK PAPA

Genel Yayın No: 122

Araştırma & İnceleme: 99

Yazan: Ümit Doğan

Kapak Tasarım: Kripto Tasarım Ekibi

Düzeltili: Serkan Akın

Pazarlama Sorumlusu: Ahmet Mert Öztuğ

Baskı: BRC Basım Matbacılık / Ankara

1.Baskı: Mart 2016

ISBN: 978-605-4991-33-4

Sertifika no: 11826

Her hakkı saklıdır. Bu yapıtın aynen ya da
özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılmaz.

Kapak tasarımının tüm hakları yayınevine aittir.

Copyright © 2008-2016, KRIPTO KİTAPLAR Pupliching House

Yayımlayan:

kripto

Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

İçel Sokak 6/4 Kızılay / Ankara

Tel: 0312 432 1923 Faks: 432 1933

e-posta: kripto@kriptokitaplar.com

www.kriptokitaplar.com

ÜMİT DOĞAN

1984 yılında Kırıkkale'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kırıkkale'de tamamladı. 2013 yılında İşletme alanında lisans eğitimini tamamladı. Uzun süredir İstiklal Harbi tarihi konusunda araştırmalar yapan genç tarih araştırmacısı, anılan zaman kesitinin üzerinde çok durulmayan / araştırılmayan yönlerini derinlemesine nüfuz etmek çabası ile önplana çıkmıştır. Ümit Doğan bu anlayışla yaptığı yayınlanan ilk çalışması "Mustafa Kemal'in Muhafızı Topal Osman" kitabında, Cumhuriyet tarihinin istismara en açık ve birbirine bağlı iki hadisesi olan Ali Şükrü Bey cinayeti ve Topal Osman'ın öldürülmesi konularını delil belge ve analizlerle aydınlatmayı başarmıştır. Yazar, hazırlamış olduğu "Türk Papa" isimli ikinci kitabında ise, yine çok az bilimsel araştırmaya konu olan "Papa Eftim ve Türk Ortodoks Kilisesi'ni" derinlemesine işlemiştir. Ümit Doğan, evli ve bir çocuk babasıdır.

İletişim: tsumut71@gmail.com

<https://twitter.com/tsumut71>

<https://www.facebook.com/umit.dogan.1650>

*Şubat 2015'te PKK'lı teröristlerce şehit edilen,
Ege Üniversitesi Tarih Bölümü öğrencisi
FIRAT YILMAZ ÇAKIROĞLU' nun
aziz ruhuna...*

İÇİNDEKİLER

BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE PAPA EFTİM VE TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİNİN FAALİYETLERİ	11

ÖN SÖZ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

PAPA EFTİM'İN DOĞUMU, RUHBANLIĞI, FENER'E KARŞI İLK İSYANI VE KESKİN METROPOLİT VEKİLİ OLARAK YAPTIĞI FAALİYETLER	15

PAPA EFTİM'İN (KARAHİSARLIOĞLU PAVRI) DOĞUMU, ÇOCUKLUĞU VE RUHBANLIĞA BAŞLAMASI.....	15

PAPA EFTİM'İN FENER PATRİKHANESİNE KARŞI YAYINLADIĞI MEŞHUR KESKİN BEYANNAMESİ: "YUNANLI DEĞİLİZ, ŞANLI TÜRK MİLLETİNİN EVLATLARIYIZ!"	16

FENER PATRİKHANESİ'NİN RUMLAŞTIRMAK İSTEDİĞİ ANADOLU TÜRK ORTODOKSLARI: "KARAMANLILAR"	17

FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN TARİH BOYUNCA TÜRK MİLLETİ İLE İLİŞKİLERİ	23

FENER RUM PATRİKHANESİ PAPA EFTİM HAKKINDA TUTUKLAMA EMRİ ÇIKARTTIRIYOR.....	36

MÜSLÜMAN KESKİN HALKI TARAFINDAN MÜNTEHİB-İ SANİ SEÇİLEN PAPA EFTİM MECLİS-İ MEBUSAN SEÇİMLERİNE KATILIYO	37

KESKİN METROPOLİT VEKİLİ PAPA EFTİM SİVAS KONGRESİ'NE KATILDI MI?	38

PAPA EFTİM'İN MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE TANIŞMASI NASIL GERÇEKLEŞTİ?	39

PAPA EFTİM'İN KUVAY-İ SEYYARE İLE YAKIN İLİŞKİSİ VE PONTUS ÇETELERİNİ İKNA ÇABALARI	41

PAPA EFTİM, GENERAL HARBORD'A TELGRAF GÖNDERİYOR	42

MUSTAFA KEMAL PAŞA, PAPA EFTİM'DEN KESKİN'DE İKİBİN YATAKLI BİR HASTANE KURMASINI İSTİYOR	43

SOVYET GENERAL MİHAİL FRUNZE'NİN KESKİN ZİYARETİ / KARADENİZ SAHİLLERİNDE YANAN PONTUS ATEŞİ PAPA EFTİM SAYESİNDE İÇ BÖLGELERE SIÇRAMIYOR.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

PAPA EFTİM'İN FENER RUM PATRİKHANESİ'NDEN RESMEN AYRILIŞI VE BAĞIMSIZ TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİNİN KURULMASI, LOZAN ANTLAŞMASI VE NÜFUS MÜBADELESİ	47

PAPA EFTİM'İN VE TÜRK ORTODOKSLARININ FENER RUM PATRİKHANESİ'NDEN AYRILMA VE MİLLİ PATRİKHANEYİ KURMA GİRİŞİMLERİ	47

FENER'DEN AYRILMA VE MİLLİ PATRİKHANE YIKILMA ARZUSUYLA İLGİLİ DÖNEMİN BASININA YANSIYANLAR.....	51

YUNAN VATANDAŞI ATİNA METROPOLİTİ MELETİOS'UN PATRİK SEÇİLMESİ VE AYRILIKÇI FAALİYETLERİ	56
MUHTEMEL AYAKLANMALARINI ÖNLEMEK AMACIYLA İÇ ANADOLU'YU DOLAŞAN PAPA EFTİM'E SULKAST GİRİŞİMİ VE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN ENTRİKALARI	58
PAPA EFTİM'İN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ÖNÜNDEKİ NUTKU (31 MART 1922)	63
PAPA EFTİM'İN TÜRK ORTODOKS KİLİSESİ KONGRESİNİN TOPLANMASI İÇİN GÖSTERDİĞİ OLAĞANÜSTÜ ÇABA	65
ANADOLU TÜRK ORTODOKSLARI KİLİSE KONGRESİNİN TOPLANMASI VE BAĞIMSIZ TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'NİN KURULMASI	69
PAPA EFTİM'İN FENER PATRİKHANESİ'NİN İFTİRALARINA AYRI AYRI CEVAP VEREN BEYANATI	71
TÜRK ORTODOKSLARININ GAZETESİ: "ANADOLU'DA ORTODOKSLUK SADASI"	73
BÜYÜK TAARRUZ VE KAYSERİ'DEKİ TÜRK ORTODOKSLARININ ZAFER KUTLAMALARI	81
LOZAN GÖRÜŞMELERİNDE FENER RUM PATRİKHANESİ TARTIŞMALARI	85
LOZAN ANTLAŞMASINA GÖRE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN STATÜSÜ	90
NÜFUS MÜBADELESİ VE ANADOLU TÜRK ORTODOKSLARININ DURUMU	91
MÜBADELENİN ACI YÜZÜ VE MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ÜZÜNTÜSÜ	98
TÜRKİYA'DAN KALDIRILAR BİZLERİ, KAN AĞLAYOR HEPMİZİN GÖZLERİ	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PAPA EFTİM'İN İSTANBUL'A GELİŞİ, TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'Nİ İSTANBUL'A TAŞIMASI VE SONRASINDA YAŞANANLAR	111
PAPA EFTİM – MELETİOS MÜCADELESİ, MELETİOS'UN İSTANBUL'U TERK ETMESİ VE PATRİKLİKTE İSTİFASI	111
PAPA EFTİM, İSMET İNÖNÜ İLE BATI TRAKYA OLAYLARI VE İSTANBUL RUMLARININ DURUMUNU GÖRÜŞÜYOR	118
GRİGORİOS'UN PATRİK SEÇİLMESİ VE PAPA EFTİM'İN PATRİKHANE'YE EL KOYMASI	123
PAPA EFTİM, FENER PATRİĞİ GRİGORİOS VE DAMYANOS DAMYANİDİS ARASINDA YAŞANANLAR	131
HALİFELİĞİN KALDIRILMASI PATRİK GRİGORİOS'U TELAŞA DÜŞÜRÜYOR	137
PAPA EFTİM TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİNİ İSTANBUL'DAKİ PANAYİRA KİLİSESİNE TAŞIYOR	139
KONSTANTİN ARABOĞLU'NUN PATRİK SEÇİLMESİ VE PAPA EFTİM'İN TAVRI	144
PAPA EFTİM'İN RUHANİ YETKİLERİNİ GERİ ALMASI VE SONRASINDA YAŞANANLAR	147
ESKİ DOST İSTİMAT ZİHNİ, PAPA EFTİM ALEYHİNDE FAALİYETLERE BAŞLIYOR	151
II. FOTİUS'UN PATRİK SEÇİLMESİ VE SONRASINDA YAŞANAN BAZI GELİŞMELER	153
PAPA EFTİM'E BAĞLI PAPA ZEFERANTOS'UN BATI İSTANBUL PATRİKHANESİ'NDEKİ ŞÜPHELİ ÖLÜMÜ VE DEFNEDİLMESİ SÜRECİNDE YAŞANANLAR	156

PAPA EFTİM'İN FENER RUM PATRİKHANESİ'NE KATILACAĞI YALANI VE PAPA EFTİM'İN TEKZİBİ	159
TÜRK ORTODOKS KİLİSESİ'NDE DİL REFORMU, TÜRKÇE İBADETİN BAŞLAMASI VE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN TEPKİSİ	160
PAPA EFTİM'İN YEDİ GÜN DERGİSİNE VERDİĞİ MÜLAKAT: "TABANCALI PAPAZ PAPA EFTİM"	163
RUHANİLERİN MABED VE AYINLER DIŞINDA DİNİ ELBİSELER GİYMESİNİ YASAKLAYAN KANUN VE PAPA EFTİM'İN DESTEĞİ	164
PAPA EFTİM'İN TAVSİYESİYLE İSTİMAT ZİHNİ BEY'İN TÜRK ORTODOKSLARINI TEMSİLEN MİLLETVEKİLİ SEÇİLMESİ VE SONRASINDA YAŞANANLAR	167
ATATÜRK'E SULKAST İDDİALARINA VE PAPA EFTİM ÖNDERLİĞİNDEKİ TÜRK ORTODOKSLARININ VE DİĞER VATANDAŞLARIN TEPKİSİ	169
PAPA EFTİM'E YENİ CEMAAT SAĞLAMAK AMACIYLA GAGAVUZLARIN TÜRKİYE'YE İSKANI MESELESİ	174
PAPA EFTİM, "SİROZ" TEŞHİSİ KONAN ATATÜRK'ÜN SİHHATİ İÇİN AYIN YAPARAK DUA EDİYOR	176
FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN PANAYIA VE HRİSTOS KİLİSELERİNİ PAPA EFTİM'İN ELİNDEN ALMA GİRİŞİMLERİ	178

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS OLAYLARININDA FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN ROLÜ, PAPA EFTİM-ATHENAGORAS MÜCADELESİ VE SONRASINDA YAŞANANLAR	183
II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA RUS YANLISI MAKΣİMOS'UN İSTİFA ETTİRİLEREK YERİNE AMERİKA'DAN GETİRİLEN ATHENAGORAS'IN PATRİK SEÇİLMESİ	183
PATRİK ATHENAGORAS'IN İLK FAALİYETLERİ VE PAPA EFTİM'LE OLAN İLİŞKİLERİ	188
KIBRIS'TA 1950 PLEBİSİTİ (REFERANDUM) VE MAKARİOS'UN BAŞPİSKOPOS SEÇİLMESİ	191
ADNAN MENDERES'İN FENER RUM PATRİKHANESİ'Nİ ZİYARETİ VE ATHENAGORAS'A ÖVGÜ DOLU SÖZLERİ	192
EOKA'NIN KURULUŞU, RUM TERÖR FAALİYETLERİ VE TÜRK KATLIAMLARININ BAŞLAMASI	194
KIBRIS SORUNUNUN TÜRKİYE'NİN GÜNDEMİNE GİRMESİ VE 6-7 EYLÜL 1955 OLAYLARI	195
PAPA EFTİM VE FENER RUM PATRİKHANESİ ARASINDA YAŞANAN İKİNCİ CENAZE DEFNETME KRİZİ	204
PAPA EFTİM: "PATRİK ATHENAGORAS, KIZIL PAPAZ MAKARİOS'U AFOROZ ETMELİ"	205
27-28 OCAK OLAYLARI, 1958 KIBRIS MİTİNGLERİ VE PAPA EFTİM	208
PAPA EFTİM VE ATHENAGORAS'IN YAYIN ORGANI ELEFTERİ FONİ GAZETESİ ARASINDAKİ TARTIŞMALAR	218
1960 YILINDA KİSMİ FELÇ GEÇİREN PAPA EFTİM, BAYRAĞI OĞLU TURGUT ERENEROL'A TESLİM EDİYOR	220
1960 İHTİLAL, ALPARSLAN TÜRKİYE VE TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ	223
KIBRIS'TA AKTİRAS PLANI, KANLI NOEL OLAYLARI VE KUMSAL KATLIAMI	227

KANLI NOEL OLAYLARINA TÜRKİYE'NİN TEPKİSİ, İSTANBUL'DAKİ RUMLARININ SINIR DIŞI EDİLMESİ VE PAPA EFTİM'İN CEMAATSİZ KALMASI	232
PAPA EFTİM FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN İÇ YÜZÜNÜ ANLATIYOR	234
1964 YILINDA FENER RUM PATRİKHANESİ KONUSUNDA ALINAN BAZI TEDBİRLER VE GELİŞEN OLAYLAR	240
PAPA EFTİM'İN OĞLU SELÇUK ERENEROL'ERMENİ KİLİSESİNDEKİ TÖRENDEN ÇIKARILIYOR / ERMENİ PATRİĞİ: "O ADAMIN OĞLUNUN BURADA İŞİ NE?"	243
KIBRIS'TA GEÇİTKALE VE BOĞAZIÇI KATLIAMLARI, TURGUT ERENEROL'UN OLAYLARA TEPKİSİ	244

BEŞİNCİ BÖLÜM

PAPA EFTİM'İN VEFATINDAN SONRA TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'NİN FAALİYETLERİ..... 247

PAPA EFTİM'İN VEFATI, KİŞİLİĞİ VE ÖZEL HAYATI	247
HEYBELİADA RUHBAN OKULUNUN KAPANMASI VE ATHANEGORAS'IN TAVRI	258
DİMİTRİOS'UN PATRİK SEÇİLMESİ SÜRECİNDE YAŞANANLAR VE TURGUT ERENEROL'UN AÇIKLAMALARI	261
KIBRIS BARIŞ HAREKATI VE TURGUT ERENEROL'UN KUTLAMA MESAJI	263
PAPA II. JEAN PAUL'UN TÜRKİYE ZİYARETİ VE TURGUT ERENEROL'A "PAPA'YI KARŞILAMAYA GİTMEYECEKSİNİZ." EMRİ	266
PATRİKHANE BİNASININ ONARIMI VE ORTODOKS ALEMİNİN BULUŞMASI ...	268
TURGUT ERENEROL: "KİLİSELER BİZE DEVREDİLMELİ"	269
PATRİK DİMİTRİOS'UN ABD ZİYARETİ ÜZERİNE TURGUT ERENEROL'UN AÇIKLAMALARI	270
TURGUT ERENEROL'UN VEFATI VE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN DİNİ TÖREN ENGELİ	271
PATRİK DİMİTRİOS'UN VEFATI VE BARTHOLOMEOS'UN PATRİK SEÇİLMESİ	272
ALPARSLAN TÜRKES'İN TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'NE GAGAVUZLARDAN CEMAAT SAĞLAMA GİRİŞİMİ	274
SELÇUK ERENEROL'UN VEFATI VE BİRKAÇ GÜN ÖNCESİNDE YAŞANAN NECİP HABLEMİTOĞLU CİNAYETİ	277

ALTINCI BÖLÜM

FENER RUM PATRİKHANESİNİN EKÜMENİKLİK ÇABALARI, AB SÜRECİNDE YAŞANANLAR VE TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'NİN TAVRI 281

EKÜMENİKLİK MESELESİ NEDİR?	281
TÜRKİYE CUMHURİYETİ, FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN EKÜMENİK SIFATINI NEDEN KABUL ETMEMEKTEDİR? KABUL EDERSE NELER OLUR?	285
PATRİK BARTHOLOMEOS'UN FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN EKÜMENİKLİĞİNİN KABUL EDİLMESİ KONUSUNDAKİ FAALİYETLERİ	290
BARTHOLOMEOS'UN 1992-1993 YILLARINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ	291
BARTHOLOMEOS'UN 1994 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER	294

BARTHOLOMEOS'UN 1995-1996 YILLARINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	299
***VAHİY VE ÇEVRE SEMPOZYUMUNDA YAŞANANLAR VE SEVGİ ERENEROL'UN AÇIKLAMALARI.....	300
BARTHOLOMEOS'UN 1997 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	303
BARTHOLOMEOS'UN 1998-1999 YILLARINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	306
BARTHOLOMEOS'UN 2000 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	308
BARTHOLOMEOS'UN 2001 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	309
***VASILAKİ FLORİDİ'NİN BARTHOLOMEOS'A VERDİĞİ 3.300.000 DOLARIN AKİBETİ İÇİN AÇTIĞI DAVA.....	309
BARTHOLOMEOS'UN 2002 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	312
***DİYANET'İN DÜZENLEDİĞİ İFTARA BARTHOLOMEOS'UN TALEBİ ÜZERİNE KATILMAMASI İSTENEN SELÇUK ERENEROL'UN TEPKİSİ.....	314
BARTHOLOMEOS'UN 2003-2004 YILLARINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	315
***FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN YENİ SEN SİNOD ÜYELERİ.....	316
***FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN YUNANİSTAN'DA YAPTIĞI YÜKLÜ YATIRIMLAR.....	319
***RESEPSİYON KRİZİ VE SEVGİ ERENEROL'UN AÇIKLAMALARI.....	320
BARTHOLOMEOS'UN 2005 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN OLAYLAR.....	322
***HELSİNKİ KOMİSYONU RAPORU.....	322
***KINALIADA ÇOCUK KAMPİ'NİN AÇILIŞINDAKİ GERGİNLİK.....	326
***EKÜMENİKLİK YOLUNDA HIZLI ADIM: "PATRİKHANE'NİN KURDUĞU ŞERİAT MEHKEMESİ VE KUDÜS PATRİĞİ'NİN YARGILANMASI OLAYI".....	327
BARTHOLOMEOS'UN 2006 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	330
***PAPA 16. BENEDİKTUS'UN TÜRKİYE ZİYARETİ VE BARTHOLOMEOS İLE TEMASLARI.....	331
BARTHOLOMEOS'UN 2007 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	332
***EKÜMENİKLİK İDDİASI İÇİN BARTHOLOMEOS'A SUÇ DUYURUSU.....	333
BARTHOLOMEOS'UN 2008 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	336
***EKÜMENİKLİK İDDİASI İÇİN BARTHOLOMEOS'A BİR SUÇ DUYURUSU DA AVCILAR ESKİ BELEDİYE BAŞKANI TAHSİN SALİHOĞLU'NDAN.....	338
BARTHOLOMEOS'UN 2009 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	338
BARTHOLOMEOS'UN 2010 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	341
***BARTHOLOMEOS TRABZON'DA FETHİ YILDÖNÜMÜNDE SÜMELA MANASTIRINDA AYIN YAPIYOR.....	343

***BÜYÜKADA'DAKİ RUM YETİMhanesi İLE BOZCAADAKİ MANASTIR VE ARAZİSİNİN FENER RUM PATRİKHANESİNE VERİLMESİ.....	347
BARTHOLOMEOS'UN 2011 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	350
***MÜBADELE İLE GÖNDERİLEN PATRİK KONSTANTİN ARABOĞLU'NUN KEMİKLERİNİN TÜRKİYE'YE GETİRİLEREK TEKRAR DEFNEDİLMESİ	352
***FENER RUM PATRİKHANESİ, PAPA EFTİM'E AİT ÜÇ KİLİSENİN KENDİLERİNE İADESİNİ İSTİYOR	354
BARTHOLOMEOS'UN 2012 YILINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	359
VENEDİK KOMİSYONU'NDA PATRİKHANE MESELESİ	361
AB İLERLEME RAPORLARINDA PATRİKHANE MESELESİ	363
FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN İNTERNET SİTESİ ÜZERİNDEN YAPTIĞI FAALİYETLER.....	367

YEDİNCİ BÖLÜM

ERGENEKON DAVASI, DAVANIN ÖNCESİNDEKİ OLAYLAR, SEVGİ ERENEROL'UN TUTUKLULUK VE TAHLİYE SÜRECİ	369
SEVGİ ERENEROL YURT GENELİNDE VERDİĞİ KONFERANSLARLA MİSYONERLİĞİN ZARARLARINI ANLATIYOR	369
TRABZON'DA KATOLİK RAHİP SANTORO CİNAYETİ, TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'NİN OLAYI KINAMASI VE BİRLİK ÇAĞRISI	373
DANIŞTAY SALDIRISI VE SEVGİ ERENEROL'UN MUZAFFER TEKİN HAKKINDAKİ AÇIKLAMALARI	375
SEVGİ ERENEROL, TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNE "MİSYONERLİĞİN ZARARLARI" KONULU KONFERANS VERİYOR.....	377
TÜRKİYE'Yİ SARSAN HRANT DINK CİNAYETİ VE SEVGİ ERENEROL'UN AÇIKLAMALARI	378
***SEVGİ ERENEROL: "HRANT DINK'İ ÖLDÜREN ERMENİ DİASPORASI VE ARKASINDAKİ GÜÇTÜR"	380
MALATYA'DA MİSYONERLİK FAALİYETLERİ YAPAN ZİRVE YAYINEVİNDE KATLİAM.....	384
ERGENEKON DAVASI, TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ HAKKINDAKİ İDDİALAR VE SEVGİ ERENEROL'UN TUTUKLULUK SÜRECİ.....	386
ÖZEL YETKİLİ MAHKEMELERİN KALDIRILMASI, YENİDEN YARGILAMA.....	400
SÜRECİ VE SEVGİ ERENEROL'UN TAHLİYESİ.....	400

SONUÇ	403
KAYNAKÇA.....	417
DİZİN	427

BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE PAPA EFTİM VE TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİNİN FAALİYETLERİ

ÖN SÖZ

Tarihi, insanlık tarihi kadar eskiye dayanan büyük Türk milleti, zaman içerisinde çeşitli dinlerin etkisine girmiştir. Anadolu'nun en eski sahibi olan ve Hristiyanlık inancını benimsemiş Türk Ortodoksları; Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde milli benliklerinde, dil, örf ve âdetlerinde değişiklik olmaksızın varlıklarını sürdürmüşlerdir. Millî Mücadele yıllarına gelindiğinde Fener Rum Patrikhanesi, Türk Ortodokslarını Hristiyan olduklarından dolayı yoğun Rumlaştırma politikasına tâbi tutmuştur. Fener Rum Patrikhanesi'nin bütün çabalarına rağmen bu insanlar, Kurtuluş Savaşında Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alırken Fener Rum Patrikhanesi'nin faaliyetleri ve Yunan işgaline de sert tepki göstermişlerdir. Bu tepkinin oluşmasında o dönemde Keskin Metropolit Vekilliği yapan geç papaz Papa Eftim'in rolü büyüktür. Bu çalışmada Papa Eftim ve onun Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılarak kurduğu Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin başlangıçtan günümüze kadar olan faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Bu çalışmamda *"Papa Eftim ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Faaliyetleri"* konusunu seçmemin nedeni, Millî Mücadele'nin kazanılmasında kilit rol oynamış, Cumhuriyetin ilanından sonrada Atatürk ilke ve inkılaplarının yılmaz savunucusu olmuş büyük dava adamı Papa Eftim'in ve günümüzde onun açtığı yoldan taviz vermeden varlığını sürdüren Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin faaliyetlerinin Türk milletince yeteri kadar tanınmaması, bu önemli Kurum'un hak ettiği ilgi ve rağbetten uzak kalmış olmasıdır.

Bu çalışmayı hazırlarken öncelikli olarak devlet arşivlerinde araştırma yaparak konuyla ilgili arşiv belgelerini temin ettim. Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni yerinde inceleyerek Patrikhane Basın Sözcüsü ve Papa Eftim'in de torunu olan Sevgi Erenerol ile görüştim. Bu görüşmeden sonra Sevgi

Hanım ile sürekli irtibat hâlinde olarak kendisinden bilgi almaya devam ettim. Yaklaşık yüz yıllık bir gazete araştırması yaparak Osmanlı, Türkiye ve Kıbrıs gazetelerini taradım. Konu ile ilgili kitaplar, makaleler, bildiriler vb. kaynakları temin ettim. Son olarak elektronik kaynaklar, köşe yazıları ve çeşitli haberler üzerinde çalıştım. Bütün bu kaynakları inceleyip değerlendirdikten sonra, sizlere Papa Eftim ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin faaliyetlerini en ince ayrıntısına kadar nakletmeye çalıştım.

Elinizdeki bu kitap son derece titiz bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıktı. Kitabın ilk altı bölümünde olayları kronolojik olarak sizlere naklettim. Ergenekon davası ile ilgili yedinci ve son bölümde ise konu bütünlüğünün bozulmaması adına bu esasa uymadım. Birinci bölümde Genç Keskin Metropolit Vekili Papa Eftim'in emperyalizme karşı ilk isyanı olan meşhur Keskin Beyannamesinden, İstanbul Hükümetini tanımadığını ilan ederek Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almasından ve Millî Mücadele'ye yararlı faaliyetlerden bahsettim. İkinci bölümde Papa Eftim önderliğindeki Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılarak Kayseri'de Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni nasıl kurdukları ve ne yazık ki bu insanların nüfus mübadelesi ile ülkeden gönderilişlerini işledim. Üçüncü bölümde cemaatsiz kalan Papa Eftim'in İstanbul'a yerleşerek Fener Rum Patrikhanesi ile mücadelesini kaldığı yerden devam ettirmesi, Türk Ortodoks Patrikhanesinin Kayseri'den İstanbul'a taşınması ve İstanbul'daki diğer faaliyetlerini ele aldım. Dördüncü bölümde Kıbrıs sorununun patlak verişini, Fener Rum Patrikhanesi'nin Kıbrıs olaylarındaki rolünü ve Papa Eftim'in bu ihanet ocağı ile mücadelesini sizlere sunmaya çalıştım. Beşinci bölümde Papa Eftim'in vefatından 90'lı yıllara kadar Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin faaliyetlerinden bahsettim. Altıncı bölümde Fener Rum Patrikhanesi'nin Ekümeniklik iddiaları, Patrik Bartholomeos'un bu doğrultudaki siyasi faaliyetleri ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin bu faaliyetler karşısındaki mücadelesi konularını ele aldım. Yedinci ve son bölümde ise, Ergenekon davası öncesindeki bazı önemli olaylardan, Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin adının Ergenekon davasına karışmasından, Papa Eftim'in torunu ve Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol'un bu dava kapsamındaki tutukluluk ve tahliye sürecinden bahsettim.

Çeşitli belge ve fotoğraflara yer verdiğim, dipnotlarla zenginleştirdiğim ve oluşturduğum dizinle daha kullanışlı hale getirdiğim bu kitabın, **Papa Eftim ve onun yolunda taviz vermeden yürüyen Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin, Fener Rum Patrikhanesi ve arkasındaki emperyalilere karşı verdiği/vermekte olduğu mücadelenin ülke bütünlüğümüz adına ne denli**

önemli olduğunun anlaşılmasında son derece yararlı olacağını düşünüyorum. Bununla birlikte kitapta bazı eksikliklerin olması kaçınılmazdır. Kitap, okuyucuların yapacağı katkılara her zaman açıktır.

Bu çalışmanın ağırlığını benimle birlikte taşıyan eşim ve oğluma teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi çalışanlarına, zaman zaman konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunduğum Av.İsmail Altay'a, Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kapılarını bana açan ve benimle sürekli irtibat halinde olan Sevgi Erenerol'a, Sinan Meydan'a ve tarihçiliğe adım atmamı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Ümit Özdağ'a teşekkürü borç bilirim.

**Ümit Doğan,
5 Eylül 2015, Niğde**

14 | ÜMİT DOĞAN

BİRİNCİ BÖLÜM

PAPA EFTİM'İN DOĞUMU, RUHBANLIĞI, FENER'E KARŞI İLK İSYANI VE KESKİN METROPOLİT VEKİLİ OLARAK YAPTIĞI FAALİYETLER

Papa Eftim'in (Karahisarlıoğlu Pavri) Doğumu, Çocukluğu ve Ruhbanlığa Başlaması

XIX. yüzyılın sonlarında Akdağmadeni¹, İslam ve Hristiyan ahalinin birlikte yaşadığı bir nahiye idi. Papa Eftim, 1884 yılında bu nahiyenin İstanbulluoğlu Mahallesi'nde Hristiyan bir ailede dünyaya geldi. Vaftizi yapıldıktan sonra kendisine büyükbabasının adı olan “*Pavri*” adı verildi. Babası “*Baraş*” ticaretle uğraşırdı. Akdağmadeni'nde onları “*Karahisarlıoğlu*” lakabı ile tanınırlardı. Pavri ilk ve orta tahsilini Akdağmadeni'nde yaptı. Küçük Pavri, ortaokula gitmeden çok önceleri, dine karşı büyük bir arzu duymaya başlamış ve gözleri görmeyen 90 yaşındaki babaannesiyle birlikte kiliseye gitmeye başlamıştı. Sabah erkenden kiliseye giden Pavri'nin çok zamanlar geceyi orada geçirdiği de olurdu. Ortaokul hocası Şevki Efendi, zekâsı ve çalışkanlığı ile dikkat çeken Pavri'ye destek oluyordu. Onun telkiniyle dine daha çok bağlanan geleceğin Papa Eftim'inin ideali, kendi inancı çerçevesinde iyi bir din adamı olmaktı. Müslüman arkadaşlarının Kuran-ı Kerim'i ezberlemelerine imrenerek İncil'i ezberledi. Yalnız ezberlemekle kalmadı, İncil'i tefsir etmeye de başladı.²

¹ Akdağmadeni günümüzde Yozgat iline bağlı bir ilçedir.

² Teoman Ergene, *İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları*, İstanbul 1951, s.5.

Pavri, 1908'de Ankara'ya giderek baba mesleği olan manifaturacılığa başladı. 1911 yılında evlendi³, 1912'de diyakoz⁴, 1915'te seçimle papaz oldu. Daha sonra Akdağmadeni'ne döndü. 1918 yılı Mart ayında Metropolit⁵ Vekili olarak Keskin'e⁶ atandı.

Papa Eftim'in Fener Patrikhanesine Karşı Yayınladığı Meşhur Keskin Beyannamesi: "Yunanlı Değiliz, Şanlı Türk Milletinin Evlatlarıyız!"

1918 yılına gelindiğinde Fener Rum Patrikhanesi, Osmanlı Devleti'nin peş peşe girdiği savaşlar sonucunda epeyce yıprandığını ve bir daha toparlanamayacağını düşünmektedir. Bu doğrultuda Patrikhane, "*megalo idea*"⁷ davasını hayata geçirmek için faaliyetlere başlamıştır. Yunanistan ile sürekli iş birliği halinde olan Fener Patrikhanesi bir yandan Anadolu'daki Türk Ortodoksları Rumlaştırma politikası izlerken bir yandan da Avrupa'ya "Anadolu'daki Ortodokslar Rum kökenlidir." mesajı vermeye çalışmıştır. Patrikhane, Rumlaştırma politikasına "*Anadolu'daki Türk Ortodokslarına Yunan Dili Öğretme*" faaliyetleri ile başlamıştır. Buradaki asıl amaç ise bu insanlara yalnız dil öğretmek değil, Yunan mefkure, gelenek ve göreneklerini de aşılaktır. Patrikhane bunun için büyük bir eğitim teşkilatı kurmuş, Rum okullarında Türkçe okutulmasını yasaklamış, açmış olduğu okullara Megalo İdeacı profesörler yerleştirmiştir. Patrikhane'nin Anadolu'nun dört bir yanına gönderdiği tüccarlar, rahipler ve öğretmenler sabırlı ve sistemli bir şekilde faaliyet göstererek buradaki Türk halkını öz benliklerinden uzaklaştırmaya çalışmışlardır.

³ Yonca Anzerlioğlu, "*Türkiye'de Ortodoks Türkler (XVI. yy. – XX. yy.)*", Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, s.201.

⁴ Diyakoz, Ruhbanlık derecelerinin ilk basamağı, papaz yardımcısı.

⁵ Metropolit, Ortodokslukta Patrikten sonra gelen, bir bölgenin din işlerine başkanlık eden kişi.

⁶ Keskin günümüzde Kırıkkale iline bağlı bir ilçedir.

⁷ Megalo İdea, Büyük Yunanistan'ı kurma ideolojisidir. 1844 yılında, Yunan Başbakanı Kolettis, Parlamento'da yaptığı konuşmasında megalo ideayı şöyle tarif etmektedir: "*Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir; sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece Krallık içinde oturanlar değildirler, aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de, ya da Edirne'de, İstanbul ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda, Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır. Helenizmin iki büyük merkezi vardır: Krallığın başkenti Atina'dır. İstanbul, büyük başkent, bütün Yunanlıların kenti, düşü, umududur.*" Bkz: Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, (Çev. Halim İnal), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, s. 17.

Papa Eftim, Anadolu'da ve dünyada yaşanan gelişmeleri yakından takip eden bir din adamıdır. Patrikhane'nin Türk milletine olan düşmanlığını gören Papa Eftim'in yapacağı iki şey vardır. Ya Ortodoks bir din adamı olarak bağlı bulunduğu ruhani merkez olan Fener Rum Patrikhanesi'nin talimatları doğrultusunda hareket edecek ya da dinen bağlı bulunduğu kurumu karşısına alıp, mensup olduğu Türk milletinin yanında yer alacaktır. İşte bu çok zor karar aşamasında Papa Eftim, tereddüt dahi etmeden milletin yanında yer almayı seçmiştir. Genç ruhani Papa Eftim, 1 Nisan 1918 tarihinde Keskin'de Metropolit Vekili iken Fener Patrikhanesi'nin faaliyetlerini protesto etmek için bütün kamuoyu ve dünya Hristiyanlığına hitap eden meşhur bildirisini yayınlarak şu sözleri söylemiştir:

"(...)Mesela, İstanbul Patrikhanesi'nin bize Türklüğümüzü unutturmak ve dilimizi değiştirmek için aldığı bunca tedbirler hiç kâr etti mi? İşte Türk tabiiyetimiz ve dilimiz olduğu gibi bakidir. Halis Türk ve Türk evlatları olduğumuzu âdet, töre, kültür ve her hâlimizle bunu ispat etmekteyiz.

Düşüncelerimizi böylece hülasa (özetlemiş) ve halletmiş oluyorum, zannederim. İşitmek için kulağı olan işitsin! On asırdan beri Anadolu'da Türk hükümetimiz kiliselerimize ve dinimize ne zaman taarruz etti? Böyle bir şey vaki midir? Haşa!

Din Allah'a ait ve vicdana bağlıdır. Kiliseler siyaset ocağı değildir, Allah'ın evidir. Din şerre ve ihtilafa alet değildir, hayra ve iyiliğe sulh ve selamete delalettir. Fener Patrikhanesi'nin, dinî ve ruhani vazifesini ihmal ederek, şanlı Türk milletinin biz şanlı evlatlarını hilelerle Yunanlı yapmaya kalkışması ve Avrupa'ya böyle göstermesi, Türk milletinin aleyhine esastan ari şikâyetlerde bulunması, Allah'ın emrine ve hakikatine muhaliftir..."⁸

Fener Patrikhanesi'nin Rumlaştırmak İstedığı Anadolu Türk Ortodoksları: "Karamanlılar"

Papa Eftim, Keskin Beyannamesi ile ülkenin durumundan Müslümanlar kadar Hristiyanlarında rahatsız olduğunu belirtmiş ve iki temel noktaya vurgu yapmıştır⁹. Bunlardan birincisi Anadolu'da yaşayan Ortodoksların tamamının Rum olmadığı ve bu insanların dilleri, âdetleri ve kültürleri ile Türk olduklarını ispatladıklarıdır. İkincisi ise Fener Rum Patrikhanesi'nin bu gerçek karşısında

⁸ M. Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türk Hristiyanlığı*, İstanbul 1980, s.189.

⁹ Anzerlioğlu, a.g.t, s.204.

takındığı Helenleştirme/ Yunanlaştırma/ Rumlaştırma politikasının bağlı bulunduğu devlete karşı yapılmış bir ihanet, bir vatan hainliği olduğudur.

Peki “Karamanlılar” adıyla bilinen ve Fener Rum Patrikhanesi’nin asimilasyon politikasına direnmeye çalışan bu Türk Ortodoksları kimlerdir? Anadolu’ya ne zaman gelmişlerdir? Neden bağlı oldukları dinî kurumun emirlerine karşı gelip millî mücadeleye katılmışlardır?

XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı ülkesinde 4 milyon kadar Ortodoks’un varlığı kabul ve bunların takriben yarısının Karamanlı, yâni “Türk Ortodoks” olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰ Osmanlı arşivlerinde Karamanlılar’a “Zimmiyan-i Karaman” ya da “Karamaniyan” denilmektedir. Karamanlıların ise kendilerine “Anadolu Hristiyanı” veya “Anadolular”, konuştukları dile de “Yavan Türkçe”, “Sade Türkçe”, “Anadolu Lisanı” dedikleri görülmüştür.¹¹ “Ortodoks Karamanlı” isminden ilk defa bahseden kişi ise Alman seyyah Hans Dernschwam’dır.¹² İstanbul ve Anadolu’yu dolaşan Dernschwam’a göre Karaman’dan gelerek İstanbul’da Yedikule’de bir mahallede oturan ve Karamanos denilen Ortodoks Hristiyan olan bu topluluğu İstanbul’a getiren Yavuz Sultan Selim’dir. Sultanın emriyle İstanbul’a getirilen bu insanlar sadece Türkçe konuşmaktadırlar.

Karamanlı adının yerleşim yerinden mi yoksa bu insanların mensup oldukları boy adından mı verildiği tam tespit edilememiştir. Ancak çoğunlukla Karamanlı adının bu Ortodoks Türklerin yerleşim sahasından dolayı verildiği görüşü kabul görmüştür.¹³ Speros Vryonis, Karamanlıların Anadolu’nun birçok yerine yerleştiklerini ancak çoğunluğunun Karamanoğulları Beyliği’nin hüküm sürdüğü topraklarda yaşadığı için Karamanlı adını aldıklarını belirtmektedir.¹⁴ Salaville ve Dalleggio “Karamanlıdika” adıyla yayınladıkları üç ciltlik Karamanlıca eserler bibliyografyasının ön sözünde Karaman Bey’in beyliğini 1243 yılında kurduğunu, zamanla beyliğinin sınırlarını genişlettiğini,

¹⁰ Bülent Atalay, “Türk Ortodoksların/Karamanlıların Türk Millî Mücadelesine Destekleri ve Maruz Kaldıkları Mübadelenin Türk Kamuoyuna Yansımaları”, *Journal of History Studies*, Şubat 2014, s.21.

¹¹ Evangalia Balta, “Anadolulu Türkofon Hristiyan Ortodoksların Ulusal Bilinçlerini Araştırmaya Yarayan Kaynak Olarak Karamanlıca Kitapların Önsözleri”, *Tarih ve Toplum*, Şubat 1990, s.84.

¹² I. Phonetica – J. Eckmann, “Anadolu Karamanlı Ağzlarına Ait Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1950, C.8, S.1.2, s.165.

¹³ Mustafa Akkaya, *Hristiyan Türklerden Karamanlılar*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.44, <https://rantey.org>

¹⁴ Anzerlioğlu, a.g.t., s.112.

önceleri başkentin Larende daha sonra ise Konya olduğunu ifade ederek bölgenin sınırlarını çizmeye çalıştıktan sonra bu bölge halkının çok sonraları “Karamanlı” ismi aldığını anlatmaktadırlar. Salaville ve Dalleggio, Karaman Beyliği ile Karamanlılar arasındaki ilişkiyi destekler bilgiler öne sürmektedir.¹⁵ Semavi Eyice’ye göre adları ve dilleri ve Türkçe olan bu Ortodokslara İç Anadolu’da Karaman civarında rastlandığı için Karamanlı Rumlar adı verilmektedir.¹⁶ I. Phonetica ve J. Eckmann ise Karamanlıların Suriye’de, Balkanlar’da, Besarabya’da, hattâ Kırım’da tesadüf edilmekle beraber, Karamanlıların esas kütlesi, Türk - Yunan ahali mübadelesine kadar, Anadolu’nun takriben Trabzon - Fırat - Toros - Silifke hattından batıya düşen kısmında, bilhassa Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya bölgesinde, Karadeniz’in sahil bölgesinde İstanbul’da ve başka yerlerde dağınık olarak oturduklarını ifade etmektedirler.¹⁷ Robert Anheggerde Türkçe konuşan Ortodoksların Rumeli’de Teselya, Makedonya ve Tuna’ya kadar uzanan bölgede yaşamış olduklarını hatta Besarabya, Odessa ve Mariupol’de de izlerinde rastlanabileceğini ifade etmektedir.¹⁸ Yunan harfli ilk Türkçe gazeteyi çıkartan Evangelios Misailidis ise Karamanlı adının Karaman’dan geldiğinin altını çizmekte ve bu isimlendirmenin Sultan Murat Han döneminden itibaren var olup İstanbul’un Karaman’ından kaynaklandığını ileri sürmektedir. ¹⁹ Misailidis, Anadolu’dan İstanbul’a gelen ve büyük Karaman ve küçük Karaman olarak adlandırılan mahallelerde yaşayan inşaat ustası ve amelelerin devletin veya kişiye ait binaların inşası sırasında çağrılmalarına bağlı olarak Karamanlı adının ortaya çıktığını şöyle ifade etmektedir:

“Ve Anadolululara Karamanlı ismi tâ Sultan Murat Han-ı Gazi hazretlerinin asrından sehven İstanbul’un Karamanından dolayı kalmıştır, şöyle ki, Anadolu’dan İstanbul’a gelen taşçı ve duvarcı ve sıvacı ustaların ve amelenin cümlesi (İstanbul’da bulunan) Büyük Karaman ve Küçük Karaman’da otururlar idi. (...) Ve o ustaların kâffesi Anadolulu olduklarından vakit geçerek İstanbullular kâffe-i Anadoluluları Karamanlı zanneylediler.

¹⁵ Esra Yassıbaş, *Niğde’de Ortodokslar*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.14.

¹⁶ Anzerlioğlu, *a.g.t.*, s.112.

¹⁷ I. Phonetica – J. Eckmann, *a.g.m.*, s.165.

¹⁸ Robert Anhegger, “Evangelinos Misaelidis ve Türkçe Konuşan Dindaşları”, *Tarih ve Toplum*, Şubat 1998, s. 73. Anzerlioğlu, *a.g.t.*, s.112.

¹⁹ Anzerlioğlu, *a.g.t.*, 111.

*Ve böylelikle bu isim kalmış ise de yanlıştır, asıl Karaman İstanbul'dadır.*²⁰

Karamanlıların menşei (kökeni) hakkında iki görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden birincisi Karamanlılar Türkleşmiş Rum olduklarını, ikincisi ise Selçuklular zamanında Bizanslılarla olan sıkı münasebetler neticesinde Türklerin bir kısmı Hristiyanlığı kabul ettiğini ve Karamanlıların bunların torunları yani aslen Türk olduklarını kabul etmiştir. Tarihî veriler incelendiğinde ikinci görüşün doğruluğu ağır basmaktadır.

Karamanlı Ortodoksları arasında Türkçe isimlerin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı imparatorluğu idaresi boyunca ağırlıklı olarak daha önce Karamanoğullarının hüküm sürdüğü Orta Anadolu bölgesindeki birçok şehre ait tapu tahrir defterlerinde de benzer bir durumla karşılaşılacaktır. Kayseri, Niğde, Nevşehir, Ankara, Tokat, Sivas gibi illerde yaşayan Ortodoks nüfus arasındaki Türkçe isim kullanımının yoğunluğu oldukça dikkat çekicidir. Yılmaz Kurt, Sivas sancağına bağlı olan Tokat Zile yöresindeki gayrimüslim nüfus arasında Türkçe isim yoğunluğuna dikkat çekerek bu durumun Türkçenin Ortodoks nüfus üzerindeki etkisiyle, ticarî ilişki zorunluluğuyla veya baskı ile açıklanamayacağını vurgulamaktadır. Süleymaniye Camii ve imaretinin inşaatına ait mufassal muhasebe defterlerini inceleyen Ömer Lütfi Barkan, karşılaştığı gayrimüslim isimlerinin dikkat çekici bir biçimde öz Türkçe isimlerden oluştuğunu ifade etmektedir.

Osmanlı Şer'iye sicilleri de incelendiğinde Ortodoks nüfus içinde benzer isimlerin yer aldığı görülecektir. 1523-1533 yılları arasında Niğde'nin Bor kazasına ait Şer'iye sicillerinde yer alan gayrimüslim isimleri incelendiğinde "*Arslan bin Nikola, Bahşayış bin Aygut, Tanrıvermiş ve Bahar, Bağband, Devlet binti Nikola, Kızlarbeyi, Tanrıvermiş ve kardeşi Bahadır, Turmuş bin Bahadır*" gibi Türkçe isimlere rastlanmıştır.²¹ 1609-1611 yıllarına ait Kayseri Şer'iye Sicilinde yer alan gayrimüslimlerin taşıdığı Türkçe isimler arasında "*Tanrıverdi veled-i Timur, Yağmur, Sefer ve Altun, Beşe Balı ve Devlet ve Öksüz oğlu, Sinan veled-i Uğurlu, Meryem binti Beyler, Sultan, Şahin (?) veled-i Balı, Dede Balı veledi Şahbalı, Küçük veled-i Tarşad(?), İbrahim veled-i*

²⁰ Foti Benlisoy – Stefo Benlisoy, "Karamanlılar, Anadolu Ahalisi ve Aşağı Tabakalar: Türkdilli Anadolu Ortodokslarında Kimlik Algısı", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S.11, Güz 2010, s.20.

²¹ Anzerlioğlu, *a.g.t.*, 129; Ragıp Önen, "Bor Halil Nuri Bey Kütüphanesindeki Mahkem'i Şer'iye Sicilleri ve Bu Sicillerde Görülen Türkçe ve Kültürel İsimler", *Türk Etnografya Dergisi*, 1958, S.3-4, s.108-110.

İse Balı, Bulgar veled-i Mihal ve İne, Karaman ve Sultan ve Yovan, Murad ve Bayram, Beğli veled-i Todori, Dostum veled-i Karaca. Uğurlu veled-i Yardımcı. Erkilet nam Karyeden; Nurlu veled-i Sefer, Yovan veled-i Kel Murad” gibi isimler bulunmaktadır.²² 1522 yılında Ankara’da kalede bulunan bir Hristiyan mahallesinde “*Varkan, Serkis, Bedros, Kirkor*” gibi isimlerin yanı sıra Melikşah, Gökçe, Aydın, Kutlu, Arslan, Emirşah ve Murad gibi Türkçe isimler dikkat çekmektedir. Nejat Göyünç, aynı durumun Ankara’nın diğer mahallelerinde de geçerli olduğunu vurgulayarak Türkçe isimler taşıyan Hristiyanların muhtemelen Bizans zamanında Balkanlar’dan getirilerek Anadolu’ya yerleştirilmiş Türklerin soyundan geldiğini belirtmektedir.²³

Şer’iye Sicilleri dışında tapu tahrir defterleri de benzer örnekler içermektedir. Bu bağlamda, 16.yy tapu tahrir defterinde yer alan isimlere bakıldığında bugün Yunanistan’ın Kapodokiko köyünde yaşayan Karamanlıların Türkiye’deki yerleşim yerleri olan Çukur, ilginç bir örnek oluşturmaktadır: Karye-i Çukur’da “*Karlı veled-i Aydoğdu ve Hızır veled-i O (Karlı’nın oğlu Hızır), Yağmur veled-i Aydoğdu, Satılmış veled-i İneverdi ve Yardım birader-i O (Satılmış’ın kardeşi Yardım), Aydoğdu veled-i O (Yardım’ın oğlu Aydoğdu), Kademşah veled-i Aydoğdu, Ağabalı veled-i O, Emir veled-i Tutuk ve Yörük birader-i O (Emir’in kardeşi Yörük), Ayurdı veled-i Yahşi ve Budak veled-i O ve Sefer veled-i O, mirerşah veled-i Uğurlu, Tekir veled-i O, Garip veled-i Ayurdı ve Durmuş birader-i o, Sefer veled-i Çalapverdi ve Gökçe birader-i O ve Döğenci birader-i O, Sefer veled-i Küçük ve Mihail veled-i O, Hızır veled-i Küçük ve Yardım birader-i O, Kayser birader-i O, Yardım veled-i Karaca, Tanrıverdi veled-i Yörük ve İnebey birader-i O ve Yasef birader-i O ve Bahadır veled-i O, Tanrıverdi veled-i Yörük ve İnebey veled-i O, Aydığdu veled-i Seydi, Hızır veled-i Hızır ve Sefer veled-i O.*” Yine Kayseri’de “*Hızır Balı, Gül Balı*” gibi Türk isimleri taşıyan Ortodoks din adamlarına da rastlamak mümkündür.²⁴

Bilindiği üzere insan yığınlarının millet olabilmesinde dilin önemli bir yeri vardır. İnsanlar gibi milletler de varlıklarını sürdürebilmek için milli kültüre ihtiyaç duyarlar ve dil, bu milli kültürün sürekliliğini sağlayan en önemli unsurdur. Dilleri ayrı olan toplulukların yaşantıları, duyguları, zevkleri ve davranışları farklılık göstermektedir. Bu bağlamda Karamanlıların en dikkat çekici özelliklerinden birisi de Türkçe konuşuyor olmalarıdır. Karamanlıların Türkçe konuş-

²² Anzerlioğlu, *a.g.m.*, s.182.

²³ Anzerlioğlu, *a.g.t.*, 128. ; Nejat Göyünç, “Onaltıncı Yüzyılda Ankara”, *Türk Etnografya Dergisi*, s.73.

²⁴ Anzerlioğlu, *a.g.t.*, 128-129, 182-183. Ayrıca İbrahim İbrahim, “Anadolu’da Gregoryen ve Ortodoks Türkler”, *Ülkü*, C. IV., S.2, s.180.

tuklarına dair ilk bilgilere 15. yüzyılda Batı kilisesine ait bir raporda rastlanmıştır. 1437 yılında Basle Konsili'ne sunulan Latince raporda Türk kâfirlerin kıyafetlerini giyen din adamlarının, piskoposların ve başpiskoposların Anadolu'da değişik yerlerde dolaştıklarına, Türkçe konuştuklarına ve ibadet sırasında vaazın Türkçe verildiğine dikkat çekilmiştir.²⁵ Evliya Çelebi, Alanya'nın bir mahallesinde oturan gayrimüslimlerin Türkçeden başka bir dil bilmediklerini şöyle anlatır: *"Amma kadim eyyamdan beri Urum keferesi bir mahalledir, cümle üç yüz haraştır. Amma asla urum lisanı bilmeyub batıl Türk lisanı bilirler."*²⁶ Avram Galanti ise Anadolu'daki Ortodoksların Türkçeden başka dil bilmediklerini şöyle anlatır: *"Türkçe konuşan Selçukilerin on ikinci asırdan itibaren bulundukları yerlerde ve bilahare Osmanlı Türklerine geçen yerlerde yaşamış Ortodoks Rumların lisanları Türkçe idi. Bunlar Yunanca bilmediklerinden dinî eserlerini Yunan yazısı ile Türkçe yazar ve ayinlerini de Türkçe yaparlardı."* Antalya'da ilk Yunanca dersini veren ve Avram Galanti'nin de Yunanca hocası olan Nicalaidisde Antalya'ya geldiğinde Rumların bir tek Yunanca harf bile bilmediklerini söylemektedir.²⁷ Doktor Mehmet Hayri, Niğde'de yaşayan Ortodoksları iki şekilde sınıflandırmıştır. Biri madenci diğeri yerlidir. Madenciler esasen Trabzon vilayetinin Lazistan sancağı ahalisinden olup vaktiyle işletilmekte olan Bulgar Dağı ve Bereketli maden ocaklarında amelelik etmek üzere gelmişler ve buralarda yerleşmişlerdir. Yerli Ortodokslar meyanında madenci lakabıyla anılan bunların muamelat-ı mezhebiyede mercii elyevm (halen) Trabzon Metropolitanesidir. Madenciler merkez kasabasında ve Niğde kazasının Maden nahiyesinde, Sulucaova, Enehil karyelerinde; Ulukışla kazasının Maden, Kavuklu, Ovacık, Eminlik karyelerinde ikamet etmekte olup yerli Rumlarla tesalüp etmişlerdir. Hepsi Türkçeye vakıf olmakla beraber kendi aralarında gayet kaba bir Rumca ile tekellüm ederler. Yerli Ortodokslar öteden beri bu havalide sakin olanlardır. Bunların lisan-ı maderzadı (ana dili) Türkçedir. Elli yaşını geçmiş olan kadınların arasında Rumca bilen yok gibidir. Sahille irtibatı bulunan bazı erkekler Rumca konuşup yazabilirler ama çok arı değildir. Mesela Hasaköy, Andaval karyesi Hristiyanlarının lisanı Türkçeden bozulmuş isim ve sıfatlarla tasrifat-ı asliyesinden tamamen uzaklaşmış Türkçe-Rumca karışmış fiillerden ibarettir. 40-50 yaşındaki livadan (ilden) çıkmamış kadın ve erkeklerin Türkçeden başka dil bil-

²⁵ Yonca Anzerlioğlu, "Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S.51, s.179.

²⁶ Osman Turan, *Üç Selçukî Devleti ve Vaktiye Arşivleri*, İstanbul 1954, s.71.

²⁷ Mehmet Eröz, *Hristiyanlaşan Türkler*, Ankara 1983, s.33.

memeleri buradaki Ortodoksların Rumluk ve Yunan ırkı ile bir yakınlıkları olmadığını gösterir.²⁸

Türkçe isim kullanmaları, Türk âdet, gelenek ve göreneklerine sahip olmaları ve konuşma dillerinin Türkçe olması gibi özellikleri Karamanlıları Rum Ortodokslardan rahatlıkla ayırmamızı sağlamaktadır. Fener Rum Patrikhanesi'nin asimilasyon propagandaları sonucunda kimi Karamanlılar kimlik problemleri yaşasa da bu insanların birçoğu Türk olduğunun farkındadır ve Fener Patrikhanesi'nin asimilasyon politikasından fazla etkilenmemişlerdir. Bunda Papa Eftim gibi Türklük bilincini üst düzeyde taşıyan bir liderin etrafında toplanmış olmalarının etkisi büyüktür. Papa Eftim'in deyiimi ile *"Halis Türk ve Türk evlatları olduklarını âdet, töre, kültür ve her hâlleri ile ispat eden"* bu insanlar, Türk olmanın bir gereği olarak Anadolu'nun işgaline karşı Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almış ve düşmana karşı aynı soydan geldikleri Müslüman Türkler ile birlikte omuz omuza savaşmışlardır.

Fener Rum Patrikhanesi'nin Tarih Boyunca Türk Milleti ile İlişkileri

Papa Eftim'in ağır şekilde eleştirdiği Fener Patrikhanesi'nin tarih boyunca Türk milleti ile ilişkisi nasıl olmuştur? Tarihî veriler incelendiğinde Osmanlı padişahlarının Patrikhane'ye dinî statüsü gereği son derece saygılı davrandıkları, patrikleri el üstünde tuttukları hatta patriklere kendileri ile doğrudan görüşme yetkisi dahi verdikleri görülmektedir.

Papa Eftim'e göre Batı Katolik Kilisesi tarafından bir mücrim (suçlu) gibi kovalanan Doğu Ortodoks Kilisesi mezhebi, hürriyet ve istiklaline İstanbul'un fethi sonrasında kavuşmuştur. Bizans İmparatorluğu zamanında hükümdarların emir ve arzularına karşı gelen patriklerin azledildikleri sürgün cezasına çarptırıldıkları o devrin tarihlerinde yazılıdır. Ona göre Rumlar, Fatih Sultan Mehmet zamanında daha önce hiç sahip olmadıkları kadar mevki ve hürriyete kavuşmuşlardır. Papa Eftim, Yunanlıların iddia ettiği gibi Türklerin Ayasofya'yı kilise iken zorla camiye çevirmediklerini, aksine Ayasofya'nın Fatih'in kendilerine verdiği ayrıcalıklar karşısında bir minnet borcu olarak Müslümanlara bizzat Rumlar tarafından verildiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Rumlar bu Alicenap padişahlarına (Fatih Sultan Mehmet) şükran borçlarını ne ile ödemiş olabilirler? Para? Kadın? Hayır, asla! Onun böyle şeylere ihtiyacı olmadığı gibi iltifat göstermesi de düşünülmeydi. Kendi dinine samimiyetle bağlı, mutakit (inançlı, dindar), ahlaklı, bilgin, adil ve merhametli hükümdarlarını memnun etmek için Rumlar son derece ince

*bir jest göstermişlerdir. Henüz İslam eline geçmiş olan İstanbul'un bir Müslüman mabedinden mahrum olduğu düşünülmüş ve kendi ibadethanelerinden birkaçının cami hâline kalbedilmesini kabul ve rica edilmesi kararlaştırılmıştır. Hiç şüphe yok ki bu hediyein tarihî ve manevi bir değeri olmalı idi. Bu ise küçük ve ikinci derecede bir mabet olamazdı. İşte ey Ortodoks kardeşlerim ve ey medeni âlem! Yunanlıların geçmişte zaman zaman gürültüler ve yaygaralar kopartarak 'İstiyoruz, alacağız!' nara-ları ile dünyayı ayağa kaldırmaya çalıştıkları ve gasp edilmiş olduğunu id-dia ettikleri Ayasofya mabedi, Müslümanlara bir minnet ve şükran hediye-si olarak bizzat Rumlar tarafından sunulmuştur."*²⁹

Papa Eftim, Fatih'ten sonra gelen hükümdarlarından da Patrikhane'yi ko-ruyup kolladıklarını, Rumların ve diğer gayrimüslimlerin vezir, nazır, paşa gibi rütbelere getirildiğini, ancak Patrikhane'nin bütün bu iyilikleri unutup ihanet ve entrika içine girdiğini söylemektedir. Patrikhane'nin tarihteki faaliyetlerini ince-lendiğinde Papa Eftim'in hiç de haksız olmadığını görülmektedir.

Köprülü Mehmet Paşa zamanında Fener Rum Patriği III. Parthenios Türklerin tüm iyi niyet ve hoşgörüsüne karşılık, gizliden gizliye devlet aleyhin-de faaliyetler yürütmüştür. Patrik tarafından dışarıdan getirilmiş olan bazı Hristiyan casuslar, devletin huzurunu bozmak için başlarına dolama ve fes giyip yeniçeri kıyafetine bürünerek yağma ve talan hareketlerinde bulunmuş-lardır. Köprülü Mehmet Paşa olaylar üzerine Patrikhane'ye baskın düzenlet-miş, baskın sonucunda kırk elli kat civarında dolama, fes ve yeniçeri kıyafeti ele geçirilmiştir.³⁰

Daha da önemlisi Köprülü'nün eline geçen bir mektupta Patrik Parthe-nios'un yazdıklarıdır ki; İslam dinine ve Müslümanlara kin kusmaktadır. Eflak Voyvodası Konstantin Besabara'ya yazılan mektuptaki şu sözler oldukça önemlidir:

*"Müddet-i devr-i İslam tamam olmağa az kalmıştır. Hristiyanlık velvele-si âlemi tekrar tutacaktır. Ona göre tedarikte olarsınız. Pek yakında cümle vilayetler Mesihçiler eline geçip haç ve çana mensup olanlar İslam mem-leketlerine sahip olacaklardır."*³¹

Köprülü Mehmet Paşa olay hakkında bir tahkikat yaptırmış, Parthenios'u huzuruna getirtip ele geçen mektubun ne anlama geldiğini sormuştur. Patrik,

²⁹ Vakıf, 2 Aralık 1958

³⁰ Ahmet Refik Altınay, *Köprülü Paşa ve Hürriyetin İlk Geceleri*, İstanbul, 1999, s.30-31.

³¹ Naima Tarihi, (Çev: Zuhuri Danişman), İstanbul, 1969, C. IV, s.246.

Hristiyanları sadaka vermeye teşvik etmek için her sene bu şekilde yazılar yazıldığını, bu mektubun da o yazılardan biri olduğunu söylemiş ancak Patriğin açıklamaları ile tatmin olmayan Köprülü, emir vererek Patrik III. Parthenios'u, Parmakkapı'da idam ettirmiştir.³²

1821 yılında ise dönemin Fener Rum Patriği Grigorios, Mora isyanını kıstırtığına dair belgelerin³³ ele geçirilmesi üzerine Fener Meydanı'nda, Patrikhane'nin orta kapısı önünde idam edilmiştir.³⁴ İdam edileceğini anlayan Grigorios, kendisini masum göstermek adına bir aforozname³⁵ yayınlarak Mora isyanına katılan herkesi aforoz etmiştir, lakin bu davranış canını kurtarma çabasından başka bir şey değildir. İdamından yıllar sonra ortaya çıkan, Rus General İgnatıyef'in hatıratında bahsettiği mektup bize Grigorios'un masum olmadığını ve haksız yere asılmadığını düşündürmektedir. Mektup'ta, Grigorios Rus Çarı Aleksandr'a Türkler hakkındaki görüşlerini şu sözlerle bildirmektedir:

"Türkleri maddeten ezmek ve yıkmak gayrimümkündür. Çünkü Türkler çok sabırlı ve mukavemetli insanlardır. Gayet mağrurdurlar ve izzet-i nefis sahibidirler. Bu hasletleri de dinlerine bağlılıklarından ve kadere rıza göstermelerinden, an'anelerinin kuvvetinden, padişahlarına, kumandanlarına, büyüklerine olan itaat duygularından gelmektedir. Türkler zekidirler ve kendilerini müsbet yolda sevk ve idare edecek reislere sahip oldukları müddetçe de çalışkandırılar. Gayet kanaatkârdırlar. Onların bütün meziyetleri, hatta kahramanlık ve şecaat duyguları da an'anelerine merbutiyetten, ahlaklarının selabetinden gelmektedir. Türklerde evvela itaat duygusunu kırmak ve manevi rabitalarını kesretmek, din metanetlerini zaafa uğratmak icab eder. Bunun da en kısa yünü an'anat-ı milliye ve maneviyelerine uymayan haricî fikirler ve hareketlere onları alıştırmaktır. Türkler harici muaveneti reddederler. Haysiyet hisleri buna manidir. Veleve ki, muvakkat bir zaman içinde zahiri kuvvet ve kudret verse de Türkleri harici muavenete alıştırmalıdır. Maneviyatları sarsıldığı gün Türkleri kendilerinden şeklen çok kuvvetli, kalabalık ve zahiren hakim kuvvetler önünde zafere götüren asıl kudretleri sarsılacak ve maddi vasıtaların üstünlüğü ile yıkmak mümkün olabile-

³² Altınay, a.g.e. , s.31

³³ Ortodoks dünyasına yazılmış isyana teşvik eden mektuplar, para ve yardım makbuzları, Mora'daki isyancılara yazılmış mektuplar...

³⁴ Elçin Macar, İstanbul Rum Patrikhanesi, İstanbul, 2003, s.44.

³⁵ Tam metin için bkz. Ahmed Lütfi Efendi, Vakayıus-sa'at, Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, C. I, s.248,249.

cektir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'ni tasfiye için mücerred olarak harp meydanındaki zaferler kâfi değildir. Ve hatta sadece bu yolda yürümek, Türklerin haysiyet ve vakarını tahrik edeceğinden hakikatlerine nüfuz ded bilmelerine sebep olabilir. Yapılacak olan, Türklere bir şey hissettirmeden bünyelerindeki bu tahribi tamamlamaktır.³⁶

Grigorios'un cesedi ibret olsun diye üç gün darağacında bekletilip daha sonra denize atılmış, cesedinin üzerine Patrik olarak yapması gerekenlerin neler olduğu ile ihanetini göstermek amacıyla “Devlet-i Aliye'nin nimetlerinden faydalandığı, her türlü imtiyaza sahip olduğu hâlde nankörlük edip Rum-ları devlet aleyhine isyan ettirmeye çaba gösterdi.” şeklinde bir yazı asılmıştır. Patriğin denize atılmış cesedi bir Rum kaptan tarafından bulunarak Odesa'ya götürülmüş, burada ayın ile gömülmüştür. 1871 yılında Yunan Meclisi kararı ile Odesa'dan Atina'ya nakledilmiştir.³⁷ Patrikhane'nin orta kapısı hâlen kapalı tutulmaktadır. “Kin Kapısı” olarak nitelendirilen bu kapı önünde yeminler edilmiş, Patrik'le eşdeğer bir Türk din veya devlet adamı idam edilmedikçe bu kapının açılmamasına karar verilmiştir.

Papa Eftim'de bir pazar ayininin sonunda yaptığı konuşmada Fener Rum Patrikhanesi'ni orta kapının kapalı olması konusunda şu sözlerle eleştirmiştir:

“Fener Patrikhanesi hâlâ sureti haktan görünmektedir. Hakikatte ise, ihaneti sabit bir vatan haininin (Grigorios) hatırasına sadık kalmaktadır. Sorarım onlara, 200 yıl evvelinin ihanet hatırası orta kapı niçin kapalıdır? Böyle bir vatan ve millet haininin hatırası, bu kapı ile bir kin ve intikam sembolü olarak muhafaza ediliyor.”



Akşam, 18 Şubat 1974

³⁶ Tam İlmiyal Sâadet-i Ebediye, (Hıfzı-Hüseyin Hittipist/kağıtçıoğlu, 2009, s.534.

³⁷ Cevdet Paşa, Tarihi Cevdet, C. XI, İstanbul 1983, s.163.

Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi M. J. Tuvanel, 9 Eylül 1859'da Fransa Dışişleri Bakanına Atina'dan gönderdiği bir mektupta, Yunanlıların Türklere karşı beslediği kin ve nefret duygularını şu sözlerle ifade etmiştir:

*"Yunanistan'da Kralından çobanına kadar herkes, Türkiye'nin zararına toprak kazanmayı düşünüyor. Bu arzusun sınırı yoktur. Öyle ki, ilk gaye olarak Selanik'ten bahsedilirken, şimdi İzmir ve mıntikasını istiyorlar. Ruhaniler ise, İstanbul'a yeniden "Konstantinapol" adının verilmesini sağlayacak olan, Ayasofya'nın "Sent-Sofi" olarak telaffuzunu Yunan zaferinin hasretzedeleridir. Her Yunanlıya bu fikir, beşikten mezara kadar maharetle telkin ediliyor. Kırım savaşlarının cereyanı sırasında Yunanistan, Osmanlı ordularına saldırmaktan men edildiği için, kendisinin velinimetini olan İngiltere ve Fransa'ya bile tehevür ve hiddet içindedir. Yunan milletinde, Osmanlılara ve tamamen Türklüğe karşı olan bu derin kin, Türklere karşı hiçbir zaman ve her türlü durum ve şartlar altında dostluğu göstermeyeceklerdir."*³⁸

Patrikhane'nin resmî gazetesi olan Eklisiyastiki Alitia'da yayınlanan bir yazı Patrikhane'nin tarihten beri süre gelen faaliyetlerinin gerçek amacını şu şekilde özetlemektedir:

*"...Bir milletin eşitlik vaatleriyle kandırıldığı zamanlar geçmiştir. Bu devlet yıkılıyor. Bu köhne ve çürümüş vaatlerle devlet toplanamayacaktır. Coğrafi istatistikler gösterilmesi de Türk unsurunun çoğunluğa sahip olduğuna ve dolayısıyla Rum milletinin de böyle geçersiz açıklamalarla idare-i maslahât edilmesi gerektiğine kimseyi ikna edemezsiniz. Haritaları hazırlayanlar unutmamalıdır ki Rum unsuru birçok yerde azınlıkta ise de baba mirası üzerindeki tarihî ve sosyal haklarını kaybedemez."*³⁹

Bu yazıda da açıkça belirtildiği gibi Patrikhane, Osmanlı Devleti'nin Rum halkına eşit davranmadığını, İstanbul'un gerçek sahibinin Bizans'ın mirasçısı olan kendileri yani Rumlar olduğunu düşünmektedir.

Yunanistan'da 1909 askerî darbesi ile Başbakan olan Venizelos, yayılcı bir politika izlemiş ve Fener Rum Patrikhanesi'nin yardımları ile sınırla-

³⁸ Şahin, a.g.e. ,205-206.

³⁹ Yavuz Ercan, "Türk-Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesinin Rolü", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s.204; İbrahim Erdal, "Türk Basınına Göre Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Mesajları", *Adana Kocatepe Üniversitesi Türk/İslam Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2004, Sayı. 33-34, s.34.

rını bir hayli genişletmiştir. Patrikhane, 1911 Balkan Savaşı öncesinde Yunanistan ve Bulgaristan'ın Osmanlıya karşı ittifak oluşturmada büyük rol oynamıştır. Balkan Savaşı'nda da Balkanlardaki Rumları örgütleyerek Türk ordusunu arkadan vurmalarına sebep olmuştur. Girit adasının isyan edip 1913 yılında Osmanlı Devleti'nden ayrılmasında yine Patrikhane'nin büyük rolü olmuştur.⁴⁰ Venizelos, esas hedefi olan Anadolu ve İstanbul'un Yunanistan topraklarına katılması fikrinin gerçekleşmesi için de Fener Rum Patrikhanesi'ni Türk milletine karşı tahrik ve baltalama aracı olarak kullanmaya karar vermiştir.⁴¹ Venizelos, bu husustaki düşüncelerini de açıkça ifade ederek "*Patrikhane, Yunanistan'ın emrine girmelidir. Bu suretle birleşmiş bir Patrikhane'nin ilerdeki milli davalarda rolü pek büyük olacaktır.*"⁴² demekten de çekinmemiştir. Patrik V.Germanos'un yerine İngiltere tarafından da desteklenen Bursa Metropolitisi Dorotheos Mamelis "*Patrik Vekili*" olarak tayin edilmiştir. Dorotheos ilk faaliyetlerinden birini 6 Ocak 1919'da gerçekleştirmiş, Patrikhane'de yapılan bir toplantıda, Sen Sinod Meclisi kararı ile Türkiye'deki bütün Rum mekteplerinde Türkçeyi ve Türkçe eğitimi yasakladığını ilan etmiştir.⁴³ 3 Temmuz 1919'da Ermeni Patriği Zaven Efendi ile birlikte, Türkiye'deki asayişsizlikten, Türklerin milli savunma bahanesi ile Hristiyanlara saldıracaklarından ve bundan endişe duyduklarından bahseden bir dilekçeyi İngiliz Yüksek Komiserliğine vererek gereğinin yapılmasını istemiştir.⁴⁴ Dorotheos, Patrikhane'yi adeta bir Yunan karargâhı gibi kullanmıştır. Dorotheos'la birlikte Patrikhane, Yunanistan'ın Türkiye'deki bir otoritesi haline gelmiş, Temmuz 1919'da kapısı üzerine çift kartallı Bizans bayrağını asarak adeta bağımsızlığını ilan etmiştir.⁴⁵

Yunanistan'ın İstanbul'a sahip olma veya en azından Rumlara özerk bir statü kazandırma hedefinin hazırlık aşaması olarak Yunan elçiliğinin girişimi ve Patrikhane'nin genelgesi ile İstanbul'da bir Rum Parlamentosu oluşturul-

⁴⁰ Ferah Karakılınç, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Tarihi Gelişimi, Amaçları, Siyasi Faaliyetleri, Ulaşmak İstedığı Statü ve Türkiye'nin İzlemesi Gereken Politikalar*, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.35.

⁴¹ Özgür Yılmaz, *Türk Dış Politikasında Fener Rum Patrikhanesi Sorunu*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.39

⁴² Ali Karakut, *Fener Rum Patrikhanesinin İç Yüzü*, İstanbul, 1995, s.4.

⁴³ Tansel Topbaş, *Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.40

⁴⁴ Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1995, s.6.

⁴⁵ Karakılınç, *a.g.önceki s.5*, Ferah Karakılınç, *Fener/Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul 1996, s. 100.

muştur. İstanbul Rumları tarafından, 7 Eylül 1919'da kilise komitelerinin seçimi sırasında, *"İstanbul Rum Mebusları"* adıyla dört yıl için belirlenen kırk mebusun oluşturduğu bu sözde Rum Parlamentosu haftada üç gece Sinyosoğlu Aleksandr'ın başkanlığında Aynalıçeşme'deki Hellas Mektebinde toplanmış ve bu toplantılara Yunan elçiliğinden gönderilen bir mümessil de katılmıştır. Bu heyet Fransa, İngiltere, İsviçre ve Yunanistan'a gönderilmiş ve buralarda İstanbul'un Rumlara ilhakını talep etmiştir. Patrikhane, bütün Hristiyan dünyasının desteğini almak amacıyla, 1920 Eylül'ünde Londra'da Anglikan Kilisesi Başpiskoposu Kantadoriyas'ın izniyle *"Umum Hristiyan Gençler Cemiyeti"*ni kurmuştur. Mondros Mütarekesi'nden sonra Patrikhane ve kiliselerin üzerinde en çok çalıştıkları ve propoganda malzemesi yaptıkları konulardan biri de İstanbul'daki camiye çevrilmiş olan kiliselerin ve özellikle de Ayasofya'nın tekrar kilise haline getirilmesi olmuştur. Rumların, bu amaç için Ayasofya civarında birçok arsa ve mülkü fahiş fiyatlarla satın almak istemeleri karşısında Vükela Meclisi, 28 Mayıs 1919'da yaptığı toplantıda, *"Elden çıkarılmak istenilen mahallerin Evkaf Nezaretince bedelleri tesfiye edilmek suretiyle alınması cihetine gidilmesi"* kararını almıştır. Buna rağmen Patrikhane ve Rumlar, Ayasofya'yı ele geçirmek kararından hiçbir zaman vazgeçemedikleri gibi, ani bir gece baskını ile kiliseyi ele geçirmeyi planlamışlardır. İzmir'den gelen Rum Metropolit Galata'da, bir kilisede etrafına toplananlarla Ayasofya'ya çekecekleri Yunan bayrağını takdis için merasim yapmıştır.⁴⁶

Dorotheos, 13 Ekim 1919 günü Batılı devletlere gönderdiği bir muhtıra ile Anadolu'da başlayan Kuvay-i Milliye hareketinin aslında Türk barbarlığından başka bir şey olmadığını ileri sürerek Rumların kurtuluşunun ancak Batılı devletler tarafından Anadolu'nun işgal edilmesine bağlı olduğunu söylemiştir. Patrikhane'nin hazırladığı bu bildiri, dönemin Atina Metropolit Meletios tarafından İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri yönetimine ulaştırılarak Hristiyan dünyanın acil müdahalesi istenmiştir.⁴⁷ Patrik Vekili Dorotheos, Ermeni Patriği Zaven Efendi ile birlikte 17 Ekim 1919'da bütün Türkiye'nin işgal edilmesini istemiş, 14 Şubat 1920 günü Lloyd George'a bir mektup göndererek İstanbul'un Yunan mandasına tâbi olmasını teklif etmiştir. Mektup metni:

"Türklerin kötü idaresi devam ediyor. İstanbul hiçbir vakit ne kültür ne de nüfus olarak Türk olmuştur. Müslümanlar için değil fakat Yunanlılar için mukaddes bir şehirdir. Kuvvetlerin Türkleri İstanbul'dan atmaması bir zaaf telâkki edilecektir. İstanbul, Yunanistan'la kuvvetli bir bağla bağlan-

⁴⁶ Topbaş, a.g.t. , 42-43.

⁴⁷ Mesut Çapa, *Patrik Mebusları (Rumlar ve Güneşin Milli Mücadele*, Ankara, 1993, s.38.

mazsa Yunanlıların arzuları hiçbir vakit yerine getirilmemiş olacaktır. Türkler boğazları müdafaa edemedi. Hâlbuki Yunanlılar milletlerarası bir rejimde ve kuvvetlerin de menfaatlerini koruyarak müdafaa edebilir. Bütün bu sebeplerden İstanbul anavatanla birleştirilmelidir. Bunu boğazların milletlerarası olması şartıyla en iyi bir çözüm olarak görüyoruz. Biz İstanbul'a selfdeterminasyon ve kuvvetlerin menfaatlerini garanti ediyoruz. Bu kabul edilmez ise İstanbul'un mandasını da almaya razıyız. Artık yeniden dünyaya gelen Yunanistan, Türk mayasına tahammül edemez, İstanbul'dan Türk hükümeti ve Türk Sultan'ı atılmalıdır. Sulh konferansının en âdil hareketi, doğudaki cinayetlerin yeniden tekrarına mani olmaktır, medeniyetin ve sulhun haklarını vermesidir.⁴⁸

Fener Rum Patrikhanesi, İtilaf Devletleri'nin filolarının İstanbul'a gelişini kutlamak için, Rum okul müdürlerine, okullarını üç gün tatil etmelerini emretmiştir. Bunun yanında Patrik, Mütareke'nin şartlarından olmak üzere, İtilaf Devletleri tarafından İstanbul'a gönderilen üç yüksek komiseri de ayrı ayrı ziyaret ederek Türk ordusunda hizmette bulunan Rum askerlerini derhâl salıvermeleri için Osmanlı Hükümeti nezdinde teşebbüste bulunmalarını rica etmiştir.⁴⁹ İzmir Valisi Rahmi Bey tarafından Türk düşmanlığı yaptığı gerekçeyle sınır dışı edilen Papaz Hrisostomos Kalafatis, daha sonra Patrikhane tarafından İzmir Metropolitliği yapılmış, böylelikle İzmir'e geri dönmesi sağlanmıştır.⁵⁰ Aynı Hrisostomos, İzmir'in işgalinden bir gün önce Rum halkına bir hitapta bulunmuş, yerli Rumlar ellerinde silahlar, önlerinde papazları olduğu hâlde meydanlarda toplanmışlar, Yunan askerlerinin gelişini beklemeye başlamışlardır. Metropolit Hrisostomos, 15 Mayıs'ta Yunan askerlerini Kordonboyu'nda dualarla karşılamış, gösterişli bir şekilde hazırlanan bir dinî törenle, silahlarını bir araya toplayıp sevinç dansları yapan birlikleri takdis etmiştir. Hrisostomos, yaptığı takdis ayininden sonra "*Ne kadar çok Türk kanı içerseniz cennet size o kadar yakın olur. Türk'ün kanını içmek sevaptır.*" şeklindeki hitabıyla Yunan askerlerini ve yerli Rumları Türkleri katliama tâbi tutmaya teşvik etmiştir. Hrisostomos'un tahrikten de öte, işgalde yapılan katliamı bizzat idare ettiği ve sağa sola koşarak "*Feslileri öldürün!*" diye bağırdığını TBMM'nin 15 Mayıs 1920 tarihindeki toplantısında, olaya şahit olan milletvekilleri ifade etmişlerdir. Yunan Temsilcisi Mavridis'e Metropolithane'yi kargâh olarak tahsis eden, bir İngiliz savaş gemisinin İzmir'e gelmesi üzerine

⁴⁸ Erol Uluben, *İngiliz Belgelerinde Türkiye*, İstanbul 1967, s.236.

⁴⁹ Karakılınç, a.g.Üçer, s.35; <http://www.978.org/arsiv/216-217://rantey.org>

⁵⁰ Uğur Yıldırım, *Dünden Bugüne Patrikhane*, İstanbul 2004, s.69.

kiliseye Yunan bayrağı çeken Hrisostomos, İzmir'e gelen Yunan Kralı'na, Efes'te yapılan şatafatlı bir törenle Ankara Kalesi'ne dikilmek üzere hazırladığı Bizans bayrağını teslim etmiştir.⁵¹ Hrisostomos'un kutsadığı işgalci birlikleri Güzelyalı'dan Konak istikametine Türk mahallelerinin içinden katliam yaparak geçmişler, sadece ilk 48 saat içinde 2.000 civarında Türk'ü öldürmüşlerdir.⁵² Patrik Vekili Doroteos, İzmir'in işgali üzerine Yunan ordularının Hristiyanlık adına mukaddes cihat yapmaları ve Türkiye'deki Rumların Yunan ordusuna katılmaları için resmî bildiri yayınlamıştır.⁵³ Patrikhane'nin maddi imkânları ile Türkleri haksız, barbar ve cahil olarak gösteren binlerce broşür bastırılarak Avrupa ülkelerine gönderilmiştir. Papazlar vasıtası ile Yunan işgalini haklı gösteren mitingler, yürüyüşler ve gösteriler düzenlenmiştir. Avrupa ülkeleri başkentlerine din adamlarından teşkil edilen heyetler gönderilerek Yunanistan'ın politikasına destek sağlanmaya çalışılmıştır. Patrik Doroteos 20 Mart 1921'de Amerika'ya bizzat kendi giderek Yunan politikasının propagandasını yapmıştır. Patrik Amerika'dan bir milyon frank yardım toplamayı da başarmıştır.⁵⁴

Patrikhane'nin önemli siyasi çalışmalarından birisi de, diğer azınlıklarla işbirliğinin kurulması olmuştur. Fener Rum Patrikhanesi, bu ilişkileri sağlamak için yaptığı Türk aleyhtarı toplantılara Ermenileri ve Ermeni Patriği Zaven Efendi'yi de sık sık çağırmıştır. 5 Ocak 1919'da Aya Tiriada Kilisesi'nde, "*Techir olunan Rum ve Ermenilerin İstirahat- ı Rehvî*" adı altında yapılan ayin, Rum kiliselerinde gerçekleştirilen en büyük nümayişlerden birisidir. Bu ayinde konuşan Çanakkale Metropolit, Türklerin mezaliminden bahsederek Rum ve Ermenilerin birleşmesini istemiştir.⁵⁵

11 Ocak 1919 tarihinde "*Polis Müdüriyet-i Umumiyesi*" tarafından Harbiye Nezaretine gönderilen bir istihbarat raporunda yazılanlar Rum ve Ermeni Patrikhanelerinin işbirliği içinde olduğunu ortaya koymaktadır:

"Geçen perşembe günü öğleden sonra Beyoğlu'nda kalyoncu kolluğunda bulunan Sillogos Salonu'nda Ermeni Ramdakârlar tarafından Bogos Nubar Paşa'nın isim günü olmak münasebetiyle bir müsamere tertib edilerek müsamerede Ermeni Patriği Zaven Efendi ve Rum Patrik Vekili

⁵¹ Karakılınç, *a.g.t.*, s.37.

⁵² Karakılınç, *a.g.t.*, s.37; Hayati Özcan, "Bir Tarih Dersi: İzmit Metropolit Hrisostomos'un Sonu" *Aydınlık Dergisi*, Ocak 2012, s. 19.

⁵³ Yılmaz, *a.g.t.*, s. 39-40.

⁵⁴ Sami Emirhan, *Fener Rum Patrikhanesinin Dünü, Bugünü ve Yarını*, İstanbul 1995, s.20. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁵⁵ Topbaş, *a.g.t.*, s.47.

Vemiti ve Protestan Cemiyeti Reisi ve Viyanalı despotlardan bazıları bulunuyordu. Salonun göze çarpacak mahallinde Bogos Nubar'ın resmi talik edilmiş ve etrafı Ermeni ve Yunan bayrakları ile donatılmış idi. Resmin iki tarafında Ermeni yetim çocukları kaimen durmakta idiler. Okunan Ermeni marş ve şarkılarının ardından Mıgırdıçyan nam Ermeni Fransızca olarak Ermeni milletine müteşekkîr olduğunu beyan ettikten sonra orada bulunmakta olan Rum Patrik vekiline aynen teşekkür ederek bu münasebetle Rum ve Ermeni milletin daima kardeş gibi geçinmeleri lüzumunu ve Rum-Ermeni sancaklarının daima birlikte temevvüç etmesini temenni eyledi. Hitamında yaşasın Yunan milleti Venizelos diye bağırıldı..."⁵⁶

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi İkinci Şubesi'nce çok gizli kaydıyla gönderilen rapor, Ermeni ve Rumların faaliyetleri ile ilgili elde edilen istihbarat raporlarının bir özetidir. Bu raporda, iki Patriğin Paris Barış Konferansı'na yaptıkları başvuru ile ilgili olarak şunlar söylenmektedir:

*"...Geçenlerde Ermeni Patriği'nin Vilson'a, Lloyd George'a, Klemanso'ya gönderdiği bir muhtıradâ İzmir'de Ermenilerin katledilmekte olduğunu ve Vilayat-ı Şarkıye'de mezalimin hâlâ devam etmekte bulunduğunu irad ettikten sonra, Şark Meselesi'nin bir an evvel hallini Konferans'tan istirham etmiş; olmadığı takdirde Ermeni kıtaatının şimdiden Vilayat-ı Şarkıye'den Ermenistan'a verilecek mıntıkalarla vilayetleri işgal etmelerine müsaade edilmesini rica etmiştir. Ermeni Patriği'nin bu muhtırası Venizelos tarafından Rum Vekil'ne gelen bir talimat neticesidir. Zaten muhtıra Rum ve Ermeni Patriklerinin müsterek mesalesiyle ihzar edilmiştir..."*⁵⁷

Fener Rum Patrikhanesi'nin Türk milletinin başına açtığı en büyük belalardan birisi de Pontus meselesidir. Pontus meselesi, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Karadeniz Bölgesinde "kendilerine bağımsızlık vaat edilen" Hristiyan halkın kışkırtılmasıyla cereyan etmiş, siyasi propaganda olarak başlayıp bölgedeki Rumların kanlı eylemleri ile devam eden, nüfus mübadelesi kapsamında Rumların bölgeden çıkartılması ile son bulan olaylar bütünüdür.

Pontus kelimesi bugünkü Yunancada "Karadenizli Ortodoks, Karadenizli kişi" anlamlarına gelmektedir. Bu bilgilerden Pontus kelimesinin etnik bir grubun değil de, bir coğrafi bölgenin adı olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Sinop'tan

⁵⁶ Topbaş, a.g.t. , s. 47; Köksal Osman, "Mütareke Döneminde Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin Üstünlüğü", *PDF E-kitapları*, Şubat 1998, s.24, s.61-70.

⁵⁷ Topbaş, a.g.t. , s.48; Aynı makale, s.67.

Kelkit Havzası'na kadar uzanan bölgenin Pontus olduğu iddia edilmektedir. Bu bölge; Batum, Artvin, Rize, Trabzon, Ordu, Samsun, Sinop, Kastamonu, Gümüşhane, Bayburt, Tokat, Amasya ve Çorum'un tamamını, Sivas ve Erzurum'un bir kısmını içine almaktadır.⁵⁸

Pontus meselesi, 3 Şubat 1830 tarihinde imzalanan Londra Protokolü sonucunda; Yunanistan'ın bağımsızlığı ile sona eren "*Megalo İdea*"nın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1844 yılında, Başbakan Kolettis, Yunan Parlamento'sunda yaptığı konuşmasında Megalo İdea'yı şöyle tarif etmektedir:⁵⁹

"Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir; sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece Krallık içinde oturanlar değildirler, aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de, ya da Edirne'de, İstanbul ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda, Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır. Helenizmin iki büyük merkezi vardır: Krallığın başkenti Atina'dır. İstanbul, büyük başkent, bütün Yunanlıların kenti, düşü, umududur."

Tanzimat Fermanı'nın gayrimüslimlerle ilgili hükümlerinden faydalanılarak ortaya atılan⁶⁰ Pontus projesi, bir "*Ortodoksluk*"⁶¹ meselesi olarak ortaya çıkmış, daha sonra bir "*Yunanlılık*" meselesi hâlini almıştır. Pontus projesinin sahibi Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Ortodoks Hristiyanlar olmadığı gibi, bu insanların Yunan ulusu ile uzaktan yakından hiçbir ilgisi de yoktur. Tarihi olaylara baktığımız zaman, Patrikhane'nin çabaları ile alevlenen Pontus projesini hazırlayanların, 1923 yılına kadar bölgede yaşamış olan Ortodoks Hristiyanlara dayanarak bölgeye hakim olma amacı güden emperyalist devletler olduğunu görürüz.⁶²

⁵⁸ Mehmet Okur, "Pontus Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Karadeniz Bölgesi'nde Pontusçu Faaliyetler", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 2007, Sayı. 14, s.6.

⁵⁹ Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, (Çev: Halim İnal), Ankara 2002, s.17.

⁶⁰ Ahmet Güzel, *Pontus Hedefi ve Türkiye'nin Üniter Devlet Yapısı Açısından Stratejik Yaklaşımları*, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.2.

⁶¹ *Ortodoksluk*, Doğu Roma Kilisesinin Roma'dan resmen ayrılmasından sonra, özellikle Balkanlardaki Hristiyanlığı, Doğu Hristiyanlığını ifade eden terimdir. Bkz. Hakan Alkan, *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri*, İstanbul, 2003, 26.

⁶² Mehmet Bilgin, "Pontus Meselesine Farihsel Bakış", *Doğu Karadeniz'den Günümüze Pontus Sorunu*, Ankara, 2007, s.30.

Mustafa Kemal Paşa, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisinin açılışından bir gün sonra yaptığı konuşmada Pontus konusuna değinmiş ve şu sözleri söylemiştir:

*"Rumların egemenliğini ve İslam unsurunun esaretini gözeten Atina ve İstanbul'daki komiteler tarafından idare edilen Pontus Hükümeti, Karadeniz kıyıları ve kısmen Amasya ve Tokat'ın kuzey ilçelerinde yaşayan Osmanlı Rumlarının hayallerini körüklüyordu."*⁶³

Atatürk, Nutuk'ta ise Pontus meselesinden şu sözlerle bahsetmiştir:

*"1840 senesinden beri, yani üç çeyrek asırdan beri Rize'den İstanbul Boğazı'na kadar Anadolu'nun Karadeniz havzasında eski Yunanlılığın canlandırılması için uğraşan bir Rum zümresi mevcut idi. Amerika Rum göçmenlerinden Rahip Klematyos namında biri, ilk Pontus toplantı merkezini İnebolu'da bugün halkın Manastır tabir ettikleri bir tepede kurmuştu. Bu teşkilatın mensupları zaman zaman münferit eşkıya çeteleri şeklinde faaliyet icra ediyorlardı. Harbi Umumi esnasında hariçten gönderilip dağıtılan silah, cephane, bomba ve makineli tüfeklerle Samsun, Çarşamba, Bafra ve Erbaa Rum köyleri adeta bir silah deposu hâlini almıştı."*⁶⁴

Pontus isyanını bastıran Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa ise Pontus meselesini şöyle anlatmaktadır:

*"Elimizdeki belgeler pekâla gösteriyor ki, bu teşkilat, Samsun ve do-layları kıyılarından başlayarak ta içerilere, Sivas Akdağmadeni kazasının 21 köyüne kadar genişleyip yayılmış ve tarafımızdan da buralarda meydana çıkarılmıştır."*⁶⁵

Birinci Dünya Savaşı sürecinde İtilaf Devletleri'nin ve Yunanistan'ın ekonomik desteği⁶⁶ ile ayrılıkçı çalışmalarını hızlandıran Fener Rum Patrikhane-si, Pontus faaliyetlerini takip etmek üzere düzenli olarak iki haftada bir çeşitli şahısları Karadeniz Bölgesine göndermiştir. Bunlar genellikle Patrikhane'de görevli olanlar veya ruhanilerin yakın akrabalarıdır. Böylece Patrikhane hem gizliliğini muhafaza etmiş hem de güvenilir bilgiler toplamıştır. Ayrıca Patrik-

⁶³ Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Konuşmaları, Ankara, 1987, s.4.

⁶⁴ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, (Sad: Bedi YAZICI), Şubat 1995. s.608.

⁶⁵ "Nurettin Paşa Pontusçuları Anlatıyor", Yakın Tarihimiz, C. II, s.225.

⁶⁶ Fener Rum Patrikhanesine Yunan Hükümeti tarafından propaganda çalışmaları için ilk etapta Üç Zümreli Pontus Köyü Adı ile Bktp Fener Patrikhanesi'nin İç Yüzü (Haz: Ali Karakurt), İstanbul, 1955, s.5-6.

hane, İstanbul Hükümeti'nin tepkisiz kalmasından cesaret alıp Anadolu'daki bütün Metropolitlere birer yazı göndererek Türkler aleyhinde İtilaf Devletleri temsilcilerine şikayette bulunmalarını söylemiş ve Yüksek Komiserliklere telgraf çekme emrini vermiştir.⁶⁷ Bu şikayetler İstanbul Hükümetini zor durumda bırakmış, İtilaf Yüksek Komiserlerinin notaları üzerine endişelenen hükümet, bütün vilayetlere ve mutasarrıflıklara gönderdiği talimatta, *"Hristiyanlara yönelik herhangi bir baskının olmaması için gerekli önlemlerin alınmasını, Müslümanları Hristiyanlara karşı harekete geçmeye sevk edenlerin derhâl tutuklanmasını, Rumlardan bir saldırı vukua geldiğinde ise ahalinin müdahalesine katiyen meydan verilmemesini"*⁶⁸ istemiştir. Bu durum Rum çetecilerin bölgede daha rahat faaliyet göstermesine neden olmuştur. Patrikhane, Bolşevik İhtilali'nden sonra İstanbul'a kaçan Ruslardan silah satın almış ve bunları Rum çetelere göndermiştir.⁶⁹ Müslümanlara kurşun sıkan her bir silah, Patrikhane'nin elinden geçmiştir. Ayrıca Patrikhane, sözde Pontus Cumhuriyeti haritasını bastırarak Anadolu'da bulunan bütün metropolitliklerine göndermiştir. Haritada Pontus Cumhuriyeti, başkent Samsun olmak üzere Inebolu'nun batısından Batum'un kuzeyine kadar Karadeniz kıyılarıyla Tokat, Amasya, Çorum, Kastamonu, Ankara, Yozgat, Sivas, Gümüşhane ve Şarkikarahisar ve Erzincan'ı içine almaktadır.⁷⁰

Mavri Mira Cemiyetinin başkanlığını da yapan dönemin Fener Rum Patrik Vekili Dorotheos, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra Tatavla'da Ayadimitri Kilisesi'ndeki ayin sonrası yaptığı konuşmada şu sözleri söylemiştir:

*"İrkımın henüz kurtarılmamış sevgili evlatları, her şeyin tamam olduğunu, gül ve defne yaprakları üzerinde rahat ve huzura kavuştuğumuzu zannetmeyiniz. Henüz hiçbir şey tamam değil. Son ve kesin söz söylenmemiştir. Çok dikkatli davranınız. Kumaz ve sabırlı olunuz."*⁷¹

Dönemin resmî belgelerine göre Pontus çetelerinin yapmış olduğu katliamlarda 1641 Müslüman şehit edilmiş, 323 Müslüman ise yaralanmıştır. Gö-

⁶⁷ Mehmet Okur, "Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikanesi'nin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimler" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı. 29-30, Mayıs- Kasım 2002, s.105.

⁶⁸ Okur, *a.g.m.*, s.107.

⁶⁹ Okur, *a.g.m.*, s.107.

⁷⁰ Şahin, *a.g.e.*, s.237-238.

⁷¹ Bülent Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasî Faaliyetleri 1908-1923*, Marmara Üniversitesi Edebiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2001, s.80-81.

zü dönmüş çetelerin şehit ettikleri Müslümanları kimi zaman bıçakla boğazını keserek veya karnını deşerek, kimi zaman kurşunlayarak, kimi zaman da diri diri yakarak öldürdükleri dönemin kayıtlarına yansımıştır. Vahşette sınır tanımayan çeteler, küçük çocukları kızgın fırınlara atacak, dağa kaldırdıkları genç kızların ırzına geçtikten sonra memelerini keserek öldürecek kadar insanlık dışı olaylara imza atmışlardır. Çetelerin yaptığı baskınlarda yakılıp yıkılan hane sayısı 3.723'tür. Çeteler tarafından 1.800 değişik gasp olayı yapılmış, en az 2 milyon değerinde büyük ve küçükbaş hayvan gasp edilmiştir. Bu rakamlar kayıtlara yansıyan rakamlardır. Şüphesiz ki, kayıtlara geçmeyen pek çok katliam, adları bilinmeyen pek çok Müslüman şehit, yakılan köyler, ırzına geçilen mazlum kadınlar vardır. Bu korkunç tabloya, Rum çetelerinin saldırılarından korkup evini yurdunu terk eden Müslümanların uğradıkları zararlar, katliamlarda sağ kalanlardan anne babası çoluk çocuğu öldürülenlerin ve ırzına tecavüz edilenlerin ruh hâli, hükümetin sarf ettiği çaba ve fakr-u zaruret döneminde ettiği masraflar da eklendiğinde Pontus belasının devlete ve millete ne derece korkunç zararlara mal olduğu görülecektir.

Fener Rum Patrikhanesi Papa Eftim Hakkında Tutuklama Emri Çıkartıyor

Papa Eftim'in Keskin'den bütün Hristiyanlık âlemine hitaben yayınladığı beyannamesi dönemin Fener Rum Patriğinin hiç hoşuna gitmemiştir. Patrik, Papa Eftim'in dinen kendisine bağlı bir kişi olması nedeniyle ona bir genelge gönderir. Genelgede Türkiye'nin Yunanistan'a verilmekte olduğunu ve Türk hükümetinin meşruiyetinin kalmadığını söyleyerek Anadolu'daki Ortodoksların Türk tabiiyetinde kalmalarının gereksiz olduğunu belirtir. Bununla da yetinmeyen Rum Patriği, dönemin sadrazamına başvurarak Papa Eftim hakkında bir tutuklama kararı çıkartır. Ancak, dönemin Ankara Valisi Muhiddin Paşa ve vatansever Keskin Kaymakamı Avni Bey bu kararı yerine getirmeyecek Papa Eftim'i teslim etmemişlerdir. Papa Eftim, hakkındaki tutuklama kararını şu sözlerle anlatmıştır:

"1918 yılı Aralık ayının sonlarına doğru Patrikhane, küstahlığının son haddini buldu. Evvela bana Türkiye'nin Yunanistan'a verilmekte olduğunu badema (bundan sonra) Türk hükümetinden değil, Fener Patrikliğinden talimat almam iktiza edeceği (gerekeceği) bildirildi. Bunu kesinlikle reddettim. Bunun üzerine sanki kendi başına buyrukmuş gibi devrin sadrazamına⁷² takrir verdirerek benim tevkifim ile Patrikhane'ye teslimim istendi. Fakat Keskin Kaymakamı gerçek vatansever Avni Bey, gelen tevkif

kararını yok etmesini bildi. Bu suretle beni muhakkak bir felaketten kurtaran ilk vatandaşım oldu. Allah hatırasını takdir etsin.”⁷³

“Bizi oradan kaldırarak hile ile İstanbul'a getirip teslimle zorladılar. Muvaffak olamayınca sadarete bir tezkere yazılarak İstanbul'a ihzarımız (adamları getirtme) talep edilmiş. O sırada Ankara'da Vali Muhiddin Paşa vardı. Bu emir bana tebliğ edilmekle beraber o sırada doğan millî mücadele hareketince infaz-ı nazara (yürütmeye) alınmadı.”⁷⁴

Müslüman Keskin Halkı Tarafından Müntehib-i Sani Seçilen Papa Eftim Meclis-i Mebusan Seçimlerine Katılıyor

1919 yılı Eylül ayına gelindiğinde millî mücadele'nin başlamasının üzerinden birkaç ay geçmiştir. Amasya Genelgesi'nin yayınlanması ve Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar sonucunda kurtuluş hareketinin ana hatları belirlenmiş ve sıra Sivas'ta milli bir kongrenin toplanmasına gelmiştir. Damat Ferit Hükümeti kongrenin toplanmasına engel olması ve Mustafa Kemal Paşa ile beraberindekileri de yok etmesi için Elazığ Valisi Ali Galip Bey'i görevlendirmiş, ancak Ali Galip Bey başarılı olamamıştır. İç ve dış odakların bütün engelleme çabalarına rağmen Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Ali Galip olayını İstanbul'da duyurarak 1920 yılı Ekim'inde Damat Ferit Hükümeti'nin düşürülmesini sağlamıştır. Damat Ferit Hükümeti'nin yerine Millî Mücadele'ye karşı daha ılımlı olan Ali Rıza Paşa Hükümeti gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın şimdiki hedefi Meclis-i Mebusan'ın toplanmasını ve Misak-i Milli kararlarının alınması sağlamak, kendisini başkan seçtirerek Sivas Kongresi kararlarını bu Meclis'te onaylattırmaktır. Nihayet Temsil Heyeti ve Ali Rıza Paşa Hükümeti arasında yapılan Amasya Protokolleri sonucunda *“yeni açılacak Meclis için seçimlerinin serbestlik içinde yapılması”* kararlaştırılır. Hâl böyle olunca Ermeni örgütleri ve Fener Rum Patrikhanesi gayrimüslimlerin Aralık 1919'da yapılacak olan Meclis-i Mebusan seçimlerini boykot etmelerini isterler.

Patrikhane, Ortodoks Rumların Türk uyruğunda kalmasının⁷⁵ ve Rumların Meclis-i Mebusan'da temsil edilmesinin bir gereğinin olmadığını düşünmektedir ve bu düşünceyle Papa Eftim'e de nüfuz sahası altındaki Ortodoks hal-

⁷³ *Akşam*, 17 Şubat 1974

⁷⁴ Mustafa Ekincikli, *Türk Ortodoksları*, Ankara 1998, s.163; Mustafa Emil Elöve, “Türkiye’de Din İmtiyazları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1953, C.10, S.1, s.363.

⁷⁵ Taha Niyazi Karaca, *Sivas’ta Ortodoks Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Ankara 2004, s.316.

kın seçimlere katılmasının engellenmesini emreden bir genelge göndermiştir. Papa Eftim bu emri uygulamadığı gibi bizzat seçimlere iştirak etmişti hem de Müslüman Türklerin temsilcisi olarak bu seçimlere katılmıştır. Papa Eftim'e çok güvenen Müslüman Keskin halkı, onu "Müntehib-i Sani"⁷⁶ seçerek Meclis-i Mebusan seçimlerinde yer almasını, kendilerini bu seçimlerde temsil etmesini istemiştir. Bu teklifi kabul eden Papa Eftim, Aralık 1919 seçimlerine katılmış, seçimler sonucunda Keskinli Rıza Bey⁷⁷ Kırşehir Mebusu olarak Meclisi Mebusan'a seçilmiştir. Papa Eftim seçimlere katılması ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

*"Ben o zaman Ankara'da Keskin'de metropolit vekili bulunuyordum. (...) Patrikhane'nin bu emri hilafında (karşısında) ve bilahare (sonradan) İngilizler tarafından dağıtılan Meclis-i Mebusan seçimlerine, hatta Müslüman Türk cemaati tarafından seçilmiş bir müntehib-i sani sıfatıyla bilfiil iştirak ettik. Bu hatt-ı hareket Patrikhane'yi idare eden Yunan zabıtları tarafından hoş karşılanmadı."*⁷⁸

Keskin Metropolit Vekili Papa Eftim Sivas Kongresi'ne Katıldı mı?

Bilindiği üzere Türk Millî Mücadele'sinde Sivas Kongresi'nin çok önemli bir yeri vardır. Kongrenin toplanması ile Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları İstanbul Hükümeti'ne karşı başlatmış oldukları meydan okumayı başarıyla sonuçlandırmışlar, daha sonra Sivas halkının huzurunda açık bir celse ile Anadolu'nun her türlü direnişe hazır ve muntazır olduğunu bütün dünyaya ilan etmişlerdir.

Papa Eftim'in torunu ve Türk Ortodoks Patrikhanesi basın sözcüsü Sevgi Erenerol, böylesine önemli bir kongreye Papa Eftim'in de delege olmadığı hâlde Anadolu Türk Ortodokslarının Millî Mücadele'nin yanında olduklarını

⁷⁶ Müntehib-i Sani, ikinci seçmen demektir. 1877-1943 yılları arasında uygulanan iki dereceli seçimlerde halk doğrudan doğruya milletvekilleri seçimlerine katılamazdı. Belirli bir sayıdaki halk müntehib-i sanileri seçer, müntehib-i saniler de oy kullanarak mebusları seçerlerdi.

⁷⁷ Keskinli Rıza Bey (Silsüpür), 1877 Kırşehir doğumludur. Rüştîye mektebini bitirdikten sonra, İttihat ve Terakki'ye katılmıştır. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Kırşehir Mebusluğu yapmıştır. İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya geçerek Millî Mücadele'ye katılmıştır. Keskin yöresinde Kuvay-i Milliye teşkilatını kurmuş, Temsil Heyeti'nin Sivas'tan Ankara'ya geçişine yardım etmiştir. I.TBMM'de Kırşehir Mebusluğu yapan Rıza Bey, Şeyh Said isyanı kapsamında yargılanarak 10 Ocak 1926'da idam edilmiştir. www.ortodoks.org

⁷⁸ Ekincikli, a.g.e. , s.163.

ifade etmek maksadıyla katıldığını belirtmektedir.⁷⁹ Temsil Heyeti üyelerinden aynı zamanda kongrenin Gaziantep delegesi olan Kara Vasıf Bey'in, 30 Ekim 1919 tarihinde verdiği bir demeçte *"Anadolu Hristiyanları milli hareketin lehinedir."* diyerek⁸⁰ Türk Ortodokslarının hangi safta olduğunu açıkça ifade etmesi, kongre sırasında Kara Vasıf Bey ile Papa Eftim'in görüşmüş olabileceği ihtimalini akıllara getirmektedir. Bunun yanı sıra, bilindiği üzere Sivas Kongresi'nde *"Milli iradeyi temsil etmek üzere Meclis-i Mebusan'ın derhâl toplanması"* kararının alınmış olması ve Papa Eftim'in bu kararı uygulayarak Patrikhane'nin bütün tehditlerine ve seçimlere iştirak etmeyin çağrılarına rağmen Meclis-i Mebusan seçimlerine hem de Müslüman Türk halkının seçtiği bir müntehib-i sani sıfatıyla katılmış olması da onun Sivas Kongresi'nde yer aldığı ve bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın hizmetine girdiği görüşünü desteklemektedir. Papa Eftim de Millî Mücadele'ye katılması ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

*"1919 Mayıs'ında Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçip Erzurum ve Sivas Kongreleri yapıp milli harekete bir mevcudiyet verdikten sonra, Keskin'de yapılan bir miting sırasında İstanbul Hükümetini tanımayıp Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı tanıdığımı ve ancak ondan emir alabileceğimi bildirdim."*⁸¹

Papa Eftim'in Mustafa Kemal Paşa ile Tanışması Nasıl Gerçekleşti?

Mustafa Kemal Paşa ve Papa Eftim'in tanışması konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Elçin Macar'ın verdiği bilgiye göre, TBMM'nin açılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde bulunan Keskinli Rıza Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya Anadolu'daki Türk Ortodokslarının Rum Patrikhane-si'nden ayrı bir kilise kurma projesi için Papa Eftim'i önermiştir. Rıza Bey, Papa Eftim'in başpapaz yapılmasıyla bu planın başarıya ulaşacağını söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın da Papa Eftim'in Ankara'ya davet edilmesini istemesiyle bu tanışma gerçekleşmiştir. Elçin Macar bu bilgileri Yunanlı Nikos Fatiodis'in eserine dayanarak vermektedir.⁸² Bahsi geçen Türk Ortodoks Kilisesinin kurulması için, Millî Mücadele'nin başlamasından epey sonra, Tem-

⁷⁹ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

⁸⁰ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1970, s.74. ; Ekin-cikli, a.g.e. , s.162.

⁸¹ Ekin-cikli, a.g.e. , s. 163.

⁸² Özgür Mert, *Türk Ortodoks Kilisesi ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, s.14.

muz 1922'de Kayseri'de bir kongre düzenlenmiştir. Oysaki İstanbul Hükümeti'nin Papa Eftim'in tutuklanmasını istemesine karşılık olarak Ankara Valisi Muhiddin Paşa tarafından verilen cevap 3 Temmuz 1919 tarihlidir⁸³. Bu belgeye göre Papa Eftim TBMM'nin açılmasından çok önce Milli Mücadele taraftarı bir tutum takınmıştır. Zaten Papa Eftim kendisi de Sivas Kongresi'nden hemen sonra Keskin'de bir miting sırasında İstanbul Hükümeti'nin tanımadığını ve yalnız Mustafa Kemal Paşa'dan emir alacağını herkese ilan ettiğini söylemektedir.⁸⁴ Dolayısıyla Papa Eftim'le Mustafa Kemal Paşa iddia edildiği gibi TBMM'nin açılmasından sonra değil, Millî Mücadele'nin başlamasından kısa süre sonra tanışmış olmalıdırlar.

Sevgi Erenerol ise, babası Selçuk Erenerol ve halasından aldığı bilgilere dayanarak Papa Eftim'in meşhur Keskin beyannamesinin Mustafa Kemal Paşa tarafından da duyulduğunu, bu sayede ikilinin gıyaben tanıştıklarını, daha sonra Çerkez Ethem aracılığı ile de yüz yüze görüştüklerini ifade eder. Sevgi Erenerol, Papa Eftim'in Keskin Metropolit iken Kuvay-i Milliyeçiler ile sürekli irtibat halinde olduğunu, onları sık sık evinde misafir ettiğini, bunlardan birinin de Çerkez Ethem olduğunu söylemektedir.⁸⁵ Ancak Çerkez Ethem ile Papa Eftim'in tanışıyor olma ihtimalleri epeyce zayıftır. Çerkez Ethem Bandırma'da, Papa Eftim ise Yozgat Akdağmadeni'nde doğmuştur. İzmir'in işgalinden sonra Çerkez Ethem Ege Bölgesi civarında faaliyet göstermeye başlamıştır. Ethem ancak Haziran 1920'de Çapanoğlu isyanını bastırmak üzere Yozgat'a geçmiştir. Zaten bu sırada Papa Eftim, Yozgat'tan ayrılalı iki yıldan fazla olmuştur. Keskin'de Metropolit Vekili olarak görev yapmaktadır ve Millî Mücadele taraftarı olduğunu Keskin'de yaptığı bir mitingle açıklamıştır. Papa Eftim ve Çerkez Ethem tanışıyor olsalar bile, Mustafa Kemal Paşa ile Papa Eftim'i Çerkez Ethem tanıştırmıştır, diyemeyiz. Çünkü Mustafa Kemal Paşa ile Çerkez Ethem'in yıldızı hiç barışmamıştır. Ethem birkaç kez Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmek istemiş, her seferinde Paşa'nın muhafızı Giresunlu Topal Osman Ağa ve adamları buna engel olmuşlardır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa kendisini öldürmek isteyen Çerkez Ethem'in sözüne pek de itibar etmeyecektir. Sevgi Erenerol'un bahsettiği Papa Eftim'in sürekli irtibat halinde olduğu Kuvay-i Milliyeçi ise Keskinli Rıza Bey olmalıdır. Bir defa Rıza Bey ve Papa Eftim aynı bölgede yani Keskin'de faaliyet göstermektedirler. Ayrıca Sivas Kongresi'nde Meclisi Mebusan'ın mutlaka toplanması gerektiği kararının

⁸³ BOA: Dosya: 49/-2 Gömlek no: 42 Fon kodu: DH.KMS. , Bkz; Naklen; Mert, *a.g.t.* , s.14.

⁸⁴ Elöve, *a.g.m.*, 1862tsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁸⁵ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

alınması, Papa Eftim'in Fener Rum Patrikhanesi'nin bütün tehdit ve engellemelerine rağmen hem de Müslüman Keskin halkını temsil eden bir müntehib-i sani sıfatıyla Meclis-i Mebusan seçimlerine katılmış olması, Keskinli Rıza Bey'in aynı seçimde aynı bölgeden seçilerek Meclis-i Mebusan'da yer alması da bu ihtimali güçlendirmektedir. Rıza Bey, Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekilerin Sivas'tan Ankara'ya geçmelerine yardımcı olarak rehberlik ve yol güvenliği sağlamış, daha sonra I.TBMM'de Kırşehir Mebusu olarak görev yapmıştır. Kanaatimize göre Papa Eftim ve Mustafa Kemal Paşa'yı tanıştıran kişi de Mustafa Kemal Paşa ile sürekli irtibat halinde olan Keskinli Rıza Bey'dir. Yine kanaatimize göre bu tanışma Papa Eftim'in meşhur Keskin Beyannamesini yayınlamasından hemen sonra gıyaben, Sivas Kongresi sırasında ise yüz yüze gerçekleşmiştir.

Papa Eftim'in Kuvay-i Seyyare ile Yakın İlişkisi ve Pontus Çetelerini İkna Çabaları

Papa Eftim'in Keskin'de görev yaptığı sırada Ankara'da Kuvay-i Milliye birliklerinin teşkili iyice hızlanmıştır. Kırşehir, Keskin, Beypazarı, Bolu, Mudurnu gibi yerleşim merkezlerini de içine alan *"İkinci Kuvay-i Seyyare"* birliği Çolak İbrahim Bey komutasında teşkilatlandırılmıştır. Turgut Erenerol'un verdiği bilgiye göre Papa Eftim, Keskin'de Çolak İbrahim Bey ile görüşmüş ve Kuvay-i Seyyare'nin ihtiyacı olan at, eğer, giyecek gibi ihtiyaçları bir haftada Türk Ortodoks cemaatinden toplayarak Keskin Kaymakamı'na teslim etmiştir.⁸⁶ Sevgi Erenerol da Papa Eftim'in ruhani sıfatından dolayı cepheye bizzat iştirak edemediğini ancak cephe gerisinde yapılacak ne kadar yardım varsa hepsini yapmak için gece gündüz çaba sarfettiğini, bilhassa cepheye gönderilmek üzere yiyecek, giyecek ve teçhizat temin ettiğini söylemektedir.⁸⁷

Papa Eftim, Dahiliye Vekili Fethi Bey ile Pontus çetelerinin hareket sahasına giderek onları ikna etme talebinde de bulunmuş fakat bu isteği kabul edilmemiştir. Bunun sebebi yabancıların teşviki ve Patrikhane'nin tesiri altında bulunan Pontus çetelerinin Papa Eftim'in nasihatleri ile yola gelmeyeceklerinin hatta Papa Eftim'e bir suikastte bulunacaklarının düşünülmesi. Dahiliye Vekili Fethi Bey, Papa Eftim'in gönlünü almak için ona Akdağmadeni dağlarında bulunan Hristiyan çeteleriyle meşgul olmak vazifesini vermiştir. Papa Eftim de iki papaz ve iki sivilden oluşan bir heyet teşkil ederek yaptığı teşebbüsleri başarı ile sonuçlandırmıştır. Patrikhane'nin vaatlerine kapılarak yollarını sapıtan ve eşkıyalığa başlayan bu çeteciler Papa Eftim'in istek ve

⁸⁶ Ekincikli, a.g.e. Üretilmiş PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

⁸⁷ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

tekliflerini tamamen kabul etmişlerdir. Bu çeteciler Papa Eftim'in delalet ve şefaatiyle affa kavuşmuşlar, bazılarının da teslim olmaktan ve kötü bir sonuca uğramaktan korktukları için yurt dışına çıkmalarına izin verilmiştir.⁸⁸

Papa Eftim, General Harbord'a Telgraf Gönderiyor

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları İtilaf Devletleri arasında paylaşılmıştı. Amerika Birleşik Devletleri başkanı Woodrow Wilson, Türk çoğunluğu bulunan topraklar üzerinde bağımsız bir Türkiye'nin bırakılması gerektiğini düşünüyordu. Bu bağlamda *"Türkiye'nin Yeniden Kurulması"* konusunda bir komisyon teşkil etmişti. Bu komite, her ne suretle olursa olsun, büyük çoğunluğu ile Türk bulunan Doğu Anadolu'da bağımsız ve muhtar bir Ermenistan kurulmasını reddediyordu. Fakat, Amerika'da Ermeniler çıkarına yapılan abartılmış propagandalara kanmış ve kapılmış olarak Paris Konferansı'na gelen Wilson, orada da Lloyd George, Clemanceau ve Orlando'nun paraleline düştü. Manda formülü ile Türk topraklarını büyük lokmalara parçalayıp aralarında paylaşmaya kalkışan İtilâf Devletleri'nin liderleri, Amerika'ya da kurulacak Ermenistan'ın manda yönetimini, bir de Boğazlar ve İstanbul üzerinde teşkili düşünülen mandayı bırakmışlardı. W. Wilson'u Türklerle Ermeniler arasında hakem tâyin etmek isteyen İngiltere, Fransa ve İtalya, kendi aralarında paylaşma güçlüğü çekiyorlar ve çıkar yarışması hâlinde bulunuyorlardı. İşin içine Amerika'yı da sokmak isteyişlerinin başlıca sebebi bu idi. Ayrıca, bilhassa Lloyd George; İstanbul ve Türkiye'de bir Amerikan mandası olursa, bunun Ruslarla kendi aralarında bir tampon kuvvet ve denge vazifesi göreceği düşüncesinde idi. Wilson'un şahsen yaşadığı bu iki manda yönetimine, Amerikan kamuoyunda ve basınında şiddetli tepkiler vardı. Özellikle Herbert Hoover başta olmak üzere Wilson'a yakın çevrelerde ve Amerikan Senatosu'nda kuvvetli bir muhalefet meydana gelmişti. Böylece konuyu yerinde inceleyecek bir askerî heyetin gönderilmesi ve Türkiye ile Ermeni meselesi hakkında bu heyetin vereceği rapor üzerine karar alınması ve hareket edilmesi Senatoca kabul olundu.⁸⁹ General Harbord başkanlığındaki 46 kişilik Amerikan heyeti Ağustos 1919'da İstanbul'a

⁸⁸ Ergene, *a.g.e.* , s.15. ; Erol Cihangir, *Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İstanbul 1996, s. 42-43.

⁸⁹ Fethi Tevetoğlu, "Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı: Prof. Ücretlisiz PDH Küstün (Pektaş) İttisatî Türk Arayışları Dergisi, C. IV, S. 10, Ankara, (Kasım, 1987), s. 197-207

gelerek yaklaşık bir ay Anadolu'da gözlemlerde bulundu. Dönüşünde de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a ayrıntılı bir rapor verdi.⁹⁰

Şubat 1919'da Fener Rum Patrikhanesi tarafından düzenlenen Pontus Kongresinde, Paris Barış Konferansı'na Rum isteklerini sunmak üzere patrik vekili Droteos başkanlığında bir heyet seçilmiş, Hrisantos da bu heyete dahil edilmişti.⁹¹ Trabzon Metropoliti Hrisantos, Paris Barış Konferansı sırasında General Harbord ile görüşmüştü. Hrisantos'un Anadolu'daki Pontusçulara tam da General Harbord'un Anadolu'ya gelmek üzere olduğu günlerde, 20 Ağustos 1919'da çektiği bir telgrafta *"Karadeniz kıyısındaki köylerin muhafazası için Pontusçuların, gayet iyi talim ve terbiye edilmiş taburlarıyla Amerikan askerlerinin birlikte harekât yapabileceklerini, böyle bir harekât için Pontusçuların şevkle hazır olduklarını"* General Harbord'a söylediği yazmaktaydı.⁹²

Hrisantos'un bu hain emellerini bilen Papa Eftim de boş durmamış, Anadolu'ya gelen General Harbord'a bir telgraf göndererek Rum ve Ermeni azınlıkların Türkler aleyhine yaptıkları olumsuz propagandalara kanmamasını istemiştir. Papa Eftim telgrafında, Anadolu Rumluğunun bölünmez bir parça olduğunu, ortadaki olayların dışarıdan gelen yıkıcı-bölücü tahrikler ve telkinler sonucu meydana geldiğini, Rumların, Türklük camiasının huzurlu bir unsuru halinde asırlarca emniyet ve huzur içerisinde yaşadıklarını vurgulamış, alınamayacak kararların asılsız propagandalara dayanarak verilmemesini, olayların yerinde değerlendirilmesini istemiştir.⁹³

Mustafa Kemal Paşa, Papa Eftim'den Keskin'de İki Bin Yataklı Bir Hastane Kurmasını İstiyor

1921 yılının Temmuz ayına gelindiğinde Türk milleti, varoluş mücadelesinin en buhranlı günlerini yaşamaktadır. Yunan ordusu 10 Temmuz 1921 tarihinde genel bir saldırıya geçmiş, Türk ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Şehirlerin art arda düşmesiyle, 13 Temmuz'da Afyonkarahisar, 15 Temmuz'da Tavşanlı, 17 Temmuz'da Simav, Emet, Kütahya ve Seyitgazi, 20 Temmuz'da Eskişehir; Yunan ordusunun eline geçmiştir. Türk ordusunun da

⁹⁰ Bige Sükan Yavuz, "Kurtuluş Savaşı Sırasında Kurulması Düşünülen Rum-Ermeni Konfederasyonu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIX, (Mart 2003), s.17-40.

⁹¹ Celal Bayar, *Bende Yazdım*, İstanbul 1972, C.5, s. 1549-1460.

⁹² Ali Güler, *İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları*, Ankara 1988, s. 56.

⁹³ Zekeriya Türkmen, "İstiklal Harbi Yıllarında Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikhanesine Karşı Yürüttükleri Propaganda Faaliyetleri", *Zekeriya Tarih Bülteni*, 24/46, Şubat, 1999, s. 71.

Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Sakarya'nın doğusuna çekilmesi tüm yurttaki büyük bir üzüntü ve endişe yaratmıştır. Yunan ordusu iyice yaklaşmış, top sesleri Ankara'dan duyulmaya, Meclis'in önce Keskin'e, oradan da gerekirse Kayseri'ye nakledilmesi gerektiği konusu da iyiden iyiye tartışılmaya başlanmıştır. İşte bu sırada Mustafa Kemal Paşa cepheden gelen yaralıların Keskin'de tedavi edilmelerini istemiştir. Papa Eftim olayı şöyle anlatmıştır:

"Düşmanın öncü kuvvetleri Ankara yakınlarında idi. Her gün cepheden yüzlerce yaralı subay ve erat gelmekteydi. 4 yıllık savaş sonrası yoksulluk Anadolu'nun dört yanında kol geziyordu. İşte böyle buhranlı bir gecenin yarısında idi. Bir göz yaşartıcı olayın hikâyesi başladı.

*Keskin'de idim. Metropolitlik makamını işgal ediyordum. Gecenin yarısında idi. Henüz yatmıştım. Kapım acı acı vuruldu. Kapıyı açtım. Kandilin ışığında Kaymakam Avni Bey, Şube Reisi ve Nokta Kumandanı karşıma çıktılar. Kaymakam dedi ki: 'Aman baba, Ankara'dan acele tel aldık. Yarın cepheden kırk kadar zabıt gelecek. Allah'ın günü çalmadık kapı kalmadı. Tek bir yatak bile bulamadık! Sen bir şeyler yapabilirsin.' 'Hele biraz oturun, çay kahve gelsin, için onları.' dedim. 'Aman baba biz buraya keyfe gelmedik, çay kahve sırası mı? Vaziyet ciddidir.' dediler. 'Hele telaşlanmayın oturakoyun. Bana bir saat mühlet verin. Sonra da sizin işi görürüz.' Fakata makata kalmadan giyinip fırladım dışarı. Bütün kilise adamlarını seferber ettim. Hristiyan, İslam tanıdık bütün evlere haber saldım. 'Bir saat içinde birer yatak birer yorgan askerlik şubesinde olacak. Evinde fazlası olmayan altındaki döşegini getirecek.' dedim. Eve döndüğüm zaman konukları ayaklanmış buldum. Birlikte çıktık. Onların önüne düşüp askerlik şubesine götürdüğüm zaman şubenin büyük sofasında kırk yatak serilmiş bulunuyordu. Tamamı bir saat içinde oldu bunlar. Ertesi gün kırk yaralı geldiği zaman yatakları hazırды. Sonradan bunu Ata'ya anlatmış olacaklar. Kısa bir zaman geçince bu defa kendisinden bir emir geldi. **Söyleyin babaya. Keskin'de iki bin yataklık bir hastane istiyorum, o yapar! Gözünü sevdiğimin Mustafa Kemal'i. O ister de Keskin'de hangi Türk, İslam ya da Hristiyan vardı ki bunu yapmasın!**"⁹⁴*

Sovyet General Mihail Frunze'nin Keskin Ziyareti / Karadeniz Sahillerinde Yanan Pontus Ateşi Papa Eftim Sayesinde İç Bölgelere Sıçramıyor

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Fener Rum Patrikhanesi Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında yaptığı ayrılıkçı propagandalara hız vererek Pontus meselesinin fitilini ateşlemiş, bu sayede Karadeniz Bölgesi'nde oluşturulan Rum çeteleri bölgedeki Müslüman Türk halkını katletmeye başlamıştı. Papa Eftim'in ruhani hakimiyeti altındaki iç bölgelerde ise bu gibi ayrılıkçı olaylara fazlaca rastlanmamıştır. Bunun nedeni Papa Eftim'in bölgedeki gayrimüslimleri sürekli uyarması, Fener Patrikhanesi'nin geçmişten bu yana önce Osmanlı idaresi daha sonra TBMM hükümetine karşı izlediği aleyhtar politikaya dikkat çekerek onlara Millî Mücadele'ye destek vermeleri gerektiğini ve Müslüman Türklerle aynı soydan geldiklerini sık sık hatırlatmış olmasıdır.

Papa Eftim'in bu telkinleri sonucunda Patrikhane'nin yurt genelinde yapmak istediği Pontus Ateşi, Karadeniz Bölgesi ile sınırlı kalmıştır. Papa Eftim'in faaliyet gösterdiği Keskin'de Rumlar ile Müslüman Türkler arasında da herhangi bir çatışmanın yaşanmaması Sovyet Rusya subaylarından Mihail Frunze'nin de dikkatini çekmiştir. Frunze ve heyeti Aralık 1921'de Karadeniz üzerinden Anadolu'ya gelmiş ve Türk yetkililerin eşliğinde büyük bir kervanla Ankara'ya doğru yola çıkmıştır.

Frunze'nin bu yolculuğunda Keskin'e yaklaşık 100 kilometre kala kervana rehberlik etmesi için bölgeyi bilen yeni bir subay görevlendirilir. Yozgat'tan sonra yol keskin bir şekilde batıya dönmüştür. Yol boyunca sağlı sollu dağlar vardır. Birçok köyden geçerler. Başı ve Elma'da kısa süreli mola verirler. Kervana yeni katılan subay, işgal sırasında İzmir'de bulunmuştur. Orada yaşadıklarını yol boyunca Frunze'ye anlatır: *"Korkunçtu... Ölülerini denize atıyorlardı... Sahile vuran sular kıpkırmızı olmuş, köpükleri pembeleşmişti... Ölülerden biri bacağımın dibine düştü, ben de onun üstüne yuvarlandım... Sürünerek oradan uzaklaştım... Sonra dağlara kaçtım..."*

Frunze heyeti, 11 Aralık 1921'de akşama doğru Keskin'e girer. 1500 haneli bu yerleşim birimi Ankara vilayetine bağlıdır. Evler, dağdan inen derenin kıyılarına ve tepelerin yamaçlarına yayılmıştır. Subay, Frunze'ye Keskin'le ilgili bilgi verir: *"Burada Anadolu Ortodokslarının dini lideri Papa Eftim yaşıyor. Şurada da zengin Ortodokslar yaşırdı, her yere mal taşırlardı. Şimdi hepsi iş başında... İşte bu evde de Papa Eftim yaşıyor. Akıllı adamdır."* Pontus isyanının baş gösterdiği Karadeniz Bölgesinden geldiği için yol boyunca Müslümanlarla Rumların karşılıklı çatışmalarına tanık olan Frunze, *"Görüyorum ki, burada bir çatışma yaşanmamış."* karşılığını verir. Subay, Frunze'nin bu izlenimini *"Olmadı ve olmayacak. Papa Eftim yardım ediyor. Keskin Ortodoksları"*

Ankara iktidarına tâbi, silah saklamıyorlar. Kesin, tek bir kurşun sıkmayacaklar...” şeklinde doğrular. Kervan, geniş bir cadde boyunca ilerler. Evlerden meraklı insanlar bakmaktadır. Dışarıda da ufak bir kalabalık toplanır. Ceket ve bot giymiş olan erkekler, Güney Rusya’da yaşayan kentlilere benzemektedir. Çoğunluğu güzel yüzlüdür ve cesur görünmektedirler. Ancak sönük ve asık suratlarında endişe ve acı okunmaktadır. Etraf bahçelerle kaplıdır. Kasaba, baharda mutlaka ayva, vişne ve dutla dolup taşacak gibidir. Misafirleri, kavaklarla çevrili konağın önünde Kaymakam⁹⁵ karşılar. Frunze attan iner inmez Kaymakam, mükemmel bir Fransızcayla içten üzüntüsünü dile getirir. Telgraf geç geldiğinden yeterli hazırlık yapamamışlardır. Frunze de Fransızca *“Önemli değil, kendi halinde insanlarız.”* şeklinde cevap vererek Kaymakam Bey’i teskin eder. Sovyet heyetinin geceleyeceği konak, her yerde olduğu gibi soğuk ve boştur. Sadece Frunze’nin odasında kilim ve yastık bulunmaktadır. Soğuk bir salonda verilen akşam yemeğine hakim, müftü, subaylar ve tekstil fabrikasının müdürü ile bir de mühendis katılır. Mühendis, Frunze’ye Rusya’yla bir şekilde bağlantısı olan bir aileden geldiğini söyler. Babası bir zamanlar Petrograd’da yaşamıştır. Müftü ise doğal olarak daha çok Sovyetler’in dine bakışıyla ilgilenmiştir. Frunze, soruları ayrıntılı şekilde cevaplar. Daha sonra yol üzerine sohbet edilir. Mühendis, Ankara yoluyla ilgili bilgi verir ve gelecekte bu yol üzerindeki kara, nehir ve demir yoluyla ulaşım projelerini anlatır. Frunze, dinlediği planlar üzerine *“Şimdiden ekonomiyle uğraşıyorlar, iktidarlara sağlamlaşıyor.”* diye düşünür. Yemekte konu yine Rumlara gelir. Frunze, Rumlarla Türkler arasında barışın sağlanıp sağlanamayacağını (Anadolu genelinde) sorar. Kaymakam söz alır: *“Mümkün! Mesela biz ve bizim Keskin Ortodoksları. Saygıdeğer Papa Eftim, daha yeni bütün Anadolu Rumlarına bir çağrı yaptı: ‘Bu tiksiniç ve pis isyanlara son verin, kanlı Kral Konstantin’in elinde fena bir silah olmayın; biz Türk Ortodoks Kilisesi’ni kurduk, ona katılın...’⁹⁶ Barış sağlanıyor.”* Gecenin geç saatlerine kadar kalpten bir sohbet devam eder. Dışarıda şiddetli bir yağmur vardır. Frunze yatarken ısınması için odasına kömürleri kor hâlde bir mangal getirirler. Sabah, Keskin’de çevirmenler Frunze’ye yeni gelen Türk gazetelerini aktarırlar. Lenin ve Frunze’yle ilgili övücü yazılar vardır: *“Allah’a bin şükür Lenin, bize en önemli generalini göndermiş.”* O sabah heyet, Papa Eftim’in memleketinden ayrılır ve Ankara’ya doğru yola koyulur.⁹⁷

⁹⁵ Keskin Kaymakamı Avni Bey olmalıdır.

⁹⁶ Türk Ortodoks Kilisesi kuruluş tarihi 1922’dir. Papa Eftim’in bu beyanatta *“Türk Ortodoks kilisesini kurmaya karar verdik”* demek istediği kanaatindeyiz.

⁹⁷ Mehmet Perinçek, *Sözünde Papa Eftim’in Memleketinde*, *Aydınlık*, 13 Temmuz 2012.

İKİNCİ BÖLÜM

PAPA EFTİM'İN FENER RUM PATRİKHANESİ'NDEN RESMEN AYRILIŞI VE BAĞIMSIZ TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİNİN KURULMASI, LOZAN ANTLAŞMASI VE NÜFUS MÜBADELESİ

Papa Eftim'in ve Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikhane- si'nden Ayrılma ve Milli Patrikhane'yi Kurma Girişimleri

Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin tesis edilmesi ihtiyacı esasen Millî Mücadele döneminden çok önceleri ortaya çıkmıştır. Kasım 1903 tarihli bir vesika-ya göre Osmanlı tebaası bir Türk, “*Bir Türk*” imzasıyla ilk dilekçesine cevap verilmemesinden yakınarak tekrarladığı gerekçeli talebinde; adeta yalvarırcasına devletin emniyeti açısından mevzunun ehemmiyetine dikkat çekmektedir. Aynı dilekçede; milletleşme sürecinde bilhassa Balkanlar'da mezhep birliğinin mühim olduğunu fark eden Fener Patrikhanesi'nin yaptığı bütün Ortodoksları Rumlaştırma faaliyetlerinden olumsuz etkileneceklerin başında müstakil kiliseleri bulunmadığı için Türk Ortodoksları olacağından, acilen “Türk Ortodoks Patrikhanesi”nin kurulmasının zaruretinden bahsetmiştir.⁹⁸ Daha sonra bu talepler artmış olacak ki, Karaman'da bir Türk Ortodoks Patrikhane-si kurulması konusu Osmanlı Hükümeti'nin gündemine gelmiştir. Hakimiyet-i Milliye gazetesindeki bir haberde Türk Ortodokslarının kendi Patrikhanelerini kurmak istedikleri ve konunun Harbi Umumi (Birinci Dünya Savaşı) zamanın-da Hükümet gündemine de taşındığını ifade edilmiş ve şu bilgilere yer verilmiştir: “*Anadolu Rumlarının İstanbul Patrikliğinden ayrılmak arzusu yeni bir şey değildir, Harbi Umumi (Birinci Dünya Savaşı) içinde de bunu istemişlerdi. Bu mutalebat üzerine o zamanki Hükümet, Anadolu'da dinen Hristiyan fakat aslen Türk olan bu Rumlar için Karaman'da yeni bir kilise, yeni bir Patrikhane ihdası tasavvurunda (meydana getirme düşüncesinde) idi. Mesele şimdi tek-*

⁹⁸ Atalay, a.g.m., s.22.

*rar canlanmış bulunuyor. Ümit ederiz ki bu defa bir neticeye vasil olur.*⁹⁹ Bu vesika ve haberden anlaşılacağı üzere, Anadolu'da bir Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin tesis edilmesi fikri Millî Mücadele'den çok öncelere dayanmaktadır.

Millî Mücadele dönemine gelindiğinde ise Papa Eftim, Keskin Türk Ortodoks Reisi Ruhanisi sıfatıyla yayınladığı beyannamelerde, kendi nüfuzu altındaki insanlara sürekli Fener Patrikhanesi'nin zararlı faaliyetlerini anlatmış, Müslüman Türklerle aynı soydan geldiklerinin unutulmamasını ve Millî Mücadele'nin mutlaka desteklenmesi gerektiğini telkin etmiştir. Papa Eftim'in etrafında toplanan ve onun direktifleri doğrultusunda hareket eden Türk Ortodoksları için artık Fener Rum Patrikhanesi çatısı altında yaşamak imkansız bir hâl almış, Anadolu'da bir Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulması zaruri hale gelmiştir.

1921 yılında Türk Ortodoksları kendi Patrikhanelerini kurmak için resmî yollara başvururken verdikleri dilekçelerde Türk olduklarını, Türkçeden başka dil bilmediklerini, Fener Patrikhanesi'nin faaliyetlerine karşı olduklarını ifade ederek bir Türk Ortodoks Patrikhanesi etrafında birleşmek istediklerini vurgulamışlardır.

11 Nisan 1921'de Kastamonu, Daday, Tosya, Taşköprü ve Safranbolu'da yaşayan Türk Ortodoksları, kendi Kaymakamlıklarına başvurarak eskiden beri Ortodoks mezhebini kabul etmiş Türklerden olduklarını, Türk adı altında yaşamak istediklerini ve Türklüğe ihanet eden İstanbul Rum Patrikhanesi'nden ilişkilerini keserek yeni kurulacak Patrikhane'de milli Türk Hükümeti emri altında yaşamak istediklerini bildirmişlerdir. Dilekçe metni:

“Dahiliye Vekaleti Celilesine

Kastamonu'dan 11 Nisan 1921 ve 118 Tahrirat

Zeyil, ve diğer kazalara ilaveten Anadolu'da bir Türk Ortodoksluğunun tesisi hakkında Taşköprü Rumlarının da arzu halleri arz ve takdim kılındı.

Vali Sami

11 Nisan 1921 ve 227 ile Kastamonu Vilayetine

Safranbolu Rumları vaktiyle Ortodoks mezhebini kabul etmiş, Türklerden olduğu cihetle daima Türk namı altında yaşamak üzere İstanbul Patrikhaneliğinden alakalarına kat'ile Anadolu'da Türk Ortodoks Patrikliği tesisini istihram eylemekte olduklarından ifayı müktezesi arz olunur.

Papa Nikola, Konya'da yaşayan Türk Ortodoksları adına Avrupa ve Amerika Dışişleri Bakanlarına çektiği telgrafında; *"Biz aşağıda imzaları bulunan Konya Türk Ortodoksları, yedi asırdan beri ecdadımız Türk tabiiyetinde huzur ve rahat içindeyiz. Hiçbir müdahale olmaksızın kardeş ve vatandaş olarak yaşamaktayız."* demiştir.¹⁰¹ Aynı şekilde Çorum ve çevresinde yaşayan Ortodoks Türkleri adına Çorum Ortodoks Kilisesi Metropoliti Papa Nikola ve Gülistanoğlu Hristos imzalarıyla TBMM Başkanlığına, İçişleri, Dışişleri ve Adliye Vekaletine gönderdikleri dilekçelerde; asırlardır dinî hürriyet içerisinde yaşamakta oldukları Anadolu'da Rum veya Elen adıyla bir millet olmayıp, kendilerinin milattan önce batıya doğru göç eden ırken Turanlı Hristiyan Türklerden olup, kendi haklarını dile getirmesi için İstanbul Patrikliği'ne hiçbir zaman vekalet vermedikleri gibi, Avrupalı Devletlerinin azınlıklar hukuku gibi bahanelerle bir ailenin üyeleri arasına ikilik sokma çabalarından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir.¹⁰²

Papa Eftim'in çabaları ve Anadolu Türk Ortodokslarının bu kararlı tutumları, Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulması için ocak ayında verilen kanun teklifinin kanunlaştırma sürecini hızlandırmış, 1 Mayıs 1921'de Bakanlar Kurulu tarafından *"Türk Ortodoks Patrikhanesi"* kurulması ile ilgili karar kabul edilmiştir.¹⁰³ 1 Haziran 1921 tarihinde Celaledin Arif Bey, İstanbul Adliye Nezareti Mezahip Müdürü Baha Bey'i Ankara'ya davet ederek kendisinden Türk Ortodoks Kilisesi kurulması konusunda detaylı bir Kanun tasarısı hazırlamasını istemiştir. Baha Bey'in hazırladığı 16 maddelik kanun tasarısı 26 Temmuz 1921'de Celaledin Arif Bey tarafından Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur. Bu şekilde Hükümet nezdinde mayıs ayında başlatılan çalışmalar temmuz sonuna doğru şekillenmeye başlamıştır.¹⁰⁴

Papa Eftim, milli Patrikhane'nin kurulması işinin peşini bırakmamaktadır. Bir an önce somut adımlar atılması için temaslarını sürdüren Papa Eftim, kendisini destekleyen Yermir, Çorum, Kayseri, Yozgat ve Isparta Türk Ortodoks halkından aldığı telgrafları değerlendirerek dönemin Adliye Vekili Refik

¹⁰⁰ Mert, *a.g.t.*, Nureddin Peker, 1918-1923 *İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri – İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekatı Hatıraları*, İstanbul 1953, s.315-316.

¹⁰¹ Erdal, *a.g.m.*, s.337.

¹⁰² Mert, *a.g.t.*, s.20.

¹⁰³ BCA: Dosya: 94-6 Fon kodu: 30..1 .0.0 Yer no: 3 18 14. ; Bkz: Naklen, Mert, *a.g.t.*, s.17. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

¹⁰⁴ Anzerlioğlu, *a.g.t.*, 214.

Şevket Efendi'yi ziyaret eder.¹⁰⁵ Ziyaret sonunda Refik Şevket Efendi, Papa Eftim'e kısa bir süre içerisinde Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulacağı sözünü verir. 31 Aralık 1921 tarihinde Hariciye Vekaleti tarafından Rusya'ya gönderilen bir şifrede Anadolu Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikhanesi ile irtibatı keşmek ve kendi müstakil kiliselerini kurmak için yaptıkları müracaattan bahsedilmiş, Anadolu'daki metropolitlerin Fener Rum Patrikhanesi tarafından İstanbul'a çekildiği vurgulanmış ve Rusya ile Kafkasya sahillerinden Türk ve Tatar ırkına mensup metropolit ve piskoposlar bulunmasını istemiştir. Şifre Metni:¹⁰⁶

"Hariciye Vekâletinden gelen 31/12/37 târîhli ve numarolu şifrenin sureti

Moskova Sefâretine

Anadolu Türk Ortodokslarının Fener patrikhânesiyle fekk-i irtibât eyleyerek müstakil bir riyâset-i rûhâniye vücûda getirmek maksadıyla vâkî olan mürâcaatlarının tervîci için Ortodoks mezhebi mücebince reis-i rûhânî intihâb edilmiş Anadolu metropolitlerinden mürekkeb bir sigod meclisinin vücûduna vâbeste bulunduğundan ve Anadolu'da bulunan metropolitler patrikhânece İstanbul'a alındığından meclis-i mezkûru teşkil edecek metropolit bulunmadığı için ahâli tarafından da'vet edilmek ve Hükümetçe kabul olunmak üzere Kafkasya ve Rusya sâhilinde metropolit veya psikopos payesini hâiz ve mümkün olduğu kadar Tatar ve Türk ırkına mensûb bir kaç ortodoks reis-i ruhânisinin bulunarak iş'ârı mercûdur.

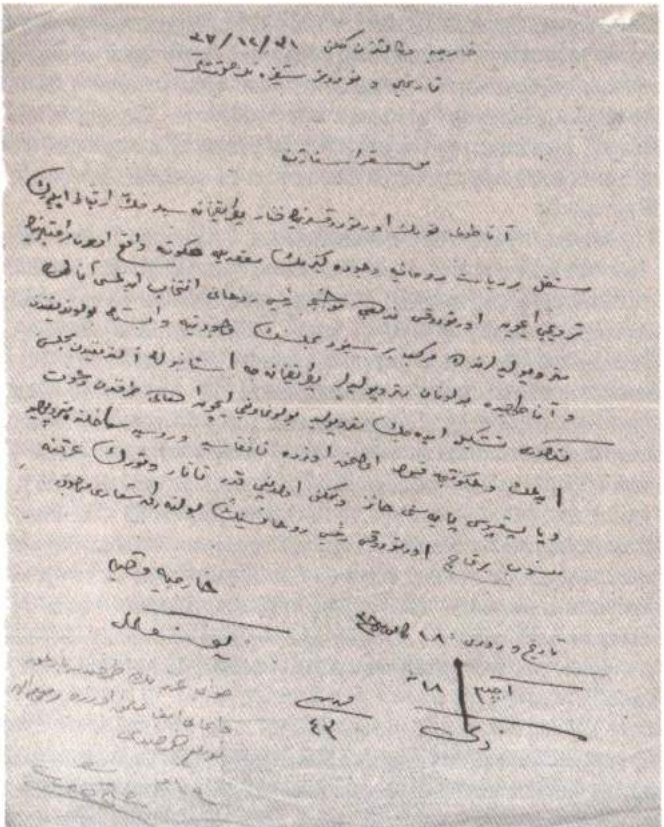
Târih-i vüreûdu 18 Kanun-ı sani sene 38

Hâriciye kaziye Pangaleliçdim 18 minh

Cevabı Aziz Bey tarafından yazılmak ve icâbı enf kılınmak üzere merkûma tevdi' olundu."

¹⁰⁵ Mert, a.g.t., s.20.

¹⁰⁶ TİTE, nr. K325 G16 B16-1001.



Hariciye Vekaletinin Moskova Sefirinden Ortodoks Ruhani İstediği Şifre.
(TİTE, nr. K325 G16 B16-1001.)

Papa Eftim, 1921 yılı boyunca Anadolu Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılması konusunu dile getirmiş ve Anadolu'da bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulması için gerekli tüm resmî yollara başvurmuştur.

Fener'den Ayrılma ve Milli Patrikhane'yi Kurma Arzusuyla İlgili Dönemin Basınına Yansıyanlar

Papa Eftim ve Ortodoks Türkler, Türk Ortodoks Patrikhanesini kurmak için bir yandan resmî yollara başvururken bir yandan da dönemin basınına çeşitli açıklamalar yaparak kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır.

Safranbolulu Ortodoks Türkler 1 Mayıs 1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınladıkları telgraflarında Fener Rum Patrikhanesi'yle olan görüş ayrılıklarını belirterek aynı mezhepten oldukları fakat kendilerine felaketten başka bir şey getirmeyen Patrikhane'nin faaliyetlerinden son derece rahatsız olduklarını; kendilerinin ayrı bir patriklik tesis ederek birlik oluşturmak istediklerini, bu fikre Anadolu'daki birçok Ortodoks'un da sıcak baktığını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

"Menşe (köken), âdet, ananat (gelenek) ve lisan(dil, Türkçe) itibariyle Türk olan bizler, şimdiye kadar "Pan Elenizm" amalinin husulüne (emellerinin meydana getirilmesine) has mesai eden İstanbul Rum Patrikliğinin taht-ı tazyik (baskı) ve tesirinde kaldık, milliyetimizi izhar edemedik. Filhakika(esasinda) sahaif-i tarih tetkik edilecek olursa (tarih sayfaları incelenecek olursa) ezmine-i mütekaddimede (ilk zamanlarda) Ortodoks mezhebini kabul etmiş, Türk olduklarında şüphe kalmayan ve fakat tazyikat-ı maruzadan (baskıya maruz kalma) dolayı Rum namı altında yaşayan kardeşlerimizden mezkur patrikliğin teşvikat ve telkinatına (teşvik ve telkinlerine) tâbi olan, ara sıra yanlış yollara gidenler de oldu. Buna rağmen bizler yine Türklerden, Türkiye hükümetinden daima adil ve şefkatle muamele gördük. Bundan sonra da Pan Elenizm amal ve cereyanlarına katiyen tâbi olmayarak aslen kardeşlerimiz olan Türklerle mes'ud ve müreffeh bir hâlde yaşamak arzusundayız. Anadolu'da bulunan ırkdaşlarımızın amal-i perverde ettiklerine (emelleri beslediklerine) şüphemiz yoktur..."¹⁰⁷

Telgraf, Safranbolu'da yaşayan 2.749 Ortodoks Türk'ünün adına yazılmış ve bunları temsilen Kırımlıoğlu Hristo, Bazı kariyesi Muhtarı Yorgi, Kilise Mahallesi Muhtarı Yermanos, Papaz Dimitri, Kilise Heyetinden Dimitri Kemikçi-oğlu, Hanyar Mahallesi Muhtarı Vasil, Kırkakan Mahallesi Muhtarı Ekmekçi-oğlu Anastas, Dolambaş Mahallesi Muhtarı Vasil ve eşraftan Çerkiroğlu İstavri, Kıratoğlu Hacı Yovan, Ekmekçi-oğlu Yovan, Şerbetçi-oğlu Mihail tarafından bir daha Fener Rum Patrikhanesi'nin zararlı faaliyetlerine katılmayacakları belirtilerek imzalanmıştır.¹⁰⁸

Aynı gazetede yayınlanan telgrafnamelerde Gümüşhacıköy Reisi Ruhanişi de Türk kimliğine vurguda bulunmuş ve *"Bugün Anadolu'da asırlardan*

¹⁰⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, 1 Mayıs 1921 ; İbrahim Erdal, "Türk Basınına Göre Ortodoks Türklerin Millî Mücadele'deki Tutumu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2005, Mayıs- Kasım, S.35-36, s.336.

¹⁰⁸ Aynı makale, s.336.

beri yaşayan Rumlar aslen Selçukilerden olup Hristiyanlığı kabul etmiş has Türklerdir.” demiştir. Havza Piskoposu da; “Hükümet, matbuamız ve İslam vatandaşlarımız nazarında sıkıntıya sebep olan İstanbul Patrikhanesi'nin hilaf-ı salahiyeti siyasi ve idari şekillere kadar çevirdiği nüfuzu ruhaniyesinin üzerimizden atıyoruz.” diyerek görüşlerini ifade etmiş, Kayseri ve Tosya'dan gönderilen telgraflarda da ayrı bir Patrikhane'nin kurulması gereği belirtilmiştir.¹⁰⁹

7 Mayıs 1921 tarihli İkdam gazetesindeki bir köşe yazısında, Anadolu Ortodokslarının Fener Patrikhanesi'nden ayrılma arzusunda olduklarına ve bu istek doğrultusunda yurdun birçok yerinden telgraflar geldiğine dikkat çekilmiştir. Yazıda Bulgar Kilisesi'nin Fener Patrikhanesi'nden ayrıldığı zaman hiçbir Hristiyan ülkenin itiraz etmediğine vurgu yapılmış ve Fener Rum Patrikhanesi karşı çıksa da Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulmasında bir sakınca olmadığı ifade edilmiştir.¹¹⁰ Bu gelişmeler karşısında Fener Rum Patrikhanesi olağanüstü toplanarak Anadolu Ortodokslarının bu karşı hareketini kabul etmediğini bildirmiş,¹¹¹ bütün Hristiyan kiliselere telgraflar göndererek durumu protesto etmiştir. Bulgar basını ise Anadolu Ortodokslarının yeni bir patriklik kurma girişimini desteklemiştir. Papa Eftim, Amerikalı gazeteci Price ile görüşerek Anadolu'da bağımsız bir patriklik istediklerini, gerekirse Cemiyyet-i Akvam'a kadar gideceklerini ve İstanbul'da Yunan propaganda ocağı olan Patrikhane ile hiçbir ilgilerinin olmadığını açıklamıştır.¹¹² 7 Haziran 1921 tarihli Vakıf gazetesi, Ortodoks Türklerin ayrı Patrikhane kurma isteğine dayanan şikayetlerini bir Yunan gazetesi olan Atnos'a dayanarak vermiştir. Atnos gazetesinin haberine göre merkezi Kayseri olacak olan patriklik şimdilik Ankara'da kurulmuş, vekaleten de sabık Eskişehir Metropolitisi Papa Yani getirilmiş, Patrik kaymakamı olan Papa Yani'nin ismi de Yovani Efendi olmuştur. 8 Temmuz 1921 tarihli “*Orient*” adlı Amerikan misyoner gazetesinde Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulmasıyla ilgili taslak tüzük yayınlanmıştır. İstanbul'daki Amerikalı istihbaratçılar durumu yakından izlemişler, 17 Temmuz 1921'de “*Türk Ortodoks Kilisesi*” adlı monografik istihbarat raporlarını Washington'a göndermişlerdir.¹¹³

¹⁰⁹ Aynı makale, s.337.

¹¹⁰ Anzerlioğlu, a.g.t. , s.213.

¹¹¹ Hakimiyet-i Milliye, 15 Mayıs 1921; Erdal, a.g.m., s.339.

¹¹² Nurettin Gülmez; *Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yeni Gün*, Ankara 1999, s.467.

¹¹³ Mert, a.g.t.s.23; Şahin, a.g.e. , s.190.

Papa Eftim, Keskin Türk Ortodoks Metropolit Vekili sıfatıyla, 7 Kasım 1921 tarihli Hakimiyet-i Millîye gazetesine verdiği bir beyanatta, Fener Rum Patrikhanesi'nin bütün dünyaya Anadolu Hristiyanlarının tamamını Rum olarak tanıtmaya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki sözde Rum Hristiyanlarını kurtarmak amacıyla Anadolu'nun işgali için propaganda yapmasına engel olmayı amaçlayarak; *"Anadolu'da bizim örf ve âdetlerimiz hilafında bir kanun yoktur. Kanunlarımız örf ve âdetlerimize göre tanzim edildiği cihetle bize yabancı değildir. Fener Patrikhanesi, Anadolu Hristiyanlarının selametinin neredede olduğunu düşünerek, Avrupa siyasilerini propagandalarla yanlış yola sevk ettiklerini bütün delilleriyle ve açıklıkla gösterebiliriz."* demiştir.¹¹⁴ Ayrılıkçı faaliyetlerini sürekli artıran Fener Rum Patrikhanesi hakkında Papa Eftim, 30 Kasım 1921 tarihli Hakimiyet-i Millîye ve 2 Aralık 1921 tarihli İkdam gazetelerine bir beyanatta daha bulunmuş;¹¹⁵ *"Şimdiye kadar Osmanlı işlerine müdahale vesilesi olmuş olan bu Hristiyanlık meselesini Türkiye Büyük Millet Meclisi halk hükümeti göğsünden budamalıdır. Çünkü, burada Avrupa'nın himayesine muhtaç bir ırk değil, onlardan gölge etmemelerini isteyen bir Hristiyan- Türk kardeş ırk vardır."* demiştir. Papa Eftim, beyanatında Türklerin batıdan doğuya kadar birçok kültürle, medeniyetle ticari ve siyasi temaslarda bulunduğunu ancak kesinlikle dilini unutmadığını belirtmiş, Budist, Şaman, İslam, Musevi, Hristiyan olan Türklerin bu dinleri kabul etmelerine karşın dillerini unutmadıklarını söyleyerek, Türk'ün esas karakteri budur, demiştir. Papa Eftim, Fener Rum Patrikhanesi'nin bu özellikleri üzerine uyguladığı politikarlardan bahsederek; *"1826 tarihine kadar Fener Patrikhanesi'nin aile ocaklarında, kiliselerde gizli gizli yaşattığı Türk düşmanlığı o tarihten sonra hariçte, bir siyasi destek bularak isyan şeklinde meydana almıştı ki, İşte Anadolu Hristiyanlarına bundan sonra Yunan Metropolitler musallat olmuştur. Bir asırdan beri iki nesil değiştiği ve bunlar Osmanlı Hükümeti'nin geçirdiği bu kadar inhi-lallerden istifade ile Anadolu Türk Hristiyanlarını ruhen, cismen tahakküm ve nüfuzları altına aldıkları hâlde acaba Anadolu Hristiyanlarının millî vicdanını, millî dehasını, millî dinini bozabilmişler midir?"* demiştir.¹¹⁶ Papa Eftim bütün bunlara dayanarak Patrikhane'nin yüz yıldır uyguladığı planların tutmadığını, milli benliklerini koruduklarını, TBMM hükümetinin uluslararası görüşmelerde bu hususu dikkate alması gerektiğini söylemiş, beyanatının sonunda Avrupa devletlerini *"Anadolu'da yalnız Müslüman Türk ve Hristiyan Türk vardır ve hükümetimiz bizim kurduğumuz hükümettir. Lütfen âlemin evladı arasına*

¹¹⁴ Erdal, a.g.m., s 337. ; Hakimiyet-i Milliye, 7 Kasım 1921.

¹¹⁵ Erdal, a.g.m., s.338

¹¹⁶ Erdal, a.g.m., s.338;

girmeyiniz. Yunan gayreti güdenlerin yalancı sözlerine kanmayınız."¹¹⁷ diyerek Patrikhane'nin yalanları konusunda uyarmıştır. Papa Eftim, 28 Aralık 1921 tarihli *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde, Amerikalı gazeteci Mrs. Prayz'a verdiği mülakatta ise kendilerinin Türk olduklarını sadece dinlerinin farklı olduğunu, Müslüman Türk kardeşlerinin verdikleri geniş imtiyazlar altında asırlardır rahat ve huzur içinde yaşadıklarını ifade etmiştir. Aynı mülakatta Papa Eftim, Fener Rum Patrikhanesi'nin asıl vazifesinden uzaklaşarak siyasi davrandığını ve entrikalara alet olduğunu söyleyerek bu sebeple ayrılmak istediklerini belirtmiştir. Papa Eftim, Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılma kararını "*İstanbul'dakiler kendilerini Yunan ilan ediyorlar, biz de bütün cihana Türk olduğumuzu çağırıyoruz. 600 senedir mevcudiyetimizi muhafaza eden kimdi? Türk hükümeti değil mi? Patrikhane'yi takbih etmeliğimiz yalnız sözle değildir. Aynı zamanda fiilen de intihaba iştirak etmemek suretiyle kendilerinden ayrılmak arzusunu gösterdik. Kendi ırkımızı bırakarak yabancı bir ırkın aleti olmak istemiyoruz.*" sözleriyle ifade etmiştir.¹¹⁸

Papa Eftim ve Ortodoks Türklerin bu açıklamaları Açık Söz gazetesi yazarı İsmail Habib Sevük'ün makalelerine de konu olur. Sevük, Yunanlı Rumlar ve Anadolu Rumları ile ilgili olarak yayımlanan makalelerinde, Papa Eftim ve Türk Ortodokslarının ırken Türk olmalarını millet kavramı için yeterli görmemiştir. Ona göre Türk olmanın şartı Müslüman olmaktır. Başka milletlerin Müslüman olmakla Türk olabildiğini ancak Karamanlıların Müslüman olmadıkları için Türk olmadıklarından Türk milletinden ayrı bir unsur olarak "*Anadolu Rumları*" ismiyle adlandırılmaları gerektiğini savunur. İsmail Habib Sevük, Yunan Rumlarını ise "*Sahil Rumları*" olarak adlandırır. Sevük'e göre Anadolu'da iki ayrı Rum vardır: "*Fenerci Rumlar*" ve "*Türkçü Rumlar*". "*Fenerci Rumlar*", zaferden sonra Yunanistan'a mübadele edilmeli, Anadolu Rumları ise Fener Patrikhanesi'nden ayrılarak kuracakları Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin siyasetten uzak kalması şartıyla Anadolu'da kalmalıdır.¹¹⁹ Sevük'ün, makalelerinde Papa Eftim'le birleştiği nokta ise Anadolu Rumlarının Fener Patrikhanesi'nden ayrılması gerektiğidir.¹²⁰

¹¹⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, 30 Kasım 1921.

¹¹⁸ Erdal, *a.g.m.*, s.339.

¹¹⁹ Mert, *a.g.t.*, s.19; İsmail Habib Sevük, *Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler*, (Açıksöz Gazetesi), Ankara 1999, s. 87-100.

¹²⁰ Mustafa Eski, *İsmail Habib Sevük'ün Açıksöz'deki Yazıları (1921-1922)*, Ankara 1998, s.199.

Yunan Vatandaşı Atina Metropoliti Meletios'un Patrik Seçilmesi ve Ayrılıkçı Faaliyetleri

Fener Rum Patrik Vekili Dorotheos'un vefat edip 21 Nisan 1921'de İstanbul'da defnedilmesi üzerine, Patrikhane'de yeni bir patrik seçilmesi konusu gündeme gelmiş, Yunanistan ve Patrikhane yeni patriğin kim olacağı konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Patrikhane'nin adayı Patrikhane'de ve Türkiye'deki cemaat üzerinde ayrıca Türkiye dışında da etkili ve siyasi özelliği olan Meletios'tu. Giritli olan Meletios, Venizelos'un çocukluk arkadaşıydı ve Megalo İdea'yı kuvvetle benimsemiş bir din adamı olduğundan patriklik makamına layık görülüyordu. Venizelos Atina Metropoliti Meletios'un İstanbul Patrikliğine seçilmesi yolunda çalışmalar yapıyordu. Hem Patrikhane hem de Venizelos tarafından desteklenen Meletios'u, Yunanistan'da iktidarı ellerinde tutan Kral taraftarları Patrik olarak görmek istemiyorlardı. Fakat Yunan ordusunun Anadolu'da istenilen başarılarla ulaşamaması kralın halk desteğini kaybetmesine sebep olmuştu.¹²¹

Bu durum karşısında Meletios, Yunan vatandaşı olmasına rağmen Edirne'de toplanan Sen Sinod Meclisi kararı ile Haziran 1921'de¹²² patrik seçilmiştir. Daha ilk konuşmasında, Anadolu'da Yunan zaferi için her kilisede dua edileceğini bildiren Patrik Meletios, dış dünyada kabul görebilmek amacı ile Patrik olmadan önce başladığı faaliyetlerine Patrik olduktan sonra da devam etmiştir. Meletios'un patrik seçilmesi Fatih'ten sonraki bütün düzenlemeler ve 1862'deki Rum Patrikliği Nizamatı'na aykırı bir şekilde olmuştur. Söz konusu nizamatin ikinci bölüm üçüncü maddesi gereğince patrikliğe seçilecek kişinin en azından babasından beri Osmanlı vatandaşı olması gerekmektedir.¹²³ Meletios'un Patrik seçilmesi büyük tepkiyle karşılanmış, İstanbul Hükümeti bile Meletios'un patrikliğini Osmanlı vatandaşı olmaması nedeniyle tanımamıştır.¹²⁴

Meletios patrik seçilmeden önce ayrılıkçı faaliyetlerine başlamıştır. 9 Şubat 1921'de "*Kara Kitap*"¹²⁵ (The Black Book) mümessillikleri vermiş, 15 Şu-

¹²¹ İsmail Cenkeri Ersöz, *Fener Rum Patrikhanesinin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Faaliyetleri (1923-2005)*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.25.

¹²² İsmail Cenkeri Ersöz Meletios'un 8 Aralık 1921'de Patrik seçildiğinden bahsetmektedir. Bkz; Ersöz, *a.g.t.*, s.25.

¹²³ Ersöz, *a.g.t.*, s.26. ; Macar, *a.g.e.*, s.81.

¹²⁴ Mert, *a.g.t.*, s.19. ; *Tevhid-i Efkar*, 16 Kasım 1921.

¹²⁵ Yunan Hükümeti, The Black Book adını verdiği kitabı, Atina'da Pontus Merkez Konseyi tarafından hazırlatıp yayınlamıştır. Kitap; Ön Söz ve İstatistikler, 1921 Yılına Ait Birkaç Kısa Not, Bafra Trajedisi, Ünye Trajedisi ve Yargılanan ve

bat 1921'de İstanbul Rumlarıyla, doğrudan doğruya Türkiye idaresinde kalacak Rumlar hakkında yazdığı uzun bir yazıyı bütün siyasi makamlara göndermiştir. 22 Şubat 1921'de Rumların kurtarılması için doğrudan doğruya Londra Konferansı'na telgrafla başvurmuştur. Patrik Kaymakamı sıfatı ile birçok hediye ve propoganda kitabı ile birlikte 23 Şubat 1921'de Londra'ya gitmiş, ziyaret sırasında İngiliz Kralı'na Patrikhane'nin arması bulunan bir diploma vererek kendisinden Sevr Antlaşması'nın değiştirilmemesi için çalışmasını rica etmiştir. 5 Mart 1921'de Edremit halkının Yunanistan idaresini istediğine dair Londra'ya telgraf göndermiş, 9 Mart 1921'de Londra'da, Sen Mars Kilisesinde, Fener Patrikhanesi'nin güya Hristiyanlık adına yaptığı mücadeleyi ve Türklere karşı açılan savaşları etraflıca izah etmiştir. İstanbul ve civarındaki Rumlara yapılan sözde zulüm ve göçten dolayı siyasi temsilcilikler nezdinde şikâyetle bulunmuştur. Patrikhane, 8 Haziran 1921'de kurtarılmamış Rumlar için takibe başladığı politikasından dolayı Yunanistan'a bir teşekkür mektubu göndermiştir. 13 Temmuz 1921'de, Patrikhane'nin etkisi ile, Amerika'daki Rumlar tarafından, Anadolu'daki Rumların Türklerin idaresinden kurtarılacak Amerika tarafından korunmaları istenmiştir.¹²⁶

Meletios'un niyetini iyi bilen Papa Eftim de, tüm Ortodoks kiliselerine seslenen bir beyanname yayınlarak onun Patrik seçilmesini protesto eder. "*Ortodoks Kiliselerine Bir Tamim*" başlığı altında 30 Kasım 1921'de Hakimiyet-i

Mahkum Edilenler adlı beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın ön sözünde; Pontus Merkez Konseyinin bu kitabı yayınlamakla aslında üzüntü verici bir görevi yerine getirdiği ifade edilerek kitabın amacının eski çağlardan beri kaderleri ve misyonları bağımsızlık uğruna savaşmak olan bu küçük ve asil millete, Türklerin yapmış olduğu kötülüklerin gerçek fotoğraflarının medeni dünyaya duyurulması olduğu yönünde ifadeler mevcuttur. İngiltere ve Fransa'ya kendi mazlumiyetlerinin aktarılacak istendiği ön sözde, Osmanlı yönetiminin 1914 yılından bu yana planlı ve kasıtlı olarak Anadolu'daki yerel yöneticiler kanalıyla 1.500.000 Rum ve Ermeni'nin katledilmelerine sebep olduğu iddia edilmektedir. Kitaba göre Pontus Bölgesi'nde toplam 303.208 Rum'un öldürüldüğü iddia edilmektedir. Kitabın iki, üç ve dördüncü bölümlerinde Karadeniz kıyılarında yapıldığı ileri sürülen katliam ve mezalime yönelik raporlar bulunmaktadır. Kitabın son bölümünde ise, Pontus Rum Cumhuriyeti kurma faaliyetleri nedeniyle yargılanan ve ölüm dahil çeşitli cezalara mahkûm edilen Rumların isimleri ve aldıkları cezalar belirtilmektedir. İsyanın bastırılması sırasında meydana gelen çatışmalar göz ardı edilmiş, bu çatışmalar sırasında yaşamını yitirmiş savunmasız Müslüman Türklere hiç değinilmemiştir. Bkz: Hayati Aktaş, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Pontus Devleti Kurma Çabaları ve Bu Amaçla Hazırlanan Propaganda Kitapları", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu* (Ed. Veysel Usta), s.278- 279

¹²⁶ Topbaş a.g.t. , s. 44-45.

Millîye gazetesinde yayınlanan bu beyannamesinde; Anadolu Hristiyanlığı'nın zor durumda kalmasından İstanbul Rum Patrikhanesi'ni sorumlu tutar ve tüm Anadolu Hristiyanlarının da kendisi ile aynı görüşte olduklarını belirtir. On asırdan beri Türk hükümetlerinin kendilerine saldırıda bulunmadıklarını, Anadolu Hristiyanlarının TBMM Hükümeti'ni, hiçbir zaman kendilerine baskıda bulunduğu için ne Fener Rum Patrikhanesi'ne ne de Avrupa Devletlerine şikayet etmediklerini, Milli Mücadele yanında yer aldıklarını kesin bir dille ifade eden¹²⁷ Papa Eftim, 6 Ocak 1922 tarihinde Anadolu'daki Rumlara Fener Patrikhanesi'nin emirlerine kesinlikle uyulmaması, bazı ara bozucuların faaliyetlerine kesinlikle destek verilmemesi gerektiğini hatırlatarak tekrar birlik çağrısında bulunur. Karadeniz'deki Pontus çetelerinin Merkez Ordusu tarafından yenilgiye uğratılacağı'nın anlaşılması üzerine başta Yunanistan ve İngiltere tarafından Anadolu'daki azınlıklara Türkler tarafından zulüm yapıldığı iddiaları tekrar ortaya atılmaya başlanır. Bu iddialara karşılık olarak Konya Türk Ortodoksları, Ankara Türk Ortodoksları, Elazığ ve Çaycuma Hristiyanları, Zonguldak, Kayseri, Diyarbakır, Gümüşhane, Gerze, Konya, Gümüşhacıköy, Bünyan, Niksar, Giresun, Adana, Sinop, Boğazlıyan, Develi, Ekin, Karahisar, Safranbolu, Akdağmadeni, Bafra, Samsun, Çarşamba, Adana, Nevşehir, Yozgat ve Kars Hristiyanları Yeni Gün gazetesinde yayınlanan telgraflarında, TBMM'den başka kendi hakları ile ilgili hiçbir kurum ve kişinin konuşmaya hakkı olmadığını, Fener Rum Patriği Meletios'un Hristiyanları entrikalarına kurban etmeye çalıştığını, Milli Hükümet'in herkesin hakkına saygılı bir halk hükümeti olduğunu belirtirler.¹²⁸

Muhtemel Ayaklanmaları Önlemek Amacıyla İç Anadolu'yu Dolaşan Papa Eftim'e Suikast Girişimi ve Fener Rum Patrikhanesi'nin Entrikaları

1922 yılına gelindiğinde bir yandan ülkenin içinde bulunduğu savaş hali nedeniyle asayişin bozulması, diğer yandan Fener Patrikhanesi'nin çevirdiği entrikalar sonucunda Anadolu'da yaşayan Hristiyan Rum, Hristiyan Türk ve Müslüman Türk unsurlar arasında ister istemez bir soğukluk oluşmuştu. Aynı dönemde Karadeniz bölgesinde yaşanan faciaların İç Anadolu'da da yaşanmasından endişe eden Keskin Metropolit Vekili Papa Eftim bu üç unsur arasında meydana gelebilecek olayları nötralize etmek için İç Anadolu'yu dolaşmaya karar vermişti.

¹²⁷ Mert, *a.g.t.* , s.19. ; Ekincikli, *a.g.e.* , s. 116. ; *Hakimiyet-i Milliye*, 30 Kasım 1921.

¹²⁸ Mert, *a.g.t.* , s.21.

Papa Eftim, olayların Fener Patrikhanesi'nin siyasi emelleri doğrultusunda gerçekleşmeye başladığını fark eder etmez, durumu düzeltmek ve Anadolu'daki bütün Hristiyan unsurları Millî Mücadele'ye kazandırmak için Keskin'den Kırşehir'e, oradan da Nevşehir'e geçer. Nevşehir'de Yunan ordusunun Anadolu içlerine doğru ilerlediği sırada yabancı ajanlar tarafından kışkırtılan Hristiyan cemaatle varlık yokluk mücadelesi içindeki mahalli hükümet yetkilileri arasındaki bağ kopma noktasına gelmiştir. Nevşehir'e girişinde Müslüman Türkler tarafından coşku ile karşılanan Papa Eftim'i karşılamaya Hristiyan cemaatten kimsenin gelmemesi dikkat çekicidir. Papa Eftim, Nevşehir Belediyesi'ne gider, burada Kaymakam Bey ile de görüşür. Papa Eftim Kaymakam'a neden Hristiyan cemaatten kimsenin kendisini karşılamaya gelmediğini sorar. Kaymakam, karşılama törenine Hristiyan Türk cemaati de davet ettiklerini ancak hiçbir gerekçe göstermeksizin törene katılmadıklarını söyler. İki papazın başkanlığında on iki azadan oluşan bir heyet belediye binasına gelerek Papa Eftim'e bütün cemaatin kilisede toplandığını ve kendilerini kilisede beklediklerini söylerler. Papa Eftim heyetle birlikte kiliseye gider. Bütün Nevşehir Ortodoks cemaati Papa Eftim'i büyük bir tezahürat ile karşılarlar. Dinî ayin ve dualardan sonra Papa Eftim, Nevşehir'de Hristiyan ve Müslüman halk arasındaki anlaşmazlığı çözmek için geldiğini söyleyerek bu anlaşmazlığın nedenini sorar. Hristiyan cemaatin temsilcisi durumunda olan birisi *"Hükümet ve mahalli idarecilerin kendilerine karşı güvensizlik gösterdiklerini, Müslüman Türk halkının kendileri aleyhinde gösterilerde bulunduklarını, hasmane tavrın sürekli genişlediğini ve bir kısmının da kendilerini tehdit ettiğini, sokağa çıkmaktan ve dükkân açmaktan bile korktuklarını"* söyler. Durumu değerlendiren Papa Eftim cemaat ve mahalli yetkililer nezdinde gereken müzakerelere başlar. Papa Eftim, müzakerelerde ister Müslüman ister Hristiyan olsun iki unsurun da Türk olduğunu sürekli vurgulamaya çalışır. Görüşmeler sonucunda gerginliğin sebebinin Fener Rum Patrikhanesi'nin bir takım kılıklara bürünerek Nevşehir'e göndermiş olduğu ajanlar olduğu anlaşılır. Taraflar arasında uzlaşma sağlanır, Kaymakamlık tarafından görevlendirilen telalllar her yeri dolaşarak vatandaşların dostluk ve birlik içinde geçinmeleri ve birbirine güvenmeleri, bunun bir hükümet emri olduğu ve bu emre uymayanların cezalandırılacaklarını halka duyururlar. Papa Eftim kilisede Kaymakam, Askerlik Şubesi Başkanı, Müftü ve Belediye Başkanı'nın da katıldığı bir toplantı tertip ederek toplumda meydana gelen güvenin devamı için kalıcı kararlar alınmasını sağlar. Cemaatler arasındaki olası anlaşmazlıkların çözümü

içinde her iki taraftan seçtiği altışar kişiden oluşan bir heyeti Kırşehir mahkeme azalarından Anargides Başkanlığında görevlendirir.¹²⁹

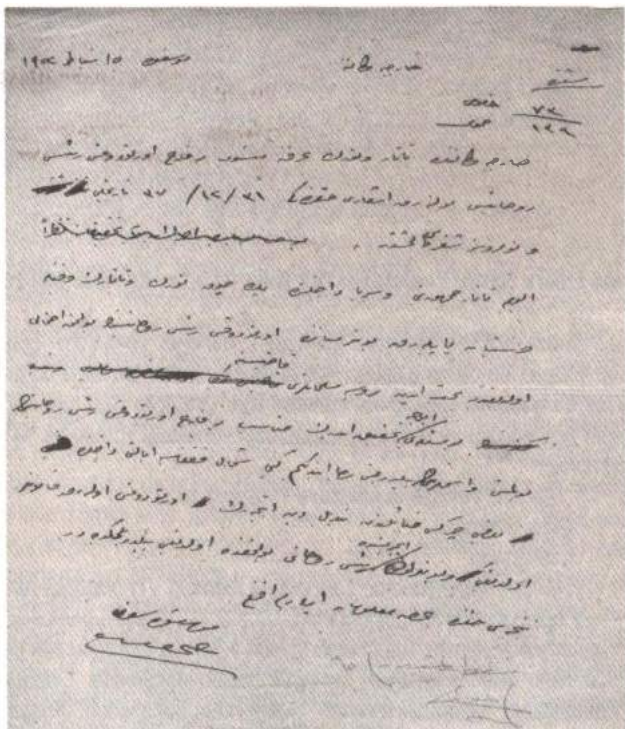
Nevşehir'de bir hafta kadar kalan Papa Eftim, buradan Ürgüp'e geçer. Ürgüp'te kendisini hem Hristiyan hem de Müslüman cemaatin karşılaması onu çok sevindirir. Nevşehir'deki huzursuzluğu çözdüğü ve milli birlik beraberlik ruhunu yeniden canlandığı için eski Şeyhülislam Hayri Efendi ile birlikte Ürgüp'ün eşraf ve nüfuzlu kişilerinin de takdirlerine mazhar olur.

Ürgüp'ten memnuniyetle ayrılan Papa Eftim, İncesu'ya doğru yola çıkar. Papa Eftim'i burada bir fesat ocağı beklemektedir. Nevşehir'de olduğu gibi anlaşmazlıkların çözülmesi için belediye binasında mülki ve idari yetkililerinde katıldığı bir toplantı tertip edilir. Toplantı devam ederken bir papaz içeriye girer, izin almadan Papa Eftim'in yanına doğru yaklaşımaya başlar. Kaymakam, Papa Eftim'e *"bu papaza dikkat etmesini ve kendisine itimat etmemesini"* söyler. Papaz gelir, Papa Eftim'in elini öper. Papa Eftim bu papazın samimiyetten uzak tavırlarından hoşlanmadığı hâlde ismini sorar. İsmi öğrendiğinde bu papazın önceden de adını duyduğu, İncesu'da Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında sürekli nifak çıkaran adam olduğunu anlar ve *"demek sensin ha..."* diye söylenmekten kendisini alamaz. Bir din adamının böylesi hareketlerde bulunmasının kendisinde uyandırdığı tiksinti ve nefretle *"kendisini şimdi dinlemeyeceğini ve gerekirse görüşmek için çağıracağını"* söyleyerek bu papazı gönderir. Papa Eftim cemaatler arasındaki huzursuzluğun sebebini etraflıca araştırır. Cemaatlerin şikayetlerini dinledikten sonra huzursuzluğu bazı papazların çıkartmış olduğu anlaşılır. Papa Eftim olayların sorumlusu olan ve belediyede yanına gelen papazı görevden azleder.

Papa Eftim'in Müslüman ve Hristiyan cemaatler arasındaki anlaşmazlıkları çözmesi ve halkı Millî Mücadele'ye katılmaya çağırması Fener Rum Patrikhanesi'nin ve bazı çevrelerin işine gelmemektedir. Bu doğrultuda Papa Eftim'e suikast tertip etmek üzere Miralay Kondilisi başkanlığında bir ekip görevlendirilir. 13 Şubat 1922 tarihinde Papa Eftim'e suikast yapacak şahıslardan bir kişinin Halep'e gittiği ve diğerlerinin İstanbul'da olduğu ortaya¹³⁰ çıkar ve gerekli tedbirler alınmasıyla bu hain plan amacına ulaşmadan engellenmiş olur.

¹²⁹ Cihangir, *a.g.e.* , s. 46-50. ; Ergene, *a.g.e.* , s. 18-19.

¹³⁰ TİTE, nr. K51 G39 B39-2001.



Moskova Sefirinden Gelen Cevap (TİTE, nr. K325 G16 B16001.)

Bu arada Papa Eftim, İncesu'dan Kayseri'ye geçer ve burada temaslarını sürdürür. Papa Eftim'in Kayseri ziyareti uzayınca Fener Rum Patrikhanesi "Papa Eftim'in Kuvay-i Milliye erkânı ve Mustafa Kemal Paşa nazarında itibarını yitirdiği ve Kayseri'de Jandarma nezareti altında tutulduğu" haberini yaymaya başlar. Patrikhane'nin amacı Hristiyan cemaatin gözünde Papa Eftim'in itibarını sarsmak böylece bu halkın onun birleştirici öğütlerine kulak asmamasını sağlamaktır. Ancak Papa Eftim, hükümet yetkilileri ile görüşerek Kayseri cezaevinde tutuklu bulunan 30 kadar Hristiyan Türk'ün serbest bırakılmasını ve hükümetçe daha önce görülen lüzum üzerine Erzurum'a sürgün edilen ve sayıları 1500'ü bulan Hristiyan Türk'ün de kefaletlerini ödeyerek evlerine dönmelerini sağlar. Bu durum Türk Ortodoksların gözünde Papa Eftim'in değerini iyice arttırdığı gibi birtakım endişeler duyan kişilerin de Papa Eftim'in safına geçmesine vesile olmuştur. Papa Eftim bu davranışı ile çok zekice bir

hamle yapmış, Fener Rum Patrikhanesi'nin kendisini itibarsızlaştırma girişimlerini boşa çıkartmış, hatta itibarını daha da artırmıştır.

Papa Eftim'in Türkiye Büyük Millet Meclisi Önündeki Nutku (31 Mart 1922)

Papa Eftim'in Millî Mücadele yıllarındaki iz bırakan faaliyetlerinden birisi de 31 Mart 1922¹³² tarihinde TBMM bahçesinde ve halk önünde yapılan ulusal miting sırasında bahçe duvarı üstünden yaptığı konuşmasıdır.

Papa Eftim'in dostlarından Yüzbaşı Üzeyir Bey, bu meşhur konuşmayı şöyle anlatmaktadır:¹³³

Papa Eftim'in ölünceye kadar unutamayacağım bir hatırasını da sırası gelmişken anlatıvereyim. Tarihini pek günü gününe hatırlayamayacağım... Bir gün Büyük Millet Meclisi binası önünde büyük bir miting tertip lenmişti. Birçok hatipler, halkın maneviyatını yükseltecek ve milli duyguları harekete geçirecek nutuklar irat etmişlerdi. Bu mitingi Büyük Millet Meclisi binası önünde takip eden Mustafa Kemal Paşa, o esnada gözüne ilişen Papa Eftim'in de halka bir hitapta bulunmasını ister. Papa Eftim, hazzırlıksız olduğunu ileri sürerek Paşa'dan affını rica eder. Fakat Paşa'nın ısrarı üzerine derhâl halka doğru ilerleyerek söze başlar.

'(...) İsrail kavminin Filistinliler ile yaptığı bir savaşta İsrail komutanı Yalvaç Davut, Filistinlilerin komutanı ile ordularının çevrildiği meydanda düello ederler. Yalvaç Davut bu savaşa dağarcığında daima bulundurduğu bir sapan ile çıkıyor. Rakibi olan Filistin komutanı da, her tarafı zırhlarla bürünmüş ve silahlanmış olarak meydana geliyor. Bu suretle karşılaşan iki rakip komutan, askerleri tarafından şiddetle alkışlanıyor. Fakat Filistinliler komutanlarına çok güvendikleri içini elinde sapanla duran Davut'la alay ediyorlar. Haklı ve meşru davasına inanan ve Tanrı'nın yardımına dayanan ve sığınan Davut, sapanına bir küçük taş yerleştiriyor. Sapanı bütün kuvveti ile sallıyor ve ileri doğru fırlatıyor. Bu taş gözünden başka vücudunun bütün azası zırhlarla bürülü olan kumandanın tam gözüne isabet ediyor ve bu acı ile sırt üstü yere seriliyor. Bu fırsattan istifade etmeği bilen Davut hemen rakibinin üzerine çullanıyor. Düşmanın kendi kılıcı ile kafasını kesiyor ve Suriyelilere fırlatmak suretiyle galibiyetini ilan ediyor.'

Papa Eftim bu hikâyeyi heyecanlı jestlerle anlattıktan sonra, bu zamanki Türk-Yunan savaşı üzerindeki benzerliğinden bahsediyor. Müttefik

¹³² Mert, a.g.t. , s.22.

¹³³ Cihangir, a.g.e. , s.43-46.

devletlerin yardımları ile kalkınan Yunan ordusunun harp vasıtaları bakımından zenginliği, Suriyeli kumandanın baştan ayağa zırhlarla bürünmüş vaziyetine ve milletimizin sarsılmaz azim ve imanını da Davut'un durumuna benzerliğini iddia ve buna yakın bazı hadiseleri de misal göstererek dinleyenlerin ümitlerini kuvvetlendirecek şekilde de ispat ediyor. Bu arada Türk milletinin milli davası ve sarsılmaz azim ve imanı karşısında bütün düşmanların eriyeyeceğine hiçbir Türk'ün zerre kadar şüphe etmemesi gerektiğini uzun uzadıya izah ettikten sonra, bütün düşman taarruzlarının ve milletimize musallat olan bütün kötülüklerin müsebbibi olan, dinî vazifesini unutan İstanbul Patrikhanesi'nin de mumunu kendisinin söndüreceğini ilave ederek "Yaşasın muzaffer Türk ordusu ve milleti!" diyerek hitabesini bitiriyor.

Papa Eftim'in bu nutku, bütün halkta büyük bir heyecan uyandırır. Tatlı ve gür sesinin kısıldığını gören Mustafa Kemal Paşa, Papa Eftim'e su verilmesini emreder. Papa Eftim bu söylevini Büyük Millet Meclisi binasının önündeki duvarın üstüne çıkarak yapmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın emri üzerine Papa Eftim'in bu esnada birçok fotoğraf alınmıştı. Halkın sürekli alkışlarla karşıladığı Papa Eftim duvardan inerken birçok mebus tarafından tebrik edilmiş ve ağız birliği ile kendisine şu sözler söylenmişti, hiç hatırımdan çıkmaz: "Yahu baba, sen yüksek bir hatip imişsin de haberimiz yok hiçbirimizin. Yalnız Mustafa Kemal Paşa biliyormuş bu meziyetini senin ki, söz söylemen için ısrar etti. Senin bu meziyetinin herkes tarafından anlaşılmasına yardım etti. Varol Papa hazretleri!"



Papa Eftim'in TBMM Binası Önündeki Nutku.

Papa Eftim'in Türk Ortodoks Kilisesi Kongresinin Toplanması İçin Gösterdiği Olağanüstü Çaba

Papa Eftim, Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni kurmak için önüne çıkan engelleri bir bir aşıyor ve gün geçtikçe hedefe daha emin adımlarla ilerliyordu. Ankara'da bulunduğu sırada Mustafa Kemal Paşa'dan hem güç hem de Kayseri'de bir kongre toplamak için izin almıştı. Bodrumlu hukukçu İstimat Zihni ve Antalyalı Filip de Papa Eftim'in daveti üzerine Kayseri'ye gelmiş ve çalışmalarına başlamışlardı. Ancak; kongreyi toplamak için en az üç ruhani başkan bulunması gerekiyordu¹³⁴ ve Moskova'ya yapılan Türk kökenli reis-i ruhani bulunması talebi kesin bir neticeye ulaşmamıştı. Anadolu'daki metropolitlerin birçoğu da görev yerlerini terk edip kaçmışlardı. Maçka Metropolitleri Kirillos'un kongreye davet edildiği hâlde hastalığını bahane ederek Maçka'dan ayrılmaması üzerine, elde sadece Papa Eftim'in affettirerek sürgünden kurtardığı Konya Metropolitleri Prokopiyos, Antalya Episkoposu Meletyos ve Gümüşhane Episkoposu Yervasiyos kalmıştı. Meletyos ve Yervasiyos Papa Eftim'in kongre davetini ve kendilerine verilen vazifeleri kabul etmişlerdi. Ancak; Konya Metropolitleri Prokopiyos hükümetçe affedilmesine ve Kayseri'ye gelmesine rağmen kongreye katılmamak için inat etmiş ve Papa Eftim'in aleyhine çalışmaya başlamıştı. Prokopiyos hem Adliye Vekaletine şikayet dilekçeleri gönderiyor hem de cemaat ve kilise mümessilleri arasında Papa Eftim aleyhinde bir hava yaratmaya ve onları Papa Eftim'den ayırmaya çalışıyordu.¹³⁵ Bu sırada Ankara'da bulunan ve kongre ile ilgili hazırlıklar yapmakla meşgul olan Papa Eftim, Prokopiyos'un çalışmaları hakkında İstimat Zihni ve diğer arkadaşlarından sık sık bilgi alarak ne olursa olsun Prokopiyos'u kazanmak ve muhalefetine devamı önlemek için çareler aramaya başlamıştı. Sonunda onu Ankara'ya getirtmeye karar verdi.

Bu karar doğrultusunda Papa Eftim; Prokopiyos ve Yervasiyos ile Ankara'da görüşür. Onlara *"Kaçak çobanları tarafından yüz üstü bırakılma ve yer yer dağılmak üzere bulunan bu zavallı sürüleri hep bir araya topladım. Sizin gibi sadık ve mukaddes çobanları bunların başına getirmeye de muvaffak oldum. Benim vazifem burada sona ermiştir. Artık daha evvelce Tanrı'nın inayeti ile kurulması nasip olan Ortodoks Hristiyan topluluklarını temsil eden selahiyetli meclis ile karşı karşıya geleceksiniz. Onlarla birleşir ve el ele verir ve hayırlı işler görürsünüz inşallah. Yalnız bana düşen bir vazife daha var. O da, hükümetimizin Adliye Vekili ile tanışıp görüşmektir. Bu vesile ile hükümet ve milletin isteğini de öğrenir ve ona göre düzenlersiniz."* diyerek Adliye Vekili

¹³⁴ Mert, a.g.t. , s.22.

¹³⁵ Cihangir, a.g.e. , s.64. ; Ergene, a.g.e. , s.29.

Mahmut Esat Bey ile görüşmelerini sağlar. Mahmut Esat Bey her iki ruhani başkanı da nezaketle karşılar. Bu arada Papa Eftim kimseye haber vermeden Ankara'dan ayrılıp Keskin'e gider. İlk görüşmeden iki gün sonra Prokobiyos ve Yervasiyos tekrar Mahmut Esat Bey'in huzuruna çağırılırlar. Mahmut Esat Bey kısa bir konuşmadan sonra ikisinin de Kayseri'de yapılması kararlaştırılmış kongreye iştirak etmelerinin gereğinden ve kongre azaları tarafından beklenilmekte olduklarından bahsederek her ikisine de hemen Kayseri'ye gitmelerini tebliğ eder. Fakat Prokobiyos bu tebliğe *"kongrenin akdine lüzum olmadığı, Kayseri'ye gitmeden de işlerin yoluna konulabileceğini"* söyleyerek itiraz eder. Prokobiyos'un bu dik başlılığını hoş karşılamadığı hâlde Papa Eftim'in hatrına ruhanileri nezaketle uğurlayan Mahmut Esat Bey, zorunlu olarak Kayseri'ye gönderilmelerinin gereğini Dahiliye Vekaletine bildirir. Porokobiyos Jandarma zoru ile gönderileceğini anlayınca birkaç gün izin alabilmenin yollarını aramaya başlar. Keskin'den tekrar Ankara'ya gelen Papa Eftim, Mahmut Esat Bey'in yanına gider. Mahmut Esat Bey Prokobiyos'un yaptığı küstahlığı anlattıktan sonra Papa Eftim'e şöyle der:

"-Bu adamdan ne sana ne de cemaatinize hayır yok, bil bunu. Bu küstah ve kibiri papaz birçok yazı yazdı bize. Fakat; bunların isnat ve iftira olduğunu bildiğimiz ve senin üzülp ümitsizliğe düşmeni istemediğimiz için keyfiyeti sende gizlemiştik. Sonra da gösterdiğin ısrarlı arzular üzerine bu adamı buraya kadar getirdik. Fakat bu adam senin yolunda yürüyeceğe pek benzemiyor. Söyle şimdi ne yapalım?"

Oldukça uzun süren bu görüşmenin ardından Papa Eftim doğruca Prokobiyos'un yanına gider. Jandarma kumandanlığının yaptığı baskıdan korkan Prokobiyos, Papa Eftim'i görünce çok sevinir. *"Aman oğlum, ne yap yap kurtar bizi bu Jandarma Kumandanı'nın elinden."* diyen Prokobiyos, kendilerine Kayseri'ye gitmeleri için sürekli baskı yapıldığını ve çaresiz gideceklerini söyledikten sonra Papa Eftim'den Hükümet yetkilileri ile görüşmesini ve kendi başlarına yola çıkmaları için izin almasını ister. Papa Eftim, Prokobiyos'un yumuşayıp razı olduğunu bildirir, birkaç gün Ankara'da kalmaları için izin ister. Bakan Bey ruhanileri bizzat Kayseri'ye götürmek için söz vermek şartı ile Papa Eftim'in bu isteğini kabul eder.

Papa Eftim, Prokobiyos ve Yervasiyos ile birlikte Kayseri'ye doğru yola çıktıklarını kongre azalarına bir mektup ile bildirir. Üç ruhani Keskin ve Kırşehir üzerinden Kayseri'ye varırlar. Episkopos Meletyos başkanlığındaki kongre azaları tarafından Kayseri'nin girişinde tezahüratlarla karşılanırlar. Papa Eftim yapılacak kongrenin vatan ve milletin hayrına hizmet etmesini dileyen kısa bir konuşma yapar. İstimat Zihni ve beraberindekiler de halkın his ve isteklerine

tercüman, Papa Eftim'in de dileklerine taraftar olduklarını belirtirler. Halktan da *"Yaşasın Türk milleti, bin yaşasın Mustafa Kemal Paşa'mız, sonsuza kadar var olsun milli hükümetimiz!"* tezahüratları yükselmeye başlar. Buradan Zincirdere Ortodoks Manastırı'na geçilir. Papa Eftim, daha önceden hazırlatıldığı manastır odalarına yerleştirdiği misafirlerini kongrenin belli başlı azaları ile tanıştırır. Bir taraftan da Genel Sekreter odasında Kongre Başkan Vekili Avukat Filip ve Genel Sekreter İstimat Zihni ile kongrenin açılış gününü tespit etmek ve başlanılan hazırlıkların bitirilmesi için yapılması gerekenleri değerlendiren. Kayseri çevresindeki şehir ve kasabalara davet tezkereleri gönderir. Bazı toplantılar yaparak kongrede alınması gereken kararları üzerinde konuşmalar yapar.

Prokobiyoş, Papa Eftim'in genel vekalet ve temsilcilik sıfatlarının sona ermesi üzerinde ısrarla durarak bu teklifin karar mazbatasında bir madde ile açıklanmasını istemektedir. Papa Eftim, soğukkanlılığı elden bırakmadan Prokobiyoş'un teklifini sessizce karşılar ve endişe içindeki İstimat Zihni'ye verdiği talimat gereği itiraz etmemesini ve teklifin mazbata taslağına aynen geçirilmesini ister. Prokobiyoş'un bu teklifine kongre azaları sert teki gösterirler. Prokobiyoş gelen tepkiler üzerine teklifini geri çekmek zorunda kalır. Bu seferde tam kongrenin toplanacağı gün Yervasiyoş ve Meletyoş arasında anlaşmazlık kongre azaları arasında huzursuzluğa sebep olur. Bu iki ruhani başkan Papa Eftim'in başarma aşamasında olduğu bu davanın başarıya ulaşmaması için aralarında anlaşarak olmalı, çeşitli meseleler üzerinde fikir ve yorum ayrılıklarına düşerler. Bu şekilde başlattıkları tartışmayı birbirlerine yumrukla saldıracak kadar da büyütürler. Bu durumu fırsat bilen Prokobiyoş'un da Yervasiyoş tarafında görünüp onun fikirlerini desteklemeye başlaması ile işler iyice içinden çıkılmaz bir hâl almıştır. Kongre bir türlü toplanamamış, Papa Eftim hem Mustafa Kemal Paşa hem de millet karşısında mahcup duruma düşmüştür. O gece Papa Eftim üzgün ve düşüncelidir. Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılmaya ve senelerden beri hayalini kurduğu milli kiliseye kavuşmaya bu kadar yaklaşımışken, birkaç kibirli papaz yüzünden verilen bunca emeğin boşa gideceğini düşündükçe öfkesinden deliye dönmektedir. Kongre toplanamadan dağılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Herhangi bir aksilik olur da Milli Kilise faaliyete geçmezse meydan büsbütün Fener Rum Patrikhanesi'ne kalacak ve şüphesiz bu durum Türk Millî Mücadele'sine zarar verecektir. İşte bu düşünceler içindeki Papa Eftim sonunda çılgınca bir iş yapmaya karar verir. Sadık muhafızı Yakup'u yanına çağırır. Ona bu gece çok önemli bir iş yapacağını söyler ve detayları anlatmaya başlar. Yakup'tan daha evvel kendisine saklaması için verdiği bombaları getirmesini ister. Papa Eftim bu gece ya bu üç ruhaninin şımarık tavırlarına bir son verecek ya da

manastırı havaya uçuracaktır. Yakup'un getirdiği bombayı alıp koynuna yerleştiren Papa Eftim, doğruca Prokobiyo'sun yattığı odaya gider ve onun şaşkın bakışları arasında Yakup'tan Yervasiyo's ve Meletyo's'u da zorla olsun odaya getirmesini ister. Yakup bu iki ruhaniyi getirdikten sonra, Papa Eftim ürkütücü bir sesle konuşmaya başlar:

"Efendiler, hükümet ve millet bizden haber bekliyor. Bizi bunun için buraya topladı. Biz ise şahsi ihtiraslarımıza esir olmuş birbirimizi yıkmaya uğraşıyoruz. Kutsal mesleğimizin ödevlerini unutuyoruz. Üçünüz de, kutsal bir üçlü gibi sevgi ve saygı ile birleşmeniz bir ruh ve bir vücut halinde görünmeniz gerekirken şahsi kanaat ve fikirleriniz uğrunda biri birinizden ayrılıyorsunuz. İhtiraslarınız sizi biri birinize düşman yaptı. Hepinize ayrı ayrı yalvardım. Ayaklarınıza kapandım. Ağladım sızladım. Meğer yüreklerinizde zerre kadar merhamet yokmuş sizin. Şu dakikada aranızdaki anlaşmazlığın, yaptığınız iğrenç kavgaların bizi yarın millet huzurunda rezil rüsva edeceğini düşünerek içim kan ağlıyor. Buna tahammül edemeyeceğimdendir ki sizleri gecenin bu vaktinde uyandırmayı ve kararlarımın ne olduğunu anlatmayı son bir vazife edindim kendime. Hemen şimdi ihtiraslarınızı bırakınız. Kucaklaşıp öpüşerek barışmanızı istiyorum. Aksi takdirde bütün mukaddesatım ve namusum üzerine yemin ediyorum ki işte şu bomba ile manastırı havaya uçuracağım. Hep birlikte yok olup gideceğiz. Hiç olmazsa bütün dünya bir kazaya kurban olduğumuzu sanar ve bize acır. İnanınız!"

Papa Eftim sözlerini bitirmeden üç ruhani birden yerlerinden sıçrayarak onun ayaklarına kapanırlar. Ağlaya ağlaya yalvarmaya başlayarak söz verirler:

"Aman oğlum yapma bu deliliği! Barışacağız, kalmayacak aramızda bir şey."

Bu vaziyet karşısında biraz yumuşar gibi olan Papa Eftim yeniden konuşmaya başlar:

"Yarın sabah Allah'ın lütfu inayetine sığınarak kilisede cemaatin ve bizlerin iştirakiyle dinî ayinimizi yaptıktan ve bu arada Yervasiyo's babamızın da yarına tesadüf eden isim gününü kutladıktan sonra kongreyi açacağız. Dedikoduyu bırakıp kudsi hedefimize ulaşmaya çalışacağız. Sizlerden ricam bu. Haydi şimdi yatın. Vücudunuzu dinlendirmeye bakın aziz pederlerim."¹³⁶

Anadolu Türk Ortodoksları Kilise Kongresinin Toplanması ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kurulması

Ertesi sabah Zincirdere Ortodoks Manastırı hınca hınç dolar. Prokobyos'un başkanlığı altında Meletyos, Yervasiyos ve otuz papaz tarafından ayin yapılır. Ayin esnasında episkoposlar fevkalade iltifat ettikleri Papa Eftim'e kilisenin en büyük amir ve kumandanı anlamına gelen *"Megas Konomks"* unvanını verirler.¹³⁷ Öğleden sonra kongreye iştirak edecek azalar birer ikişer gelmeye başlarlar. Bir gün önce şahit oldukları kavga nedeniyle kongrenin beklendiği gibi geçmeyeceğini düşünen azaların morali hayli bozuktur. Fakat azaların bir gün önce kavga eden ruhanilerin arasındaki dostluğu görmesiyle bu olumsuz hava kırılır. Bu dostluk havasını Papa Eftim'in yarattığını anlayan azalar ona teşekkür etmek isterler. Ancak Papa Eftim'i bulamazlar. Bu esnada Papa Eftim'in hasta olduğu ve çeşitli nedenlerden dolayı kongreye katılamayacağı haberleri yayılması üzerine galeyana gelen cemaat *"bu tarihî kongreyi Papa Eftim'in açması başkanlığını da onun yapması gerektiğini"* söylemeye başlarlar. Bir süre sonra Papa Eftim kongreye katılması ile cemaatin endişeleri son bulur. Artık tarihî kongrenin açılması için hiçbir engel kalmamıştır. Papa Eftim kürsüye çıkar ve *"Aziz Pederler... Sayın cemaat ve kilise vekili arkadaşlar. Hepinizi canı gönülden selamlayarak kongremizi açıyorum."* diyerek ateşli bir konuşma yapar. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisine Tabi Umum Anadolu Türk Ortodoksları Kilise Kongresi'nin ilk toplantısı 3 Temmuz 1922¹³⁸ tarihinde başlamış olur. Kongrede Türk Ortodoks Milleti olarak Fener Rum Patrikhanesi'nden ilgi ve irtibatı kestikleri ve Fener'in siyasetine iştirak etmedikleri ve son derece nefret ettikleri duyurulur. Meletyos Efendi yaptığı konuşmasında Mustafa Kemal Paşa, TBMM azaları, Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey'in afiyeti ve kahraman Türk ordularının muzaffer olması için dua eder. Kongre Genel Sekreteri İstimat Zihni de bir konuşma yaparak *"Fener Rum Patrikhanesi'nin faaliyetlerinin tedaviye muhtaç yaralar açtığını, son yıllarda takındığı vaziyet ile Türk Ortodokslarını Hükümet nazarında töhmet altında bırakan Patrikhane'nin zavallı ve saf Türk Ortodokslarını siyasi emellerine kurban etmek istediğini"* vurgular. İstimat Zihni konuşmasının devamında *"ırk, lisan ve âdet olarak Müslüman Türklerle tek millet halinde ve bir ailenin evladı olarak yaşadıklarını, yabancı kuvvetlerin müdahalesine asla izin vermeyeceklerini, Anadolu'da esir, hakir ve zelil olarak değil hür ve serbest olarak yaşadıklarını, Avrupa hükümetlerine anlattıklarını ve anlatmaya*

¹³⁷ Cihangir, a.g.e. , s.87.

¹³⁸ Anadolu'da Ortodoksluk Sadası, 9 Temmuz 1922.

devam edeceklerini” söyler. Daha sonra Mutasarrıf Vekili Abdullah Bey kürsüye çıkarak kongrenin gayesi hakkında verdiği izahat için İstimat Zihni'ye teşekkür eder. Akabinde Kayseri Müdafaa-i Hukuk-i Millîye Reisi Faik Bey bir konuşma yapar ve kongrenin toplanmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdikten sonra İstanbul'un fethinden bu yana Türk hükümetinin Rum vatandaşlara vermiş olduğu ayrıcalıklardan bahseder.¹³⁹ Kongrenin toplanması Lozan görüşmeleri sırasında da gündeme gelir. Rauf Orbay, Lozan'da bulunan İsmet Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta Kayseri'de Türk Ortodoks Kilisesi namında bir kilise kurulması için metropolitlerden oluşan bir Sinod Meclisi'nin oluşturulduğunu; Kayseri, Konya ve Ankara'ya Metropolitlerin atandığını bildirir.¹⁴⁰ Kongrenin bu ilk oturumunda 6 maddelik kongre nizamnamesi belirlenip 9 Temmuz 1922 tarihli Anadolu'da Ortodoksluk Sadası gazetesinde yayınlanır. Papa Eftim “*Umum Vekil ve Murahhaslığa*”¹⁴¹ tayin edilerek kendisine çalışmaları için vekalet verilir. Kongrede alınan önemli kararlardan birisi de Anadolu'da oturan Türk Ortodokslarının anadili Türkçe olduğundan, Rumca anlamadıklarından dolayı İncil'in Türkçe okunmasının ve kiliselerde Türkçe vaazlar verilmesinin tüm Ortodoks kiliselerine bildirilmesidir. Yine kongrede Ankara'da bulunan İngiliz generali Thownshend'e telgraf çekilerek, Türk Ortodokslarının TBMM Hükümeti'nin adalet ve şefkatinden memnun oldukları, Fener Patrikhanesi'nin azınlıkların hakları iddiasıyla dini siyasete alet ettiği ve bu tür iddialara önem verilmemesi gerektiği tekrar bildirilir.

Kongrenin 11. son toplantısı 21 Eylül 1922'de yapılır. Kongrenin amacı Türk Ortodoks Kilisesi'nin kurulmasıdır. 21 Eylül 1922'de Patrikhane kurulup 22 Eylül'de patrik kaymakamı seçilince kongrenin son bulması gerekirken Patrik Kaymakamı Prokobiyos'un mazbatasını Adliye Bakanlığı tarafından onaylanmadığından kongre bir müddet daha devam etmiş, Prokobiyos tayin edildikten sonra hepsi halktan olmak üzere on iki kişilik bir Sen Sinod Meclisi teşkil edilmiştir.¹⁴² Bu meclis tarafından Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi kurularak bu kilise Anadolu'daki Türk Ortodokslarının yegâne dinî makamı haline gelmiştir. Türk Ortodoksları tarafından her yıl 21 Eylül'de Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kuruluşu nedeniyle kutlamalar yapılmaktadır.

¹³⁹ *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, 9 Temmuz 1922.

¹⁴⁰ Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları (1922-1923)*, Ankara 1990, s. 296-297.

¹⁴¹ Murahhas, Devlet veya herhangi bir teşekkür nâmına, salâhiyyetli olarak bir yere bir vazife ile gönderilen kimse anlamına gelmektedir.

¹⁴² Mert, *a.g.t.*, s.24.



Sevgi Erenerol ve Türk Ortodoksları Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nde 92. Kuruluş Yıldönümünü Kutluyorlar – 21 Eylül 2014

Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi'nin İftiralarına Ayrı Ayrı Cevap Veren Beyanatı

Bilindiği üzere Fener Rum Patriği Meletyos Anadolu Hristiyanlarının Türk hükümeti tarafından baskı ve zulüm gördüğünü iddia ederek çeşitli siyasi temaslarda bulunmuş, Amerika ve Avrupa basınına beyanatlar vermişti. Anadolu Türk Ortodoksları da çok sayıda tekzipname göndererek bu açıklamaları yalanlamış, baskı görmediklerini ve Müslüman Türklerle birlikte huzur içinde yaşadıklarını açıklamışlardı. Bu açıklamalar üzerine Meletyos, söz konusu tekzipnamelerin Türk hükümetinin baskısı sonucu yazıldığını söylemiş ve Papa Eftim'in bir akrabasının İstiklal Mahkemeleri tarafından idam edildiğine vurgu yapmıştı.

Papa Eftim'in 3 Temmuz 1922 tarihli Yenigün gazetesinde yayınlanan beyanatında Meletyos'un iddialarına ayrı ayrı cevap verdiği görülmektedir. Papa Eftim'in beyanatı:

"İslam Türklerinin Hristiyan Türklere mezalim icra ettiğine dair olan iftiraları her taraftan vicdanların eser-i telkini olarak tekzip edildikten sonra Fener Patrikhanesi bu tekziplerin vicdan-ı beşeri iğfal için Türkler tarafından yaptırıldığını Avrupa ve Amerika efkârına bir beyanname ile bildirmiş. Ben Abd-i Mesih (Mesih'in kölesi) Patrikhane'nin bu son müsahhireliğini işte şu delillerle yüzüne vurarak bütün dünyaya inanmayınız, yalandır diyorum.

Patrikhane beyannamesinde Karahisar-i Şarki (Şebinkarahisar) Episkoposu Yervasiyos Efendi'nin sakalı tıraş edilerek işkence edilmiştir diyor. Bu yalana aldanmayınız. Yervasiyos Efendi müreffeh ve mesuttur. Hür-

dür. Kendisine katiyyen su-i muamele (kötü muamele) yapılmamıştır. Her taraftan hürmet-i mahsusa görmektedir. Vazifeyi ruhaniyesiyle (ruhani vazife) meşguldür. Milletin arzuyu umumisi nedeniyle kendisi elyevm (hâlen) metropolittir. Büyük Millet Meclisi hükümetimiz bütün şefkatiyle hürmetkâr ve himayekârdır. Patrikhane beyannamesinde Konya Metropolit Prokobiyos Efendi'den bahsediyor. Bu da külliye yalandır. Prokobiyos Efendi, Konya hadise-i isyaniyesinde tezahüratta bulunmuş fakat şefkat ve adaleti her şeyden üstün olan hükümet-i millîyemiz yüzlerce kabahatli İslamları şiddetle cezalandırdığı hâlde Prokobiyos Efendi'nin sıfat-ı ruhaniyesine hiçbir hükümetin göstermeyeceği hürmeti ve adaleti gösterdi. Onun her türlü istirahatini temin etti. Mümaileyh (adı geçen) elyevm müferreh (refah içinde) olmakla beraber hürmet görmektedir.

Yine o fesat ocağı Patrikhane beyannamesinde Antalya Episkoposunu zikrediyor. Mümaileyh milletin yani Hristiyanların arzu ve intihabı (seçimi) üzerine Antalya'dan Kayseri'ye davet olundu. Malatya'ya gidişi hiçbir zulm ve tazyik (baskı) neticesi değildir. Bir zaman hapishanede işkence görmedi. Malatya'dan vazifesine avdet edinceye (dönünceye) kadar hürmet gördü. Zaten bu saydığım zevat elyevm vazifelerindedirler, berhayatdırlar. Vücutları, sözleri, rahatları delil değil mi?

Benim amcazadem ile akrabalarımın birinin adil İstiklal Mahkemeleri tarafından idam edildiğine gelince, işte maddi delillerle ispat ediyorum ki benim amcazadem ile akrabamı idam eden İstiklal Mahkemesi değil biz-zat Patrikhane'dir. Çünkü Patrikhane, Anadolu'ya para gönderiyordu. O miyanda bana da geldi. Lakin ben işte bir melanet (büyük kötülük) sezdiğim için gelen para ile kilisanın hamamını yaptırdım. Patrikhaneye cevap bile vermedim. Bu cins meblağdan memleketim olan Akdağmadeni'ne de gönderildiğini haber aldım. Fesada kapılmamalarını tavsiye ettim. Patrikhane intihabata (seçimlere) iştirak etmeyin diye emir verdi. Kulak vermedim. Onlara da yazdım. Hasılı ne yazdımsa Papa Yorgi Efendi nasihatlerimi reddederek Patrikhane'nin fesadına alet oldu. Siyasetle iştigale başladı. Sonra Pontus işleri ile aladakar olarak refikleriyle beraber İstiklal Mahkemesine celb olundular. Cezalarını buldular. Kabahati olmayanlar beraat ettiler. Bugün sağ ve rahattırlar. Bunlarla konuştum ve anladım ki bizim Papa Yorgi Efendi ceza gören zavallıları da aldatarak Pontus hül-yasının başında koşturmuş. Amcazadem değil kendi nefsim olsa bu ağır ihanetten dolayı lanet ederim. Asıl can yakan Patrikhane'dir. Hristiyanlar Patrikhane'nin saçacağı her fesat tohumunu çürütüp çiğneyeceklerine,

Patrikhane'nin yüzüne vuracaklarını yemin etmişlerdir. Şimdilik bu kadar. Dünyanın sulh ve selameti için dualar ederim."¹⁴³

Türk Ortodokslarının Gazetesi: "Anadolu'da Ortodoksluk Sadası"

Papa Eftim önderliğindeki Türk Ortodoksları Kayseri'de Kilise Kongresinin toplanması ile uğraştıkları sırada Patrikhane'nin teşvikleri sonucunda Avrupa basınında çıkan yalan haberlere karşı "*Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*" adlı bir gazete yayınlarak haklı davalarını kamuoyuna duyurmaya çalışmışlardır. Gazetenin imtiyaz sahibi, başyazarı ve hukuk sorumlusu Bodrumlu Pulluoğlu İstimat Zihni, yazı işleri ve sorumlu müdürü aynı zamanda dava vekili ise Antalyalı Çeneoğlu Filib Efendi'dir. Gazete idarehanesi altıncı sayıya kadar Zincirdere Manastırı'ndaki özel bir daire iken, daha sonra Ay Nikola Kilise'sindeki başka bir daire olmuştur. Gazetenin ilk sayısı 9 Temmuz 1922, son sayısı ise 8 Nisan 1923 tarihli. İlk on üç sayıda "*Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine Tâbidir. Umum Anadolu Türk Ortodoksları Kilise Kongresinin Mürevvic-i Efkârdır*" şeklinde olan gazete ana başlığı, son üç sayıda "*Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine Tâbi Umum Anadolu Türk Ortodokslarının Dinî, Ahlakî Haftalık Gazetesidir*" şeklinde değiştirilmiştir. Gazetenin basım yeri Kayseri Liva Matbaası olup Cumartesi günleri yayınlanmaktadır.¹⁴⁴

Gazetenin 9 Temmuz 1922 tarihli ilk sayısında Kilise Kongresinin ilk toplantısı ile ilgili bilgiler verilmiş, Kayseri Metropolit Meletyos Efendi'nin, Kongre Genel Sekreteri Bodrumlu İstimat Zihni, Kayseri Mutasarrıf Vekili Miralay Abdullah Bey ve Kayseri Müdafaa-i Hukuk-i Millîye Reisi Faik Bey'in kongredeki konuşmaları ile kongrenin nizamnamesine yer verilmiştir. İstanbul gazetelelerinde çıkan Anadolu'daki Türk Ortodoks azınlığa zulüm ve işkence edildiği ve mezhep işlerine karışıldığı haberlerine karşı bir tekzip yayınlayan Meletyos, bu iftiralara karşı susmanın vicdanen mümkün olmadığını belirttikten sonra Fener Patrikhanesi'nin hayali beyanatının doğru olmadığını, Türk Ortodokslarının rahat ve serbest yaşadıklarını, mezhep işleri ve dinî vazifelerine kesinlikle bir müdahalenin olmadığını, kendisinin metropolitliğe tayininin bile Hristiyan cemaatin isteği üzerine olduğunu ve hükümetin bu tayine karışmadığını ifade etmiştir. İlk sayıda ayrıca Kongre İdare Heyeti tarafından TBMM ile

¹⁴³ *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, 30 Temmuz 1922; Bkz. Naklen: Yenigün, 3 Temmuz 1922.

¹⁴⁴ Çiğdem Aslan – Mustafa Toker, *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası (Tıpkı Basım)*, Ankara 2014, s.VI.

Adalet ve İçişleri Bakanlıklarına yazılan şu teşekkür yazısı dikkati çekmektedir:¹⁴⁵

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Canib-i Samisine Adliye ve Dahiliye Vekalet-i Celilelerine Kongre Heyet-i İdaresi Tarafından Takdim Edilen Arıza-i Teşekküriye

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine Tâbi Umum Anadolu Türk Ortodokslarının murahhas-ı umumileri Papa Eftim Efendi Hazretlerinin teşebbüsat-ı hayriyelerine (hayırlı teşebbüs) zahir olmak ve harici tesirat ve ifsadat (dış tesirler ve fitneler) ile Türk İslam kardaşlarımızla hasıl olan su-i tefehhümatı (yanlış anlamaları) izale (yok etme) beynimizde asırlarca hüküm-ferma muhadeneti (hüküm süren yakın ahbablığı) iade ve takviye etmek ve bilhassa Avrupa matbuatında (basınında) görülen neşriyat ve müftereyat-ı vahiyelerini (iftiralar ve manasız, önemsiz şeyler) tekzip eylemek (yalan olduğunu söylemek)emeliyle kongremizin teşkiline mütedair ... aciz- anemiz... arz-ı şükran eyleriz ferman.

Katibi- Umumi İstimat Zihni - Kongre Reisi Meletyos”

Gazetenin 16 Temmuz 1922 tarihli ikinci sayısında, Bodrumlu İstimat Zihni “Anadolu’da Türk Ortodoksluk Sadası” başlıklı yazısında Türk Ortodokslarının başına bunca bela ve felaketlerin gelmesine sebebiyet veren hastalıklardan birisinin belki de en kronik olanının dinin siyasete alet edilmesi olduğunu ifade eder. İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet Han’ın kendilerine bahsettiği lütuf ve ihsanlar sonucunda Rumların dillerini, millî kimliklerini ve mezhebi vazifelerini muhafaza ettiklerini ve sonuç olarak mesut ve muhteşem bir hayat yaşadıklarını söyleyen İstimat Zihni, Türkiye hükümetinin reaya üzerindeki Avrupa devletlerinin hiçbirinin tarihinde görülmeyen yumuşak muamelesi ve necip Türk milletinin şefkat ve merhameti ile bundan doğan kardeşlik ve samimiyetinin Rumlarla Türkleri samimi, ciddi ve esaslı bir şekilde birleştirdiğini söyler. İstimat Zihni, Rumların en büyük ruhani makamı olan Fener Rum Patrikhanesi’nin eskiden Hristiyanlık aleminde bir mezhep ve din rehberi olduğunu ancak son zamanlarda dış muhitlerden esen rüzgarlarla gelen dini siyasete alet etme hastalığının mikroplarının zati ihtiraslar ve dış mihraklı fesat ve kargaşalıkların tesir ve zorlamalarıyla milletin vücudunda faaliyete geçtiğini belirtir. Fener Rum Patrikhanesi’nin son birkaç sene zarfında açıktan açığa takip ettiği kirli ve hain siyasetin Türk hükümetinin aleyhinde bir gaye peşinde koştuğunu ve o surette hareket ettiğini bildirecek bir cesaretle bir harp ilan eden düşman hükümetlerinin oyuncağı olduğunu ve elim

¹⁴⁵ Aynı Eser, s. 8. ; Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, 9 Temmuz 1922.

hayaller peşinde yuvarlandığını, bununla birlikte zavallı saf ve masum Anadolu Türk Ortodokslarını da sürüklemek istediğini ifade ederek, Türk Ortodokslarının da kendilerini Fener Patriğine ve izlediği elim siyasete karşı isyan etmek zorunda hissettiklerini söyler. İstimat Zihni yazısının devamında Fener Patrikhanesi'nin yolsuz siyasetini ve entrikalarını bütün dünyaya göstermek adına Keskin Reis-i Ruhanisi Papa Eftim Efendi Hazretleri'nin yayınladığı beyannamenin Türk Ortodokslarının hissiyatına tercüman olduğunu söyler ve olmayan, vuku bulmayan hadiseler icat etmek ne kadar bir cinayet ise haki-kati anlatmak ve açığa çıkarmanın da o nispette fazilet olduğunu¹⁴⁶ söyleyerek yazısını tamamlar.

İkinci sayıda Kayseri Metropolit Meledios'un İd-i Millî¹⁴⁷ sebebiyle Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı telgraf ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafa verdiği cevap yazısına da yer verilmiştir.

“Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis-i Celili Başkumandan-ı Ali-Şan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Tebrik Telgrafıdır:

İd-i celil-i millîyi tes’i den kalbi ve samimi ve tebrikat-ı aciz-anemize terdifin hükümet-i celile-i millîyemizin Misak-ı Millî dairesinde muvaffakiyet-i kamilesine ve ordumuzun muzafferiyet-i kat’iyyesine hayır dualar ve arz-ı ta’zimet eyleriz. Ferman.

Meletyos”

“İd-i Millî Hasebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis-i Celili Gazi Başkumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Keşide Edilen Atı-deki Ariza-i Telgrafiye Şeref-Varid Olan Cevab:

Kayseri’de Metropolit Meletyos Efendi’ye

C. İd-i millî münasebetiyle vaki olan tebrikat ve temenniyat-ı mahsusaya teşekkür ve bilmukabele beyan-ı tebrikat eylerim.

TBMM Reisi Mustafa Kemal”¹⁴⁸

6 Ağustos 1922 tarihli 4.sayıda “Fener Patrikhanesi Evvel ve Ahir Hiçbir Zaman Anadolu Türk Ortodokslarının Vekaletini Haiz Olmamıştır ve Olamaz” başlık yazı dikkat çekicidir. “Arz-ı Şükran” başlıklı yazıda ise Kayseri Misak-i Milli refikine “Şark Hristiyanları” serlevhası (başlığı) altında yazmış olduğu

¹⁴⁶ Aynı Eser, s.15-17; Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, 16 Temmuz 1922.

¹⁴⁷ İd-i Milli, 2.Meşrutiyetin ilanı nedeniyle 23 Temmuz 1909’dan itibaren kutlanmaya başlanan milli bayramdır. Osmanlı İmparatorluğunun tek milli bayramı olan İd-i Milli’nin kutlanmasına cumhuriyetin ilanından sonra da devam edilmiş, en son 1934 yılında kutlandıktan sonra 27 Mayıs 1935 tarihinde kabul edilen kanunla İd-i Milli kutlanmasına son verilmiştir.

¹⁴⁸ Aynı Eser, s.14; Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, 16 Temmuz 1922.

yazı nedeniyle teşekkür edildiği görülmektedir. Aynı sayıda yayınlanan “Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Tâbi Umum Anadolu Türk Ortodokslarının Muhtar-ı Umumileri Papa Eftim Efendi Hazretlerini Tarafından Cihan Kilisalarına ve Anglikan Kilisası Serapiskoposu Mister Kentenebori Cenablarına Takdim Edilan Arıza” başlıklı yazıda ise Papa Eftim, Fener Rum Patriği Meletyos’un birtakım esassız şikayetnameler işa’a (duyurma, yayma) ve neşrederek Hristiyan âlemini Türkler aleyhinde birleşmeye davet etmek gibi barışı ihlal edecek teşebbüslerde bulunduğunu, yine Meletyos’un İngiltere Hariciye Nezareti Anglikan Kilisası Episkoposluğuna ve Batı basınına müracaat ederek dünyayı yeniden karıştırıp kan ve dumana boğmak amacıyla olduğunu üzülerek işittiğini belirtir. Meletyos’un Hristiyanlık âlemine mügayir (aykırı) ve muhalif olan bu hareketlerini protesto ettiğini bildiren Papa Eftim, “Hristiyanlık muhabbeti yalnız Hristiyanların mı yoksa mezhep ve din farkı gözetmeksizin bütün insaniyetin mi muhafaza ve himayesini emrediyor.” diyerek Meletyos’tan bu soruyu cevaplamasını ister.¹⁴⁹ 13 Ağustos 1922 tarihli 5. sayıda yayınlanan arızanın devamında İncil’den örnekler vererek Meletyos’un yaptıklarının Hristiyanlık ile bağdaşmadığını ortaya koymaya çalışan Papa Eftim, Fener Patrikhanesi’nin hangi hak ve yetki ile huzur ve sükûnet içinde yaşayan Anadolu Türk Ortodokslarından bahsettiğini ve bu insanların zulüm görmekte olduğu yalanını dünyaya ilan etmekte ne fayda bulduğunu sorar. Aynı sayıda her gün okunması gereken dualarla ilgili bir yazı yayınlandığı da görülmektedir.¹⁵⁰ 20 Ağustos 1922 tarihli 6. sayıda Kongre Genel Sekreteri Bodrumlu İstimat Zihni’nin Nevşehir’deki Türk Ortodokslarına verdiği konferans ile ilgili haber dikkati çekmektedir. İstimat Zihni Nevşehir Türk Ortodokslarına yaptığı konuşmaya şu sözlerle başlamıştır:

“Muhterem Vatandaşlar!

Kayseri’den şirin kasabanıza kadar beni sevk eden kuvvet hiç şüphe edilmesin ki münhasıren vatan, vatan muhabbeti, aba (mürşidler, ileri gelenler) ve ecdadımızın medfun (defnedilmiş) bulunduğu mukaddes olduğu kadar muazzez Türk topraklarına ve bunun hakiki sahipleri olan Türk-İslam ve zir-i himayelerinde (himaleri altında) yaşayan Türk Ortodoks kardaşlarıma karşı mütahassıs bulunduğum kalbi ve samimi uhuvvettir (kardeşlik, samimi dostluk).

İstimat Zihni konuşmasının devamında, batı ülkelerinin Türklerin mukaddes dinlerini, muazzez hayatlarını, ırz, namus ve bütün servetlerini ayakları

¹⁴⁹ Aynı Eser, s.38-39; Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, 6 Ağustos 1922.

¹⁵⁰ Aynı Eser, s.47-49; Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, 13 Temmuz 1922.

altında ezip geçerken necip ve asil Türklerinde bu haksız tecavüz ve taarruzlara karşı meşru müdafaa haklarını kullanarak esaret zincirlerini kırmak için temiz kanlarını döküp canlarını feda ettiklerini söyledikten sonra konuyu Fener Rum Patrikhanesi'ne getirir. Patrikhane'nin dışleri arasında henüz Anadolu Türk ekmeğinin bulunduğunu, buna rağmen altı yüz seneden beri şefkatli bir baba gibi yönetildiği Türk hükümetini tanımadığını ilan ettiğini, Patrik Meletyos'un Türklüğün aleyhinde cereyanlar uyandırmak için bütün kudretiyle Avrupa'nın siyasi mahallerini baştan başa dolaştığını, kendisine verilmiş bir vekalet olmadığı hâlde Türk Ortodoksları adına konuşup yardım istediğini ve kendilerinin bütün protestolarına rağmen bu işten vazgeçmediğini söyler. Türk hükümetinin dışarda düşmanla çarpışırken içeride Fener Rum Patrikhanesi ile mücadele ettiğini söyleyen İstimat Zihni, Anadolu Türk Ortodoksları olarak Fener'in bu hareketine zerre kadar iştirak etmediklerini ifade eder ve devamında kalben, fikren ve vicdanen masum oldukları için ilahi adaletin tecelli ettiğini ve Keskin Madeni¹⁵¹ taraflarından Papa Eftim'in bir hamiyet yıldızı gibi ortaya çıkıp milletin selameti için mücadeleye başladığını, milletin isteği ve kendi vicdani vazifesi karşısında hemen Fener Patriğinden ayrıldığını, Anadolu'da müstakil bir Türk Ortodoks Kilisesi kurmanın gerektiğini dünyaya ilan ettiğini ve bu konuda hükümet nezdinde girişimlerde bulunduğunu ifade eder. Daha sonra kongre hakkında bilgiler veren İstimat Zihni konuşmasını şu sözlerle bitirir:

“Yaşasın Türklerin Büyük Babası Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Yaşasın Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yaşasın Türk Ordusu, Yaşasın ve Yükselsin Türklük!”¹⁵²

Gazetenin 27 Ağustos 1922 tarihli 7. sayısında ise Kongre Genel Sekreteri İstimat Zihni'nin Fener Rum Patriği Meletyos'a yazdığı *“Der-aliyye'de (İstanbul) Fener'da Patriklik Makamının Gasıbı (gasp eden) Meletyos Efendi Cenablarına”* başlıklı açık mektup göze çarpmaktadır. İstimat Zihni, Meletyos'a hitaben, kendisinin 469 yıldır Osmanlının sadık tebaasına mahsus olan o yüce ve kutsal makamı iğrenç ve menfur hayaller ve gizli hileler ile gasp ettiğine ve Anadolu Türk Ortodokslarının bu yaşananları dikkatle izlediğine vurgu yapar. Daha sonra sözü yine Meletyos'un Anadolu Türk Ortodoksları adına Avrupa'dan yardım istemesine getirerek kendisine yetki verilmediği hâlde Türk Ortodoksları adına konuşma cesaretini nereden aldığını sorar. İstimat Zihni, Meletyos'a kendisinin İncil'in emirlerini külliye hatırdan çıkararak

¹⁵¹ Keskin ilçesine o tarihlerde *“Keskin Madeni”* de denirdi.

¹⁵² Aynı Eser, s.51-56; *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, 20 Ağustos 1922.

20 seneden beri hunhar Venizelos'un Atina'daki siyasetine İstanbul'da hayat vermek emeliyle, eline haç yerine hançeri alarak, Venizelos tarafından Yunan millî bankasına havale edilen paralarla şahsi menfaatlari doğrultusunda yaşamaktan başka bir şey düşünmediğini hatırlatır. Mektubunun sonunda ise Meletyos'tan gasp ettiği makamı hemen terk etmesini ve milletin gözünün önünden uzak muhittlere kaçmasını ister. Ayrıca işlediği günahlar ve dökmüş olduğu kanlar nedeniyle bir manastıra kapanmasını ve mahkemeyi kübrada kendisine sorulacak soruların cevaplarını hazırlamasını isteyerek kendisini tarih ve Hristiyan âleminin lanetle anacağını ifade eder. Aynı tarihli gazetede yer alan Kongre Reisi Meletyos ve İstimat Zihni tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen düşmanın Türk topraklarından atılmasını temenni eden telgraf ve "*Fenar'ın mumu nasıl sönmüştür? Yakması için Kayseri'ye Gelmesi Lazım mıdır?*" başlıklı yazı dikkat çekmektedir.¹⁵³

10 Eylül 1922 tarihli 8. sayıda Türk Ortodokslarının Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanması nedeniyle yaşadıkları ve yaptıkları kutlamalardan bahsedildiği görülmektedir. Aynı sayıda İstimat Zihni tarafından yazılan "*Fenar'ın Kanunsuz Patriki Meletyos Cenablarının Tahlis Olunan Arazî'deki Rumlara Ahiren Nerş Ettiği Beyannameye Ne Demeli?*" başlıklı yazısı da göze çarpmaktadır.¹⁵⁴ 17 Eylül 1922 tarihli 9. sayıda Patriklik makamının tarihçesi hakkında bilgi verilmekte ve Ortodoksluk mezhebinde evlilik ve nikah akdi ile ilgili bilgiler verildiği görülmektedir.¹⁵⁵ 24 Eylül 1922 tarihli 10. sayıda İncil'den dinî bilgilere ve her gün okunan sulh ve selamet dualarına yer verilmiş ve Patrik seçimi konusunda bilgiler verilmiştir.¹⁵⁶ 8 Ekim 1922 tarihli 11. sayıda ertesi gün kiliselerde okunacak İncil-i Şerif'in tefsiri verilmiş, nikah akdinden, gurur ve kibirin zararlarından bahsedilmiştir. Papa Eftim'in "*Umum Anadolu Türk Ortodoksları Murahhas-ı Umumileri Papa Eftim Efendi Hazretleri'nin Türk Ortodoks Kilisesi Ünvanlı İkinci Kitapta Münderiş Beyannameleri*" başlığı altındaki açıklamaları da dikkat çekmektedir. Papa Eftim kendilerinin altı asırdan beri Anadolu'da Türk olarak doğup büyükdüklerini, Türk Ortodoks cemaati olduklarını ve bu cemaatin Venizelos ile Meletyos'un muhal (olanaksız) iddiaları gibi hiçbir zaman Anadolu milletinin yabancıları olmadığını, bu cemaat için ortaya atılan Yunanilik iddiasının pek gülünç olduğunu söylemiştir. Papa Eftim Müslüman ve Ortodoks Türklerin lisanlarının, şarkılarının, manilerinin, saz ve sözlerinin aynı olduğunu belirtmiş ve kendilerinin Türklük iddiasında bun-

¹⁵³ Aynı Eser, s.61-68; *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, 27 Ağustos 1922.

¹⁵⁴ Aynı Eser, s.71-77; *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, 10 Eylül 1922.

¹⁵⁵ Aynı Eser, s.81-90; *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, 17 Eylül 1922.

¹⁵⁶ Aynı Eser, s.91-99; *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, 24 Eylül 1922.

dan parlak bir delil olmadığına vurgu yapmıştır. Papa Eftim sözlerini şöyle tamamlamıştır:

“Hayır, Türk Ortodokslar böyle bir safsataya itibar edemezler, onlar Türk’dürler, Türk olarak öleceklerdir. Nitekim, ecdatları dahi aynı suretle doğup büyümüş, kazanmış, necat (kurtuluş) ve refah-ı saadete nail olduktan sonra bir sürü evlad, ahfad (torun) yetiştirmiştir. Artık düşmanlar ne kadar muzır (zararlı) propagandalarda bulunurlarsa bulunsunlar Türk Ortodokslar, müttehid (beraber) bir kitle halinde tasniatı (gerçek olmayan) redd ve tekzip etmektedir. Onlar vatanlarının sıkı bir ittifak (birleşme) ile halas (selamet) bulacağından emindirler. Rahat ve huzuru ise ecnebi propagandalarına alet olmakla değil, kendi öz kardeşlerini bağışlarına basarak müttehiden (beraberce) yaşayıp ölmekte bulurlar.”¹⁵⁷

28 Ekim 1922 tarihli 12. sayıda İstimat Zihni’nin “Anadolu’da Halis ve Hakiki Türk Ortodoks Olarak Yaşamak İsteyen Milletdaşlarıma” ve Antalyalı Filib’in “İngiliz Anglikan Kilisesi ile Ortodoksluk Kilisesi Beynindeki Münasebat” başlıklı yazılarına ve ertesi gün kiliselerde okunacak İncil-i Şerif’in tefsirine yer verilmiştir.¹⁵⁸

17 Aralık 1922 tarihli 13. sayıyı incelediğimizde Türk Ortodokslarının Kayseri’de bir Ruhban Okulu açacağı hakkında bilgilere rast gelmekteyiz. “Kayseri’de Güşad Edilecek Türk Ortodoks Ruhban Mektebi” başlıklı haberde bu konu ile ilgili detaylı bilgiler verilmiş, Zincidere köyündeki Hazreti Yahya Manastırı’nda Türk Ortodokslarının mürşidi olacak ruhani reisleri yetiştirmek üzere Türk Ortodoks Ruhban Mektebinin güşad olunacağı (açılacağı) ve adı geçen mektebe Anadolu Türk Ortodokslarından, TBMM’ye bağlı tebaaya mensup ve Türkçeye iyice vakıf olan müderrisler tedarik edileceğinden bahsedilmiştir.¹⁵⁹

Gazetenin 7 Ocak 1923 tarihli 14. sayısındaki “Anadolu Türk’tür” başlıklı haberde ise Anadolu tarihi hakkında bilgi verildiğini ve Türklerin Anadolu’ya Selçuk Hükümeti’ni teşkil edenler ve Ertuğrul Gazi’den yani Selçuklu ve Osmanlılardan çok önce geldiklerinden ve tarihî verilere göre Anadolu’nun ilk sakinlerinin Turanlılar olduğundan bahsedilmektedir.¹⁶⁰ 28 Ocak 1923 tarihli 15. sayıda İstimat Zihni’nin Türk-Yunan nüfus mübadelesi hakkındaki “Anadolu’da Mecburi Mübadelenin Türk Ortodokslarına Şümulü Var mıdır?” yazısı

¹⁵⁷ Aynı Eser, s.101-107; Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, 8 Ekim 1922.

¹⁵⁸ Aynı Eser, s.109-115; Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, 28 Ekim 1922.

¹⁵⁹ Aynı Eser, s.122-123; Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, 17 Aralık 1922.

¹⁶⁰ Aynı Eser, s.127; Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, 7 Ocak 1923.

dikkat çekmektedir. Aynı sayıda Niksar'a Ekiskopos seçilmesi, Sen Sinod Meclisi'nin görevleri ve Kilise tarihi konulu haberler yer almaktadır. Gazetede ayrıca Prokobiyos'un Mustafa Kemal Paşa'ya Latife Hanım ile evliliği nedeniyle gönderdiği tebrik telgrafı ve Mustafa Kemal Paşa'nın yazdığı cevaba da yer verilmiştir.

Haber metni:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandanımız Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile Uşaki-zade Mu'amer Bey'in büyük kerimleri hanım efendinin akdleri İzmir'de icra kılındığından Umum Anadolu Türk Ortodoksları Ser-episkoposu ve Kayseri Metropolit Rütbetli Prokobiyos Efendi Hazretleri tarafından keşide kılınan tebrik telgrafına müşārün-ileyh tarafından verile teşekkürü havi telgraf-name şeref varid olmuştur."

Prokobiyos'un tebrik telgrafı:

"İzmir'de Başkumandan-ı Ali-şan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Akd-i mesnun-ı devletlerini tebrik, sa'adet ve temadi-i ömr ve afiyetlerine dua ederim.

Da'ileri

Umum Anadolu Türk Ortodoksları Ser-episkoposu Prokobiyos"

Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı:

"Kayseri'de Türk Ortodoks Ser-Episkoposu Prokobiyos Efendi Hazretlerine

Tebriklerinize refikam hanım ile beraber teşekkür eyleriz.

Gazi Mustafa Kemal"¹⁶¹

Gazetenin 8 Nisan 1923 tarihli 16. ve son sayısında ise Prokobiyos'un vefat etmesi ile ilgili haberler ve İstimat Zihni'nin İstanbul Rumlarına yazmış olduğu *"Anadolu'nun Halis Öz Evladı Türk Ortodoksların Sine-i Hamiyet ve Sadakatinden Kopan ve İstanbul Muhitine Hristiyan Alemine Yükselen Sadayı Hak"* başlıklı yazısı yer almaktadır.

Anadolu'da Ortodoksluk Sadası gazetesinin yayınlanmasındaki temel amaç, Fener Rum Patriği Meletyos'un dünya kamuoyunu yanıltan beyan ve diğer faaliyetlerini tekzip etmek, Meletyos'un Türk Ortodokslarının temsilcisi olamayacağını, Anadolu Hristiyanlarının Türk Hükümetinden baskı ve zulüm görmediğini, aksine huzur ve refah içinde yaşadıklarını bütün dünyaya du-

¹⁶¹ Aynı Eser, s.137-145; Anadolu'da Ortodoksluk Sadası, 28 Ocak 1923.

yurmaktır. Gazetede Papa Eftim, Antalyalı Filip ve özellikle Bodrumlu İstimat Zihni'nin beyan ve yazıları dikkat çekmektedir. Bu beyan ve yazılarda, Partikhane ve Meletyos'un bölücü faaliyetleri protesto edilmiş, Meletyos'un yalan beyanları tekzip edilmiş, sık sık Türk Ortodokslarının Müslüman Türklerle aynı soydan geldiği hatırlatılarak birlik beraberlik çağrısı yapılmıştır. Gazetede ayrıca Kilisa Kongresi'nde alınan kararlardan bahsedildiği, çeşitli dinî yazıların yanı sıra TBMM'yi destekleyici yazıların da yer aldığı görülmektedir. Gazete, Millî Mücadele döneminde Anadolu Türk Ortodokslarının yükselen sesi olmuştur.



Anadolu'da Ortodoksluk Sadası Gazetesi (T.İ.T.E. , 121/19123)

Büyük Taarruz ve Kayseri'deki Türk Ortodokslarının Zafer Kutlamaları

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz'a 1922 yılının Haziran ayında karar vermiş ve bu kararını yalnızca Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Müdafaa-i Millîye Vekili Kazım Paşa ile paylaşmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın taarruz planı, askerî gücümüzün büyük çoğunluğunu düşman cephesinin dış yanında ve etrafında toplayarak düşmanı yok etmektir. Birinci ordumuz Afyonkarahisar'ın doğusunda Akarçay ile Dumlupınar arasında bulunan düşman mevzilerine saldırarak düşmanı kuzeye atacaktı. İkinci ordumuz ise Akarçay'ın kuzeyinden Sakarya'ya kadar olan

cephede düşmana saldıracaktı. Bu ordumuz, düşmanın Eskişehir'de bulunan 3 tümeni, Döğ'er'de bulunan 3 tümeni ve Afyonkarahisar'ın doğusunda bulunan 2 tümeni olmak üzere toplam 8 tümenini durdurmakla vazifeliydi. Kocaeli bölgesinde olan güçlerimiz düşmanın güneye inmesine engel olacak, Menderes yöresindeki kuvvetlerimiz ise düşmanın İzmir'le olan bağlantısını kesecekti. Yani gücümüzün ağırlıklı kısmı düşmanın Afyonkarahisar civarında bulunan sağ yanının güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan sahada toplanacaktı. Düşman bu taraftan vurulursa kesin sonuç alınırdı. Bu plandan Fevzi ve İsmet Paşalar da haberdardı. Mustafa Kemal Paşa'nın Fevzi Paşa ile 27-28 Temmuz gecesi Akşehir'de yaptığı görüşmede 15 Ağustos'a kadar hazırlıkların tamamlanmasına karar verildi. Ordu hazırlıklarını tamamladıktan sonra İsmet Paşa, 6 Ağustos'ta gizli kalmak üzere saldırıya hazırlık emri verdi. Bakanlar Kurulu da taarruz konusunda bilgilendirildi. Mustafa Kemal ordu aleyhinde propaganda yapan muhalif milletvekillerini de ikna ettikten sonra Ankara'dan ayrıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'dan ayrılması gizlice cereyan etti. Hatta gazetelerde Mustafa Kemal Ankara'da yokken Çankaya'da çay ziyafeti vereceği gibi haberlerin özellikle yayınlanması sağlandı.¹⁶² 20 Ağustos 1922 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin ilk sayfasında şöyle bir ilan verildi: "Gazi Paşa Hazretleri Ağustos'un 21. Pazartesi günü köşklerinde ıcali siyasiyeye bir çay ziyafeti verilecek."¹⁶³ Bu tamamen uydurma bir ilandı.¹⁶⁴



20 Ağustos 1922, Hakimiyeti Milliye, "Çay Ziyafeti" Haberi

¹⁶² Fehmi Akın, "Atatürk ve Fevzi Çakmak'ın Gözüyle Büyük Taarruz", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2008, C.X, S.2, s. 98-99.

¹⁶³ *Hakimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1922.

¹⁶⁴ Atilla Demiralay, *Büyük Taarruz ve Büyük Taarruz Şehitlikleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.6.

Gizliliğin bir parçası olarak trenle değil de otomobille Konya'ya gelen Mustafa Kemal, 20 Ağustos'ta Akşehir'e gelerek komutanlarla görüştü. 20-21 Ağustos gecesi Mustafa Kemal Paşa, Birinci ve İkinci Ordu Komutanları, Erkan-ı Harbiye Reisi ve Batı Cephesi Komutanının katıldığı görüşmede harita üzerinde taarruz planı görüşüldü. *"Taarruz, sevkülceş (strateji) ve aynı zamanda bir tabiye baskını halinde icra olunacaktı."* Hazırlıklar gizli yapılmalıydı. Bu yüzden ordu geceleri ilerleyecek, gündüzleri köylerde ve ağaçlıklar altında dinlenerek vakit geçirecekti. 24 Ağustos'ta karargâhlar Akşehir'den Şuhut'a taşındı. 25 Ağustos sabahı da Şuhut'tan savaşın yönetildiği Kocatepe'nin güneybatısındaki çadırılı ordugâha nakledildi.¹⁶⁵ 25 Ağustos günü taarruz hazırlıkları ile geçti. Afyon güneyinden itibaren Kaleciksvirisi, Erkmen, Belen, Tınaztepeler ile Kırcaaslan, Çiğiltepe düşman tarafından tahkim edilerek tutulmuştu.

25/26 Ağustos gecesi Türk birlikleri Yunan mevzilerine doğru ilerlediler. İleri hatlar düşman mevzilerine 400 metreye kadar yanaşarak, saat 05.00'te başlayan 05.30'da şiddetini artıran topçu ateşi himayesinde birlikler düşman mevzilerine taarruza başladılar. Uğradıkları baskın taarruzuyla şaşkınlık geçiren Yunanlılar, ancak taarruz başladıktan yarım saat sonra birinci ve dördüncü kolordu cephelerine yönelttikleri zayıf bir topçu ateşiyle karşılıklı bulundurdular. Saat 10.00'a doğru, Süvari Kolordusu dağları aşmış, süvariler büyük bir şevkle düzlükte at koşturmaya başlamışlardı. Albay Baki (Mürsel) komutasındaki 1.Süvari Tümeni'nin öncü alayı şimdiden Dumlupınar doğusuna kadar ilerlemiş ve İzmir - Afyon demir yolunu tahrip etmişti.¹⁶⁶ 30 Ağustos'ta düşman tamamen çembere alındı ve imha harekâtı başladı. 31 Ağustos sabahı Yunan Ordusunun büyük bir kısmı imha edilmiş, birçok Yunan askeri esir alınmış, birçoğu da İzmir'e doğru kaçmaya başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa'dan *"Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!"* emrini alan askerlerimiz 1 Eylül 1921'den itibaren düşmanı takibe başladılar. 1 Eylül 1922'de Yunan Başkumandanı Trikopis, ve beraberindeki 7000 Yunan askeri Uşak yakınlarında Çalköy'de yakalanarak esir edildi.¹⁶⁷ Takip insanüstü bir hızla ilerledi. Türk askeri dinlenmek ve uyumak istemiyordu. Çünkü kurtardığı her kasabanın, köyün, şehrin Yunanlılar tarafından yakıldığını, bölgedeki Türklerin de vahşice katledildiğini görmekteydi. Bir dakikalık zaman kazanmasının, birçok

¹⁶⁵ Akın, *a.g.m.*, s.99.

¹⁶⁶ Demiralay, *a.g.t.*, s.10-23.

¹⁶⁷ Selman Yaşar, "Büyük Taarruz'da Türk Süvarisi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2008, C.X, S.2, s. 251.

yerleşim merkezinin ve birçok Türk'ün hayatını kurtaracağını anlamıştı.¹⁶⁸ Bu nedenle Türk piyadeleri, süvarilerle aynı günde 9 Eylül 1922'de İzmir'e girdiler. Takipte kat edilen mesafe yaklaşık 450 km'dir. Bu, muharebe ederek her gün üst üste ortalama 50 km ilerlendiğini ifade eder. 14 Ağustos'tan beri her gün yürüyüş yapmış ve aralıksız 5 gün muharebe etmiş¹⁶⁹ olan yaya birlikler için, bunun gerçekleştirilmesinin izahı oldukça güçtür.¹⁷⁰

Türk ordusunun İzmir'e girdiği haberi kısa zamanda bütün Anadolu'ya da yayıldı. Kayseri'deki Türk Ortodoksları bu haberi büyük bir sevinç ve heyecanla karşıladılar. Türk Ortodoks Kilisesi'nde zafer nedeniyle yapılan kutlamaya sabahın erken saatlerinde giden Türk Ortodoksları coşku ve heyecan içinde tezahürat yapmaya başladılar. Kilisede Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey ve Mevki Kumandanı ve Kalem Reisi Miralay Abdullah Bey de hazır bulundular. Kilisede öncelikle Papa Diyodoros Efendi tarafından dinî bir dua okundu, sonrasında İstimat Zihni coşkulu bir konuşma yaptı. Sözlerine *"Kahraman Türk ordularımız (neronları) ihya eden zalim, hunhar düşmanı tepelerken Türk Ortodoks Kongresi de meşum (uğursuz) Fenar Patrikhanesi'ni ve onların zehirli siyasetini yıkmak için çalışıyor."* diyerek başlayan İstimat Zihni coşkulu bir konuşma yaptıktan sonra birden sesini yükselterek *"Ey asil, necip, rahim ve şefik Türkler... Azm ve iman sahibi Türklük daima yükselecek, daima şerefle yaşayacaksın. Kahrolsun vahşi düşman, lanet olsun hain fikir taşıyanlara..."* diyerek sözlerini tamamladı.

İstimat Zihni'nin konuşmasından sonra metropolit tarafından Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları, büyük zaferin kahramanı olan askerlerimiz ve Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey'in sağlık ve saadetlerini için dualar edildi. Genç yaşlı bütün Türk Ortodoksları sevinç içinde kongrenin içtima salonuna geçtiler, şekerler yenildi, kahveler içildi. Akabinde cemaatin tezahürat yaparak kürsüye davet ettiği Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey cemaati kırmayarak kürsüye çıktı ve şu konuşmayı yaptı:

"Efendiler! Bugün hayatımın bahtiyar günlerinden birini yaşıyorum. Ta çocukluğumdan, mektep sıralarımdan beri Türklüğün bu gayesini görmek istiyordum. Evet bugün Türk kavminin bahtiyar evlatları camilerde içinden ve gönülden gelen seslerle Tanrı'ya niyaz ederken Türk Ortodoksları da aynı emelle kiliselerde toplanıyor, Türklüğün saadeti için ellerini göklere açıyorlar."

¹⁶⁸ Demiralay, a.g.t., s. 25.

¹⁶⁹ Yaşar, a.g.m., s. 251.

¹⁷⁰ Demiralay, a.g.t., s. 25

Milletler kendi hakk-ı istiklallerini kendi ırkdaşlarıyla temine çalışırlarsa daha çok ve daha çabuk muvaffak olurlar. Hakiki dost olduklarını bu suretle ispat eden o ırkdaşlar da netice de mesut ve müreffeh (refah içinde) yaşarlar. (...) İşte Loyd Corc'un Anadolu'ya çıkardığı Yunan mezarcıları halas ve istihlas-ı mücahedelerimizin karşısında duramadılar. Eştikleri kuyuya yine kendileri düştüler. Ayaklarına rüzgardan kanat bağlayıp kaçan kısımlarını da Türk kurşunu yakalıyor, yakalayacak. Ve çok yakın bir atide (gelecek) hepsi kahrolacak, mahvolacak, Hakka kılıç çeken Yunan bileklerinin kırıldığı yarı bütün dünya görecektir. ¹⁷¹

Muammer Bey'in "Hakk'a kılıç çeken Yunanlıların bileklerinin kırıldığı pek yakında bütün dünya görecektir." sözü gerçek olmuş ve "The New York Times" gazetesi bu büyük zaferi, "Yunan Bozgunu" adıyla yaptığı haberle dünyaya duyurmuştur. İngiltere'de yayın yapan "Daily News" gazetesi "Yunanlılar Anadolu'yu fena bir surette terk ettiler" başlıklı haberinde büyük bozgun hakkında bilgiler vermiştir. İsviçre'de yayınlanan "Bernener Tageblatt" gazetesi ise "Yunan Kralı bir gecelik uykusundan ertesi sabah uyandığı vakit tamamıyla mağlup ve aciz bir adam durumuna girmişti" başlıklı haberinde Türk ordusunun zaferinden bahsetmiştir.¹⁷² Türk Ordusu'nun İzmir'e girmesi ve dağılmış Yunan ordusundan sağ kalan askerlerin vapurlara binerek kaçmaları ile 3 yıl 4 ay süren Yunan işgali sona ermiştir.

Lozan Görüşmelerinde Fener Rum Patrikhanesi Tartışmaları

Kurtuluş Savaşı'ndan başarıyla çıkan Türk hükümeti, tarihin elde edilen askerî zaferlerin masa başında nasıl kaybedildiğinin örnekleri ile dolu olduğunu unutmamıştı. Türk hükümeti bu yüzden Lozan Konferansı'nda çok dikkatli davranmak durumundaydı. Lozan Konferansı'nın ilk oturumu 25 Kasım 1922'de yapılmış¹⁷³, Türk milletinin geleceğini belirleyecek meseleler masaya yatırılmaya başlanmıştı. 22 Aralık 1922'de¹⁷⁴ Nüfus Mübadelesi Alt Komisyonunun ek üçüncü maddesi görüşülürken Fener Rum Patrikhanesi meselesi de gündeme gelmişti.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Lozan'daki Türk heyetinden Patrikhane'nin sınırlarımız dışına çıkarılmasını ve bu konuda kesinlikle taviz verilmemesini

¹⁷¹ Aslan-Toker, *a.g.e.* , s.71-73; *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, 10 Eylül 1922.

¹⁷² Demiralay, *a.g.t.* , s.25.

¹⁷³ Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Atatürk Dönemli Türk-Yunan Siyasi İlişkileri" , *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2006, S. 15, s.240.

¹⁷⁴ Yorgo Benlisoy – Elçin Macar, *Fener Patrikhanesi*, Ankara 1996, s. 48.

istiyordu. 22 Aralık 1922 tarihinde, Türk heyetini oluşturan İsmet Paşa, Rıza Nur ve Hasan Saka Beyler Patrikhane'nin devlet içinde devlet olmak istediğini, dünya işlerine el attığını, siyasi işlerle uğraştığını ve beş asırdan beri kökleşen kangren haline gelmiş bir fesat ocağı olduğunu ifade ederek Türk milletinin bu fesat ocağını sinelerinden söküp atmak azim ve kararında olduğunu söyleyerek Patrikhane'nin kaldırılması veya sınır dışı edilmesi hususunda çok ısrar etmişlerdi.¹⁷⁵ *"Manchester Guardian"* gazetesine göre Türklerin Patrikhane'yi İstanbul'dan çıkarmak istemesinin amacı İstanbul'u tam bir Türk beldesi haline getirmektir.¹⁷⁶ Görüşmede, Türk heyetinin bir hafta önce 16 Aralık 1922'de alt komisyona verdiği şu bildiride gündeme gelmişti:

*"... Halifelikle devletin birbirinden ayrılması ve demokratik rejimin kurulması yüzünden, Osmanlı İmparatorluğu'nda, Müslüman olmayan topluluklara tanınmış bulunan ayrıcalıklara son vermiştir; azınlıklarla hayır, eğitim ve yardım kurumlarıyla devlet arasındaki ilişkilerin doğrudan doğruya yürütülmesi gerekmektedir; din adamları sınıfı ile bu sınıfın en büyük başının, gelecekte, yalnız ruhani işlerle uğraşması zorunludur. Her zaman siyasal bir organ olmuş bulunan Patriklik, yararlanageldiği siyasal ayrıcalıkların ve kendine organik bakımdan bağlı kurumların ortadan kalkmasından sonra, varlık nedenini yitirmesi yüzünden, Türkiye sınırı dışına çıkartılmalıdır."*¹⁷⁷

Bu bildiri üzerine, ABD Temsilci Heyeti, Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'da kalması için Amerikan kamuoyunun isteklerini belirten bir metin ortaya koydu. Bundan cesaret alan Venizelos da; *"Patrikhane bir Türk kurumdur. Yunanlı değildir."*¹⁷⁸ deyince, Türk heyetinden Rıza Nur Bey, hiçbir şey olmamış gibi Patriğin yetki ve ayrıcalıklarının aynen devamını isteyen Venizelos'a İstanbul Rumları'nın yerinde kalmalarının ancak Patrikhane'nin Türkiye sınırları dışına çıkmasıyla mümkün olabileceğini söyledi. Venizelos ise Patrikhane'nin İstanbul'dan uzaklaştırılmasını öngören bir anlaşmaya taraf olmayacağını belirtti ve şiddetli tartışmalar yaşanmaya başladı.¹⁷⁹ 16 Aralık 1922 tarihli Ahali gazetesinde Papa'nın Lozan Konferansına bir beyanname göndererek Türkiye'deki azınlıkların tehlikede olduklarını bildirerek bu insan-

¹⁷⁵ Karakılınç, *a.g.t.* , s.41; Şahin, *a.g.e.* , s.263-263.

¹⁷⁶ Gülmez, *a.g.e.* , s.468.

¹⁷⁷ Ersöz, *a.g.t.* , s.28

¹⁷⁸ Ersöz, *a.g.t.* , s.28.

¹⁷⁹ Karakılınç, *a.g.t.* , s.42.

ların muhafaza edilmeleri gerektiğini söylediğini ve Türk heyetinin Papa'nın bu iddialarını nasıl yalanladığını gösteren şu haber yer alıyordu:

*"Venizelos'in teşvîklerine daha ziyâde kapılmakta olan İtalya'daki Papa, Lozan Konferansı'na bir beyân-nâme göndererek Türkiye'de Rum ve Ermenilerin tehlikede olduklarını ve bu Hristiyanların muhafaza edilmelelerini bildirmiştir. Buna karşılık Türk hey'et-i murahassası bir beyân-nâme dağıtarak Türkiye'deki Rumlarla Ermenilerin hiçbir tecâvüze uğramış olmadıklarını bildirmiştir."*¹⁸⁰

Papa Eftim de, Lozan görüşmeleri sırasında Fener Patrikhanesi'nin Türkiye hudutları dışına çıkarılması ile ilgili olarak çok ciddi bir rapor hazırlamış ve bu raporu Başvekil olan Rauf Orbay'a sunmuş, Rauf Bey bu raporu bir kurye ile Lozan'a göndermişti. Bu raporun kendileri için görüşmelerde tarihî ve değerli bir mesnet teşkil ettiğini Rıza Nur Bey şöyle dile getirmişti: *"Fener Patrikhanesi'nin nasıl ihanet ve fesat yuvası olduğunu bu rapordan daha veziz izah etmek imkânsızdır."*¹⁸¹

Öte yandan 25 Aralık'ta *"Le Journal"* gazetesine bir açıklamada bulunan Venizelos, Türk heyetinin Patrikhane'yi ülke sınırlarında istememesinden Patrik Meletyos'u sorumlu tutarak eğer sorun bu şekilde çözüme ulaşacak ve Patrikhane İstanbul'da kalacaksa Meletyos'a patriklikten ayrılması gerektiğini söyleyecek ilk kişinin kendisi olacağını söyledi.

Gelişmeleri Türkiye'den takip eden Mustafa Kemal Paşa da Patrikhane'nin ülke sınırları içinde olmasına hiç sıcak bakmadığını aynı gazeteye verdiği beyanatta şöyle dile getiriyordu:

"Bir fesat ve hıyanet ocağı olan ve memleketimize nifak tohumları eken, uyuşmazlıklar yaratan, Hristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluğa ve felakete sebep olan Rum Patrikhanesi'ni artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilatı memleketimizde muhafazaya bizi mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler gösterilebilir? Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için arazi üzerinde bir sığınılacak yer göstermeye ne mecburiyeti var? Bu fesad ocağının hakiki yeri Yunanistan değil midir? Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilmekte olan yeni Tür-

¹⁸⁰ Burçin Işım; *Milli Mücadele Döneminde Bulgaristan'da Çıkan Ahali Gazetesi (1920-1922)*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.61.

¹⁸¹ Murat İduğ, *Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.68; Nurettin Peker, "Türk Dostu Değil Türk Oğlu Türk Papa Eftim'in Arkasından", *Tarih Konuşuyor*, 1968, C.8. S. 52, s.3691.

kiye, Bab-ı Ali'nin taht-ı idaresindeki eski Osmanlı İmparatorluğu değildir. Yeni Türkiye, şeref ve haysiyet, kudret ve kuvvetini müdrik ve hukukunu muhafaza için mevcudiyetini tehlikeye atmaya hazır ve amadedir."¹⁸²

Fransız Temsilci Heyeti ise Türk ve Yunan Temsilci Heyetlerine Patrikhane'nin dünya ilişkilerine ait haklarının alınarak İstanbul'da bırakılmasını öngören bir antlaşmayı incelemelerini tavsiye etti. Bu şekilde Türk hükümeti patriğin atanmasını denetleyebilecek ve çalışmalarını sınırlayabilecekti.¹⁸³

Türk heyeti, 4 Ocak 1923 tarihinde yapılan oturumda Patrikhane'nin Türk topraklarında varlığını sürdürmesine rağmen sürekli olarak siyasetle uğraştığını, İstiklal Harbi sırasında patriğin ve kendisine bağlı din adamlarının Türk devletine düşmanca tavırlar sergilediğini, Patrikhane'nin bir Türk kurumu olmasına rağmen bir buna yakışır hareket etmediği ve Türkiye topraklarında kalması durumunda yeni anlaşmazlıklara yol açacağını söyleyerek bu fesat ocağının ülke topraklarından çıkartılması teklifini yineledi.

8 Ocak 1923 tarihinde Alt Komisyon Başkanı Montagna Üst Komisyon Başkanı Lord Curzon'a şu raporu sundu:

"Türk Temsilci Heyeti, Patrikhane'nin bütün organlarıyla ve kurullarıyla birlikte İstanbul'dan çıkarılmasını istemektedir. Yunan Temsilci Heyeti, Türk Temsilci Heyeti'nin teklifini kesin olarak reddetmektedir. İngiliz Temsilci Heyeti, Patrikhane bir Osmanlı kurumu ve aynı zamanda Ortodoksluğun sembolü olduğundan İstanbul'dan çıkarıldığı takdirde sadece Rumları değil, bütün Hristiyanları rencide edeceği endişesini taşıdığı için Yunan Temsilci Heyeti'ni desteklemektedir. Fransız Temsilci Heyeti, Patrik aynı zamanda İstanbul Başpiskoposu olduğundan Rum Ortodoks topluluğun başsız bırakılamayacağını belirterek Yunan Temsilci Heyetini desteklemektedir."

Patrikhane meselesi alt komisyonda 20 oturum yapılmasına rağmen çözüme kavuşturulamamıştı. Üst Komisyonda söz alan Lord Curzon şunları söyledi:

"(...) Bu iddialar doğruysa, patrikliğin siyasal ayrıcalıklarını şüphesiz değiştirmek, kısıtlamak ya da bunlara son vermek için, bunlar, yeterli bir neden sayılabilir. Böyle bir teklif Patriğin yetkilerini kötüye kullandığı ya da bu yetkilerin Türk devleti için bir tehlike yarattığı ispatlanırsa öncelikle göz önünde tutulmak gerekir. Ne olursa olsun, bu iddialar, Patriğin ruhani

¹⁸² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (Haz.Nimet Arsan), C.III, Ankara 1997, s.79

¹⁸³ Ersöz, a.g.t. , s.29; Seha L. Meray, Lozan Konferansı Tutanaklar-Belgeler, Ankara 1969, s.338.

konulara ve kilise işlerine ilişkin yetkilerine son vermek için bir neden sayılamaz. Patrik'in siyasal alanlarla yönetim alanlarında bütün yetkileri elinden alınmakla birlikte, ruhani konularda ve kilise işlerinde yetkilerini kullanmaya devam etmemesini gerektirecek bir neden de yoktur. Tam tersine, ruhani konulara ve kilise işlerine ilişkin bu yetkilerine son verilecek ve Patriklik, yerleşmiş bulunduğu İstanbul'dan uzaklaştırılacak olursa uygarlık dünyasının vicdanı yaralanmış olur.”¹⁸⁴

Lord Curzon bu konuşmasından sonra Türk heyetine Patrikhane'nin siyasi ve yönetim alanındaki bütün yetkilerinin kaldırılmasını ancak bir din kurumu olarak yine İstanbul'da kalmasını teklif etti ve diğer müttefik devletlerin de bunu kabul ettiğini bildirdi.

Türk heyetini baskı altına alarak Lord Curzon'un teklifinin kabul edilmesi için aklına gelen her türlü unsuru kullanan Venizelos ise İstanbul Fener Rum Patriği'nin Yeni Roma'nın Başpiskoposu olduğunu ve bu kararın Roma'nın katılımıyla alındığını, patriğin İstanbul'dan çıkarılmasının doğu ve batı kiliselerinin insanlarını rencide edeceğini, ayrıca rejim değişikliği nedeniyle konferansa katılamayan Rusya'nın da kendileriyle aynı fikirde olduğunu söyledi. Türk heyetinin bu seslere kulak tıkamaması gerektiğini vurguladı. Ayrıca Türk Heyeti Lord Curzon'un teklifini kabul ederse görevde bulunan Meletyos'un patriklikten çekilmesini sağlayacağını da yineledi.¹⁸⁵ Türk heyeti adına söz alan İsmet Paşa da Patrikliğin siyasal ya da yönetime ilişkin işlerle bundan böyle hiç uğraşmayacağı, yalnız salt dinî alanına giren işlerle yetineceği konusunda Konferans önünde Müttefik heyetlerinin ve Yunan heyetinin yapmış oldukları resmî konuşmaları ve verdikleri garantileri senet saydıklarını¹⁸⁶ bildirerek Patrikhane'nin İstanbul'da kalmasını kabul etti.

Peki, Türk Heyeti Patrikhane konusunda daha dirayetli davransaydı bu fesat ocağının yurt dışına çıkartılmasını başarabilir miydi? Venizelos'un İsmet Paşa'ya anlattığına göre, Yunanlılar bu konuda sonuna kadar direnmeyi, ama başaramazlarsa Patrikhane'yi İstanbul'dan Aynoroz'a taşımayı düşünmüşlerdi.¹⁸⁷

Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde Fener Rum Patrikhanesi'nin Lozan Antlaşmasına göre bütün siyasi yetkilerini yitirmesine rağmen ayrılıkçı politikalarından vazgeçmediğine, Atatürk'ten sonra gelen devlet yöneticilerinin

¹⁸⁴ Ersöz, *a.g.t.*, s.29-30

¹⁸⁵ Ersöz, *a.g.t.*, s.31.

¹⁸⁶ Ersöz, *a.g.t.*, s.31; Karakılınç, *a.g.t.*, s.42.

¹⁸⁷ Karakılınç, *a.g.t.*, s. 43; Onur Öymen, *Silahsız Savaş*, İstanbul 2002, s.374.

gevşek ve tavizkâr siyasetinin de etkisiyle iyice şımardığına, kendisini Ekümenik (Cihan Patrikliği) ilan ettiğine, Papa Eftim'in de son nefesine kadar bu fesat ve hıyanet ocağı ile nasıl mücadele ettiğine şahitlik edeceğiz.

Lozan Antlaşmasına Göre Fener Rum Patrikhanesi'nin Statüsü

Gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi gerek Mustafa Kemal Paşa gerekse Lozan'daki Türk heyetinin öncelikli hedefi Patrikhane'yi ülke sınırlarından çıkartmak ve ondan tamamen kurtulmaktı. Bu kararlılıkla hareket eden Türk heyeti Patrikhane'yi ülke dışına çıkartabilmek için çok uğraştı. Ancak görüşmelere katılan devletler Patrikhane konusunda birleşerek hareket ettiklerinden dolayı Türk heyeti istediği sonucu alamadı. Yine de görüşmeler sonunda Patrikhane'nin hak ve imtiyazları Osmanlı Devleti zamanındaki ile mukayese edilmeyecek kadar kısıtlanmıştı. Patrikhane artık sadece İstanbul'daki Rumların ruhani makamı haline gelmişti.

Lozan Antlaşmasının hayır kurumları ile dinî kurumlar ve okullardan bahseden I. Kısımın, III. bölümünde *"Ekalliyetlerin himayesi"* başlığı altında yer alan 37-45. maddelerinde azınlıklara ait genel hükümlere göre Fener Rum Patrikhanesi'nin yeni statüsünü aşağıdaki şekilde değerlendirmemiz mümkündür:

1- Patrikhane'nin bir anlaşma hükmü ile değil, tasarruf hakkı Türk devletinde saklı kalmak kaydıyla tek taraflı olarak Türkiye'de kalmasına izin verilmiştir.

2-Patrikhane bir Türk kurumudur. Patrik ve Patrikhane'de görevli memurlar da Türk memurlarıdır. Bunların tayinleri Türk hükümetinin muvafakatiyle olur ve denetimleri yine Türk hükümeti tarafından yapılır.

3- Patrik ve Patrikhane'nin 1453-1923 yılları arasındaki sahip oldukları bütün siyasi ve idari sözde hak ve imtiyazların hepsi kaldırılmıştır. Artık Patrikhane sadece dinî işlerle ilgilenebilecektir. Eskiden olduğu gibi İstanbul'daki Rum Cemaatin temsilcisi değildir. Artık buna bağlı olarak Türk resmî makamlarıyla, cemaat arasında aracılık yapmak gibi bir görevi de kalmamıştır.

Patrikhane de Türkiye'de bulunan diğer gayrimüslim azınlıklara ait her hangi bir kilise ve sinagog gibi, Lozan Antlaşmasının 40 ve 42. maddelerinde belirtilen; 'Gayrimüslim Türk vatandaşları hukuk bakımından, Müslüman Türk vatandaşları ile aynı hak ve sorumluluklara sahiptirler.' ilkesi doğrultusunda hareket etmek zorundaydı. Türk hükümeti ise gayrimüslim azınlıkların aile ya da kişi statüleri konusunda meydana gelebilecek meselelerin çözümü için her türlü kolaylığı göstermeyi ve azınlıkların kiliseleri, havraları, mezarlıkları ve öteki dinî kurumlarına gereken koruyuculuğu göstermeyi taahhüt ediyordu. Patrik ve diğer görevliler de Rum azınlığa mensup birer fert olarak aynı ant-

laşmanın özellikle 38. madde 'Türk hükümeti, doğum, milliyet, dil, soy ya da din ayırt etmeksizin, Türk halkının tümünün hayat ve hürriyetlerini, en geniş biçimde korumayı taahhüt eder.' ve 39. maddede 'Gayrimüslim Türk vatandaşları, Müslüman Türk vatandaşları ile aynı medeni siyasi haklardan yararlanacaklardır.' şeklinde belirtilen azınlıkların himayesine dair hükümlerinden faydalanacaklardı.¹⁸⁸

Patrik ve Patrikhane'ye bağlı görevliler; Rum azınlığa mensup birer fert olarak Lozan Antlaşması'nın azınlıkların himayesine dair hükümlerinden faydalanırlar. Yani bu kişiler, anayasamızdaki temel hak ve hürriyetler hususunda Türk olan Müslümanlardan farklı hükümlere tâbi tutulmazlar. Lozan Antlaşması'ndaki bu hükmün nedeni, ülkelerin genellikle anayasalarında bulunduğu gibi Yunanistan'ın da aynı hükmü kendi topraklarındaki Türk azınlığa tatbik etmeyi anlaşmanın 45. maddesi ile kabul etmiş olmasıdır. Patrik ve Patrikhane'ye bağlı görevliler; bir Türk resmî kuruluşunun memuru olarak da sıfatlarına ilişkin Türk kanunlarına tâbidirler. Bu nedenle, görevlerini herhangi bir şekilde kötüye kullanmaları durumunda veya Türk devletinin şahsiyetine karşı işleyebilecekleri herhangi bir cürüm halinde Türk Ceza Kanunu'nun öngördüğü müeyyidelere tâbidirler. Patrikhane'de işler, komisyonlarca yürütülür. Her komisyonun başında bir metropolit bulunmaktadır. Fener Patriği, 6 Aralık 1923 tarihli Valilik tezkeresine dayanan bir prosedür içerisinde Sen Sinod Meclisi tarafından seçilir. Sen Sinod Meclisi, patrik adayları listesini İstanbul Valiliğine sunar. Bu adaylar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup makamları, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan metropoliterdir. İstanbul Valiliği, gerekçe göstermeden seçilmesini istemediği adayları listeden çıkarabilir. Valilikten gelen listedeki adaylar, Sen Sinod Meclisinde oylanır ve biri patrik seçilir. Fener Patrikleri, Türkiye Cumhuriyeti yasaları çerçevesinde idari açıdan, Eyüp Kaymakamlığı'na, Fatih Savcılığı'na ve İstanbul Valiliği'ne bağlıdırlar. Çoğu cemaatsiz 18 metropolit tarafından yapılan seçimin onayını İstanbul Valiliği verir. Buna göre patriğin Türkiye Cumhuriyeti Devleti içindeki en yüksek dereceli muhatabı İstanbul Valisi'dir.¹⁸⁹

Nüfus Mübadelesi ve Anadolu Türk Ortodokslarının Durumu

Hiç kuşku yok ki Lozan Barış Görüşmelerinin en önemli konularından birisi azınlıklar sorunu ve Türk-Rum halkları arasındaki nüfus mübadelesidir.

¹⁸⁸ Ersöz, *a.g.t.*, s.31-32.

¹⁸⁹ Yılmaz, *a.g.t.*, s.45-46.

Mübadele değiş tokuş anlamına gelir. Mübadil ise başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş demektir.¹⁹⁰

Türk ve Yunan hükümetlerini mübadele konusuna yönelten sebepler nelerdir?

Balkan Savaşları sonrasında özellikle İzmir ve Balıkesir sahillerinde yaşayan çok sayıda Rum, Yunanistan'a göç etmeye başlamıştı. Mudanya Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Doğu Trakya ve Anadolu'dan bu göç artarak devam etmeye başladı. Pontus meselesi sonucunda özellikle Karadeniz'de yaşayan Türk ve Rum halk arasında derin bir düşmanlık başlamış, kapanması zor yaralar açılmıştı. Venizelos, Yunanistan'ı Türklerden arındırarak yalnız Yunanlılardan kurulu bir devlet haline getirmek istiyordu. Türk hükümeti de millî bir devlet kurarak azınlıklar sorunundan tamamen kurtulmayı düşünüyordu. Aslında bu düşüncenin Türk hükümetinin kafasında Lozan Görüşmelerinden çok önce yer etmeye başladığı zamanın Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in yaklaşık bir ay süren Avrupa gezisinin dönüşünde 4 Nisan 1922 tarihli TBMM gizli oturumunda yaptığı şu konuşmadan anlaşılıyordu:

"Avrupa'da bizim aleyhimize düşmanların kullanabileceği en büyük silah bu ekalliyetler silahıdır. Binaenaleyh ben ikinci gün kendisine (Lord Curzon'a) gittim ve ilk evvel kendisine ekalliyetlerden bahsettim ve bunu ikiye ayırdık. Rum ekalliyetleri için mübadele esasını teklif ettim ve dedim ki 'Biz, devamlı bir sulh istiyoruz ve bunun için bu suretle bizi onlardan, onları bizden emin kılmaktır. Bundan sonra bizde kalacak Rumlarda harici bir fikir vardır. Bir gün Türkiye'yi parçalayacağız, burayı oraya (Yunanistan'a) raptedeceğiz. Buraların Türkiye'de kaldığı sabit olmalıdır ki, birbirimizin elini tutalım. Birbirimizle iyi geçinelim. Bundan iyisi ise onları rahat yaşayabilecekleri yerlere göndermek ve Müslümanları da rahat yaşayabilecekleri bir yere celb etmek lazımdır'..."¹⁹¹

14 Ağustos 1922 tarihinde Londra'ya giden Ali Fethi Bey de, İngilizlerin Yunanlılar adına ateşkes istemesi üzerine Türkiye'ye gönderdiği telgrafta aynı hususa değinmekteydi:

¹⁹⁰ Nurten Çetin, "1914 Osmanlı Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, S.24, s.150.

¹⁹¹ Yücel Bozdağlıoğlu, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ocak 2014, S.3, s.14; Serab Sezer, *Lozan ve Mübadele*, İstanbul 2012, s.20.

*"İngiltere acele mütareke istiyor. Fransa ve İtalya Yunanlılara yardım etmeyecektir. Trakya'nın alınması, azınlıkların değiştirilmesi, harp tazminatı ve ülkede yapılan tahribatın tamiri istenmelidir."*¹⁹²

Türk hükümetinin aradığı yasal zemin Lozan Görüşmeleri sırasında 1 Aralık 1922 tarihinde oluşur. Bu tarihte yapılan ve mübadele konusunun görüşüldüğü oturuma Yunan heyetinden Venizelos, İngiltere heyetinden Lord Curzon, Türkiye heyetinden İsmet Paşa ve Milletler Cemiyeti adına Dr. Nansen katılır. Aslında Türk heyeti mübadele konusuna sıcak bakmakla beraber böylesine büyük bir göç hareketini Lozan Konferansı'nın gündemine taşımaktan çekinmektedir. Mübadele teklifi önce müttefik devletlerden gelmiş, bu durum Türk heyetini sevindirmiştir. Türk heyetinden Rıza Nur bu konuda şunları söylemektedir:

"Ahali mübadelesinin ben konferansın en zor ve dağdağalı işi olacağını zannediyor, nasıl teklif edeceğimi düşünüyordum. Bir gün kudret helvası gibi ayağımızın ucuna düştü. Hâlâ şaşıyorum."

Yunanistan'ın mübadele teklifinden sonra Dr. Nansen, Türk Yunan Devletleri arasındaki ahali değişimi ile ilgili bir rapor sunar. Bu raporda Dr. Nansen, İstanbul Rumlarının halk değişimi dışında tutulmasını, halk değişiminin Batı Trakya Türkleri ile Doğu Trakya Rumları arasında zaman kaybedilmeden yapılmasını önerir. Bu teklif Venizelos ve Lord Curzon tarafından destek görse de İsmet Paşa tarafından reddedilir.

Müttefiklerin mübadele konusunda Türk heyetinden önce davranmaları, aslında konuyu daha önceden kendi aralarında tartıştıkları ve Yunanistan'ın da bu öneriye olumlu yaklaştığını düşündürmektedir. Cemil Bilsel bu konuda şunları yazmıştır:

*"Değişmenin mecburiliği, bunun zaruri şartı idi. Bu asırda insanları, devletlerin birer mal gibi değişmesi, ne devletin insanlar üzerinde yürüttüğü hakimiyet telakkileri ile ne insanların haiz oldukları hümiyet hakkı itibarile, izah olunur bir şey değildir. Bu itibarla, bu çok tenkit edilmiştir. Ancak bunu en evvel teklif eden Türkler olmamıştır. Sir Horace Romboldun, konferanstaki ifadesinden anlaşıldığına göre, bunu en evvel Nansen teklif etmiştir."*¹⁹³

¹⁹² Aynı makale, s.14; Aynı Eser, s.21.

¹⁹³ Aynı makale, s. 15; Cemil Bilsel, Lozan, İstanbul 1998, s. 293-294.

Yunanistan ve Türkiye heyetleri kaba hatlarıyla mübadele konusunda uzlaşmışsalar da görüşmeler ilerledikçe bazı konularda görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştı. İlk sorun mübadelenin Rumlar ve Türklerden hangilerini kapsayacağı konusunda çıkmıştı. Komisyondaki Türk heyeti, İstanbul'daki Rumların da zorunlu mübadelesi konusunda ısrar etmiş, Yunanlılar da bu teklife şiddetle karşı çıkmışlardı. Türk heyeti Batı Trakya Müslümanlarının mübadelesini istemediği için onlar da İstanbul Rumlarının mübadeleden muaf tutulması teklifinde bulunmuşlardı. İsmet Paşa ayrıca Türk Ortodoksların durumunu da gündeme taşımış, Türk hükümetinin Anadolu'nun iç kesimlerinde ki Rumlara (Türk Ortodokslar) karşı herhangi bir harekette bulunmayacağını söyleyerek, Türk Ortodokslarını mübadele kapsamına almak istemediğini belirtmişti.¹⁹⁴ İsmet Paşa ayrıca *"Türk Ortodokslara gelince bunlar Müslüman vatandaşlarımızdan herhangi bir surette olsun farklı muamele görmek talebinde bulunmamışlardır. Ve böyle bir talepte bulunmalarına ihtimal yoktur."* diyerek bunların Müslüman halktan farklı bir muameleye tutulmamalarının mümkün olmadığını, bu tür isteklerin Türk Ortodoksları tarafından istenilmediğini belirterek mübadele dışında tutulması gerektiğinin altını çizmişti.¹⁹⁵ Rıza Nur Bey de Türk Ortodokslarının Türkçe konuşup Türk âdetlerine bağlı olduklarını ve aynı zamanda bir Türk kabilesine mensup olduklarını söyleyerek onları diğer Rumlardan ayırmıştı. Yunan heyeti ise *"Türkçe konuşan 50.000 Ortodoks'u içine almak üzere 250.000'i aşmayan Anadolu Rum nüfusu"* ifadesini kullanarak Karamanlıların Türklüğünü kabul etmemiş, mübadeleye dahil olmalarını istemişti. Bu arada Tasvir-i Efkar gazetesi Ankara hükümeti tarafından Türk Ortodokslarının azınlık hakları gibi birtakım ayrıcalıkları istememek, devletin Müslüman halkı hakkındaki kanunları kabul etmek ve bunlara uymak şartıyla Türkiye'de kalabileceklerine dair bir genelgenin Ankara hükümeti tarafından yayınladığını duyurmuştu.¹⁹⁶ Yine de Türk Ortodoksları mübadelenin kendilerini kapsayıp kapsamayacağından endişe duyuyorlardı. İstimat Zihni *"Anadolu'da Mecburi Mübadelenin Türk Ortodokslarına Şümülü Var mıdır?"* başlıklı makalesinde mübadele edilme ihtimalinden duyduğu rahatsızlığı şu sözlerle dile getiriyordu:

"(...)Doğup büyüdüğümüz ana topraklarımızdan başka bize külliye yabancı ve ahlak ve adatımıza, lisanımıza gayr-ı muvafık (uygun olmayan) muhitlerde, topraklarda yaşayamayız ve yaşamamızın da kabiliyet ve imkânı yoktur."

¹⁹⁴ Onur Yıldırım, *Diplomacy and Displacement: Reconsidering the Turco-Greek Exchange of Populations, 1922-1934*, New York&London, 2006. s.106.

¹⁹⁵ Vakıf, 18 Aralık 1922; Mert, a.g.t. , s.27.

¹⁹⁶ Mert, a.g.t. , s.27-28.

*Türk Ortodoksluk âlemi bidayetden beri Türkiye'de bu prensiplerle yaşamaya azim ve iman ettiklerinden ve Türk İslam kardaşlarının takip ettikleri millî, vatani gaye emellerinden fikren, kalben ayrılmadıklarından bu Türk ırkının da bu şerait (şartlar) dahilinde anavatanımız Türkiye'de yaşamaya kalmaya layık ve müstahak olur. (...) Kendisinden emin olmayanlar gider, hakiki Türklüğe merbut ve sadık Ortodokslar kalır ümidindeyim.*¹⁹⁷

İstimat Zihni, bu topraklardan ayrılıp yabancı topraklarda gelenek ve göreneklerinden uzak başka bir ırkın tabiiyetinde yaşamak istemiyordu. Türklüğe bağlı ve sadık olan Ortodoksların Anadolu'da kalmasını ümit ediyordu. Gerçekten de Türk Ortodoksları Yunan menşeli Rumlardan görüş ve amaç bakımından çok farklıydılar. Papa Eftim önderliğindeki Türk Ortodoksları Millî Mücadele'nin başlangıcından itibaren Müslüman Türklerle birlikte hareket etmişler Fener Rum Patrikhanesi'nin propagandalarına karşı koymuşlardı.¹⁹⁸ Papa Eftim sadakatlerini ispat etmiş olan halkın mübadele edileceği hâlde Millî Mücadele yıllarında Türk halkına asi davranan İstanbul Rumlarının Türkiye sınırları içerisinde kalması sebebiyle Ankara Hükümeti'ne başvurmuş, Türklüğe sadakatini ispat etmiş olan Hristiyan Türklerin mübadelenin dışında tutulacağı sözünü almıştı.¹⁹⁹ Türk Ortodokslarının mübadelesi konusu TBMM gizli oturumunda da görüşülüyordu. Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, ister resmî olsun ya da olmasın Anadolu'da Türk Ortodoks adı altında bir halk olduğunu bunların mübadeleye tâbi olup olmadıklarını soruyordu. Rıza Nur Bey ise *"İsterseniz mübadele ederseniz istemezsiniz size tâbidir. Çünkü böyle mübadele ahkâmında bir Türk Ortodoksları hariçtir, diye bir kayıt yoktur."*²⁰⁰ diyerek Lozan'daki tutumundan vazgeçmiş görünüyor ve Türk Ortodokslarının Anadolu'da kalma ümitlerini zayıflatıyordu.

Türk Ortodoksları heyecan içinde kaderlerinin nasıl şekilleneceğini beklerken 30 Ocak 1923 tarihinde *"Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol"* imzalandı.

Söz konusu protokol 19 maddeden ibaretti ve üç örnek olarak düzenlenmişti. Bu örneklerden biri Yunanistan hükümetine, biri Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetine verilmiş, üçüncüsü de, aslına uygun olan birer örneğini Türkiye ile yapılmış Barış Antlaşmasını imzalayan devletlere yollayacak olan Fransa Cumhuriyeti Hükümetine, bu devletin arşivlerine konulmak üzere sunulmuştu.

¹⁹⁷ Aslan-Toker, *a.g.e.* s.137-138; Anadolu'da Ortodoksluk Sadası, 28 Ocak 1923.

¹⁹⁸ Mert, *a.g.t.* , s.29.

¹⁹⁹ Mert, *a.g.t.* , s.29; *İleri*, 26 Eylül 1923.

²⁰⁰ Mert, *a.g.t.* , s.29.

Protokol hükümlerine göre, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, **Türkiye topraklarında oturmuş Rum ve Ortodoks dininde bulunan Türk vatandaşlarıyla, Yunanistan arazisinde oturmuş İslâm dininden Yunan vatandaşlarının mübadelesi zorunlu tutulmuştu.** Bu kimselerin adı geçen hükümetlerin izni olmadıkça ne Türkiye'de ne de Yunanistan'da diledikleri gibi yerleşemeyecekleri birinci maddede hükme bağlanmıştı. İkinci maddede İstanbul'da oturan Rumları ve Batı Trakya'da oturan Müslüman halkı mübadele dışında bırakmaktaydı. Protokole göre yer değiştirme işlemi ırk esasına göre değil din esasına göre yapılmış, Türk Ortodoksları da Rum vatandaşlarla aynı statü de sayılmış ve Hristiyan oldukları için mübadeleye dahil edilmişlerdi.²⁰¹

Sözleşmenin Türkiye'de tatbikine dair talimatname 25 Mart'ta hazırlanarak Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur. Yunan Mübadele Komisyonu 6 Haziran'da Jan Papa başkanlığında 4 kişiden oluşturulmuştur. Bazı Rumca gazetelerde yakında Keskin Rumlarının mübadelesine başlanacağı, Keskin Metropolit Papa Eftim'in de mübadele edileceği haberleri çıkmaya başlamıştır. 23 Haziran 1923 tarihli Keskin gazetesinin "*Papa Eftim de Mübadele Edilecek mi?*" başlıklı haberinde Mübadele Komisyonunda Yunan Murahhası olan Mösyö Gogos konu ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

*"Keskin Rumları mübadeleye tâbidir. Ve mübadeleleri yakında yapılacaktır. Eğer Papa Eftim de Keskinli ise o da Yunanistan'a gidecektir. Çünkü mübadele mecburidir. Papa Eftim Efendi Yunanistan'a gitmez ise biz emirlerimize mutavaat etmediğini Türk hükûmetine bildiririz. Eğer hükûmetiniz burada kalmasına müsaade ederse bit't- tabi cebr-i istimal edemeyiz. Dediğim gibi Papa Eftim Efendi'nin mübadelesi hükûmetinizin tensib ve arzusuna bağlı bir iştir."*²⁰²

Yunanistan'la malların ve ahalinin mübadelesine dair sözleşmenin uygulanmasına ait yönetmelik 17 Temmuz'da onaylanmıştır. 8 Ekim'de Türk Mübadele-i Ahali Komisyonu oluşturulmuş, komisyona Tefik Rüştü, Hamdi, İhsan, Seniüyittin, Haydar, Mehmet Ali, Hamdi ve şifre kâatibi Mustafa Beyler tayin olunmuştur. 13 Ekim'de de Mübadele-i Ahali Encümeni görüşmelere başlamıştır.²⁰³ İsmet İnönü 10 Kasım 1923'te TBMM kürsüsünden yaptığı konuşmada şu sözleri söyleyerek mübadele konusunda kararlılığını vurgulamıştır:

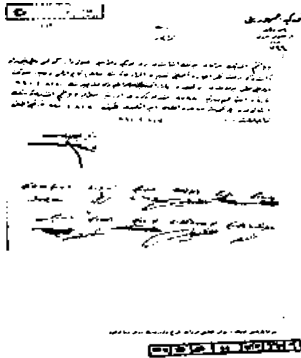
²⁰¹ Tuğba Eray Biber, *Milli Mücadele Döneminde Doğu Karadeniz*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 143.

²⁰² Bayram Sakallı, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Keskin Gazetesi*, Ankara 1999, s.76.

²⁰³ Hadiye Yılmaz, *Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.100,

*"Arkadaşlar! Türk'ün ananesi imzaya sadakat ve akdettiği mukavele-ye ciddi bir samimiyettir. Bu, bizim yalnız bir ananevi tarihiyemiz değil, bir şiarı siyasiyemizdir. Ne mukavele yapmışsak o mukaveleyi yaparken son harfine kadar cidden ve samimen tatbik edeceğimizi düşündük ve onun için muahedatı akdederken çok düşündük, çok münakaşa ettik. Mukavelelatı daha imza ederken tatbik etmemeyi düşünenler kolay imza ederler. Demek istiyorum ki, eğer biz memlekette bir kısım halkın mübadeleden istisnasını kabul etmiş isek bu kabulümüz cidden ve hakikaten samimidir. Bugün de yine o kanaatteyiz."*²⁰⁴

Papa Eftim'in Millî Mücadele'nin başlangıcından beri Türkiye davasıyla alakadar görünmesi ve Patrikhane ile arasındaki durum dikkate alındığı takdirde onun ve aile çevresinin mübadeleye tâbi olmalarının felaket olacağı kesin olduğundan mübadele kapsamına alınmamalarına ve İstanbul'a yerleştirilmelerine dair Bakanlar Kurulu kararı çıkartılmıştır.²⁰⁵ Türk Ortodoksluğunun önder isimlerinden Bodrumlu İstimat Zihni de Millî Mücadele yıllarında Yunanlılık aleyhinde millî onur ve haysiyetini ispat ettiği ve Türk Ortodoks Kilisa Kongresi'nde yürüttüğü faaliyetler neticesinde Yunanistan'da idama mahkûm edildiği için mübadele dışında tutulmak istemiş, İstimat Zihni'nin bu isteği yine Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.



**Papa Eftim ve Ailesinin Mübadele Kapsamına Alınmaması Hakkındaki
Bakanlar Kurulu Kararı
(BCA, Fon No:30 18 1 1 Kutu No:10 Dosya No:37 Sıra No:1)**

²⁰⁴ İsmet İnönü Lozan Barış Konferansı Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj, Anı ve Söyleşileri, (Haz: İlhan Turan), Ankara 2010, s.190.

²⁰⁵ BCA, Fon No:30 18 1 1 Kutu No:10 Dosya No:37 Sıra No:1.

Mübadelelerin Acı Yüzü ve Mustafa Kemal Paşa'nın Üzüntüsü

Mübadele döneminde sayıları 50.000 kişiyi bulan Anadolu Türk Ortodoksları, Papa Eftim ve İstimat Zihni kadar şanslı değillerdi. Milli Mücadele'nin başından beri Ankara hükümetine bağlılıklarını bildiren ve her fırsatta Türk olduklarını dünyaya haykıran bu insanlar ne yazık ki Pontusçu Rumlar gibi mübadeleye tâbi tutuldular. Aslında Lozan Konferansı'na giden Türk heyetinin planı Türk Ortodokslar dışında kalan bütün gayrimüslim nüfusun mübadele kapsamına alınması idi. Heyetin İstanbul Rumlarının mübadele kapsamı dışında bırakılması gibi bir amacı da yoktu. Ancak görüşmeler Türk heyetinin istediği gibi şekil almamıştı. Mübadele edilecek nüfusa karar verilirken din faktörü kıstas alınırken etnoloji, kültür ve dil birliği gibi unsurlar göz ardı edilmişti. Bu bağlamda Yahudi İspanyolcası konuşan Müslüman bir mezhebin üyeleri olarak 17. yüzyıl Yahudilerinin soyundan gelen ve İslam'a ihtida edenler, Yunan hükümeti tarafından tahliye edilmiş ve mübadeleye dahil edilmişti. Türkçe konuşan Arnavut, Slavca konuşan Müslüman birçok Pomak ve Türkçe değil de Rumca konuşan Giritli Müslümanlar da mübadele kapsamına alınmıştı.²⁰⁶ Türk Ortodoksları da tıpkı bu insanlar gibi mübadeleye tâbi tutulmuştu.

Ankara'da yaşayan Türk Ortodoksları özellikle İstanbul ve İzmir limanlarından gemilerle Yunanistan'a gönderildiler.²⁰⁷ Niğde, Nevşehir ve Kayseri'de yaşayanlar trene binmek için yaya olarak veya kağnılar ile Ulukışla'ya gittiler. Oradan bindikleri tren aracılığıyla Mersin'e ulaşabilenler, burada bekleyen gemilerle taşındılar.²⁰⁸

"Açıksöz" gazetesi yazarı İsmail Habib Sevük, 1936-1937 yıllarındaki Anadolu gezisi sırasında tuttuğu notlarında mübadele sonrası boşalan Niğde'den şöyle bahsetmektedir:

*"Soldaki kayabaşı tepesi vaktiyle burası Rum mahallesi idi. Dili bizim, kanı bizim, giyinişleri bizim olan bu Hristiyan Türkleri sırf dinleri ayrı diye mübadeleye tâbi tuttuk. Gidişleri yazıkken giden geleceğin gelmeyişiyle de Niğde'ye yazık olmuş. Bak vaktiyle ışıklı gözler gibi parıldayan o evlerin çoğu şimdi camsız pencereleriyle cansız birer göz çukurluğunun karanlılığı içinden kör kör bakıyorlar."*²⁰⁹

Mübadeleye tâbi tutulan bu insanların kendilerinin vermiş oldukları bilgiler, gerek mübadele sürecinde gerekse Yunanistan'daki yeni hayata adaptasyon sürecinde neler yaşandığı hakkında önemli veriler sunmaktadır. Bu

²⁰⁶ Onur Yıldırım, *a.g.e.*, 185-186.

²⁰⁷ Anzerlioğlu, *a.g.t.*, s. 266.

²⁰⁸ Mert, *a.g.t.*, s.30.

²⁰⁹ Mert, *a.g.t.*, s.31; İsmail Habib Sevük, *Yurttan Yazılar*, Ankara 1997, s. 138.

bağlamda Yonca Anzerlioğlu'nun mübadillerle yaptığı mülakatlar sonucu verdiği bilgiler oldukça önemlidir. Anzerlioğlu'nun anlattığına göre Türk Ortodokslarının Yunanistan'a gönderilmesine Müslüman Türk halkı da son derece üzülmüştü. Mübadelede Nevşehir'den Yunanistan'ın Larissa şehrine gitmiş olan Despina ve Anastasia Merküröğlu kardeşler şöyle demektedirler: "...daima ağlıyorlardı, bu kadar mülkleri, evleri nereye koyup gideceğiz, nereye gideceğiz. Kağnılarla geldiler. Türklerimiz kucaklayıp öpüyorlardı " Ah yavru! nereden nereye gideceksiniz... Ah nerelere gidiyorsunuz?" deyip gönderdiler. Yine Kayseri Rum Kavak'tan Farsala Zoodohos Pigi köyüne giden Kosmas Pavlidis de: "Dostumuz çoğu... Hep ağladılar, Hristiyanlar buradan gidiyor... Bizim ora en temiz yer idi. Şöyle gıl gadar dokanmadılar bize. Onlar girer çıhardık, öyle köylerine giderdik, onlar gelirdi..." demektedir. Benzer sözleri birçok Karamanlıdan duymak mümkündür. Zaten, karışık veya ayrı köylerde yaşayan Müslüman ve Ortodokslar arasındaki ilişkiler istisnasız "Çok iyiydik, çok muhabbetliydik, bir ev gibiydik." gibi ifadelerle nitelendirilmiştir. Bu şekilde ayrılış anında kendilerinin gidişleri ve yaşadıkları toprakları terk etmelerinin verdiği hüznün kadar yüzyıllardır farklı inançlarına rağmen aynı kültürün birer parçası olan Müslüman Türk ile Anadolu'nun ortasında yaşayan Ortodoks Türk'ün birbirinden ayrılması da zihinlerde yer eden bir olay olarak bugün dahi canlılığını korumaktadır, denebilir. İç bölgelerden Mersin'e gelen mübadiller burada kendilerini Yunanistan'a götürecek olan vapurları on beş gün ya da daha az bir süre beklemek zorunda kalmışlar, bu süre zarfında da bölgedeki kilise ya da ambar gibi mekanlarda konaklamışlardır. Köylerinden çıkışı ve ondan sonraki aşamaları Kayseri Gelveri kökenli ve bugün dahi bozulmamış olan yöresel ifadeleriyle Pandeileimon Akakiyakis şu şekilde ifadelendirmektedir: "1924 Ağustos'unun 15'inde yola çıktık. Arabalarla kağnılarla. Aksaray'a endik. Gece kaldık zannedersem orda. Öbürsü gün yine arabalarla Ereğli'ye geldim. Orada hatırımda yok bir iki gün kaldık galiba. Tren geldi. Trene bindik oradan. Tarsus tren yoluyla Mersin'e geldik. Mersin'de on beş gün oturduk. Galdık orda ambarlarda. Yük ambarıydı. Vapur geldikten sonra aldılar bizi gayıktan. O zaman liman yoğunu geri durdu gemi. Gayıkla rınan götürdüler. Oradan vapura bindik..." Benzer şekilde bir tren yolculuğu tarifi yapan Kayseri Rum Kavaklı Yohannis Pavlidis de Mersin'de on beş gün süreyle bir Ermeni kilisesinde kaldıklarını belirtmektedir. İç Anadolu'nun birçok yerinden gelerek Mersin'de toplanan insanlar o dönemde liman olmadığından kayıklarla vapurlarla taşınmışlardır. Niğdeli, Nevşehirli, Kayserili, Konyalı birçok insanın kalabalıklar halinde bindikleri vapurların, çoğunun tarifine bakılırsa yolcu vapurundan ziyade yük vapuru olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan kendi masraflarını karşılamak şartıyla, yani paralı vapurla yolculuk edenlerin ise diğer insanlara nazaran daha iyi şartlar altında Yunanistan'a ulaştıkları anlaşılmaktadır. Anastasia Merküröğlu vapura binen insanları

ve vapurun durumunu tarif ederken: “Bir biri üstüne... Kimi yoharlarda kimi ambarlarda... Pislikler mundarlık... Öyle kaç gün gittik.” derken Konya Sille kökenli Anastasia Haciteodoriou da: “Papurlar dolup dolup gidiyor. İnsanlar ağlaya ağlaya geri baka baka gittiler. Papur Rus papuruydu. Herkes evinde hazırlık etti, sucuklar ettik, pastırmalar ettik, ekmekler ettik... Soğuk vardı, mangal yaktık. Ağlıyorlardı. Hastalandılar... Tifo hastalığı...” Savaş şartları altında yaşanan tüm bu olayların bu gün hâlâ o günleri yaşayanların hafızalarında canlılığını koruduğunu ve insanların o günleri anlatırken yeniden yaşadıklarını, duygulandıkları ve ağladıklarını da burada vurgulamak gerekir. Anastasia Haciteodoriou’nun üzerinde durduğu ve vapurda birçok insanın hastalandığı gerçeği diğer mübadil Karamanlılar tarafından da vurgulanmıştır. Hatta vapurlarda ölen insanların denize atıldığı birçok mübadil tarafından da dile getirilmektedir. Örneğin Niğde Sulucaovalı Melpomeni Haciliadou böyle bir olayı anlatırken: “Günde bi dene adam öldü. Mercan... Mercanıdı adı... Öldü. Demiri bağladılar denizin içine attılar” demektedir.²¹⁰ Kayserili Papaz Neofitos da “Lozan Anlaşması Üzerine” aslı şiirinde “Pireye geldim çoğu yatıyor, Döşegini çullarını satıyor. Vaporda öleni suya atıyor, Hayıflar olsun sahip olmayana.” mısraları ile ölenlerin denize atıldığından bahsetmektedir.²¹¹ Vapurlarda yaşanan bu ve benzeri olay örnekleri bir tarafa bırakılacak olursa, zor bir deniz yolculuğunun ardından Yunanistan topraklarına ayak basan ve Türk Ortodokslarında dahil olduğu tüm mübadilleri yeni, ancak zorlu bir gelecek beklemekteydi. Daha açık bir ifadeyle Türkiye’de bıraktıkları mallarına denk bir varlığa kavuşabilecekler miydi ve yıllardır yaşadıkları köyleri ve Müslüman komşuları gibi şimdi aralarında bulundukları dindaşları Yunanlılarla muhabbetli ve bir ev gibi bir arada yaşayabilecekler ve sahip oldukları kültürlerini yeni topraklarında devam ettirebilecekler miydi?²¹²

Bu sorulara yine Yonca Anzerlioğlu’nun Anadolu’dan Yunanistan’a göç eden ve Yanitsa, Kavala, Selanik, Farsala, Karditsa, Larissa şehirleri ve Eğriboz adalarına yerleşen Türk Ortodokslarla yaptığı mülakattan elde ettiği bilgiler ışığında cevap vermek doğru olacaktır. Mülakattan elde edilen bilgilere göre Mersin’den gemilere binenlerin çoğu Pire Limanı’na çıkartılmışlar ve Pire Limanı’na varılmadan önce Agios Georgios adasında yaklaşık on beş gün süre ile karantinaya tâbi tutulmuşlardır. Gemiden indikten sonra neler yaşandığını Kayseri’nin Çukur köyünden Sultan Aslanoğlu şöyle anlatmaktadır: “Agios Georgias adasına gelincik cılbattılar, hepimizin saçını kestiler. Karantina mı neyse orda koydular. Bir kamara vardı, tuz varıdı, tuzda çimdik, cis-

²¹⁰ Anzerlioğlu, a.g.t. , s. 266-268.

²¹¹ <http://fotibenlisoy.tumblr.com/post/34296850501/turkiyadan-kald-rd-lar-bizleri-kan-agluyor>

²¹² Anzerlioğlu, a.g.t. , s. 268.

cılbak, alayımız cılbağıdık, urbalarımızı verdik, cılbak oturuyok... (adada) çok insan öldü. Büyük mezar eşteler ondan sonra alayını oraya patır patır döktüler." Anzerlioğlu, savaştan ağır bir yenilgiyle çıkan Yunanistan'ın mübadillerin ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz kaldığı için Milletler Cemiyeti'nin kurduğu komisyon ve Amerikan Kızılhaçı gibi yardım kuruluşlarından destek aldığını, bu bağlamda alınan karantina önlemine rağmen salgın hastalıklar sonucunda birçok insanın hayatını kaybettiğini söylemektedir. Mübadeleye tâbi tutulanlardan Anastasia Merküröğlu'na göre ise karantinaya tâbi tutulmalarının tek nedeni Anadolu'dan gelmeleri ve kendi tabiri ile "*Anadolulu Urum-ların mundar olarak kabul edilmeleri*"dir. Türk Ortodoksları, Anzerlioğlu'na verdikleri mülakata göre Agios Georgios adasında on beş gün karantinada kaldıktan sonra gemilerle Pire'ye gönderilmiş ve burada altı ay kadar iki üç aile bir çadırda yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Akabinde ise, önce Volos'a oradan da trenle Larissa veya Karditsa gibi orta Yunanistan şehirlerine gönderilmişlerdir. Larissa'ya gönderilen Nevşehirli Merküröğlu kardeşlerin anlattıklarına göre Larissa'da bir Amerikalının yaptırdığı tahtadan evlerde kalmışlardır. Diğer yerlerde ise Müslümanlardan kalan ev veya çiftliklerde, çadır ve barakalarda kalmışlardır. Özellikle çiftliklerde bir köyün yarısı kadar insanın toplu şekilde kaldıklarını ifade etmişlerdir. Adana'dan Selanik'e oradan da Yanitsa yakınlarındaki eski Miletos'a gönderilen, burada dört beş yıl kaldıktan sonra hükümet tarafından yaptırılan köyün üst tarafındaki küçük evlere yerleştirilen mübadillerden İlias Meletiadis ve eşi Anastasia, Yunan hükümetinin bataklıkları kurutarak yerleşime açtığını vurgulamaktadırlar. Aynı kişilerin beyanına göre Selanik çevresinde Harmanköy olarak adlandırılan yere gönderilenler Anadolu'da Toroslardaki köylere benzemeyen bu yerleri beğenmemişler ve başka yerlere gitmişlerdir. İskan konusunda hükümetin mübadillere her hangi bir baskısı olmamış, yerleşecekleri yerleri seçmeleri konusunda serbestlik sağlanmıştır. Harmanköy'e giden fakat buraları beğenmeyen çevreyi incelemek üzere örneğin bir köy muhtarı ya da ileri gelenlerden heyetler oluşturup Yunanistan'da farklı yerleri gezerek kendilerine uygun yerleri bulmaya çalışanlarda olmuştur. İskan sürecinde Yunanistan'dan gönderilen Müslümanlar ve Bulgarlardan kalan evlerde, çiftliklerde, çadır ve barakalarda yaşamak zorunda kalan Anadolu Rumları ve Türk Ortodokslarına hükümet bir süre sonra toprak dağıtmıştır. Ancak arazi dağıtımında yerli nüfusa öncelik verilmiştir. Böylece hem yerli nüfusun hem de mübadillerin eline ekilebilir arazi geçmiştir. Hükümet ayrıca her ailenin hayvan sahibi olmasını sağlamış, bu sebeple yurt dışından hayvan ihracı da yapılmıştır. Mübadillerin gelmesi ile birlikte tarım ve tekstil alanlarında gözle görülür bir gelişme sağlanmıştır. Papa Eftim'le akrabalığı da bulunan Konya Silleli Anastasia Hacıteodoridou Yunanistan'a ilk geldiklerinde horlandıklarını ancak ülkenin kalkınmasında pay sahibi olduklarını şu sözlerle dile getirmektedir: "*Yunanistan'ı biz yükselt-*

tik... Uсталık mı dersin? Zanaatçılar bir yandan kıskanırlardı. Aman ekmeği-mizi elimizden alacaklar. Zenginlik getirmedik ama zanaat zenginliği getirdik. Benim babam mülklerinizi satın çocuklarınızı okutun derdi. Ne yaparsanız yapın çocuklarınızı okutun. Yalnız okumayla Yunanistan'ı elimize alacağız."

İskan sürecinin 1950'li yıllara kadar sürmesi yerli Yunan halkında mübadillere karşı bir tepki oluşturmuştur. Kendilerini "saf Yunanlı" olarak gören yerli Yunan halkı, Yunanistan'a sonradan gelen göçmen ve mübadilleri kabul etme konusunda büyük sorun yaşamış, daha açık bir ifade ile mübadiller bu insanların nazarında her zaman yabancı olarak kalmışlardır. Hatta mübadillerin Yunanlı olup olmadıkları sorgulanır hale gelmiştir. Mübadilleri ülkeye gelmeye başladıkları ilk günlerden itibaren sürekli dışlayan yerli halk, onların yerlerinde kalmaları için hükümete talepte bulunmuşlardır. 1933 yılına gelindiğinde aradan geçen zamana rağmen mübadiller hâlâ yabancı gözüyle görülmektedir. Özellikle Venizelist karşıtı basın, mübadillerin toplumdan ayrı tutulmaları gerektiğini savunmuş ve bu insanların yerli halktan ayırt edilebilmesi için kollarına sarı renkte bant takarak dolaşmalarını istemiştir. Türk Ortodokslarının Yunanistan'da karşılaştıkları en büyük sorunlardan birisi de dil sorunudur. Tek kelime Rumca bilmeyen bu insanların Yunanlılarla birlikte yaşamak zorunda olması, ciddi sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Kayserili Maria Sütöğlu, Yunanistan'a geldiklerinde hep Türkçe konuştuklarını belirterek şöyle demektedir: *"Urumca bilen yok idi. Onun için Türkçe. Çocuklarımız bilmiyordu Urumca. Sonra daskaloslar (öğretmenler) öfkeleniyorlardı, dövüyorlardı, söyletmiyorlardı Türkçeyi. Yasak ettiler dilimizi mektepte. Çocuklar başladı Urumca söylemeye. Sonra gelin aldılar dışardan, yabancı gelinler. Eyle eyle dilimiz tebdil oldu. Benim beş çocuğum vardı, üçü eyice Türkçe biliyordu, ikisi anlıyordu, diyemiyordu. Başladılar Urumcaya dönderdiler dili."* Veniamin Gervanidis de okulda Türkçe konuşmalarının yasak olduğunu, öğretmenlerden korkan çocukların zaman içinde Türkçeyi bırakarak Rumca öğrenmeye başladıklarını ifade etmektedir. Kayseri Çukur Köyü kökenli Omiros Köroğlanoğlu ise *"Ben bunların dilinden çokça bilmem, çoğunu anlamam."* diyerek bugün dahi Rumcayı tam olarak anlamadığını söylemektedir.

Türk Ortodokslarının Yunanistan'da yaşadığı en büyük problem ise Türk oldukları için doğrudan doğruya aşağılanmış ve dışlanmış olmalarıdır. Ne yazık ki bu insanlar Yunanistan'da *"Türkosporoı"* yani *"Türk tohumu"* şeklinde adlandırılmışlardır.

Yunan toplumuna asla adapte olamayan Türk Ortodokslarının büyük bir bölümü bugün bile Türkçeyi akıcı bir şekilde konuşmakta, Türkçe türküler dinleyip kurdukları özel düzenekler sayesinde Türkçe televizyon kanallarını takip etmektedirler. Kendi aralarında oluşturdukları derneklerin çatısı altında zaman zaman bir araya gelerek Anadolu'ya ait türküler, şarkılar söyleyerek oyunlar oynamakta olan bu insanlar, asimilasyon sürecine direnerek Türk

âdet, gelenek ve göreneklerini devam ettirmektedirler. Bu bağlamda “*Bıktık artık sizden 75 senedir. Bıktık artık sizden. Biz orada doğduk, orada büyü-
dük, bir kardeş gibi büyüydük.*” diyen Anastasia Haciteodoridou Selanik’te kurmuş olduğu dernek çerçevesinde genç mübadil torunlarına gelenek, gö-
renek ve âdetlerini öğretirken benzer bir uygulama da Larissa’da Dimitrios Katsikas tarafından yapılmaktadır. Yine Karditsa’da Kapadokiko köyünde ya-
şayan Kayseri Çukur köyü ve Rum Kavaklı Karamanlılar’da benzer faaliyetler yürüterek sahip oldukları kültürlerini yaşatmaya çalışmaktadırlar.²¹³

Nüfus mübadelesi ile insanların doğup büyüdüğü topraklardan zorla göç ettirilmesi hiç şüphesiz ki istenmeyen bir durumdur. Ancak mübadele yapıl-
maz, Anadolu Rum nüfustan arındırılmaz ise Pontus sorunu barışı tehdit eden bir unsur olmaya devam edecektir. Yunanistan ve emperyalist devletler bu durumu bahane ederek Türkiye’nin iç işlerine müdahale etmeye kalkacak-
tır. En ağır savaşımlardan çıkmış, büyük yaralar almış bir milleti temsil eden Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının en küçük soruna dahi tahammülleri yoktur. Bilmektedirler ki; nüfus mübadelesi gerçekleşince Türkiye millî bir devlet olacak, homojen bir yapıya kavuşacaktır. Bu sayede devlet dış politi-
kada azınlıklar sorunu gibi çok ciddi bir sorundan kurtulmuş olacaktır. Zaten çok uluslu Osmanlının bu yapısından kaynaklanan sıkıntılara bizzat şahit ol-
muşlar, yabancı devletlerin azınlıklar adına Osmanlının iç işlerine karışmalarının getirdiği sorunları bizzat yaşamışlardır. Çocukluk ve gençlik yıllarını bir-
likte geçirdikleri azınlıkların, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sıra-
sında kendilerine karşı savaştıklarını görmüşlerdir. Ayrıca 20. yüzyıl millî dev-
letler yüzyılıdır. Almanya ve İtalya gibi millî birliğini tamamlayan ülkeler güç-
lenmiş, kozmopolit yapıya sahip olan Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İm-
paratorluğu gibileri de dağılmaktan kurtulamamıştır. Bunların yanı sıra Ana-
dolu’daki Türkler, gördükleri zulümden, verdikleri canlardan sonra, Rum hal-
kına karşı iyi hisler beslememektedirler. Ayrıca mübadele olmaz ise, Yuna-
nistan’da yaşayan Türklerin akıbeti hiç de iç açıcı olmayacaktır. Bütün bu gerçekler sonunda nüfus mübadelesinin yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Peki Lozan’da Türk Ortodokslarını diğer Rumlardan ayrı gördüğünü defa-
larca dile getiren Türk hükümeti neden bu insanları gönderme kararı almıştı? Daha açık bir ifade ile Türk hükümetini Millî Mücadele’ye destek veren ve her fırsatta Türk olduklarını dile getiren bu insanları ülkeden göndermek zorunda bırakan sebepler neler olabilirdi? Bu soruların cevabını ararken Lozan gö-
rüşmeleri sonucunda Patrikhane’nin her ne kadar yetkileri kısıtlanmış olsa bi-
le tamamen ülke dışına çıkartılamadığını hatırlamakta fayda vardır. Lozan Konferansı’nda azınlıklar ve Patrikhane konusunun görüşülmeye başlandığı

²¹³ Anzerlioğlu, *a.g.t.*, s. 290-294.

ilk toplantılar incelendiğinde görülecektir ki, Türk Heyeti ne olursa olsun Patrikhane'yi ülke dışına çıkartmayı ve Türk Ortodoksları haricinde bütün gayrimüslimleri mübadele ile göndermeyi hedeflemektedir. Görüşmelerin sonunda ise ne yazık ki Patrikhane İstanbul'da kalmış, bununla birlikte İstanbul Rumları da mübadeleye tâbi tutulmayarak yaşadıkları yerlerde kalmaya devam etmişlerdir. Burada şu soru akıllara gelmektedir:

“Acaba Türk heyeti, Patrikhane'nin ve diğer gayrimüslimlerin ülkeden gönderileceğine kesin gözüyle baktığı için mi Türk Ortodokslarının Anadolu'da kalması konusunda tavrını net bir şekilde belirlemiştir? Aynı şekilde Türk heyeti Türk Ortodokslarının mübadeleye tâbi tutulmamaları hakkında bu kadar ısrarcı iken, Patrikhane İstanbul'da kalınca mı bu kararından vazgeçmek zorunda kalmıştır?”

Fener Rum Patrikhanesi yakın zamana kadar Türk Ortodokslarını “Yunanlı” yapmak için elinden gelen her şeyi yapmış ve dünya kamuoyuna bu insanların zulüm gördüğünü söyleyerek imdat çağrısında bulunmuştu. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'nun hemen her köy ve kasabasında açılmış olan Rum okullarına gelen öğretmenler onlara çoktan Yunan soyundan geldiklerini öğretmişti.²¹⁴ Anadolu'nun Hristiyan halkının bir bölümü Yunan dilini konuşmasa da Yunanlılık bilincini kazanmıştı. Anadolu'daki Rum halkın hepsinin Türk Ortodoks Kilisesi'ne bağlanması da düşünülmüştü. Ancak bu projeyi hayata geçirmek için oldukça geç kalınmıştı. Her ne kadar bugün Patrikhane'nin siyasi yetkileri elinden alınmış ve Türk Ortodoksları da kendi kiliselerini kurmuş olsalar bile, yarın ne olacağı belli değildi. İlerleyen zamanlarda Patrikhane Türk Ortodoksları üzerinde hak ilan edebilir, onları isyana teşvik edebilir, yine ajanlarını göndererek Yunanlılık propagandaları yapabiliirdi. Türk Ortodokslarının büyük bölümünün bugün olduğu gibi yarın da bu oyuna gelmeyeceklerini farzetsek bile Patrikhane yine yalan ve iftiralarla dolu beyanatlar vererek Hristiyan dünyasından yardım isteyebilirdi. Patrikhane'nin geçmişte yaptığı bölücü faaliyetleri tekrarlamayacağını düşünmek ise hataların en büyüğü olurdu. Türk hükümeti Patrikhane'ye asla güvenmiyor ve yeni Türk devletinde ne pahasına olursa olsun azınlık sorunlarıyla karşılaşmak istemiyordu. Türk Ortodokslarının büyük bir bölümü Papa Eftim'in dolaşısıyla Millî Mücadele'nin yanında yer almışlardı. Ancak az sayıda Türk Ortodoksu Patrikhane'nin Rumlaştırma politikalarının etkisinde kalmışlardı. Bu insanlar kendilerini Türk saymayarak Patrikhane ile aynı siyaseti güdüyor, Türklük aleyhinde hareket ediyorlardı. Türkçe konuşup Türk Ortodoksluğunu kabul etmeyen Kayserili Papaz Neofitos'un mübadele ile ilgili “Lozan Anlaş-

²¹⁴ Mert, a.g.t. , s.31; Orhan Türker, *Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Şehrinin Hikayesi*, İstanbul 2002, s. 102-103.

ması Üzerine" adlı şiirinden de anlaşıldığı üzere Türk Ortodokslarının tamamı Millî Mücadele yanlısı değildi.

"Üç Despotlar sürülmüşler geldiler / Hayli vakit Kayseri'de kaldılar / Papa Eftim'e de cevap verdiler/ Türk Ortodoksu olmayız deyu.

Nihayeti canavarı kaldırdı / Üç Despotu cebirle kandırdı / Cebr ederek Ankara'ya gönderdi / Prokopios ipi cebinde getti.

*Nihayeti kabul etti emiri / Korku ile yumuşatıyor demiri / Elinizden kabul etmem samuru / Prokopios der ki uryan gezeyim."*²¹⁵

Neofitos, yukarıdaki mısralarında önceki bölümlerde detaylarını verdiğimiz Türk Ortodoks Kilisesinin kurulması sürecini farklı şekilde anlatmış, üç ruhaninin zorla bu sürece dahil edildiğini iddia etmiştir. *"Papa Eftim'e de cevap verdiler / Türk Ortodoksu olmayız deyu"* sözlerinden, Neofitos'un Anadolu Hristiyanlarının Türk olmadığını, Türk Ortodoksluğu diye bir şeyin de olmadığını ve Papa Eftim tarafından sonradan çıkarıldığını düşündüğünü anlıyoruz. Anadolu Ortodokslara hitap eden *"Anadolu"* gazetesi de Büyük Taarruz sonrasında Türk ordusundan Türkçe kelimelerle zelil (hor görülen) ve makhur (kahredilmiş, yenilmiş) şeklinde bahsederken Anadolu'yu *"Rum Anadolusu"* olarak adlandırıyordu. Aksaray Caddesi üzerinde esnafılık yapan bir Rum bakkal ise Türkçeden başka bir dil konuşmazken, yalnız müşterileri değil belki oradan gelip geçenler bile Müslüman Türklerden ibaret olan bir muhitteki dükkânın da üç sene boyunca hep Venilezos'un tasvirlerini ve bizi kaba ve müstahcen bir suretle alaya alan karikatürleri teşhir ediyordu.²¹⁶ Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Türk hükümeti verdiğimiz örneklerdeki gibi Türklük aleyhinde çalışanlar ile Türk hükümetine gönülden bağlı olan vatansever Türk Ortodokslarının ayırımını yapmaya fırsat kalmadan, Helenleşmiş ve Türk kültürüne bağlı kalmış vatandaşları ayıran farkları incelemeye vakit bulamadan bütün Anadolu Ortodokslarını ülke dışına göndermek zorunda kalmıştır. Değerlendirmemize göre bunda Lozan Konferansı sonunda Fener Rum Patrikhanesi sorunundan tam olarak kurtulamamış olmamızın etkisi büyüktür. Türk hükümeti Fener Rum Patrikhanesi'nin Türk Ortodoksları üzerinden gayrimillî siyaset içine girmesinden çekinmiş olmalıdır. Patrikhane'nin bir Türk kurumu olmasına ve siyasi yetkilerinin alınmış olmasına rağmen mübadeleden otuz yıl kadar sonra patlak veren Kıbrıs sorununda Türklük aleyhinde faaliyet göstermesi bizle-

²¹⁵ <http://fotibenlisoy.tumblr.com/post/34296850501/turkiyadan-kald-rd-lar-bizleri-kan-aglayor>; E. Balta ve H. Milas, "Bir destan ve sözlü tarih", *Tarih ve Toplum*, S. 149, Mayıs 1996, s. 5-8

²¹⁶ Mert, *a.g.t.*, s. 32; *Tanin*, 21 Aralık 1922.

re Türk hükümetinin Patrikhane ile ilgili endişelerinde hiç de haksız olmadığı-
nı düşündürmektedir.

Olayları bir Türk Ortodoksunun gözünden incelediğimizde trajik bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Anadolu'da doğup büyüyorsunuz, Türk'sünüz, Türkçe konuşuyorsunuz, Türk olduğunuzu her fırsatta dile getiriyorsunuz, sırf isyancı Rumlar ile aynı din ve mezhepten olduğunuz için bu vasıflarınız göz ardı ediyor, Rumlarla birlikte ülkeden gönderiliyorsunuz. Bu gözle baktığımızda Türk Ortodokslarının mübadele kapsamına dahil edilerek yurt dışına gönderilmele-
rinin bu insanlara yapılan büyük bir haksızlık olduğunu kabul etmemiz gere-
kir. Ancak, Türk hükümetinin de haklı gerekçeleri olduğu göz ardı edilmeme-
lidir. Türk hükümeti, Türk Ortodokslarını kolayca gözden çıkarmış değildir. Bi-
lakis Türk hükümeti son ana kadar Türk Ortodokslarının Anadolu'da kalması
için uğraş göstermiş, yukarıda belirttiğimiz nedenler dolayısıyla bu insanların
mübadelesine razı olmak durumunda kalmıştır. Özellikle Mustafa Kemal Paşa,
Türk Ortodokslarını göndermek zorunda kaldıkları için çok üzülmüştür.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in anılarında Celal Bayar ile aralarında geçen
şu konuşması Atatürk'ün üzünlüğünü ortaya koymaktadır. Celal Bayar bir
gün Hamdullah Suphi Bey'e, "*Bilir misin Hamdullah, Atatürk'ün son yıllarda
en büyük üzüntüsü ne idi?*" diye sorar. Hamdullah Suphi bilmediğini söyleyin-
ce, cevabı kendisi verir: "*Anadolu'dan binlerce Hristiyan Türk'ü göndermiş
olmasıydı*".

Türk Ortodokslarının mübadelesine çok üzülen Atatürk, yurttan kalan Papa
Eftim ve yakınlarına ilgi ve muhabbetini hiç kaybetmemiştir. Turgut Erenrol
bir anısında Atatürk'ün Papa Eftim'e olan derin muhabbetinden şu sözlerle
bahsetmiştir:

*"Yıl 1937 idi. Florya'da Atatürk'ün deniz köşkünde 14 arkadaş iki ka-
yıkla deniz köşkünün önünde kendilerinin sevdiği bir valsi üç defa çaldı-
ğımız için davet edilmiştik. Ben Atatürk'ün sol tarafında oturuyordum. Biz
on dört talebe idik. Sofrada Afet (İnan) Hanım da vardı. Teker teker isim-
lerimizi ve soyadlarımızı sordu. Babamın Papa Eftim olduğunu öğrenince
'Bunu görüyor musunuz? Bunun babası benden daha Türktür!' dedi ve
babam hakkında yarım saat konferans verdi. Sonra babamı sordu. 'Ra-
hatsız.' dedim. Hemen başyaverine emir verdi. 'Şükrü Kaya nerede? He-
men bulun. İsterse yatakta olsun Papa Eftim'i ziyaret edecek. Bütün iste-
diklerini yapın!' Sabahın beşine kadar yanında kaldık. 'Babanı gör, kendi-
sinden haber bekliyorum.' dedi. Yanından ayrıldık. Ertesi gün babamı
gördüm. 'Nereden işitmişler? Vali geldi, hatırlımı sordu.' dedi."²¹⁷*

²¹⁷ Akşam, 15 Mart 1968.

Türkiye'dan Kaldırdılar Bizleri, Kan Ağlayor Hepimizin Gözleri

Yukarıda bir bölümünü verdiğimiz Papaz Neofitos'un "Lozan Anlaşması Üzerine" adlı şiiri Atina'daki Küçük Asya Araştırmaları Merkezi'nin zengin Karamanlica eserler kitaplığında bulunmaktadır. 1924'te Selanik'te yayımlanmıştır. Papaz Neofitos, Kayseri Talas nahiyesi Arhangelos kilisesi ruhanilerindendir.²¹⁸

Türkçeden başka bir dilmeyen ancak Türk olduğunu da kabul etmeyen bir Ortodoks din adamının dönemin olaylarına ve mübadele konusuna bakış açısını ortaya koyma anlamında önemli bilgiler veren bu şiiri Foti Benlisoy şu şekilde analiz etmiştir:

Neofitos beyitlerinde daha çok mübadele kararını alan politikacıları eleştirir, kendilerine Lozan'da içirilen zehirden bahseder ve Yunanistan toprağına düşürölmelerine yanar. Mübadele kimseye sormadan gerçekleştirilen bir "trampa" olarak değerlendirilir. Şiirin başında savaş sırasında bir "Türk Ortodoks" kilisesi kurmaya çalışan Papa Eftim'in girişimleri aktarılır. Özellikle de Anadolu'da kalmış üç ruhaninin, özellikle de Prokopios'un bu çabalara karşı direnişini ortaya koyar. Şiirin temel meselesi ise mübadele nedeniyle yaşanan acılar, çekilen sıkıntılardır: "Terk eyledik saray gibi evleri/Mekan tuttuk dağ başında köyleri", "Çokları da açık çıplak kaldılar/Evinden bağından mahrum oldular". Mübadele sırasında ölenler, kaybolanlar, ailelerin parçalanması, insanların mallarını mülklerini terke zorlanmaları aktarılır. Daha da ilginç, Neofitos şiirinde mübadele kararının alınmasının ardından farklı yörelerden ahalinin hangi koşullarda nasıl Yunanistan'a geldiğı ve burada nelerle karşılaştığı hakkında bilgiler de verir. Buna rağmen şiir geleceğe dair umutla sona erer. Üstelik şiirin bütününde memleketlerinden koparılıp yaban ellere atıldıkları, "sürüldükleri" söylenen muhacirlere bu sefer ata toprağına geldikleri ve bir gün intikam alacakları söylenir: "Atamız yurdudur gün göreceğiz/Vakit gelip murada ereceğiz/Canavara bu hali soracağız/Cinsimizdir bize yardım edecek." "Kaldırın kalplerden kara dumanı/Deruni yürekten idin imanı/Bir gün gelir intikamın zamanı/Sabr idin evlatlar günler gelecek." Neofitos'un şiirinin bu yönüyle mübadelenin hemen akabinde yaşanan bir kimlik buhranını aksettirdiğı söylenebilir. Bir yandan sürgün edilmelerine feryad edilirken diğeryandan da ata yurduna geldikleri, cinslerinden yardım görecekleri vurgulanır. Kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık olan şey ise mübadeleye dair "sıcağı sıcağına" gerçekleşen ve görece geniş bir okuyucu kitlesini hedefleyen "popüler" bir dil ve anlatı kalıplarını kullanan bu tip çalışmaların Türkiye ve Yu-

²¹⁸ <http://fotibenlisoy.tumblr.com/post/34296850501/turkiyadan-kald-rd-lar-bizleri-kan-aglayor>

nanistan arasında gerçekleşen zorunlu mübadelenin farklı yönlerini anlamamızda bize yardımcı olacaktır.²¹⁹

Peri Tis Sinthikis tis Lozanis (Lozan Antlaşması Üzerine)

İsmet Paşa Venizelos geldiler, Trampa yapmaya karar verdiler, Acap bunu bi ferde mi sordular. Dünya kurulu görlmemiştir.

Türkiyadan kaldırdılar bizleri, Kan ağlıyor hepimizin gözleri. Heç kimse-nin gülmez oldu yüzleri, Bir yatirki yere sürdüler bizi.

Kilisayı mektepleri terk ettik, Eşyaları paraları sarf ettik. Antalla-yi [mübadele] yapanlara kahrettik, Her birimiz bir tarafa atıldık.

Üç Despotlar sürülmüşler geldiler. Hayli vakit Kayseri'de kaldılar. Papa Eftim'e de cevap verdiler, Türk Ortodoksu olmayız deyu.

Nihayeti canavarı kaldırdı, Üç Despotu cebirle kandırdı, Cebr ederek Ankaraya gönderdi, Prokopios ipi cebinde getti.

Nihayeti kabul etti emiri, Korku ille yumuşatıyor demiri. Elinizden kabul etmem samuru, Prokopios der ki uryan gezeyim.

Bir Despot da orda tayin eyledi, Binamusluk meyvesi deyu ağledi. Ayia Trapezaya [kilisede rahibin ayini yönettiği masa] secde eyledi, Kalbi tutuşuyor ağlayıp geçer.

Binamusluk yaptım deyu ağledi, Bir ot düştü ciğerini dağledi Kendi kendisine beyit bağledi, Ah! Deyip geçerci vah bana deyu.

Yirmi gün sonra bir hasta oldu, Dindar hristiyanlar yanına geldi. Birkaç saat onun duasın aldı, O gün teslim etti ruhun pedere.

Milletin uğruna verdi canını, Kayıp etmez milletin şanını. Çok hesap eyledi bunun sonunu, Binamusluk yaptım deyu ağlardı.

Yüz kilisa vardı yaldız suvalı, İkonalarla şanlı duvarı. Harap etti bu yapılan seferi, Her birisi orda oldular cami.

Temnosları [ibadethaneleri] parça parça yaptılar, Aziz İkonaları yere dök-tüler. Dindarların bellerine büktüler, Viran oldu aziz haneler deyu.

Kucakladım mezbahların taşını, Tutamadım ben dedemin yasını. Anladım bu feleğin işini, Yüz çevirdi bizden kahretti bizi.

Yunanistan toprağına düşürdü, Peder oğul birbirini şaşırdı. Her birini bir dağlara aşırıldı, Kimse komşusunu bulamaz oldu.

Her birimiz olduk perme perişan, Bir birini görürse olurlar ruşan. Yüzde doksan dokuz heman peruşan, Şu sebep olanlar olsun peruşan.

Bulamadım komşularım dostlarım, Fizah(?) eder kalbim doğrulmaz kaşla-rım. Şimden geru hiç dökünmez yaşlarım, Bir karanlık duman çöktü bağrıma.

²¹⁹ <http://fotibenlisoy.tumblr.com/post/34296850501/turkiyadan-kald-rd-lar-bizleri-kan-aglayor>

Nerde kaldı gece gündüz muhabbet, Ayrı düştük perişan olduk akıbet. Ey Haistian (?) tovbe etsin teakip et, Artık mahşer günü yaklaşıp gelir.

Bir kasırğa geldi bizi şaşırdı, Her birimizi bir dağlara düşürdü. Lozan meclisinde zehir içirdi, Sebebi Allaha sualin versin.

Yüzde elli per peruşan oldular, Çokları da açık çıplak kaldılar. Evinden bağından mahrum oldular, Tesellisi yoktu garip olanın.

Bazı kulübede bazı çadırdı, Heç kimseler getirmeyor hatıra, Allah garip-lere sahip getire, Sabi sübyan hep analar ağlayor.

Kuş tüvünde evlatların yatıran, Fakir fukaranın işin bitiren. Al boyalı saraylarda oturan, Viran barakayı bulamaz oldu.

Terk eyledik saray gibi evleri, Mekan tuttuk dağ başında köyleri. Kırmızı çıbıklı büyük bağları, Terk eyledik şimdi olduk peruşan.

Pireye geldim çoğu yatıyor, Döşeğini çullarını satıyor. Vaporda öleni suya atıyor, Hayıflar olsun sahip olmayana.

Konya Karamanda menfi oldular, Karılar da bir vagona doldular. Eşyaların hanelerin aldılar, Anner de soyulup kaldılar çıplak.

Nazilli, Buldur, Spartayı [Isparta] da sürdüler. Ellerinden varidatın aldılar. Malatyada Kayseride kaldılar, Açık çıplak anner de ağlediler.

Denizli Eğirdir civar kövleri, Terk ettiler eşyaları evleri. Nice şehirler büyük kövleri, Demirci efeden harap oldular.

Anguru [Ankara] Çankırı ve Saframbolu, Annerin içinde hem Kastamoni. Onnar da yitirdi büsbütün yolu, Açık çıplak anler de sürgün oldu.

Niğde ve etrafı andallaksimoi [mübadiller], Kayser Nevşehir onun taksimi, Kucaklarda sabi sübyan maksimi, Fezah ile birlik geldik Mersine.

Cıvarı Kayseri etraf kövleri, Her berisi seray gibi evleri. Çok irad getirir boyuk bağları, Andallagi [mübadele] deyup terk idup geldik.

Yozgat Çorum köylerini kaldırdı, Hepsini yolcu idup gönderdi. Hepsini soyup dilenciye döndürdü, Çılı çıplak onlar da geldiler bura.

Merzefun ve Havza evvel sürüldü, Çokları da çetelerden vuruldu. Sağ kalandı çıktı hitam verildi, Açık çıplak anner de gettiler bura.

Tokat Zile civar da viran oldu, Ne de arayıp ne de bir soran oldu. Bütün kariyeleri hep viran oldu, Kilisa mektepler nerede kaldı.

Parthen(?) İnebolu onnar da harap, Binalar ve bağlar olmuşdur turap(?) Nihayet ver sen bu işlere ya rab, Zengin fakir hep bir oldu bu sene.

Mersin Tarsus Adana boşaldı, Acep nedir deyu alem şaşırdı. Aşka gelip benim kalbim coşardı, Sığışmaz fikrime neler oluyor.

Kozan tarafında çok vardır haneler, Canavardan çok ağledi anneler. Harap oldu orda da büyük binalar, Canavarın pençesinden yıkıldı.

Rum kavak Cuhur arada Taşlık, Çok defa soydular kalmadı harşlık, Mersinenden onnar da çok kesdi güçlük, Çok telef verdiler Mersin denizinde.

Çok peruşan Pireaya geldiler, Sefillikten orda haste oldular. Yüzde elli beşi telef verdiler, İşte budur çuların(?) çektiği.

Aker beçer buğdayları doldurur, Fakir fukaraya tayın göntürür. Üç yıllık zahireyi birden kaldılır, Bir lokma ekmeğe ah çekip gezer.

Komisyon geldi oturdu Talas'a, Dedi sakın eylemeyin telaşe. Kucular-da(?) dolaşılıyor ilese(?), Kayser civarı selamet geldik.

Hastalık ve sıtma orda kıyamet, Biz de geldik çıkdık sağ ve selamet, Heç görmedik orda izzet rağbet, Evlatlar kurpinde(?) biz rahat olduk.

Hasta idim kan giderdi yürekten, Dediler Simeon geliyor yıraktan(?)Şen(?) arz eyledim deruni yürekten, Deyerek sarıldı boynumda kaldı. Beni de alarak Dramaya geldi.

Bütün Anadolu bura geldiler, Yonanistan toprağına doldılar. Yer yurt yoktur hep peruşan oldular, Muyenemiz(?) Allah asla korkmayız.

Atina'dan çıktım Drama'ya geldim, Yol boyunca hayli muhacir gördüm. Nefes almak için trenden endim, Sual ettim ne çektiniz kardaşlar.

Derler yurdumuz yok bir eski çadır, Kimi sıtma tutar kimisi yatir(?)Sual eden yoktur bizlere hatır, İki üç senedir çekeriz bunu.

Acı duydum kalpten ben de ağledim, Rahip gibi bir tessali eyledimYonan size beter deyu söyledim, Vedalaşıp ayırt oldum annerden.

Kimi ot üstünde kimi de hasır, Hallerine baktım sanki bir yesir(?)Rahip nasihatı etmedi tesir, Kardaştan evlattan ayrıldık deyu.

Kimi garptan kimi yardan(?) dolmuşlar, Sefaletten hep sararıp solmuşlar-Benizleri solu gibi olmuşlar, Halas yakındır korkmayın dedim.

Atamız yurdudur gün göreceğiz, Vakıt gelip murada ereceğiz, Canavara bu hali soracağız, Cinsimizdir bize yardım edecek.

Allah sabırlı emma asla unutmaz, Kimsenin ahını asla durutmaz. Canavarı bağlar asla yürütmez, Sabr idin kardaşlar günler gelecek.

Kaldırın kalplerden kara dumanı, Deruni yürekten idin imanı. Bir gün gelir intikamın zamanı, Sabr idin evlatlar günler gelecek.

Nakl edemem yaradanın sırrını, Uzatsın bize de aziz elini. Ey bakir Maria Allah gelini, Meyencilik eyle gel bizim için.²²⁰

²²⁰<http://fotibenlisoy.tumblr.com/post/34296850501/turkiyadan-kald-rd-lar-bizleri-kan-agluyor>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PAPA EFTİM'İN İSTANBUL'A GELİŞİ, TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'Nİ İSTANBUL'A TAŞIMASI VE SONRASINDA YAŞANANLAR

Papa Eftim – Meletios Mücadelesi, Meletios'un İstanbul'u Terk Etmesi ve Patriklikten İstifası

Büyük Taarruz'un başarıya ulaşması ve Yunan ordusunun denize dökülmesinden sonra gözler Patrikhane'ye çevrilmişti. İşlerin tersine döndüğünü anlayan Meletios da hemen geri adım atmış, İleri gazetesine verdiği mülakatta *"Mustafa Kemal Paşa büyük bir fatihtir, fakat yenilgiye uğrayanları başıslarsa ve doğuda barışı sağlarsa şan ve şöhreti daha da artacaktır. İntikam hisleri büyük adamlara yakışmaz. İnanıyorum ki, Mustafa Kemal Paşa için yüceliğini ispatlayacağı gün bu gündür. Sonra geç olacaktır."*²²¹ diyerek ondan af dilemişti. Akşam gazetesine verdiği mülakatta ise Türk vatandaşı olduğunu ve Türkiye'nin çıkarlarına hizmet ettiğini şu sözlerle savunmuştu:

"Ben Yunanistan'dan ziyade Türkiye'nin malıyım. 1918 tarihine kadar Türkiye'ye hizmet ettim ve Türk tebaasıyım... Ben her zaman Türkiye ile Yunanistan'ın itilaf edilmesi taraftarı idim. Hatta Mösyö Venizelos dahi bu fikirde olduğunu bana def'atle söylemişti... İki millet birbirine o kadar yakındır ki aralarındaki irtibatın nerede başladığını ve nerede bittiğini kestirmek imkânsızdır. Yaradılış, düşmanlık beslemeyi değil, iki milletin dostluğu için çare aramayı emrediyor. Şahsım itibariyle bunu temin etmek için elimden geleni yapıyorum! Rumlar Türklere düşman değildirler. Bilakis ve

²²¹ Cihangir, a.g.e. , s.10.

*bilhassa ben, Türklere karşı büyük bir hürmet besliyorum... İstanbul Rumlarının yaptıklarına ehemmiyet vermek, ağır başlı adamlara yakışmaz! Onlar geçici bir cinnet haline girmişlerdi.. Patrikhane'nin vazaif ve selahiyeti sırf ruhanidir. Siyaset ile hiçbir alakası yoktur. Binaenaleyh bizim yegâne vazifemiz, hükümetten telakki ettiğimiz emir ve iradelerine itaat etmekten ibarettir"*²²²

Savaşın kazanılması ile birlikte İstanbul Rumları da TBMM hükümeti ile uzlaşmanın yollarını aramaya başlamışlardı. Ancak, Türklük aleyhine açıkça faaliyet gösteren Meletios, Patrik olarak kaldıkça bunun mümkün olmayacağını da biliyorlardı. Türk hükümetinin her fırsatta kendisi aleyhine faaliyet gösteren ve alenen Yunan propagandası yapan Meletios'u affetmesini beklemek Rumlar açısından büyük bir hata olurdu. TBMM ile yıldızları barışmadan rahat ve huzura eremeyeceklerinin farkında olan İstanbul Rumlarının bazıları, Papa Eftim'in gayretleri ile Fener Patrikhanesi'nden ayrılıp Anadolu Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlanmayı düşünmeye başlamışlardı. Patrikhane içinden de muhalif sesler duyuluyordu.

Nitekim, Lozan Konferansı'nda Patrikhane'nin durumunun tartışılmaya devam ettiği günlerde, 5 Aralık 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Bakanlar Kurulu Kalemi, İçişleri, Dışişleri ve Adliye Bakanlığına gönderdiği tezkirede, İstanbul'dan alınan haberlere göre, İstanbul Patrikhanesi'nde bir ihtilal baş gösterdiğini Patrikhane'nin önemli bir kısmının Meletios'un Patrikhane'den men edip, Anadolu Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni tanıma fikrinde olduklarını belirtiyordu. 2 Aralık 1922 tarihli tezkerede Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa, bir habere göre, bir Rum kitlenin Meletios'un takip ettiği amaç ve siyasetten rahatsız olduklarını Bakanlar Kurulu'na bildirmiş ve bu konu ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu'nun görüşünü sormuştu. Bakanlar Kurulu ise aynı gün Meletios ile hükümetin bir ilişki kurmasının mümkün olmadığını, Fener Patrikhanesi'nin eski ayrıcalıklarının tanınmasının imkânı olmadığını, bununla birlikte İstanbul Rumlarının Fener Patriğini görevden alıp almamakta serbest olduklarını bildirmişti.²²³ Patrikhane içinde Meletios'a muhalif olanlardan Galata Kilisesi Mütevellisi Genel Katibi Damyonos Damyinidis, Dava Vekili Andriyadis, Aya Yani Kilisesi Mütevellisi Hritono, Galata Mektebi Mütevellisi Nikolaki önderliğindeki Rumlar Fener Patrikhanesi'nin önüne gelerek Meletios'un istifa-

²²² Önder Kaya, "80 Yıl Önce Fener Rum Patriği ile Yapılan Bir Mülakat", *Toplumsal Tarih*, S.124, Nisan 2004, s.62-63

²²³ BCA: Dosya: 94B-5 Fon.kodu: 30.1 0.0.0 Yer.no: 1 09 724 5; Mert, a.g.t, s.34; Macar, a.g.e. , s.118.

sını istemişler ve Meletios'a istifasını vermesi için üç gün süre tanımışlardı.²²⁴ Buna rağmen Meletios görevini bırakmak istememişti. Galata cemaatindeki Damyanos Damyanidis muhalifleri ve Patrikhane Sen Sinod Meclisi Meletios'a destek vermişler, Meletios'a karşı muhalif olanlar Patrikhane Sen Sinod Meclisi tarafından aforoz edilmişlerdi.²²⁵ Bunun üzerine Meletios karşıtı Rumlar İstanbul Valiliğine bir dilekçe vererek patrikliğe Türk hükümetinin güvendiği bir rahibin getirilmesi talebinde bulunmuşlardı. Ayrıca İstanbul'da Be-yoğlu, Üsküdar ve Boğaziçi'nde oturan Rumlar tarafından seçilen bir heyet hükümete olan bağlılıklarını bildirerek Meletios'a karşı olan hareketlerinde hükümetin desteğini sağlamaya çalışmışlardı.²²⁶ İstanbul Rumlarının Meletios'a karşı bu muhalefetine Anadolu Ortodoksları tarafından da destek gel-mişti. Anadolu Türk Ortodoks Kilisesi ve Anadolu'da çeşitli yerlerde bulunan Rumlar ve Metropolitler Meletios karşıtı olan bu muhalif hareketi onaylamış-lar, İstimat Zihni Bey, Damnayos Damyanidis'e çektiği bir telgrafla Meletios ve taraftarları aleyhindeki girişimlerinden dolayı Rum cemaatleri tebrik etmiş ve kutsal vazifelerine devam etmelerini istemişti.²²⁷ Papa Eftim de gazetelere verdiği demeçlerde Ortodoks halkının Millî Hükümet'e bağlı bir patrik görme-dikten sonra Türk Ortodoksları açısından Fener Patrikhanesi'nin varlığı ile yokluğu arasında bir fark olmadığını belirterek patrik makamında oturan Meletios'a istifa çağrısında bulunmuştu.²²⁸ Neden istifa etmediği konusunda 4 Haziran 1923 tarihli Vatan gazetesine demeç veren Meletios *"Türk vatandaşı olduğunu, Türk hükümetiyle en iyi anlaşabilecek kişinin kendisi olduğu için Patriklik makamında kalmakta ısrar ettiğini, kendisinin kanunlara riayet eden sadık bir Patrik olduğunu"* söylemişti.²²⁹

Yurt içinde bu gelişmeler yaşanmaktadır. Ancak Meletios'a esas darbe yurt dışından, Lozan'dan gelmiştir. Çok güvendiği dostu Venizelos, Meletios'a sırt çevirmeye başlamıştır. Yukarıda bahsettiğimiz gelişmeler üzerine köşeye sıkışan Meletios, kendisini destekleyen Rumların da ortak fikri doğrul-tusunda Patrikhane'nin Türkiye'den taşınması talebini iletmıştır. Ancak Veni-zelos'tan 6 ve 10 Haziran'da gelen iki cevap telgrafı Meletios'un beklediği şe-kilde değildir.²³⁰ Aslında Venizelos, Patrikhane'nin İstanbul'dan uzaklaştırıl-masına öteden beri karşıdır. Lozan görüşmeleri sırasında *"eğer Patrikha-*

²²⁴ Mert, a.g.t. , s.34; Vatan, 3 Haziran 1923.

²²⁵ Mert, a.g.t. , s.34; Tanin, 3 Haziran 1923.

²²⁶ Mert, a.g.t. , s.34.Vatan, 5 Haziran 1923.

²²⁷ Mert, a.g.t. , s.35; Vatan, 8 Haziran 1923.

²²⁸ Mert, a.g.t. , s.35; İleri, 8 Haziran 1923.

²²⁹ Cihangir, a.g.e. , s.12.

²³⁰ Ersöz, a.g.t. , s.33; Macar, a.g.e. , s.120.

ne'nin İstanbul'da kalması Meletios'un patriklik görevinden alınmasına bağlı ise Meletios'a patriklikten istifa etmesini söyleyen ilk kişinin kendisi olacağını" belirtmiştir. Nitekim, gönderdiği telgraflarda "İstanbul Rumlarının gelecekte zor durumda kalmaması için" istifa etmesi gerektiğini bildirmiştir. Patrikhane, Sen Sinod Meclisi üyelerinin de ısrarı üzerine Meletios istifa fikrini kabul etmemiş, süre kazanmak için izinli olarak ayrılmıştır. Aynoroz'a giderek burada bir manastırda ikamet etme kararını veren Meletios, gidişini çeşitli bahaneler bularak ertelemeye başlamıştır.²³¹ Bunun üzerine Ankara Hükümeti, İstanbul Valiliğine gönderdiği telgrafla Meletios'tan sonra seçilecek patriği tanıyacağını bildirmiştir.²³² İyice köşeye sıkışan ve İstanbul'u bir süreliğine terk etmekten başka bir çaresi kalmadığını anlayan Meletios üç aylık izin alarak İngilizlerin emrine verdiği bir gemi ile Aynoroz'a gitmiştir.²³³ İstanbul'dan ayrıldıktan hemen önce yaptığı konuşmada kendisi ile Osmanlı Devleti'ne ihanetten dolayı asılan ve daha önce bahsettiğimiz kin kapısının halen kapalı tutulmasının sebebi olan Patrik Grigorios arasında benzerlik kurmuş ve Grigorios'un da aynı sorumluluğu taşıması sebebi ile asıldığını ve kendisinin gitmesiyle bunun bir defa daha tekrarlandığını söylemiştir.²³⁴ Meletios'un Aynoroz'a gitmesiyle birlikte Patrikhane Sen Sinod Başkanlığı'na Kayseri Metropolitisi Nikola, Patrik Vekili olarak Yuvakim seçilmiştir. Meletios'un Patrikhane'den izinli olarak ayrılmasıyla birlikte hükümet ile gerilen ilişkileri düzenlemek amacıyla Sen Sinod Meclisi Türkçe Kalem Müdürü Fitos Efendi aracılığı ile İstanbul Valiliği'nden hükümet ile ilişki kurmak amacıyla izin alma girişiminde bulunmuş, fakat bu girişimler İstanbul Valisinin kasıtlı olarak makamında bulunmaması sebebiyle sonuçsuz kalmıştır.²³⁵

Meletios'un Aynoroz'a gitmesi ve ona muhalif olan Rumların Türk hükümeti ile ilişki kurma çabaları üzerine İçişleri Bakanı Fethi Bey, Papa Eftim'i Ankara'ya davet eder. Bu davet üzerine Papa Eftim, Keskin'den ayrılarak Ankara'ya gider. Yapılan görüşmede Fethi Bey şu sözleri söyleyerek Papa Eftim'in Patrikhane ile gayriresmi olarak görüşmesini ister:

"Lozan Barışı gereğince İstanbul Rum Patrikhanesi ve İstanbul Rumları mübadeleden istisna etmişlerdir. Bunlar yine eskisi gibi İstanbul'da

²³¹ Bülent Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, İstanbul 1998, s.229.

²³² Mert, *a.g.t.*, s.35; *Vatan*, 3 Temmuz 1923.

²³³ Adnan Sofuoğlu, *Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul 1996, s.122; Macar, *a.g.e.*, s.121; Ersöz; *a.g.t.*, s.33; Mert, *a.g.t.s.*121;

²³⁴ Cihangir, *a.g.e.*, s.12.

²³⁵ Mert, *a.g.t.*, s.35.

kalacaklardır. Bunu öğrenen Patrikhane mütarekenin devam ettiği günlerde yapılan teşvik ve tahriklere tatlı vaatlere inanarak ve kapıldıkları tatlı hayallere kavuşacaklarını sanarak hükümetimizle kestiği münasebetlerini yenilemek lüzumunu hissetmiş, yaptığı müracaatlarla bu arzu dileğini de belirtmişlerdir. Patrikhane'nin bugünkü durumu ile münasebet tesisini pek haklı olarak arzu etmediğimiz için yapılacak müracaatları nazarı kaldıkça yapacağı müracaatlara da kulak asmamayı kararlaştırdık. Yalnız sizi İstanbul'a göndermeyi gayriresmi olarak Patrikhane ile ilişki kurmayı ve sizin aracılığınız ile edineceğimiz malumat ve harekete dayanarak kararımızı vermeyi düşündük. İstanbul'a gider onlarla bir dindaş sıfatıyla görüşüp durumlarını ve fikirlerini yakından anlarsın. Bizim isteklerimizi tamamiyle biliyorsun. Hükümet ile anlaşma istekleri varsa, maksat ve niyetlerinde samimiyet bulunuyorsa, yola geleceklerine, verecekleri sözü tutacaklarına sizin de inanmanız şartıyla keyfiyeti bana bildirir ve vereceğimiz direktifleri beklersiniz. Patrikhane'nin durumunu dilediğimiz şekilde bir düzene koysunlar ki anlaşalım kendileriyle. Bu surette siz de kilisenize ve İstanbul'da kalacak dindaşlarınıza şefaet etmiş olursunuz. Dolayısıyla hem onlar hem de hükümetimize büyük bir hizmet etmiş olursunuz.”²³⁶

Teklifi kabul eden Papa Eftim hemen hazırlıklara başlar. Ankara polis müdürünün kardeşi olan Saffet Bey ile İstanbul'a gitmek üzere yola çıkacağı sırada kendisini Ankara garında bekleyen Türk gençleri kendisine gümüş bir başlık üzerine altından haç takılmış olan bir asa takdim ederek şöyle hitap ederler:

“Sayın Papa Eftim! Fener Rum Patrikliği Türk milleti tarafından kendisine verilmiş olan imtiyazı, gösterilen saygıyı takdir edememiş, nankörlük ve namertlikle mukabele etmiştir. Şimdi izhan ettikleri pişmanlık karşısında millet ve gençlik sizin muhterem şahsiyetinize olan saygı ve itimadı dolayısıyla son olarak, bir defa daha af ve merhametinden onları faydalandırmaya karar vermiş bulunuyor. O dinî müesseseseye gösterilen hoşgörünün bir timsali olarak şu asayı layıkına teslim edilmek üzere size emanet ediyoruz.”²³⁷

Papa Eftim'in İstanbul'a gelişinin sebebi hem Türk basını hem de Rum basını tarafından ilgiyle karşılanır. Yabancı basın mensupları ve misyon şefleri Papa Eftim'i Haydarpaşa'da karşılamaya gelirler. Ancak karşılamaya ge-

²³⁶ Cihangir, a.g.e. , s.99-100.

²³⁷ Sevgi Erenerol, Ergenekon Davasında Yaptığı Savunma.

lenler arasında Patrikhane'den tek bir kişi bile yoktur.²³⁸ Papa Eftim, Fener Patrikhanesi ile temasa geçip bir sonuç almadan basınla görüşmek istemez. Bu sebeple Papa Eftim'in İstanbul'a gelişi ile ilgili olarak Türk basınında çeşitli iddialar ortaya atılır. Yeni Gün gazetesi, Papa Eftim'in Ankara'dan İstanbul'a gelişinin ansızın verilmiş bir karar olmayıp Fener Patrikhanesi'nin birkaç üyesi tarafından Papa Eftim'e resmî olmayan yollardan görüşme çağrısında bulunulduğunu iddia ederken, Vakıf gazetesi ise; Patrikhane meselesini halletmek için Ankara hükümeti tarafından gönderildiğini iddia eder.²³⁹

Özgür Mert'e göre Papa Eftim'in asıl amacı Meletios'un kesin olarak Fener Rum Patrikhanesi'nden uzaklaştırılarak yeni seçilecek patriğin hükümetin güvenine uygun olmasını gayriresmî olarak bildirmek ve bunu sağlamaktır. Yunanlılık fikrinden vazgeçmeyen kişiler Patrikhane'den uzaklaştırılırsa Patrikhane huzur içinde yaşayan bir manastır haline gelir ve İstanbul dışına çıkarılması tartışmaları da son bulmuş olurdu. Papa Eftim Türklüğe bağlı olduğu gibi bir ruhbandı ve dinî makamına da bağlı idi. Ona göre; kendini Türk Ortodoks olarak kabul eden vatandaşlarla Türk Müslüman vatandaşlar vatan olarak kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti topraklarında bir arada uyum içerisinde yaşayabilirlerdi.²⁴⁰

Papa Eftim kendisini Patrikhane'den hiç kimsenin karşılamaya gelmemiş olmasına çok öfkelenmişti. O her şeyden önce bir ruhaniydi ve dinî sıfatına saygısızlık yapıldığını düşünüyordu. Bu sebeple Patrikhane'ye gitmeyen Papa Eftim, Tokatlıyan Otel'i'ne yerleşti. Patrikhane, Papa Eftim'in İstanbul'a gelişinin üçüncü gününde Maçka Metropolitinin başkanlığında bir heyeti Tokatlıyan Otel'i'ne göndererek Papa Eftim'i davet etti. Papa Eftim daveti kabul ederek Patrik Kaymakamı Nikola, Maçka ve Filibe Metropolitleri ile görüştü. Bir sonraki gün de Sen Sinod Meclisi ile görüşen Papa Eftim ve "*Hükümetin müthiş ve müfrit bir Türk düşmanı olan ve aynı zamanda ecnebi tabiiyetinde bulunan Meletios'un patriklikten düşürülmesini istediğini*" söyleyerek Patrik Meletios'un patriklikten uzaklaştırılmasını teklif ederek bu yapılmadan hükümetle ilişki kurmanın hayalden ibaret olduğunu belirtti. Papa Eftim'in Ankara hükümeti tarafından gönderildiğinden şüphelenen Patrikhane Sen Sinod üyeleri Papa Eftim'e bu konuşmayı resmî bir sıfatla yapıp yapmadığını sordular. Papa Eftim bu konu için gönderilmiş resmî bir memur olmadığını, sadece vekil olduğunu söyledi. Sen Sinod üyeleri Papa Eftim'den bu açıklamayı yazılı olarak ve altına imza atarak yapmasını istediler. Otele dönen Papa Eftim,

²³⁸ Cihangir, *a.g.e.* , s.100-101.

²³⁹ Mert, *a.g.t.* , s.36; *Yenigün*, 24 Eylül 1923; *Vakit*, 26 Eylül 1923.

²⁴⁰ Mert, *a.g.t.* , s.36-37.

Saffet Bey'le baş başa vererek yazdığı açıklamayı bir adamıyla Patrikhane'ye gönderip imza karşılığında Sen Sinod başkatipliğine verdirdi. Üç gün sonra Rumca gazetelerde "*Papa Eftim'in hiçbir resmi sıfat ve yetkisi olmadığı hâlde Patrikhaneye Hükümet namına bazı tekliflerde bulunduğu*" haberleri çıkmıştı. Bunun üzerine Papa Eftim, Türkçe yayınlanan gazetelerin muhabirlerini toplayarak olan biteni bir bir anlatarak artık İstanbul'da işinin kalmadığını bildirdi. Patrikhane'ye muhalif bazı Rumlar Tokatlıyan Otelinde dönüş hazırlığı içinde olan Papa Eftim'i gitmeden yakalayıp Sen Sinod Meclisinin birkaç gün içinde toplanması için söz aldıklarını belirterek onu İstanbul'da kalması için ikna ettiler.²⁴¹

Patrikhane Sen Sinod Meclisi, Papa Eftim'i "*Ankara Hükümeti Nezdinde Patrikhane Mümessil ve Murahhası*" olarak tayin etti. Aynı zamanda da Patrikhane'nin geleceğine katılmak üzere üç metropolit ile Papa Eftim'den oluşan bir heyet kuruldu. Yine Patrikhane Sen Sinod Meclisi, Papa Eftim'in fikri olan Meletios'un istifa talebine ve Patrikhane'nin genel durumundan Meletios'un haberdar edilmesi karar verdi. Papa Eftim kendisinin güvенеbileceğini sandığı bir Patrikhane Sen Sinod Meclisi oluşturdu. Patrik Vekilliğine Erdek Metropolit Kallinikos, yardımcılığına da Patrikhane'nin işlerinin önemli bir bölümünü yönetme yetkisi ile Maçka Metropolit Kirillos getirildi. Meletios taraftarı üyeler istifa ederek ayrıldıkları için bunların yerine Silivri Metropolit Genios, Bursa Metropolit Konstantinos, İnöz Metropolit Yuvakim ve Terkos Metropolit Kallinakis seçildiler. Papa Eftim'in bu başarısında Patrikhane'nin ince siyasetinin de etkisi vardı. Patrikhane, Papa Eftim'i tamamen karşısına aldığı takdirde hükümetin muhalefetiyle karşılaşabileceği ihtimalini de göz ardı etmiyordu. Bu sebeple Papa Eftim ne tamamen dışlanmalı ne de Patrikhane'nin denetimi kendisine bırakılmalıydı. Papa Eftim'in bu başarısına karşılık Meletios da boş durmuyordu. Meletios, Aynoroz'dan Atina'ya gelerek burada Patrikhane'nin İstanbul'dan Selanik'e nakli için girişimlerde bulundu. Rum basınında Meletios'un amacının Papa Eftim'in Patrikhane'den uzaklaştırmak, Patrik seçiminde Yunan hükümetinin müdahalesini sağlamak olduğu haberleri veriliyordu. Aynı zamanda Meletios, Patrikhane'den istifasına dair kararın kendi meclisi tarafından alınmamışsa görevden istifa etmeyeceğini bildiriyordu. Papa Eftim de Patrikhane'den aldığı unvanla Ankara'ya dönerek Adliye Vekili Seyit Bey'i ziyaret etti. Kendisinin Fener Rum Patrikhanesi tarafından "*Ankara hükümeti nezdinde Murahhas*" olarak gönderildiğini söyledi. Ancak Papa Eftim'in bu unvanı hükümet tarafından kabul görmedi. Hükümetin bu unvanı onaylamamasının sebebi ise Fener Patrikhanesi'nin eski siyasi ve idari yetki-

²⁴¹ Cihangir, 101-110.

lerini kullanmak isteyerek Papa Eftim'i bir elçi olarak görmek istemesiydi. Ankara Hükümeti'nin bu tavrı Rum basını tarafından memnuniyetle karşılandı. Rum basını Ankara hükümetinin Papa Eftim'e arka çıkmayacağını belirtmekle birlikte Papa Eftim'e bu görev için verilen yolluğun nasıl geri alınacağını sormaktaydı. Ancak Ankara hükümetinin bu konu ile ilgili açıklamalarında Patrikhane'nin sadece kilise olarak bırakıldığı cümleleri bu çevre için düşündürücüydü. Papa Eftim'in Ankara'dan destek bulamaması üzerine onun çevresindekiler kendisinden uzaklaşmaya başladılar. Papa Eftim'in güvendiği kişilerden Embrosyus ve Sen Sinod Meclisi Başkanı Kallinikos 11 Ekim'de Yunan temsilcisi Politis ile görüştüler. Patrikhane'de meydana gelen bütün gelişmeleri yakından takip eden Meletios, burada taraftarların söz sahibi olmaya başladıklarını öğrendi. Artık Patrikhane'nin İstanbul'dan başka yere taşınamayacağını ve tekrar patriklik makamına oturamayacağını anlamıştı.²⁴² Venizelos'un baskılarının da devam etmesi üzerine Meletios 2 Ekim 1923 tarihinde istifa etmek zorunda kaldı.²⁴³ Papa Eftim de beraberindekilerle birlikte Ankara'ya döndü.

Papa Eftim, İsmet İnönü ile Batı Trakya Olayları ve İstanbul Rumlarının Durumunu Görüşüyor

Papa Eftim, Ankara'ya döndüğü sırada Batı Trakya'daki Türk halkına Yunanlılar tarafından işkenceler yapıldığı haberleri gelmeye başlar. Türk milleti de Yunanlılar aleyhine galeyana gelir. Halk, Batı Trakya'daki soydaşlarına yapılan zulmün aynısının İstanbul Rumlarına yapılmasını bu şekilde Trakya Türklerinin intikamlarının alınmasını beklemektedir. Millet'in bu isteği gazetelerde de yer almaya başlar, bu konuda mitingler düzenlenir. Söz konusu katliam TBMM'nin gündemini de işgal eder. Menteşe Mebusu Esat Bey, Batı Trakya Türkleri ve muhacirlerin sorunlarının konuşulduğu bir oturumda söz alır. Hükümetin hata yaptığını ileri sürerek Yunanistan'a karşı sert önlemler alınması gerektiğini ifade eder. Esat Bey, Batı Trakya'da Türklere yapılan ne varsa aynısının İstanbul Rumlarına yapılmasını istediği konuşmasında şu sözleri söyler:

"Arkadaşlar! Şimdiye kadar huzuru âlinizde Yunan'ın yapmış olduğu mezalime dair beyanatta bulunmuştum. Benim hükümete Cenabı Hak akıl versin. Arkadaşlar! Harp sahalarında dünyaları hayrette bırakan hükümet, siyaset sahalarında daima mağlûp olmaktadır. Yunan istediği gibi,

²⁴² Mert, *a.g.t.*, s. 37-38.

²⁴³ Macar, *a.g.e.*, s.122; Ersöz; *a.g.t.s.*33; Adnan Sofuoğlu Meletios'un istifa tarihini 10 Kasım 1923 olarak belirtmektedir. Bkz: Sofuoğlu, *a.g.e.* s.152.

yakıp yıkmakta, kesip biçmektedir, Benim hükümetim de buna göz yummaktadır. Arkadaşlar! Refiki muhteremim Şükrü Kaya Beyefendi'nin geçen sene şu Meclisi Âliden Yunan'ın ne kadar vahşi, ne kadar hunhar, ne kadar zalim olduğunu tarih kitaplarını bize teşrih ve tefsir ederek söyleyen Vekili Muhteremin bugün aynı lisanı kullanmaması nedendir? Geçen sene Hükümete teklif ettiği şeyleri bugün saha-i fiiliyata çıkarmasını mazlum milletin, masum ümmetin namusu, hayatı namına rica ederim. Arkadaşlar! Sözü, özü Türk bir Garbî (Batı) Trakyamız vardır. İstanbul Rumlarının burunları kanamıyor... Benim hükümetim Yunan mahkûmlarını affediyor. Yunan ise bizimkileri öldürüyor, yarısı da öldürülmüştür. Bunların vebali, mesuliyeti, bizim ve hükümetindir. Her vakit söylediğim gibi Yunan'ı bilirim, arkadaşlar! Hepiniz de bilirsiniz. Yunan yumruktan, mukabele-i bilimsilden (misillemeden) korkar. Binaenaleyh bunlar hakkında şediden mukabele-i bilimsil yapılmalı ve bu hususta Mebus iken Şükrü Bey'in söylemiş olduğu sözleri salâhiyeti kâmile (tam yetki) verilerek saha-i fiiliyata çıkarsın ve Yunana haddini bildirsın. İmdat diyen Garbî Trakya'da sadayı mazlumaneleri semalara yükselen aziz ve necip millete acısın!"²⁴⁴

Bu gelişmeler Fener Patrikhanesi'nin hükümet nezdinde temsilcisi olan Papa Eftim'i zor durumu sokar. Bazı kararlar alan Papa Eftim, bunları uygulamaya koymadan önce hükümet yetkilileri ile görüşmeyi uygun görerek Başbakan ve Dışişleri Bakan Vekili olan İsmet Paşa'yı ziyaret eder. İsmet Paşa o güne kadar şahsen görüşmediği fakat memleket yararına neler yaptığını bildiği Papa Eftim'i çok iyi karşılar ve onu yaptığı yiğitliklere karşılık mübadele kapsamına alınmayarak Türkler arasında huzur ve refah içinde yaşamak hakkını elde ettiği için tebrik eder. Zihnindeki kötü düşünceler yok olan Papa Eftim konuyu açarak Trakya'daki Türklere karşı yapılan vahşi hareketlerden dolayı üzüntüsünü belirterek bu hareketleri yapan ve yaptıranlara lanet okur. İstanbul Rumlarına verilmesi istenen karşılık konusunda Rum halkının suçsuz olduğunu söyleyerek onları savunur. Papa Eftim'e göre İstanbul Rumlarının Trakya'da yapılan zulme karşı sessiz kalmalarının nedeni Fener Patrikhanesi'nde bulunan Yunan taraftarı metropolitlerdir. Papa Eftim, bu meseleyi halletme görevinin kendisine verilmesini ister.

Papa Eftim'i dikkatli bir biçimde dinleyen İsmet Paşa şu sözleri söyleyerek İstanbul Rumlarına aynı muamelenin yapılmasını insaniyet ve medeniyet namına uygun bulmadığını, ancak Fener Rum Patrikhanesi'nin de Batı Trak-

²⁴⁴ Hakan Uzun, "Esat Efendi (İleri)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.48, Güz 2011, s. 869-892.

ya'da Türklere yapılan vahşeti açık açık protesto etmesi gerektiğini, böylelikle Meclis kürsüsünde onları savunması için haklı bir gerekçesinin olacağını ifade eder:

*"Yunanlılar tarafından Batı Trakya'daki Türklere karşı reva görülen zalim ve vahşi yane hareketlerden her Türk gibi ben de son derece üzgünüm. Medeni olduklarını bildiğim Yunan milleti adına da pek müteessirim. Türk milleti ve onu temsil eden Büyük Millet Meclisi'nin bu hadiselerden büyük acılar duymakta ve yer yer yükseltilen şikayet ve gösterilen galeyanlarda haklı bulunduklarını söylediğimiz İstanbul Rumlarına aynı vahşi yane şekillerde hareketi insanlığımız ve medeniliğimizle münasip bulmuyorum. Bu zulüm ve işkencenin İstanbul Rumlarına aynen tatbiki şeklinde karşılık verilmesi konusunda TBMM Başkanlığı'na verileceği rivayet edilen tahririn Meclis'te yaratacağı şiddetli tepkiyi yatıştırmayı ve gereken savunmaları yaparak İstanbul Rumlarını yapılması istenecek acı ve kanlı sonuçlardan kurtarmayı vaat ediyorum size. Ancak, evet Papa Eftim Efendi... Ancak ve ancak... Yunanlıların bu gayriinsani ve zalimane hareketlerinin İstanbul Patrikhanesi tarafından da biraz geç kalmakla beraber insanlık gereklerine uymalarını ve hemen bu vahşetleri medeni aleme yapacakları şiddetli protesto ile duyurmalarını, duydukları acı ve nefretleri açığa vurmalarını kati olarak söylüyorum. Bu hareket, benim Millet Meclisi kürsüsünde İstanbul Rumlarını müdafaa için söyleyeceğim sözleri destekleyecek ve bir kat daha kuvvetlendirecektir."*²⁴⁵

İsmet Paşa'nın huzurundan büyük bir sevinçle çıkan Papa Eftim, doğru postaneye giderek Patrikhane'ye şu telgrafı gönderir:

*"Yunanlılar tarafından Garbi Trakya'daki Türklere yapıldığı sizlerce de malum olan mezalimin insaniyet namına ve yarınki selamet menfaatleri icap ve iktizasındandır kanaatindeyim. İcabının derhâl yapılmasını rica ederim."*²⁴⁶

Partikhane Sen Sinod Meclisi üyeleri, Papa Eftim'in bu telgrafına karşılık olarak "böyle bir protesto yapmayacaklarını, kendisinin de siyasi işlerle uğraşmaması gerektiğini" bildiren şu mektubu gönderirler:

"Patrikhane, mektubunuzu siyasi bir mahiyette gördüğünden bu hususta bildirildiği gibi herhangi bir teşebbüste bulunamayacağını ve sizin de mümessilimiz sıfatıyla bu gibi işlerle meşgul olmamanızın Sen Sinod

²⁴⁵ Cihangir, a.g.e. , s.119-121.

²⁴⁶ Cihangir, a.g.e. , s.121.

*Meclisi emriyle size tebliğini ve bu tebliğe riayet etmenizi tavsiye ederim.*²⁴⁷

Papa Eftim, bu mektubu okuduğunda oldukça üzümüştür. İsmet Paşa sözünde durarak TBMM'ye verilmiş olan takririn reddedilmesini sağlamış ve İstanbul Rumlarını kendilerini bekleyen acı sonndan korumuştur. Böylelikle Papa Eftim'in üzüntüsü ve mahcubiyeti bir kat daha artmıştır. Bugünlerde İstanbul gazetelerinden birisinde "Lozan'ın imzalanan muhaedenin (antlaşma) mürekkepleri kurumadan Yunanlılar İstanbul'da Fener papazları ile el ele vererek türlü türlü entrikalar çevirmeye başlamışlardır." şeklinde bir haber çıkar. Haberde Yunan sefiri ile gizlice görüşen Partikhane papazlarının "megalo idea" taraftarı Kadıköy Metropolit Grigorios'u patrik yapmaya karar verdikleri de yazmaktadır. Bu haberi okuyan Papa Eftim iyiden iyiye sinirlenerek Sen Sinod Meclisi'ne şu mektubu yazarak "Haberin tekzip edilmesini ve patriklik makamına Maçka metropolitinin aday gösterilmesini" ister:

" (...) Mademki gazeteler bu haberleri son derece sağlam delillere dayanarak ortaya atıldılar, bunu yalanlayarak umumi efkari tenvir etmek (kamuyunu aydınlatmak) bir taraftan da bu toplantı ve karara iştirak etmediği takdirde yazılan Maçka metropolitini patriklik makamına aday göstermek suretiyle yapılan açıklamanın hakikat ve ehemmiyetini belirtmek Patrikhane ile dindaşlarımızın şeref ve selameti adına hepiniz için kutsal bir borçtur. ²⁴⁸

Papa Eftim'in mektubuna cevap verme gereği duymayan Sen Sinod Meclisi üyeleri Rumca gazetelerle karşı kampanyaya girşerek Papa Eftim'in kendilerini tehdit ettiğı haberlerini yayınlattırlar. Arkadaşları ve adamları Papa Eftim'e üzülmemesi için bu gazeteleri göstermezler. Hiçbir şeyden haberi olmayan Papa Eftim, Adalet Bakanı ile görüşmeye gider. Adalet Bakanı, İkdam gazetesinde çıkan haberi gösterir. Haberi okuyan Papa Eftim "Bu adamlar ıslah olmayacaklar." demekten kendini alamaz. Bakan, Papa Eftim'i teselli ederek şu sözleri söyler:

"Hiç üzme kendini Papa Eftim. Seni herkesten daha çok iyi tanırım ben. Sen duygusu ve yüreğı pek temiz, millet ve memleket işlerinde son derece titiz bir adamsın. Şimdiye kadar millet ve memleketine, bu arada din kardeşlerine hakikaten büyük ve değerli hizmetlerde bulundun. Hâlâ da yapmaya çalışıyor ve bunun için durup dinlenmeden uğraşıyorsun.

²⁴⁷ Cihangir, a.g.e. , s.122.

²⁴⁸ Cihangir, a.g.e. , s.123-124.

Fakat üzülererek söyleyeyim ki; bunlardan seni anlayacak, takip ettiğin hak yolunda sana yoldaşlık yapacak kimse yok.

(...) Gel gelelim şimdi Fener papazlarına ve İstanbul'daki dindaşlarına, bugünkü şımarıklık ve küstahlıkları meselesine. **Senin onlar için beslediğin sevgiyi, şeref ve selametlerini temine yönelik tasavvur ve teşebbüslerini hiçbirisi takdir etmiyor, daha doğrusu etmek istemiyorlar. Çünkü onların idealleri seninle taban taban zıttır.** Seninle anlaşmaları, sağlayacaklarını anladıkları zorlukların gereği, daha açıkçası görüklükleri zorunluluktu. Maksatları seni aldatıp atlatmak, bu sebeple uğrayacaklarını bildikleri acı sondan kendilerini kurtarmaktı. Bunda başarılı olduklarını sanıyor bu gafiller. Fakat aldanıyor ve dindaşlarını da aldatıyorlar. Çünkü bugünkü Türk milleti onların bildikleri dünkü Osmanlı Türkleri değildirler. Millet uyanmıştır artık, dostlarını, düşmanlarını çok iyi biliyor ve tanıyorlar. Ne mallar olduklarını eskiden beri bildiğimiz Fener papazlarını adım adım takip ediyoruz. Nasıl yaşıyor ve neler konuşuyorlar hepsini haber alıyoruz. İstanbul zabıtasının edindiği ve bize gönderdiği bilgiler tamamen gerçekleri ifade etmektedir.

Pek yakında göreceğiz ve onlar da görecektir. Türk gazetelerinin yazdıkları gibi megalo idea peşinde koşan Kadıköy Metropolit Grigorios'u Patrik seçeceklerinin şahidi olacağız hepimiz. Bu muhakkaktır efendim. (...) Sizi bundan böyle Patrikhane'nin Ankara vekili sıfatıyla değil, patrik gibi tanıyacağız ve yine el ele çalışacağız, serbest serbest çalışacağız Papa Eftim"²⁴⁹

Bu sözler üzerinde Papa Eftim Adalet Bakanı'na ne yapmak ve nasıl bir yol izlemek gerektiğini sorar. Adalet Bakanı şu sözleri söyleyerek Papa Eftim'in İstanbul'a gitmesini ve mücadeleye devam etmesini ister:

"Yapılacak bir şey yok Papacığım. Bunları hak yolunu idrak edinceye kadar şimdilik kendi hallerine bırakacağız ve sadece kötülüklerinden kendimizi koruyacağız. Onlarla uğraşmaya zaten vaktimiz yoktur. Hükümetin kanunların aykırı hareketleri görüldüğü takdirde hiç şüphesiz ki benzerlerine örnek ve ibret olacak şekilde cezaları verilecektir. Onlarla uğraşmayı gayriresmi olarak sana bırakıyoruz. Türk vatan ve milletin için olduğu gibi İstanbul Patrikhanesiyle ona bağlı olan Ortodoks Hristiyan vatandaşların için de hizmet edeceğine hiç şüphemiz yok Papa Eftim. Buna kesin olarak inanıyoruz. Hemen İstanbul'a git. Onlarla görüş, çalış, uğraş ve ne istersen yap. Bakalım yola getirebilecek misin onları? Bir tecrübeye daha

²⁴⁹ Cihangir, a.g.e. , s.125-127.

giriş. Belki başarılı olursun. Şunu da itiraf edeyim ki her iki taraf için hayırlı netice vermesi temennisinde bulunduğum bu faaliyetinde sana her türlü izni vermeye hazırız biz.”²⁵⁰

Adalet Bakanı'nın bu sözleri üzerinde ümidi ve cesareti epeyce artan Papa Eftim, İstanbul'a gitmeye karar verir ve Patrikhane'ye şu telgrafı çeker:

“Son derece mühim olan bazı maruzatımı bildirmek üzere İstanbul'a gelmek mecburiyetindeyim. Emirlerinizi telgraflayınız.”²⁵¹

Patrikhane'den gelen cevapta şu sıralar İstanbul'a gelmesinin uygun olmayacağı ve ikinci bir emre kadar Ankara'da beklemesi gerektiği yazmasına rağmen Papa Eftim aynı gün aile efradını ve adamlarını da yanına alarak yola çıkar.

Grigorios'un Patrik Seçilmesi ve Papa Eftim'in Patrikhane'ye El Koyması

Ankara'da bu gelişmeler yaşanırken İstanbul'un gündemini yeni patriğin kim olacağı konusu işgal eder. Vatan gazetesi patrik seçimleri ile ilgili olarak Ankara'nın güvenini kazanmış patrik adayının Maçka Metropolitidi Kirillos olduğunu, Fener'deki Rum papazların Kadıköy Metropolitidi Grigorios'u patrik seçmek amacıyla olsalar da bu seçim isteğinin gerçekleşmeyeceğini yazar ve bir anlamda patrik seçimlerinde Ankara hükümetinin isteğini dile getirir.²⁵² Rum basınından Politika gazetesi de, patrik seçimini kazanacak adayın Bursa Metropolitidi Konstantin olduğunu yazarak dikkatleri Grigorios'un üzerinden çekmeye çalışmaktadır.²⁵³

Papa Eftim, İstanbul'a gelince aile efradını Beyoğlu'ndaki bir akrabasının yanına bırakır, kendisi de Patrikhane'nin misafirhanesinde kalmaya başlar. Sen Sinod üyeleri ile görüşen Papa Eftim onlara yapmayı düşündükleri patrik seçiminin bir emri vaki olduğunu, kanunsuz ve yakışıksız olan bu seçim kararının kilise hayrına olmadığı gibi daha önce aralarında geçen konuşma ve anlaşmalara da aykırı olduğunu söyleyerek böyle bir işe neden giriştiklerini sorar. Metropolitler Papa Eftim'e cevap verme gereği bile duymazlar. Bunun üzerine Papa Eftim temsilcilik görevinden istifa eder.²⁵⁴

²⁵⁰ Cihangir, *a.g.e.* , s.128-129.

²⁵¹ Cihangir, *a.g.e.* , s.129.

²⁵² Mert, *a.g.t.* , s.40; *Vatan*, 5 Aralık 1923.

²⁵³ Mert, *a.g.t.* , s.40; *Vakit*, 7 Aralık 1923.

²⁵⁴ Cihangir, *a.g.e.* , s. 134.

Bu arada İstanbul Valiliği de Fener Patrikhanesi'ne patrik seçimi için izin verir. Fener Patrikhanesi'ne bağlı 35 metropolit tarafından yapılan seçimlerde Bursa Metropolit Konstantin, İznik Metropolit Vasilliyos ve Kadıköy Metropolit Grigorios en çok oy alarak patrik adayı olarak seçilirler. Bundan sonra yapılan oylamada 11 Metropolitin 10'unun oyunu alan Kadıköy Metropolit Grigorios, patrik seçilir. Millî sınırlar dışından gelen bazı oylar iptal edilmiş ancak bu oylar sonucu etkilememiştir.²⁵⁵ Yeni patrik Grigorios de seçilir seçilmez Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılığını bildiren demeçler vermiştir.²⁵⁶

Papa Eftim oylamada "*dalavere*" yapıldığını iddia etmiş ve seçimleri de protesto etmiştir. Papa Eftim'e göre; patrik seçilen Grigorios hükümetin güvenine sahip bir metropolit değildir. Meletios'un patrikliği döneminde resmen onu desteklemiş, Siroz Metropolit iken Yunan çeteleri ile ilişkide bulunmuştur. Yapılacak olan patrik seçimlerinde, hükümet millî sınırlar dışında bulunan ruhanilerin katılmasını kabul etmeyeceğini bildirdiği hâlde Patrikhane hükümetin bu uyarısını dikkate almamıştır.²⁵⁷

Bütün çabalarına rağmen Grigorios'un Patrik seçilmesine engel olamayan Papa Eftim, yapılan seçimlerin kanunsuz olduğunu, ayrıca kilise ve Ortodoksların menfaatlerine aykırı olduğunu ileri sürerek Grigorios'u istifaya davet eder. Bu teklifi kabul etmediği takdirde kilise ve cemaatin selameti adına kendisini Patrikhane'ye sokmama kararı aldığını bildirir.²⁵⁸ Daha sonra Türk Ortodoks Kilise Kongresi'nde üzerine aldığı "*Umum Anadolu Türk Ortodokslarının Muharras-ı Umumi*" unvanına dayanarak Patrikhane'ye el koyma karar alır. Adamlarından birisini yanına çağırarak "*Hiç vakit geçirmeden Patrikhane daire müdürü ile Patrikhane'de yatıp kalkan ve çalışan bütün memur, papaz, hademe ve kapıcıların odalarını birer birer dolaş, kendilerini görmek istediğimi ve hemen yanıma gelmelerini hepsine ayrı ayrı tebliğ et.*" diyerek gönderir. Bütün görevliler huzuruna geldikten sonra da şu konuşmayı yapar:

"*Şu andan itibaren Ortodoks Kilise ve Cemaatleri Umumi Vekili sıfat ve salahiyeti ile Patrikhane'ye el koydum. İşlerinde kalmak, amma, kilise ve ortodoksluğun hayrına sadakatle çalışmak isteyenler görevlerine devam edebilirler.*"²⁵⁹

²⁵⁵ Mert, *a.g.t.*, s.40; Atalay, *a.g.e.*, s.246.

²⁵⁶ Mert, *a.g.t.*, s.41; M.Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)*, Ankara 1997, s.71.

²⁵⁷ Mert, *a.g.t.*, s.40.

²⁵⁸ Cihangir, *a.g.e.*, s.136

²⁵⁹ Cihangir, *a.g.e.*, s.136.

Papa Eftim'in konuşması devam ederken telefonla ve parolalı özel bir konuşmayla göreve çağrılan bir kısım özel adamlar ve Papa Eftim taraftarı olan küçük gruplar Patrikhane'ye gelerek önceden kendilerine bildirildiği biçimde gereken yerlere yerleşirler. Papa Eftim, gece iki kere Patrikhane'nin her yanını dolaşarak yetkili ve çalışanların ne gibi işlerle meşgul olduğunu kontrol eder. Bu teftiş sırasında bazı papazlarla hademelerin kumar oynadığını gören Papa Eftim bu uygunsuz duruma oldukça öfkelenir.

Ertesi gün Sen Sinod Başkatibi Yermanos'a *"Ben seni dürüst bir adam sandığım ve verdiğin söze inandığım için Sen Sinod'daki görevinde bıraktım. Fakat, artık yanıldığımı anladım. Eğer sen iyi niyet sahibi bir adam olsaydın ne yapıp yapıp bu emri vakiyi (Grigorius'un patrik seçilmesini) pekala önleyebilirdin. Şu andan itibaren görevine son veriyorum ve şimdi Patrikhane'yi terk etmeni sana ihtar ediyorum."* diyerek onu kovar. Yermanos söylenilen bu sözlerle kafa tutarcasına bir tavır ve küstahlıkla karşılık verir. Bunun üzerine iyice sinirlenen Papa Eftim, Yermanos'u kolundan tutarak *"Haydi diyorum sana! Beni büsbütün sinirlendirip daha şiddetli hareket etmek mecburiyetinde bırakma. Çabuk defol git. Seni bir daha Patrikhane'de görmeyeyim!"* diyerek var gücüyle yakasından tutup odanın kapısına doğru sürükler. Yermanos can korkusuyla başını öne eğip oradan uzaklaşır.²⁶⁰ Papa Eftim diğer Sen Sinod üyelerine dönerek onları da görevlerinden azlettiğini bildiren şu konuşmayı yapar:

*"Sizlerin de yola geldiğinizi ve gerçekleri kilise ve cemaatin selamet ve menfaatlerini idrak ettiğinizi sanmıştım. Ne yazık ki son karar ve hareketinizle beni hayal kırıklığına uğrattınız ve aldattınız ve aldatıp atlattığınızı açıkça anlattınız. Mesleğinizi, dinî görevlerinizi, hatta insanlığınızı ihmal ve çeşitli hayaller peşinde koşmaya kalkıştınız. Bu hareketler yakışır mıydı sizlere? Neyse olan oldu. Sizi de kilise ve cemaat heyetlerinden aldığım yetkiye dayanarak görevlerinizden azlettim. Şu andan itibaren hiçbir işiniz kalmamıştır artık burada. Yeniden teşekkül edecek Sen Sinod Meclisi'nin hakkınızda ayrıca vereceği kararı beklemek üzere hemen Patrikhane'yi terk edip gitmenizi emrediyorum sizlere. Şunu da biliniz ki Patrikhane cemaat heyetlerinin birçoklarının muvaffakiyetiyle dün akşamdan beri kontrolüm altında bulunmakta ve bu kontrol da resmî yetkililer tarafından uygun görülmektedir. Çok rica ederim bir daha buraya uğramak şöyle dursun civarımızda bulunmak gaffetine veya cüretine katiyen kalmayın!"*²⁶¹

²⁶⁰ Cihangir, a.g.e. , s.137.

²⁶¹ Cihangir, a.g.e. , s.140.

Papa Eftim'in Patrikhane'ye el koyması hükümet tarafından Patrikhane'nin kendi iç sorunu olarak değerlendirilir.²⁶² Konu gerek Türkçe gerekse de Rumca yayınlanan gazetelerde yer bulur. Özellikle Rumca gazeteler Papa Eftim'in Patrikhane'nin kontrolünü ele geçirmesi sırasında metropolit ve papazlara kötü muameleler edildiğinden hatta insafsızca dövüldüklerinden söz eden yazılar yazarlar. Paul Gentizon da Papa Eftim'in Patrikhane'yi katil birkaç kişi ile birlikte işgal ettiği ve bu işgal esnasında İznik ve Silivri metropolitlerini insafsızca dövdüğünü ifade etmiştir.²⁶³ Erol Cihangir ise Papa Eftim'in hasımları tarafından abartıldığını söylediği bu dayak olayının sadece yakadan tutup zorla dışarı çıkartmaktan ibaret olduğunu, Papa Eftim'in hiçbir papaza bir fiske bile vurmadığını belirtmektedir.²⁶⁴

Papa Eftim, Patrikhane'ye el koyduğu süre içerisinde Patrikhane'nin hesaplarını incelemiştir. Yunan Hükümeti Fener Patrikhanesi'ne ait Yunanistan'daki mallarını tasarruf etmekte olduğundan ayda 100 İngiliz Lirası Patrikhane'ye verilmektedir. Bu para Yunan Temsilcisi Politis tarafından patrik seçimleri öncesinde tekrar verilmiştir. Papa Eftim bu nedenle Patrikhane'nin Yunan aleti olmaya mahkum, Yunan parası ile Yunan casusluğu yapan sözde bir Türk kurumu olduğu söyleyerek bu kurum hakkında soruşturma açılması için İstiklal Mahkemesine başvurur.

Papa Eftim'in bu sözleri TBMM'nin 17 Aralık 1923 tarihli oturumunda gündeme gelmiştir. Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey ve Maraş Mebusu Mithat Beyler Adliye Vekili Seyyid Bey'e Patrikhane seçimlerinde yabancı müdahalesi iddialarına hükümetin bakış açısının ne olduğunu sormaktadırlar.

“Evrakı havadiste İstanbul Rum Patrikhane'sinde, Patrik intihabı için müzakere cereyan etmekte olduğu ve bu işlere ecnebilerin de tesir icra etmekte bulunduğu okunuyor. Patrikhane'nin son vaziyetine nazaran bu bapta hükümetin noktai nazarı ve tarzı hareketi nedir? Keyfiyetin Adliye Vekâletinden şifahen سوالini teklif ederiz.

*Diyarbakır Mebusu Zülfü
Maraş Mebusu Mithat”²⁶⁵*

TBMM tutanaklarına göre Seyyid Bey'in soruya cevabı ve sonrasında şu konuşmalar gerçekleşmiştir:

²⁶² Mert, a.g.t. , s.41; Yeni Gün, 9 Aralık 1923.

²⁶³ Paul Gentizon, Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, Ankara 1995, s. 208-209; Mert, a.g.t. , s.41.

²⁶⁴ Cihangir, a.g.e. , s.

²⁶⁵ TBMM, ZC, C.4., s.270.

"Seyyid Bey (Adalet Vekili): Efendim Patrikhane'de Patrik seçimi olmuştur. Şimdi evvela bir Patrikhane'nin şimdiki vaziyeti hakkında biraz malumat vereyim. Ama önerge sahibi orada konuşuyor.

Zülfü Bey (Diyarbakır): Buradayım Efendim.

Seyyid Bey (Devamla): Malumunuz Fener Kilisesinin bugünkü vaziyeti ile Millî Harekâttan evvelki vaziyeti arasında kıyas kabul etmeyecek derecede büyük bir fark vardır.

Halil Bey (Zonguldak): Maddeten, manen değil.

Seyyid Bey (Devamla): Manen de, maddeten de evvelden birtakım mezhebi ayrıcalıkları vardı. O ayrıcalıkların en mühimi, bu devletin doğrudan doğruya hâkimiyet hakkı ile alakalı idi ve onu ihlal eder bir durum vardı. O da Patrikhane'nin birtakım haklara sahip olması idi. Gerek Rum Patrikhanesi gerek Ermeni Patrikhanesi ve gerek Hahamhaneye öteden beri devletçe bir lütuf olmak üzere bazı ayrıcalıklar verilmişti. Bugün hamdolsun milletin gayretiyle, yardımıyla ve kazandığımız zaferle bunlar tamamen kalkmıştır. Artık memleketimizde çeşitli din ve mezheplere imtiyaz adı altında hiçbir şey yoktur. Bunların artık siyasi, idari hiçbir yetki ve vazifeleri kalmamışlar. Bugün bütün Patrikhaneler, kiliseler, hahamhaneler tam manasıyla birer dinî müessesedir. Reisleri rahiplerdir. Başka bir sıfat ve yetkileri yoktur. Şimdi evvelce o ayrıcalıklar zamanında devletçe kabul edilen bazı seçim nizamnameleri vardı. Bugün onlar da tamamen kaldırılmıştır. Hiçbirinin hükmü yoktur. Patrikhane'nin bir cismani meclisi bulunurdu. Bugün bu da yoktur, kaldırılmıştır. Binaenaleyh yapılan seçim, kilise reisi ruhanisi seçiminden ibarettir. Onun ismine ister Patrik densin, ister rahip densin, ister papaz densin, isterse başpapaz densin, devletçe aynıdır. devletin nazarında bu tabirler arasında hiçbir fark yoktur.(başpapaz sesleri)

İsmail Kemal Bey (Çorum): Patrik adını halen muhafaza ediyorlar. Doğru değildir.

Seyyid Bey (Devamla): Yalnız seçim hususunda devletin her şeyde olduğu gibi, dinî bir seçim dahi olsa teftiş hakkı vardır. Hiçbir vakit de devlet kendi memleketinde seçilecek olan bu gibi ruhani liderlerin başka devletlerin vatandaşlarından olmasına müsaade edemez. Aynı biçimde kendi memleketi dahilinde yapılacak olan seçimde seçecek kimselerin de yabancı tebaadan olmasına müsaade edemez. O hâlde seçenin de seçilenin de herhâlde Türkiye tebaasından olmaları ve dinî bir vazifeye sahip olmaları şarttır. Bu yeterli değildir. Yani sivil ahali seçime iştirak edemez. Kendilerinin kilise kanunu gereğince ve dinî kaidelerine göre metropolitleri, ruhbanı, hahamları seçerler, fakat ahali bu seçime iştirak edemez. Es-

kiden ederlermiş, o vakit mezhebi ayrıcalıkları vardı. Bugün onlar yoktur, bugün seçim yapamazlar. Hükümetin ve devletin fikri budur. İstanbul Valiliği tarafından da kendilerine bu şekilde tebliğ olunmuştur. Eskiden Türkiye millî hudutları dâhilinde olup, şimdi dışarıda kalmış olan Drama Metropolitliği veya Serez Metropolitliği bu seçime katılamazlar. Bu husus tebliğ edilmiştir ve onlar da bunu tamamıyla kabul ederek bu mahallerden kırk yedi kadar metropolit seçimden çekilmişlerdir. Kala kala yalnız millî sınırlar dâhilinde bulunan ve Sen Sinod'u teşkil eden metropolitler seçime iştirak etmiştir. Emir buyurursanız onların da isimlerini okuyayım.(okunmasın sesleri)

Süleyman Sırrı Bey (Bozok): Lüzumsuz yere isimler tutanağı doldurmasın.

Ali Fethi Bey (Meclis Başkanı):Soru önergesine dâhil ise okuyunuz.

Seyyid Bey (Devamla): Soruya dâhil değildir. Yani hükümet soru soran Beyefendinin ve bu vesile ile Yüce Heyetinizin alakadar olacakları noktaları gözetmiş ve takip etmiştir, hâlâ da takip etmektedir, yarın da takip edecektir. Ve ikinci bir nokta kalıyor ki Diyarbakır Mebusu Zülfü Beyefendi, yabancı tesiri de olmuştur diyorlar. Biz böyle bir tesiri bilmiyoruz ve olmasına da imkân görmüyoruz. Olduğu takdirde derhâl seçimi feshederiz. Patrik olarak seçilen, on iki kişilik Ruhban Heyetinin oybirliği ile seçtikleri Kadıköy Metropolitliği Garikoris'tir. Kendisi Türk tebaasıdır. Gazetelerde ve mecmualarda okumuşsunuzdur, kendisinin sadece ruhani vazife yapacağını ve Türk Cumhuriyetine gönülden bağlı olduğunu ifade etmiştir. Resmî olarak bana da, Başvekâlete de Cumhurreisliğine de bu şekilde bağlılık telgrafları göndermiştir. Bu telgraflarla bütün milletin sıhhat ve afiyetle mesut olması duasını resmen kilisede ifa ettiğini bildiren telgraflar geldi. (inanmayınız, inanmayınız sesleri) Resmen malumat veriyor.

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak): Beş asırdan beri olduğu gibi değil mi Efendim? (Papa Eftim ne yapıyor sesleri)

Seyyid Bey (Devamla): Bu hususta Papa Eftim Efendi'nin de ismi geçiyor. Fakat şunu arz edeyim ki efendiler, Papa Eftim Efendi hükümetin bir adamı değildir. Papa Eftim Efendi kendilerinin doğrudan doğruya adamıdır. Vekâletimize gönderdiği bir telgrafta o da bu seçime itimat etmediğini bildiriyor. Fakat neden dolayı itimat etmediğini yazmıyor. Şimdi ben bunu tetkik ediyorum. Eğer hakikaten ve cidden itimat edilecek değilse o zaman yeniden seçim yapılması lazımdır. Fakat soyut bir iddiadan ibaret kalırsa o zaman seçimi iptal etmemiz söz konusu değildir, Kilise kapısının haricinde olmayan meseleye, dinî meseleye hükümet karışmaz. Fakat ne vakit asayişe, emniyete ait bir şey olursa, emniyet kuvvetleri va-

sıtasıyla hükümet işe el koyar veya millî siyasetimiz haricinde bir siyaset, bir gaye takip edilirdi, bugünkü Fener Kilisesi, dünkü Patrikhane gibi bir fesat merkezi haline getirilirse devlet, hükümet derhâl millî vazifesini hemen tereddütsüz yapar. Arz edeceğim mesele bundan ibarettir.

Talat Bey (Ardahan): İstiklal Mahkemesi orada iken yapamaz.

Seyyid Bey (Devamla): Eğer burada hatıra gelen başka noktalar varsa emrediniz arz edeyim. Yalnız şu noktayı arz edeyim ki Lozan Antlaşması'na göre azınlık hakları meselesinin Patrikhane ile alakası yoktur. Yani azınlık hakları meselesi başkadır, Patrik seçimi büsbütün başkadır. Onlar azınlıkların doğrudan doğruya kendi aralarında devletin kanun ve kararlarına göre yapacakları vazifelerle meşgul olurlar. Mesela mekteplerin ve hastanelerin idaresi, mektepler için hastaneler için, yetimhaneler gibi hayır müesseseleri için yardım toplamaları gibi faaliyetlerdir. Eskisi gibi kiliselerin, hahamhanelerin idare edeceği işler değildir. Tabi biz buna meydan vermeyeceğiz. Nikâh, boşanma gibi meseleler adli meselelerdir. (kâfi sesleri) Önerge sahibi kâfi görüyor mu acaba?

Ali Fethi Bey (Meclis Başkanı): Buyurunuz Zülfü Bey.

Zülfü Bey (Diyarbakır): Kâfi gördüm Efendim, kâfidir.²⁶⁶

Soruyu cevaplamak için kürsüye çıkan Adliye Vekili Seyyid Bey sözlerine başlarken Patrikhane'nin eski gibi olmadığını söylemiştir. Zonguldak Mebusu Halil Bey de bu değişikliğin maddeten yani görünürde olduğunu, manen olmadığını söylemektedir. Seyyid Bey, Patrikhane'nin eskiden birtakım imtiyazlara sahip olduğunu ancak bugün o imtiyazlarının kaldırıldığını, gerek Ermeni gerek Rum Patrikhanesi'nin gerekse Hahamhanelerin artık siyasi ve idari hiçbir yetki ve vazifelerinin kalmadığını, buraların sadece bir dinî bir müessese ve mabet olduğunu, reislerinin de sadece ruhani sıfat taşıyan din adamları olduğunu söylemekte ve çok yanılmaktadır. Patrikhane'deki değişiklik Zonguldak Mebusu Halil Bey'in dediği gibi göstermelik bir değişiklikten başka bir şey değildir. Konuşmasının devamında son patrik seçiminde bir yabancı parmağının olamayacağını, böyle bir etkinin var olduğu anlaşıldığında seçimlerin iptal edileceğini, patrik seçilen Grigorios'un Türk vatandaşı olmakla birlikte, Papa Eftim'in hükümetin memuru olmayıp Patrikhane'nin maaşlı memuru olduğunu söyleyen Adliye Vekili Seyyid Bey bu demeciyle Grigorios'un patrikliğini hükümetin tanıdığını açıklamış bulunmaktadır.²⁶⁷ Ancak yine de Papa Eftim'in sözleri İstanbul Valiliği'ne Patrikhane'de meydana gelen bu

²⁶⁶ TBMM, ZC, C.4. , s.270-272.

²⁶⁷ Mert, a.g.t. , s. 41.

olayların araştırılması için emir verilmiştir. Papa Eftim'le birlikte İstanbul'da bulunan ve Patrik seçimi sırasında Papa Eftim'in vekili olan Saffet Bey, patrik seçiminde meydana gelen olayların yakın şahidi olarak Yeni Gün gazetesine gönderdiği mektupta, patrik adaylarını belirleyen 35 metropolitten sadece 11'inin ruhani dairelerinin Türkiye sınırları içerisinde bulunduğunu ifade etmektedir. Saffet Bey, Patrikhane'nin seçimlerden önce çalışanların maaşlarını ödeyemezken, Sen Sinod üyelerinin gizlice görüştüğü Yunan sefiri Politis'in seçimlerden önce bu memurların maaşlarını dağıttığını, ayrıca Patrikhane'nin Yunanistan'da ayda 30-40 bin lira getiren mülkünün olduğundan bahisle, bu mülkten elde edilen paranın Yunan hükümeti tarafından veya diğer araçlar vasıtası ile Fener Patrikhanesi'ne verildiğini belirtmekte, gereken önlemlerin sadece patrik seçiminin iptali ile değil, başka tedbirlerin de alınması inancında olduğunu bildirerek²⁶⁸ Papa Eftim'le aynı görüşleri paylaşmaktadır. Papa Eftim de mücadeleden vazgeçmemiş 12 Ocak 1924 tarihinde hükümete gönderdiği bir arizada Grigorios'un patrik seçimi ile ilgili olarak gelen haberlere göre, Yunan hükümeti tarafından düzenlenen bir emimamenin Patrikhane Meclisi cemaati azalarından İspatiri tarafından birçok kimselere gösterilerek Yunan fikir ve emelinin gösterilmek istenildiğini, Grigorios'un Patrik makamına kendisi tarafından bir müdahale olur korkusuyla Galata cemaati azasından Diyamendis'in başkanlığında yirmi kişilik bir çete kurularak bu çetenin hareket ve emirlerine uymayanların kiliseden kovulduklarını ve tehdit edildiklerini, bu çetenin Grigorios'a karşı muhalefete mani olduklarından dolayı Patrik Grigorios'tan bin lira talep ettiklerini bildirmiştir.²⁶⁹ Bu arada Grigorios, Yunanistan'da Venizelist taraftarı gazeteler ve İstanbul'da aynı gayeyi güden Rumca gazetelerde Papa Eftim'e karşı yazılar yayınlatmaktadır. Hatta bu gazeteler Türk hükümetini de işin içine karıştırarak hükümetin de Papa Eftim'le iş birliği içinde olduğunu iddia etmektedirler. Papa Eftim bu durum karşısında mücadelesinin şeklini tamamen değiştirecek ve kontrolü altında bulunan Patrikhane'yi terk etme kararı alacaktır. Papa Eftim, Patrikhane'yi terk ettiği zaman, başlayan spekülasyonların son bulacağını düşünmektedir. Sonunda Patrikhane'yi terk eden Papa Eftim, Grigorios ile mücadelesine ara vermeksizin devam edecektir.

²⁶⁸ Mert, *a.g.t.*, s.41.

²⁶⁹ Mert, *a.g.t.*, s.42;

Papa Eftim, Fener Patriği Grigorios ve Damyanos Damyanidis Arasında Yaşananlar

Papa Eftim, Patrikhane'den el çektikten sonra ailesi ile birlikte Beyoğlu Tarlabası'nda kiraladığı bir eve yerleşir. Burada hiç sokağa çıkmayan ve yakın adamları ile mesai arkadaşları hariç kimsenin ziyaretini de kabul etmeyen Papa Eftim vaktini Ortodoks halka dağıtmak ve Patrikhane olaylarının içyüzünü anlatmak üzere bir beyanname hazırlamak ile geçirir. Bu beyannameyi tamamlamak üzere iken Galata Ortodoks Cemaati arasında bir anlaşmazlık çıkar. Galata cemaatinden bir kısım kişiler Patrik Gregorios'a karşı şiddetli muhalefet gösteren Galata Ortodoks Merkez Heyeti Başkanı Damyanos Damyanidis'e karşı tavır alırlar. Bu kişilerin amacı Damyanidis ve arkadaşlarını heyetten çıkartıp Patrikhane'ye yaranarak kendilerine heyette yer kapmak ve şöhet kazanmaktır. Bu kişilerin Damyanidis'e karşı düşmanca tavırlar içine girmelerinin sebebi Damyanidis'in önceki patrik Meletios'un patrikliği tanınamasıdır. Damyanidis, gayrimeşru olarak seçilen Meletios'u patrik olarak tanımadığı için arkadaşları ile birlikte Sen Sinod Meclisi üyeleri tarafından aforoz bile edilmiştir. Damyanidis Sen Sinod üyelerini mahkemeye vermiş, mahkeme davalıları hapse ve Damyanidis'e tazminat vermeye mahkum etmiştir. Papa Eftim, her iki taraf ile de görüşmüş, Damyanidis'in gönlünü alarak davadan vazgeçirmiş ve Sen Sinod üyelerini bu cezadan kurtarmıştır.²⁷⁰

Fener Papazları Papa Eftim'in Patrikhane'den çekilmesini fırsat bilerek Damyanidis'ten de kurtulmak istemektedirler. Papazlar tarafından kışkırtılan Patrikhane taraftarları Galata kiliselerinin Damyanidis'in elinden kurtarılması için Patrik Grigorios'a başvurarak yardım isterler. Grigorios, Papa Eftim'i kuşkulandırmamak için bu yardımı geri çevirir. Damyanidis muhalifleri kendisine Papa Eftim'den yardım isteyip istememeleri konusunda fikir sorduklarında ise *"Damyanos Damyanidis'ten sizleri ve bizleri kurtaracak değil Papa Eftim bir Türk dahi olsa²⁷¹ ona dört elle sarılır ve kendisine ebediye minnettar olurum. Hay hay, ona da başvurarak yardım isteyebilirsiniz. Yalnız bu başvuruyu heyetiniz adına yapmayı ve işe bizleri karıştırmamayı unutmazsınız tabii."* diyerek onay verir. Damyanidis muhaliflerinden 18 kişilik bir heyetin Papa Eftim'in Tarlabası'ndaki evine ziyarete gelmesi ile Papa Eftim kendini tekrar Patrikhane'nin karmaşık ve entrikalı işlerinin ortasında bulur.

²⁷⁰ Cihangir, a.g.e. , s.149.

²⁷¹ Papa Eftim Türk olduğunu defalarca dünyaya ilan etmesine rağmen Grigorios onu Türk olarak görmemektedir.

Heyetkiler geliş sebeplerini açıklayarak Papa Eftim'den yardım isterler. Papa Eftim bu yardım talebinden son derece memnun kalır ancak bunu belli etmez. Bu konu için herhangi bir yetkisi olmadığını ileri sürerek bu teklifi ilk etapta geri çevirir. Patrik Grigorios'tan yardım istemeleri önerir. Damyanidis muhalifleri de Grigorios'la bu konuyu görüştüklerini kendilerine fiili yardım yapılmadığını ve bizzat Grigorios tarafından buraya yönlendirildiklerini söylerler. Hem bu habere sevinen hem de ısrarlara dayanamayan Papa Eftim kendisine noterden vekaletname verilmesi şartıyla arayı bulmaya çalışacağını söyleyerek teklifi kabul eder. Papa Eftim'in olaya el atması ile bu işi olmuş bitmiş sayan Grigorios da Papa Eftim'e özel adamları ile birlikte mükafat olarak 500 lira gönderir. Grigorios'un amacı Papa Eftim'i minnet ve mahcubiyet altında bırakarak kendisine bağlamaktır.²⁷²

Papa Eftim söz verdiği üzere kendisine iletilen sorunları çözmek için Galata Panaiya Kalafatiani Kilisesi'ne gider. Galatalılar önceden kilise önünde toplanmış Papa Eftim'i beklemektedirler. Kiliseye gelen Papa Eftim'i alkışlarla karşılarlar. Damyanidis ve arkadaşları da onu nezaketle karşılarlar. Papa Eftim önce hepsiyle görüşerek olayları bir de onların anlatımından dinler. Daha sonra Damyanidis ile özel olarak görüşen Papa Eftim onu istifa etmesi konusunda ikna eder.²⁷³ Kilisenin kasasını açtırarak kasada olan parayı sayım ve tespit ettirir. Kendisinin görevlendirdiği heyete kasayı teslim eder. Papa Eftim bu başarısı ile Galata Rum cemaatinin sevgi ve güvenini kazanır²⁷⁴ ve kendisine Galata Kiliseleri Başpapaazlığı teklif edilir. Ancak Papa Eftim "*Ben buraya aranızdaki anlaşmazlığı kaldırıp sizleri anlaştırmak için geldim.*"²⁷⁵ diyerek bu teklifi nazikçe reddeder.

Patrik Grigorios, Damyanos Damyanidis'ten kurtulduğuna son derece sevinmekle beraber Galata Ortodoks halkının Papa Eftim'e gösterdiği ilgi ve sevgiden de o derece rahatsız olmuştur. Papa Eftim'e başpapaazlık teklif edilmesi onu yeni planlar yapmaya sevk edecektir.²⁷⁶ Grigorios ilk olarak Papa Eftim'in ruhani yetkilerini kullanarak patrik seçimleri sırasında bazı ruhanilere karşı fena davranış ve hürmetsizliği sebebiyle Patrikhane Sen Sinod Meclisi tarafından dinî yetkilerinin elinden alınarak din adamlığından ihraç

²⁷² Cihangir, *a.g.e.* , s.151-153.

²⁷³ Cihangir, *a.g.e.* , s.155.

²⁷⁴ Mert, *a.g.t.* , s.43.

²⁷⁵ Cihangir, *a.g.e.* , s.156.

²⁷⁶ Cihangir, *a.g.e.* , s.157; Ergene, *a.g.e.* , s.113.

edilmesini sağlar.²⁷⁷ Daha sonra Papa Eftim'e aforoz cezası verildiğini bütün İstanbul Ortodoks kiliselerine bildirir.

Aforoz kararı Anadolu'daki Patrikhane yanlısı Rumlar arasında etkili olmuştu. 19 Mayıs 1924 tarihli "Keskin" gazetesine Keskin Rum milleti namına ilan veren Muhtar Azarya şöyle demektedir:

*"Dersaadeti Beyoğlu'nda Tarlabası'nda 67 numarada Akdağmadenli Eftim Karahisar Bedis Efendi'ye; buradan infikak ettiğiniz (ayrıldığınız) hâlde hâlâ Keskin Reisi Ruhanisi sıfatıyla imza atıyorsanız, infikakınız tarihinden itibaren Keskin Reisi Ruhaniliği ile bir alakanız ve bu babda milletimizden birgüne (hiçbir suretle) muttalibeye hakkınız kalmadığını ihtar ederiz."*²⁷⁸

Aynı sayıda yayınlanan "Papa Eftim'i Aforoz" isimli şu yazıda aforoz meselesinin Keskin Rumları arasında ihtilaf çıkarttığına, ancak ekseriyatın Papa Eftim tarafında olduğuna vurgu yapılmaktadır:

*"Dördüncü sahifemizin ilanata mahsus son sütununda Papa Eftim'e hitaben bir Rum tarafından yazılmış bir mektup var. Pek ziyade calibi dikkat (dikkat çekici) olan bu mektup üzerine icra ettiğimiz tahkikat neticesinde Keskin Rumlarının ikiye ayrıldığını ve bir tarafın Papa Eftim'i istemekte diğer tarafın da mektup sahibi ve alakalılarını istemekte olduğunu, hatta paskalya günü kilise dahilinde bir yerlerine güzelce bir de sopa salladıklarını öğrendik. Şimdi bu mektubu okyan Papa Eftim Efendi aleyhindeki cereyandan telaşa düşecektir. Fakat Koca Papa'ya müsterih olmasını tavsiye ederiz. Çünkü ekseriyat kendi tarafında imiş ve dayağı muhalifleri yemiştir."*²⁷⁹

Bu arada Girgorios, Damyanos Damyanidis'i de Patrikhane'ye davet ederek epeyce pohpohladıktan sonra Rum Ortodoksluğunun amansız bir düşmanı herkesçe bilinen Papa Eftim'in sözleriyle görevden çekilmesini üzüntüyle karşıladığını bildirerek hemen Galata kiliselerine tekrar el koymas ve başkanlığını alması yönünde tavsiyede bulunur. Ayrıca Papa Eftim'i ezmek, yıkmak ve yok etmek için her türlü çareye başvurulmasını, bunun için maddi ve manevi her türlü yardımın fazlasıyla yapılacağını bildirir. Damyanos Damya-

²⁷⁷ Mert, a.g.t. , s.44; Vatan, 20 Şubat 1924.

²⁷⁸ Sakallı, a.g.e. , s.33; Mustafa Baş, Türk Ortodoks Patrikhanesi, Ankara 2005, s.76.

²⁷⁹ Sakallı, a.g.e. , s.28; Baş, a.g.e. , s.76.

nidis bu teklifi kolayca kabul eder ve hemen o günün akşamı²⁸⁰ tekrar Panaiya Kilisesi'ni ele geçirir.²⁸¹ Fener'in entrikalarını iyi bilen Papa Eftim, Damyanidis'teki bu değişikliğe hiç de şaşımamıştır.

Grigorios ikinci iş olarak İstanbul Valiliği'ne telgraf çekerek Papa Eftim'i şikayet eder. Bu telgrafta; Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi'ne ilk baskınından beri daha önce örneği görülmemiş zulümler düzenleyerek Ortodoksluk dinini ayaklar altına almaya çalıştığını, Türkiye kanunları içerisinde özgür ve mutlu bir şekilde yaşayan Ortodoks halkının düzen ve samimiyetini bozduğunu belirterek dinî yetkileri alınan Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi'ne karşı zulüm ve tecavüze son vermesinin sağlanmasını ister.²⁸² Grigorios'un Papa Eftim'i sindirme çabaları bunlarla bitmemiştir. Papa Eftim'in dinî yetkilerinin elinden alındığını özellikle Panaiya Kilisesi'nde okutmaya çalışacak, Ancak Papa Eftim'in bu hareketinden dolayı Grigorios'u İstanbul Polis Müdürlüğü'ne şikayet etmesi sonucunda başarılı olmayacaktır.²⁸³

Grigorios ile Papa Eftim arasında bu gelişmeler yaşanırken İstanbul Polis Müdürlüğü Fener Rum Patrikhanesi'ne baskın düzenlemiştir. Bu baskında Patrikhane'nin basın organı olarak çıkartılan "*Siastiki Alithia*" dergisinin bürosunda Millî Mücadele döneminde basılan ve Anadolu Rumlarına Türkler tarafından baskı ve zulümde bulunduğunu iddia eden "*Kara Kitap*" adlı eser ile beş metre uzunluğunda Yunan bayrağı bulunmuştur.

Patrikhane'de bulunan Yunan bayrağı ve Türklük aleyhindeki belgeler Rum basını arasında tartışmalara sebep olmuştur. Kos gazetesi Grigorios'un istifa etmesi halinde Patrikhane'nin hükümet ile yakın ilişki kurabileceğini savunmakta Patrikhane'de meydana gelen bu olaydan Grigorios'u sorumlu tutmaktadır. Yine Grigorios'un Papa Eftim'i kendi lehine döndürmek için Papa Eftim'e beş yüz lira para gönderdiğini iddia etmekte; İmeriyani gazetesi ise Grigorios'u desteklemekte ve Grigorios'un istifa etmeyip patriklik görevine devam etmesi gerektiğini yazmaktadır.²⁸⁴

Grigorios, Yunan bayrağının Patrikhane'nin Türk hükümeti ile arasını bozmak için Papa Eftim tarafından bırakıldığını iddia eder.²⁸⁵ Papa Eftim bu iddialar nedeniyle Grigorios hakkında otuz bin liralık tazminat davası açar. Yine Grigorios'un bu iddialarının yayınladığını sandığı Vatan gazetesi Baş

²⁸⁰ Cihangir, *a.g.e.* , s.159; Ergene, *a.g.e.* , s.115.

²⁸¹ Mert, *a.g.t.* , s.44.

²⁸² Mert, *a.g.t.* , s.44; İleri, 24 Şubat 1924.

²⁸³ Mert, *a.g.t.* , s.44; Vatan, 24 Şubat 1924.

²⁸⁴ Mert, *a.g.t.* , s.44; Vatan, 10 Mart 1924.

²⁸⁵ Mert, *a.g.t.* , s.44; Vatan, 8 Mart 1924.

Muhabiri Ahmet Emin Yalman hakkında da tazminat davası açar.²⁸⁶ Daha sonra Grigorios ile söz konusu görüşmeyi yapan muhabirin Refik Necdet Bey olduğu anlaşılır, bunun üzerine Papa Eftim davadan vazgeçer.²⁸⁷

Papa Eftim'e karşı Grigorios, Sen Sinod üyeleri ve Damyanidis tarafından başlatılan bu hareketler İstanbul Rumları tarafından hiç de hoş karşılanmaz. Özellikle Galata Ortodoks cemaatleri heyetleriyle büyük bir halk kitlesi ayağa kalkarak Papa Eftim'e yapılanlar ve Damyanidis'in tekrar başkanlığa getirilmesine karşı ayaklanma girişiminde bulunurlar.²⁸⁸ Grigorios aleyhinde Papa Eftim taraftarlarının mücadeleleri giderek artar ve Grigorios aleyhtarı Rumlar bir Türk- Rum yardımlaşma cemiyeti kurarlar.²⁸⁹

Grigorios ve Papa Eftim arasındaki gerginlik mahkeme salonlarına taşınır. Rum basını ve İstanbul Rumlarının da dahil olmasıyla içinden çıkılmaz bir hâl alır. Papa Eftim, Patrikhane tarafından din adamlığından ihracını yayınlayan Politika; Kos ve İmeriyani gazeteleri ve kendisi hakkında aforoz kararını alan Patrikhane Sen Sinod Meclisi üyesi on iki metropolit hakkında beşer bin lira tazminat davası açar.²⁹⁰ Bu arada Papa Eftim'in Grigorios aleyhine açtığı ilk dava sonuçlanır. Mahkeme Grigorios'u elli lira ceza parası ve beş yüz lira manevi tazminat cezasına çarptırır. Ancak Grigorios bu cezayı ödemek istemez bahane olarak da kendisine yapılan tebligatta "*Baş Papaz Grigorios*" yazdığını kendisinin "*Patrik Grigorios*" olduğunu iddia eder²⁹¹ Patrikhane bu cezanın ödenmemesi yüzünden Papa Eftim tarafından haciz ettirilir. Patrikhane bu haczin ertelenmesi için 2000 lira kefalet önermesine rağmen bu teklif kabul edilmez.²⁹²

Grigorios da Yunanlılardan ileri gelen dört kişiye Papa Eftim aleyhinde çalışmaları için emir verir. Bunlardan birisi Viyana'da diş hekimliği mesleğini terk ederek kendisini siyasete verdiği söylenen Niko Valasyadis'tir. Eski Patrik Meletios'un özel adamlarından olan Niko, Tatavla, Galata ve Haliç semtlerini dolaşarak mahkemede Papa Eftim aleyhine şahitlik yapacak adamlar araştırmaktadır. Aslen Samsunlu ve Pontus komitecilerinden olan ve onlarca Türk'ü kendi elleriyle öldürmekten gurur duyduğunu söyleyen Zeherya Lefteryadis'in kardeşi olan Toma Lefteryadis de Grigorios'tan aldığı talimatlar doğrultusunda Papa Eftim aleyhine gösteri yapacak ekipler hazırlamaktadır. Bu

²⁸⁶ Mert, *a.g.t.* , s.45; *Vatan*, 13 Mart 1924.

²⁸⁷ Mert, *a.g.t.* , s.45; *İleri*, 14 Mart 1924.

²⁸⁸ Cihangir, *a.g.e.* , s. 159; Ergene; *a.g.e.* , s.115.

²⁸⁹ Mert, *a.g.t.* , s.45; *Vakit*, 24 Mart 1924.

²⁹⁰ Mert, *a.g.t.* , s.45; *Vatan*, 2 Nisan 1924.

²⁹¹ Mert, *a.g.t.* , s.45; *Vatan*, 29 Mayıs 1924.

²⁹² Mert, *a.g.t.* , s.45;

ekiplere Papa Eftim'in mahkemeye çıkarıldığı gün Tarlabası'ndaki ev ile adliye arasındaki cadde ve sokaklarda ve adliye koridorlarında gösteri yapma ve fırsat bulunduğu takdirde Papa Eftim'i tartaklama görevi verilir. Bu adamların faaliyetlerinin Aleko Dimitriyadis adlı Türk dostu bir Rum tarafından İstanbul Polis Müdürlüğü Siyasi Şube Başmemuru Sadık Bey'e bildirilmesine²⁹³ rağmen Grigorios taraftarları da Papa Eftim'in Patrikhane aleyhine açtığı davalarda mahkeme salonlarını doldurarak gözdağı vermekten geri kalmazlar. Papa Eftim mahkeme giriş ve çıkışlarında kendisini protesto etmeye başlayan ve Beyoğlu sokaklarında yolunu kesmeye çalışan bu Rumların tacizlerinden kurtulmak için Sen Sinod davasının İstanbul'dan İzmit'e nakledilmesini ister.²⁹⁴ Papa Eftim bu isteğini Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Adalet Bakanlığına aynı anda çektiği şu telgrafla dile getirir:

*"(...) Mahkemeye gidip gelmem esnasına evvelce olduğu gibi düşmanlarımın teşvik ve tahriklerine uyan bir kısım Rumların yine taarruzlarına maruz bulunmaklığım mukarrer ve muhakkaktır. Şahsımdan ve ruhani mesleğimden daha ziyade mensubiyeti ile övündüğüm Türklüğümün şerefini muhafaza için bu defa taraftarlarım ile birlikte bu taşkıncılara mukabele bulunmak kararındayım. Ancak bu suretle vuku bulacak arbedenin bazı mahfillerce kötü şekilde telakkilere uğratılması ve bu vesile ile millerime dil uzatılması için davamızın İstanbul haricindeki mahkemelerden birine naklini vatan ve milletimin selameti namına dilerim."*²⁹⁵

Mahkemenin İzmit'e nakli uygun görülür, bu karar Fener Rum Patrikhanesi taraftarlarının moralinin oldukça bozar. Yaşanan olaylardan sonra Papa Eftim ise mücadele sahasını genişletmeye karar verir. Giriştiği mücadelenin sebeplerini, Fener Rum Patrikhanesi'nin duvarları arkasında yıllardır saklı duran gizli sırları, bazı papazların gaye edindikleri gizli kötü emelleri ve bu yolda giriştikleri çirkin teşebbüsleri açıklayan iki uzun beyanname hazırlayıp İstanbul Rumlarına dağıtır.²⁹⁶ Papa Eftim, 4 Eylül 1923 tarihli muhtıra niteliğindeki bu beyannamesinde Fener Rum Patrikhanesi ile mücadelesinin sebeplerini şu şekilde açıklamaktadır:

"Fener papazlarının bir kısmı bilinen, bir kısmı da bilinmeyen, nice nice fenalıkları, hele hükümetimize karşı düşmanca cephe almaları yalnız ben acizanezi değil, siz Ortodoksları da çok müteessir etmiştir bilirim.

²⁹³ Ciahngir, a.g.e. , s. 161-163; Ergene, a.g.e. , s.116-119.

²⁹⁴ Mert, a.g.t. , s.45; İleri, 13 Haziran 1924.

²⁹⁵ Cihangir, a.g.e. , s.164-165; Ergene; a.g.e. , s.120.

²⁹⁶ Cihangir, a.g.e. , s. 168; Ergene, a.g.e. , s.125.

*Bu sebeptendir ki birçoklarımız Fener papazlarına karşı cephe almış bulunuyor, sırası geldikçe kendilerine karşı hoşnutsuzluğunuzu dile getiriyorsunuz bu hırs ve öfke sizlerin dinî, millî duygu ve imanınızın eseridir. O geniş cüppeli sözüm ona büyük ve aziz Metropolitleri, Patrikhane'mizin sakın havasını ve çevresini ne hale getirdiklerini, burada bilmem tekrar etmeme gerek var mıdır? Fener papazlarının kan ve soy kardeşlerimiz olan Türk milleti aleyhindeki çılgınca takibe kalkıştıkları iğrenç siyaset ve hareketler yüzünden, hiç şüphesiz ki pek haklı olarak uğranılan kayıpları ve sonuçları tekrar sayılıp dökülmeyecek kadar kara ve korkunç mağdurları da o nispette çoktur değil mi? Güneşin ışıkları herhangi bir şekilde ne kapanabilir ne de unutulabilir! Bunları neden inkâr ile gizlemeye yalanlarla değiştirmeye uğraşalım."*²⁹⁷

Papa Eftim beyannamesinde İstanbul'daki Rum cemaate Fener'in tahrikleri sonucunda yaptıkları yanlışlarla ilgili sorular sormakta ve bunların yanlış olduklarını bildikleri hâlde aynı yanlışlıkları yapmaya devam ettiklerini söylemektedir. Papa Eftim beyannamede İstanbul'daki işgal kuvvetlerine niçin karşılama yaptıklarını, niçin Pontus faaliyetlerinde bulunduklarını, aslen Giritli olan ve mason olduğu Kudüs'ten Antakya'ya kadar bütün kiliselerde bilinen Meletios'u niçin patrik seçtiklerini, hükümete karşı niçin tavır aldıklarını sormaktadır.²⁹⁸

Bu arada Patrik Grigorios ve Damyanos Damyanidis'in yönetiminden memnun olmayan Rum cemaati Papa Eftim'den tekrar yardım ister. Papa Eftim'in planına uygun olarak Galata cemaatinden bir grup Damyanos Damyanidis'i Patrik Grigorios'a şikayet ederek Damyanidis'in Galata Kiliselerini yönetiminden el çektilmesini isterler. Eğer bu istekleri yerine getirilmezse kiliseleri cemaati ile Papa Eftim'e katılacakları tehdidinde bulunurlar. Galata cemaatini Papa Eftim'in eline bırakmak istemeyen Grigorios, Damyanidis'i feda etmeye karar verir.²⁹⁹

Halifeliğin Kaldırılması Patrik Grigorios'u Telaşa Düşürüyor

İstanbul'da bu gelimeler yaşanırken TBMM'de 3 Mart 1924'te 431 sayılı Kanunla Siirt Mebusu Şeyh Saffet Efendi ve 53 arkadaşının önergesi kabul edilerek, Halifeliğin kaldırılmasına ve Osmanlı Hanedanının Türkiye dışına

²⁹⁷ Karakılınç, a.g.t. , s.113; Baş; a.g.e. , s.93.

²⁹⁸ Baş, a.g.e. , s.95.

²⁹⁹ Mert, a.g.t. , s.46.

çıkarılmasına karar verilir.³⁰⁰ Yasa onaylanır onaylanmaz, İstanbul Valisi Haydar Bey ile Emniyet Müdürü Sadettin Bey Dolmabahçe Sarayına giderek Halife Abdülmecit Efendi'ye derhâl yola çıkmak için hazırlanmasını söylerler. Öfkeye kapılan Abdülmecit Efendi, Vali Haydar Beyi kovar. Emniyet müdürü gerekirse kendini zor kullanarak götürmek için emir aldığını bildirir. Saray sarılmış ve telefon hatları kesilmiş olduğundan Abdülmecit boyun eğmek zorunda kalır. Vali Haydar Bey, kutsal emanetleri yanında götürmek isteyen Abdülmecit Efendi'ye bunların Halife'nin kişisel eşyası olmayıp Türk ulusuna geçmiş olduğunu bildirir. Çünkü Abdülmecit ve sultanların yanlarında saraya ait kıymetli eşya ve mücevher götüremeyecekleri, ancak kendilerine ait mücevher ve kürkleri götürebilecekleri kararlaştırılmıştır. İsviçre'ye gönderilmesine karar verilen Abdülmecit Efendi hemen ertesi günü 4 Mart sabahı oğlu Ömer Faruk, kızı Dürrüşehvar, kadınefendiler, Mabeyncisi Hüseyin Nakıp Turan Bey, doktoru Selahattin Bey, özel katibi Keramet Nigar'la birlikte yolculuk hazırlıklarına başlar. Abdülmecit ile birlikte hanedan üyesi ve hizmetlilerden oluşan 234 kişi yurt dışına çıkarılırlar.³⁰¹

Halifeliğin kaldırılması ile birlikte Türk basınında Patrikhane'nin Türkiye dışına çıkartılması ile ilgili tartışmalar yeniden başlamıştır. Basında halifeyi yurt dışına gönderen hükümetin patriği neden gönderemediği yönünde haberler yapılmaya başlanır.

Mustafa Kemal Paşa da, "New York Herald" muhabirine 4 Mayıs 1924'te sadece Fener Patrikhanesi'nin değil, Ermeni Patrikhanesi ve Musevi Hahamhanesi'nin de ortadan kalkması ile ilgili şunları söylemektedir:

"Hilafet ile beraber Türkiye'de mevcut olan Ortodoks ve Ermeni kiliseleri Patrikhaneleri ile Musevi Hahamhanelerinin ortadan kalkması lazımdır. Hilafet ve bu muhtelif patriklikler asırlardan beri ruhani daire-i salahiyetleri muazzam imtiyazat topladılar. Halkın mütalaasına müsteniden bahşedilen hukuk haricinde imtiyazat ile Cumhuriyet idaresinin tatbiki kabili değildi. Mazide bilhassa Abdülhamit'in hal'inden sonra Kanun-u Esasimizi ve Meşrutiyet kavaninimizi Garp'in medeniyet makinesine imtisalen tadil etmeye çok çalıştık. Fakat bu teşebbüsümüz akim kaldı. Zira her hatvede Patrikhaneler ve hilafet gibi siyasi, dinî müessesatın hukuku ile karşı karşıya geldik... Patrikhanelerin ve hilafetin imtiyazatına tevkiyan,

³⁰⁰ Oğuz Aytepe, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 23.

³⁰¹ Aytepe, *a.g.m.*, s.24; Detaylı bilgi için bkz: S. Keramet Nigar, *Halife İkinci Abdülmecit*, İstanbul 1964, s.8

hükümet tedrisat usulünü ıslah edemezdi. Türkiye’de yerleşmiş olan her cemaat, ister resmen salahiyet almış bulunsun, ister bulunmasın, kendi dinî mekteplerine ve liselerine malikti. İmparatorluk hududu dâhilinde de her millet kendi lisanını ve dinini talim ederdi. Fakat bu mektepler ihanet projelerine hizmet ettiler. Ermeniler, Türk hâkimiyeti altında, açıkça müs-takil bir krallık lehinde çalışıyor, ecnebi anasırın fiili muavenetiyle hayalle-rini hizb-i fiile isali için mütemadiyen entrikalarda bulunuyordu.

Bizimle dört yüz sene yaşamış olan yerli Rumlar, günün birinde ken-dilerini gayrimüstahlas addederek Türklerin boyunduruğundan kurtulacak-ları günü düşünmeye başladılar. Mekteplerinde kendi lisanlarını ve dinle-rini talim ettiler ve taht-ı hâkimiyetinde yaşadıkları hükümeti yabancı say-dılar. Diğer milletlere de aynı hâl vaki oldu. Türkiye’de mektepler ve kilise-ler tarikatın ocağı idi. Gayrimüslim anasır, hatta imparatorluk hududu dâhilindeki Müslüman Araplar, aynı maksatla mekteplerinde Türk lisanı-nın talimini ihmal ettiler. Böyle bir vaziyette İngiltere, Fransa, Amerika ve-ya her hangi bir milletin ne kadar zaman tahammül edebileceklerini sora-rız.”³⁰²

Halifeliğin kaldırılmasıyla Şer’iye ve Evkaf vekâletleri yeniden düzenlenir. Bu düzenleme basında çıkan haberler ve Mustafa Kemal Paşa’nın açıklamalarından dolayı zaten tedirgin olan Patrik Gregorios’u iyice endişeye düşürür. Bu sebeple patrik 1924 Haziran’ında Yunan Dışişleri Bakanı Russos’a başvurur. Russos’a 1918’den sonra İstanbul’a yerleşen başpiskopos ve dengi ruhani kişilerin etablı³⁰³ statülerinden endişe ettiğini dile getirir.³⁰⁴

Papa Eftim Türk Ortodoks Patrikhanesini İstanbul’daki Panaiya Kilisesine Taşıyor

Grigorios tarafından gözden çıkarılan Damyanos Damyandidis, avukatı Emin Bey aracılığıyla Papa Eftim’den affını isteyerek bundan sonra Patrikhane ile olan mücadelesinde kendisinin yanında yer alacağını vaat eder. Emin Bey, Damyandidis’in Papa Eftim aleyhine açtığı davaların da avukatlığını yap-

³⁰² Ersöz, a.g.t, s.35; *Atatürk’ün Bütün Eserleri*, İstanbul 2000, C.15, s.152.

³⁰³ **Etablı**; Bir yere yerleşmiş, orada uzun süredir yaşayan, vatan tutmuş anlamlarına gelmektedir. Etablı konusu mübadele esnasında Türk ve Yunan hükümetleri arasında sorun oluşturmuştur. Türkiye’ye göre deyimın manası Türk kanunlarına göre tayin edilecektir. Yunanistan ise buna karşı çıkarak İstanbul’da olabildiğince fazla Rum bırakabilmek için 30 Ekim 1918’den önce herhangi bir şekilde İstanbul’da bulunan her Rum’un “yerleşmiş” sayılacağını ileri sürmüştür.

³⁰⁴ *Aynı Tez*, s.35.

tığı için görüşmeye giderken Papa Eftim'in kendisine tepki vereceğini düşünmüştür. Ancak Papa Eftim, Emin Bey'e çok nazık davranmış ve kendisinin bir hata yapmadığını, sadece mesleğinin gereğini yaptığını söyleyerek Damyanidis'e de kırıgın olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Damyanos Damyanidis gerçekten iyi bir çocuktur. Çok iyi bilirim onu. Patrik Meletios'un patriklikten düşürülmesinde bize çok yardımcı oldu. Fakat her nasılsa sonradan yanıldı ve tekrar Fener papazları arasında yer ve bana cephe aldı. Önemi yok bunun çünkü hayatta az çok her kul yanılır. Yanılmayan yalnız Allah'tır."

Papa Eftim, İstanbul Rumları arasında meydana getirmeyi tasarladığı halk cephesinin Damyanos Damyanidis ve taraftarları ile birlikte bir hayli kuvvetleneceğine inanmaktadır. Elini öperek kendisinden af dileyen Damyanidis ve arkadaşlarından Patrikhane ile olan bütün münasebetlerini kesmelerini ve bunu Patrikhane'ye bildirmelerini ister. Merkez heyeti hemen bu isteği yerine getirir.³⁰⁵ 5 Mart 1924 tarihinde Galata kilise ve cemaatleri Patrikhane'ye, başına ve hükümete verdikleri beyanatlarla Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrıldıklarını ilan ederler.³⁰⁶ Emin Bey de Fener Patrikhanesi'ne bir ultimatom mektubu gönderir. Bu ultimatomda; Meletios dönemindeki Ortodoksluk mezhebinin emirlerine uymayan yanlış politikalarının Grigorios döneminde de devam ettiği gerekçesiyle Grigorios'un patriklikten istifasını ve Patrikhane Sen Sinod Meclisi'nin de dağıtılmasını ister. Bu isteklerinin üç gün içerisinde gerçekleştirilmezse Galata'da bağımsız bir Ortodoks kilisesi ilan olunacağını belirtir.³⁰⁷

Gelişmelerle ilgili haber yapan *"İmeriyanı"* gazetesi, Papa Eftim ve Damyanidis'in amaçlarının Galata'da bağımsız bir Ortodoks kilisesi kurulduğunu ilan edip Heyet-i Hristos, Aya Nikola, Sakızlıların Aya Yani Kiliselerini zorla işgal ederek Anadolu'daki üç psikopos ile İzmit'te bulunan on papazın İstanbul'a gelerek yeni bir Sen Sinod Meclisi kuracaklarını ve bu yeni Sen Sinod'un Papa Eftim'in aforozunu tanımayarak kendisini Sen Sinod üyesi seçeceklerini bildirmekte, Papa Eftim ve Damyanidis'in bu girişimlerinde başarılı oldukları takdirde hükümete bir beyanname göndererek sadakatlerini bildirip Patrikhane'yi tanımadıklarını ve yeni bir ruhani meclis kurduklarını bildirecekleri haberini vermektedir³⁰⁸

³⁰⁵ Cihangir, *a.g.e.*, s.176; Ergene, *a.g.e.*, s.132.

³⁰⁶ Elove, *a.g.m.*, s.365.

³⁰⁷ Mert, *a.g.t.*, s.46; *Vakit*, 8 Mayıs 1924.

³⁰⁸ Mert, *a.g.t.*, s.46; *İleri*, 8 Mayıs 1924.

Bu arada Fener papazları tarafından Papa Eftim'e karşı bazı komplolar tertip edilmiştir. Buradaki maksat Papa Eftim'i küçük düşürüp kiliseyi terk ettirmektir. Ancak bu tür uygunsuz hareketler ve taşkınlıklar cemaatin Papa Eftim'e olan saygı ve hürmetini daha da artırmaktadır. İstanbul Rumlarından Papa Eftim'e katılanların sayısı her geçen gün daha da artmakta, Eftimizm akımı gün geçtikçe daha da güçlenmektedir.³⁰⁹

İstanbul'da çok sayıda taraftar toplayan Papa Eftim daha fazla vakit kaybetmeyerek Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kanunlara uygunluğunu tasdik için 6 Haziran 1924 tarihinde Panaiya kilisesinde Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin ilk kongresini düzenler. Bu kongreye katılanlar ise İstanbul'un çeşitli semtlerinde oturan İstanbullu Ortodoks heyetleri ile aslen Anadolu'lu olup İstanbul'da yerleşmiş bulunan Türk Ortodokslarının temsilcileridir. Bu temsilciler Papa Eftim'i kongrenin başkanı seçerler. Bu kongrede Fener Rum Patrikhanesi ile kesin olarak maddi ve manevi bütün ilişkileri kesilmesi Kayseri'de daha önce kurulmuş olan Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin İstanbul'a nakledilmesi, bu kilisenin başkanlığına Papa Eftim'in getirilmesi, Ortodoks kilisesinin bağımsız olması ve yeni kurulan kilisenin hükümet tarafından tanınması için gerekli işlemlere başlanması, Panaiya Kilisesi'nin Türk Ortodoksluğunun merkezi olarak tanınması kararları alınır.³¹⁰ Galata cemaatinin merkez ve mütevelli heyetleri, kilisenin idaresini Papa Eftim'e vermeye karar verirler. 7 Temmuz 1924'te Papa Eftim'e müracaat ederler ve 9 Temmuz'da olumlu cevap alırlar.³¹¹ Tatavla ve Kumkapı Kiliselerinin heyetleri de Papa Eftim'e gönderdikleri mektuplarda faaliyetleri ile birlikte kendisine katıldıklarını bildirirler.³¹² Böylelikle Papa Eftim, İstanbul'daki bağımsız Türk Ortodoks Kilisesi'nin temelini atmış olur. Papa Eftim, Galata'da bulunan Panaiya Kilisesi, Hristos, Aya Nikola ve Aya Yani Kiliselerinin başpapazlığını üzerine alır. Bununla birlikte Kayseri'deki bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi, İstanbul'a Panaiya Kilisesi'ne nakledilmiştir.³¹³ 10 Temmuz 1924'ten itibaren ise önceleri dinî ayin yapılmayan Panaiya Kilisesi'nde Papa Eftim tarafından dinî ayin yapılmaya başlanır. Bu gelişmelerden rahatsız olan Patrikhane çevreleri ve Papa Eftim karşıtları İstanbul Valiliği'ne başvurarak Papa Eftim'in Panaiya Kilisesi'ne zorla girdiğini bayan ederek Papa Eftim hakkında suç duyurusunda bu-

³⁰⁹ Cihangir, *a.g.e.*, s. 187.

³¹⁰ Mert, *a.g.t.*, s.47.

³¹¹ Mert, *a.g.t.*, s.46;

³¹² Cihangir, *a.g.e.*, s.176; Ergene, *a.g.e.*, s.132-133.

³¹³ Mert, *a.g.t.*, s.46; Yavuz Ercan, "Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, V/8-9, Ankara, 1967, s. 125

lunurlar.³¹⁴ Papa Eftim 14 Temmuz 1924'te Panaiya Kilisesi'nde ikinci bir kongre düzenler. Bu kongrede kilise idaresine bakmakla görevli bir heyet ve Patrikhaneye ait şu nizamname oluşturulur:

"Türk Ortodoks Patrikhanesi Nizamnamesi

Madde 1 — Müstakil Türk - Ortodoks kilisesi Başpiskoposluğuna merbut Türk Ortodoks kiliselerinin hüküm ve kumandası, müstakil kiliseye mensup cemaatlerin kilise daimi reisi başpiskoposun taht-ı riyasetinde içtima edecek genel heyete aittir.

Madde 2 — Heyet-i umumiye reis-i umumiden başka 12 azadan eksik teşekkül ve içtima edemez.

Madde 3 — Heyet-i umumiyenin muayyen içtimaları her sene birinci kânunun ilk günüdür. Fevkalâde olarak içtimaa ihtiyaç ve lüzum hasıl olduğunda taraf-ı riyasetten muhtevi müsaade-i resminin istihsali ile kilise ilânı usulüyle heyet-i umumiye içtimaa davet edilir. İcabında müstakil kiliseye mensup 12 zatın tahriri talebi üzerine reis-i umumi, heyet-i umumiye davet etmiye mecburdur.

Madde 4 — Müstakil Türk - Ortodoks kiliselerine mensup Türk - Ortodoks cemaatleri tâbi bulundukları Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin içinde ekalliyet hukuku namı altında kendilerine Türk - Müslüman vatandaşlarından ayrı bir hak tanımadıklarından sırf dinî müesseseden ibaret kiliseleri için ayrı bir cemaat teşkilâtı mevcudiyetine lüzum kalmadığı ve esasen de mezkûr nizamname ile her nevi maddi ticaretten Falim ve sırf bir ibadethane olan kiliselere mütevelliler heyeti namı altında ücretsiz ve gayrimesul bir heyetin seçilmesinden sarfınazar edilecektir.

Madde 5 — Kiliseler mustakilen reis-i umumi başpiskopos tarafından cemaat namına nezaret ve nizamname-i ahkâmı üzere kumanda edileceğinden yegâne mümessil ve mütevellî Türk Ortodokslar namına başpiskopostur.

Madde 6 — Başpiskopos kaydıhayet şartıyla ruhani ve cismani kilise anayasasına göre umum Ortodoks cemaati tarafından intihab edilerek intihab keyfiyetinin berayı malûmat hükümete bildirilmesi ve hükümet tarafından seçimin tasvibi dinî ve vatani menfaat icabı bulunduğundan zaruridir.

Madde 7 — Papazlar ve Diagoslar Başpiskoposun göstereceği lüzum üzerine Türk - Ortodoks Hristiyanların heyet-i umumiyesinin içtimalarında

³¹⁴ Mert, a.g.t. , s.47; Vakıt, 11 Temmuz 1924.

kaydı hayat şartıyla seçilirler ve başpiskopos tarafından kilisede takdis ve tayin edilirler.

Madde 8 — Başpiskopos papaz ve diagoslar haydihayat şartıyla İntihab ve sıfat-ı ruhaniyeyi iktisab eylediklerinden sıfat ve memuriyetlerinden tecrit ve azilleri yalnız tabi bulundukları Türkiye cumhuriyeti hükümeti mahkemelerinden aleyhlerine verilecek ve katiyet kesbedecek karara bağlıdır.

Madde 9 — Papazlar ve diagoslar bir hata ve mesuliyetlerinden dolayı muayyen bir zaman için (bu da 3 ayı geçmemek üzere) başpiskopos tarafından vazife-i ruhaniyesinden el çektilirler. Fakat vazifeden el çektilirdikleri zaman zarfında mesuliyetlerinden dolayı mahkemeye verilmişlerse netice-i mahkemelerine intizaren ruhani vazifelerinden mahrum kalırlar.

Madde 10 — Ruhani memurların elbise-i ruhaniye ile sokaklarda, çarşı ve pazarlarda, dükkân ve kahvehane gibi umumi yerlerde dolaşmaları katiyyen memnudur. (...) ³¹⁵

14 Temmuz 1924'te yapılan kongrede alınan nihai karar şöyledir:

"Biz, Doğu Türk Ortodoks Merkez Kiliselerinin 84 temsilcisi (...) Anadolu Türk Ortodoks Kiliseleri ve Cemaatleri Baştemsilcisi 'İkonomos' Papa Eftim başkanlığında karar verdik ki;

- 1- İlk Kayseri'de yapılan toplantıda alınan kararlar aynen geçerli olduğuna,
- 2- Bilindiği üzere tebaası olduğumuz Türkiye Cumhuriyeti hükümetine ihanet eden ve ıslah olmaz Fener papazlarının kiliseyi idare etmekten men ve ruhani vazifelerinin ıskat edilmelerine,
- 3- Doğu Türk Ortodoks Kilisesi muvakkat merkezinin Kayseri'den İstanbul'a nakline ve Galata'da Panaiya Kilisesinin şimdilik muvakkat merkezi ittihaz edilmesine,
- 4- Müstakil Türk Ortodoks Kilisesinin teşkiline ve kilise cemaatlerinin vekili umumisi ve murahhası bulunan İkonomos Papa Eftim Efendi'nin ruhani riyasesine tayinine,
- 5- Bir kilise nizamnamesinin kaleme alınarak, kongrede kabul edilen nizamnamenin hükümetimizce kabul ve tasdikine kadar, yine ruhanî reis Eftim Efendi'nin reisliği altında olmak üzere, avukat İstimat Zihni, Damyanos Damyanidis, Koço Papadopoulos, Zamba Zambaoğlu, Dimosteni Papadopulo, Yani Bülbüloğlu Efendilerden mürekkep daimî bir cismanî

heyet teşkilini, Sokrat Karahisarlıoğlu, Kiryako Gölcoğlu, Anastas Manoloğlu, Nikola Vasilyadis, Kiryako Pamukoğlu efendilerin de bu heyetin ihtiyat azaları olmak üzere intihabını ve bu heyetin, reis-i ruhanî Eftim Efendi'nin riyaseti altındaki daimî ruhanî heyet ile birleşmek suretiyle teşekkül edecek ruhanî ve cismanî muhtelit meclis tarafından Kiliseye ait bütün umur ve hususun idare edilmesini kabul ve ol veçhile karar verdiğimizize dair işbu mazbatamızı iki nüsha olarak tanzim ve imza ile reis-i ruhanîmiz Eftim Efendi'ye ifa ettik"³¹⁶

Düzenlenen kongreden sonra Patrik Grigorios ve Papa Eftim arasındaki çekişme giderek artmıştır. Her iki ruhbanın taraftarları birbirleri hakkında İstanbul Polis Müdürlüğü'ne şikayette bulunmuşlardır. Grigorios taraftarları, Papa Eftim'in Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı diğer kiliselerine gireceği korkusundan dolayı Papa Eftim'i şikayet ederken, Papa Eftim taraftarları da Panaiya Kilisesi'ne, Grigorios taraftarlarının dışarıdan bir saldırı düzenleyecekleri iddiasında bulunmaktadırlar.³¹⁷ Grigorios taraftarları İstanbul'a gelen hükümet görevlilerine Papa Eftim'i Panaiya Kilisesi'ne zorla girdiği için şikayet etmişlerdir. Fakat aldıkları cevap, her Hristiyan'ın kilisede dinî görevini yerine getirme hakkına sahip olduğu ve hükümetin kilise işlerine karışmadığı yönünde olmuştur.³¹⁸

Konstantin Araboğlu'nun Patrik Seçilmesi ve Papa Eftim'in Tavrı

Patrik Grigorios'un hastalanarak 16 Kasım 1924 tarihinde vefat etmesi üzerine yeni patriğin kim olacağı tartışılmaya başlar. Rum basını ve burjuvazi Terkos Metropoliti Konstantin Araboğlu'nun patrik seçilmesine sıcak bakmaktadır. Diğer güçlü aday lokim ise, Türklerin Rumlara güya mezalim yaptığını anlatan ve uluslararası platformda Pontus propanagası yapan "Kara Kitap"ı (The Black Book) yazdığı gerekçesiyle hükümet tarafından istenmemektedir. Bu arada Türk basını Konstantin'in mübadeleye tâbi olduğu ve bu nedenle patrik seçilemeyeceği yönünde bir yayın kapmanyası başlatmıştır. Bursa doğumlu olan, Heybeliada'da eğitim gören ve Başpapaz olan Konstantin Araboğlu, İstanbul doğumlu olmaması ve 1918 yılından sonra buraya gelmesinden dolayı mübadele gündemine girmiştir.³¹⁹

³¹⁶ Ergene, *a.g.e.* , s.188-189; Baş, *a.g.e.* , s.7.

³¹⁷ Mert, *a.g.t.* , s.48; *Vakit*, 2 Ağustos 1924.

³¹⁸ Mert, *a.g.t.* , s.48; *Vakit*, 6 Ağustos 1924.

³¹⁹ Macar, *a.g.e.* , s.128; Topbaşı, *a.g.t.* , s.65.

Osmanlı Devleti'nde yapılan uygulamada patrik adayı olan kişinin onayı ileri gelen ayanların da katıldığı bir huzura kabul ile padişaha arz edildikten sonra belirlenmekteydi. Şikayetlerini direk Osmanlı hükûmetinin adli makamlarına yapan patrikin Anadolu'daki Osmanlı vatandaşı olan metropolitlerden seçilmesi gereği kabul edilmiş, devletin onayı olmadan ister patrik ister metropolit olsun yabancı bir ülkede yaşayanlar kabul edilmemiş ve Patrikhâne'nin meclisine seçilecek azanın Türkçeyi iyi bilmesi şart olarak istenmişti.³²⁰ İlk defa Atina Metropolit Meletios, bu şartlara haiz olmadığı hâlde patrik seçilmiş, gerek Lozan'daki Venizelos baskısı ve Türk hükûmetinin kararlı tutumu, gerekse Papa Eftim'in mücadelesi sonucunda istifa etmek zorunda bırakılmıştı.

Vakit gazetesi patrik seçimleri ile ilgili olarak Yunanistan ve Patrikhane'nin patrik adayının Terkos Metropolitidi Konstantin Araboğlu olduğunu, ancak Rumların niyetinin bu kişiyi patrik seçmekten öte ilerde hükûmete sorun çıkarmak olduğunu belirtmekteydi. Vakit gazetesine göre Konstantin Araboğlu mübadeleye tâbi olan bir ruhani idi ve mübadele dışında tutulması imkânsızdı. Bu sebeple Yunanlıların "*Türkler Başpapazı İstanbul'dan kovuyorlar, Hristiyan Ortodoks âleminde ruhani başkanları rezil ediyorlar.*" diyerek bu olayı kullanacaklardı. Gazete bu yüzden hükûmetin hemen harekete geçip Fener Patrikhanesi'ne mübadeleye tâbi olmayan birisi seçmelerini emretmesini bekliyordu.³²¹

İstanbul Valiliği 16 Aralık 1924 tarihinde Patrikhane'ye bir yazı gönderek Terkos Metropolitidi Konstantin'in patrik seçilmesi halinde yurt dışına çıkarılacağını belirterek uyarmıştır. Ancak Patrikhane Sen Sinod Meclisi 17 Aralık günü Konstantin'i patrik seçmiş,³²² yeni patrik Araboğlu VI. Konstantinos adıyla³²³ görevine başlamıştır. Bir yandan da Patrikhane yetkilileri Türk hükûmetinden gelecek baskıların önünü kesmek için gazetelere açıklamalarda bulunup dünya kiliselerine de tefraflar çekerek "*Fener Rum Patrikhanesi'nin tehdit altında bulunduğunu ve Konstantin Araboğlu'nun sınır dışı edilerek Patrikhane'nin yıkılmak istendiğini*" duyurmuşlardır. 18 Aralık 1924 tarihli İktidam gazetesine göre Konstantin Araboğlu, Patrik olmasına rağmen siyaset faaliyet-

³²⁰ İbrahim Erdal, "Türk Basınına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 42.

³²¹ Mert, a.g.t. , s.48; Vakit, 20 Ekim 1924.

³²² Mert, a.g.t. s.48; Özdemir Kalpakçioğlu, *Yunandan Dost Olmaz*, İstanbul 1995, s. 229

³²³ Topbaş, a.g.t. s.65.

lerine devam ederek Romanya ve Çekoslovakya hükûmetlerine ve daha sonra Amerika'ya müracaat ile himaye isteğinde bulunmuştur.³²⁴

Karma Mübadele Komisyonu'nun 28 Ocak 1925'te yayınladığı ve Patriğin mübadil olabileceği şeklinde yorumlanan açıklamasının ardından, Türkiye hükûmeti tarafından 29 Ocak 1925 tarihinde İstanbul Valiliğine Patriğin sınır dışı edilmesi talimatı verilmiş³²⁵ ve Patrik ertesi sabah trene bindirilerek Selenik'e gönderilmek³²⁶ suretiyle sınır dışı edilmiştir.

Bunun üzerine Karma Mübadele Komisyonu Yunan üyesi Eksindaris, Başpapazın mübadele pasaportu olmadan hudut dışına çıkarılmasının gayri kanuni olduğunu ve Mübadele Karma Komisyonu'nun yetkisine bağlı uluslararası bir sorun olan bu meseleyi Türk hükûmetinin bir iç sorun olarak gördüğünü ileri sürerek üyelikten istifa etmiştir. Mübadele Komisyonunun, Yunan üyelerin ve Yunan basınının "*Türk hükûmetinin bu kararının Brüksel'de verilmiş olan teminata aykırı olduğu yönündeki*" iddialarına karşılık olarak Karma Mübadele Komisyonu Başkanı General Dölara, "*Patrik meselesinde Komisyonun haklarına tecavüz yoktur. Gerçekten de Patrik olmadan önce Tali Komisyon'a evrakları verilmiştir, mübadeleye tâbidir. Mübadele mukavelenamesinde bu konuda hiçbir kayıt yoktur.*" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Buna rağmen Yunanistan konuyu uluslararası ortama çekmiş ve Türkiye'yi Milletler Cemiyeti'ne şikâyet etmiştir. TBMM'de yapılan görüşmelerde de Konstantin'in, Yunan emellerinin gerçekleştirilebilmesi için özellikle Patrik yapıldığı; bu suretle bir yandan mübadele kavramı zedelenirken, diğer taraftan kilisede Yunan himayesinin sağlanmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Patrik ve Yunanistan bu sorunun tartışılması boyunca, Patrikhane'nin uluslararası konumunu ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Yunan hükûmeti, konuyu Lahey Adalet Divanı'na götürerek bu mübadelenin Lozan Antlaşması'na aykırı olduğunu ve bütün Ortodoksları rencide ettiğini ileri sürerek Hristiyan dünyasının desteğini almaya çalışmıştır. Lozan Antlaşması'nda belli kurallara uyması koşulu ile İstanbul'da kalmasına izin verilen Konstantin Araboğlu'nun, antlaşmanın imzalanmasının üzerinden çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen "*...Patrikhane meselesi Türkiye'nin dâhili bir meselesi değildir. Patrikhane, milletlerarası mahiyette dinî bir müessesedir.*" diyerek Başbakan Fethi Bey'e sarfettiği sözler Patrikhane'nin Lozan Konferansı öncesindeki düşüncelerinden vazgeçmediğini göstermektedir. Yunanistan'a dönen Araboğlu'nun istifa

³²⁴ Erdal, a.g.m., s.42; İkdâm, 18 Aralık 1924.

³²⁵ Topbaş, a.g.t, s.65.

³²⁶ Elçin Macar, "Patrik Konstantinos'un Sınırdışı Edilmesi", *Tarih ve Toplum*, Kasım 1996, S. 155, s. 278.

etmemekte direnmesi üzerine Türkiye, metropolitlerin mübadele dışı bırakılmasına karşılık olarak Patriğin istifasını ve Yunanistan'ın şikâyetini geri almasını istemiştir. Yunan hükümetinin uyguladığı baskı neticesinde Patrik Araboğlu 22 Mayıs 1925 tarihinde istifa ettiğini açıklamıştır.³²⁷

Araboğlu'ndan boşalan patriklik makamına İzmir Metropolidi Vasilios ile Kadıköy Metropolidi Ioakim patriklik için aday olmuşlar ancak Türk hükümeti, "Kara Kitap"ın yazarı olduğu gerekçesiyle Ioakim'i bir kez daha istememiş ve III. Vasilios patrik seçilmiştir.³²⁸

Konstantin Araboğlu'nun patrik seçilmesini olumlu karşılayan ve onun hakkında ciddi bir şaibe duymadığını, Fener Patrikhanesi'nde önemli düzenlemeler yapacağı inancında olduğunu ve gelecek Patrikhane Sen Sinod Meclisi görüşmesinde bir muhtıra vererek kendisi hakkında verilen aforoz kararının kaldırılmasını isteyeceğini bildiren³²⁹ Papa Eftim için bu istifa kararı ve yeni patriğin seçilmesi tam bir hayal kırıklığı olmuştur. Papa Eftim, hakkındaki aforoz kararının kaldırılması ümidini bir süre ertelemiştir.³³⁰

1 Haziran 1925'te Atina'nın uluslararası baskı yaratma çabaları sonucunda Türk hükümetinden farklı bir direktif gelmiştir. Patrik seçimine, Türkiye'de yaşamayan metropolitler katılmayacaklardır.³³¹

Papa Eftim'in Ruhani Yetkilerini Geri Alması ve Sonrasında Yaşananlar

Papa Eftim 12 Eylül 1925 tarihinde "*Türk Ortodoks Kiliseleri Başpapazlığı*" görevini üstüne aldığını Başbakan İsmet Paşa ve İçişleri Bakanı Cemil Bey'e bildirir. 19 Ekim 1925 ise vekili bulunan Trianda Filos Teziniladis Bey'in Adalet Bakanlığı'nın 12 Aralık 1924 tarih ve 6181 numaralı kararı ile avukatlık yapma iznine rağmen İstanbul Barosu'na kabul edilmediğini bu kararın alınmasında İstanbul barosuna hakim olan Rum avukatlarının parmağı olduğunu, Fener Rum Patrikhanesi'nin avukatları aracılığıyla sahte davalar açılıp kilisenin gelirlerinin yok edilmeye çalışıldığını, kendisinin parası olmadığı için yeni bir avukat tutamayacağını ve muhalif kuvvetin saldırısına karşı koyabilmesi için avukatlarına ruhsat verilmesini ister. İstanbul Savcılığından

³²⁷ Topbaş, *a.g.t.*, s.68-69; Özgür Mert Araboğlu'nun 19 Mayıs 1924'te görevden çekildiğini yazmaktadır.

³²⁸ Saltuk Tarhan, *1950'den Günümüze Rum Azınlık Sorunları ve Fener Rum Patrikhanesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.25.

³²⁹ Mert, *a.g.t.*, s.49; *Vakit*, 16 Kasım 1924.

³³⁰ Mert, *a.g.t.*, s. 49; *Vakit*, 19 Kasım 1925.

³³¹ Tarhan, *a.g.t.*, s.25.

İçişleri Bakanlığına verilen bilgiye göre Avukat Triyanda Filos'un, Avedis Ohannes adlı birisiyle birahane işlettiği gerekçesiyle Baro'ya kabul edilmediği, Baro hakkındaki ilgili itiraz için ilgili makama başvurulmasının gerekli olduğu cevap olarak bildirilir.³³²

1926 yılı başlarında Fener Patrikhanesi'nden ayrılan bazı Rum cemaatleri Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne katılırlar. Hatta Fener Patrikhanesi Sen Sinod Meclisi'nden beş metropolitin Papa Eftim'e katılacağı duyumlarının alındığına dair haberler Vakit gazetesinde yer almış ancak gazete bu iddiaları gerçekçi bulmamıştır. Bu metropolitlerin mübadeleden kurtulmak amacıyla Papa Eftim'e sığındıkları, Fenerde'ki metropolitlerin Atina'dan gelen talimat ve uyarılar dışında hareket edemeyecekleri, bunlardan bazılarının Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne katılmak için gösterecekleri ufak bir yaklaşımın Yunanistan'dan gelen paranın kesilmesi demek olduğu bilinmektedir. Sen Sinod Meclisi üyeleri yerlerinde kalsalar da Fener Patrikhanesi'nden ayrılarak Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne katılanlar ile Papa Eftim'in cemaatinin sayısı 2000'e yaklaşmıştır.³³³ Mübadele ile cemaatini kaybettikten sonra Papa Eftim'in tek gayesi İstanbul Rumlarının hükümete itaatini sağlamak ve onlara Fener'in gerçek yüzünü göstermektir. Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne katılımların artması ile birlikte Papa Eftim'in hayalleri gerçek olmaktadır. Ancak Papa Eftim'in patrik olabilmesi için episkoposluğa terfi etmesi gerekmektedir. Papa Eftim bu amacı gerçekleştirmek amacıyla geceleyin otomobiline binerek iki metropolitin evine gider ve bunları alarak Panaiya Kilisesi'ne girer. Burada ayin yapılarak Papa Eftim'in aforozu kaldırılır. Vakit gazetesinin bu haberine göre; ismi bilinmeyen iki metropolit tarafından kiliseyi dolduran birçok Rumların önünde Papa Eftim takdis edilir ve bu ayinden sonra Papa Eftim'in ismi "*Müstakil Türk Ortodoksluğunun İstanbul Başpskoposluğunun Reisi Ruhani-si*" olarak anılır.³³⁴

Vakit gazetesinde bahsedilen metropolitler, iki değil üç kişiydiler. 18 Mart 1926 tarihinde Kayseri Metropoliti Amorsiyos, Erdek Metropoliti Kirillos, ve Adalar Metropoliti Ağatangelos'un katıldığı bir ayinle Papa Eftim'in aforoz cezası kaldırılarak Psikoposluğa yükseltilmiştir. Bu üç ruhani tarafından imzalanan ve Papa Eftim'in ruhani yetkilerini geri veren mazbata, Cihangir ve Erge-ne'ye göre çok özel bir durum gerekmedikçe kimseye gösterilmemesi ve gizli

³³² Mert, *a.g.t.*, s.49. Özdemir Kalpakçioğlu, *Yunandan Dost Olmaz*, İstanbul 1995, s.235.

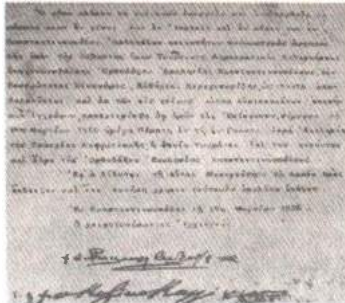
³³³ Mert, *a.g.t.*, s.49; *Vakit*, 22-23 Şubat 1926.

³³⁴ Mert, *a.g.t.*, s.50; *Vakit*, 22 Mart 1926.

tutulması şartıyla Papa Eftim'e verilmiştir.³³⁵ Elçin Macar ise konu ile ilgili adı geçen üç metropolitin bu belgenin ortaya çıkarılması için Papa Eftim'den yirmi yıllık bir süre istedikleri bilgisini vermektedir.³³⁶ Grek harfleriyle yazılan söz konusu belge daha sonra Türkçeye çevrilerek 25 Eylül 1964'te notere tasdik ettirilmiştir.

Belge metni:

*"Pek Muhterem Ekonos Eftimios Karahisaridis, yedinde mevcut vesaikten de anlaşıldığı üzere muhterem Türkiye Cumhuriyeti hükümetimizin tanımış bulunduğu İstanbul Ortodoks Kilisesinin ruhani reisi olarak bilcümle Anadolu Ortodoks cemaati ve kısmen İstanbul Ortodoks cemaatine mensup ruhban ve halkı tarafından seçilmiş ve tayin olunmuş bulunmakla, halen İstanbul Ortodoks Kilisesinin merkezi olan Galata'da kain kutsal Panayia Kaffatiani Kilisesinde bugün 18 Mart 1926 Perşembe günü tarafımızca Piskoposluğa terfian nasb edilmiştir."*³³⁷



Papa Eftim'in Ruhani Yetkilerinin Geri Verildiğine Dair Belge
(Ercan, a.g.m. , s.437)

Bu arada bir Rum cenazesinin kaldırılması esnasında Galata cemaati ile Fener Patrikhanesi'ne bağlı Hristiyan kilisesi papazları arasında bir anlaşmazlık meydana gelir. Papa Eftim bunun üzerine emrindeki papazlar ile Hristos Kilisesi'ne gelir. Hristos Kilisesi mütevellisinin kilise kapılarını kilitleyerek ruhani ayin yapılmasını engellemesi üzerine Papa Eftim ve taraftarları ertesi gün sabahdan itibaren Hristos Kilisesi'nin kapılarını açarak, kiliseye girerler. Papa Eftim, kilise mütevellisinin kendisine bir Hristiyan sıfatıyla kilisede bu-

³³⁵ Cihangir, a.g.e. , s.264; Ergene, a.g.e. , s.205.

³³⁶ Macar, a.g.e. , s.161.

³³⁷ Ercan, a.g.m. , s.438.

lunmasına izin vermemesi üzerine artık Hristos Kilisesi'nden çekilmeyeceğini beyan eder.³³⁸

Türk Ortodoksluğu akımını bastırmak ve Papa Eftim'i ortadan kaldırmak isteyen Fener papazları Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi'ni ele geçirmek amacıyla aforozunu kaldırttığını episkoposluğunun tasdik ve takdis edildiğinin yalan olduğunu, zaten Papa Eftim'in evli ve birkaç çocuğu olduğu için kilise kanunlarına göre Episkoposluğunun imkânsız olduğunu söyleyerek propaganda başlarlar. Bu papazlar Ortodoks İstanbul halkını öylesine cahil ve kullanılmaya müsait görüyorlardı ki, Panortodoks kongresinde Episkoposların da evlenebileceği kararının verildiği ve bu kararda bütün Ortodoksların bildiği gerçeğini göz ardı etmişlerdi.³³⁹ Bununla da yetinmeyen Sen Sinod Meclisi dinî kurallara dayanarak ruhani meslekten kovulan birisiyle işbirliği yapanların kiliseden kovulması gerektiği iddiasıyla Papa Eftim ile işbirliği yapan birisini aforoz etmişler, böylelikle de Papa Eftim'in kendisine taraftar bulmasını engellemeye ve cemaatsiz kalmasını sağlamaya çalışmışlardır. Aynı zamanda Papa Eftim de aforoz edilmiş olduğu hâlde Hristos Kilisesi'nde ruhani ayin yaparak kilisenin kanun ve nizamnamesini çiğnediği için ikinci kez aforoz edilmiştir.³⁴⁰ Patrikhane'ye bağlı kişiler düzenledikleri aforoznameyi kiliselerde halka okutup Rumca gazetelerde ilan ederler. Patrikhane papazları ev ev dolaşarak Papa Eftim'in Rumları Türkleştirmek istediği söyleyerek Ortodoks halkı Papa Eftim aleyhine çevirmeye çalışırlar. ³⁴¹ Bununla birlikte Patrikhane Sen Sinod Meclisi, Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi'ne bağlı kiliselere müdahalesine son vermek için onu Ankara hükûmetine şikayet etme kararı alır.³⁴² Bu yaşananlar ve aforoz kararı Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi'ne karşı olan direncini kırmayacaktır. Papa Eftim aforoz kararının meşru olmayan bir meclis tarafından alındığını, bu kararın alınmasında Patrikhane'dekilerin dışarıdan aldıkları paraların etkisiyle hareket ettiklerini, kendisinin aforoza sebebiyet verecek bir suç işlemediğini belirtir.³⁴³ Arkasından da tüm İstanbul Ortodokslarına hitap eden bir beyanname yayınlar. Bu beyanname- de; Patrikhane papazlarının İncil'in emirlerine uymayan ve ruhani unvanlarına yakışmayan hareketlerle Ortodoksluk kilisesine zarar verdikleri gibi tüm Ortodoksları menfaatleri uğruna kurban ettiklerini, tüm Ortodoksların nasıl Allah'ın

³³⁸ Mert, *a.g.t.* , s.50; *Vakit*, 2 Nisan 1926.

³³⁹ Cihangir, *a.g.e.* , s. 267; Ergene, *a.g.e.* , s.208.

³⁴⁰ Mert, *a.g.t.* , s.50; *Vakit*, 2 Nisan 1926.

³⁴¹ Cihangir, *a.g.e.* , s.267; Ergene, *a.g.e.* , s.208.

³⁴² Mert, *a.g.t.* , s.51; *Vakit*, 3 Nisan 1926.

³⁴³ Mert, *a.g.t.* , s.51 *Vakit*, 12 Nisan 1926.

huzuruna günahsız çıkmak istiyorlarsa, Cumhuriyet hükümetinin karşısına aynı suretle de bir vatandaş olarak çıkılması gerekliliğinden bahisle ahiret için Allah'a, dünya için hükümetin emirlerine uymanın tüm Ortodokslar için dinî bir emir olduğunu belirtir.³⁴⁴ Patrik Vasil ve Patrikhane on Sen Sinod üyesi aleyhine kendisini, dini alet ederek halka karşı küçük düşürdükleri gerekçesiyle Papa Eftim, Fener Rum Patrikhanesi'ne dava açar. Ancak bu ilk dava, avukatı Teriyanda Filos'un baroya kaydının yapılmamış olduğu için düşer.³⁴⁵ Yukarıda bahsettiğimiz papazların Patrikhane görevlilerinin arabozucu faaliyetleri sonucunda son zamanlarda diyakoz olarak tayin edilen bazı Rumlar Papa Eftim'in yanından ayrılmaya başlarlar.³⁴⁶ Daha sonra Papa Eftim, Patrikhane tarafından yayınlanan beyannamelerde kendisini, kiliseye karşı isyan etmiş, dinî hükümleri bozan, kendi kendisini psikoposluğa çıkarmış bir kişi olarak gösterildiğinden dolayı Patrikhane Sen Sinod Meclisi üyesi on metropolite 10.000 liralık tazminat davası açar. Ancak bu davadan yargının kilisenin iç işlerine karışamayacağı kararı çıkar.³⁴⁷

Fener Rum Patrikhanesi de Papa Eftim'e kaptırdığı Panaiya ve Hristos Kiliselerini tekrar ele geçirmek için mücadelesine devam eder. Panaiya ve Hristos Kiliselerinin Papa Eftim tarafından zorla ele geçirilip idare edildiği ve Galata cemaatine tekrar geri verilmesi gerektiği iddiasıyla Papa Eftim aleyhine davalar açar.³⁴⁸ Ancak Fener Patrikhanesi avukatları bu kiliselerin mülk haklarının Fener Rum Patrikhanesi'ne ait olduğunu ispat edemedikleri gibi Hristos ve Panaiya Kiliselerinin dinî başkanlığına Papa Eftim'in seçildiğine dair İstanbul Valiliği tarafından verilmiş bir izin belgesinin var olduğu anlaşılır.³⁴⁹ Fener Rum Patrikhanesi, her şeye rağmen Hristos ve Panaiya Kiliselerini Papa Eftim'den geri almak girişimlerine devam eder. Fener Rum Patrikhanesi, Panaiya Kilisesi'nin eşyalarının Papa Eftim tarafından satıldığını iddia eder.³⁵⁰

Eski Dost İstimat Zihni, Papa Eftim Aleyhinde Faaliyetlere Başlıyor

Fener papazları Papa Eftim'le mücadelesinde o kadar hain bir siyaset izlemektedirler ki; kaleyi içten fethederek Kayseri'deki kongrenin genel sekre-

³⁴⁴ Mert, *a.g.t.* , s.51; *İkdam*, 8 Nisan 1926.

³⁴⁵ Mert, *a.g.t.* , s.51; *Vakit*, 25 Mayıs 1926.

³⁴⁶ Mert, *a.g.t.* , s.51; *Vakit*, 13 Haziran 1926.

³⁴⁷ Mert, *a.g.t.* , s.51; *Vakit*, 12 Ocak 1927 - 21 Ocak 1927.

³⁴⁸ Mert, *a.g.t.* , s.52; *Vakit*, 15 Mayıs 1928.

³⁴⁹ Mert, *a.g.t.* , s.52; *Vakit*, 22 Mayıs 1928.

³⁵⁰ Mert, *a.g.t.* , s.52; *Vakit*, 22 Ekim 1928.

terliğini yapan, Türk Ortodoksluğunun önde gelen isimlerinden olan ve bu nedenle mübadele kapsamına da alınmayan İstimat Zihni'yi³⁵¹ kendi saflarına çekip Papa Eftim'in aleyhine döndürmeyi başarırlar. İstimat Zihni ve beraberindekilerin Papa Eftim aleyhinde faaliyete geçmeleri Fener papazlarını son derece mutlu eder. Onlar artık bu savaşın parlak bir zaferle noktalandığını düşünmektedirler. İstimat Zihni ve arkadaşları Panaiya Kilisesi'ne bir yıldır uğramadıkları hâlde Papa Eftim'e mektup yazarak kilise defterlerindeki gelir ve gider hesaplarının durumunu sorarlar. Papa Eftim bu mektuba cevap vermeyi gereksiz bulur. Cevap alamayan İstimat Zihni ve arkadaşları Papa Eftim'e hesap sormak için kiliseye gelirler. Papa Eftim muhataplarını sakince dinledikten sonra şu cevabı verir:

*"Hesaplarımız bildiğiniz ve bıraktığınız gibi muntazam olarak tutulmaktadır. Araştırmayı gerektirecek herhangi bir sebep de yoktur ortada. Olsa da, bunu araştırmaya sizin yetkiniz yoktur. Çünkü görevinizi sebepsiz olarak terk ederek kilisemizden uzaklaştığınız gibi, bir senedir de uğramadığınız için yerlerinize yedek üyeleri alarak çalışmaya devam ettik. Binaenaleyh, sizleri eskisi gibi idare heyeti üyesi olarak kabul etmek ve ileri sürdüğünüz dilekleri yerine getirmek zorunda değilim efendiler!"*³⁵²

Papa Eftim'den umduklarını bulamayan İstimat Zihni ve arkadaşları Papa Eftim'in kendi yerlerine Panaiya Kilisesi mütevelli heyeti olarak gösterdiği kimselerin gerçekte mütevelli heyetinden olmayan kimseler olduğunu iddia ederek Papa Eftim'i yalan beyanatta bulunmakla suçlarlar. Ayrıca Papa Eftim'in ikiyüzlü bir adam olduğunu, Türk dostu kılıfına bürünerek millet ve hükümete hoş görünmeye çalıştığını, gerçekte ise el altından Yunanlılarla anlaşıp onlardan aldığı direktifler doğrultusunda çalıştığını söylerler. Onlara göre Papa Eftim mütareke zamanında hainlik yapan iki

³⁵¹ 1879 yılında Bodrum'da doğan İstimat Zihni Özdamar İptidâive, rüştiye eğitimi Bodrum'da yaptıktan sonra İzmir'de idadî eğitimini tamamladı. Hukuk mektebinden mezun olduktan sonra Yunan işgaline kadar 12 yıl Aydın Bidayet Mahkemesi Azalığında bulundu. I.Türk Ortodoks Kurultayı Genel Sekreterliği'ni ve Anadolu'da Ortodoksluk Sadâsı adlı gazetenin sahipliğini ve başyazarlığını yapmıştır. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin başkanlığını yaptığı Denizli Heyet-i Milliyesi'nin İstihbarat ve Propaganda Şubesi olan İkinci Şube'sinde görev üstlenmiştir. 1925 yılında mübadeleden muaf tutuldu. 1935 yılına kadar İstanbul'da avukatlık yapan İstimat Zihni, 1935-1946 yılları arasında milletvekilliği yapmıştır. 1950 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Bkz: Fatih Yetim - Mesut Erşan, "Bodrumlu İstamat Zihni Özdamar: Siyasi ve Kültürel Faaliyetleri", 2.Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu, Bodrum 2011, s.596.

³⁵² Cihangir, a.g.e, s.292; Ergene, a.g.e. ,s.227.

papazı koruyup kollamaktadır. Yapılan bu şikayetleri yetkili makamlar ihbar kabul ederler. Papa Eftim ise aynı sözlerle, İstimat Zihni ve arkadaşlarının aforozdan sonra Panaiya Kilisesi ile ilişkilerini kestikleri gerekçeyle Biloğlu Filos'u Panaiya Kilisesi mutevelli heyetine davet ettiğini belirterek İstimat Zihni ve arkadaşlarının bu iddialarını reddeder.³⁵³ Sonuç olarak İstimat Zihni ve Fener Patrikhanesi'nin bu iddiaları gerçek dışı olarak kabul edilir. Papa Eftim, aleyhinde açılan tüm davalardan beraat eder.

Papa Eftim'in beraatından sonra bazı papazlar yaptıklarından pişmanlık duyarak tekrar Papa Eftim'e katılırlar. Bazı İstanbul Rumları da gruplar halinde Papa Eftim'in tarafına geçmeye başlarlar. Hakkında çıkarılan beraat kararı Papa Eftim'in manevi şahsiyetini daha da yükseltmiştir. İstanbul Rumlarınca Papa Eftim'e duyulan hayranlık ve sevgi havası İstimat Zihni'nin de tavrını sertleştirmiştir. Papa Eftim ile ilgili konuşulmasına hiç tahammül edemeyen İstimat Zihni, Papa Eftim'i aydınlatan ve mücadele sahasına atılması için yönlendiren kişinin kendisi olduğunu her yerde söylemeye başlamıştır.³⁵⁴

II. Fotius'un Patrik Seçilmesi ve Sonrasında Yaşanan Bazı Gelişmeler

1929 yılı Temmuz ayının ortalarında hastalanan Papa Eftim, Surp Agop Hastanesine kaldırılır.³⁵⁵ 28 Temmuz 1929'ta taburcu edilir edilmez³⁵⁶ Vali Muavini Fazlı Bey'i ziyaret eder.³⁵⁷ Bu arada Patrikhane Sen Sinod üyeleri de 7 Ekim 1929'da yapılacak olan patrik seçimlerine hazırlanmaktadırlar. Kadıköy Metropolit Agatongosos ile girdiği mücadeleyi kazanan Tarabya Metropolit Totios (Fotius), Patrik seçilir. Bu sırada geçirdiği hastalık nedeniyle epey zayıf düşen Papa Eftim, kendisini ziyarete gelen Vakıf gazetesi muhabirine verdiği mülakatta Patrikhane'yle olan mücadelesiyle ilgili "(...) *Mamafih aramızdaki mücadele bitmiş değildir. O bâkidir. Onlar her türlü fenalığı yaptılar. Aleyhimde birçok desiseler kurdular fakat hiçbirinde muvaffak olamadılar ve olamayacaklardır. Hastalığım esnasında onlarla barışacağım şayı olmuş. Asla, belki barışırsınız fakat bu takdir de benim kati muzafferiyetimin icabı olur.*" demiştir. Son patrik seçimlerine de değinen Papa Eftim, *"İşte bir şeyler yapıp duruyorlar. Benim meselede esas fikrimi bilirsiniz. Bence intihap yalnız millî*

³⁵³ Mert, *a.g.t.*, s.52; Vakıf, 6 Kasım 1928.

³⁵⁴ Cihangir, *a.g.e.*, s.296.

³⁵⁵ Vakıf, 22 Temmuz 1929; Akşam, 25 Temmuz 1929.

³⁵⁶ Vakıf, 29 Temmuz 1929.

³⁵⁷ Vakıf, 8 Ağustos 1929.

hudut dahilindeki papaların iştiraki ile olur. Halbuki onlar öyle yapmazlar. Belki görünüşte öyle yapıyor görünürler. Fakat hakikatte gene bildiklerini yaparlar, hariçteki papazları işe karıştırırlar. Onlardan gizlice sinoda vekalet aldırır ve rey toplarlar.”³⁵⁸ diyerek Patrikhane'ye bu konuda da asla güvenmediğini beyan etmiştir. Papa Eftim Patrik seçimlerinin yapıldığı gün, bir süredir İstanbul'da bulunan ve Ankara'ya dönecek olan Başbakan İsmet Bey'i uğurlamaya gitmiştir.³⁵⁹

Papa Eftim 11 Haziran 1930'da İstanbul'a gelen Atatürk'ü Haydarpaşa Tren Garı'nda karşılayan heyet içinde yer alır.³⁶⁰ Ağustos 1930'da Patrik Fotius'un evlenmeye karar verdiği ve metropolitlerin evlenmesi yönünde girişimlerde bulunduğu haberleri yayılmaya başlar. Bu konuda kendisinin görüşleri sorulması üzerine Papa Eftim malum olduğu gibi önceden episkoposların evlenebildiğini ve Incil'de evli olmak kaydının açıkça bulunduğunu söyleyerek Patrik Fotius'un evlilik kararını doğru ve yerinde bulduğunu ifade eder.³⁶¹

Papa Eftim İstanbul Valiliği'ne müracaat ederek nüfus kağıdında yazan “Rum Ortodoks” ibaresinin kaldırılıp bunun yerine “Türk Ortodoks” yazılmasını talep eder³⁶² ve Cumhuriyet gazetesi muhabirine bu konuyla ilgili verdiği mülakatta su sözleri söyler:

“Türkiye dahilinde oturan herkes teşkilatı esasiye kanununa göre vatandaşdır. Aynı zamanda din ve mezhep işleri ile dünya işleri de ayrılmıştır. Bu yeni bir mesele olmayıp evvelden beri söylediğim bir şeydir. Bu itibarla kendimin ve ailem efradının nüfus kağıdındaki Rum Ortodoks kelimesinin Türk Ortodoksa tahvili için Vilayete müracaat ettim. Bu talebim muvafık görüldüğü cihetle Türk Ortodoks kelimesini havi yeni hüviyet cüzdanlarımızı alacağız. Bana kalırsa nüfus kağıtlarında gayri Türk yazılı olanların da kayıtlarını Türk olarak yaptırmaları muvafık olur. Bu vatandaşlık icabıdır.”³⁶³

Bu arada Yunan hükümeti Türkiye'ye karşı bir cemile olmak üzere sınırları içerisinde bulunan yüzellilikleri³⁶⁴ kovma kararı alır. Bununla birlikte Yunan

³⁵⁸ Vakıf, 6 Ekim 1929.

³⁵⁹ Vakıf, 7 Ekim 1929.

³⁶⁰ Vakıf, 12 Haziran 1930.

³⁶¹ Vakıf, 19 Ağustos 1930.

³⁶² Vakıf, 19 Eylül 1930; Akşam, 21 Eylül 1930.

³⁶³ Cumhuriyet, 21 Eylül 1930.

³⁶⁴ Yüzellilikler, Milli Mücadele sırasında düşman işbirlikçisi olarak görülen ve Türkiye'den sürgün edilen, hepsi üst düzey makamlarda yer alan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına verilen isimdir. İçişleri Bakanlığı tarafından

gazeteleri ve İstanbul'daki bazı gazeteler *"Umarız ki, Türkiye'de ekalliyetlerin (azınlıkların) başına bela olmuş Papa Eftim'i kovar."* demeye başladılar. Vakit gazetesi konu ile ilgili haberinde Papa Eftim'in bu vatanın evladı olduğunu söyleyerek, onu memlekete ihanet ettiği için kovulanlarla bir tutmanın hangi akıl ve mantığın eseri olduğunu sorarak Atina ve İstanbul'daki gazetelerin ağız birliği yapmasının arkasındaki nedenin açıklanmasını ister.³⁶⁵ Apoyevmatini gazetesi de Papa Eftim'in kendileri için bir şahsiyet olmadığını, kendisinin ruhaniyet kisvesini taşımaya layık da olmadığını, zaten Hristiyanlık cemaatinden kovulduğunu, Rum cemaatine iftira ettiğini, iki Rum kilisesini gasp ettiğini ve bu yüzden Rum cemaatin ona nefretle baktığını yazar. Devamında Yunanistan'ın Türkiye'ye hoş görünmek için bazı mürteci Türkleri kovmaya karar verdiğini, kendilerinin de Türk hükümetinden Papa Eftim için de aynı uygulamayı yapmasını ve iki kilisenin de kendilerine verilmesini belediklerini yazar. Vakit gazetesi ise buna cevaben bu kadar telaşa gerek olmadığını söyleyerek Papa Eftim'in dini ne olursan olsun, ruhaniliğini ister gerçek ister sahte olsun, onun sonuçta bir Türk vatandaşı olduğunu hatırlatır. Devamında Papa Eftim eğer bu iki kiliseyi gasp etmişse, bu durumda yüzelliliklerin Yunanistan'dan sürgün edilmesinin beklenmeden konunun yargıya taşınması gerektiğini söyler.³⁶⁶ 24 Kasım tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberinde de Ankara'da Papa Eftim'in yüzelliliklere mukabil hudut dışına çıkarılacağına dair malumat olmadığı yazar.³⁶⁷ Bu arada Patrikhane, İstanbul Rumlarına Papa Eftim'in kendilerini Müslüman yapacağını söyler ve onları kışkırtmaya başlar. Artık Rum çocukları Papa Eftim'in yolunu kesmekte, tükürmekte, taş atmakta ve her türlü fenalığı yapmaktadırlar. Cenevre'de bulunan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Atina ajansı muhabirine verdiği mülakatta kendisine sorulan Papa Eftim'in neden kiliseden çıkartılmadığı sorusuna *"Türkiye'nin laik bir devlet olduğunu ve bu nedenle papazların işine karışmadığını"* söyleyerek cevap verir. Papa Eftim bu açıklamalardan büyük bir memnuniyet duyar ve *"Eğer şimdi müstakil kilisemi bıraksam, onlara itihak"*

oluşturulan ilk liste başlangıçta 600 kişiden oluşmakta idi. Ancak Lozan Antlaşması'nın bir maddesinde sürgün edilecek insanların sayısının 150'yi geçmeyecek şeklinde öngörmesi üzerine bu liste ilk önce 300, ardından da 149 kişiye indirilmiştir. 150'likler adı verilen ve 23 Nisan 1924 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin oturumunda saptanan bu listeye 1 Haziran 1924 tarihindeki kararla "Köylü Gazetesi" sahibi Refet Bey de eklenerek nihai şekliyle 150 kişi olarak kabul edilmiştir.

³⁶⁵ Vakit, 24 Kasım 1930.

³⁶⁶ Vakit, 25 Kasım 1930.

³⁶⁷ Cumhuriyet, 24 Kasım 1930.

etsem beni aralarına alacaklar, aforoz kararını kaldıracaklar. O zaman ben-den iyisi bulunmayacak fakat ben hayatımın sonuna kadar onlarla mücadele edeceğim. Şimdiki hâlde kilisemin akarelerinden aldığım varyet ile geçinebi-liyorum. Aforoz ve boykottan müteessir olmakla beraber onlara asla serfuru (itaat) edecek değilim.”³⁶⁸ diyerek mücalesinde azimli ve kararlı olduğunun al-tını çizer.

Bazı gazetelerde Türk Ortodoksları Ruhani Reisi Papa Eftim'in tekrar Rum Ortodokslarla cenkleşmeye karar verdiği ve bu sebeple bütün kiliseleri zapt edeceği haberleri çıkmaya başlar. Papa Eftim bu haberi tekzip ederek kilise zapt etmek gibi bir maksadının olmadığı gibi bu konudan haberi de ol-madığını, ibadetin ise her yerde yapılabileceğini söyler.³⁶⁹ 1931 Eylül'ünde Papa Eftim, ikisi kız ikisi erkek dört çocuğunu Feyziati Mektebine yazdırır.³⁷⁰ İstanbul'da yayınlanan Rumca gazetelerden birisi Papa Eftim'in Türk-Yunan dostluğuna nifak soktuğu ve sınır dışı edilmesi gerektiği yönünde propagan-da yapmaya devam eder. Papa Eftim bu gazeteye cevaben kendisinin onlara her zaman Türklerle dost olmayı öğütlediğini, bu nedenle onların kendisini sınır dışı ettirmeye çalışacaklarına takdir etmeleri gerektiğini söyler.³⁷¹ Bu arada Patrik Fotius ve taraftarlarının kendisinin elinde bulunan kiliseleri zapt edeceği haberleri üzerine açıklama yapan Papa Eftim, kendisinin elinde Pa-naiya ve Hristo kiliseleri olmak üzere iki kilise olduğunu, Patrik Fotius'un ya-kında bu kiliselere gelerek ayin yapacağını söylediğini, bunu duyan bazı Rumların da iki kiliseyi zapt ederek kendisini dışarı atmak için teşkilatlandık-larını söyleyerek bunun kanunlara aykırı olduğunu ve zabitanın böyle bir du-ruma izin vermeyeceğini umduğunu ifade eder.³⁷²

Papa Eftim'e Bağlı Papaz Trantos'un Balıklı Rum Hastane-si'ndeki Şüpheli Ölümü ve Defnedilmesi Sürecinde Yaşananlar

“Seni şimdi biz geberteceğiz, sade seni değil fırsat düşünce Papa Eftim'i de, bütün Türk Ortodokslarını da!”

Papa Eftim'e bağlı papazlardan Trantos Kasım 1931'de hastalanır. İlk te-davisini yapan Kapayı namında bir doktor³⁷³ Trantos'a nüzul (felç) isabet etti-

³⁶⁸ *Vakit*, 25 Mayıs 1931.

³⁶⁹ *Vakit*, 1 Temmuz 1931.

³⁷⁰ *Vakit*, 27 Eylül 1931.

³⁷¹ *Vakit*, 8 Ekim 1931.

³⁷² *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1931.

³⁷³ *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1931.

ğini ve hastaneye kaldırılması gerektiğini söyler. Trantos, Fener Rum Patrikhanesi'nin etkisinde olduğunu düşündüğü Balıklı Rum Hastanesi'ne gitmek istemeyince Papa Eftim Gülhane Hastanesine müracaat eder, ancak olumlu cevap alamaz.³⁷⁴ Balıklı Rum Hastanesine yatırılan Trantos birkaç gün sonra vefat eder. *"Trantos'un yegane kabahati bize isnat edilen Rumluğun tarihî bir hata olduğu ve bizim Rum değil Ortodoks Türk olduğumuz kannatinde bulunmasıdır."* diyen Papa Eftim Trantos'un ölümü ile Vakit gazetesinde verdiği mükalatta ilgili şu sözleri söylemiştir:

"Hastane'de Trantos'u nasıl tedavi ettiklerini bilmiyorum. Yalnız şahitlerin ifadesi ile tespit edilmiş bir hakikat vardır ki o da şudur:

*Malumdur ki hastanelerde hastaların odasında sabaha kadar aydınlık bulunması icap eder. Bir gece yarısından sonra Trantos'un odasındaki elektrikler birden bire sönüyor ve odaya üç meçhul şahıs girerek hastanın üzerine hücum ediyorlar. 'Nihayet gebermeden elimize düştün. Seni şimdi biz geberteceğiz, sade seni değil fırsat düşünce Papa Eftim'i de, bütün Türk Ortodokslarını da böyle geberteceğiz!' diyorlar ve hastaya işkence yapıyorlar. Bu söylediklerimde mübalağa vardır zannedilmesin. Bu şahitlerden birisi hastanede bulunan ailesini ziyarete gelen Leonida Ef. , diğeri Trantos'u ziyarete giden madam Kleopatra, diğeri de Avukat İstimat Zihni Ef. dir. Zaten bu ciheti hastane müdürü de bizzat itiraf etmiştir. Zavallı hastaya yapılanlar bu kadarla da kalmıyor. Trantos hastaneye geldikten birkaç gün sonra Patrikhane'nin de tesiriyle 'Bu adam papaz değildir, ruhani sıfatı da yoktur.' diyerek cebren ve hiçbir sıhhi lüzum olmadan saçını sakalını traş ediyorlar. Nihayet Teşrinisanî'nin 29. Pazar günü bize papazın öldüğü haber verildi."*³⁷⁵

Trantos'un cenazesini muayene eden doktor da ölümü şüpheli bulur. Cenazenin elinin parmaklarının tamamıyla yandığını ve bununda elektrikle yapılmış olabileceğini tespit eder. Cenaze buradan morga nakledilir, perşembe günü de Panaiya Kilisesi'ne getirilir.³⁷⁶ Burada Papa Eftim tarafından cenazenin dinî ayini yapılır.³⁷⁷ Balıklı Rum Hastanesi müteveli heyeti başkanı M. Tsalis de mesele hakkında *"On on beş gün için bir papazın hastaneye kabulü için müracaat edilmişti. Kabul ettik. Fakat hastalık ilerlemiş olduğu için tedavi-*

³⁷⁴ Vakit, 6 Aralık 1931.

³⁷⁵ Vakit, 6 Aralık 1931.

³⁷⁶ Vakit, 6 Aralık 1931.

³⁷⁷ Hakimiyet-i Milliye, 5 Aralık 1931.

ler neticesiz kaldı. Hasta öldü.³⁷⁸ diyerek işkence iddialarına değinmeyen bir açıklama yapar. Cenaze Rum mezarlığına gömülmek üzere Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı Balıklı Kilisesi'ne gönderilir. Cenazeyi götürenler Balıklı Kilisesi'nin "Papa Eftim'e bağlı bir papazın yeri kilise değil bamyta tarlasıdır!" diyerek cenazeyi kabul etmediğini Papa Eftim'e telefonla bildirirler.³⁷⁹ Cenazenin kabul edilmemesinin sebebi gerek Papa Eftim'in gerekse ona bağlı olanların Fener Rum Patrikhanesi tarafından aforoz edilmiş olmalarıdır.³⁸⁰ Kilise, Papa Eftim'e bağlı bu papazı Ortodoks olarak görmemektedir. Papa Eftim bu durum karşısında resmî makamlara başvurur. Trantos'un cenazesinin umumi mezarlığa defnedilmesine karar verilir. Bu kararı tebliğ etmek üzere görevlendirilen memur ile birlikte Papa Eftim, Balıklı Kilisesi'ne gelirler. Buradaki görevliler hem Papa Eftim'in hem de görevli memurun üzerine yürüyerek boğazlarına sarılırlar. Bu sırada iki kişinin ellerindeki mavzerlere mermi sürüklerini gören Papa Eftim ve görevli memur oradan ayrılırlar.

Papa Eftim, cenaze tekrar getirilip Panaiya Kilisesi'ne konulduktan sonra İstanbul Vali Muavini Fazlı Bey'i ziyaret eder.³⁸¹ Bu adamın Türk muhibbi olmasının suç sayıldığını söyleyen³⁸² Papa Eftim vaziyeti izah ederek Valiliğin olaya müdahale etmesini ister. Fazlı Bey kanun dairesinde icap eden şeylerin yapılacağını söyler. Trantos'un cenazesinin papazlara ait bir paralı bir kabristana defnedilmesine karar verilir.³⁸³ Cenaze, Balıklı'daki bu kabristana merasimle defnedilir. Papa Eftim de "Nihayet adamcağızı gömdük." der.³⁸⁴ Patrik II. Fotius da İstanbul Valiliğine birkaç telgraf göndererek bu kararı protesto eder.³⁸⁵ Vali Muavini Fazlı Bey gazetecilere Patriğin Valiliğe bu mesele hakkında birkaç telgraf gönderdiğini, Patrikhane'nin görevinin ruhani olduğunu ve protesto telgraflarına cevap vermeye lüzum görmediğini söyler.³⁸⁶

Papa Eftim zaten Trantos'un hastanede gördüğü işkence sonrasında ikinci defa felç geçirdiğini ve bu sebeple vefat ettiğini³⁸⁷ düşünmektedir. Bunun üzerine cenazenin tam sekiz gün Panayia Kilisesi ile Fener Rum Patrikhanesi arasında mekik dokuduktan sonra ancak gömülebilmesi, Papa Eftim

³⁷⁸ *Vakit*, 4 Aralık 1931.

³⁷⁹ *Vakit*, 4 Aralık 1931.

³⁸⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, 5 Aralık 1931.

³⁸¹ *Vakit*, 6 Aralık 1931.

³⁸² *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1931.

³⁸³ *Vakit*, 7 Aralık 1931.

³⁸⁴ *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1931.

³⁸⁵ *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1931.

³⁸⁶ *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1931.

³⁸⁷ *Vakit*, 6 Aralık 1931.

ile Fener Patrikhanesi arasındaki havayı iyice sertleştirmiştir. Bu arada bazı Rum gazeteleri yaşanan cenaze olayının Türkiye'deki Rum azınlığı cebren Türkleştirmek için belirli bir program takip edildiğine delalet olduğunu yazmaya başlamıştır. Vakit gazetesi yazarı Mehmet Asım da bu iddialara cevaben Türkiye'nin Lozan Antlaşması çerçevesinde kabul edilen azınlık haklarına tamamen riayetkâr olduğunu ancak azınlıklar için mevcut olan bu hukukun hiçbir zaman İstanbul Rumlarına Türklerden fazla bir hak vermeyeceğini yazmıştır.³⁸⁸

Papa Eftim'in Fener Rum Patrikhanesi'ne Katılacağı Yalanı ve Papa Eftim'in Tekzibi

İstanbul'da Rumca yayınlanan gazetelerden Metaritmisis gazetesi, Papa Eftim'in birkaç yıldan beri işgal ettiği Galata'daki Kalaftyani ve Hristos Kiliselerini Rum cemaate geri vereceğini ve Fener Rum Patrikhanesi'ni Ortodoksluğun başı olarak kabul ettiğini³⁸⁹ yazar. Akşam gazetesi konuyla ilgili olarak Papa Eftim'in *"Patrikhane ile iltihafınının dinî değil siyasi olduğunu, bu haberi teyit ettiğini, şimdiye kadar iki kiliseyi siyasi maksatla işgal altında bulundurmuş olduğunu, şimdi Rumca gazeteler tarafından siyasi akideleri kabul edilince kiliseleri iadeye karar verdiğini"* söyleyerek çıkan haberleri teyit ettiğini yazmıştır.³⁹⁰ Aynı günlerde İstanbul Vali Muavini Fazlı Bey de gazetecilere *"Gazete imtiyaz sahibi Papa Doplo Efendî'nin kendisiyle görüşüğünü, kendisinin de esasen din ve kilise işlerinin hükümetin, dolayısıyla Vilayetin ilgilendiği konular olmadığını, ancak şahsi kanaati sorulacak olursa din ve mezhep mensuplarının kendi mezheplerine ait işlerin tanziminde serbest olmaları gerektiğini düşündüğü"* şeklinde bir açıklama yapmıştır.³⁹¹ Yunanistan Başbakanı Çaldaris ise Ankara'da iki ülke arasındaki azınlık meselelerinin halli için yapılan toplantı ile ilgili basına şu sözleri söylemiştir:

"Ankara'da yapılan Türk-Yunan müzakerelerinin mahiyeti ve inkişafı (gelişmesi) hakkında Yunan gazetelerinde yazılan şeyler doğru değildir. Ankara'dan aldığımız son haberler sevinç verecek kertededir. Yalnız şunu söyleyeyim ki; Türk inkılabının veçheleri muhafaza edilmekle beraber, Yunan noktai nazarı da tatmin edilmektedir. Papaz cübbesi yoktur. Ankara'daki görüşmeler hakkında size şunu söyleyeyim ki Papa Eftim, Galata'daki iki kiliseyi bu ve bu iki kiliseye ait emlakı boşaltacaktır. Bu nokta

³⁸⁸ Vakit, 16 Mart 1932.

³⁸⁹ Akşam, 22 Şubat 1932.

³⁹⁰ Akşam, 24 Şubat 1932.

³⁹¹ Vakit 25 Şubat 1932.

Ankara'daki görüşmelerin nasıl fevkalade bir samimiyet içinde geçtiğini gösterir.”³⁹²

Papa Eftim ise, Cumhuriyet gazetesinin “Papa Eftim Efendi Kiliselerin Devri Haberini Tekzip Ediyor” başlıklı haberinde yayınlanan şu sözleri ile Patrikhane ile birleşmek gibi bir niyeti olmadığını kesin bir şekilde dile getirmiştir:

“Benim maksadım birleşmek değildir. Eğer Rumluğu terk ederler, çocuklarını Türk mekteplerine gönderirler, lisanlarını Türkçe kabul ederler, ibadetlerini Türkçe yaparlarsa o zaman birleşmeyi kabul ederim!”³⁹³

Türk Ortodoks Kilisesi'nde Dil Reformu, Türkçe İbadetin Başlaması ve Fener Rum Patrikhanesi'nin Tepkisi

Papa Eftim, millî idealinin bir gereği olarak bütün kutsal ayinlerde okunan duaları ve ilahileri Türkçeye çevirmeye karar verir. 31 Mart 1933 Cuma günü Panayia Kilisesi'ndeki³⁹⁴ bir ayin sırasında bestelediği Türkçe ilahi ve dualardan birkaçını yavaş yavaş ve cemaatin yüreğine ruhani bir zevk verecek şekilde okumaya başlar. Gerçekten de ayindekiler bu durumdan çok hoşlanırlar ve duaların her cümlesinin sonunda “*Amiîn.*” diyerek bu sevinç ve memnuniyetlerini tasdik ederler.³⁹⁵ Papa Eftim bu konu ile ilgili şunları söyler:

“Müslüman Türkler nasıl kendi ibadetlerini kendi dilleriyle yapıyorlarsa Ortodoks Türklerin de ibadetlerini kendi öz dilleri ile yapmalarından tabii ne olabilir?”³⁹⁶ Bunun için bir encümen toplandı, Ortodoksluk dinine ait bütün dualar Türkçeye tercüme ediliyor. Kendi dilimizle ibadet etmemiz, dua okumamız, daha müessir, daha tabii, daha iyi oluyor. Biz meselede Müslüman kardeşlerimizden daha ileri gittiğimizi zannediyoruz. Çünkü camilerde yalnız ile kamet Türkçedir. Biz ise bütün ibadetimizi Türkçe yapıyoruz ve yapacağız. Diğer Ortodoks kiliselerinin de bize ayak uyduracaklarını zannediyoruz. **Türk Ortodoksları bu inkılapta da Büyük Gazi'nin izinde yürüyeceklerdir.** Cumhuriyet hükümetinin bu isabetli ve şuurlu işlerdeki her türlü karar ve hareketlerini benimseyeceğiz. Mesaimiz devam ediyor. Yakında Ortodoksluk mezhebinin bütün dualarını bir kitap halinde Türkçe neşrederek bütün Türk Ortodoksluğu aleminde temime çalışacağız.”³⁹⁷

³⁹² Kurun, 30 Aralık 1934.

³⁹³ Cumhuriyet, 25 Şubat 1932.

³⁹⁴ Cumhuriyet, 2 Nisan 1933.

³⁹⁵ Cihangir, a.g.e. , s.270.

³⁹⁶ Vakıf, 3 Nisan 1933.

³⁹⁷ Cumhuriyet, 2 Nisan 1933.

Türkçe ile ilk dini Merاسim yapıldı

Türk ortodokslarının reisi Papa Eftim Efendi, bir müddettenberi kendi ta-
raftan olan avukat, gazeteci, muallim
gibi okur yazarlardan mürekkep bir
heyet topluyarak dil inkişafı için kutsal
sehaunda çabasına başlamıştır.

Bu heyet, Papa Eftim Efendinin ri-
yasatında Galata'daki kilisede munta-
zaman toplanarak ortodokslara ait du-
aları, İlahileri Türkçeye çevirmeye ça-
lışmaktadır.



Cumhuriyet, 2 Nisan 1933.

Papa Eftim'in ilahi ve duaları Türkçe okumaya başlaması Fener papazla-
rını son derece öfkelenendirir. Rum gazeteleri de, Grek dili ile yazılan dualar ve
ilahilerin Türkçeye çevrilmesi ve kilisede okunmasının dinin icablarına hiç de
uygun olmadığını, bu durumun cemaati kiliseden soğutacağını iddia ederek
Papa Eftim'e karşı ateş püskümeye ve onu acımasızca eleştirmeye başladılar.
Bütün bu eleştirilere kulak tıkayan Papa Eftim, Bağımsız Türk Ortodoks Kili-
sesi'nin varlığını ilkelendirmenin ve kuvvetlendirmenin gurur ve mutluluğunu
yaşamaktadır. Papa Eftim'in hakkında yapılan olumsuz eleştirilere aldırmadı-
ğını gören Fener papazları Papa Eftim'i para ile satın alabilecekleri gafletine
düşererek ona yüksek miktarda para teklif ederler. Papa Eftim çeşitli eller ta-
rafından kendisine sunulan banka çeklerinin elinin tersi ile itmesi Fener pa-
pazlarını hayrete düşürür. Papa Eftim'in gözünü para ile boyamanın imkânsız
olduğunu anlayan Fener Papazları, Papa Eftim'in kabul etmediği bu parayı
onu sindirmek için tertip ettikleri hain planlarının finansal kaynağı olarak kul-
lanmaya karar verirler. Plan gereği Papa Eftim ile aile ve akrabaları; evlerin-
de, sokakta ve görüldükleri her yerde Patrikhane'nin yüksek ücretle tuttuğu
adamlar tarafından küfür ve taciz edileceklerdir. Türk Ortodoks Kilisesi taşla-
nacak, soyulacak ve Kilise'ye girip çıkanlara çeşitli sarkıntılıklar yapılacaktır.
Türk Ortodoksluğu için çalışanlar ve Türk Ortodoksluğuna mensubiyet iddia
edenlerin evlerine papazlar gönderilerek kendileri ve ailelerine Türk Orto-
doksluğu aleyhinde telkin ve propaganda yapılacak, buna rağmen yola gel-
meyenlerin aileleri arasına yuva yıkacak derecede nifak sokulacak, bunlar-
dan Rum kurumlarında çalışanların işlerine son verilecek, serbest çalışanlar
ise boykot edileceklerdir. Papa Eftim'in kiliselerine gitmeye devam edenlere,
Papa Eftim'in verdiği konferanslara gidenlere, Türk Ortodokslarına işverenle-
re veya onların yanında çalışanlara gerekli uyarılar yapılacak ve yola gelme-
yenler aforozla tehdit edilecektir. Patrikhane'nin giriştiği bu Bizans entrikası

da işe yaramamış ve finansal kaynağın bitmesi ile Patrikhane papazları ve bunlara yardımcılık yapan Rum milliyetçileri bu mücadeleden usanmışlardır.³⁹⁸

Papa Eftim'e bu sefer de Yunanistan'dan bir tehdit mektubu gelmiştir. Mektupta Papa Eftim'e hitaben şöyle denilmektedir:

*"Vay Anadolu'nun bilmem hangi yerinden gelmiş papaz! Başına birkaç kimseyi toplayıp ayin yapacağına geldiğin yere çekilip gitsen daha iyi yaparsın ve zorla girdiğin iki kilisenin anahtarlarını gitmeden evvel Patikhane'ye teslim edersin. Böyle yaparsan senin hakkında hayırlı olacak. Aksi takdirde gelip seni öldüreceğiz ve sokaklarda sürüm sürüm sürüleceğiz. Bu tehdidimize ehemmiyet vermemezlik etme. Sözümüzü geç de olsa muhakkak yerine getirenlerdeniz."*³⁹⁹

Diğer taraftan Papa Eftim'e başka ölüm tehditleri geldiği, hatta birkaç kişinin Papa Eftim'i dövdükleri yönünde haberler çıkmaya başlamıştır. Papa Eftim taraftarları ise dayak hadisesini tekzip etmişler, tehditlere gelince de bunların hemen her zaman gelmekte olduğunu teyit etmişlerdir.⁴⁰⁰ Papa Eftim de tehdit mektubu ile ilgili şunları söylemiştir:

*"Bir hafta önce Atina'dan bana bir tehdit mektubu geldi. Bu mektupta idarem altındaki kiliseleri derhâl Patrikhaneye teslim etmediğim takdirde intikam alınacağı yazıyordu. Mektubu zabıtaya tevdi ettim. Böyle şeylere hiç ehemmiyet vermeyerek vazifeme devam ediyorum. Bu tehdit mektubuna tertip ettiğimiz Türkçe ayinlerin sebebiyet verdiğini zannediyorum. İstanbul'da Rum'um diyenlerin hemen hemen yarısı Türk Ortodokslardır layıkıyla Rumca bilmezler. Bunlar bizim Türkçe ayinlerimizi çok memnuniyet ve alaka ile karşıladılar. Herhâlde zamanı gelince bunların bulundukları mıntikalardaki kiliselerde müstakil Türk Ortodoks cemaatine iltihak edeceklerdir. Zaten Fener'deki başpapazlıkla bazı kiliseler arasında ihtilaf vardır. Bu ihtilafların kiliselerin istiklaliyle neticeleneceğini zannediyorum. Bana dayak atıldığı şayiisi doğru değildir. Yalnız düşmanlarım kanuni cürüm teşkil etmeyen bazı tecavüzler tertip ediyorlar. Mesela sokaktaki bazı çocukları musallat ederek iz'aç etmeye (tedirgin etmeye) çalışıyorlar."*⁴⁰¹

³⁹⁸ Cihangir, a.g.e. , s.269-273.

³⁹⁹ Vakıf, 23 Mayıs 1933.

⁴⁰⁰ Cumhuriyet, 23 Mayıs 1933.

⁴⁰¹ Cumhuriyet, 24 Mayıs 1933.

Bu arada Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı Cibali Kilisesi papazı Teofilos ile kilise meclisi arasında bir ihtilaf çıkmış bunun üzerine Sen Sinod Meclisi bu papazı Hasköy'e tayin etmiştir. Fakat Teofilos Efendi, Hasköy kilise meclisi tarafından iyi karşılanmadığından tekrar Cibali Kilisesi'ne dönmüş ve mevkiine oturmuştur. Sen Sinod, Teofilos Efendi'ye Hasköy Kilisesi'ne gitmesi için bir gün mühlet vermiştir.⁴⁰² Bu meseleyi çıkaranın Papa Eftim olduğu söylenmeye başlanmıştır. Diğer taraftan hükümet, azınlıklara ait dinî müesseseler üzerinde mevzuatta düzenlemeye giderek dinî müesseselere mensup mektep ve hastanelerin belli bir zamanda tasfiye edilmesini ve buraların cemiyetler kanununa göre teşekkül edilecek hayır cemiyetlerine verilmesini öngörmektedir. Ayrıca yeni düzenlemeye göre muhtelif şehirlerde bulunan dinî müesseseler haddi hiçbir rabita kalmayacak, cismani meclisler de lağv olunacaktır. Dinî müesseselerin mal satın almaları ve mala sahip olmaları belli bir şekle bağlanacak, bu müesseseler ancak idarelerine yetecek kadar mala sahip olabileceklerdir. Fener Patrikhanesi yapılması düşünülen bu düzenleme ile ilgili; zaten hiçbir hususi imtiyazlarının, cismani meclislerinin ve hastanelerinin olmadığı, ellerinde yalnız Heybeliada Papaz Mektebinin kaldığı, bunun da papaz yetiştiren tek mektep olduğu için Patrikhane'den ayrılmasının mümkün olamayacağı şeklinde görüş bildirmiştir. Papa Eftim ise konunun kendilerini alakadar etmediğini çünkü kanunun, azınlıkların dinî müesseseleri için çıkartılacağını, kendilerinin azınlık değil Ortodoks mezhebinde Türkler olduklarını ifade etmiştir.⁴⁰³

Papa Eftim'in Yedi Gün Dergisine Verdiği Mülakat: "Tabancalı Papaz Papa Eftim"

19 Nisan 1933 tarihli Yedi Gün dergisinde *"Asri (çağdaş) Bir Papaz Papa Eftim Efendi Muharririmize Kavgalarını Anlatıyor"* başlıklı bir haber yayınlanmıştır. Yazar Hikmet Feridun, Papa Eftim'in Partik Grigorios'la olan mücadelesi sırasında Patrikhane'ye el koyduğu süreçle ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

"Papa Eftim Efendi'den bahseden bir Rum bana 'Papa Eftim Efendi'nin bir ismi de tabancalı papazdır. Fener Patrikhanesi Rumları ona tabancalı papaz ismini koymuşlardır.' demişti. O aklıma geldi, sordum. Güldü. 'Başımdan ne maceralar geçti ne maceralar...' dedi. 'Tabancalı papaz... Beni bu isimle mahkemeye bile verdiler.' Sonra anlattı. Papa Eftim Efendiye bu isim şundan konmuş. Fener Patrikhanesi ile Papa Eftim'in arası açılmış. Patrikhane'deki Sen Sinod Meclisi vaktiyle yolsuz bir inhi-

⁴⁰² *Hakimiyet-i Milliye*, 27 Mayıs 1933.

⁴⁰³ *Vakit*, 9 Haziran 1933.

tapla (seçimle) Papa Eftim Efendi'nin istemediğini birini Patrik intihap etmişler. Eftim Efendi de bir akşam kendi adamları ile Patrikhane'yi zapt etmiş. Patriği yerinden indirmiş. O zaman Patrikhane rahipleri öyle korkmuşlar ki 'Papa Eftim Efendi tabanca elinde Patrikhane'ye girdi. Hepimizi korkuttu. Patrikhaneyi zaptetti' diyerek mahkemeye gitmişler. Papa Eftim Efendi beraat etmiş, fakat Tabancalı Papaz ismi kalmış. Eftim Efendi daha birkaç kere Fener Patrikhane'sini böyle istila etmiş. Papa Eftim Efendi 'fakat' diyor, 'Aleyhtarlarımla çok uğraşmak lazım geldi... Arkamdan binlerce kişinin sokakta yuha diye bağırıldığını işittim. Burada herkes bilir ya, daha bir buçuk ay evveline kadar sokağa çıkamıyordum. Çoluğum çocuğum da öyle. Çıkınca aleyhtarlarım hep arkamıza takılır, yapmadıkları hakaret kalmazdı. Şimdi şimdi biraz hafifledi.'⁴⁰⁴

Papa Eftim'in tam manasıyla bir dünya adamı, çağdaş bir reis-i ruhani olduğunu, sinemaya ve maçlara gittiğini, gazete romanlarını muntazaman takip ettiğini belirten Hikmet Feridun, yazısını şu sözlerle noktalamıştır:

"Papa Eftim Efendi'yi ben Ortodoksların Napolyon Bonapart'ına benzetirim. Millî Mücadele'den evvel Eftim Efendi, Keskin denilen küçük bir kazada küçük bir köy kilisesinde metropolit vekili idi. Fakat için için kaynayan iradeli bir metropolit vekili... Fener Patrikhanesi ile uğraşiyor. Millî Mücadele senelerinde büyük hizmetler görüyor. Tek başına Keskin'de koskocaman bir hastane kuruyor. Hastanenin başına geçip büyük hizmetlerde bulunuyor. Anadolu Ortodokslarının mümessili olarak İstanbul'a geliyor ve iki defa Fener Patrikhanesi'ni zapt ediyor. Aradan birkaç sene geçtikten sonra bir de bakıyoruz ki, Keskin kasabasında küçük kilisenin papaz vekili koskocaman bir reisi ruhani olmuş."⁴⁰⁵

Ruhanilerin Mabet ve Ayinler Dışında Dinî Elbiseler Giymesini Yasaklayan Kanun ve Papa Eftim'in Desteği

3 Aralık 1934 tarihinde toplanan TBMM'de, "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun" oylanarak kabul edilmiş,⁴⁰⁶ Kanun'un 1. maddesinde yer alan "Hangi din ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar ruhanilerin mabet ve ayinler haricinde ruhani kisve taşımaları yasaktır." hükmü uyarınca din görevlilerinin sivil hayatlarında dinî kıyafetler giymeleri yasaklanmıştır. Papa Eftim, bu kanunun çıkmasından memnuniyet duymuştur. Türk Ortodoks Kilisesi İç

⁴⁰⁴ Yedi Gün, 19 Nisan 1933.

⁴⁰⁵ Yedi Gün, 19 Nisan 1933.

⁴⁰⁶ TBMM, ZC, C.XXV, s.78.

Nizamnamesi ile zaten kendi cemaatine mensup ruhanilerin dışarıda ruhani kılıkla gezmeleri yasak edilmiştir. Saç sakal bırakmak da zorunlu değildir. Papa Eftim'e göre din adamları yalnız ibadet yerinde ruhanidirler.⁴⁰⁷ Onun dışında serbestçe hareket etmelerinde bir mani yoktur. Papa Eftim sivil kıyafetleri ile gazetelere verdiği mülakatlarda da bu kanunun çıkmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir.

Ermeni Ruhani Meclisi de Papa Eftim gibi düşünmektedir. Ruhani Meclis, Haber Akşam Postası gazetesine verdiği beyanatla düzenlemeden memnuniyetini ifade etmiştir.⁴⁰⁸

Diğer taraftan dinî kıyafetleri giyme konusunda hassas olan Fener Rum Patrikhanesi bu kanunun yürürlüğe girmesini hoş karşılamamıştır. Konuyla ilgili olarak Yunanistan Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin Atina büyükelçisiyle görüşerek Rum din adamlarının kanunun hükümlerinden istisna tutulmasını istemiştir. Yunanistan basını konuyu yakından izlemiştir. Bu politikanın antiklerikalizm olduğu dile getirilmiş, Yunanistan Başbakan'ının yapılacak düzenleme ile ilgili olarak eleştirileri ve konunun takipçisi olacaklarına dair beyanatlari Yunan gazetelerinde yayımlanmıştır. Bu arada Venizelos, kamuoyunu yatıştırmacı açıklamalarda bulunmuş ve kanunun Ortodoks din adamlarını değil, Müslüman din adamlarını hedef aldığını ifade etmiştir.

Fener Rum Patriği doğrudan Başbakan İsmet Paşa'ya başvurarak isteklerini arz etmiş, ancak olumlu bir cevap alamamıştır.⁴⁰⁹ Ancak Bakanlar Kurulu, bu kanun yürürlüğe girdikten yaklaşık altı ay sonra, 12 Haziran 1935'te kanunun tanıdığı yetkiye dayanarak Diyanet İşleri Başkanı, Rum Patriği, Türk Ortodoks Patriği, Ermeni Patriği, Katolik Ermeni Başepiskoposu, Hahambaşı Vekili, Protestan Ermeni Ruhani Reisi ve Katolik Rum Episkoposu'na⁴¹⁰ mabetler dışında da dinî kıyafetleri kullanabilmeleri iznini vermiştir. Yapılan düzenleme ile birlikte Papa Eftim de sivil hayatta ruhani elbiseler ile dolaşabilme hakkını kazanmıştır. Papa Eftim hükümetin müsaadesinden istifade edip etmeyeceği sorularına *"Bilirsiniz ki ben öteden beri sokakta herkesin giydiği elbise ile gezerim. Hükümetin lütfunu bana dün gece haber verdiler. Bunun*

⁴⁰⁷ Kurun, 30 Kasım 1934.

⁴⁰⁸ Halil Şimşek, "Türk İnkılâbı ve Azınlıklar", 38. ICANAS Kongresi, TOBB Üniversitesi, Ankara 2007, s.2977.

⁴⁰⁹ Şimşek, a.g.b. , s.2977.

⁴¹⁰ Sivil hayatta ruhani kıyafetle dolaşma yetkisi verilenler: Diyanet İşleri Başkanı Rifat Bey, Fener Rum patriği Fotios, Ermeni Grigorian Patriği Mesrup Naroyan, Muş Katolik Reisi Vahan Koçaryan, Hahambaşı İsak Şaki, Ermeni Protestan Reisi Vaton Mıgırdıç, Rum Katolik Reisi Baruhas Diyonis, Türk Ortodoks Reisi Papa Eftim. Bkz: *Akşam*, 23 Haziran 1935; Kurun, 24 Haziran 1935.

üzerinde idare heyetimizi toplayarak kendilerine durumu bildirdim. Onlar da hükümetin emrine göre özel tüzüğün ruhani elbise ile sokağa çıkabileceğim şeklinde değiştirilmesine kara verdirler. Bununla beraber ben her zaman ruhani kıyafetle sokağa çıkmaya lüzum görmediğimden ihtiyaç olmadıkça sokağa yine sivil kıyafetle çıkacağım"⁴¹¹ şeklinde cevap vermiştir.

Fener Rum Patrikhanesi ise bu seferde ruhanilerin saç ve sakallarını traş ettiremeyeceklerini ve umumi yerlerde oturamayacaklarını bildiren bir genelge yayınlamıştır.⁴¹² Bu konuda daha önce Yedi Gün dergisine konuşan Papa Eftim, Fener Papazlarının İstanbul'dan Avrupa'ya seyahat ettikleri zaman pasaportlarının çıkarılmasından sonraki ilk işlerinin saç ve sakallarını traş ettirmek ve ruhani kıyafetlerden arınmak olduğunu, Avrupa'da Papaz kıyafeti ile dolaşmaları durumunda limon kabuğuna tutunacaklarını beyan ederek, ruhanilerin saç ve sakallarının kesilmesi taraftarı olduğunu ortaya koymuştur.⁴¹³



Cumhuriyet Gazetesi, 15 Haziran 1935

Papa Eftim'in basında yer alan bazı açıklamaları, Yunan gazetelerinin Türk gazetelerini "ruhanilerin kılık kıyafetleri konusunda Papa Eftim'in görüşünü sordukları ve bu konuyu haber yaptıkları için" eleştirmelerine neden ol-

⁴¹¹ Cumhuriyet, 24 Haziran 1935.

⁴¹² Cumhuriyet, 15 Haziran 1935.

⁴¹³ Yedi Gün, 19 Nisan 1933.

muştur. Cumhuriyet gazetesi muhabirleri, Atina'da yayınlanan ve kendilerini Papa Eftim'le mülakat yaptığı için eleştiren Eleftron Vima gazetesine cevaben yayınladıkları haberde kendilerinin Papa Eftim'i Rum Patriği olarak görmediklerini ve Rum Kiliselerinin iç işlerine karışma niyetinde de olmadıklarını, ancak söz ve yazı serbestliği olan bu memlekette Papa Eftim'in söylediklerini de kimseye tecavüz etmemek şartıyla yayınlanacaklarını⁴¹⁴ ifade etmişlerdir.

Bu arada Papa Eftim, çocuklarının isimleri Türkçe isimlerle değiştirmiştir. Konuyla ilgili *"Adlarımızı Kanun'un emrettiği şekilde daha çok düzelteceğiz. Ülkümüz Türk yurttaşlarımızla aramızda din ayrılığından başka bir fark bırakmamak, kül halinde öz Türk olarak yaşamaktır. Esasen biz ayrı bir cemaat, ayrı bir ekalliyet (azınlık) tanımadığımız için ayrı bir teşkilat da tanımıyoruz. Ayrıca mektep, hastane açmaya da lüzum duymaz çocuklarımızı devlet mektep ve hastanelerine göndeririz."* diyen Papa Eftim, en büyük çocuğu Yorgo'nun adını Turgut, Aris'in adını Selçuk, Marika'nın adını Yıldız, Polina'nın adını Belge, Atal'ın adını da Günaydın koymuştur.⁴¹⁵

Papa Eftim'in Tavsiyesiyle İstimat Zihni Bey'in Türk Ortodoks-larını Temsilen Milletvekili Seçilmesi ve Sonrasında Yaşananlar

Fener Rum Patrikhanesi ile mücadelesini yılmadan sürdüren Papa Eftim, Balıklı Rum Hastanesinin Türk Ortodoks Kilisesine intikali için uğraşmaktadır. Yetkili makamlardan müteveli (yönetici) heyetinin seçilmesi için izin çıkınca hastanenin ellerinden gitmek üzere olduğunu anlayan Fener papazlarını bir telaş sarar. İstimat Zihni Bey de hastanenin müteveli heyeti içinde yer almak istemektedir. Daha önce Papa Eftim'in aleyhinde faaliyetlerde bulunan İstimat Zihni Bey, onun kendisini affetmeyeceğini düşünerek araya yine Papa Eftim'in geçmişte kendisini tanıştırdığı siyasetçileri araya koymama karar verir. İstanbul Vali Muavini Fazlı Bey, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'dan aldığı bir mektubu Papa Eftim'e vererek ondan İstimat Zihni Bey'le barışmasını ister. Papa Eftim bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Bununla beraber, İstimat Zihni Bey yapılan seçimde Papa Eftim'in listesinden seçildiği gibi hastane müteveli heyeti başkanı da olur.⁴¹⁶ Bu arada Cumhuriyet Halk Fırkası Başkanlık Divanı ile Genel İdare Heyeti ve Fırka Meclis Grubu İdare Heyeti, 2 Şubat 1935 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlığında toplanır. Toplantıda yeni seçimlerde izlenecek politika, bağımsız milletvekillerinin sayıları ve seçilecekleri yerler üzerinde durularak

⁴¹⁴ Cumhuriyet, 9 Aralık 1934.

⁴¹⁵ Kurun, 30 Kasım 1934.

⁴¹⁶ Cihangir, a.g.e. , s.297.

gayri müslim unsurlardan bağımsız milletvekili seçilmesi de kararlaştırılır.⁴¹⁷ Siyasete girmeye sıcak bakmamakla birlikte Türk Ortodokslarını temsil eden birisinin Meclis'te bulunması gerektiğini düşünen Papa Eftim, hükümet yetkililerine cemaatini temsilen İstimat Zihni Bey'in milletvekili seçilmesini tavsiye eder. Papa Eftim'in desteğini alan İstamat Zihni Bey "*Öteden beri götüğüm mefkûre ve gaye peşinde yürürken engel olacak azınlık mümessili değil ulusun sayılabılır olarak seçilmek istiyorum. Meclis'te de bu gayeyi takip edeceğim. Koyu milliyetperver Türk Ortodoksu, Türk yurttaşıyım. Cumhuriyetçi olmakla beraber devletçi, halkçı, laik ve inkılapçıyım. Bütün emelim sırf Türklüğe, Türk Cumhuriyeti'ne bütün kudretimle çalışmaktır. Ta küçüklüğümünden beri büyüdüğüm Türk mekteplerinde ve Türk topraklarında aldığım vatan ve Türk duygularını rehber yaparak daima ulu önderimizin çizdiği hatlar ve çizgiler içinde vakf-ı nefis etmeği namus borcu bilirim.*" diyerek adaylığını açıklar.⁴¹⁸ Berc Keresteciyan, Doktor Tabtas ve Doktor Abrayava Marmaralı⁴¹⁹ ile İstimat Zihni Bey de Eskişehir'den bağımsız milletvekili seçilir.⁴²⁰

İstimat Zihni Bey'in TBMM'ye girmesi Yunan basını tarafından epeyce eleştirilmiştir. Osmanlı Mebusan Meclisinde bir dönem Aydın milletvekili olarak görev almış şimdiki Yunan Muavenet-i İctimaiye Nazırı Emanoilidis Atina'da yayınlanan Patris gazetesindeki makalesinde, Papa Eftim'in avanesinden birinin mevcut olmayan Türk Ortodoksluğunu temsilen Meclis'e girmesinin Patrikhane meselesini tekrar gündeme getirdiğini, Patrikhane'yi kurtarmak için Kıbrıs ya da Aynoroz'a nakletmekten başka çare kalmadığını ifade etmiştir. Atinakia Nea gazetesi de "*TBMM'ye iki Rum mebusun girmesini memnuniyetle selamlayacaktık. Fakat bunlardan birinin Papa Eftim'in adamı İstimat Zihni olduğunu gördük ve Meclis'te yalnızca bir sayılabılır (mibusun) Rumların vekili olacağını anladık. Diğer Papa Eftim çetesini temsil etmektedir.*" diye söze başlayarak Papa Eftim'e ağır hakaretler etmiştir.⁴²¹ Papa Eftim ise basına yaptığı açıklamalarda Yunan gazetelerine şu cevabı vermiştir:

"Yunan gazetelerinin Türk Ortodokslarına ve bilhassa bana ve bizden sayılabılır olan Bay İstimat Zihni Özdamar'a olan hücumlarını okudum. Bu haksız hücumlara karşılık vermeyi zaid görüyorum. Bazı Yunan gazeteleri bizim Rumları Türkleştirmek istediğimizi söylüyorlar ve bize küfür ediyor-

⁴¹⁷ Yetim- Erşan, a.g.b. , s.9-10.

⁴¹⁸ Aynı Bildiri, s.10

⁴¹⁹ Kevser Göral, *Avram Galante'nin Hayatı ve Eserleri*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.16.

⁴²⁰ Cihangir, a.g.e. , s.297.

⁴²¹ *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1935.

lar. Biz bir mefkure sahibiyiz. Bunu on on beş sene evvel ilan ettik ve bütün dünya gibi Yunanistan da öğrendi. Biz Türkiye'de Türk olarak Türk ulusuna karışmış olarak yaşamaktayız. Mefkuremizi kabul ettirmek için kimseye cebrimiz, tazyikimiz yoktur. Bu bizim şahsi kanaatimizdir. Türk-lüğün büyük önderimiz Kemal Atatürk'ün son neşrettiği beyannamesi ile de tamamiyle anlaşılan yüksek ideali ulusal birlik, ulusal kültür ve ulusal duygudur. Bu noktai nazardan memleketteki yurttaşlar arasında zerre kadar ihtilaf tanımıyoruz. Bu akideyi tanımayan ve ayrı yaşamak isteyen azlıklara ne bir tazyikimiz ne de bir cebrimiz vardır. Ve bu memlekette böyle bir azlık tanımıyoruz.⁴²²

İstimat Zihni Bey 5 Ağustos 1946 tarihine kadar milletvekilliği yapmıştır. Cihangir ve Ergene'ye göre İstimat Zihni Bey milletvekili seçildikten sonra tekrar Papa Eftim'e cephe almış, Fener Patrikhanesi'nin direktifleri doğrultusunda harekete geçerek Balıklı Rum Hastanesinden başta Yusuf Bey olmak üzere Papa Eftim'in adamlarını tek tek uzaklaştırmıştır.⁴²³

Atatürk'e Suikast İddialarına ve Papa Eftim Önderliğindeki Türk Ortodokslarının ve Diğer Vatandaşların Tepkisi

1935 yılı Temmuz ayında İngiliz Büyükelçisi, İçişleri Bakanı Şükrü Ka-ya'ya Ürdün'de Atatürk'e karşı bir suikast planı yapıldığını ve suikastçıların Türkiye'ye hareket ettiklerine dair bilgi vermiştir. Ekim ayı ortalarından itibaren ise olay basın aracılığı ile kamuoyuna duyurulmuştur. Verilen haberlere göre; Yahya adlı asker kaçağı olarak ifade edilen biri ve yanında bulunan dört kişi, tabanca ve bombalar ile Suriye sınırından Türkiye'ye geçmeye çalışırken Kilis'te güvenlik görevlileri tarafından tutuklanmıştır. Yapılan tahkikat; Atatürk'e suikast yapmak amacıyla Çerkez Ethem'in adamlarından biri olan Yahya adlı şahsın idaresindeki dört kişinin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ü öldürmek için sınırı geçtikleri bilgisi verilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde, Atatürk'e suikast yapmayı planlayanların Suriye sınırından geçtikten sonra yakalandıkları, kendilerinin bu durumdan bir aydan beri haberdar oldukları ancak, tahkikatı güçleştirmemek ve suikastın tüm ayrıntılarının ortaya çıkması amacıyla bugüne kadar bekledikleri ifade edilmiştir. Ayrıca diğer bir gazetede; kötü bir maksatla, ülkenin sınırlarından geçen bir kişinin yakalanıp sorgulanmasının bittiği, bu yüzden de artık gazetelerinde bu konuyu ele aldıkları açıklaması yapılmıştır.

⁴²² Kurun, 11 Şubat 1935.

⁴²³ Cihangir, a.g.e. , s.297; Ergene, a.g.e, s.230.

Basına yansıyan haberlere göre suikast planının içinde Urfa Milletvekili Ali Saib Ursavaş'ın adı geçmektedir. Başbakanlık bir teskere ile TBMM'de, Teşkilat-ı Esasiye Kanun'un 12. maddesine göre, Ursavaş'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiştir. Bu istek üzerine konu Adliye ve Teşkilatı Esasiye Komisyonlarından Mürekkeb Muhtelit Komisyona havale edilmiştir. Urfa Milletvekilinin bu suçlamalardan dolayı dokunulmazlığının kaldırılması için hazırlanan iddianameden sonra, Muğla Milletvekili Yunus Nadi Bey başkanlığında, Konya Milletvekili Ali Fuad ve Rize Milletvekili Fuat Ali Beyler Ursavaş'ı dinlemişlerdir. Ursavaş, iddialara verdiği cevapta özetle; *"kendisinin birçok iyiliklerini ve himayesini gördüğü ve candan bağlı olduğu Atatürk'e yapılan planda adının geçmesinden dolayı bir aydan beri çok acı çektiğini"* ifade etmiştir. Ayrıca hükümete kırıgın olmadığını, görevini yerine getirdiğini, 80 yaşındaki annesinin eşyalarının ve on beş yaşındaki çocuğunun cebinin aranmasının ise çok utanç verici olduğunu da dile getirmiştir. Ursavaş, yaklaşık iki saat süren konuşmasında zaman zaman ağlamış üzüntüsünü, *"hayatım kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprünün üstündedir"* cümlesi ile ifade etmeye çalışmıştır. Ancak Komisyon Başkanı, raporu onaya sunmuş, Ursavaş, dokunulmazlığı kaldırılarak 18 Ekim 1935'te tutuklanmıştır. Ankara Cumhuriyet Genel Saymanı B. Baha Arıkan, Atatürk'e yapılmak istenen komplonun tüzel safhaları hakkında şunları söylemiştir; *"Suriye'de Çerkes Ethem'in tahrikiyle bir suikast planı yapmak için gizli bir ittifak yapılmıştır. Suikastçılar takriben 1,5 ay önceye kadar sınırı geçmeye çalışırlarken Anderin kazasının Kümbetir köyünde yakalanmışlardır. Yapılan tahkikatlar sonucunda Urfa Sayısları Ali Saib Ursavaş'ın da olayla bağlantılı olduğu gerekçesiyle 18 Ekim 1935 tarihinde dokunulmazlığı kaldırılarak tevkif edilmiştir. Olay ilk tahkikat safhasında olduğu için daha fazla bilgi veremeyeceğim"*

Basında verilen haberlere göre, komplo ile ilgili yeni gözaltılar ve tutuklamalar devam etmiştir. Bu haberlerden birinde; Kudüs'te, komplo ile ilgili 3 kişi tutuldu cümlesi verildikten sonra, Atatürk'e karşı tertip edilen suikast teşebbüsünde şüpheli olarak görülen en önemli kişilerden biri olan, Maveraişeria Parlamentosu üyelerinden, Esad Paşa'nın kaçtığı belirtilmiştir. Ayrıca 1921'de Millî Mücadele döneminde Yunanlılara kaçmış olan üç Osmanlı subayının da Hayfa'da tutuklandıkları haberi dikkat çekmiştir. Haberin ayrıntılarında, İngiltere denetiminde bulunan Filistin'de kaydedilen bu gelişmeler, İngiltere'nin Türkiye dostluğuna gösterdiği özen olarak değerlendirilmiştir. Ancak olayın asıl cereyan ettiği yerlerin Filistin ve Suriye olduğu dolayısıyla İngiltere gibi Fransa'nın da Türkiye'ye yardımcı olması gerektiği ve Türkiye Atatürk düşmanlarına sert tavır takınması gerektiğine dair yaklaşımlar sergilenmiştir. Atatürk'e karşı girişilen hareketle ilgili olarak tutuklama haberlerinden

en dikkat çekici olanı, kuşkusuz Çerkes Ethem'in Amman'da yakalanıp Ankara'ya getirileceği haberi olmuştur. Haberin ayrıntılarında, Ethem ve kardeşi Reşid Bey'in Amman'da Maveraişeria polisleri tarafından yakalandığı, taraftarlarının ise onu kurtarmaya çalıştıkları ancak başarılı olamadıkları bilgisi verilmiştir. Ayrıca, Maveraişeria ve Filistin'de yapılan tutuklamalarda, hainlerin sayısının yüzden fazla olduğu ve bunların bazılarının da eski Osmanlı zabitelerinden olduğu bildirilmiştir. Çerkez Ethem ve kardeşine yardım edenlerin sadece Urfa milletvekili ve eski Osmanlı zabıtları ile sınırlı olmadığı, Nis'te bulunan Halife Abdülmecit'in de Atatürk'e karşı planlan bu olayın içinde olduğu bilgisi verilmiştir. Halife'nin Ethem'e para yardımı yaptığı iddia edilmektedir. Haber ayrıntılarında; bu tahkikatların Türkiye'nin talebi ile yapıldığı yazılarak Amman'da üç kişinin daha yakalandığı bilgisi aktarılmıştır. Bu kişilerin, suikast planına önderlik yapan, Çerkez Ethem'in kardeşi Tefvik, boksör Edip Kemal ve Kazım İsmail oldukları, bunların Türkiye'ye iade edilip edilmeyeceklerinin kesin olmadığı bilgisi verilmiştir. Çerkezlerin Amman'da kurmuş oldukları "*Elcemiyyetil Çerkesiye*" adlı kulübünde yapılan araştırmalarda suikast teşebbüsüne ait çok sayıda evrak ele geçirildiği ifade edilmiştir. Suikastla ilgili tahkikat devam ederken, Suriye-Türkiye sınırına yakın olan Payas'ta 18 kişinin olayla ilgili olarak tutuklandıkları, ancak eski zabıtlardan Ahmet Sürur'un teslim olmadığı için jandarma tarafından öldürüldüğü haberi dikkat çekmiştir. Sürur'un evinde yapılan aramalarda çok sayıda önemli kâğıdın ele geçirildiği verilen bilgiler arasındadır. Yine olayla ilgili olarak Kozan'da üç muhtarın; çetenin Kozan topraklarına girmesini zamanında haber vermedikleri gerekçesiyle tutuklandıkları haberi dikkat çekmiştir.⁴²⁴

Bu haberler yurt genelinde büyük tepkilere neden olmuş, halk bu suikast planını yapanlara lanet etmek için sokaklara dökülmüştür.

19 Ekim 1935'te, İzmir'de elli bin kişilik kadınlı ve erkekli bir grup toplanarak suikast girişimini protesto mitingi yapmışlardır. Miting, Atatürk'ün canına kastetmek isteyen kişilere karşı nefret havası içinde geçmiştir. İzmir'de miting düzenleyen heyet, Atatürk'e, Başbakanlığa ve İçişleri Bakanlığına telgraflar çekerek olay karşısında duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdir. Beyazıt ve Üsküdar'da 23 Ekim 1935'te yapılan oldukça kalabalık olan mitinglerde, Atatürk'e yönelik bu hareket ağır bir dille lanetlenmiştir. Buralarda toplanan kalabalığın sesleri ile yapılan konuşmalar radyo aracılığı ile yayınlanarak, ülkede herkesin dinlemesi sağlanmıştır. Saat 15:00'te önce şehir meclisinden Galip

⁴²⁴ Bengül Salman Bolat, "1935 yılında Atatürk'e Karşı Planlanan Suikastın Basındaki Yansımaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.49, Bahar 2012, s.8-12.

Bahtiyar toplantının amacını açıklamış daha sonra ise öğretmen Hasena Ilgaz kalabalık halka oldukça etkili bir konuşma yapmıştır. Daha sonra kürsüye Eminönü Halkevi Başkanı Ağâh Sırrı Bey bir konuşma yapmış ve öğrencilere, gençlere, genç kızlara ve yaşlılara ayrı ayrı seslenerek; özetle bu halkı, Cumhuriyeti kuran, inkılapları yaparak ülkeyi çağdaş seviyeye getiren büyük önderden ayırmaya çalıştıklarını, ancak bu milletin bu sevgi ile böyle bir şeye asla izin vermeyeceklerini anlatmıştır.⁴²⁵ Mersin'de şehir meydanında toplanan halk, suikast girişimini lanetlemiş, gençler tarafından şiirler okunarak ateşli konuşmalar yapılmıştır. Atatürk heykeli önünde toplanan Adanalılar da Atatürk'ün etrafında bir çelik gibi durduklarını ifade etmişlerdir. Sokağa dökülen Isparta halkı ise büyük bir miting yaparak Atatürk'e olan bağlılıklarını haykırışlardır. Aynı gün Konya, Silifke, Antalya ve Sinop'ta da mitingler yapılarak suikast olayı lanetlenmiştir.⁴²⁶

24 Ekim 1935'te Galata'da bulunan Ermeni Kilisesi'nde Atatürk'e yönelik hareketi kınayan bir tören yapılmıştır. Kilisenin kapısı, Atatürk'ün çiçeklerle bezenmiş büyük bir portresi ile süslenmiştir. Patrik Kevork Aslanyan büyük törenlerde kullandığı ruhani kıyafeti ile katılmıştır. Oldukça kalabalık olduğu yazılan törende, Piskopos bir konuşma yapmıştır. Atatürk'e yapılan hareketi kınamış ve Ermeni halkın Atatürk'e sevgisini dile getirmiştir. Ermeni Cismani Meclisi de bir telgraf göndererek olayı protesto etmiştir. Şişli, Beyoğlu ve Galata Musevi Cemiyetleri de bir sonraki gün Beyoğlu'nda Keneseth İsrail Sinagogu'nda Atatürk'ün kıymetli hayatının korunması için dinî merasim yapılacağı haberi verilmiştir.⁴²⁷

Konuyu yakından takip eden Papa Eftim ve ona bağlı Türk Ortodoksları da 27 Ekim 1935 Pazar günü Galata'daki Panaiya Kilisesi'nde toplanarak suikastçıları lanetlemiş ve Atatürk'ün sağlığı için dua etmişlerdir. Toplantıda söz alan Papa Eftim, Atatürk'e kalkan ve kalkacak olan kanlı ellerin amaçlarına ulaşmadan kırılacaklarına ve kuruyacaklarına inançlarının tam olduğunu söyleyerek başladığı konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

“Çünkü inan (iman, inanma) ediyoruz ki, sen artık etensel değil tinsel bir varlıksın. Sen ölmez, çürümez olan duyguların timsalisin. Sen ulu Tanrı'nın acunda (dünyada) işleyeceği şaşırtıcı tansıkların (mucizelerin) seçilmiş avadanlığısın, sen ulu Tanrı'nın özenerek sonrasızlıkla yarattığı büyük Türk ulusunu, hale eksin görmek dalgınlığına düşen aymazlara, kendini önceden biliten ulu Tanrı'nın er-

⁴²⁵ Bolat, *a.g.m.*, s.16.

⁴²⁶ *Ulus*, 25 Ekim 1935.

⁴²⁷ Bolat, *a.g.m.*, s.14-18.

kisin, sen yaratık olan insanlığın iç yüzünü ve tabii duygusunu açıklarıran ışıksın, sen bütün tanrısal erdemlerin kömesi, yuvasısın. (...) Sen yabancıleri korkutan, salim ve haksızları ürküten kuvvetsin, sen öksüzlerin yoksunların eksinlerin sığınağısın, sen yurdu bayındır eden süssün, sen ruhları şenlendiren müziksın, sen tüzenin, özgengliğin, eşitliğin örneği olan ve büyük Türk ulusunun asil kanından doğan cumhurluğun ta kendisi ve canlı anıtısın. Sen ulu Türk ulusunun yüreği ve bütünüsün. Sen her varlığın parçalara ayrılmaz tümüsün. Sen her iyiliklerin kaynağısın Atatürk, ulu önder. İşte, bu hiç sarsılmaz inancımızdır ki, sana karşı düşünülen ve düşünülecek kötülüğün sonrasızlara dek sonuçsuz kalacağını kesin olarak biliyor ve bundan ötürü düşmanların, hainlerin, ekmeksizlerin bu defaki girişimlerinde hiç telaş ve ilgi göstermiyoruz ve göstermeyeceğiz. Ancak sana ve sayıya gelmez iyiliklerine karşı olan en büyük borcumuzu, ödevimizi, yürekten bağımızı, sonsuz saygılarımızı, sevgimizi ve bir daha ödemeye, sunmaya, araç olduklarından o iğrenç ve pis ruhlu insanlara teşekkür der ve kendilerine ve pis ruhlarına iğrencimizi ve ilencimizi yüzlerine savurur ve sana sağlık ve esenlik dileyerek haykırırız. Sonrasızlara dek varolsun ulu başkanımız, var olsun ulu önderimiz, var olsun ulu öğretmenimiz, var olsun ulu komutanımız, yok olsun düşmanlar!"⁴²⁸

Türk Ortodokslar dün toplanarak hainleri tel'in ettiler Papa Eftim öz Türkçe bir hitabede bulundu

Ankara, 27, (A.A.) — Atatürk'ün edatı yapılmak istenen anıları teşekkülünden memleketin uyum - dirdiği heyecan gittikçe artan bir şekilde devam etmektedir.

Her taraftan Atatürk'e hitaben mütamediyen gelmekte olan tal ya kl'ınca aşığına dercediyoruz:

Armütü 25, (A.A.) — Sana yan bakan gözlerin kör, uzanan kolların kahrölmesi için canlarını feda ya hatırı bulunan Armütüler sonroz, saygılarını yollarlar ve çok yollar yaşamamızı dilerler.

Halk adına Selim.

OT, 25, (A.A.) — Sana el uzatmak isteyen hain hakkında verilen karar makine bazında senden bekli-



Papa Eftim dün törende söylemini verirken

Papa Eftim Suikast Olayı ile İlgili Konuşuyor. Kurun, 28 Ekim 1935

Papa Eftim'e Yeni Cemaat Sağlamak Amacıyla Gagavuzların Türkiye'ye İskanı Meselesi

Hiç şüphesiz ki, Papa Eftim'in Fener Rum Patrikhanesi ile verdiği mücadeleyi daha sağlıklı yürütmesi için arkasında daha fazla cemaatinin olması gerekirdi. Oysaki onun elinde iki kilise ve Fener Patrikhanesi ile kıyaslanamayacak kadar az bir cemaati vardı. Fener papazlarının ayak oyunları Papa Eftim'i ve Türk Ortodoksluğu davasını sonlandıramasa da zaman zaman yıpratıyor, bu papazlar türlü hilelerle onun cemaatinde bulunan kişileri türlü oyunlarla kendi safına çekmeyi başarıyordu.

Mustafa Kemal Atatürk'ün en büyük hedeflerinden bir tanesi de bütün Türk dünyasında dil ve kültür birliğinin sağlanması idi. Atatürk, Hristiyan Gagavuz Türkleri ile çok yakından ilgilenmiş, yıllarca Türk Ocakları Başkanlığı yapmış Hamdullah Suphi Bey'in 25 Mayıs 1931'de çıkartılan kararname ile Bükreş Birinci Sınıf Elçisi olarak görevlendirilmesini sağlamıştı.

Hamdullah Suphi Bey, kendisine Belgrat, Bükreş ve Kahire elçilikleri teklif edildiği zaman bunlar arasından Bükreş'i tercih etmişti. Bu tercihinin sebebi, Romanya'da kendilerine hizmet edebileceği bir Türk toplumu olduğunu bilmesiydi. Bunlar, Dobruca ve Beserabya'da oturan 350.000'i aşkın Müslüman ve özellikle Hristiyan Türklerdi.⁴²⁹ Bükreş'i, Dobruca Türkleri ile ve Beserabya'daki Gagavuzlarla ilgilenebilmek için tercih eden ve gerçekten hepsine yakınlık gösteren Hamdullah Suphi Bey, Ortodoks Gagavuzlar'a özel bir ilgi duymuştur. Hamdullah Suphi Bey'in yakından ilgilendiği Romanya ve Bulgaristan'da oturan, sayıları 350.000'i aşan bu Gagavuz halkı, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebinden, tarih ve etnoloji bakımından öz ve öz Türk'tüler. Bu Türk kolu, eskiden Romanya'ya bağlı olup İkinci Dünya Savaşı sonunda SSCB tarafından zorla işgal edilmiş bulunan Beserabya bölgesi ile Bulgaristanın Dobruca bölgesindeki köylerde ve kasabalarda hayatlarını sürdürüyorlardı. Hristiyanlığın Doğu-Ortodoks mezhebine mensup olmalarına rağmen, Türk dili ve folklorunu bugün bile kendi aralarında büyük bir bağlılıkla korumaktaydılar. Evlerinde Türkçe konuşur, İncil'i Türkçe okur, kiliselerinde Türkçe ibadet eder ve Türkçe dua okurlardı.⁴³⁰

Hâl böyle olunca Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Bey, mübadele kapsamında binlerce Ortodoks Türk'ün Anadolu'dan Yunanistan'a gönderilmesiyle yapılan hatayı Romanya'daki bu Ortodoks Gagavuzları Anavatan'a göndere-

⁴²⁹ Nuri Yavuz, "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuzlar", *Akademik Bakış*, Kış 2010, C.4, S.7, s.179.

⁴³⁰ Yavuz, *a.g.m.*, s. 179.

rek telafi etmek istemiştir.⁴³¹ Hamdullah Suphi Bey de tıpkı Papa Eftim gibi İç Anadolu Hristiyanları ve sahilde yaşayan Hristiyanların önemli bir kısmının Türkçe konuşmaları, gelenek ve görenekleri itibarı ile Türk oldukları⁴³² fikrini benimsemekte, bu insanların Rum milletiyle alakası olmadığını düşünmektedir. Zaten Papa Eftim ile Hamdullah Suphi Bey'in dostluğu cumhuriyetin ilanının ilk yıllarına dayanmaktadır. Papa Eftim, Hamdullah Suphi Bey ile Türklük uğrunda birlikte çalışmak isteğini daha o yıllarda dile getirmiştir.⁴³³

Hamdullah Suphi Bey, Gagavuzları Türkiye'ye getirerek Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne cemaat sağlamak istediğini Papa Eftim'e bildirir. O Gagavuzları Trakya ve Marmara Havzası'na yerleştirmek istemektedir. Onun fikrine göre; nüfus yoğunluğu bakımından ıssız bir ülke görünümündeki Türkiye'nin askerî siyasi, ekonomik bakımından bu becerikli çalışkan insanlara ihtiyacı vardır.⁴³⁴ Onun bu düşüncelerine katılanlardan Yaşar Nabi Nayır'ın 1935 yılında Baserabya'ya düzenlediği gezi ve Gagavuzlar ile ilgili gözlemleri⁴³⁵ 1935 yılının sonlarında Ulus gazetesinde yayımlanmaya başlanır. Yaşar Nabi Nayır bu makalelerinde; Gagavuzların öz Türkçe konuşmaları ve okumaları-na karşı duyduğu şaşkınlığı dile getirmekle birlikte Gagavuzların yüz ve vücut şekilleri bakımından Anadolu ve Rumeli Türklerinden hiç farkı olmadığı, Gagavuzların Hristiyan olmalarına rağmen Türklüklerinden hiçbir şey kaybetmediklerini belirtir. Ancak gerek Hamdullah Suphi Bey'in gerekse de Yaşar Nabi Nayır'ın çalışmaları Türkiye'nin İspanya Büyükelçisi Tevfik Kamil tarafından eleştirilir. Tevfik Kamil 18 Ocak 1936 ve 31 Ocak 1936 tarihlerinde İsmet İnönü'ye gönderdiği iki mektupta Gagavuzların İstanbul'da Anadolu ve Trakya topraklarında yerleştirilmelerine karşı çıkar. İstanbul'da zamanla nüfusları daha da artacak olan 90.000 Ortodoks yaşadığından bahisle, bu nüfusa 100.000 kadar bir Ortodoks halkın yerleştirilmesinin Türkiye için bir felaket olacağını, Gagavuzların Trakya ve Anadolu'ya yerleştirilmesinin ise mübadele anlaşmasını imzalayan elin kendi eserini yıkmaya razı olduğu anlamına

⁴³¹ Mustafa Bayar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Anıları*, İstanbul 1968, s.159; Mert, *a.g.t.*, s.53.

⁴³² Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Dağ Yolu*, İstanbul 1929, s.181; Mert, *a.g.t.*, s.53.

⁴³³ Mert, *a.g.t.*, s. 53.

⁴³⁴ Mert, *a.g.t.*, s.53.

⁴³⁵ Yaşar Nabi Nayır 1936'da Balkanlar'a ait bir inceleme gezisindeki izlenimlerini "Balkanlar ve Türklük" adlı kitabında yayınlamıştır. Bu kitabın yayınlanmasından sonra, yazar Gagavuzların soylarına, dillerine, ana yurtlarına olan bağlılıkları ve sevgilerini, yeniden aralarına karışarak görmüş, haklarındaki olumlu düşüncesini daha da kuvvetlendirmek fırsatını bulmuştur. Bkz: Yavuz, *a.g.m.*, s. 179.

geleceğini ifade eder.⁴³⁶ Ona göre mübadele ile Anadolu'da yaşayan o kadar Ortodoks yurt dışına çıkartılıp Yunanistan'a gönderilmişken, bu Gagavuz halkın Romanya'dan getirilip Türkiye'ye yerleştirilmesinin hiç gereği yoktur.

Hamdullah Suphi Bey kendi çabaları sonucunda kızılı erkekli Gagavuz çocuklarından 70 kadarını Türkiye'deki ilk, orta ve yüksekokullarına yerleştirir. Bu çocuklar Papa Eftim'in Panaiya Kilisesi korosunun değişmez insanları arasında yer alırlar.⁴³⁷ Ancak bu gençler okulu bitirdikten sonra Hristiyan oldukları için iş bulamadıklarında Müslüman olmaya karar verirler. Papa Eftim, Hamdullah Suphi Bey'e bu gençlere sahip çıkamadığı için "*Hani ya benim 70 kişilik cemaatim? Müslümanlığın kitabında 70 kişi mi eksikti?* " diyerek sitem eder.⁴³⁸

1937 yılı sonunda kadar Romanya'dan Türkiye'ye göçmen olarak gelecek Gagavuzların sayısı 56.000 olarak planlanmasına rağmen Ancak 1937 Aralık'ında sadece 70 kişilik bir grup daha gelir.⁴³⁹ Necip Hablemitoğlu'na göre sonradan gelenlerle birlikte bu sayı 200'ü aşar.⁴⁴⁰

Hamdullah Suphi Bey'in Gagavuzları Türkiye'ye yerleştirerek Papa Eftim'in Türk Ortodoks Patrikhane'sine cemaat sağlama düşüncesi, İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte 1940'ta Besrabya'nın, 1944'te ise Dobruca'nın iskân edilmesi nedeniyle gerçekleşememiş,⁴⁴¹ bu konu 1990'lı yıllarda Alparslan Türkeş'in Gagavuz Cumhurbaşkanı Stefan Topal ile temasa geçerek bu konuda bazı çalışmalar başlatmasına dek kapanmıştır.

Papa Eftim, "Siroz" Teşhisi Konan Atatürk'ün Sıhhatı İçin Ayin Yaparak Dua Ediyor

1937 yılının sonlarına doğru Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi ile barışmak istediği dedikoduları yeniden yayılmaya başlar. Jurnal Doryan gazetesi Papa Eftim'in aleyhindeki aforozun kaldırılması için Fener Rum Patrikhanesi'ne müracaat ettiğini ve uzlaşma çaresi aradığı hakkında bir şayia dolaştığını yazar.⁴⁴² Fener Rum Patrikhanesi ise bu haberi tezip etmektedir. ⁴⁴³

⁴³⁶ Mert, *a.g.t.* , 54.

⁴³⁷ Mert, *a.g.t.* , s. 54.

⁴³⁸ Baş, *a.g.e.* , s.117; Yakup Aygıl, *Hristiyan Türklerin Kısa Tarihi*, İstanbul 1995, s.61-62.

⁴³⁹ Mert, *a.g.t.* , s. 54, Metin Akar "Ata Yurttan Anayurda Atatürk'ün Gagauzlarla İlgili Tasavvurları" *Yesevi Sevgi Dergisi*, 26-30 Ocak 1996, s.62.

⁴⁴⁰ Mert, *a.g.t.* , s.54; Necip Hablemitoğlu, "Ebediyetinin 61. Yıldönümüne Armağan: Kemal'in Askerleri", *Yeni Hayat*, Ekim 2004, S.120, s.25.

⁴⁴¹ Yavuz, *a.g.m.* , s.183.

⁴⁴² *Akşam*, 15 Aralık 1937; *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1937.

Patrikhaneden alınan malumat Papa Eftim'in bu ana kadar böyle bir müracaatta bulunmadığı, şayet böyle bir müracaatta bulunursa konunun Sen Sinod Meclisi'nde müzakere edilerek karara bağlanacağı yönündedir.⁴⁴⁴ Papa Eftim ise "böyle bir şeyden haberi olmadığını,⁴⁴⁵ bunun asılsız bir şayiadan ibaret olduğunu ve kendisinin hiçbir suretle Patrikhane ile alakası olmadığını"⁴⁴⁶ söylemiştir. Dedikoduların arkasının kesilmemesi üzerine Papa Eftim Akşam gazetesine bir mektup göndererek şu açıklamayı yapmıştır:

*"Ara sıra gazete dirkeçlerinde Fener Kilisesi ile barıştığım ya hut barışmak istediğime dair ruh ve ergelerini araştırmaya bile gerek görmediğim anlamsız yazılar görüyorum. Nasıl ki geçenlerde böyle bir yazı gördüm ve hiç önem vermediğimden doğrudan yalanlamayı gerek görmedim. Fakat bu dedikodunun şu sıralar gittikçe genişlemekte olduğunu sezdiğimden bu bakımda şu yazgıyla kamuoyunu aydınlatma zorunu duydum. Kilisemiz Doğu Ortodoks Kilisesinin yetkisini tam olarak benimsemeyen ve onu oruntayan (temsil eden) tam ergin bir kilisedir. Fener Kilise ve papazları ile hiçbir bağlantısı ve ilgisi yoktur ve olamaz. Çünkü kilisemiz'in kendine has örgütü, yönetimi ve programı vardır. Kilisemize bağlı fertler ırk ve ulusallıklarını Türk ve dinlerini Hristiyan Ortodoks bilen ve inam edenlerdir. Şu sayma göre böyle bir barışmanın mümkünü olmayınca bunun etrafında dedikodu ve bir işlenti yapmanın da hiç faydası yoktur. Bundan ötürü böyle büsbütün yalan ve yanlış yayıntılara kesin sözle son defa olarak yalanlama eder bunun sayın gazetenizle kamuya bilgiltilmesini derin saygılarımla dilerim."*⁴⁴⁷

Aynı günlerde Atatürk'ün genel durumunda bir düşüklük, halsizlik ve yorgunluk görülmeye başlanmıştır. Bununla beraber sık sık yaşadığı burun kanamaları, karın ve bacaklarda görülen kaşıntılar ve incelmelerle seyreden bu hastalığı ilk defa Prof. Dr. Nihat Reşat Belger, Atatürk'ün Yalova'da bulunduğu sırada teşhis etmiş ve "siroz" hastalığı olduğu kanısına varmıştır. Bu sırada Atatürk'ün karaciğeri büyümüş ve sertleşmiş, vücudu da bitkin düşmüştür. Yalova'da gördüğü bu kısa tedaviden sonra İstanbul'a yapmış olduğu seyahat sonrasında zatürreye yakalanmış olması nedeniyle hastalığı uzun sürmüştür. Yugoslavya Başkanı Stoyadinoviç'i karşılaması Hatay durumu ile ilgi-

⁴⁴³ *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1937; *Kurun*, 16 Aralık 1937.

⁴⁴⁴ *Akşam*, 15 Aralık 1937

⁴⁴⁵ *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1937; *Kurun*, 17 Aralık 1937.

⁴⁴⁶ *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1937.

⁴⁴⁷ *Akşam*, 1 Ocak 1938.

lenmek zorunda kalışı gibi sebeplerle hastalığı artış göstermiştir. Hastalığının artış göstermesi üzerine Fransa'dan Prof. Dr. Fisenger'in de çağırılması fazla bir şey değiştirmemiştir. Atatürk için 1938 yılının ilk günlerinden itibaren Fransa'ya ilaç siparişleri yapılmış, ilaçların ve tedavilerin masraflarından kaçınılmamış, bu uğurda tüm fedakârlıklar yapılmıştır.⁴⁴⁸

22 Mart 1938'te on beş yıldır görmediği Ankara'ya gitmiş⁴⁴⁹, birkaç gün kaldıktan sonra tekrar İstanbul'a dönen Papa Eftim 3 Nisan 1938'de Atatürk'ün sağlığı için düzenlenen ayinde ilahiler söyleyerek ulu önderin tekrar sağlığına kavuşması için dualar etmiştir. Eskişehir Milletvekili İstimat Zihni Bey de ayinde hazır bulunmuş, cemaate kısa bir konuşma yapmıştır. Papa Eftim'in ilahi ve dualarına eşlik eden Türk Ortodoksları, ayinden sonra toplanarak ulu öndere sunulmak üzere bir geçmiş olsun telgrafı yazmaya karar vermişlerdir.⁴⁵⁰

Fener Rum Patrikhanesi'nin Panaiya ve Hristos Kiliselerini Papa Eftim'in Elinden Alma Girişimleri

1946 yılında gelindiğinde, İkinci Dünya Savaşı sona ermiş, iç ve dış şartların olgunlaşması ile çok partili hayata geçilmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin siyasal yaşamına giren en önemli parti CHP'den kopan milletvekilleri tarafından kurulan Demokrat Parti olmuştur. Demokrat Parti, kuruluşundan itibaren hızlı bir şekilde ülke genelinde teşkilatlanmayı ve örgütünü genişletmeyi başarmıştır. Küçük bir muhalefet partisi olarak öngördükleri DP'nin, kısa sürede yoğun bir ilgiye mazhar olması CHP idarecilerini telaşlandırmıştır.⁴⁵¹ Oylarını Demokrat Partiye kaptırmak isteyen CHP yetkilileri Rumlarla olan ilişkilerini gözden geçirmeye ve onlara karşı ılımlı bir siyaset izlemeye başlamışlardır.

Bu ılımlı siyasetten istifade eden Fener Rum Patrikhanesi, Papa Eftim aleyhindeki faaliyetlerini artırır. Fener avukatları Papa Eftim'in elinde bulunan Hristos ve Panaiya Kiliselerinin iade edilmesi için hükümete başvururlar. Fener Patrikhanesi'nin Papa Eftim aleyhindeki faaliyetlerine destek veren Rumca gazeteler de Hristos ve Panaiya Kiliselerinin Papa Eftim'den alınıp Fener Rum Patrikhanesi'ne verilmesi yönünde yazılar yazmaya başlarlar. Özellikle

⁴⁴⁸ Tahir Kodal, "Atatürk'ün Ölümü ve Denizli Kamuoyu", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1999, S.5, s.9.

⁴⁴⁹ *Cumhuriyet*, 23 Mart 1938.

⁴⁵⁰ *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1938.

⁴⁵¹ Murat Burgaç, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2013, S.26, s.163.

Metapolitefsis ve Apoyevmatini gazetelerinin yazıları ilgili kurumların dikkatini çeker. Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü bu gazetelerin önemli gördüğü yazılarının ilişikte sunulduğu bir üst yazı ile Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü-nü bilgilendirir.⁴⁵²

BAŞBAKANLIK ÖZEL KALEM MÜDÜRLÜĞÜNE
 Sayın Başkanlık Üyesi,
 İstanbul'da yayınlanmakta olan Metapolitefsis gazetesinin 31.3.1946 ve 7.4.46 Apoyevmatini gazetelerinin 4.4.46 ve 8.4.46 tarihli sayılarında çıkan haberler önemli ayrıntılardan, fotoğraflardan ilgilili olarak sunulduğuna arz eder, saygılarımla sunarım.



Basın ve Yayın Genel Müdürlüğünün
Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğüne Gönderdiği Yazı
(BCA, Fon No:30.1.0.0. Kutu No:101 Dosya No:623 Sıra No: 9.)

31 Mart 1946 tarihli Metapolitefsis gazetesi "*Papa Eftim Galata'daki Kiliselerden Uzaklaşmalıdır. Devlet Otoritesi Bu İşe Müdahale Etmelidir*" başlıklı yazısında; Papa Eftim'in Patrikhane tarafından aforoz edildiğini yani ne rahip ne de Ortodoks olduğunu, bu nedenle devletin de kendisini rahip olarak tanıyamayacağını, devletin din işlerine karışamayacağını ve Papa Eftim'in devlette ettiği hizmetlerin kanunsuz iş yapmasına ruhsat vermeyeceğini belirtir. Yazının devamında Papa Eftim'in kendisine taraftar olmayanları bu devletin düşmanı addettiğini, Galata kiliselerinde işgalci olarak bulunduğunu ve onun bu kiliselerde kalmasının Rumların Müslümanlarla iyi geçinmelerine engel olduğunu ifade eden gazete, 7 Mayıs 1946 tarihli sayısında ise "*Balıkli Hastanelerini Göz Bebeğimiz Gibi Koruyacağız*" başlıklı yazısında İstimat Zihni Bey'in Balıklı Rum Hastanesi mütevelliliğinden uzaklaştırılmasını ister. 4 Nisan 1946 tarihli Apoyevmatini gazetesi ise "*Hayırlı Başlangıç*" başlıklı kısa bir yazısında Papa Eftim'in işgali altında bulunan Galata'daki kiliselerin iadesi konusunda hükümetin adaletine güvendiğini bildirir.

Adalet Bakanlığının 18 Haziran 1946 tarih ve 8417 sayılı yazısında İstanbul Rum Ortodoks cemaatinin Panaiya ve Hristos Kiliselerinin Papa Eftim'in elinden alınması talebine karşılık olarak verilen görüş, iadenin yapılabilmesi için öncelikle kiliselerin bağımsız bir kişiye ait olup olmadığının tespit edilmesi gerektiğidir. Bakanlık yazısında Panaiya ve Hristos Kiliselerinin Balıklı Rum

⁴⁵² BCA, Fon No:30.1.0.0. Kutu No:101 Dosya No:623 Sıra No: 9.

Hastanesi idaresine tâbi olduğunu, Papa Eftim'in kendiliğinden bu kiliselere girdiği konusunun hallinin İçişleri Bakanlığına ait olduğunu, mütevellinin bu durumdan Vakıflar Genel Müdürlüğüne haber verilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁵³

Esasen 1935 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu çıkarılmış ve buna göre gayrimüslim cemaat vakıfları, mütevellileri Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından atanan "*mülhak vakıflar*" arasında yer almıştı. Ayrıca bu kanunun 44. maddesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü azınlık vakıflarından sahip oldukları malların beyanlarını istemişti. Ancak azınlık cemaatleri mensupları önce beyanname vermek istememişler, daha sonra vakıf olmadıklarına dair şart koymak üzere beyannameyi imzalamışlardı. 1936 beyannamesi ile Galata'da bulunan Paniaya Kafatiyani, Hristros, Ayios Nikolaos ve Ayios Ioannis Kiliseleri "*Türk Ortodoks Kilisesi Vakfı*" adına kaydedilmişti.

2762 sayılı Vakıflar Kanunu ile azınlık vakıfların yönetim ve temsil organları heyetlerine genel anlamda mütevellilerden ayrı bir biçimde cemaatleri tarafından seçilmeleri esası kabul edilmiş, ancak azınlık vakıfları cemaatleri bu kanuna uyum sağlayamamış, bu nedenle 2762 sayılı Kanun'un 1. maddesinin azınlık vakıflarını ilgilendiren 2. fıkrası üç defa değişikliğe uğramıştı. 28 Haziran 1938'de 3513 sayılı Yasa ile tek mütevelli sistemi getirilerek Azınlık vakıfları yöneticileri Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından belirlenmeye başlanmıştı. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu sistemle İstanbul'daki Ermeni, Rum ve Musevi cemaatleri tarafından yönetilen vakıflar idaresini üstlenecek mütevellilerin tayini için ilgililere çağrıda bulunarak atanacak olan vakıfların isimlerini gazetelerde ilan etmiş mütevelli adaylarının belirlenen tarihlere kadar ilgili vakıflar müdürlüklerine başvurmalarını istemişti. Atina'da çıkan Prosahi gazetesi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan listelerde Papa Eftim'in kiliselerin'in kayıtlı olmadığını, Papa Eftim taraftarlarının mütevelliliklere getirileceğini kastederek bazı açık gözlülerin adaylıklarını koymuş olduklarını, bu sebeple Rum azınlığı tarafından Ankara'ya bir heyet gönderildiğini Patrikhane'nin de girişimlerde bulunduğunu haber vermekteydi.⁴⁵⁴

29 Mart 1947 tarihli Vima gazetesinin bu yöndeki bir haberine cevap veren Papa Eftim "*Türk Ortodoks Kilisesi'nin 1924'te kurulduğunu, kiliselerinin herkese açık olduğunu ve Türk veya Rum isteyen herkesin gelip ibadetini yapabileceğini ne Hristos ve ne de diğer kilisenin kendisinin reisliği ile alınmış olmadığını*" söyleyerek Rus ve Bulgar Kiliseleri ile barışan Patrikhane'nin

⁴⁵³ Mert, a.g.t. , s.56.

⁴⁵⁴ Mert, a.g.t. , s.56.

kendisi ile neden barışmadığını sorar.⁴⁵⁵ İki metropolit ve bir avukattan oluşan Patrikhane heyeti kiliselerin iadesi ve bazı diğer konular hakkında resmi makamlarla temasta bulunmak için mayıs ayında Ankara'ya giderler. Başbakan, İçişleri Bakanı ve Millî Eğitim Bakanı'nı ayrı ayrı ziyaret ederek "Kiliseler, okullar ve hayır kurumlarının idare heyetlerinin yapılacak seçimler sonucunda doğrudan doğruya Rum cemaati tarafından intihabını ve bu kurumların vergiden muaf tutulmasını, Papa Eftim'in elinde bulunan Galata'daki iki kilisenin Patrikhane'ye iadesini, Haybeliada Ruhban Okulu'nun gelişmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını" talep ederler. Başbakan Recep Peker bütün meselelerle yakında ilgilenir, Papa Eftim hakkında İstanbul Valisi ile temasa geçeceğini ve diğer meseleleri de pek yakında Patrikhane lehine halledeceğini söyler.⁴⁵⁶

Meselenin peşini bırakmayan Patrikhane yetkilileri 20 Eylül 1946 tarihinde Başbakanlığa verdikleri dilekçede İstanbul Galata'da bulunan Paniaya Kafatiani ve Hristos Kiliselerinin eskiden beri Rum cemaatine ait iken bir süre önce Papa Eftim tarafından hiçbir hakkı olmadığı hâlde bu kiliselerin kıymetli eşyalarının ve gelir getiren mallarının zapt edildiğini ve Papa Eftim'in halen bu gelirlerden yararlanmakta olduğunu, hatta Papa Eftim'in kiliseye devam edecek cemaati olmadığı için bu kiliselerden birini depo olarak kullandığını belirterek bu iki kilisenin adı geçen elinden alınıp Fener Rum Patrikhane-si'ne iade edilmesini isterler.⁴⁵⁷ Daha önce bu konu ile İstanbul Vakıflar İdaresine ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne başvurmuş olmalarına rağmen kendilerine lehte veya aleyhte bir geri dönüş yapılmadığını da eklerler.⁴⁵⁸



T. C. Başbakanlık Tarihî Mektup

İstanbulda Galatada bulunan Paniaya Kafatiani ve Hristos adlı Rum Kiliseleri hakkında beri Rum Cemaatine ait iken bir müddet evvel Bay Eftim Karahisaridis adlı kimse hiç bir hakkı olmadığı hâlde beri be her ikisinin kiliselerini ve dermanlarını mevzu kıymetli eşyalarını ve Kiliselerine ait malvarlarını zapt ve tasfiye etmiştir.

Bu iki Kilise Rum Cemaatine ait olduğu için idareleri ile ilgili olarak Rum Cemaatine bir tasfiye raporu vererek tasfiye işlemi yapılmasını istemektedir.

Bu iki Kilise Galatada bulunan diğer iki Kilise ile Hristos Kiliselerine aynı mahallelerde Rum Cemaatine ait olduğu için tasfiye işlemi yapılmasını istemektedir.

Bu iki Kilise Rum Cemaatine ait olduğu için idareleri ile ilgili olarak Rum Cemaatine bir tasfiye raporu vererek tasfiye işlemi yapılmasını istemektedir.

BCA: Dosya: 94B-17 Fon.kodu: 30..1 0.0.0 Yer no: 109..732.31.1.

⁴⁵⁵ Vakit, 1 Nisan 1947.

⁴⁵⁶ Vakit, 18 Mayıs 1947.

⁴⁵⁷ BCA: Dosya: 94B-17 Fon.kodu: 30..1 0.0.0 Yer no: 109..732.31.1.

⁴⁵⁸ BCA: Dosya: 94B-17 Fon.kodu: 30..1 0.0.0 Yer no: 109..732.31.11.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS OLAYLARININDA FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN ROLÜ, PAPA EFTİM- ATHENAGORAS MÜCADELESİ VE SONRASINDA YAŞANANLAR

II. Dünya Savaşı Sonrasında Rus Yanlısı Maksimos'un İstifa Ettirilerek Yerine Amerika'dan Getirilen Athenagoras'ın Patrik Seçilmesi

Papa Eftim'in İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fener Rum Patrikhanesi ile olan mücadelesini yavaşlattığı görülmektedir. Bunun nedeni İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan ve Ortodoks dünyasının koruyuculuğunu üstlenmeye çalışan Rusya'nın oyununa gelmemektir. Rusya, 1945'te patrik seçilen Aleksi ile birlikte, Moskova patrikliği, Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'ı ziyaret ederek III. Roma politikası izlemeye başlamıştır. 1945'te Iskenderiye Patriği, Moskova'yı ziyaret etmiş, Temmuz 1948'de Moskova'da Ortodokslar arası bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda Vatikan'a karşı eleştiriler yöneltilmiştir. Bu şekilde Moskova ekümenikliğin kendisine geçmesini amaçlamıştır.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, Rusya'nın Ortodoksluk dünyası üzerindeki emelleri hakkında şunları söylemektedir:

*"Rus Bolşevik ihtilali 1939 senesine kadar din müesseselerini ve itikadı yıkmak için her şeyi yaptıktan sonra Alman harbinin yaklaştığını görerek Patrikhane ile beraber geniş bir din teşkilatını tekrar faaliyete soktu ve bütün Ortodoks kiliselerini Moskova etrafına toplamak gayretine düştü."*⁴⁶¹

⁴⁶¹ Ersöz, a.g.t. , s. 40; Vatan, 9 Şubat 1949.

Fener Rum Patrikhanesi meselesi ABD içinde büyük önem arz etmekte ve ABD, Patrikhane'nin güç kazanmasını istemektedir. Sevgi Erenerol, ABD elçiliğinden Dışişleri Bakanlığına gönderilen 29 Ocak 1936 tarihli bir belgede şunların yazdığını kaydetmektedir:

*"(...) Asıl amaç Patriğin etkinlik alanını genişletmesidir. Fakat bunu uygun bir ortam oluşana kadar askıda tutmalı, Türkiye'de bir hoşnutsuzluğa neden olmamalıdır. Bu işin siyasi iktidarlara iyi ilişkiler kurarak götürülmesi stratejik açıdan önemlidir. Patrikhane kendi misyonunu yeniden inşa etmek için duvarların arkasına çekildiği izlenimini vermeli ve bu şekilde ileriye dönük faaliyetlerini rahatça sürdürebilmelidir."*⁴⁶²

Böylesi hassas bir ortamda yanlış adım atmak istemeyen Papa Eftim, kiliseye çekilip etrafında olan biteni izlemeye başlamıştır. Hemen akabinde ABD-Rusya mücadelesinden Fener Patrikhanesi de nasibini alacak ve sonunda Athenagoras, Patrik seçilecek, Papa Eftim de kendini ömrünün sonuna kadar mücadele edeceği Kıbrıs davasının içinde bulacaktır.

ABD, Hitler Almanya'sını Avrupa'ya egemen olduktan sonra, özendirip Rusya'ya saldırtmıştır. Almanya ile Rusya'yı birbirleriyle savaştırıp ikisini de çaptan düşürmeyi düşünen ABD, Almanya'nın süratle ilerlediğini ve durdurulmazsa ileride karşısına çıkacağını görünce Rusya'ya yardım etmiştir. Fakat 1941 yılında yardım ederek Almanya'nın işgalinden kurtardığı Rusya, süratle büyüyerek Avrupa'nın içlerine kadar girmiş ve ABD için tehlike oluşturmaya başlamıştır.⁴⁶³ Türkiye için de, durum farklı değildir. Rusya, yeni bir antlaşma yapılmasını ve bu antlaşmanın değişen dünya şartlarına uygun olması gerektiğini söyleyerek *"Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması"*nı süresi dolmadan 19 Mart 1945'te fesheder. Daha sonra Stalin yönetimi Türk Büyükelçi Selim Sarper'e 7 Haziran 1945'te sözlü olarak Kars, Ardahan, Artvin'i, Montrö Antlaşmasının değiştirilmesini ve boğazlarda üs istediğini bildirir. Rusların yaptığı bu istekler reddedilir.⁴⁶⁴

Fener Rum Patrikhanesi'ne 1946'da Patrik seçilen V.Maksimos, Sovyet manevralarına karşı direnç gösterebilecek güçte olduğu düşünüldüğünden Türk hükümetince destek görmüştür. Çünkü Moskova Patrikhanesi'nin faaliyetleri Ankara ve Atina kadar Washington'u da huzursuz etmekte, Rusya'nın her türlü aracı kullanarak Balkanlar'ın tamamına ve Doğu Avrupa'ya egemen olmak için çaba harcamakta olduğu bilinmektedir. Böylesine karmaşık ortam-

⁴⁶² Sevgi Erenerol, Ergenekon Davasında Yaptığı Savunma.

⁴⁶³ Ersöz, *a.g.t.*, s. 40; Cengiz Özakıncı, *İblisin Kiblesi*, İstanbul 2005, s. 17.

⁴⁶⁴ Ersöz, *a.g.t.*, s. 39.

da patrikliği üstlenmiş olan Maksimos da kısa sürede çeşitli eleştirilere maruz kalır. Maksimos'un Yunanistan'da sürüp giden iç savaşta komünistleri destekler tarzda tavırları eleştiri konusu olur. Maksimos'un ruhsal sorunları olduğu ve Rus Patrikhanesi'nin faaliyetlerine karşı koyamayacağı görüşleri ortaya çıkar. Maksimos'un istifa etmesi gerektiği haberleri yayılmaya başlar. Bu gelişmeleri yakından izleyen ABD'nin girişimleriyle Maksimos ruhi sağlık sorunları gerekçesiyle istifa ettirilir.⁴⁶⁵ Maksimos istifa etmek için öne sürdüğü bazı şartların kabulünden sonra 27 Mart 1948 tarihinde istifa kararını vermiş ve 18 Ekim 1948 tarihinde istifa etmiştir. Kendisinin yerine Büyükada ve Tarabya Metropolitleri aday gösterilir, ancak ikisinin de Sen Sinod'da çoğunluğu alamayacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca Kuzey-Güney Amerika Başpiskoposu Athenagoras'ın da adı geçmektedir.⁴⁶⁶ ABD'nin yönlendirici etkisi, V.Maksimos'un istifasında olduğu gibi, onun yerine seçilecek patrik konusunda da hissedilir ve patrik adayı olarak Washington'un lanse ettiği Athenagoras, Fener Rum Patrikhanesi'ne Patrik olarak seçilir.⁴⁶⁷ Patriklik seçimi 1 Kasım 1948 tarihinde yapılmış ve Terkos Metropolitleri loakim ile rekabet eden Athenagoras 17 Sen Sinod üyesinin 11'inin oyunu almıştır. 1 Kasım 1948'de Athenagoras'ın patrik seçildiği İsmet İnönü'ye telgrafla bildirmiştir.

Patrikliğe seçildiği sırada ABD'de bulunan Athenagoras ABD Başkanı Harry S. Truman'ın uçağı ile 26 Ocak 1949'da Türkiye'ye gelir ve havalanında şu konuşmayı yapar:

"Başkan Truman'dan ve Amerikan milletinden Cumhurbaşkanı'na ve Türk milletine selam ve sevgiler getirdim. Hükümetimizin nizamları ve kilise kanunları dâhilinde millette ve insanlığa faydalı olmaya çalışacağım."

Aynı gün Beyaz Saray'ın bahçesinden getirdiği çelengi Taksim Meydanı'na bırakan Patrik, Fener Rum Patrikhanesi'ndeki ibadetten sonra basın mensuplarına şöyle der:

*"Şahsi dostum olan Truman'la hareketimden bir süre önce görüştük, Cumhurbaşkanı İnönü'ye verilmek üzere hususi bir mesaj verdi. Hükümetimizin tensip edeceği yakın bir tarihte Ankara'ya giderek mesajı bizzat Cumhurbaşkanı'na vereceğim."*⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Mert, a.g.t. , s. 57.

⁴⁶⁶ Ersöz, a.g.t. , s. 41.

⁴⁶⁷ Mert, a.g.t. , s. 57.

⁴⁶⁸ Ersöz, a.g.t. , s. 41; Akşam, 27 Ocak 1949.

Patrik Athenagoras dün şehrimize geldi

Yeşilköyde parlak surette karşılandı
âbideye bir çelenk koydu

Patrik, İnönüye Truman'dan bir mesaj getirdi.
Bunu takdim etmek için Ankara'ya gidecek



27 Ocak 1949 Tarihli Akşam Gazetesinin Haberi

Athenagoras patriklik makamına oturma merasiminde yaptığı konuşmada dünyayı kasıp kavuran siyasi, iktisadi, ailevi ve içtimai buhrandan her tarafta sefaletin hüküm sürdüğünden bahsetmiş ve şahsi hürriyetle medeniyeti tehdit eden müşterek tehlikeye karşı Katolik, Anglikan, Protestan kiliselerle Müslüman âleminin işbirliğini talep etmiştir. Nutkundan sonra kendisini önce İngiliz Büyükelçisi'nin eşi Lady Kelly tebrik etmiştir. Athenagoras'ı daha sonra Yunan elçisi, Yunan, Amerikan, İngiliz, Fransız, İspanyol, Brezilya, Portekiz Konsolosları, Katolik Kilisesi Temsilcileri, İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Dr. Fakaçelli, Şehir Meclisi üyesi Mehmet Sipahioğlu tebrik etmişlerdir.⁴⁶⁹ Törene Sovyet, Leh, Romen, Bulgar, Macar, Çekoslovak diplomatlar katılmamıştır.⁴⁷⁰ Daha sonra tören dolayısıyla Başbakan'a ve İçişleri Bakanı'na bir telgraf göndererek vazifesini Cumhuriyet kanunları daire-sinde ifaya başladığını belirtip sadakatini ifade etmiştir.⁴⁷¹

Athenagoras, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilen ilk patriktir. Lozan Antlaşması'na göre Athenagoras'ın tek hukuki muhattabının Fatih Kaymakamı olduğunun altını çizen Sevgi Erenrol, onun İsmet İnönü tarafından Çankaya'da kabul edilmesini, "Atatürk'ten intikam almak ve Türk milleti ile alay etmek" olarak ifade etmiştir.⁴⁷² Geldiği andan itibaren kendi davranışları ve kendisine gösterilen protokol Türkiye'deki Rumla-

⁴⁶⁹ Ersöz, a.g.t. , s. 42; Akşam, 28 Ocak 1949.

⁴⁷⁰ Ersöz, a.g.t. , s. 42; Macar, a.g.e. , s. 191.

⁴⁷¹ Ersöz, a.g.t. , s. 42;

⁴⁷² Sevgi Erenrol, Ergenekon Davasında Yaptığı Savunma.

rın dinî lideri değil de daha çok bir büyükelçi, bir yabancı devlet başkanı şeklindedir. CHP'nin yayın organı Ulus gazetesi ile Millet Partisinin yayın organı Kudret gazetesi bile bir noktada birleşmiş ve yaptıkları yayınlar ile Athenagoras'ı övmüşlerdir. Patrik olması için destek kampanyaları oluşturmuşlardır.⁴⁷³ Bütün bunlara Athenagoras'ın *"New York Herald Tribune"* gazetesine verdiği *"Ben Truman doktrininin dinî bölümünü teşkil etmekte idim."* şeklindeki demeç de eklenecek olursa onun Türkiye'ye gelmesi ve patrik seçilmesinin bir ABD operasyonu olduğu anlaşılmaktadır.

Athenagoras, her ne kadar cumhuriyet kanunlarına sadık kalacağını bildirmiş ve insanlığa faydalı çalışmalar yapacağını söylemiş olsa da, Truman'ın özel uçağı ile gelmiş olması bile siyasi mahiyet arz etmektedir. Ayrıca ilerleyen yıllarda izleyeceği Kıbrıs politikası onun Cumhuriyet kanunlarına saygı konusunda hiç de samimi olmadığını gösterecektir.

Prof. Niyaz Berkes, Athenagoras'ın Patrik seçilmesinden şöyle bahsetmiştir:

*"Günün birinde, içyüzünü hiçbirimizin merak etmediği şartlar altında, gürültülü reklâmlarla ta Amerika'dan bir patrik getirildi; Lozan Antlaşması'nın ruhuyla alay edercesine, yıldırım hızıyla Türk vatandaşı yapılarak patriklik tahtına oturtuldu. Acaba Atina patrikleri de Amerika'dan mı tedarik edilir, bilmiyorum; fakat bu olay Amerikan Yunanlığının gözünün Atina'da değil, İstanbul'da olduğunu gösterir."*⁴⁷⁴

Gerçekten de Lozan Antlaşması gereği ve İstanbul Valiliği'nin yayınladığı genelgeye göre seçilecek patriğin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması gerekmektedir. Eski Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Athenagoras'ın nasıl apar topar Türk vatandaşı yapıldığı hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Emniyet Genel Müdürlüğünde Siyasi Daire'nin başkanlığını yapıyordum. Genel Müdür çağırdı: 'Dışişleri'ne gideceksin, Genel sekreteri göreceksin. Sana bir şey söyleyecek. Dediğini yapacaksın. İçişleri Bakanı'nın emridir' dedi. 'Acaba ne söyleyecek', diye sordum. 'Vekil bu kadar söyledi. Ne diyeceğini ben de bilmiyorum' dedi. 'Anladım ki, ya söylemek istemiyor ya da sahiden bilmiyor. Önemli bir olay karşısındayız. Gittim, Genel Sekreteri gördüm. 'New York metropoliti Athenagoras için bir nüfus kâğıdına ihtiyaç oldu. Ayrıntılı ismi, ana-baba adı bu kâğıtta yazılı, temini rica ederim' dedi. 'Nerede doğmuş, Türk soyundan mı?', dedim. 'Oralarını bilmiyorum. Nüfus kâğıdı lazım!', diye cevapladı. 'Doğumu Türk uyruklu

⁴⁷³ Ersöz, a.g.t. , s. 43-44.

⁴⁷⁴ Ersöz, a.g.t. , s. 41. Niyazi Berkes, *Patrikhane ve Ekümeniklik*, İstanbul 2001, s.24

değilse nasıl olacak? Türkçe biliyor mu?' diye sordum. 'Nasıl olacak diye uzun boylu tereddüt etmeye mahal yok. Sayın Reisicumhurumuz ilgililere bunun olacağına dair söz vermiş. İş olup bitti haline gelmiş. Olacak, olmayacak mı? diye düşünmek gerilerde kaldı. Nasıl olacak ona bakmalı. Bunun için rica ediyorum', dedi. Bir şey daha öğreniyordum. Olup bitti haline gelmiş işlerde önem, yapılacak yapılmayacak mı değil, nasıl yapılacağına toplanıyordu. Tartışmak işe yaramıyordu. Geride kalmıştı. Döndüm. Durumu Genel Müdür'e anlattım, iş anlaşıldı. Athenagoras Fener Kilisesi'ne Patrik olacaktı. Bu Amerikan seçimlerine yarayacaktı. Fatih Fermanlarına göre patrik, Türk uyruklular arasından seçiliyordu. Nüfus kâğıdı bunun için lazımdı. Vaktiyle Yunanlıların doğdukları topraklar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeydi. Fakat kişilerin doğduğu ve nüfusa kayıtlı olduğu yeri resmen ispat etmek zordur. Verilen söz de bu cihetin mutlaka temin edileceğine dairdi. İşin siyasi ve gizli yönü buradaydı. Beni Nüfus Genel Müdürü'ne gönderdiler. Durumu anlattım. Athenagoras Yanıyallı yapıldı. Nüfus kâğıtlarının yandığına dair işlem tamamlandı. Yeni bir kimlik düzenlendi. Adam böylece patrik seçildi."⁴⁷⁵

Sevgi Erenerol, Athenagoras'ın Patrik seçilmesini şöyle değerlendirmektedir:

"Truman Doktrini çerçevesinde Marshall yardımlarına bir de papaz eklenir. Yunan asıllı ABD vatandaşı olan bu papaz, Athenagoras'tır. Patrik olması için Türkiye Cumhuriyeti devletine gönderilir. Bu durumun kanunlarımıza ve Lozan'a aykırı olmasına rağmen bir gecede alınan kararla T.C. vatandaşı yapılır ve İstanbul'daki Rum Kilisesi'nin başına oturtulur. İşte bu tarihten itibaren Türk kurumu kabul ettiğimiz bu kilise ABD denetimine girmiş, ABD'nin sesi olmuştur. Ne acıdır ki, 1923'te Lozan Antlaşması'nı imzalayan İsmet İnönü Cumhurbaşkanıdır. Bu kanunsuzluğa müsaade ederek 26 yıl sonra Lozan'ı delen kişi olarak tarihe geçecektir."⁴⁷⁶

Patrik Athenagoras'ın İlk Faaliyetleri ve Papa Eftim'le Olan İlişkileri

Athenagoras 1949 yılı Şubat ayında Ankara'ya gitmiştir. Athenagoras'ı istasyonda İçişleri Bakanlığı kalemi mahsus müdürü ile belediye yazı işleri müdürü, gazeteciler ve kalabalık bir halk karşılamıştır. Etnografya Müzesine giderek Atatürk'ün kabrine çelenk koymuş daha sonra Çankaya'da İsmet İnönü

⁴⁷⁵ Ersöz, a.g.t. , s. 44; İhsan Sabri Çağlayangil, *Anıları*, İstanbul 1990, s.341

⁴⁷⁶ Sevgi Erenerol, *Ergenekon Davasında Yaptığı Savunma*.

ile görüşmüştür. Ulus gazetesinin haberine göre Papa Eftim bir telgraf gönderdiği Athenagoras'tan dehalet (sığınma, korunma) talep etmiş, Athenagoras bu konu ile ilgili kararını Ankara'dan döndükten sonra vereceğini bildirmiştir.⁴⁷⁷ Papa Eftim, telgrafında Athenagoras'a *"Pek aziz başbuymurmanız ve Papamız Cihan Patriği"* şeklinde hitap etmiş ve şu sözleri söylemiştir:

*"Müstakil Türk Ortodoks Kilisemiz namına sizi selâmlar ve hoşgeldiniz derim. Otuz seneden beri uğruna savaştığınız ve bütün benliğimizi feda ettiğimiz ulusal, kutsal ve barışsal idealimizi görmek bahtiyarlığına erdiğimizden dolayı iftihar eder ve size minnet ve şükranlanmızı sunarız. Türk vatan ve milletimize sulh ve selamet getirdiğinize inanır ve hayır dualarınızı dileriz. Türk milletinin, otuz yıldan beri arzusu hilâfına yapılan patrik seçimlerinden memnun olamadığı inkar edilmez bir hakikattir. Fakat sizin seçiminizi büyük memnuniyetle karşıladığına şahit olmaktayız. (...) İmdi, vâsi kilise salâhiyetine dayanarak Kayseri'de ve İstanbul'da yapılan iki genel kongrede alınan kararlar ve tanzim edilip, hükümete tevdi edilen mazbatalara göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasasına ve Kilise kanununa uygun olarak Türk milletimizin ve merkez kilisemizin selâmeti namına Türkiye'de kurulan ve durumu vatanın kanunlarına tamamen uygun olan Müstakil Türk Ortodoks Kilisesini tanımanızı ve onu ziyaret ve takdis eylemenizi derin saygı ile diler, kutsal ellerinizden öperim."*⁴⁷⁸

Papa Eftim'in Athenagoras'a bu telgrafı göndermesi ve Türk Ortodoks Kilisesi'ni tanımasını istemesi, onun samimiyetine güvendiği veya Cumhuriyet kanunlarına bağlı kalacağı şeklindeki sözlerine inandığı için değildir. Papa Eftim, Athenagoras'ın bilinçli bir operasyon sonucunda Patrik seçildiğini farketmiş ve ABD baskısını üzerinde hisseden Türk hükümetinin Athenagoras yanlısı bir tavır takındığını görerek ilk etapta onunla iyi geçinme yolunu seçmiştir. Telgraftan sonra Athenagoras'ın adı aylarca Türk Ortodoks Kilisesi'nin ayinlerinde anılmış ve ziyareti beklenmiş, ancak Athenagoras bir sokak ötedeki Rum Kilisesi'ne geldiği hâlde Türk Ortodoks Kilisesi'ne gelmemiştir.⁴⁷⁹

Sevgi Erenerol'a göre sıradan bir papaz olmayıp CIA tarafından yetiştirilen Athenagoras, Patrik olur olmaz yine CIA güdümlü Evanjelist lider Frank Buchman tarafından ziyaret edilir. Buchman, Athenagoras'a 1945'te İsviçre'de kurduğu ve bütün dinleri CIA aracılığı ile ABD'nin kontrolüne sokacak ekümenik hareket planı ile ilgili bilgiler verir. Erenerol'a göre Athenagoras'ın dört hedefi vardır.

⁴⁷⁷ *Ulus*, 5 Şubat 1949.

⁴⁷⁸ *Yeni Gazete*, 4 Şubat 1949.

⁴⁷⁹ Mert, *a.g.t.*, s.58; Macar, *a.g.e.*, s.215.

- 1- 1941 yılında yangın geçiren Patrikhane'yi Ayasofya tarzında inşa ettirmek. Bunun için Amerika'dan yarım milyon \$ bağış almak.
- 2- Türk Ortodoks Patrikhanesi ve Papa Eftim'i tamamen tasfiye etmek.
- 3- Haybeliada Ruhban Okulunu akademi haline getirerek yurt dışından öğrenci ve öğretmen getirmek.
- 4- İstanbul Rumlarının sosyal ve hayır işlerini teşkilatlandırarak idaresini Patrikhane'ye bağlamak, Türk hükümetinin karışmasını önlemek.⁴⁸⁰

Athenagoras'ın patrik seçilmesinden sonra Papa Eftim ve Türk Ortodoks Patrikhanesi, Türk hükümetleri nezdinde önemini yitirmeye başlar. Şemsettin Günaltay hükümeti, Papa Eftim'e karşı Rum Patriği'ni destekleyerek Papa Eftim'e ağır baskılarda bulunur.⁴⁸¹ Hükümetle birlikte Türk basını da artık Papa Eftim'in yanında değildir. 29 Mayıs 1949'da İstanbul'un fethinin 496. Yıl dönümü kutlanır, yapılan merasimin sonunda Papa Eftim de bir konuşma yaparak Fatih Sultan Mehmed'in millî kıymet ve şahsiyetini belirtir ve türbesine bir çelenk koyar.⁴⁸² Bu konuyu haber yapan bazı gazetelerin "*Büyük Fatih, Papa Eftim'in duasına mı kaldı?*" şeklindeki yorumları, Papa Eftim'in o dönemde gazeteler nezdinde de itibarını yitirdiğini göstermektedir.

24 Temmuz 1950 tarihinde yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar İstanbul Valiliği'nde Patrik Athenagoras'ı kabul eder. Athenagoras Rum cemaati adına Celal Bayar'ı tebrik eder. Celal Bayar da Athenagoras hakkında şu açıklamayı yapar: "*Nazik ziyaretlerinden dolayı Patrik hazretlerine teşekkür ederim. Vatandaşlarımızın saadeti için müşterek vatanda elimizden gelen gayreti sarfetmekte asla tereddüt etmeyeceğiz. Bugün mevcut olan bağların kuvvetlenmesini arzum olduğunu tekrar etmekten zevk duyuyorum. Patrik hazretlerini çok eskiden gıyaben tanımaktayım. Kendilerinin büyük bir zeka ve dirayetle vazifelerini ifa ettiklerini görmekteyim. Kendilerine tekrar teşekkür ederim.*"⁴⁸³

Yine 1950 yılında Patrik Athenagoras, Papa Eftim'i Hristos Kilisesi'nin tesliminden önce bu kilisenin kutsal ruhani eşyalarını bir gece zorla kiliseye girerek taşıdığı iddiasıyla şikayet eder. Fener Patrikhanesi'nin Panaiya Kilisesi üzerindeki isteklerini de tekrarlar. Bu şikayet üzerine Başbakanlık Müsteşarlığı Papa Eftim'i 6 Aralık 1950'de Ankara'ya çağırır. Ancak Papa Eftim mide ve safra kesesi ağrıları sebebiyle belirli bir süre bu davete karşılık veremez. 16 Aralık 1950 tarihli çektiği telgrafla rahatsızlığının hafiflediğini, mutlaka Ankara'ya gelmesi gerekiyorsa bu yolcuğu gerçekleştirebileceğini belirtir.

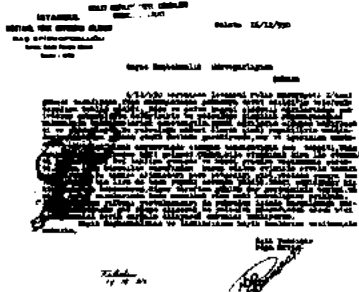
⁴⁸⁰ Sevgi Erençerol, Ergenekon Davasında Yaptığı Savunma.

⁴⁸¹ Mert, a.g.t. , s.58.

⁴⁸² *Yeni Gazete*, 30 Mayıs 1949; *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1949.

⁴⁸³ *Yeni Sabah*, 25 Temmuz 1950.

Ancak ekonomik sıkıntılar içerisinde olduğundan bu yolculuk masraflarının hükümet tarafından karşılanmasını ister.⁴⁸⁴



Papa Eftim'in Başbakanlık Müsteşarlığına Cevabı -BCA: Dosya: A7 Fon kodu: 30..1 .0.0 Yer no: 18 102 9

Kıbrıs'ta 1950 Plebisiti (Referandum) ve Makarios'un Başpiskopos Seçilmesi

Türkiye'de bu gelişmeler yaşanırken, Kıbrıs'ta II. Dünya Savaşı boyunca küllenen Enosis ateşi yeniden alevlenmeye başlamıştır. "Enosis" kelime anlamı olarak "bir ülkeye katılma, bağlanma" manasına gelmekte, Kıbrıs veya Yunanistan'la ilgili bir kavram olmayıp genel bir mana taşımaktadır. Bununla birlikte 1930'lu yıllardan itibaren "Enosis" kelimesi Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasıyla eş anlamlı olarak kullanılmıştır.⁴⁸⁵

Yunan Parlamentosu 28 Şubat 1947 tarihinde oy birliğiyle; Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı yönünde bir karar almıştır. Yunan hükümeti, adanın kendilerine verilmesi karşılığında Amerika Birleşik Devletleri'ne ve İngiltere'ye adada üs verebileceğini açıklamıştır. 21 Kasım 1949 tarihinde Rumlar, Birleşmiş Milletler'e Enosis doğrultusunda başvuruda bulunmuşlardır.⁴⁸⁶ Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nde olduğu gibi self- determinasyonun genel bir destek bulmasıyla cesaretlenen Rumlar 15 Ocak 1950 tarihinde kilisenin kontrolünde Yunanistan'la birleşmeyi kabul edip etmeyeceklerine dair bir plebisit yaparlar. Plebisit sonucunda Kıbrıs halkının %96'sının Enosis'i yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını istediğine dair dünya çapında bir kampanya başlatırlar. Bunun-

⁴⁸⁴ Mert, a.g.t. , s.58; BCA: Dosya: A7 Fon kodu: 30..1 .0.0 Yer no: 18 102 9.

⁴⁸⁵ Nazım Güvenç, *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye*, İstanbul 1984, s.60.

⁴⁸⁶ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C.12, Özel S. , s.1496

la birlikte, Kıbrıslı Türkler eğer Londra, adayı serbest bırakırsa adada Türk hâkimiyetinin kurulmasını talep ederler.

1950 Plebisiti; hukuki ve milletlerarası bir antlaşmaya dayanmaması, bir devlet tarafından değil, bir parti tarafından düzenlenmesi, oylamanın bir Pazar ayını sonrası Rum Ortodoks Kilisesi'nde yapılması ve Türklerle Katoliklerin oylamaya iştirak etmemesi, plebisiti organize edenlerin tarafsız olmaması, İngiltere'nin girişimden önce böyle bir hareketi tanımayacağını açıklaması ve seçmen listelerinin olmaması gibi nedenlerden dolayı uluslararası geçerlilik kazanmamıştır.

Kıbrıslı Rumlar 1950 Ekim'inde Başpiskopos Makarios'u Kıbrıs'ın ruhani ve idari lideri seçerler. Makarios başpiskopos seçilir seçilmez, aynı yılın ilk ayında Kıbrıs Rum Kilisesi'nin %95'inin düzenlediği ve Rum halkının Enosis'i onaylar şeklinde oy kullandığı plebisite bağlı kalacağını beyan eder. Makarios, yetiştiği ruhban okullarının karakteristik etkilerini taşımaktadır. Bu okullarda yetişenlerin başlıca üç özelliği vardır: Bizans entrikası, Helenizm rüyası ve buna bağlı olarak fanatik Türk düşmanlığı. Makarios'ta bunların hepsi mevcuttur. Ancak, Makarios'un buralarda yetişen diğerlerinden farkı, çok zeki ve gerektiğinde esnek olabilmesi, dışa ve yeniliğe açık bulunmasıdır. Bu özellikleri onu Kıbrıs Rumlarının başına geçirmiştir.⁴⁸⁷ Bundan sonraki süreçte Papa Eftim, yalnız Athanagoras'la değil, Makarios'la da mücadele etmek zorunda kalacaktır.

Adnan Menderes'in Fener Rum Patrikhanesi'ni Ziyareti ve Athenagoras'a Övgü Dolu Sözleri

Demokrat Parti hükümetinin Kıbrıs sorunu iyiden iyiye ortaya çıkana kadar, Papa Eftim ve Türk Ortodoks Kilisesi'ne karşı Fener Patrikhanesi'ni destekler bir politika izlediği görülmektedir. Bu doğrultuda Başbakan Adnan Menderes, Başbakanlık Müsteşarı Salih Korur ve yaveri ile birlikte 6 Haziran 1952'de Fener Rum Patrikhanesi'ni ziyaret etmiştir. Athenagoras bu ziyareti tarihî olarak tasvip ederek hükümete Patrikhane'ye karşı olan nezaketinden dolayı teşekkür etmiş, Menderes ise Athenagoras, Ankara'ya geldiğinde hasta olduğundan dolayı onunla görüşemediğini, şimdiki ziyaretinin demokrasiye ve vicdan hürriyetine bir adım teşkil ettiğini belirten⁴⁸⁸ şu sözleri söylemiştir:

"Yüksek şahsiyetinizi ve Patrikhane'yi bugün ziyaret ettiğimden dolayı kendimi bahtiyar hissetmekteyim. Ankara'yı ziyaretiniz esnasında rahat-

⁴⁸⁷ Bayram Küçükoğlu, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, s.94.

⁴⁸⁸ *Akşam*, 7 Haziran 1952; *Ulus*, 7 Haziran 1952.

sızlığım dolayısıyla sizinle görüşmediğim için üzüldüm. Bazen bir insanın çok arzu ettiğine ulaşamaması kaderin bir cilvesidir. O gün yapamadığımı bugün sizleri makamınızda ziyaret ederek yapıyorum. Bu gün tarihî bir gün olarak telakki ediniz. Bu ziyaret hepimizin birlikte yürüdüğümüz demakroasi prensipleri yolunda her merhale teşkil etmektedir. Sayın Selanik Metropolit'i'ne ilk görüştüğümüz zaman belirttiğim gibi eskiden dinler insanları ayıran ve birbirleriyle mücadeleye sevkeden amillerden birini teşkil ediyordu. Bugün vicdan hürriyeti prensibi sayesinde dinler insanlık ideallerine hizmet etmektedir. Bugünkü ziyaretimle aynı zamanda Rum cemaatine selamlarımı ve sevgilerimi takdim etmiş oluyorum. Hepimizin temiz bir ruhla memleket hizmetine iştirake hazır bulunduğumuza kaniyim. Patriklik makamını sizin gibi yüksek ve mütekamil bir şahsın işgal etmesinden dolayı büyük memnurluk duymaktayız."

Papa Eftim'in oğlu ve Türk Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Turgut Erenerol, Demokrat Parti ve Menderes Hükümeti dönemine ilişkin görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

"Demokrat Parti dönemi bizim açımızdan en berbat dönemlerden biri oldu. Adnan Menderes o dönemde Athenagoras'ın ayağına kadar gidip elini öptü. Athenagoras'ın kılıcının her iki tarafı kesiyordu. O zamanlar Menderes, Athenagoras'ın elini öperek Amerika'dan hep dolarları alacağını zannetti. O dönemde bütün olup bitenler, idaredekilerin yanlarına bile yaklaşılmazdı."⁴⁸⁹



Adnan Menderes'in Patrikhane'yi Ziyareti ile İlgili Haber. Akşam, 7 Haziran 1952

Bu arada Papa Eftim, Patrikhane ile barışma şartı olarak “Kin Kapısı”nın açılmasını istediği yönünde bazı gazetelere mülakatlar vermiş, Yunan basını Papa Eftim’i Türk Yunan dostluğunu zedelemekle suçlamış ve eski hınçları tazelemekten vazgeçmesi gerektiği yönünde haberler yapmıştır.⁴⁹⁰

EOKA’nın Kuruluşu, Rum Terör Faaliyetleri ve Türk Katliamlarının Başlaması

EOKA, (Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği) Kıbrıs’ta Türk halkına karşı ve adayı Yunanistan’a bağlamak için kurulmuş olan bir terör örgütüdür.⁴⁹¹ Örgütün siyasi lideri Makarios, askeri lideri ise George Grivas’tır.⁴⁹² Yunanistan ile EOKA için ilk gizli görüşmeler 2 Temmuz 1952’de Atina’da Makarios’un başkanlığında yapılmıştır. Bu toplantıların ardından 7 Mart 1953’te bir İhtilal Konseyi kurulmuş ve bu konseyin kurucuları Enosis için şu gizli yemini etmişlerdir: “*Enosis davası hakkında bildiklerimi ve bundan böyle bileceklerimi işkence altında ve canım pahasına bile olsa bir sır olarak gizli tutmaya Tanrı huzurunda yemin ederim. Bana verilen tüm emirlere sorusuz olarak itaat edeceğim.*” Bunun ardından 1954 yılının ilk aylarında Yunanistan hükümetinin bilgisi dahilinde Kıbrıs’a gizli silah sevkiyatı başlamıştır.⁴⁹³

Makarios’un EOKA’nın kuruluşunda bizzat rol aldığı bilinen bir gerçektir. Bu anlamda hem müzakere yoluyla mücadeleyi sürdürürken hem de silahlı terörü desteklemiştir. Nitekim 1951 yılında Grivas’ı Kıbrıs’a davet ederek Rum Gençlik Teşkilatı PEON’un örgütlenmesi görevini ona vermiştir. Makarios bu gençlik teşkilatının Grivas’ın Yunanistan’da kurduğu yeraltı örgütünün ilkelerine göre yönlendirilmesini ve yönetilmesini istemiştir. PEON, 1951’de Makarios’un emir ve önerilerine uygun biçimde kurulmuş ve iki yıl başpapazin öncülüğü ve emirleri altında çalışmıştır. 1953 Haziran’ında ise muzır ve tahrik edici hareketlerinden dolayı hükümet tarafından kapatılmıştır. Bunun üzerine çalışmalarını bir yeraltı örgütü olarak sürdürmeye başlamış, bu örgüt, daha sonra kurulan EOKA’nın çekirdeğini oluşturmuştur.⁴⁹⁴ Grivas da hatıralarında 22 Kasım 1954’te Makarios’un, kurduğu PEON adlı gençlik örgütünü eğitip silahlandırması için karar aldığını yazmakta, böylece EOKA’nın gerisinde Makarios’un olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ Vakıf, 14 Ekim 1952.

⁴⁹¹ Küçüköğlü, a.g.t. , s.93.

⁴⁹² Hasan Mutlu, *Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 16; Halil Paşa, “Türk Mukavemet Hareketi’nin Tarihi Nedenleri ve Özellikleri”, *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Lefkoşa, Mart 1987, s.17.

⁴⁹³ Küçüköğlü, a.g.t. , s.93.

⁴⁹⁴ Küçüköğlü, a.g.t. , s.96.

⁴⁹⁵ Küçüköğlü, a.g.t. , s.93.

Yunan hükümetinin de desteğiyle silah ve personel teminini gerçekleştiren EOKA, 1 Nisan 1955'te ilk eylemini Lefkoşa'da Valilik, Müsteşarlık Dairesi ve Ortadoğu İngiliz Genel Karargâhı'nda bombalar patlatarak, radyoevini yakarak, Magosa, Larnaka ve Limassol'da da buna benzer tedhiş hareketleri yaparak gerçekleştirmiştir. Sokaklarda ihtilal beyannameleri dağıtılmıştır. Grivas'ın komutasındaki EOKA yayınladığı bildiriyle İngilizleri ve Türkleri düşman ilan edip onları imha edeceklerini açıklamıştır.

Kıbrıs Sorununun Türkiye'nin Gündemine Girmesi ve 6-7 Eylül 1955 Olayları

Kıbrıs sorunu Türkiye'nin gündemine 1948 yılının sonundan itibaren Kıbrıslı öğrenciler ve basın yoluyla girmeye başlamış, Türk halkı bu şekilde adada olup biteni öğrenme fırsatı bulmuştur. Türk hükümeti ise İngiltere ve Yunanistan'la ilişkilerinin bozulmaması için bir süre konuyu uzaktan izlemeyi tercih etmiştir. Hükümet, basında yer alan suçlayıcı yazılar sonrasında sessizliğini ilk defa 1949 yılında bozmuş ve Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğine dair bir belirti bulunmadığını, Yunan hükümetinin de konuyu resmen ele almadığını belirterek, endişe edilecek bir durum olmadığını bildirmiştir. 1950'de kendisiyle yapılan röportajda, *"Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur... İngiltere hükümeti Kıbrıs adasını başka bir devlete terk etmeyecektir. Bu böyle olunca gençlerimiz beyhude yere heyecana kapılıyorlar. Lüzumsuz yere yoruluyorlar."* diyerek, konunun hükümetin gündeminde bulunmadığını açıklamıştır. 1950 seçimlerinde ne CHP ne de DP Kıbrıs konusunu seçim propagandalarında kullanmamıştır. 1950'de iktidara gelen DP hükümeti bu konuda CHP'nin politikasını sürdürmüş, yeni Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü 20 Haziran 1950'de verdiği bir demeçte bir kez daha Kıbrıs sorunu diye bir sorunun mevcut olmadığını yinelemiştir. DP hükümeti, dış politikada önemli bir zafer kazanarak yönetimine başlamak istediğinden ve bu nedenle de tüm dikkatini NATO üyeliğine verdiğinden İngiltere'yle ya da Yunanistan'la arasını bozarak ABD'yi rahatsız edebilecek Kıbrıs konusunu gündeme getirmekten kaçınmıştır. Ancak DP hükümeti bu dönemde ikili bir taktik izleyerek bir yandan içeride yaptığı açıklamalarda Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ilhakına İngiltere'nin izin vermeyeceğini söylemiş, öte yandan Yunanistan'a Türk-Yunan dostluğunun Kıbrıs'tan çok daha önemli olduğu mesajları vermiştir. Yunanistan'ın 1954'te Kıbrıs'a self determinasyon hakkının tanınması için BM'ye başvurması üzerine Türkiye tutum değiştirmeye başlamış ve konu BM'de tartışılırken Türkiye temsilcisi Selim Sarper İngiltere'ye paralel görüşler ileri sürerek Kıbrıs'ın İngiltere'nin bir iç işi olduğunu, Lozan'da Kıbrıs'ın İngiltere'ye verildiğini ve Yunanistan'ın da hiçbir çekince koymadan bu antlaşmayı imzaladığını, adanın coğrafi açıdan Anadolu'nun bir uzantısı olduğunu ve Kıbrıslı Rumların çoğunluğu oluşturmalarının adanın

statüsünü değiştirmek için yeterli olamayacağını savunmuştur. Hatta Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler'e vermiş olduğu teklifin görüşülmeye alınmaması üzerine Başbakan Menderes, 18 Aralık 1954'te verdiği bir demeçte, *"Bu mesele tamamıyla kapandığı için artık müttefikimiz Yunanistan ile aramızdaki dostluğun hatta gölgelenmemesine dikkat ve itina gösterme zamanı gelmiş bulunuyor."* demiştir. Buna rağmen Türkiye İngiltere'nin çabalarıyla giderek soruna taraf haline gelmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Kıbrıs politikasını özetlemek gerekirse gerek CHP gerekse DP hükümetlerinin Kıbrıs konusunda anlayışsız ve sorumsuzca davrandığı söylenebilir. CHP'nin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın 23 Ocak 1950 tarihinde Meclis'te bir milletvekilinin sorusu üzerine *"Bizim Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur!"* demesi ve Şubat 1950'de yapılan seçim neticesinde iş başına gelen DP'nin Dışişleri Bakanı Prof.Dr. Fuat Köprülü'nün Demokrat Parti meclis grup toplantısında aynı ifadeleri kullanması bunu göstermektedir.⁴⁹⁶

Türkiye'de bu gelişmeler yaşanırken Kıbrıs'ta baskısını iyice artıran EOKA, Rumların Türklerle konuşmalarını, alışveriş yapmalarını, Türklere toprak ve mal satmalarını, Türk otobüsleriyle seyahat etmelerini yasaklamaya başlamıştır. 21 Haziran 1955'ten itibaren açıkça Kıbrıslı Türklere karşı saldırılar başlamış ve yüzlerce Türk EOKA kurşunlarına hedef olmuştur.⁴⁹⁷

EOKA'nın Kıbrıslı Türklere saldırılarının başlaması Türk toplumunun gözlerini ister istemez Türkiye'de yaşayan Rumların üzerine çevirmiştir. Yurt genelindeki durum İstanbul'da da farklı değildir. Kıbrıs'ta yaşanan olaylar zaten ülkedeki Yunan ve Rum vatandaşlarına iyi gözle bakmayan İstanbul Türk halkının sinirlerini iyice germiştir.

Bu insanlar neden Yunan ve Rum halkına iyi gözle bakmamışlardır?

Bu durumun öncelikli nedeni Rum halkının Millî Mücadele'de zamanında düşmanca faaliyetleri gibi gözükse de, esas nedenin ekonomik sebepler olduğunu söyleyebiliriz. İstanbul'da bulunan Yunanistan vatandaşları ve Rum azınlık Karaköy ile Sirkeci-Eminönü piyasasına oldukça hakim durumdadırlar. 1950 hatta 1960'lı yıllara kadar İstanbul'un ve Türkiye'nin çikolata, ciklet ve şekerleme endüstrisinin %90'ı İstanbul'da çalışan Yunan vatandaşlarının ve onların ortağı olan Rumların elinde olmuş ve buna paralel olarak İstanbul'un hemen her semtindeki pastanelerin büyük kısmı Yunanlıların ve Rumların tekelinde kalmıştır. Konserve, makarna, bisküvi, şarap, gazoz, salam, peynir, tereyağ üretiminde yine Yunanlılar ve Rumlar önemli bir yer işgal etmiştir.

⁴⁹⁶ Gürhan Gürcan, *6-7 Eylül 1955 Olayları*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 41-43.

⁴⁹⁷ Gürcan, *a.g.t.*, s. 37; Sebahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekatinin Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları*, İstanbul 1988, s.32-34.

Şehirdeki büyük ve tanınmış gıda mağazaları da onların elinde olmuştur. Be-yoğlu, Karaköy, Eminönü ve Sirkeci'deki tanınmış giyim mağazaları, kumaş-çılar, ayakkabıcılar ve şapkacıların da önemli bir kısmı Yunanlılar ve Rumlar-dan oluşmuştur. O dönemde İstanbul'un eğlence hayatında da Yunanlılar ve Rumların geniş bir yeri olmuştur. Pek çok lokanta, birahane, meyhane, pan-siyon ve otelin sahibi oldukları gibi buralarda çalışan şefler ve garsonlar, aş-çılar, müzisyenler ve şarkıcılar da büyük çoğunlukla Yunanlılar ve Rumlardan oluşmuştur. Bu nedenle İstanbul'un özellikle fakir halk grubu onlara hiçbir zaman sempati duymamış ve Türkiye'nin ticaretini Yunanlılar ellerinde tuttu-ğu için Türklerin fakir kaldıkları düşüncesini paylaşmışlardır.⁴⁹⁸ Birçok Türk'ün kafasında *"Kıbrıs'ta Türkler zulme uğrarken İstanbul'da Rumlar rahat içinde ve bizden iyi şartlarda yaşıyor."* algısı oluşmuştur.

1955 yılı içinde Türk basını Kıbrıs sorunu ile ilgili yoğun bir haber, yazı ve yorum trafiğine girmiştir. Bu dönemde Türk gazeteleri özellikle Patrikhane'nin siyasi kimliği ile ilgili eleştirisel yayınlar yaparken⁴⁹⁹ birkaç yıldır gözden dü-şürdükleri ve zaman zaman eleştirdikleri Papa Eftim'in de görüşlerine tekrar yer vermeye başlamışlardır.

Fener Rum Patrikhanesi'nin Kıbrıs'la ilgili açık bir tavır almaktan kaçınan bir tutum takınması üzerine basında Patrikhane'nin Rum terörünü destekle-diğine dair haberler yayımlanmaya başlamış, hatta 8 Temmuz tarihinde Yeni Sabah'ta Fener'in Kıbrıs Kilisesi'ne yardımda bulunduğu dair iddialar dile getirilmiştir. Hürriyet gazetesi de yayınlarında Patrikhane'nin siyaset dışılık ve müstakilik konularındaki yorumlarını çürütmeye çalışarak Patrikhane'nin etkili bir siyasi kimlik taşıdığını belirten yorumlara yer vermiştir. Gazete ayrıca okurlarından Patrikhane'nin Atina ve Kıbrıs Kiliselerine yardım yaptığı yönünde haberler aldığını da belirtmiştir.⁵⁰⁰

Basında Fener Rum Patrikhanesi'nin Yunanistan'dan para aldığına dair yazılar da yayımlanmış ve bu sebepten Patrikhane'de Yunanistan'ın sözünün geçtiği şeklinde yorumlar yapılarak eğer böyle bir durum olmasa idi Patrikha-ne'nin Kıbrıs'ta gelişen terörü eleştirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kıbrıs so-runu ile yakından ilgilenen Millî Türk Talebe Birliği, temmuzda yaptığı basın toplantısında Yunanistan ve Kıbrıs'taki Ortodoks din adamlarının Rumları kan dökmeye davet ettikleri ve Patrikhane'nin bu tavırlar karşısında suskun kaldı-ğına dikkat çekilerek Patrikhane'den tavrını netleştirmesi istenmiştir. Patrik-hane'nin siyasetle uğraşmadığını belirterek rahat bırakılmasını isteyen bir

⁴⁹⁸ Gürçan, a.g.t. , s.52-53.

⁴⁹⁹ Gürçan, a.g.t. , s.52-53, Konstantina Andrianopulu, "6-7 Eylül Olayları", *Tarih ve Toplum Dergisi*, S.185, Eylül 2003, s. 24.

⁵⁰⁰ Gürçan, a.g.t. , s.56; Foti Benlisoy, "6/7 Eylül Olayları Öncesinde Basında Rumlar", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.81, 2000, s.30.

açıklama yapması üzerine basında Patrikhane'nin yanıtı, gençliğin infialine sebep olan kaba bir cevap olarak değerlendirilmiştir. Hüriyet gazetesi, Patrikhane'nin din adamlığına yakışmayan tavrını eleştirmek maksadıyla başka bazı dinî reislerle görüşmüş ve yayınlarında Patrik Athenagoras'ı bu dinî reislerin tutumunu örnek göstererek eleştirerek Diyanet İşleri Reisi, Hamambası ve Ermeni Patriği'nin basında yer alan ve Rum terörünü kınayan açıklamalarıyla Patrikhane'nin tutumu arasındaki tezatı vurgulamıştır.⁵⁰¹

Ömrünün son yıllarını Kıbrıs'ın Türklüğü uğrunda mücadeleyle geçirecek olan Papa Eftim, Fener Rum Patrikhanesi'nin Yunan hükümeti ile münasebette bulunduğunu Başbakan Adnan Menderes'e bildirmiştir.⁵⁰² 29 Temmuz 1955'te Millî Türk Talebe Birliği'ni ziyaret eden Papa Eftim, **Makarios'u aforoz ettiğini** açıklayarak⁵⁰³ Kıbrıs meselesi ve Patrikhane hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

*“Ortodoks mezhebinin emir hususlarından bir tanesi de ruhanilerin siyasetle uğraşmamalarıdır. Ruhanilerden herhangi birisi siyasi fikir beyan ederse aforoz edilmesi lazım gelir. Fener Patrikhanesi İstiklal Savaşı'nda siyasi faaliyetlerde bulunduğundan dolayı Türk Ortodoks Kilisesi kuruldu ve bu kilise Büyük Millet Meclisi'ne bağlılığını belirtti. Resmen rahmetli Atatürk tarafından Türk Ortodoks ruhanilerinin reisi olarak kabul edildim. **Fener Patrikhanesi ıslah olmaz, onlardan hiçbir şey beklemeyiniz. Ben fesat ocağını maatteessüf (ne yazıkki) serbest bıraktım. Ne kadar müstakil olursa olsun Makarios hareketlerinde merkez kiliseye hesap vermek mecburiyetindedir. Ben kendi adıma onları aforoz ettim ve bunu telgrafla bildirdim.**”⁵⁰⁴*

Papa Eftim, Makarios'tan evvel Patrik Athenagoras'ı da aforoz etmiştir. Akşam gazetesinin haberi bu sarsıcı olayı şöyle anlatmaktadır:

“Hristiyanlık âlemini günlerce işgal eden bu büyük olayın cereyan tarzı, o günü yaşayanların gözlerinden bu muhteşem tablo hiçbir zaman silinmez. O günkü ayindeki uğultu kaybolamaz kulaklardan. Ve şöyle sesleniyordu Papa Eftim:

-Bugünkü ayımızın şu anında artık kemalin zirvesine erşimiş bir din hadiminiz sıfatıyla hatırlatmak isterimki Fener Patrikhanesi hâlâ sureti haktan gözükmektedir. Hakikatte ise, ihaneti sabit bir vatan haininin (Gri-gorios) hatırasına sadık kalmaktadır. Sorarım onlara, 200 yıl evvelinin ihanet hatırası orta kapı niçin kapalıdır? Böyle bir vatan ve millet haininin

⁵⁰¹ Gürcan, a.g.t. , s.56-57; Benlisoy, a.g.t. , s.30.

⁵⁰² Halkçı, 30 Temmuz 1955.

⁵⁰³ Ulus, 30 Temmuz 1955.

⁵⁰⁴ Akşam, 30 Temmuz 1955.

hatırası, bu kapı ile bir kin ve intikam sembolü olarak muhafaza ediliyor. Athenagoras ve yardımcılarını; bu yalan, hile ve siyaset dolaplarını Allah'ın iradesiyle İsa Mesih'in hizmetkârı, ben Bağımsız Türk Ortodoksları Patriği Eftim, mukaddes dinimizden ayırır, aforoz ederim."⁵⁰⁵

Sevgi Erenerol ise Papa Eftim'in Makarios'u aforoz etmesi konusunda şu sözleri söylemektedir:

"Onun (Makarios) gibi bir din adamının böyle bir katliamda yer almasının dinî açıdan son derece sakıncalı olduğunu ve bunun Hristiyan milletler tarafından görülmesi ve böyle bir oyuna onay verilmemesi gerektiğini ifade etmeye çalıştı. Ama ne yazık ki o papaz da büyük güçlerin oyuncağı olarak bu işin içindeydi, bir papazın tek başına yapacağı bir şey değil..."⁵⁰⁶



Papa Eftim'in Makarios'u Aforoz Ettiğine Dair Haber. Ulus, 30 Temmuz 1955

İslahiye Müftüsü Mehmed Uyanık, Papa Eftim'e Millî Türk Talebe Birliğini ziyareti ve yaptığı açıklamalar nedeniyle bir tebrik telgrafı göndermiştir.⁵⁰⁷

24 Ağustos 1955 günü Başbakan Adnan Menderes, Kıbrıs konusuyla ilgili izlediği ılımlı politikayı bir kenara bırakıp Kıbrıslı Türklere sahip çıkan şu açıklamayı yapmıştır:

"Oradaki halkımız son derecelere kadar tahrik edilmiş bir ekseriyet karşısında masum ve silahsız bulunabilir. Hareket ani olabilir. Fakar bu onların bir an için dahi müdafaasız kalacakları manasını tazammun etmez."⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ Akşam, 18 Şubat 1972.

⁵⁰⁶ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

⁵⁰⁷ Cumhuriyet, 19 Ağustos 1955.

⁵⁰⁸ Vakit, 28 Ağustos 1955.

Bu açıklamadan sonra vatandaşlar Adnan Menderes'e gönderdikleri telgraflarla Kıbrıs konusundaki görüşlerini ve açıklamadan duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. Telgraflardan bazıları:⁵⁰⁹

"Sevgili Başbakanımız Adnan Menderes, Ankara

Büyük Atatürk'ümüzün 'Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir.' kumandasının devamını teşkil eden Kıbrıs hakkındaki beyanatınız kalplerimizi fet-hetmiştir. Minnet ve şükranlarımızı saygıyla arz ederken afiyetlerinizi Tan-rı'dan dileriz.

Mustafa Özcan Baba Kıvrak, 31 Ağustos 1955, Fethiye"

"Başvekilimiz Sayın Adnan Menderes,

Ankara Kıbrıs hakkındaki mert ve tok sesiniz millî gururumuzun cihanı şuuruna nüfuz eden tarihî bir abidesidir. 30 Ağustos zaferinin 30. yıldö-nümünde aynı zaferin bahtiyarlığı ve hazzı içerisindeyiz. Millettin duyuş, görüş, seziş ve heyecanını bu kadar vakar ve bu kadar veciz bir surette dile getirmek tarihte pek az devlet adamına nasip olmuştur. Kıbrıslı kardeşlerimizin hüriyetlerini teminata bağlaması demokratik hamlemizin en büyük zaferidir.

30 Ağustos 1955, Ordu⁵¹⁰

28 Ağustos 1955'te CHP lideri İsmet İnönü de Kıbrıs Türklerine karşı katliama girişileceği yönündeki haberlere ilişkin şu açıklamayı yapmıştır:

"Kıbrıs davası beyanatı bize ciddi bir vaziyet göstermektedir. Kıb-rıs'taki kardeşlerimizin yakın günlerde umumi bir tecavüz tehlikesi karşı-sında bulunduğundan resmen bahsedilmiştir. Bütün vatandaşların alakası bu vahim haber üzerinde toplanmalıdır. Dış meseleler ve tehlikeler üze-rinde iktidarın muhalefette işbirliği yapması usulü bizde henüz teessüs etmemiştir. Onun için tehlike zamanında yapabileceklerimizi acilen bildir-mek isteriz. Kıbrıs'taki kardeşlerimizin can ve mallarını tehlikeden kurtar-mak için hükümeti gayretlerinde destekleyeceğiz. Dış politikamızın Kıb-rıs'la meşgul olacağı bugünlerde iç politikamızın havasının da Kıbrıs ile dolu olduğunu dünyaya göstermek vazifemizdir."

⁵⁰⁹ Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6-7 Eylül Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Güz 2012, S.25, s.193-194.

⁵¹⁰ *Ulus*, 27 Ağustos 1955.

İstanbul'da yayınlanan Rumca gazetelerde basında eleştiri konusu yapılmış ve bu gazeteler, Kıbrıs'a dair Türk görüşünü açıkça desteklediklerini belirtmedikleri için itham edilmişlerdir. Gazeteler Yunan basınında çıkan haberleri aktardıkları için de eleştirilmişlerdir. Rumca gazetelerin Kıbrıs hakkında yorumda bulunmaması, Patrikhane için olduğu gibi, resmî görüşe karşı olmak şeklinde yorumlanmıştır. Rumca gazetelerin Kıbrıs'a dair haberleri yorumsuz vermeleri ve Yunan kaynaklı haberlere yer vermeleri eleştiri konusu yapılarak Türkiye açısından olumlu haber vermedikleri özellikle belirtilmiştir.

Kıbrıs sorunu, 6-7 Eylül olayları patlak verene kadar Türk basınının gündeminden düşmemiş, bazı gazetelerde Patrikhane'nin Kıbrıs hakkındaki Yunan politikasını desteklemek maksadıyla İstanbullu Rumlardan para topladığına ilişkin haberler yayınlanmaya başlamıştır. Bu konu ile ilgili çıkan yazılarda Rumlar arasında sinsice Türkler aleyhine çalışan vatandaşlarımızın olup olmadığı sorgulanmış ve dışarıdan ajanlarla ilişkiler olabileceği vurgulanmıştır. Rum asıllı vatandaşların Türkleri hiç desteklemediği ancak Türklerin bu topluma hep olumlu yaklaştığı belirtilerek bunların daha duyarlı olmaları yazılmıştır. Bu yorumlar özellikle Fener Rum Patrikhanesi tarafından tekzip edilmiş olsa da basın ve kamuoyu ikna edilememiştir. 3 Eylül 1955 tarihli Hürriyet gazetesi şu ifadelerle yer vermiştir:

*"Patrik Athenagoras Efendi Kıbrıs'ta İstanbul'dan para göndereceğini oradaki vakıfların gelirlerini Makarios'a terk ve hediye etmiştir. İşte, Fener'in Kıbrıs'a yardımı bu kanaldan yapılmaktadır. Athenagoras Efendi'yi bunu tekzibe değil, aksini ispata davet ederiz."*¹¹

Rum azınlığın Fener Patrikhanesi yoluyla Makarios'a, dolayısıyla EOKA'ya para yardımı yaptığı haberi gündeme düştüğünden beri İstanbul'da ortam iyice gerilmiş, adeta bardağı taşıracak son damla beklenmeye başlanmıştır. Bunun farkında olan dönemin İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, 26 Ağustos 1955'te Birinci Ordu Müfettişliğine gönderdiği şu yazı ile askerden de güvenlikle ilgili tedbirlerin alınmasını istemiştir:

"Birinci Ordu Müfettişliğine

Kıbrıs olayları dolayısı ile bazı emniyet tedbirleri alınması zaruri bulunduğundan icab eden yerlere sevkedilmek üzere 27.8.1955 Cumartesi günü sabahından itibaren iş'arı ahire kadar tam teçhizatlı motörlü vasıtalarla beraber Emniyet Müdürlüğü tarafından ilişik listedeki mahaller nazarı itibara alınarak tensip edilecek yerlerde herhangi muhtemel büyük kitle hareketlerini dahi teşebbüs halinde önleyecek miktarda sis ve göz yaşar-

¹¹ Gürcan, a.g.t. , s.58; Benlisoy, a.g.t. , s.32-33.

tıcı bombalar ile birlikte toplu olarak bulundurulmasının teminini ve sonundan bilgi verilmesini ehemmiyetle arz ve rica ederim."

3 Eylül 1955'ten itibaren de Eskişehir ve çevresindeki polis memurlarından da İstanbul'a takviyeler yapılmıştır.

5 Eylül 1955 gecesi Selanik'te, Atatürk'ün evinin bulunduğu bahçenin kenarında bir bomba patladığı haberinin Türkiye'de duyulması ile bardak taşmış, çığ gibi büyüyen olayların önü alınamamıştır. Atatürk'ün Selanik'teki evinde 6 Eylül 1955 tarihinde patlayan bomba Radyo'dan saat 13.00 bülteninde duyurulmuştur. Metin şöyledir:

"Selanik'te Aziz Atatürk'ün doğduğu ev ile Türk Konsoloslugu binası arasında bahçede saat gece yarısını dört geçe bir bomba patlamış ve bu infilak neticesinde Aziz Atatürk'ün doğduğu evin pencereleriyle Konsoloshane'nin camları hasara uğramıştır. Infilak esnasında insanca zayıat olmamıştır. Yunan polisi tahkikata başlamış ve daha sıkı emniyet tedbirleri almıştır. 5 şüpheli şahsın tevkif edildiği bildirilmektedir. Yunan hükümeti meydana gelen hasarı ödeyeceğini söylemiştir. Yunan Dahiliye Vekili basına verdiği beyanatta 'Bu işi hakiki bir Yunanlının yaptığını zannetmiyorum.' demiştir."

Ancak olayların büyümesinde bomba olayını yaptığı ek baskı ile manşetten duyuran İstanbul Ekspres gazetesinin etkisi büyük olmuştur. Günlük tirajı 30 bin civarında olan İstanbul Ekspres, 6 Eylül günü tam 300 bin adet basılmıştır. Bomba haberinin duyurulduğu günün akşam üzeri, çeşitli öğrenci birliklerinin ve Kıbrıs Türktür Derneği'nin çağrısı doğrultusunda, Taksim Meydanı'nda bir protesto mitingi düzenlenmiştir. Miting sonrası olaylar yavaş yavaş şekillenmeye başlamış ve bazı gruplar İstiklal Caddesi'nde bulunan gayrimüslimlere ait işyerlerinin camlarını taşlamaya girişmişlerdir. Rumlar başta olmak üzere gayrimüslimlerin ev ve iş yerlerine dair yağma, tahrip ve saldırılar 7 Eylül sabahına kadar devam etmiştir. Olaylara karşı gayrimüslim komşularını kendi evlerinde saklayan Türkler de olmuştur. Tophane'de oturan Şükrü isimli bir Türk, 6 Eylül günü alt katlarında oturan iki Rum komşusunu kendi evine saklamış ve üst katlara çıkan saldırganları da havaya ateş açarak kovalamıştır. Bazı Müslümanlar ellerine aldıkları Türk bayraklarıyla gayrimüslimlerin ev ve iş yerlerinin önünde durmuş, buraların sahiplerinin Türk olduğunu iddia ederek saldırganlardan korumuşlardır. Ayaklanmalardan sonra gayrimüslimler yapılan bu yardımlar için gazetelere ilan vererek teşekkür dahi

etmişlerdir.⁵¹² Olaylar sırasında Papa Eftim ve Türk Ortodokslarına herhangi bir saldırı olmamıştır. Bununla beraber Papa Eftim olayların kontrol altına alınması için bir dizi temasta bulunmuş ancak başarılı olamamıştır.⁵¹³ Olaylarda meydana gelen hasar konusunda değişik kaynaklar ve bunlar arasında bazı farklar bulunmakla beraber resmî Türk kaynaklarına göre 4.214 ev, 1.004 işyeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul ile aralarında fabrika, otel, bar vb. yerlerin bulunduğu 5.317 tesis saldırıya uğramıştır. Olaylarda çeşitli yaralanma ve ölüm olayları da meydana gelmiş olup bu konuda da farklı rakamlar dile getirilmiştir. 300 ile 600 arasında değişen bir yaralı miktarı söz konusudur.⁵¹⁴ İstanbul'un çeşitli semtlerinde 51 yangın meydana gelmiştir. Bu yangınların 21'i kilise, diğerleri ev işyerlerinde cereyan etmiş olup 7 kilise tamamen yanmıştır.⁵¹⁵ Olaylarda meydana gelen ölüm olayları az olması dolayısıyla kaynaklar arasındaki farklar daha çarpıcı olarak görülmektedir. Türk basınında ölü sayısı 11 olarak verilmiş ancak sadece Abraham Anavas, Olga Kimiades ve Takki Bakkal isimleri verilmiştir. Kimi Yunanlı çevreler ölü sayısını 15 olarak da açıklamıştır ancak söz konusu listede öldüğü bildirilen isimlerden bazılarının Yunanistan'da yaşadıklarının anlaşılması üzerine resmî açıklamadaki ismi geçen üç kişi genel olarak olaylarda ölen kişiler olarak kabul görmüştür.⁵¹⁶ Olay hakkında 1955-1957 yılları arasında yapılan mahkemelerde tutuklanan bütün zanlılar beraat etmiştir. 1960 darbesi sonrası Yassıada mahkemelerindeki 6-7 Eylül davalarında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Mehmet Ali Tekinalp, Oktay Engin, Hasan Uçar ve Fuat Köprülü, Namık Gedik, Fahrettin Kerim Gökay, Kemal Hadımlı, Aladdin Eriş ve Mehmet Ali Balin yargılanmışlardır.⁵¹⁷ Adnan Menderes ve Rüştü Zorlu altışar yıl, Kemal Hadımlı ise 4,5 ay hapis cezasına çarptırılmışlardır.

⁵¹² Gürçan, *a.g.t.* , s.69-85.

⁵¹³ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

⁵¹⁴ Gürçan, *a.g.t.* , s.89-94.

⁵¹⁵ Serdar Sakin, "6-7 Eylül 1955 Olayları Sonrasında Türk Kamuoyunun Tutumu", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yaz 2010, S.12, s.379.

⁵¹⁶ Gürçan, *a.g.t.* , s.95; Detaylı bilgi için bkz: Rıdvan Akar, "İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 2003, S.117, s.91

⁵¹⁷ Mehmet Arif Demirer, *6 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası*, İstanbul 1995, s.107-110.

Papa Eftim ve Fener Rum Patrikhanesi Arasında Yaşanan İkinci Cenaze Defnetme Krizi

1931 yılında Papa Eftim'in cemaatinden Trantos'un cenazesi Fener Rum Patrikhesi tarafından Rum mezarlığına kabul edilmemiş ve taraflar arasında cenaze defnetme krizi yaşanmıştı. 1956 yılında benzer bir olay yaşanır. Papa Eftim'in yeğeni Evenpia Erenerol'un ölümü üzerine yakınları cenazeyi Şişli'deki Rum mezarlığına defnetmek için girişimde bulunurlar. Ancak Fener Rum Patrikhanesi vaktiyle aforoz edilmiş olan Papa Eftim'in akrabası olması nedeniyle Evenpia Erenerol'un cenazesinin gömülmesine izin vermez.⁵¹⁸ Cenaze yakınları Patrikhane'nin ret cevabına rağmen naaşı mezarlığa götürürler, ancak cenaze kapıdan çevrilir. Papa Eftim durumu yıldırım telgraf ile Cumhurbaşkanı ve Başbakan'a bildirir. Papa Eftim Başbakan Adnan Menderes'e çektiği telgrafta durumu şöyle izah eder:

"Sayın Başvekilimiz Adnan Menderes:

*Taraflarım ve yakın akrabalarımın bir kadın bugün öldü. Defni için müracaat ettiğimiz Şişli Mezarlığı Müdüriyeti Patrik Athenagoras'ın emri üzerine başka din ve milletten bulunduğumuzu ileri sürerek mezarlıkta ölümüzü kabul etmeyeceğini bildirdi. Ölümüzün definin temini hususunu Türklük izzetinefsi ve insanlık namına dileyerek hayır dualar eylerim. Türk Ortodoks Reisi Ruhanisi Papa Eftim"*⁵¹⁹



Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 133 - Dosya No: 867 - Sıra No: 12

**Papa Eftim'in Telgrafı BCA,
Fon No:30 100 Kutu No:133 Dosya No:867 Sıra No:12**

Papa Eftim, Ulus gazetesine de şu telgrafı göndererek cenazenin Fener Rum Patrikhanesi tarafından kabul edilmediğini bildirir:

⁵¹⁸ *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1956.

⁵¹⁹ BCA, Fon No:30 100 Kutu No:133 Dosya No:867 Sıra No:12

“Aynı dine salık olup aynı hukuka malik olmayan Ecnebi, Yunan, Rus, Sırp ve Bulgar ölüleri Şişli mezarlığına gömülmekte iken, aynı dine salık ve aynı hukuka malik Türk Ortodoks ve Türk vatandaşı olan ölümümüzün gömülmesine Athenagoras’ın mümanaat etmesi (engel olması) celbi dikkattir (dikkat çekici). Ölümüz kokmuştur. Bugün saat 15’e kadar gömülmesi temin edilmediği takdirde kilisemiz içinde gömmek mecburiyetinde bulunduğumuzu saygılarımla arz ve hayır dualar ederim.”⁵²⁰

Diğer taraftan Türk Ortodoks Kilisesi cenazelerinin bugüne kadar Şişli’deki mezarlığa gömülmekte olduğunu ve bu yeni durumun sebebinin izah edilmesini Fener Rum Patrikhanesi’nden ister. Patrikhane, Papa Eftim’in aforoz edildiği konusunda ısrarcı olsa da cenaze yakınları naaşı Şişli’deki mezarlığa zorla defnederler.

Fener Rum Patrikhanesi ise konu ile ilgili şu açıklamayı yaparak defin işleminin Patrikhane kanunlarına aykırı olduğunu beyan eder: *“Patrikhane kanunlarına göre bu ölünün Şişli’deki mezarlığa gömülmemesi icab ediyordu. Fakat Türk Ortodoks Kilisesi mensupları aforoz edilmiş ölülerini zorla gömdüler, bunun için tedbir alınacaktır.”⁵²¹*

Türk Ortodokslarının Rum mezarlığına defnedilmesine tepkiler günümüzde de devam etmektedir. Apyevmatini gazetesi sahibi Mihail Vasiliadis, *“Bu mezarlık Rum-Ortodoks mezarlığı. Bu insanlar bırakın Rum’u, Ortodoks bile değiller. Bunların kurduğu yalancı bir kilise var. Bir kilisenin, kilise olabilmesi için Ekümenik kilise ve diğer 17 kilise tarafından anılması ve kardeş kabul edilmesi gerekir. Ben annemin, babamın mezarını ziyarete geldiğimde Rumlara kötülük yapan bu milliyetçi insanların mezarlarını, mezarlığın ortasında görmek zorunda mıyım? Biz Rumlar olarak bu mezarların kaldırılmasını talep ediyoruz.”* diyerek mezarların kaldırılmasını talep ettiklerini ifade etmektedir.⁵²²

Papa Eftim: “Patrik Athenagoras, Kızıl Papaz Makarios’u Aforoz Etmeli”

1957 yılına gelindiğinde Kıbrıs olaylarının Fener Rum Patrikhanesi ile ilişkili olduğu kanısı iyice güçlenmiştir. Çünkü Fener Rum Patriği Athenagoras

⁵²⁰ *Ulus*, 26 Temmuz 1956.

⁵²¹ *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1956.

⁵²² <http://www.taraf.com.tr/guncel-haber/rum-ortodoks-mezarliginda-istenmeyen-uc-patrik/>

tarafından Kıbrıs'ta Makarios'un başını çektiği terör faaliyetlerine dair herhangi bir açıklama gelmemiştir. Papa Eftim'e göre Athenagoras'ın Makarios'un bağlı olduğu dinî müessesenin başındaki isim olarak onu aforoz etmesi ve lanetlemesi gerekmektedir. Athenagoras bunu yapmadığına göre Makarios'un terör ve yıldırma faaliyetlerini destekliyor olmalıdır. Papa Eftim bu konuda Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte şunları söylemiştir:

“Din ve kilise kanunlarına göre bir din adamının silah ve siyasetle uğraşması kat'i surette memnudur. (yasaktır) Hatta dinî nizamlar bir Hristiyanın eline değnek bile almasını kabul etmez. Bir papazın sol alinde haçı, sağ elinde kılıcı taşıması tamamen usûl ve inanışlara aykırıdır. Dinimiz hem Allah'a hem şeytana yaklaşmayı men eder. Makarios'un durumu apaçık ortaya çıktığına göre Ortodoks kilisesinin en büyük ruhani reisi olan Patrik Athenagoras'ın kendisini aforoz etmesi gerekir. (Athenagoras'ın) Patrik olarak Makarios'un bu hareketini bir din adamı olarak hoş karşılamadığını matbuata (basına) bildirmesi icab ederdi kanaatindeyim. Athenagoras'ın bu hareketi telin etmediğine (lanetlemediğine) göre zihinlerde kendisinin Makarios'u tasvib eylediği düşüncesi doğmaktadır.”

Papa Eftim, Kıbrıs olayları nedeniyle Fener Rum Patrikhane-si'nin Yunanistan'a gitmesi konusunun tekrar gündeme gelmesi hususunda “Böyle bir cereyan kuvvetlendiği takdirde Kıbrıs'ı da Batı Trakya'yı da unutmaya hazırdırlar. Bütün hülya ve gayeleri günün birinde İstanbul'da tahta oturmaktır. Biz o binanın duvarları arasında neler döndüğünü yakından biliriz. Hatta Patrikhane binasının üzerinde Bizans bayrağının dalgalandırıldığı günleri bile, benim yaşımdakilerle hep beraber hatırlarız.” demiş ve konuyu tekrar Kıbrıs meselesine getirerek açıklamalarına şöyle devam etmiştir: Belki Athenagoras Makarios'un müstakil (bağımsız) hareket ettiğini ileri sürecektir. O hâlde Ortodoks kiliselerinden her papazın kimin namına hutbeyi okuttuğunu sorarsanız tabii olarak Patrik Athenagoras adına cevabını verecektir. O hâlde bence Athenagoras'ın bu işte ne tarafsız bir din adamı ve ne de tarafsız bir politikacı rolünü oynamak istemediği neticesi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İkiyüzlü siyaset dinimizin kabul etmediği fakat bazılarının oynamaya çalıştığı bir oyundur.⁵²³

⁵²³ Cumhuriyet, 6 Nisan 1957.



Cumhuriyet, 06 Nisan 1957

Papa Eftim, Akşam gazetesine verdiği mülakatta üslubunu biraz daha sertleştirerek şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Eğer Athenagoras hakikaten bir din adamı olsaydı Kıbrıs'ı kana bulamaktan çekinmeyen, elinde bıçakla dolaşmakla iftihar eden Makarios'u derhâl aforoz etmesi lazım gelirdi. Bunu yapmadığına göre bu işi teşvik ediyor demektir. Zaten bu papazlar, metropolitler, hepsi birer Makarios'tur."*⁵²⁴

Papa Eftim'in bu açıklamalarından on gün sonra Patrik Vekili, İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından kabul edilmiştir.⁵²⁵ Patrik Vekili daha sonra yayınladığı bir tebliğle Kıbrıs meselesinin siyasi bir olay olduğunu, Rum Patrikhanesi'nin ise dinî bir kurum olup Kıbrıs meselesinde şüphe doğuracak bir harekette bulunmayacağını ve Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılığını basına bildirmiş, ancak Makarios'u kınamamıştır. Patrikhane'nin bu açıklaması ne Türk Hükümeti'ni ne de Papa Eftim'i tatmin etmemiştir. Papa Eftim, basın aracılığıyla dinî bir kurum olduğunu belirtmek lüzumunu duyan Patrikhane'nin siyasi aletlerini bu açıklama vasıtasıyla neden lanetlemediğini sormuş⁵²⁶ ve şunları söylemiştir:

*"Bu tebliğ ne beni ne de bir kimseyi tatmin etmemiş ve etmeyecektir. Dinî müessese olduğunu tebliğinde belirtme lüzumunu duyan Patrikhane bu din müessesinin siyasi aletlerini bu tebliğ vesilesi ile telin etmek lüzumunu acaba niye duymamıştır? Duymuş ise bunu satırları arasına acaba almaktan mı çekinmiştir? Hülasa (özetle) tebliğ, içlerinde Rum azınlığı bulunan Türk efkârı umumiyesini (kamuoyunu) tatminden ve Patrikhane hakkındaki şüpheleri izale edebilecek en küçük bir noktadan uzaktır."*⁵²⁷

⁵²⁴ Akşam, 6 Nisan 1957.

⁵²⁵ Ulus, 15 Nisan 1957.

⁵²⁶ Mert, a.g.t., s. 59.

⁵²⁷ Cumhuriyet, 15 Nisan 1957.

Tebliğde, Patrikhanenin dini bir müessese olduğu, siyaset dışında kaldığı belirtilirken aynı müesseseye bağlı siyasetle uğraşan ve tedhiği idare eden Makarios takbih edilmedi

Papa Eftim: "Bu din müessesesi siyasi aletlerini, bu tebliğ vesilesiyle tefin etmek lüzumunu acaba neye duymadı?," diyor

Cumhuriyet, 15 Nisan 1957

Papa Eftim dönemin Başbakanı Adnan Menderes'e sunduğu broşürde, Kıbrıs meselesinde Makarios'un Athenagoras tarafından desteklendiğini bir kez daha tekrarlamıştır.

Papa Eftimin gerekçesi şuydu:

Kıbrıs'ta korkutma ve yıldırma hareketleri başlamadan önce Makarios, İstanbul'a gelerek Athenagoras ile konuşmuştu. Makarios'un kilisesi bağımsız olsa bile izin almadan, siyasi bir özellik taşıyan bir işin başına geçmiş olmasına ihtimal verilemezdi. Makarios, gerek hareket gerekse de konuşmalarıyla Papa Eftim'i doğruluyordu. Bir konuşmasında, Kıbrıs meselesinin bir siyasi sorun olmaktan çok, Hristiyanların hürriyet mücadelesi olup mensubu olduğu Patrikhane'nin bu hareketi desteklediğini belirtiyordu.⁵²⁸ Hatta Makarios sonraları Fener Rum Patrikhanesi'nin kendisini desteklediğini⁵²⁹ açıkça söylemeye başlamıştı.

27-28 Ocak Olayları, 1958 Kıbrıs Mitingleri ve Papa Eftim

Rumların Enosis'ine karşı Türkiye, Kuzey Kıbrıs'ın bir il olarak Türkiye'ye katılmasını hedefleyen "Taksim Tezi"ni ortaya koymuş ve bu tezin kabulü için çalışmaya başlamıştır. Kurtuluşu taksimde gören Kıbrıs Türk'ünün sloganı da "Ya Taksim Ya Ölüm!" olmuştur.

Kıbrıs Türk halkı bu beklenti içinde iken, 27 Ocak 1958 Pazartesi günü Bozkurt gazetesi Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun İngiltere'nin taksimi kabul ettiğine ilişkin bir açıklamasını manşetten verdiği haberle Kıbrıs Türk halkına duyurur.



Bozkurt Gazetesinin Haberi, 27 Ocak 1958

⁵²⁸ Mert, a.g.t. , s. 59.

⁵²⁹ Cumhuriyet, 15 Nisan 1957.

Haberin tam metni şöyledir:

“Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, yüzden fazla yerli ve yabancı basın mensuplarına mühim bir beyanat vermiştir. Kıbrıs meselesine temas eden Zorlu, Taksim İngiltere'nin prensip olarak kabul ettiğini söylemiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un Kıbrıs mevzuunda yeni plan sunduğu hakkında sorulan bir suale cevap veren Zorlu, Kıbrıs mevzuunda İngiltere ile Türkiye arasında hiçbir zaman fikir ayrılığı olmadığını söylemiş ve şimdiye kadar yapılmış olan müzakerelerde daima görüş birliği olduğunu ve İngiltere'nin Türkiye ile fikir teatisinde bulunmadan hiçbir karar almadığını belirtmiştir. İngiltere Müstemlekeler Bakanı Allan Lennox Boyd'un daha evvel yapmış olduğu bir beyanatta da taksim fikrinin kabul edilmiş olduğuna işaret etmiştir. Konuşmasına devam eden Zorlu, Kıbrıs mevzuunda atılacak her adım için iki devletin birbiriyle fikir teatisinde bulunduklarını söylemiştir.”⁵³⁰

Dışişleri Bakanı'nın beyanatının metni Lefkoşa'da alınır alınmaz büyük bir halk kitlesi yürüyüş yaparak *“Taksim Taksim”* nidalarıyla Lefkoşa'nın Türk semtinde dolaşmaya başlar. Zafer Sinemasına giden halk daha sonra buradan Atatürk Meydanı'na geçer. Sayısı gittikçe artan halkın heyecanı son haddini bulmakta, yürüyüş devam etmektedir.⁵³¹ Lefkoşa semaları, *“Taksim Taksim”* nidalarıyla çınlarken İngiliz sömürge askerleri zırhlılarıyla sokaklara barikatlar kurmaya başlar. Ok yaydan fırlamak üzeredir. İngiliz subaylarının megafonlarla halkı dağılmaya çağırımları kalabalığı daha bir kabartarak büyütmekten başka sonuç vermez. Megafonlarla yükseltelen sesleri ve *“Taksim Taksim”* nidalarını duyanlar da kahvaltılarını bile yapmadan sokağa dökülürler. Saat 10.00'a doğru Girne Caddesi Polis Merkezindeki sirenler çalmaya başlar. Bu sokağa çıkma yasağının konduğunun işaretidir. Sıkıyönetim yasalarına göre, güvenlik kuvvetlerinin sokağa çıkma yasağına uymayanların üzerine ateş açma yetkisi vardır. Ama dinleyen kim? Sirenlerin susmasından kısa bir süre sonra silah sesleri duyulmaya başlar. İngiliz askerleri havaya uyarı ateşi açmaktadırlar. Girne Caddesi'ni dolduran kalabalıkta panik baş gösterir, dalgalanmalar olur. *“İngilizler lise öğrencilerini vurdu.”* sözleri Girne Caddesi'nden tüm kente yayılır. Kalabalık kontrolden çıkan bir öfkenin kasırgasına kapılır. İngiliz askerleriyle göğüs göğüse kavgalar başlar.⁵³²

⁵³⁰ Bozkurt, 27 Ocak 1958.

⁵³¹ Bozkurt, 27 Ocak 1958.

⁵³² Ayhan Cankut, *Kıbrıs Türk'ünün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek

Yıllardır süregelen Rumların yaptığı terör hareketleri karşısında sertlik göstermeyen İngiliz askerleri, haklı seslerini duyurmaya çalışan silahsız Türk halkına ise son derece acımasız davranmışlardır. Sömürge yönetiminin askerleri kontrolden çıkmış adeta birer terörist olmuşlardır. Evlere de saldırıya, kadınları-çocukları dipçiklemeye, ortalığı dağıtmaya başlamışlardır. Sayısız yaralı vardır. Yaralılar hastanelere gönderilemez. İngiliz askerleri, önlerine çıkkanı, hele yaralıları toplayıp götürmektedirler. İngiliz askerleri ile 2 gün boyunca taşlar, sopalar ve yumruklarıyla dövüşmek zorunda kalan Kıbrıs Türk'ü, o güne kadarki tarihinin en kanlı olaylar dizisini yaşar.⁵³³

O günleri yaşayan Ramiz Manyera, Mağusa'da yaşanan olayları şöyle anlatmaktadır:

"(...)Mağusa'nın giriş kapısı önüne geldiğimizde yere çöken İngiliz askerleri üzerimize kurşun yağdırmaya başlamışlardı. Babam Manyera ön saflardaydı. Fuat Yusuf ve Safa Muharrem'in kanlar içerisinde yere düştüklerini hatırlıyorum. İkisi de şehit olmuştu. Ön saflarda bulunan babam ise gömleğini parçalamış, göğsünü açarak, İngiliz askerlerinin üzerine yürüyerek 'Beni de vurun!' diye haykırıyordu. Babamın kliniği yaralılarla dolmuştu. Her taraf kan içerisindeydi. İngiliz'den intikam almak için yemin ediyorduk."⁵³⁴

28 Ocak 1958 Salı günü, Türk liderleri öfkeli ve galeyan içindeki halka söz geçirebilmeyi başarır ve gösteriler yatışmaya başlar. "Kıbrıs Türktür Partisi" adına Osman Örek ve Ümit Süleyman, "Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu" adına da Rauf Denктаş ve Dr. Burhan Nalbantoğlu, halkı yatıştırıcı telkinlerde bulunurlar.⁵³⁵ 29 Ocak 1958 tarihli Bozkurt gazetesinin yazdıkları İngiliz askerinin Kıbrıs Türk halkına müdahalesinin ne denli sert olduğunu göstermektedir. Olaylarda ölen 7 Türk'ün toprağa verileceğinden bahseden Bozkurt gazetesi, Türk evlerine giren İngiliz askerlerinin Türk kadınlara tecavüz ettiklerini, Hisarlar üzerinde bulunan Boyacı kardeşlere ait bir apartmana girek kadınları darp ederek çocukları çiğnediklerini ve binaya ait eşyaları parçaladıklarını yazmıştır. Haberin devamında dur ihtarına uymayan dört Türk gencini Sten tipi silahlarla kurşun yağmuruna tutan İngilizlerin, Türk halkına

Lisans Tezi, s.32; Ayrıca bkz: Ahmet Tolgay, *Kanlı Noel Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınası*, Lefkoşa 1998, s. 57.

⁵³³ Cankut, *a.g.t.*, s.32-33.

⁵³⁴ Cankut, *a.g.t.*, s.32; Ayrıca bkz: Aydın Akkurt, *Kutsal Kavgaların Korkusuz Neferi Dr. Niyazi Manyera*, Lefkoşa 2000, s.38

⁵³⁵ Cankut, *a.g.t.*, s.33.

karşı tanklarla taarruza geçtiği ve uçaklarla dalış yaparak bombalar yağdırdığından bahsedilmiş ve İngilizlerin Rum nümayişçilere karşı aynı sertlikte müdahalede bulunmadığı vurgulanmıştır.⁵³⁶



Bozkurt Gazetesinin Haberi, 29 Ocak 1958

27-28 Ocak olayları, Kıbrıs Türk halkının sömürge yöntemine karşı beslediği nefret duygularını açığa vurduğu bir dönüm noktasıdır. Aynı şekilde Kıbrıs Rumlarının yaptığı benzer mitinglere ses çıkarmayan sömürge yönetiminin, Kıbrıs Türklerine acımasız bir şekilde saldırması, onun Türkler aleyhine takındığı ayrımcı tutumunun da kanıtını oluşturmaktadır.⁵³⁷

Rauf Denктаş anılarında 27-28 Ocak olaylarından şöyle bahsetmektedir:

*"Ocak 1958 hadiseleri bizi halka, halkı bize tanıtmak için fırsat teşkil etti. 7 şehit pahasına dünyaya ilk defa olarak 'Türk gibi yaşamak' azmimizi iştittiriyorduk. Örfi idarede müthiş bir sıkıntı ve yoksulluk içinde kalan halkımız; evlatlarını toprağa veren kardeşlerimiz 'Vatan sağolsun eninde sonunda Mehmetçik gelecek ya' diyor ve bütün zulüm ve yoksulluklar Türk'e yaraşır vakarla sineye çekiliyordu."*⁵³⁸

Kıbrıs'ta yaşanan olaylar Türkiye gündeminin de en üst sıralarına yerleşmiş, Başbakan Adnan Menderes olaylar hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

*"Kıbrıs mevzuunda Ankara'da yapılmakta olan müzakerelerin devam ettiği bu sırada Kıbrıslı ırkdaşlarımızın hiçbir mahal yoktur. Kanlı hadiseler karşısında teessür ve taziyerlerimi sunarım. Hükümetimizin Kıbrıs meselesinde Türk cemaatini hak ve menfaatleri mevzuunda derin bir hassasiyetle durduğunu bir kez daha teyid etmek isterim."*⁵³⁹

⁵³⁶ Bozkurt, 29 Ocak 1958.

⁵³⁷ Cankut, a.g.t. , 33; Ayrıca bkz: Sebahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, Lefkoşa 1992, s.14-15.

⁵³⁸ Rauf Denктаş, *Hatıralar*, C.10, İstanbul 2000, s. 132.

⁵³⁹ Bozkurt, 30 Ocak 1958.

27-28 Ocak olayları Türkiye basınında geniş çapta yer bulur. Ulus gazetesi "Kıbrıs ve Anayurt Türkiye Yas İçindedir"⁵⁴⁰ Vakit gazetesi "Kıbrıs'ta Kanlı Hadiseler Oldu"⁵⁴¹ Akşam gazetesi "Kıbrıs'ta 150 Türk Yaralandı"⁵⁴² Milliyet gazetesi "Kıbrıs'ta Kanlı Meydan Muharebesi"⁵⁴³ Hürriyet gazetesi "İngiliz Askerleri Kıbrıs'ta Türklerin Üstüne Ateş Açtı, Şehitlerimiz Dün 8'e Yükseldi"⁵⁴⁴ başlıklı haberleriyle bu kanlı olayları Türk halkına duyururlar. Bununla beraber Türkiye'den İngiliz yönetimine protesto telgrafları gönderilirken Kıbrıs'ta gönüllü olarak Türklerin yanında savaşmak için bir haftada 25 bin kişi başvuruda bulunur.⁵⁴⁵

27-28 Ocak olayları ve devamında Kıbrıs Türk halkının uğradığı zulmün gittikçe artması nedeniyle 1958 yılı Türk milliyetçiliğinin doruğa ulaştığı yıl olur. Türk milleti "Kıbrıs Konusundaki Haklı Davasını Dünyaya Duyurmak" amacıyla ülke genelinde mitingler düzenlemeye başlar. 8 Haziran 1958 Pazar günü İstanbul Beyazıt Meydanı'nda gerçekleştirilen ve yaklaşık olarak 300 bin kişinin katıldığı mitingte konuşan Kıbrıs Türktür Partisi Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük "Bu Ada bundan 400 sene evvel 80 bin şehidin kanı ile sulanmıştır. Ancak 120 bin şehidin kanı ile bir kere daha sulandıktan sonra biz o Ada'dan çıkarız." demiştir. Saat 14.00'te başlayan miting çok sayıda konuşmacının verdiği nutuklardan sonra "Ya Taksim Ya ölüm!" sloganları ile sona ermiştir.

11 Haziran 1958'te Türk Millî Talebe Federasyonu'nu ziyaret eden ve Kıbrıs meselesi hakkında açıklamalar yapan Papa Eftim sözlerine zaman zaman gençlerle görüşmekten çok memnun olduğunu söyleyerek başlar. Pazar günü mitingten sonra Kıbrıs davasından çok ümitli olduğunu ifade eden Papa Eftim on iki adayı da, Kıbrıs'ı da burnumuz kanamadan kazanacağımızı ifade eder.⁵⁴⁶ Daha sonra Makarios hakkındaki bir soruya cevaben, Makarios'un dini siyasete alet ettiğini, bir din adamının siyaset yaparsa kilise kardinallerine göre ruhani sıfatının alınacağını ve Makarios'u çoktan aforoz ettiğini söyleyen ve Kıbrıs'ta yaşanan katliamlar hakkında bütün olayları protesto

⁵⁴⁰ *Ulus*, 30 Ocak 1958.

⁵⁴¹ *Vakit*, 28 Ocak 1958.

⁵⁴² *Akşam*, 28 Ocak 1958.

⁵⁴³ *Milliyet*, 28 Ocak 1958.

⁵⁴⁴ *Hürriyet*, 29 Ocak 1958.

⁵⁴⁵ Cankut, *a.g.t.*, s.36.

⁵⁴⁶ *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1958.

ettiğini, kötülükten hiçbir zaman iyilik doğmayacağını vurgulayan şu açıklama-yı yapar:

"Kıbrıs'taki mezalimi sureti katiyetle takbih eder, lanet ederim. Hristi-yan olmak sebebiyle Hz. İsa harbi lağvetti. 'Düşmanı tatlılıkla yenersiniz' dedi. Hristiynalıkta kavga dövüş yoktur. Ancak, Türkiye'nin Kıbrıs'taki mukabil hareketleri yerindedir. Müdafaai nefis her dinde meşrudur. Türkler tarafından şimdiye kadar hiçbir tecavüz vaki olmamıştır. Türk, tarihte hiçbir zaman arkadan vurmamıştır. Ama Papaz Makarios ve avanesi bu barbarlığı Kıbrıs'ta yapmaktadır. Bilfiil bu adam siyasetle uğraş-maktadır. Havariyyunlar kanunun 12. Maddesi gereğince bir papaz siyasete iştigal ederse aforoz edilir. Ben salahiyetim dahilinde Maka-rios'u aforoz ettim. Partik niçin aforoz etmiyor? Edemez. Çünkü aynı gayeye hizmet ediyorlar."⁵⁴⁷

Türkiye'deki azınlıkların mutlaka Türkçe konuşması gerektiğini ifade eden⁵⁴⁸ Papa Eftim, Fener Rum Patrikhanesi ve Athenagoras hakkında **"Bu-rası Türkiye'nin içinde bir fesat kaynağıdır. Bunlarla 1922 yılından beri müca-dele ediyorum. Üç defa yıktım. Üçünde de tekrar kuruldular. Athenagoras başta olmak üzere bütün papazlar yurt dışına çıkarılmalı ve Rumların başına samimi din adamları getirilmelidir."** diyerek Patrikhane'nin Yunan hükümetin-den külliyatlı miktarda para yardımı aldığını ve Megalo Idea uğrunda çalıştı-ğını, kendisinin ise Türk hükümetinden maddi manevi yardım almadığını söy-ler. Türkiye'deki Athenagoras taraftarları tarafından zaman zaman tehdit edildiğini söyleyen Papa Eftim, gençlerin millî davalardaki imanının sağlam olduğunu ve Atatürk yolundan ayrılmadıklarını, bu nedenle geleceğe ümitle baktığını ifade eder. Papa Eftim gençlerin soruları üzerine Atatürk dönemine ait birçok hatırasını da anlatarak ziyaretine son verir.⁵⁴⁹ Ertesi sabah Papa Eftim kimliğini gizleyen bir kişi tarafından tehdit edilir. Papa Eftim aslında bir hafta önce de bir tehdit mektubu almıştır ve mektupta şunlar yazmaktadır:

"Athenagoras'ın elinde milyonları aşan bir topluluğu ve binlerce kili-sesi vardır. Ona dokunma... Nasıl olsa ölümüne az kaldı. Yanan mumun sönmek üzeredir."⁵⁵⁰

⁵⁴⁷ *Milliyet*, 12 Haziran 1958.

⁵⁴⁸ *Akşam*, 12 Haziran 1958.

⁵⁴⁹ *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1958.

⁵⁵⁰ *Milliyet*, 13 Haziran 1958.

Papa Eftim kırk senedir bu tehditleri gördüğünü ve bunlara metelik veremeyeceğini, söz konusu tehditlerin Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmemesi için yapıldığını, fakat Kıbrıs'ın er veya geç Türk vatani olacağını söyleyerek kendisine yapılan en son tehdit olayıyla ilgili şu açıklamayı yapar:

*"Bu sabah 11'de telefon geldi. Açtım. Meçhul bir ses Rum şivesiyle 'Papa Eftim sen misin?' dedi. 'Evet, benim. Ne istiyorsun?' dedim. Açtı ağzını ne kadar küfür varsa sıraladı. Kendisini soğukkanlılıkla dinledim. Sonra 'Seni öldürecekim ve kiliseyi uçuracağım.' dedi. Konuşmasını bitirdikten sonra 'Senin gibi havlayan köpekler ısırmaz. Mertsen ismini ver telefon ettiğin yeri söyle!' dedim. 'Ben Patrikhane'den telefon ediyorum.' deyince, 'Gel bağrım sana açık, istediğini yap!' dedim. 'Şimdi geliyor.' dedi. Bende 'Bekliyorum.' dedim. Telefonu kapattıktan sonra Emniyet Şube Müdürlüğünü aradım ve durumu olduğu gibi anlattım. Çok geçmeden Emniyet Müdürü telefon etti. Kendilerine de durumu aynen izah ettim. Aradan 15 dakika geçmeden 25 kişilik bir polis kuvveti geldi. Polisler tertibat aldıktan 15 dakika sonra Merkez Komutanı geldi. Bir müddet konuştuk. Yarım saat geçtikten sonra askeri kuvvet de tertibatını aldı."*⁵⁵¹

Papa Eftim daha sonra tekrar Kıbrıs meselesine temas ederek Türk milletinin bu davayı mutlaka kazanacağını, çünkü haklı olduğunu ve Türk ordusunun karşısında hiçbir gücün durmayacağını ifade eder.⁵⁵²



Papa Eftim'in Tehdit Edildiği ile İlgili Haber. Milliyet, 13 Haziran 1958

16 Haziran 1958'te Yozgat yüksek tahsil gençleri Türk Ortodoks Kilisesi'ne giderek Papa Eftim'i ziyaret ederler. Papa Eftim gençlere Millî Mücadele sırasındaki hatıralarını anlattıktan sonra, o dönemlerde zaferin güç fakat sağlam bir şekilde kazanıldığından bahseder. Bazılarının ailelerini Millî Mücadele zamanından tanıdığını da söyleyen Papa Eftim'e Atatürk resmi hediye eden Yozgatlı gençler, birkaç gün önceki tehdit olayından bahsederek, *"Müsterih*

⁵⁵¹ Cumhuriyet, 13 Haziran 1958.

⁵⁵² Cumhuriyet, 13 Haziran 1958.

*olun, size uzanan elleri kırarız!*⁵⁵³ sözleriyle Papa Eftim'in yanında olduklarını belirtirler.

Bu arada yurt genelinde Kıbrıs Mitingleri devam etmekte, bu mitinglerin birçoğuna Kıbrıs davasının önemli bir ismi haline gelen Papa Eftim de davet edilmektedir. Papa Eftim'in davet edildiği ve 21 Haziran 1958'te Kahramanmaraş'ta yapılan mitingde Havuzlu Meydana, Kıbrıs ismi verilmiş, geçmişte Lala Mustafa Paşa komutasında fethedilen ve 37.000 Maraş eyalet askerinin kahramanlıklarına izafen, Kıbrıs'ta bir Maraş isimli kasabanın kurulması, Maraş'la Kıbrıs arasında maddi ve manevi bir bağın bulunması, mitingi daha anlamlı bir hale getirmiştir.⁵⁵⁴ Miting Komiteleri Başkanı Hikmet Savaş, Papa Eftim'in davet yazısına gelen uzun cevabını okumuştur. Tezahüratlar altında okunan telgrafı Papa Eftim şu sözlerle bitirmektedir:

*"İnsanlığa ve bilhassa aziz Türk milletine sulhun selamet hayır duası ile sözüme Türk parolasını haykırarak son veriyorum. Ya yarısı ya hepsi!"*⁵⁵⁵

2 Temmuz 1958'te Çankırı'da bir miting yapılmıştır. Mitingde 10.000 Çankırlı Makarios'un kireçten yapılmış maketini yakarken *"Ya Taksim Ya Ölüm!"* diyerek ant içmişlerdir. Mitingin başlamasından hemen sonra daveti geç aldığı için mitinge gelemeyen Papa Eftim'in telgrafı okunmuştur. Papa Eftim, Kıbrıs'ın Türklüğünden hiç kimsenin şüphe etmemesi gerektiğini, Türkiye'nin ada ile olan ilgisini inkar etmenin hakikatleri inkar etmek olacağını ve hür dünyanın selameti için Kıbrıs meselesinin ancak taksimle hallolunmasının icab ettiğini beyan etmiştir.⁵⁵⁶ Papa Eftim davetten duyduğu gururu belirttikten sonra Türkiye'nin Kıbrıs olmadan emniyette olamayacağını söylemiş ve sözlerini Türk annelerine gönderdiği şu mesajla tamamlamıştır:

"Aziz ve kıymetli Türk anasına sesleniyorum. Müsterih ol anam, senden emdiğimiz ve aldığımız asil süt ve kanı sana helal ettireceğiz. Meşru davamız istediğin gibi halledilecektir. Ya Taksim Ya Ölüm!"

Papa Eftim, artık Kıbrıs mitinglerinin değişmez ismi haline gelmiştir. Onun adı artık Kıbrıs gazetelerinde bile duyulmaktadır. Lefkoşa'da yayınlanan *"Bozkurt"* gazetesi de Çankırı mitingini ve Papa Eftim'in telgrafını haber yap-

⁵⁵³ *Milliyet*, 17 Haziran 1958.

⁵⁵⁴ Fevzi Çakmak, "Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri", *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu*, İzmir 21-25 Ekim 2010, C.1, s.565.

⁵⁵⁵ *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1958.

⁵⁵⁶ *Bozkurt*, 3 Temmuz 1958.

mıştır. Gazetenin daha sonra yaptığı haberlerde sık sık Papa Eftim'in açıklamalarına ve Türk Ortodoks Kilisesi'nin Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı faaliyetlerine yer verdiği görülmektedir. 4 Temmuz 1958 tarihli Bozkurt gazetesinin "Bozkurt'un Görüşü" adlı köşesinde Papa Eftim'in Kıbrıs meselesi ile ilgili şu açıklamalarına yer verdiği göze çarpmaktadır:

"Kıbrıs'ta ve bütün dünyada bulunan bütün Ortodoksluk ancak Türk milletinin zaferi ile istiklal ve rahata kavuştu. Bunun için Ortodoksluk âleminin Türk milletine minnet ve şükran duyması gerekirken nankörce adayı Yunanistan'a ilhak etmeye ve adadaki Türk Müslüman ırkdaşlarımıza taarruz ve tecavüzde bulunmaya cüret edildi. Bu kahbece hareketi Türk Ortodoksları adına telin eder ve müsebbibleri olan günahkar Makarios'a ve ona uyanlara lanet okurum. Dünya barışı uğruna Kıbrıs meselesinde yaptığımız sonsuz fedakarlıklara büyük acı ile katlandık. İngiliz dostlarımız bu büyük fedakarlığımızı takdir etmezse mesuliyeti onlara yükleyerek hakkımızı hak etmek için gereğini yapmaya kadir olduğumuzu bütün dünyaya ispat edeceğiz. Kıbrıs ve Oniki Adalarımızı alacağız. Çünkü Türk milleti volkan gibi için için kaynamaktadır. Bu infilaktan saçılacak alevler bütün Yunanistan'ı belki de bütün dünyayı sarsacak ve yakacaktır. Kıbrıs davasında Türk milletinin bir adım geri dönmeyeceğini medeni âlemin takdir etmesi gerekir. Türk milleti ile birlikte haykırım: Ya Kıbrıs, Ya Ölüm!"⁵⁵⁷

Bozkurt gazetesi yazının devamında Papa Eftim'in Türk milletinin görüşlerine tercüman olan bu açıklamalarından bütün dünyanın gereken dersi almasını istemiş ve günahkâr Makarios'un Papa Eftim'in elini öperek ondan af dilemesinin dünya sulhu ve insanlık ideali namına bir zaruret, hatta bir vazife olduğunu belirtmiştir. Gazete, aynı şekilde "İstanbul Mektupları" adlı köşesinde de Papa Eftim'in Millî Mücadele sırasında Türk hükümetinden yana tavır takındığı ve Fener Rum Patrikhanesi'ne rest çektiğinden ve Türk Ortodoks Kilisesi'nin Fener'in gözüne diken gibi battığından bahsetmiştir.⁵⁵⁸

Papa Eftim 1958 yılı Eylül ayının sonunda Hristiyan âlemine ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na hitap eden 20 sayfalık⁵⁵⁹ bir beyanname hazırlamıştır. 27 Eylül 1958 tarihli Bozkurt gazetesi de "Türk Ortodokslarının Reisi Athenagoras ile Makarios'un İşbirliğini İspat Ediyor"⁵⁶⁰ başlıklı haberinde be-

⁵⁵⁷ Bozkurt, 4 Temmuz 1958.

⁵⁵⁸ Bozkurt, 22 Haziran 1958.

⁵⁵⁹ Bozkurt, 27 Eylül 1958.

⁵⁶⁰ Bozkurt, 27 Eylül 1958.

yanname ile ilgili bilgilere yer vermiştir. Papa Eftim beyannamesinde Patrik Athenagoras'ın Kıbrıs davasında Yunanlıları ve Makarios'u desteklediğini bildirerek şöyle demiştir:

*"Nitekim Kıbrıs'ta tehdit hareketi başlamadan önce Makarios'un İstanbul'a gelerek Athenagoras'la konuşmuş olması son derece dikkat çekici bir olaydır. Makarios'un kilisesi müstakil dahi olsa, Ortodoks kilisesinin merkezi olan İstanbul Patrikhanesi'nden izin almadan böyle siyasi mahiyet taşıyan bir işi başına geçmiş olmasına ihtimal verilemez."*⁵⁶¹

Papa Eftim, Makarios'un işlediği cinayetler nedeniyle medeni âlemin ve Hristiyan dünyasının yüzünün kızarması gerektiğini söylemiştir. Kendisinin bir Hristiyan olarak bu cinayetlerden utanç duyduğunu dile getiren Papa Eftim, medeni İngiltere'nin Makarios'u suçlu sayıp sürgün ettiği hâlde söz konusu cinayetler devam ederken nasıl olur da onu affedip serbest bıraktığını, bunun hangi hukuk kaidesi ile açıklanabileceğini sormuştur.⁵⁶²

Sevgi Erenerol Athenagoras'ın Patrik seçilmesinden yukarıda bahsi geçen beyannamenin yayınlanmasına kadar olan süreci şöyle anlatmaktadır:

"Athenagoras'ı Türkiye'ye getirdiklerinde ve bir gecede Türk vatandaşları yaptıklarında 'Artık bir Türk dostu papaz geldi, bu papazın sayesinde ilişkiler düzelecek, herhangi bir sorunumuz kalmayacak. denmişti millete. Ancak Kıbrıs'ta olayları yine bir papaz (Makarios) başlattı ve o papazın burayla bağlantılı bir kişiliği vardı. Fener Kilisesi'nin Başpapazı Athenagoras'tan ne yazık ki herhangi bir tepki gelmedi. Bunun üzerine Türk gençliği emanetin kendilerinde olduğunun bilincinde olarak dedeme geldiler. 'Baba, sen bu konu da Türk milletini aydınlat.' diye ricada bulundular. Onun üzerine dedem 1958 senesinde bir pazar günü kilisede yapılan ayinin ardından cemaatle bir toplantı yaptı ve orada Kıbrıs konusuna bütün cemaatin destek vermesi ve bu kararlar hem Kıbrıs Türk'üne hem Avrupa milletlerine ve Batı dünyasına da bir mesaj verilmesi gerektiğini ifade etti. Cemaatin de onayını aldıktan sonra, tabi o zamanlar televizyon yoktu, radyo aracılığıyla bütün dünyaya bir beyanname hazırlayıp okudu. Türk milletinin büyük bir fedakarlık yaparak taksimi kabul edeceğini, ancak bir din adamının (Makarios) yine bu meselelerde ön ayak olup da acılar yaşattığı için Hristiyan âleminin bunu iyi görmesi ve tekrar yeni bir oyuna düşmemesi gerektiğini özellikle vurguladı. O günden sonra da dedem

⁵⁶¹ Milliyet, 25 Eylül 1958.

⁵⁶² Vakit, 2 Aralık 1958.

*ölene kadar Kıbrıs davasına da aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin korunup kollanması davasına verdiği emek kadar emek verdi.*⁵⁶³

Papa Eftim ve Athenagoras'ın Yayın Organı Elefteri Foni Gazetesi Arasındaki Tartışmalar

Elefteri Foni gazetesi 11 Ekim 1958 tarihli sayısında Papa Eftim'in daha önce yayınlarak Fener Rum Partikhanesi'nin ihaneti hakkında bilgiler verdiği broşürlerden birine atıfta bulunarak, *"İhtirasın Kitapçığı"* diye nitelendirdiği broşürdeki bilgileri birçok esastan arı, mübalağalı ve ihtiraslı bulduğunu yazmıştır. Gazete 25 Ekim 1958 tarihli sayısında ise Papa Eftim'in Fener papazları ve Rum basınından *"hasımlar"* şeklinde bahsetmesini eleştirmiş ve onun kendini şan ve şöhret hülyalarına kaptırdığını, Episkopos, Metropolit ve hatta Patrik olmaya çalıştığını, bunun için kanuni olmayan bütün vasıtaları kullandığını ve dogmasına, büyüklerine ve bütün mukaddesatına ihanet ettiğini belirtmiş, ayrıca Türk Ortodoksluğu tezinin Rumluk aleyhine manalı bir hucüm içerdiğini ifade etmiştir. Papa Eftim ise hiçbir zaman Patrik olmak istemediğini, eğer istemiş olsaydı Anadolu'da bunu başarmasının işten bile olmadığını çünkü o zamanlar bunu yapması için bütün imkân ve vasıtalarla sahip olduğunu söyleyerek çevresindekilere daima *"Başkasını imrendirecek ve kıskandıracak yüksek mevkilere, gösterişli şeylere, süslü elbiselere, göze çarpan debdebeli yaşayışa hiçbir vakit imrenmeyin ve göz dikmeyin. Rahatlık ve mutluluğunuzu daima yakınlarınızı sevmekte arayın."* diye öğütte bulunduğunu ifade etmiştir. Her papazı kendi gibi sandığını ve bunun için aldandığını ifade eden Papa Eftim, İstanbul'daki büyüklü küçüklü papaz zümresinin ruhani sıfatlarını sadece bir geçim kaynağı ve meslek olarak telakki ettiklerini; bunların zevk-ü sefa, sefahet ve hilekârlığa saptıklarını üzülen gördüğünü, bunlara göz yumduğu takdirde maddi manevi büyük faydalar kazanacağı hâlde bu hilekârlar ve düzenbazlar topluluğunun (Fener Rum Patrikhanesi) faaliyetlerine asla göz yummadığını ve yolsuzlarla beraber olmadığını vurgulamıştır. Papa Eftim, Türk Ortodoksluğu ile ilgili de, bu topraklarda yaşayıp da Rum adı ile anılmak istemeyenlerin sadakat ve vatandaşlık ödevlerinden bahsetmeye yeltenmemesini isteyerek gazete yazarına *"Siz Türk milletini anlamaz, sezmez, aptal mı sanıyorsunuz?"* sorusunu yöneltmiş, Türk milletinin sadakat yavelerine (saçmalık, yalan) bıyık altından güldüğünü ifade etmiştir. Papa Eftim, Rumların Türk milletine her zaman ihanet ettiğini, bunun gizlenemez ve silinemez derecede acı sonuçlar doğurduğunu söylemiş ve bu iha-

⁵⁶³ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

neti unutturmanın tek yolunun “Eftimizm” (Türk Ortodoksluğu) idealini benimsemek olduğunu vurgulamıştır.

Elefteri Foni gazetesi 1 Kasım 1952 tarihindeki sayısında yayınlandığı “Eftim Eşitleri Arasında Sonuncu” başlıklı haberinde ise Papa Eftim’in kutsal cihan patriği payesine erişmek arzusunun tamamen iflas ettiğini, patrik olmak isterken ancak başpapaz olabildiğini, hatta onu bile olamayıp aforoz edildiğini yazmıştır. Gazete ayrıca Papa Eftim’in Kıbrıs olaylarından Athenagoras’ı sorumlu tutmasını da şu satırlarla eleştirmiştir:

*“Kara maskeli Eftim’in kalemi Kıbrıs meselesinden Athenagoras’ın ta-
kındığı durumun masum Rumluğu şüphe altına düşürdüğünü iddia et-
mektedir. Bu öyle gülünç bir iddiadır ki ancak delileri kandırabilir. Geçir-
mekte olduğumuz elektrikli günlerle Cihan Patriğinin hiçbir ilgisi yoktur ve
olamaz da. Bu elektrikli hava, esefle söyleyelim ki, bazı meslektaşlarımızın
ölçüsüz ve bilgisiz yayınlarından doğmuştur. Böyle bir şeyin düşünül-
mesi bile sağduyu sahibi bir kimse için imkânsızdır. Eftim’e ve eğer bir
avuç fikirdaşına sorarız: Efendiler, basın vasıtasıyla lisan meselesi husu-
sunda bir sürü hücumla uğradığı için bütün bunlardan Patrik mi sorumlu?
Bazı meslektaşlarımız tarafından daima vergi kaçakçısı, asker kaçağı,
karaborsacılar diye adlandırılarak suçlandırıldık. Bundan dolayı da suçlu
olan Patrik mi? Bir Yunanlı hudut dışı edildi, hemen bütün Rumlar sırtlan-
lar ve köpekler diye hücumlara başladı, bundan Patrik mi sorumludur? Bir
trafik kazası oldu, bütün Rumlar kundakçılıkla suçlandırıldı. En son büyük
felaketin birinci müsebbibi Patrik midir?”*

Papa Eftim ise Türk basını, Türk gençliği ve Türk milletinin bir Türk va-
tandaşı olan Athenagoras’ı vatan ve milletin genel millî konularına ilgisizlik
gösterdiğinden dolayı eleştirdiğini söylemiştir. Aydın Türk gençliğinin yayınladığını
beyanname ile Athenagoras’ı Türk düşmanlığı ile suçladığına vurgu
yapan Papa Eftim, Athenagoras’ın bu suçlamalar karşısında her nedense
susmayı tercih ettiğini, susmanın ise ikrar (kabul etme) anlamına geldiğini be-
lirtmiştir. Bununla birlikte Türk Ortodoksları Ruhani Reisi, “Papa Eftim ve eğer
varsa bir avuç fikirdaşı” sözüne sadece güldüğünü 26 milyon Türk vatandaşı
arasında ayrı fikir taşıyanların ancak Athenagoras ve taraftarları olacağını
ifade etmiştir.

Gazete, 8 Kasım 1958 tarihli haberinde ise Türk- Yunan dostluğunun
müsbet gelişme gösterdiği yıllarda ürkek ve çekingen olan Papa Eftim’in Kıb-
rıs meselesi yüzünden ortalık dumanlanınca hücumla geçmek için en uygun
zamanı bulduğunu ve beyanat üstüne beyanatlar verdiğini, müzevirlik yapı-
rak Rumları suçladığını yazmış, ayrıca Papa Eftim’in sahip olduğu kilisenin

gelirlerini şahsi ihtiyaçları için kullandığını iddia etmiştir. Bununla beraber Papa Eftim'in mazlum edası takındığını, tehdit mektupları aldığını söyleyerek gazetelere boy boy resimler verdiğini, bütün bunların gösterişten ibaret olduğunu ve hiçbir Rum'un Eftim'in vücuduna dokunmaya tenezzül etmeyeceği yazanmış ve ona en büyük cezayı kendi vicdanının vereceğini ifade etmiştir.

Papa Eftim bu habere cevaben, Rumluğun geçirdiği çetin günlere kendisinin değil Athenagoras'ın Kıbrıs konusunda takındığı tavrın, gösterdiği ilgisizliğin ve sorular karşısındaki suskunluğunun neden olduğunu söylemiştir. Kendisinin şimdiye kadar hiçbir gazeteciye beyanat vermek için aramadığını söyleyen Papa Eftim, ancak basın tarafından kendisinin görüşleri sorulduğunda da cevap vermemezlik edemeyeceğini ifade etmiştir. Kilisenin gelir ve giderleri hakkında bilgi vermiş ve iddiaların aksine kilisenin gelirlerini kendi şahsi ihtiyaçları için değil, şahsi gelirini kilisenin ihtiyaçları için kullandığını vurgulamıştır. Kendisine başvuran ve maddi manevi yardım talep herkese cins, mezhep ve din ayırt etmeksizin yardım ettiğini belirten Papa Eftim, "*Fener papazları ya da Yunanistan İstanbul Konsolosu aynı şekilde yoksul ve kimsesizleri kabul edip bu kişilerin derdlerini dinlemişler midir.*" sorusunu sormuştur. Müstakil Türk Ortodoks Kiliseleri Başpapazlığı Vakfı'nın kanunen tanınmış ve Vakıflar Müdürlüğü tarafından tescil edilmiş olduğunu hatırlatan ve bu konuda hiç kimsenin hesap sorma hakkı olmadığını dile getiren Papa Eftim, vicdanının ise her hususta rahat ve huzur içinde olduğunu ifade etmiştir.

Papa Eftim, gazetenin 15 Kasım 1958 tarihli "*Şuursuzluğun Kitabı*" başlıklı haberine cevaben, kendisinin suçlandığı gibi ne bir müfsit ne bir muhbir ne bir hafiye ne de vatan haini olmadığını, yetmiş yıllık hayatında herkes tarafından takdir edilmiş ve sevilmiş bir kimse olduğunu söyleyerek söz konusu suçlamaları şeref saydığının altını çizmiştir. Athenagoras içinde Türk topraklarında doğup büyüdüğü hâlde Türkçe bilmeyen ve konuşamayan, ayrıca Türk dilini öğrenmeye hiçbir zaman heves etmeyen bu zatın Türklükle ne kadar ilgisi olabileceğinin mukayesesini Türk kamuoyuna bıraktığını ifade etmiştir.⁵⁶⁴

1960 Yılında Kısmi Felç Geçiren Papa Eftim, Bayrağı Oğlu Turgut Erenerol'a Teslim Ediyor

Papa Eftim'in Millî Mücadele yıllarından bu yana Fener Rum Patrikhane-si'nin entrikalarıyla uğraşmaktan yorgun düşen bedeni 1960 yılında kısmi felç geçirir. Papa Eftim, ömrünü feda ettiği ve "*Davam... Davam...*" dediği Türk

Ortodoksluğunun korunması ve Fener papazları ile olan mücadelenin devam etmesi adına görevi oğlu Turgut Erenerol'a devreder.

Turgut Erenerol kimdir?

Turgut Erenerol 1920 yılında Ankara'da dünyaya gelir. Babası Papa Eftim'in fikirlerinin yanında, Boğaziçi Lisesindeki hocası ünlü Türkçü, fikir ve edebiyat adamı Hüseyin Nihal Atsız onun için sonsuz bir feyz kaynağı olur. Boğaziçi Lisesini bitirdikten sonra iki yıl Saint Benoit lisesine devam eden Turgut Bey, aynı zamanda babasından ilahiyat dersleri alır. Aynı yıllarda Di-yagos olarak ruhban sınıfına girer. 1937 yılında İstanbul Tıp Fakültesine giren Turgut Bey, bir yandan tıp eğitimi alırken diğer yandan ilahiyat işleri ile uğraşır. 1955 yılında Amerika'da New York Montefiore Hastanesinde iki yıl kalır, anestezi uzmanı olarak Türkiye'ye döner. Döndükten bir yıl sonra Epis-kopos olarak takdis edilir.⁵⁶⁵ Turgut Bey, babası Papa Eftim'in felç geçirmesinden sonra Türk Ortodoks Kiliseleri Başpiskoposu sıfatıyla mücadeleye devam eder.



Turgut Erenerol Bey (Sevgi Erenerol Arşivinden)

⁵⁶⁵ Cihangir, a.g.e. , s.309-310.



Papa Eftim ve Turgut Erenerol Bey (Sevgi Erenerol Arşivinden)



Papa Eftim ve Turgut Erenerol Bey (Sevgi Erenerol Arşivinden)

1960 İhtilali, Alparslan Türkeş ve Türk Ortodoks Patrikhanesi

27 Mayıs 1960 günü Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askerî darbesi vuku bulmuş, asker yönetime el koymuştu. Ankara Radyosunu ele geçiren Alparslan Türkeş tarafından okunan ve ihtilalin gerekçelerini açıklayan ilk tebliğ şu şekildeydi:

"Aziz Vatandaşlar; Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silâhlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır. Bu hareket Silâhlı Kuvvetlerimiz, partiler içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partilerüstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. Idaremiiz hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulursa bulunsun, her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esasına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların partilerin üstünde aynı milletten, aynı soydan gelmiş evlâtları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri ıstıraplarımızın dinmesi ve millî varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silâhlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsî emniyetleri kanun teminatı altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve İnsan Hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Tekrar ediyoruz düşüncemiz 'Yurtta sulh, cihanda sulh'tur.'"⁵⁶⁶

12 Haziran 1960'ta yapılan Anayasa değişikliği ile 1924 Anayasa ile TBMM'ye ait olduğu kabul edilen bütün görev ve yetkiler Millî Birlik Komitesi'ne devreldi. Alparslan Türkeş'in de Millî Birlik Komitesi'nde yer alması ve Başbakanlık Müsteşarlığı görevini üstlenmesi Türk Ortodoks Patrikhanesi açısından yeni bir umut doğurmuştu. Zira Alparslan Türkeş daha evvel Eski-

⁵⁶⁶ Semih Yalçın, "27 Mayıs İhtilali ve Alparslan Türkeş", *Ülkü Ocakları Eğitim Programı*, s.31.

şehir Milletvekili Emin Sazak Bey⁵⁶⁷ aracılığı ile tanıştığı Papa Eftim'e sonsuz saygı ve yakınlık duymaktaydı. Turgut Erenrol Bey de Amerika'da tıpta uzmanlık eğitimi aldığı sırada, Washington'da NATO Daimi Komitesi'nde Türk Genelkurmay Temsil Heyeti'nde görev yapan Alparslan Türkeş'le tanışma fırsatı bulmuştu. Dolayısıyla işler Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin istediği gibi gitmeye başlamıştı. Ancak bu durum çok uzun sürmedi. Alparslan Türkeş, Millî Birlik Komitesi içindeki fikir ayrılığı sonucunda 13 Kasım 1960 tarihinde Yeni Delhi Büyükelçilik Müşaviri olarak Hindistan'a gönderildi.

Peki, bu zoraki görevlendirmeye neden olan fikir ayrılığı neydi?

Alparslan Türkeş 27 Mayıs hareketine katılımını şöyle naklediyordu:

"İhtilâle 1958-1959 yıllarında muttali oldum ve ondan sonra arkadaşların arasına katıldım. İlk defa Talat Aydemir'den böyle bir teşkilâtlanma olduğunu duydum. Bir gün beni ziyarete geldi 'Biz bu hükümeti devirmek istiyoruz siz de bizimle beraber olur musunuz?' diye bana teklifte bulundu. Ben 'Devirip ne yapacaksınız?' diye sordum, 'Halk Partisi'ni, İsmet Paşa'yı getireceğiz. İsmet Paşa büyük adamdır, gibi şeyler söyledi."

Alparslan Türkeş bu teklifi *"Ben ordunun politika dışı kalması görüşündeyim. Atatürk'ün de bir gelenek olarak orduya tavsiye ettiği çok eskiden beri bu olmuştur. Binaenaleyh bunu tasvip etmiyorum, ayrıca da bir siyasî partiyi tutup onunla beraber olmayı diğer bir partinin iktidarına karşı hareket yapmayı da Türk Silâhlı Kuvvetlerinin şerefine uygun görmüyorum, çünkü Türk Silâhlı Kuvvetleri beraberliği temsil eden bir kuvvettir. Herhangi bir partiyle iş birliği yapıp milletin yarısından çoğunu temsil eden diğer bir partinin üstüne yürümesi onun iktidarını devirmesi, o partiye karşı hareket etmesi millî birliği zedeler. Bu sebeplerden teklifinizi kabul edemem."* diyerek reddetse de Ankara'da bulunduğu sıralardaki temaslarında ihtilâlin kaçınılmaz bir hâl aldığını ve bunu yapmaya kararlı grupların Ankara, İstanbul ve Konya illeri başta olmak üzere varlığının farkındaydı. Fakat bu kişilerin ülkenin durumunu düzeltecek bir programları da yoktu. Türkeş, ihtilâlcilerin fikrî yapılarını ve ihtilâlin niçin ve kimler için yapılmak istediğini tespit etmişti. İşte bu anlayışlardır ki, ihtilâle katılabilmesi için gerekli ve vazgeçilmez şartlarını tespit etti:

"DP iktidarını devirip Halk Partisini iktidara getirmek çözüm değildir.

Bütün partilere karşı adaletli, iyi niyetli ve tarafsız bir tutum içinde davra-

⁵⁶⁷ Emin Sazak, 1980 ihtilali öncesinde bir suikaste kurban giden eski Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak'ın babasıdır. Sevgi Erenrol, Papa Eftim ile dostluğu bulunan Emin Sazak'ın Alparslan Türkeş ile de yakınlığı olduğunu ve Papa Eftim ile Alparslan Türkeş'in Emin Sazak Bey aracılığı ile tanıştıklarını ifade etmektedir.

nılmalıdır. Şayet DP'lilerin suçlu olanları varsa onlar mahkemeye verilir. Haklarındaki hüküm ancak mahkeme kararıyla tespit edilir.”⁵⁶⁸

Millî Birlik Komitesi kurulduktan sonra 14'ler, 11'ler, 7'ler ve 5'ler olmak üzere 4 gruba ayrılmıştı. Alparslan Türkeş lideri olduğu 14'ler grubunun savunduğu fikri şöyle özetliyordu:

“Bizim ne İnönücülere ne de Gürselcilere benzer tarafımız vardı. Biz ne havaî iktidar ile sermesttik ne de şahsî ikbal peşindeydik. Biz uzun süredir tedavi görmeyen birçok memleket yaralarının kangren olmasını önlemek istiyorduk.”

Alparslan Türkeş, 27 Mayıs İhtilâli ile bozulan, zedelenen millî birlik ve beraberlik ruhunu yeniden ihya etme gayreti içinde olmuştu. İhtilâlin kin ve nefret tohumları ekmesine engel olmaya çalışmıştı. Bu düşüncelerini en iyi ifade eden de, şüphesiz ilk radyo konuşmasıydı. Bu konuşmadan anlaşılacağı üzere Türkeş kansız bir ihtilâl düşünmüştü. Daha ilk günlerde Bayar ve Menderes ile konuşmuş DP yöneticilerinin yurt dışına gönderilmelerini arzu etmişti.⁵⁶⁹ Türkeş ve arkadaşları 27 Mayıs ihtilalini Demokrat Parti'ye karşı yapılmış bir hareket olmaktan çok, iç savaşa giden bir Türkiye'yi çatışmadan korumak için yapılmış bir hareket olarak gördüler. Partiler arası tarafsız durmayı savunuyorlar ve iktidarın CHP'ye devredilmesine karşı çıkıyorlardı. Bu nedenle her biri yurt dışına görevlendirilmiş, daha açık bir ifade ile sürgüne gönderilmişlerdi. Alparslan Türkeş, 27 Mayıs ihtilalini şu sözlerle değerlendirirken öz eleştiri yapmaktan da kaçınmıyordu:

“Ben 27 Mayıs tecrübesini geçirdikten sonra, o kanaate vardım ki, ihtilâl yoluyla bir memlekete hizmet etmek mümkün değildir. Ne kadar eksik, ne kadar aksayan tarafları olursa olsun hukuk yoluyla bir memlekete bir millete hizmet en iyi yoldur... İhtilâl otoriteyi yıkar, anarşi başlar. Bu anarşiyi durdurmak, yeniden otoriteyi ve düzeni kurmak çok güç bir meseledir. Ve memleket bundan zarar görür. Bunun ben içinde bulundum, fiilen yaşadım, Memleketin aydınlarına, vatansever insanlarına tavsiyem şudur; En kötü hukuk nizamı, en iyi ihtilâlden iyidir.”⁵⁷⁰

⁵⁶⁸ Yalçın, *a.g.m.*, s.29.

⁵⁶⁹ Yalçın, *a.g.m.*, s.40.

⁵⁷⁰ Yalçın, *a.g.m.*, s.40.

Tarihe “14’ler Sürgünü” olarak geçen bu zoraki görevlendirme sonucunda Türk Ortodoks Patrikhanesi o dönemdeki en büyük destekçisi olan Alparslan Türkeş’i kaybetmiş oluyordu.

Turgut Erenerol Alparslan Türkeş’in kısa süren Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde Türk Ortodoks Patrikhanesi’ne karşı tavrını şöyle anlatır:

*“Bize en olumlu davranan politikacı Alparslan Türkeş olmuştur. Ankara’da Başbakanlık’ta Albay üniforması ile beni Alparslan Türkeş karşıladı. ‘Buyurun oturun Turgut Bey, dedi. ‘Babanın oğlu geldi.’ dedi. Hemen konuya girerek durumumuzu sordu. Kısaca konuyu anlatmam üzerine ‘Hiç durmayın burada, gidin bir teşkilat şeması çıkartın hemen getirin.’ dedi. Biz oradan ayrılıp otele dönüp hazırlıklara başladık. Ertesi sabah gazetelere baktığımızda adeta şok olduk. Çünkü Türkeş ve arkadaşları ihtilal komitesinden tasfiye edilmişlerdi.”*⁵⁷¹

Turgut Bey, Meclis’e giderek Alparslan Türkeş’e gazetelerdeki haberdan söz eder. Türkeş, “Sen dediğimi yap ve bitirir bitirmez beni Meclis’te bul.” diyerek cevap verir. Bundan cesaret alan Turgut Bey bir teşkilat şeması hazırlayıp tekrar Ankara’ya dönerek Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Türkeş’i bulur. Birlikte Meclis’e gelirler. Kendilerini burada Muzaffer Özdağ karşılar. Turgut Bey’in teşkilatın hazırlanmasında maddi açıdan epey zorlandıklarını anlatması üzerine Türkeş “Bu işlerde paranın önemi yoktur. Bu bir ideal meselesidir.” diyerek Muzaffer Özdağ’dan konunun Cemal Gürsel’e iletilmesini ister. O gün Cemal Gürsel’le temas kurmak mümkün olmaz. Konu orada bulunan Ekrem Acuner, Mehmet Özgüneş ve Ahmet Yıldız arasında tartışmaya açılır. Mehmet Özgüneş’in Patrikhane’ye ilişkin soruları üzerine Turgut Bey fikirlerini beyan eder. Batı’nın tepkisi nedeniyle bu fikirler pek itibar görmese de kendilerine maddi manevi destek verileceği ifade edilir. Birkaç gün sonra Turgut Bey yeni bir haberle sarsılır. 14’ler tutuklanıp sürgüne gönderilmişlerdir. Turgut Bey o günleri şöyle anlatır:

*“Hemen bir taksi çevirip doğru Bahçelievler’e gittim. Gazeteler Türkeş ve arkadaşlarının Bahçelievler’de olduğunu yazıyordu. Her taraf tomsonlu subaylarla çevriliydi. Oradan Meclis’e geldim. Durum orada da farklı değişti. İstanbul’a dönmekten başka çarem kalmadı.”*⁵⁷²

Alparslan Türkeş’in İstanbul’a her geldiğinde mutlaka Papa Eftim’i ziyaret ettiğini söyleyen Sevgi Erenerol da “Bizim Patrikhane’nin bir sorunu olduğunda ilk irtibata geçebileceğimiz kişi Türkeş Bey’di. Rahmetli babam onunla gö-

⁵⁷¹ Cihangir, a.g.e. , s.313.

⁵⁷² Cihangir, a.g.e. , s.313-314.

rüşürdü ve sorunlarımızı iletirdi. O da bizi gerekli yerlere yönlendirir ve sorunlarımızın çözümü noktasında çok gayret ederdi.” diyerek kendilerine en yakın ismin Alparslan Türkeş olduğunu beyan etmektedir. Yine Sevgi Erenerol vasisi ile edindiğimiz şu bilgiler de Alparslan Türkeş’in Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi meselelerine bakış açısını öğrenmemiz adına önemlidir:

“Türkeş Bey 1960 ihtilalinde 14’ler meselesi olmadan önce gelip yine dedemi ziyaret etmişti. Fener Rum Patrikhanesi meselesini kökten çözümleninin bir yolunu bulmaya çalışıyordu. Kendisi de genç bir albaydı o zamanlar. Ziyareti esnasında dedeme ‘Baba, ben bu işi ne yapıp edip kökünden halledeceğim ve Patrikhane’yi buradan atacağım.’ demişti. Dedem hep şunu söylerdi: ‘Öyle bir şeye ihtiyaç yok, Patrikhane’yi Lozan’da çizilen sınırlar içinde tatalım devlet olarak. Geri kalanını ben zaten idare edebilirim. Önemli olan devletin o sınırları aşmasına izin vermemesidir.’ Ama tabi çok geçmeden Türkeş Bey 14’ler meselesi ile yurttan uzaklaştırıldı.”⁵⁷³

Kıbrıs’ta Aktiras Planı, Kanlı Noel Olayları ve Kumsal Katliamı

16 Ağustos 1960’ta Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiş, Rum lider Başpiskopos Makarios Cumhurbaşkanlığı’na, Türk lider Dr. Fazıl Küçük de Cumhurbaşkanı Yardımcılığı’na getirilmişlerdi. Kıbrıs’taki bu yeni devlette Rum ve Türk halklar eşit statüye sahip olmuşlardı.⁵⁷⁴ Ancak Rumlar Enosis hayalinden vazgeçmiş değillerdi. Makarios’un *“Cumhuriyet bizim için Enosis’e sıçrama tahtasıdır.”* şeklinde açıklamada bulunması da bu durumun bariz bir göstergesi olmuştu. Enosis uğruna her türlü vahşeti göze alan Makarios, Londra-Zürih Anlaşması’nın Kıbrıs Türk’üne verdiği hakların gasp edilmesi, Türklerin ortaklıktan dışlanması amacıyla EOKA terör örgütü kullanılarak Türklerin topluca imha edilmesi amacıyla yapılan planını ortaya koymaya başladı. Makarios’un *“Türkiye çıkarma yapacak olursa kurtaracak Türk bulunmayacaktır.”* şeklindeki açıklaması bu kanlı uygulamada hedeflenen vahşetin büyüklüğünü ifade ediyordu.⁵⁷⁵

Papa Eftim’in *“Kızıl Papaz”* diye nitelediği Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasından hemen sonra tehdit örgütünü kendi eliyle oluşturmuş, başına da EOKA’nın Lefkoşa bölgesi sorumlusu, *“Aktiras”* kod adlı ünlü terö-

⁵⁷³ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

⁵⁷⁴ Zuhul Altunbaş, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Vatan Gazetesinde Kıbrıs Sorunu*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.20.

⁵⁷⁵ Cankut, a.g.t. , s.127.

rist Polikarpos Yorgacis'i getirmişti. Bu nedenle yeni örgütün de bu kanlı planın da adı "*Aktiras*" olmuştu. Örgütün ileri gelen yöneticileri arasında, Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides'le Çalışma Bakanı Tasos Papadopoulos da vardı. Örgütteki diğer teröristler de hükümet mekanizmasında önemli görevlere getirilmişlerdi. Zaten örgütün başındaki Yorgacis, Makarios'un kabineye aldığı 4 EOKA'cı bakandan biriydi ve İçişleri Bakanlığını yürütüyordu. Klerides'in itiraflarına göre, Akritas örgütünün önceleri 500 olan üye sayısı 1963 sonlarında 1800'e yükselmişti. EOKA'nın silahları bu yeni örgüte geçerken, ayrıca Yunanistan, Mısır ve diğer Rum dostu ülkelerden örgüt için silah ve cephane sağlanmıştı.⁵⁷⁶ Artık hedef Türkleri tamamen yok ederek Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek yani Enosis'ti.

Aktiras Planı çerçevesinde 4 Aralık 1963 tarihinden itibaren adada Türklerin üzerindeki baskı artmaya başladı. Türklerin ev ve iş yerlerine baskınlar yapıldı, tutuklanan Türklere yapılan işkenceler altında "*Türk Mukavemet Teşkilatının*⁵⁷⁷ *var olup olmadığı, var ise gücünün ne kadar olduğu, liderinin kim olduğu vb.*" sorular soruldu. Baskılar ay boyunca artarak devam etti. 21 Aralık 1963 tarihinde bir gece önce Rumlar tarafından iki Türk gencinin öldürülmesi olayını protesto eden Türk öğrencilere Rumlar tarafından ateş açıldı. Aynı gün Lefkoşa'daki Atatürk büstüne de saldırıldı. Ertesi gün Türkiye Büyükelçiliği binası ile Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Fazıl Küçük'ün evine ateş açıldı.⁵⁷⁸ Artık iş çıkırından çıkmış, Kıbrıs Türk'ü tarihe "*Kanlı Noel*" olarak geçecek olayların tam ortasında kalmıştı. Yollarda ölüm kol geziyordu. Türkler için düşman bütün yolları kesmişti. Akritas planının öngördüğü biçimde caniler, gördükleri her Türk'ün üzerine kurşun yağdırıyorlar, yollarda yakaladıklarını da öldürüyorlardı. Yarattıkları bu terör ortamındaki saldırgan Rumlar, hâlâ kafalarındaki soru işaretinin yanıtını arıyorlardı: "*Türk Mukavemet Teşkilatı var mıydı, yok muydu? Eğer var idiyse bunca kışkırtmaya karşın neden ortaya çıkmıyordu?*" 22 Aralık gecesi Türk Mukavemet Teşkilatının tüm üyelerine her türlü koşul altında ve her ne pahasına olursa olsun Türk halkının canını, malını ve namusunu koruma emri verildi.⁵⁷⁹

O günün koşullarına göre saldırgan Rumlar, nitelik ve nicelik yönünden çok iyi silahlanmışlardı. Türk Mukavemet Teşkilatının elinde yeterli ölçüde silah bulunmamasına karşın, yiğitçe bir direnme sergilendi. Beş gün beş gece devam eden Kanlı Noel çarpışmalarında, Türk direnmesinin kırılmasının ko-

⁵⁷⁶ Cankut, *a.g.t.*, s.128.

⁵⁷⁷ EOKA'ya karşı Kıbrıs Türkleri tarafından kurulan direniş örgütü.

⁵⁷⁸ Cankut, *a.g.t.*, s. 131.

⁵⁷⁹ Cankut, *a.g.t.*, s. 132.

lay olmayacağı Rumlara da, dünyaya da gösterildi. Türk halkının kayıpları çok ağırdı ancak teslim olma düşüncesi asla söz konusu değildi. Sadece Rum vahşetine değil, açlığa, susuzluğa, uykusuzluğa ve bin bir türlü yokluğa karşı da Türk Mukavemet Teşkilatı saflarında bütünleşerek direnen Türk halkı, Kıbrıs'ta insanca yaşama hakkını savunmaya koyulmuştu. Rumların yok edici saldırılarına hedef olan Türk halkının dış dünyayla tüm bağlantısı koparılmıştı. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün telefonu bile kesilmişti. Tüm devlet olanaklarıyla birlikte, haberleşme aygıtlarına da el koyan Rumlar, Türklerin devlete karşı isyan ettiği yalanını yayıyorlardı. Kıbrıs Rum Radyosu, ülkede bir ayaklanma olduğunu ve devlet güçlerinin bu ayaklanmayı bastırmaya çalıştığını tekrarlayıp duruyordu. Adada olup bitenler, ancak Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçiliğindeki telsiz aracılığıyla Ankara'ya bildirilebiliyordu. Dış dünyayla başka bir iletişim kalmamıştı. Silah ve eleman üstünlüğüne rağmen Rumlar da rahat değillerdi. Türklerin bu kadar uzun süre direnebileceğini tahmin etmiyorlardı. Türk direnmesini birkaç saatin içinde yerle bir edip tasarladıkları oldubittiyi gerçekleştirebileceklerini sanıyorlardı. Başlattıkları kanlı operasyon umdukları gibi gelişmiyor, zaman kaybediyorlardı. TMT savaşçılarının başında, efsaneleşen komutan *"Bozkurt"* kod adlı, Şeyh Şamil'in torunu (kızının oğlu) Türkiyeli Kurmay Albay Kenan Çoygun vardı.⁵⁸⁰ Rumlar Türk direnişini kıramayınca insalık dışı yöntemlere başvurmakta tereddüt etmediler. 23 Aralık 1963 tarihli İngiliz *"Guardian"* gazetesinde yayınlanan bir İngiliz hükümet raporuna göre, hastanede yatan yirmi beş Türk hasta, yataklarından kaybolmuştu. Bir İngiliz istihbarat subayının bulgularına göre bu hastaların boğazları Rum hastabakıcılar tarafından hasta yataklarında kesilmiş ve vücutları bir kamyonu yüklenerek şehrin kuzeyindeki bir çiftliğe götürülerek orada kıyma makinesinden geçirilerek öğütülmüş ve atılmıştı.⁵⁸¹

24 Aralık Salı günü de Rumların saldırıları bütün şiddetiyle devam etmekteydi. Kumsal bölgesinin ölü bölge olarak düşünülerek savunmasız bırakılması üzerine, burada yaşayan Avrağami isimli Ermeni asıllı bir Rum'un bu bölgede Türk direnişi olmadığını Rumlara haber vermesiyle Rum saldırıları bu bölgede de başlamıştı. Terezepulos isimli bir Yunan subayının komutasındaki 150'den fazla Rum bölgede bulunan Severis Un Fabrikasındaki Rumların da ateş desteğiyle Kumsal bölgesine gelmişlerdi.⁵⁸² Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'nda Doktor Binbaşı olarak görev yapan Nihat İlhan da üç çocuğu ve

⁵⁸⁰ Cankut, *a.g.t.*, s.131-133.

⁵⁸¹ Cankut, *a.g.t.*, s.133; *Guardian*, 23 Aralık 1963.

⁵⁸² Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel Sürecinde Kızılai Faaliyetlerine Kesitsel Biş Bakış", *Akademik Bakış Dergisi*, Ocak-Şubat 2013, S.34, s. 4.

eşiyle birlikte “Kumsal” bölgesinde oturmaktaydı. Kanlı Noel olayları patlak verdiğinde Binbaşı İlhan birliğinde görevde bulunuyordu. 24 Aralık gecesi Kumsal bölgesine baskın yapan gözü dönmüş barbar Rumlar, Binbaşının üç yavrusu ve eşini banyoda şehit ettiler. Binbaşının eşi, korunma içgüdüsüyle saklanmak maksadıyla en emin yer olarak gördüğü banyoyu seçmiş ve yavrularını yanına alarak oraya saklanmıştı. Ama ölüm onları saklandıkları yerde buldu. Bütün suçları Türk olmak olan bir anneyle günahsız yavruları otomatik silahlarla katledildiler.⁵⁸³ Aynı gün Küçük Kaymaklı ve Gönyeli civarında çarpışmalar devam ettiğinden hastaneye devamlı yaralı getirilmekteydi. Hayatında otobüs kullanmamış olan Binbaşı Nihat Bey hiç yardımcı olacak kimse bulamayınca hastanedekileri ve ameliyat malzemelerini çatışmaların ortasında kalan Kaymaklı'dan götürmek için direksiyona geçti ve otobüsle Gönyeli'deki hastaneye dönüştürülen okula geldi. Bu arada imkânsızlıklar içinde kalmış Kıbrıslı Türk bir hemşire de yaralı birisini Kaymaklı'dan Gönyeli'ye kadar sırtında taşıyarak getirmiş ve onun ameliyatına da girmişti.⁵⁸⁴ Bütün bunlar yaşanırken Binbaşı Nihat Bey eşi ve çocuklarının katledildiğinden habersizdi. Acı haberi ona evinin eksiklerini gideren Çoban Hüseyin ancak birkaç gün sonra getirmişti. Kendisine çocukların sütünü, ekmeğini götürüp götürmediğini soran Binbaşı İlhan'a çoban Hüseyin “Hayır götürmüyorum. Çocuklarınız artık ne ekmek yiyor, ne peynir yiyor Onlar Allah'ına kavuştu.” cevabını vermişti. Devamında yaşananları Binbaşı Nihat İlhan şöyle anlatmaktaydı:

“(...)Elçilikte Yüzbaşı Diş Hekimi İlhan Cumhur Türker vardı, Hâkim Süleyman Alan vardı ve Hâkim Süleyman Alan beni karşıladı. Üstüm başım toz olmuş, sakalım uzamış. Dedim ki ‘Ne jilet makinem var ne de tıraş sabunum var. Bu elçilikte tıraş malzemesi var mı? Şöyle bir yıkana-yım, banyonuz var mı? Bir de tıraş makinesi vererseniz tıraş olayım.’ dedim. Neyse tıraş sabunu bulamadılar ve el sabunuyla tıraş oldum, çıktım ve gene etrafta kimse yok. Ne Hasan Sağlam var ne de herhangi bir subay var. ‘Elçi Bey seni istiyor.’ dediler ve elçinin odasına girdim ve ‘Hayrola?’ dedim. Dedi ki ‘Böyle böyle işte, kaybettiniz çocuklarınızı.’ ‘Hayrola kaçırdılar mı ailemi ve çocuklarımı?’ dedim. ‘Hayır, hayır katlettiler.’ dedi. ‘Allah’ıma şükürler olsun, vatan sağ olsun.’ dedim. Elçi bana ‘Neden öyle söyledin?’ diye sordu. Dedim ki ‘Efendim ya kaçırsalardı. Küçük çocuk 4 yaşında, 6 yaşında. Kim bilir hangi dağda çoban olacaktı. Ya hanı-

⁵⁸³ Cankut, a.g.t. , s.146.

⁵⁸⁴ Aynı makale, s. 4.

mımı ne yapacaklardı? Birden bire böyle ferahladım, vatan sağ olsun.' dedim"⁵⁸⁵

Katliamın yaşandığı ev daha sonra evin sahibi tarafından "Barbarlık Müzesi" haline getirilirken, 28 Aralık 1963 tarihli "The Daily Express" gazetesi "Yasak Şehirde" başlıklı haberinde Kumsal Katliamından şöyle bahsetmekteydi:

"Bugün son beş gündür 2000-3000 kişinin muhasara altında tutulduğu Lefkoşa'nın Türk kesimine gittik. Oraya giden ilk Batılı gazetecilerdik ve gördüğümüz manzara tanımlanamayacak kadar korkunçtu. Halkın içinde bulunduğu dehşet, histeri derecesinde idi ki, bu da ağlamanın çok üstünde korkunç bir şeydi. Söyleyebileceğimiz şunlardır; Kumsal'da İrfan Bey Sokak, 2 no.lu eve girdik. Evin içi kırık cam parçaları ile doluydu ve bir çocuk bisikleti köşeye atılmıştı. Banyo odasında, bir grup balmumu heykele benzeyen, üstlerinde katledilmiş anneleri bulunan üç ölü çocuk vardı. Onun yanındaki odada ise başından vurulmuş bir kadının cesedini gördük. Bize, bu evin bir Türk binbaşısına ait olduğu ve ailesinin ilk olaylar sırasında saldırganlar tarafından öldürüldüğü söylendi. Olay üzerinden beş gün geçmesine rağmen hâlâ orada yatıyorlardı."⁵⁸⁶



Binbaşı Nihat Bey'in Kumsal Katliamında Katledilen Eşi ve Çocukları

⁵⁸⁵ Ulvi Keser, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Güz 2011, S.23, s.101-102.

⁵⁸⁶ Cankut, a.g.t. , s.141; *The Daily Express Gazetesi*, 28 Aralık 1963.

Kanlı Noel Olaylarına Türkiye'nin Tepkisi, İstanbul'daki Rumlarının Sınır Dışı Edilmesi ve Papa Eftim'in Cemaatsiz Kalması

Dünya kamuoyunun gözleri önünde yapılan bu vahşet karşısında dönemin Yunanistan Başbakanı, olayları yatıştırmak için Türkiye'ye destek vermek yerine Yunanistan'ın Kıbrıs Rumlarına her türlü yardımı yapacağını beyan etmiştir. Bunun üzerine İsmet İnönü Hükümeti 16 Mart 1964 tarihinde "*Türk-Yunan Dostluk, İkamet, Ticaret, Seyrisefain Antlaşması*" olarak bilinen Ankara Antlaşması'nın yürürlükten kaldırdığını açıklamıştır.⁵⁸⁷

Bu arada Türk Ortodoks Kiliseleri Başpiskoposluğu'ndan İçişleri Bakanlığı'na gönderilen raporda Fener Patrikhanesi'nin siyasi faaliyetlerinden, Rum cemiyetlerinin gizli çalışmalarından, Yunan uyruklu iş adamlarının Patrikhane ile olan temaslarından ve Rum okullarının faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Raporda, Yunanistan'dan İstanbul'daki Rum okullarına gönderilen Yunanlı öğretmenlerin öğrencilere Megalo İdea fikrini aşılamağa olduklarını, bu kişilerin Yunan Konsolosu ve ateşeleri ile sıkı temasta olduklarını ve derslerde Yunan tarih ve kültürüne ağırlık verdiklerini ifade edilmiştir. Bu okullardan mezun olanların da Yunanistan'a gönderilip orada da hususi bir eğitime tâbi tutulduktan sonra tekrar İstanbul'a dönerek mühim vazifelere getirildikleri vurgulanmıştır. Raporda ayrıca İstanbul'da bulunan Rum kulüp ve cemiyetleri hakkında da açıklamalar yapılmış, bu kulüp ve cemiyetlerin Patrikhane tarafından yönetildiğine dikkat çekilerek söz konusu cemiyetlerin karar defterlerinin bile Rumca yazıyla tutulduğu vurgulanmıştır. Raporun sonunda, Türk hükümetine Yunan ya da Rum iş adamlarının sıkı bir mali kontrole tabi tutulması, Rum okullarında Yunan öğretmenlerin ders vermesinin önlenmesi, Rum kulüp ve cemiyetlerin denetim altına alınması gibi tavsiyelerde bulunulmuştur.⁵⁸⁸



22 Mart 1964 tarihli Bozkurt Gazetesinin Konu ile İlgili Haberi

İsmet İnönü hükümetinin "*Türk-Yunan Dostluk, İkamet, Ticaret, Seyrisefain Antlaşması*" iptal etmesi ile birlikte Türkiye'ye yerleşmiş olan Yunan uy-

⁵⁸⁷ Mert, a.g.t, s.59.

⁵⁸⁸ Bozkurt, 22 Mart 1964.

ruklular sınır dışı edileceğinden dolayı Papa Eftim, mübadelede olduğu gibi Türk Ortodokslarının da Yunanistan'a gönderilmesinden endişe duymaya başlamıştır. İsmet İnönü ile Taşlık'taki evinde görüşen Papa Eftim, ikinci bir Lozan faciasının yaşanmasını istemediğini belirtmiştir. Bu konuda İsmet İnönü ve Papa Eftim arasında sert tartışmalar da yaşanmıştır.⁵⁸⁹ Rumların sınır dışı edilmesi tartışmaları devam ederken Papa Eftim ve Turgut Erenrol toplantılar yaparak "*Türk Hristiyan Ortodokslara*" Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne katiimaları için çağrıda bulunmuşlardır. Turgut Erenrol "*Türk Hristiyan vatandaşları katiyen Rum olamaz.*" diyerek Hristiyanlığın Rumlukla birbirine karıştırıldığını dile getirmiştir.⁵⁹⁰ 15 Nisan 1964 tarihinde yapılan basın toplantısında Turgut Bey, Fener Rum Patrikhanesi'ni fesatçılık, menfaatçilik ve isabetsiz millî emellere kavuşmak isteğiyle suçlamış ve Patrikhane'ye bağlı olanları kendi kilisesine davet etmiştir. Babası Papa Eftim'in kırk yıl evvel aynı daveti yaptığını, gene uymazlarsa artık her şeye müstehak olduklarını belirtmiş ve Patrikhane'ye bağlı Hristiyanlara şu çağrı da bulunmuştur: "*Artık Megalo İdea tarihe karışmıştır. Türk'ten başka hiçbir millete bağlı olmadığını, Kıbrıslı Rumlarla hiçbir surette rabitanız bulunmadığını, Kıbrıs'taki kardeşlerimize canavarca saldırıyı telin ettiğinizi bildiriniz ve böylece bütün lekelerden arınarak bizim kilisemize geliniz. Sizin çobanızın ben olacağım.*" İstanbul Rumlarının değil Patrikhane'nin sınır dışı edilmesi gerektiğini söyleyen Başpiskopos, Türk ve Rumlar arasındaki çatışmaların Patrikhane'nin tahriki ile meydana geldiğini belirtmiş ve "*Patrikhane gitsin biraz da Yunanistan'ın başına bela olsun.*"⁵⁹¹ diyerek sözlerini noktalamıştır. Daha sonra söz alan Papa Eftim de Patrikhane'nin İstanbul'da kalmasının manasız olduğunu, Patrikhane'nin ve Patrikhaneye siyasi hava verenlerin Yunanistan'a gönderilmeleri gerektiğini ve bu konuda çok geç kalındığını ifade etmiştir.⁵⁹²

«Patrikhane gitsin biraz da Yunanistanın başına bela olsun»

16 Nisan 1964 Tarihli Cumhuriyet Gazetesinin Konu ile İlgili Haberi

⁵⁸⁹ Baş, a.g.e. , s.118.

⁵⁹⁰ Mert, a.g.t. , s.59.

⁵⁹¹ Cumhuriyet, 16 Nisan 1964.

⁵⁹² Akşam, 16 Nisan 1964.

Papa Eftim ve Turgut Erenerol'un bütün çabalarına rağmen İsmet İnönü, Lozan'da olduğu gibi kökenine bakmaksızın toplam 70.000 kişiyi sınır dışı etmiştir. Selçuk Erenerol bu rakamın 86.000 kişi olduğunu ve 15-20 bin kişi haricindekilerin Türk Ortodoksu olduğunu ifade etmektedir. Artık Papa Eftim'in yakın akrabaları dışında Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin cemaati kalmamıştır.⁵⁹³ Patrik Vekili Emilyanos da bu sınır dışı edilmelerden nasibini almış ve Türk hükümetinin verdiği karar doğrultusunda sınır dışı edilmiştir.⁵⁹⁴

Papa Eftim Fener Rum Patrikhanesi'nin İç Yüzünü Anlatıyor

1964 yılının Mayıs ayında "Akşam" gazetesine oldukça geniş bir mülakat veren Papa Eftim, Fener Patrikhanesi'nin çevirdiği entrikaları ve Türklük aleyhine faaliyetlerini kamuoyuna anlatmıştır. Fener Rum Patrikhanesi'nin halen Doğu Roma İmparatorluğu'nu kurma hayalinde olduğunu belirten Papa Eftim sözlerine şöyle başlamıştır:

"Din, Allah'a ait vicdani bir bağlıdır. Kiliseler siyaset ocağı değildir. Din şerre ve ihtilafa alet değil, iyiliğe, sulh ve selamete delalettir. Fener Patrikhanesi dinî ve ruhani görevini ihmal ederek siyasete alet olmuş, Türk milletinin aleyhine çalışmış ve hiçbir zaman gerçek olmayacağına inandığım Megalo İdea peşinde koşmuştur. Bu, Tanrı'nın emirlerine aykırıdır. İşte bizim onlardan ayrıldığımız başlıca nokta budur. İsa mesihimizin emri hilafına ruhaniyeti ve mezhebimizi şerre alet ederek, özbeöz Türk olduğumuz hâlde Elenizm propagandası yaparak ve bizlere aslen Yunanlıymışız gibi aslına rücu edecekmişiz gibi davranmayı telkine çalışmıştır. Bu sinsî politika sayesinde pek çok kişinin pek çok cahil insanın kanına girilmiş ve onlar bir din müessesesi tarafından şaşılacak derecede ve işte böylece iffal edilmişler. Patrikhane'nin iffal ettiği bu kişiler şimdi telafisi zor, çok zor bir adım atmışlar, Türklüklerini inkar etmişler ve pis, kirli gayelere koşturulmuşlardır.

Yıllardır Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin ilgililerinin dikkatini Fener Rum Patrikhanesi üzerine bu yönden çekmişimdir. Yıllardır 'Fener de bir temizlik yapılmalı ve bu yara kangren olmaya bırakılmamalıdır.' demişimdir. Bu kara cübbeli sözde din adamlarının divaneliklerine, hatalarına daha fazla göz yumulmamalıdır diye diretmişimdir. Aslında onların 'Biz bir şey yapmadık, bizim bir faaliyetimiz yok.' demesine zerrece inanılmamalıydı... İnanılmamalı da... İlk yaratık Adem babamızın kendisini yaratan Allah'ı yılanı ve Havva'yı da yarattığı için suçlaması nasıl Tanrı'yı gazaba

⁵⁹³ Baş, a.g.e. , s.118.

⁵⁹⁴ Mert, a.g.t.s.60.

getirdiyse, Fener Patrikhanesi'nin bu yersiz ve yakışsız davranışları da Hükümetimizi öylesine gazaba getirmelidir.

Papa Eftim daha sonra Fener Rum Patrikhanesi'nin kara sakallı Papazlarının nasıl bir kiliseye yakışmayacak şekilde davrandıklarını antarak Sen Sinod Meclisi hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Patrikhane'nin Sen Sinod Meclisi, yani dinî direktiflerin çıktığı meclis 12 metropolitten kuruludur. Bu metropolitlerin beşi İstanbul'un diğer yedisi ise sözüm ona Anadolu'nun muhtelif illerinin metropolitleridir. Onların zavalı kafaları Erzurum, Konya, Trabzon, Kayseri gibi illerde hâlâ kuvvetli olduklarını hayal eder durur. Ve onlar biçare kafalarında hâlâ Şarki Roma İmparatorluğu'nu kurarlar, bu şehirlerde kuvvetlendirirler ve bir gün olup İstanbul'u alacaklarına inanırlar. Şairin dediği gibi hayal onların ekmeğidir. Bu 12 metropolite tabi ki başkanlık yapan Patrik Athenagoras'tır. Direktifler, emirler, buyruklar Yunanistan'dan gelir, Patrik kanalıyla Sen Sinod Meclisi'nin bu Azizler Kurulunun (!) aziz üyelerine intikal ettirilir.

Papa Eftim, daha sonra Sen Sinod Meclisi'ndeki metropolitlerin tek tek nasıl ihanet içinde olduklarını anlatır, isim isim ne faaliyetler yaptıklarını şöyle açıklar:

İstanbul'un beş metropolitinin muhakkak ki başında, nihayet muzur bir insan olduğu anlaşılan Emilyanos⁵⁹⁵ vardır. Patrik vekilliği onun bu zararlı faaliyetlerini kamufle etmeye yararlı bir sıfattan başka bir şey değildir. Ayda 7000 lira alırdı Emilyanos... Paraları Yunanistan gönderirdi. Sonra burada ayrıca birçok yerlerden ki, sırası gelince açıklayacağım o ve onun gibilerinin eline bol para geçirdi. Her neyse... Emilyanos'tan sonra Kadıköy Metropolit Toma, Tarabya Metropolit Yaksos, Adalar Metropoliyi Dorateos Gorgiadis Megalo İdea'ya bütün güçleriyle iştirak eden kişilerdir. Beşinci metropolit nüfusunun %80'i Rum olan İmroz Metropolit Meliton'dur. İmroz Valisi Meliton'un, bu muazzam teşkilatçı din adamının vaziyetini kavramış ve onu adadan atmıştır. Şayet Meliton adada biraz daha kalsaydı İmroz en kısa zamanda ikinci bir Kıbrıs olmaktan geri durmama- caktı. Şimdi İmroz Metropolitliği boştur. Boştur ama gelen haberlere göre Fener Rum Patrikhanesi bu adada şimdilik geri kalan faaliyetlerine hemen başlayabilmek için buraya gene hızlı bir din adamını doğrudan doğ-

⁵⁹⁵ Papa Eftim'in, Emilyanos için “Muzur biri olduğu anlaşılan” ifadesini kullanmasının sebebi, Emilyanos'un faaliyetlerinin öğrenilmesi ve kısa süre önce sınır dışı edilmesidir.

ruya tayin etmek için faaliyete başlamıştır bile. Buraya tayini düşünülen Nikola Kutupis, hemen el altından Türk uyruğuna geçirilen bir Rum'dur. Ruhen Yunanlı olan Kutupis şayet İmroz'a gönderilecek olursa, Fener Patrikhanesi bu işte başarı sağlarsa hiç tereddüt etmeden söylebilirim ki, hükümetimizin başına yeni işler, er veya geç bir Kıbrıs problemi daha çıkacaktır. İşte beş İstanbul metropoliti Azizler Meclisi'nin kararlarını günbegün kiliselere, okullara, evlere kendileri götürürler ve tam 45 yıldan bu yana cemaate akan zehri her seferinde biraz daha koyulaştırarak taşıyıp dururlar. Tam 45 yıldır metropolitlerin saçtığı bu fesat tohumları artık yeşeriyor. Gidin kilisede, okulda veya sokakta henüz konuşmaya başlayan bir çocuğu çevirin ve sorun. 'İstanbul kimin?' deyin. O kafasını iki yana sallayacak ve hiç tereddütsüz küçücük parmağını göğsüne doğru yöneltecek ve 'Bizim olacak.' diyecektir."⁵⁹⁶

Rum okulları konusunda geniş bilgiler verdiği görülen Papa Eftim, bu okulların amacının çocuklara Türk düşmanlığı aşılacak olduğunu şu sözlerle ifade eder:

"Okulların durumu başlı başına bir âlem... Buralarda tam kötü tohumlar yetişmesi, gelişmesi için gerekli bütün unsurlar hazır. Bakın, bir tek Rum, çocuğunu Türk okullarında okutmuş mudur? Hepsi ilkokuldan başlayarak ortaokul ve liseyi kendi okullarında okurlar. Sonra Yunanistan'a gider yüksek tahsilini yapar ve profesörlük ünvanını kazanarak Türkiye'deki okulların başına gönderilirler. Buradaki faaliyetleri malum... Hiç durmadan, bıkıp usanmadan Elenizm propagandası yaparlar. Bizans'ın eski günlerinin geleceğinin çok yakın olduğuna ve İstanbul'un er geç tekrar Yunanistan'ın eline geçeceğine inanırlar. Yani bütünüyle Türk düşmanlığı, bütünüyle memleketin kötülüğüne yöneltilen hisler, fikirler...

Şu gün İstanbul'da 35'i Yunan uyruklu, 412'si ise evvelce de bahsettiğim gibi görgü, bilgi edinmiş biraz daha kuvvetlenmiş (!) öğretmen vardır. Okul sayısı ise resmen 40'ı ilk, 10'u orta, 6'sı da lise olmak üzere 56'dır. Bu okullarda okuyan öğrenci miktarı 5989'dur. Bu öğretmenler maaştan başka gördükleri hizmet (!) nispetinde prim alırlar. Prim aldıkça da tabi ki görevlerine daha sıkı sarılırlar. Daha başarılı olmaya çalışırlar. Rum okullarının kalın duvarları arasında dönen şeyler işte basit deyimi ile budur. **Tek gaye Türk düşmanlığıdır. Kalın duvarlar arasında her Rum öğrenci, bu nimete gark olduğu topraklarda, bu vatanda her geçen gün biraz daha Türklere karşı kin ve nefret hisleriyle dolar. Şurası artık**

gün gibi aşikârdır ki, Rum okulları diploma veren müesseseler haline gelmiştir. O okullarda eski Yunancadan başka hiçbir derse gereğiyle önem verilmemekte, ama çocukların hisleri sivriltilmekte, ehil eller elinde sipsivri hale getirilmektedir. Bu okullarda haftada iki kere söylenen İstiklal Marşı'nı gidin bir kere dinleyin, şayet marşın ne marşı, hangi milletin marşı olduğunu anlayabilerseniz diyeceğim yok. Alay edercesine, baştan savarcasına söylenen bu marşın gönül ister ki o okulların Türkçe öğretmenleri, Edebiyat öğretmenleri üzerinde dursunlar. Hiç olmazsa bu marşı söyleyemeyenleri cezalandırsınlar, kırık numara versinler. Söz bu okullardaki Edebiyat öğretmenlerinden, Türkçe öğretmenlerinden açılmışken biraz sitem etmeden geçemeyeceğim. Bu okuldaki öğrenciler Türkçeden tamamen habersiz olarak yetişiyorlar. Türkçeyi bilmiyorlar. 'Ben geldi, sen gitti.' diye konuşuyorlar, sonra da karnelerine bakıyorsunuz edebiyattan kocaman kocaman numaralar alıyorlar. Bu nasıl iştir ve nasıl gidiştir? Ama aynı öğrenciye sorun Rumca'yı, Yunancayı bakın size nasıl mükemmel konuşacak ve akıllara durgunluk verecektir. Bu neden? Kanım şu ki bizim Türk öğretmenlerinin, Türkçe öğretmenlerinin yumuşak davranışları, hüsnüniyetleri burada da bu yönden ve bir kere daha tamamen çiğnenmektedir. Rum okulları her şeyden önce milliyetperver öğretmenler elinde yola gelebilir. Türkçe bilmeyen öğrencilere sınıf geçirilmediği ve o okullarda bir Türk üstünlüğü kurulduğu takdirde hepsinin hizaya getirilmesi ve bu kötü tohum yuvalarının işlemez bir hâle sokulması işten bile değildir. Şimdi bütün bunlar bir yana, Rum okullarında biraz Türk taraftarı görünen öğretmenler yaşatılmamaya çalışılmaktadır. Bunlardan bir kısmını gayet iyi tanırım. İçlerinde yürek sahibi kişiler vardır. Ama biraz 'Yapmayın, nimete nankörlük etmeyin.' diyecek olsalar, başta Patrikhane'nin adamları olmak üzere derhâl büyük bir muhalafete ve sonunda geniş bir nefrete uğrarlar. Hatta hatta bazı öğrenciler sınıfta etmediklerini bırakmazlar, arkalarından bağırlar ve bir öğretmene yapılamayacak kadar büyük bir düşmanlık hareketine girerler. Çünkü o öğretmen Türk uyruklu, Türk dostu daha doğrusu Türk gönüllü bir öğretmendir. Çünkü bu öğretmen geleceğin kötü neticeler vereceğini görmekte, sezmekte ve bilmektedir. Esasen onları doğru yola çağıran herkes daima muhalefet görmüş, daima itilmiştir.

Lozan Antlaşması gereğince Rum okullarında bulunması gerekenin çok üstünde Yunan uyruklu öğretmenin görev yaptığını ifade eden Papa Eftim, bu öğretmenlerin Yunanistan'dan geldikten sonra herhangi bir pedagoji veya lisan imtihanına tutulmadan bu okullara yerleştirildiklerine dikkat çekerek Batı

Trakya'daki okullara yerleştirilen Türk öğretmenlerin ise iyiden iyiye bir inceleme ve ihtimandan sonra ancak işe başlayabildiklerine vurgu yapar. Bununla beraber çocuklarını Rum okullarına gönderen bazı Türk taraftarı Rumların pişman olduklarını ve sonradan çocuklarını Türk okullarına naklettirmek istediklerini söyleyen Papa Eftim, ancak Rum okullarının yöneticilerinin bu konuda velilere bazı engeller çıkardıklarını, çünkü bu yöneticilerin hiçbir Rum çocuğunun Türk kültürü almasını istemediklerini ifade eder.⁵⁹⁷

Papa Eftim, Patrik Vekili Emilyanos ile birlikte yurt dışına sürülen daima Canavaris'in dışarıya para kaçırdıklarını söyleyerek Fener Rum Patrikhane-si'nin vakıflar üzerinden çevirdiği entrikaları şöyle anlatır:

"Vakıflar Kanunu'na göre, şehrin hemen her yerinde bulunan kiliseler, ayazmalar ve okulların gelirleri gene o yerler için sarfedilir. Kanun böyle der, 'Vakıfların gelirleri, vakıflara sarfedilecek.' Ama kim dinler kanunu? Patrikhane'nin ta kendisi kanundur. Patriğin sözü dururken kanun ne imiş? İşte Fener Rum Patrikhanesi bu düşünce ile daima vakıfların üzerinde bir gölge gibi dolaşır. Vakıfların ufak tefek ihtiyaçları dışında bütün gelirleri Fener Rum Kilisesi'ne gider veya bankaya yatırılır. Bu kadar para, bu kadar güç bir kilise için neden lazım, neden gerekli? İşte düğümün çözülmeyecek kısmı bu. Bunu bütün onlara bağlı olanlar, onların hizmetine, pis emellerine koşturanlar gayet iyi bilmektedirler. Zengin Rumların vakıflarına oluk gibi akıttıkları paralar, güzel bir yol bulmuş, Patrikhane'nin kasasında toplanır olmuştur. Bu paralarla her gün biraz daha gelişen ve gayelerine adım adım yaklaştıklarına inanan bu şımarık Rum papazları tabi kide kendilerinde her türlü yetkiyi görmekte ve saldırganlıktan, alt düşüncelerinden vazgeçmemektedirler. Bu arada Rum vakıflarının bankalarda paraları bulunması dikkati çekecek, üzerine eğilinmesini gerektirecek bir meseledir. Vakıf yöneticileri bir yandan Patrikhaney'i bol keseden beslerken öte yandan da yabancı bankalara tonla para yatırmaktadırlar. İşte Patrikhane'nin seçtiği mütevelli heyetleri Megalo İdea'nın gerçekleşmesi için manevi yönden olduğu gibi maddi yönden de böyle çalışmaktadırlar.

Papa Eftim söz konusu vakıflarda faaliyet gösterenlerin başında Yakovos Canavaris ve Patrik Vekili Emilyanos olduğundan bahseder ve şöyle devam eder:

"Yunan asıllı olan bu adam (Canavaris) tahsil için geldiği Heybeliada Ruhban Okulunda okuduğu sıralarda Patrik Athenagoras'ın dikkatini çekmiş

⁵⁹⁷ Akşam, 9 Mayıs 1964.

ve Türk vatandaşlığına geçirilerek yapacağı dalaverelerin öncelikle böyle kamufle edilmesi sağlanmıştır. Canavaris'in bir ayağı daima dışarıda kalmış böylece Fener Patrikhanesi ile Yunanistan'ın direkt olarak temasını temin etmiştir. 6-7 Eylül'den sonra Dünya Kiliseler Konseyinde Türkleri barbarlıkla itham etmiş ve bu konu ile ilgili olarak Amerika'da Kara Kitab'ın hazırlanmasında rol oynamıştır. Bütün bunların üstünde Canavaris son olarak da Kıbrıs olaylarının ilk gelişimi sırasında Londra Anlaşmalarından önce Kıbrıs üzerindeki Yunan tezini cansiperane bir şekilde müdafaa etmiş ve böylece Patrikhane'nin Hariciye Bakanı dediğim bu kişi Türklükten ne kadar uzak bir düşman olduğunu bir kere daha ortaya koymuştur.

Emilyanos'a gelince, Patriğin vekili unvanıyla memlekette çevirmede dolap kalmayan bu zavallı adam özellikle okullar vakıflar üzerinde büyük bir otoriteydi. Rum okullarındaki çocukların gerçek bir Yunanlı gibi yetiştirilme isteği yanı sıra vakıfların gelirlerinin de Fener Rum Kilisesi'ne aktarılışına o nezaret ederdi. Türk gençliğinin başlıca düşmanı pozundaki bu adam devamlı olarak memleketimizden Yunanistan'a para kaçırırdı. İlgili makamların da bildiği gibi burada kazandığı para ayda 10 bin lira olmasına ve Beyoğlu Rum Metropolitliği'nden de bir milyon liraya yakın para temin etmesine rağmen Türkiye'de tek bir dikili ağacı bulunmayışı dik-kati çekmekte ve bu kara sakallı, kara fikirli adamın gerçek yüzünü ortaya koymaktadır. O da diğer metropolitler gibi adi bir vergi kaçakçısıdır... Bu memlekette kazandıkları paraların üzerine bir sünger çekerek hep yokluktan yakınmışlar ve kazançlarının gayet az olduklarını ifade ederek Türk hükümetine vergi bile vermek gereğini duymamışlardır. Her türlü maddi refah içinde bulunan bu kişiler, dışarıya devamlı olarak ve çeşitli yollarla paralar kaçırmışlar, Atina'da, Pire'de en zengin yerlerde han, hamam sahibi olmuşlardır... İşte size Fener Rum Patrikhanesi'nden iki simayı misal olarak verdim... Madalyonun ters tarafı böyle. Fener Rum Patrikhanesi bugün bir din müessesesi olmaktan çıkmış bu memlekete zehirli tohumlar saçan ve sadece politik bir yuva haline gelmiştir.

Nihayet de şunu söyleyeceğim... Patrikhane bu mübarek topraklardan çıkarılmalıdır. Ama gittiği yerin başına belâ, hem de kara bir belâ olacakmış... Olsun... Gitsin de bu fesat yuvasını savunan kişilere dert olsun, illet olsun... Tanrı bu memleketi bu iyi kalpli insanların topraklarını, Türklerin vatanını onlardan korusun, saklasın... Amin..."⁵⁹⁸

1964 Yılında Fener Rum Patrikhanesi Konusunda Alınan Bazı Tedbirler ve Gelişen Olaylar

İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, Papa Eftim'in yukarıdaki mülakatında bahsetmiş olduğunu Patrik Vekili Emilyanos'un içte ve dıştaki tutumunun kendisinin Türk vatandaşı olarak muhafazasına imkân vermediğini bildirerek vatandaşlık kanununun ilgili hükümlerinin uygulanacağını açıklar. Patrik Vekili Emilyanos'un faaliyetleri şu şekilde açıklanır:

"Patrik Vekili Emilyanos'un da Türk kanunlarına aykırı tahrik ve teşviklerde bulunduğu tespit edildi. Emilyanos ve Canavalis'in faaliyetleri:

1. Yunanlılık amilini İstanbul Rumları arasında yaymak. Türk kanunlarına aykırı davranışları tahrik ve teşvik,
2. Türkiye aleyhine filmleri okullara ve kiliselere vermek,
3. Patrikhane statüsü icabı münhasıran ruhani işlerle uğraşması gerekirken dünya işleriyle uğraşmak ve Türk düşmanlığı telkin etmek.

Canavalis'in de memleket dışında faaliyette bulunduğu, dışarıda Türkiye aleyhindeki propagandaların onun yolu ile idare edildiği ve beslendiği tesbit olunmuştur."⁵⁹⁹

Yunanistan, din adamlarının sınır dışı edilmesi olayı üzerine Türkiye'yi protesto etmiş, Lozan Antlaşması'nın hükümlerini bozduğu gerekçesiyle antlaşmaya taraf beş devlete ve antlaşmada imzası bulunmayan ABD'ye şikâyet muhtırası vermiştir. İçişleri Bakanı bu konuda şu demeci vermiştir:

*"Hudut dışına çıkarılanlar ve çıkarılmak istenenler, iç ve dış tutumları itibarı ile siyasi güvenliği sarsıcı hareketlerde bulunduğu sabit görülen kimselerdir. Halen yürürlükte olan Pasaport Kanunu'nun 11. maddesine göre işlem yapılmaktadır. Kendilerine, kanuni icaplara göre tebligat yapılmış ve işlerini belirli süre içinde tasfiye etmeleri istenmiştir."*⁶⁰⁰

21 Mayıs'ta Yunanistan'ın BM temsilcisi Dimitrios Ditsios, BM'ye mektup yazarak iki metropolitin sınır dışı edilmesi ile ilgili olarak: *"En temel adalet mantığı bu tür suçlamalarla suçlanan kişilerin bunlardan haberdar edilmesini şart koşar ve verilen kararın bir üst mercii tarafından gözden geçirilmesinin yolunu açık tutar."* demiş, BM'deki Türkiye büyükelçisi Orhan Eralp ise şu cevabı vermiştir: *"İki metropolit Yunan ajanı gibi çalışmış, Yunan emir ve isteklerini Ortodoks Türk vatandaşlarına yayma, empoze etme gibi bir görev üstlenmişlerdir. Üstelik Rum azınlık okullarının yönetmelikleri ile çatışan davranışlarda bulunmuşlar, Rum kökenli Türk vatandaşların sadakatini sarsacak*

⁵⁹⁹ Ersöz, a.g.t. , s. 55; Milliyet, 13 Nisan 1964.

⁶⁰⁰ Ersöz, a.g.t. , s. 55-56.

Yunan propagandası yapmıştır. Yalnızca azınlığın değil, Türkiye'nin saygınlığını ve güvenliğini de tehlikeye düşürmüşlerdir. İki görevli Yunan hükümetinin eğilimleri için beşinci kol gibi çalışmıştır."⁶⁰¹

Aynı dönemde Türk hükümeti Rum azınlık okullarına yönelik tedbirlerde almaya başlamıştır. 13 Nisan 1964 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Dr. İbrahim Öktem, Rum azınlık ilkokullarına bugüne kadar anılan ve mevzuat hükümlerini aşan özel hakların bundan böyle kaldırılacağını, ruhban okulundaki yabancı öğrenci sayısının tehdit edileceğini ve Yunan hükümetinin Türkiye'de eğitim görmüş 35 öğretmene Batı Trakya'da görev vermediğini, buna aynen mukabele edileceği Yunanistan'da Türk azınlık okullarına tanınmayan bu neviden haklar konusunda bundan böyle mütekabiliyet esası ile sıkı sıkıya bağlı kalınacağını açıklamıştır.⁶⁰²

Yine 14 Nisan 1964'te MEB'in İstanbul Valiliğine bir genelge göndererek: "Özel azınlık okullarında dinî telkinlerde bulunulduğu, ruhanilerin okullara vakitli vakitsiz ziyaretler yaparak öğrencilerle konuştukları, okul idarecilerinin bunlarla birlik olduğu öğrencilerin toplu hâlde veya teker teker tapınaklara gönderildiği, bazı dinî kurumların okullara gönderdiği filmlerin öğrencilere gösterildiği, bu sebeple dinî faaliyet gösteren azınlık okullarının kapatılacağını" bildirmiştir.⁶⁰³

Taksim'deki Rum Kilisesi mensupları "Aynaroz'un Bininci Yıldönümü" ile ilgili filmi oynatmak için hükümetten izin istemişler, hükümetten "oynatılmayacağı" cevabını almışlardır. Buna rağmen "Bizans devrinin hasretini belirten ve tam anlamıyla Hristiyanlık propagandası yapan" bu film Rum okullarında gösterilmiştir. Film Türkiye'ye sokanlarla gösterenler hakkında kovuşturma açılmıştır.

Fener Rum Patrikhanesi'nin faaliyetleri parlamentoda tartışılmıştır. İzmir milletvekili Sabri Adal, Patrikhane'nin Lozan Antlaşması'ndan bugüne kadar politika ile uğraştığı hakkında hükümetin bilgisinin olup olmadığını belirterek:

"1. Patrik Athenagoras'ın seyahatlerinden hükümet haberdar mıdır? Patriklerin bu gibi seyahatleri ve dış temasları olmuş mudur?"

2. Rum Ortodoks Kilisesi'nin ahdi ve hukuki durumu karşısında Sen Sinod meclisinin görmekte olduğu vazifelerin millî kanunlarımızla telifi mümkün müdür?"

3. Diyanet İşleri Teşkilat Kanun Tasarısı'nın hazırlandığı bugünlerde, bu gibi dinî kurumların statüleri hakkında hükümet ne düşünmektedir?"

⁶⁰¹ Ersöz, a.g.t. , s. 56; Macar, a.g.e. , s. 204-205.

⁶⁰² Ersöz, a.g.t. , s. 56; Milliyet, 13 Nisan 1964.

⁶⁰³ Ersöz, a.g.t. , s. 56; Milliyet, 14 Nisan 1964.

4. Kıbrıs'ta işlenen insanlık dışı cinayetler karşısında Patrikhane'nin tutumu ne olmuştur?

5. Kıbrıs'ta yıllardan beri ve son günlerde işlenen cinayetlerden Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin rolü olduğu anlaşılmıştır. Türk vatandaşları olarak Patrik Athenagoras tarafından bu elim ve vahim hadiseler karşısında ne gibi fiilî ve müessir teşebbüslere girilmiştir? Bunlardan hükümet haberdar mıdır?⁶⁰⁴

Buna İçişleri Bakanı'nın cevabı ise şu şekilde olmuştur:

"Patrik Athenagoras'ın seyahati, okullardaki yasak filmlerden, memleket için zararlı faaliyetlerden hükümet günü gününe haberdardır. MEB ve İçişleri Bakanları bunlar hakkında gerekli işleme geçmiştir. Endişe edilecek hiçbir husus yoktur."⁶⁰⁵

Ankara'da bir hükümet yetkilisi de Fener Rum Patrikhanesi hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

"Patrikhane bir din devleti hâlinde çalışmaktadır. İstanbul Valiliğinden evvelce Ankara'ya yazılan bir yazıda; Patrikhane'nin bir merkez mütevelli heyeti bulunduğu belirtilmiştir. Patrikhane Sen Sinod meclisini teşkil eden metropolitlere bütün Ortodoksların dünya ve din işlerine bakan parlamentosunun üyesi gözüyle bakmaktadır. Bizans İmparatorluğu zamanından kalma bir alışkanlıkla birçok illerimizin adını Metropolitlikler, Sen Sinod meclisinde devam ettirmiştir. Gayrimüslim vakıflar idaresi, gizli Merkez Mütevelli Heyeti adı altında çalışmakta, Patrikhane mevzuat dışı çabalarla okul, hastane, kilise gibi kurumlar vakıflarına ve yönetimine karışmaktadır. Patrikhane sorumluları, Patrikhane içinde, din işleri ile hiçbir ilgisi olmayan bir matbaa da kurmuşlardır. Patrikhane, kendisine siyasi haklar tanıyan 1860 yönetmeliğine dönmek istemekte ve bu konuda çabalar sarf etmektedir."⁶⁰⁶

Patrikhane meselesi bu şekilde gündemdeyken ve sınır dışı uygulamaları yapılırken Patrikhane'ye mensup bazı papazlar ve Rumlar, sırtları kameraya dönük olduğu hâlde Alman televizyonuna Türk halkını fanatizmle suçlamışlar ve Hristiyan oldukları için ezildikleri yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu program sebebiyle Patrik kendisini açıklama yapmak zorunda hissetmiş ve "Yabancı ve yerli basında Türk hükümetinin Patrikhane üzerinde baskı yaptığı yolundaki yayınları hayretle karşıladığını ve Alman televizyonu ile ilgili yayını da tekzip ettiğini" belirtmiştir. New York kaynaklı bir haberde; ileri ge-

⁶⁰⁴ Ersöz, a.g.t. , s. 56; Milliyet, 14 Nisan 1964.

⁶⁰⁵ Ersöz, a.g.t. , s. 56; Sofuoğlu, a.g.e. , s.196.

⁶⁰⁶ Ersöz, a.g.t. , s. 56; Milliyet, 11 Nisan 1964.

len ABD'li din adamlarının Athenagoras'a Türklerin baskısının arttığını ileri sürdükleri, yapılan basın toplantısında Yakovas'ın Türk hükümetinin giriştiği bazı hareketlerin Patrikhane'yi meşru görevini yapmaktan alıkoyduğunu ifade etmiştir. Kiliseler Millî Konseyi Genel Sekreteri Rahip Dr. Edwin Espyde, Başkan Johnson'a gönderdiği telgrafla Patrikhane'nin haklarının gasp edilme tehlikesinden bahsetmiştir.⁶⁰⁷

Papa Eftim'in Oğlu Selçuk Erenerol Ermeni Kilisesindeki Törenden Çıkarılıyor / Ermeni Patriği: "O Adamın Oğlunun Burada İşi Ne?"

Kadıköy'de bulunan Surp Takavor Ermeni Kilisesi Mütevelli Heyeti Başkanı, kilise korosunun 27. kuruluş yıldönümü dolayısıyla 9 Mayıs 1965 Pazar günü yapılacak olan bir törene eskiden beri dost olduklarını Papa Eftim'in oğlu Selçuk Erenerol'u da davet etmiştir. Selçuk Erenerol eşi ve çocukları ile birlikte törene iştirak ettiğinde Fener Patrikhanesi temsilcilerinin de törende hazır bulunduklarını görmüştür. Biraz sonra törene katılan Ermeni Patriği Şinork Kalutsyan, Mütevelli Heyeti Başkanı'na ön sıralarda oturan Selçuk Erenerol'un kim olduğunu sormuştur. Onun Papa Eftim'in oğlu olduğunu öğrenen Ermeni Patriği birden bire yerinden fırlayarak "O adamın oğlunun burada işi ne?" diye bağırarak ve töreni terk etmiştir. Şaşkınlık ve telaşa kapılan mütevelli heyeti mensuplarının Patriğin arkasından yetişerek istiklal mücadelesinde emeği geçen bir şahsın oğlunu kiliseden kovamayacaklarını belirtmeleri üzerinde Patrik, "O hâlde ben kiliseyi terk ediyorum, ben sizin Patriğiniz değilim." demiştir. Patrik ile diğer Ermenilerin münakaşası bir saat kadar devam etmiş, Ermeni Patriğine Fener Kilisesi temsilcilerinin de çıkarılması teklif edilmiştir. Ermeni Patriği bu teklifi "Hayır, biz onlarla dostuz. Onlar kalacaklar!" diyerek reddetmiştir. Patriği bir türlü ikna edemeyen kilise yetkilileri Selçuk Erenerol'a ailesi ile birlikte kiliseyi terk etmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Olay Kadıköy'deki Ermeni vatandaşlar arasında büyük üzüntü yaratırken Papa Eftim de konu hakkında "Anadolu savaşındaki çalışmalarım nedeniyle Patriğin beni sevmediğini bildirdim amma hislerine bu kadar çabuk mağlup olacağını tahmin etmezdim." şeklinde yorumda bulunmuştur.⁶⁰⁸

Bu arada Turgut Erenerol basına yaptığı bir açıklamada "Patrikhane'nin her ay Yunanistan Diyanet İşleri bütçesinden bir buçuk milyon lira yardım aldığını, Yunanistan tarafından Konsoloshane gibi kullanıldığını ve Yunan emperyalizmine hizmet ettiğini" ifade etmiştir. Papa Eftim de İstanbul kiliselerinde Yunan Kralı'nın, Papandreu'nun ve Makarios'un muvaffak olması için dualar okunduğunu söylemiş ve Patrikhane'nin denetleyiciler tarafından okun-

⁶⁰⁷ Ersöz, a.g.t. , s. 56; Sofuoğlu, a.g.e. , s.197-198.

⁶⁰⁸ Ulus, 12 Mayıs 1965.

ması gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁰⁹ Bu açıklamalar üzerine Patrikhane'nin teftiş edilmesi konusu gündeme gelmiştir. Athenagoras, Patrikhane'nin Türk hükümeti tarafından teftiş edilemeyeceğini söyler. Tartışmalar şiddetlenince Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel, *"icap ederse Patrikhane'nin hudut dışına çıkarılabileceğini"* açıklamıştır. 19 Nisan 1965'teki Bakanlar Kurulu toplantısında Patrikhane'nin behemehal teftiş edileceği kararı çıkmış, Maliye Bakanlığı mali kayıtları incelemek maksadıyla bir heyeti görevlendirmiş ve inceleme 28 Nisan 1965'te başlamıştır.⁶¹⁰

Patrikhane ve Aya Yorgi Kilisesi'nin hesaplarının tutulurken yolsuzluk yapıldığı bu müfettişlerin 14 günlük incelemeleri sonucunda tespit edilmiştir. Patrik Athenagoras'ın suçlu bulunduğu denetlemeyi yapan Maliye Bakanlığı Müfettişi Hüseyin Neziroğlu, Vakıflar Genel Müdürlüğü Müfettişi Orhan Ünal ve Emniyet Birinci Şube Müdürü Yaşar Okçuoğlu'nun hazırladığı 30 sayfalık rapor ilgili mercilere gönderilmiştir. Papa Eftim de konu ile ilgili *"Yunanistan'dan ne kadar yardım alırlarsa alsınlar yakında yalnız kalacaklardır."* şeklinde yorum yapmıştır.⁶¹¹ Rumca yayınlanan *"Embros"* gazetesinin Papa Eftim için *"Kendi kendini Patrik ilan etmiş, basit bir papazdır."* şeklinde yayınladığı yazı üzerine bir basın toplantısı düzenleyen Turgut Erenerol, Fener Patrikhanesi'nin bir casus yuvasından başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. 25 Eylül 1965 tarihli Milliyet gazetesinin haberine göre Fener Rum Patrikhanesi'ne ait olan Aya Nikola ve Aya Yani Kiliselerine Türk Ortodoks Kilisesi yetkilileri tarafından el konulmuştur. İki kilisede bulunan Patrikhane papazları görevlerini terk etmişler, yerlerine Papa Eftim tarafından Türk uyruklu papazlar tayin edilmiştir. Rumca yazılar sökülüp Türkçe yazılar konulacağı açıklanan kiliselerde bundan böyle Türkçe ayin yapılacağı da Turgut Erenerol tarafından bildirilmiştir.⁶¹²

Kıbrıs'ta Geçitkale ve Boğaziçi Katliamları, Turgut Erenerol'un Olaylara Tepkisi

1967 yılının Kıbrıs'ta Rum terör faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir yıl olduğu, yıl sonuna doğru Türklere yönelik saldırıların daha da arttığı görülmektedir. 1967 Eylül ayında Türkiye Başbakanı Demirel ve Yunanistan Başbakanı Papandreou, Trakya'da Keşan ve Karaağaç'ta bir araya gelirler. Yunan tarafının *"Enosis"* söylemleri ve Demirel'in sert tepkisi müzakereleri sonuçsuz bira-

⁶⁰⁹ *Milliyet*, 2 Mayıs 1965.

⁶¹⁰ Ersöz, a.g.t., s.60.

⁶¹¹ *Akşam*, 7 Mayıs 1965.

⁶¹² *Milliyet*, 25 Eylül 1965.

kır.⁶¹³ Bununla beraber Rauf Denktaş'ın Türkiye'ye gelmesi üzerine Makarios, Denktaş'ın Kıbrıs'a dönmesi halinde tutuklanacağını açıklar. Bu açıklamaya üzerine taraflar arasında gerginlik tekrar artar. Denktaş, gizli yollardan adaya girerken 31 Ekim 1967 tarihinde Rum makamlarınca yakalanarak tutuklanır. Türk toplumu Makarios'tan Denktaş'ın derhâl serbest bırakılmasını ister, aksi hâlde adanın her yanında Türklerin harekete geçeceğini bildirir. Bu bildiri üzerine Makarios, Rum Millî Muhafız Birlikleri ile Yunan askerlerini alarma geçirerek Türk köylerine baskınlar düzenlemeye başlar. Bu gelişmeler üzerine Türkiye Cumhuriyeti garantör ülke olarak devreye girerek Makarios'dan Denktaş'ın serbest bırakılmasını ister. Makarios, Denktaş'ın Rum kanunlarına göre yargılanacağını açıklar. Türkiye bu gelişmeler üzerine İngiltere ve ABD'den arabuluculuk yapmasını ister. Kıbrıs'ta olaylar iyice çığırından çıkar ve gösterilerin sayısı artar. Baskılara daha fazla dayanamayan Makarios, 12 Kasım 1967 tarihinde Denktaş'ı serbest bırakır. Ancak; adadaki Rum kuvvetlerinin komutanı olan Grivas, Boğaziçi ve Geçitkale adındaki Türk köylerine ağır silahlarla saldırıya geçer.⁶¹⁴ Saldırıların sonucunda 26 Türk şehit şehit edilir⁶¹⁵, birçok Türk'de esir alınır.



Kıbrıs'ta Yayınlanan Akın Gazetesinin Katliamla İlgili Haberi, 17 Kasım 1967

Türkiye Büyük Millet Meclisi 17 Kasım 1967 tarihli oturumunda saldırıların devam etmesi halinde Yunanistan ile savaş kararı alır. TBMM yaptığı gizli oturumdan sonra Başbakan Süleyman Demirel'in isteği üzerine Türk hükümetine yurt dışına asker gönderme yetkisi verir. TBMM'nin hükümete savaş ilanı yetkisi vermesinden sonra Türk ordusundaki hareket hızlanır. Güney bölgesindeki bütün birlikler seferberlik konumuna geçirilir, ikmal ve kadroları genişletilir. Gelişmeler ABD'yi telaşlandırmaya başlar. Olası bir Türk-Yunan savaşını engellemek adına Başkan Johnson'un Kıbrıs Özel Temsilcisi Cyrus

⁶¹³ Hande Erol, *Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş'ın Rolü*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, s.82.

⁶¹⁴ Yılmaz Tosun, *II. Dünya Savaşından Sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekatı Ve Çevre Ülkelerin Soruna Bakışı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.52.

⁶¹⁵ *Akın*, 17 Kasım 1967.

Vance, Ankara'ya gelerek temaslarda bulunur. Dışişleri Bakanı Sabri Çağlayangil yaptığı açıklamada, *"Kıbrıs'ta terör ve tehdit havası estikçe hükümetimizin bu konudaki kararlılığı da devam edecektir."* derken jetlerin Kıbrıs üzerinde uçtuğunu, donanma toplarının Kıbrıs'a çevrili olduğunu ve askerin savaşa hazır olduğunu ifade eder. Yunanistan ve Ankara arasında mekik diplomasisini sürdüren özel temsilcinin çabaları, Makarios'un uzlaşmaz tutumuna rağmen Yunanistan'ın Türkiye'nin şartlarını kabul etmesi ve adadaki askerlerini çekmeye başlamasıyla sonuç verir ve sükûnet sağlanır.⁶¹⁶

Turgut Erenrol, Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi adına bir basın toplantısı düzenleyerek Yunan cuntasına alet olan bedbaht din adamlarının Elen milletine felaketli günler hazırladıklarından bahseder. Boğaziçi ve Geçitkale cinayetlerine yamyam kabilelerinde bile rastlanmayacağını ifade eden Erenrol sözlerine şu şekilde devam eder: *"Biz Türk Ortodoks Patrikhanesi adına bir defa daha dünya kamuoyuna seslenir ve o pis katil Makarios ile kendisine ayak uyduran sözüm ona Hristiyan adını almış fertlerle teşekkürleri tel'in ettiğimizi ilan ederiz."* Patrik Athenagoras'ı da Rum mezalimini lanetlemeye davet eden Erenrol, Türk milletinin saadeti için dua ettiklerini söylerken iğrenç papazlara da lanet yağdırdıklarının altını çizerek. Erenrol, Fener Rum Patrikhanesi ile olan bir davalarında, karşı tarafı avukat olarak eski Demokrat Parti milletvekili ve Adalet Partisi Genel Başkan Vekillerinden birinin eşi olan Necla Tekinel'in temsil ettiğini hatırlatırarak Patrikhane ile giriştikleri mücadelede hükümetler nezdinde yalnız bırakıldıklarını ifade eder.⁶¹⁷

⁶¹⁶ Küçükoğlu, *a.g.t.*, s. 208.

⁶¹⁷ *Akşam*, 26 Kasım 1967.

BEŞİNCİ BÖLÜM

PAPA EFTİM'İN VEFATINDAN SONRA TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'NİN FAALİYETLERİ

Papa Eftim'in Vefatı, Kişiliği ve Özel Hayatı

Bütün bir ömrü Fener Rum Patrikhanesi'nin entrikalarına karşı mücadele etmekle geçen Papa Eftim, geçirdiği beyin kanaması sonucunda 14 Mart 1968'de vefat eder.⁶¹⁸ Papa Eftim için 17 Mart 1968'de Karaköy Merkez Manayio Kilisesi'nde Vali Vefa Poyraz ve milletvekillerinin de katılımıyla Türkçe dualar eşliğinde dinî tören yapılır. Papa Eftim'in cenazesi daha sonra Şişli Rum Mezarlığı'na defnedilir.⁶¹⁹



Papa Eftim'in Cenaze Töreni (Sevgi Erenerol Arşivinden)

⁶¹⁸ *Akşam*, 15 Mart 1968; *Ulus*, 15 Mart 1968.

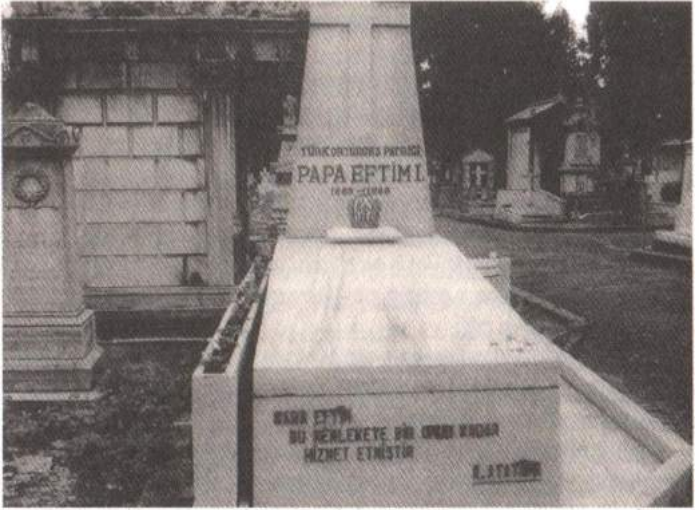
⁶¹⁹ *Milliyet*, 18 Mart 1968.



**Papa Eftim'in Cenazesi Kiliseden Çıkartılırken
(Sevgi Erenerol Arşivinden)**



Papa Eftim'in Cenazesi Taşınıyor (Sevgi Erenerol Arşivinden)



Papa Eftim'in Mezarı (Sevgi Erenerol Arşivinden)

Papa Eftim'in vefatı Türk basınında geniş çapta yer bulur. 19 Mart 1968 tarihli Milliyet gazetesi Papa Eftim'in ölümü ile ilgili bir yazısında bu büyük dava adamından şöyle bahseder:

"Yanık yüzlü, temiz yürekli, kadife bakışlı bu Orta Anadolu çocuğu Ortodoks olarak doğmuştu. Büyük din cereyanlarının çatıştığı Küçük Asya'da Bizans'ın tesiriyle Hristiyanlığı kabul eden bir Türk ailesindendi. 1071 Malazgirt Muharebesi'nden bu yana bu aileler Türk gelenek, örf ve âdetlerinden, dillerinden, soylarından hiçbir şey kaybetmemişlerdi.

Küçük Eftim'in büyüdüğü çağlar Osmanlı Devleti'nde ümmetçiliğin ve milliyetçiliğin birbirinden ayrılma düşüncelerinin henüz yeşermeye başladığı zamanlardır. Millet in ve milliyetin ancak dinden gelebileceği hurafesine daha körpe yaşlarda isyan eden Eftim'in fikri oluşumunda Mevlana'nın ve Ziya Gökalp'in büyük etkileri vardır.

Atatürk, Samsun'a çıkmasaydı, Anadolu Ortodokslarının Elen milleti nin kanından olduğu iddiaları ortaya atılmasaydı, Atinalı ve İstanbul Fenerli Megalo İdeacılar ve Etnik-i Etery a teşkilatı mensupları Karadeniz sahillerinde bir Rum Pontus Devleti kurma hülyalarına kapılmasalardı, Orta Anadolu'daki Türk Ortodokslar Fener Patrikhanesi tarafından isyan ve sabotaj hareketlerine davet edilmeselerdi belki de kurtuluş tarihimizde

Papa Eftim için sayfeler bulunmayacak, Atatürk'ün tarihî nutkunda onun için övgüler olmayacaktı.

Dünya kamuoyuna Keskin Metropolit Vekili sıfatıyla bir bildiri neşretti. Sıfatı itibarıyla yeryüzündeki yüzbinlerce papazdan biri idi. Amma ortaya attığı fikirler nedeniyle bir gün devleşmişti. Bu bildiride ecnebi devletlerin İstanbul'daki Fener Patrikhanesi ile birleşerek mukaddes din yuvalarını zulüm ve ihtiraslarına alet etmelerini takbih ediyor, istiklalleri için savaşlara karşı koyanların Allah'ın lanetine uğrayacağını ilan ediyordu. Genç Keskin Metropolit Vekili bu bildirisi yüzünden Fener Patrikhanesi tarafından derhâl aforoz edildiği gibi, Osmanlı Hükümeti tarafından da hakkında tevkif kararı çıktı.

Eftim, Millî Mücadele boyunca Mustafa Kemal'in emrinde çalışmıştır. Büyük Millet Meclisi binası önünde nutuklar vermiş, Anadolu Türk Ortodokslarını etrafında toplayarak geri hizmetlerde teşkilatlandırmıştır. (...) Eftim'in mücadelelerinin ikinci kısmı çok zor şartlar içinde geçmiş ve birçok mahrumiyetlere yılmadan göğüs germiştir. Eftim'in bu hale düşmesinin tek sebebi millî gafletimiz, başkalarına karşı olan aşırı müsamahamızdır. Bu gaflet ve müsamaha CHP hükümetleri devrinde, Demokrat Parti iktidarı zamanında da devam etmiştir. Bunun kaynağı da muates-süf, Lozan Antlaşmasını yorumlamadaki garip tutumumuzdur. Netice olarak memleketimizde azınlıklar diye bir sorun ortaya çıkmıştır. Yunan Anayasası'nda Yunanistan'ın dini Hristiyan'dır ve İstanbul'daki Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır hükmü vardır. Ayrıca bu Patrikhane'nin başı cihan patriğidir hükmü tüm Ortodoks kiliselerince kabul edilmiştir. Hâl böyle iken Lozan Antlaşmasında Fener Patrikhanesi hakkında açık bir kayıt düşülmemiştir. Görüşmeler sırasında ortaya atılan fikirler Patrikhane'nin siyasi ve idari bir faaliyette bulunamayacağını, Türk kanunlarına itaatle yükümlü sayıldığını, Patriğin müessese gereğince Türk hükümetine bağlı bir memur vasfında olduğu ve nihayet Türk milletinin hoşgörülüğüne sığınmak zorunda bulunduğu istikametinde tebellür etmiştir. Türk milletinin bu hoşgörülüğünün istismar edileceğini ilk hatırlatan adam Papa Eftim olmuştur. Politik sebeplerle Millî Mücadele'nin karanlık günlerinde Fener Patrikhanesi'nin oynadığı meş'um rolü unutuveren politikacılar İstanbul'da Rum azınlığın Fener Patrikhanesi tarafından idare edildiğini görmezden gelmişler ve Eftim'i mücadelesinde yalnız bırakmışlardır. Artık Eftim askeri olmayan bir kumandandır. Anadolu'daki Türk Ortodoksları Yunanistan'a sürülmüş her şeyleri ile Fener Kilisesi'ne bağlı Rum Ortodokslar yerlerinde kalmışlardır. Ve Fener Patrikhanesi devlet içinde devlettir. Gönülleri ve cepleri Atina'ya bağlı mühim bir Rum azınlık ekseriyetin de başıdır.

İşte Papa Eftim bu zihniyete karşı bayrak açan ilk din adamıdır. Fener Patriği'ni tutumundan dolayı aforoz etmiştir. Vaazlarında, özel konuşmalarında, yazılarında daima şu telkini yapmıştır: 'Beraberce yaşadığınız Türk milletinin bir ferdi olduğunuzu kabul ediniz. Dinlerimiz ayrı olabilir ama hepimiz Türk'üz. Rahat, kaygusuz, mutlu bir vatandaş olarak yaşamının temel şartı nüfus kağıtlarımızdaki tabiyet hanesinin icaplarını yerine getirmektir.' Eftim politikanın getireceği acılara göğüs gerecek kadar imanlı ve hakikat güneşinin doğuşunu bekleyecek kadar sabırlı idi. Elin-den kiliseleri alındı, ses çıkarmadı. Reiscumhurların Fener Patriğini kucaklamalarını gördü, aldırmadı. Hastaneleri başka ellere devredildi, itiraz etmedi. Türk Ortodoksları için özel mezarlık istedi, redle karşılandı, ümidini yitirmede. Vakıf kaynakları Fener Patrikhanesi'nin emrine aktarıldı, boyun eğdi. Patrikler lüks arabalarda haşmet ve debdebe ile dolaşırlarken o yarım ayakkabı ile azınlıkları tek tek dolaşmaya, onları Türklük yolunda uyarmaya çalıştı ve kilisede reform yaparak ilk defa Türkçe ayin yapan din adamı olma şerefini kazandı. Ve seneler geçti, hadiseler Papa Eftim'in ne kadar haklı olduğunu ortaya koydu. Kıbrıs davası ortaya çıktı, Fener Patrikhanesi bir ölüm sükununa bürünürken, millî davamızda Makarios'a karşı çıkan ilk din adamı gene Papa Eftim oldu.

Atatürk dendiği zaman gözlerinden yaşlar boşanan, hayatının en büyük şerefini bir zamanlar Ata'nın yakınında olmakta bulan bu temiz yürekli, kadife bakışlı Orta Anadolu çocuğunu bugün sadece hümanist bir din adamı olarak değil, tarihimizin şerefli bir mücahidi sıfatıyla hürmetle yad ediyoruz."⁶²⁰

Yazının sonunda da bahsedildiği gibi Papa Eftim, yüreği Atatürk sevgisi ile dolu olan bir din adamıdır. Buna karşılık büyük önder Atatürk de Papa Eftim'e karşı derin bir saygı ve minnet beslemekte, ona "Baba Eftim" şeklinde hitap etmektedir. Çünkü Papa Eftim, ruhani sıfatının yanı sıra bütün Türk Ortodokslarının, hatta Müslüman Türklerinde kol kanat gericisi, koruyup kollayıcısı, manevi babasıdır. Millî Mücadele döneminde Papa Eftimle sürekli temasta bulunan Yüzbaşı Üzeyir Bey'in intibaları bu konuda fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır. Üzeyir Bey hatıralarında Papa Eftim'i şöyle anlatmaktadır:

"Papa Eftim'i Birinci Cihan Harbi sıralarında Akdağmadeni Askerlik Şubesinde bulunduğum esnada tanıdım. Memleketin her işine ve fertlerin ayrı ayrı her derdine koşan ve devalarını bulmaya çalışan Papa Eftim'in

⁶²⁰ Milliyet, 19 Mart 1968.

sık sık şubemize gelip herkesin işlerini takip etmek fedakarlığını göstermesi doğrusunu söylemek lazım gelirse önceleri bana garip gelmiş ve hatırıma türlü türlü aksi ihtimaller getirmişti. Bu fedakarlıkları şahsi menfaatler temin için yaptığına hükmetmiştim. Bu sebeplede onu şubeye girmekten men etmiştim. Fakat pek az bir zaman sonra yanıldığımı anladım ve bu insan adamın gönlünü almak çarelerini aramak mecburiyetinde kaldım. Kasabanın ileri gelen İslam ve Hristiyan halkından aldığım malumat hep Papa Eftim'in lehinde idi. Tanıyanları hep bir ağız birliği ile:

- Papa Eftim kasabamızın sevgilisi ve herkesin dert ortağıdır. Hiçbir şahsi menfaat peşinde koşmaz. Kendi aç durur, başkalarını doyurmak için can verir. Bu papazın yegâne görevi başkalarını sevindirmektir, diyerek bu sözlerle kendisine yaptığım ağır muameleden dolayı bana vicdan azabı çektiriyorlardı.

Nihayet bir gün kararımı verdim ve kendisini ziyarete gittim. Bana kırıgın ve kızgın olduğunu, beni hiç de iyi karşılamayacağını sandığım Papa Eftim, aramızda sanki o mahut vaka geçmemiş gibi davrandı. Hâl ve hatırımı sordu. Türlü türlü ikramlarda bulundu. O günden sonrada aramızda pek samimi bir dostluk hasıl oldu.

(...) Talih bizi az bir zaman sonra Ankara'da birleştirdi. Hiç unutmam, hastalığım dolayısı ile izinli olarak Ankara'ya gelmişim. Mali durumum çok fena olduğundan aile ve çocuklarımı misafirhaneye koymuş, kendime de Azade Hanı'nda camsız çerçevesiz bir oda bulmuştum. Gazetelerde her gün gözüme ilişen demeçlerinden Papa Eftim'in Ankara'da olduğunu anladım. Kendisini hanlarda ve otellerde aramaya başladım. Nihayet bir tanıdıktan misafir olarak bulunduğu evin adresini aldım. Ama buluşup konuşmak nasip olmamıştı. Çünkü Papa Eftim'in o sıralarda bir iş için Keskin'de bulunduğunu öğrenmiş, birleşip görüşebilmek ümidini de kesmiştim hani.

Bir gün Karaoğlan çarşısında giderken bu eski dostun cadde boyu bana doğru geldiğini gördüm. İnsan adam, âdeti veçhile ikramda bulunmak için bir yerde bir çay içmekliğimizi ısrarla teklif etti. Bir çayhanede karşılıklı oturduk. Hem çaylarımızı içmeğe hem de tatlı tatlı hâl ve hatır sormağa koyuldu, kısaca iyi olduğumu söyledim. Papa Eftim, araştırma bakışlarını yüzümde gezdirerek kaldığımız yeri sordu.

- Kaldığımız yerleri de sonra görürsün. Hele şimdi işine bak, dedim.

- Hayır Üzeyirciğim, dedi. Ben seni hiç de iyi görmüyorum Allah bilir ya. Nerede oturuyorsun bakayım?

- Oturduğumuz yerleri de sonra görürsün, hele şimdi işine bak.

- Hayır olmaz kardeşim. Nerede ise şimdi gidelim. Zira çoluk çocuğunu da görmek isterim.

Bu arzusundan caydırmak için bir hayli uğraştım. Fakat bir türlü muvaffak olamadım ve peki demek mecburiyetinde kaldım. Çayhaneden kalktık. Kol kola, konuşa konuşa yürümeye başladık. Biraz sonra, odadan ziyade harabeye benzeyen yuvamın bulunduğu Azade Hanı'na yaklaştık. Papa Eftim, hanın kapısının önünde birden durakladı. Kırıştırdığı alnını, üzüntülü bir eda ile oğuşturarak sordu:

- Ne o, bu handa mı oturuyorsun Üzeyir?

Cevap vermeye lüzum görmeden koluna girdim, hanın yıkık merdivenlerinden yavaş yavaş çıktık. Ondan evvel girdiğim odanın penceresine gerdiğim battaniyeyi kaldırdım. Bu hareketimle yalnız odayı değil, onun endişeli zihnini de aydınlattım. Ancak portatif karyolanın sığabileceği darlıkta olan odanın vaziyeti Papa Eftim'i sarsmış; inanınız ki, çehresi de o anda sarmıştı. Çehresini çatarak, acı acı yutkunarak birkaç saniye gözlerini odanın hiç de temiz olmayan döşeme tahtalarının üzerinde gezdire gezdire düşündükten sonra başını kaldırdı ve nemlenen gözlerinin hüznü-lü bakışlarını gözlerime mıhladı. Ağlayan bir sesle sordu:

- Çoluk çocuk nerede Üzeyir kardeşim? Muhakkak görmek isterim onları da.

Misafirhanede bulunduklarını sakladım. Telaşlı bir eda ile:

-Şimdi çağırayım onları da...

Papa Eftim ile peşinden ayrılmayan muhafızı Yakub'u odada bırakarak dışarı fırladım. Aileme, Papa Eftim ile buluşup görüştüğümü ve kendileriyle de görüşmek arzusunu ısrarla gösterdiğini söyleyerek hana getirdim. Papa Eftim'le karşılaşan ailem ve çocuklarım 'Baba! Baba!' diye bağırarak onun boynuna sarıldılar. Papa Eftim yanaklarından akan gözyaşlarını mendiline içirerek muhafızı Yakub'a baktı, baktı, nihayet haykırdı:

-Çabuk bir araba getir buraya Yakub evladım. Kapıdan geçerken hancıyı da bana gönder.

Gelen hancıya hesabımı soran ve borcumu kapatan Papa Eftim, bizleri o sırada muhafızının han kapısına getirdiği arabaya bindirdi, kendisi de ikametgâh ve ruhani merkez olarak kiraladığı eve döndü. Bize iki oda ayırdı. Çabucak döşetti dayattı ve ailece huzur ve rahatımızı sağladı büyük adam. Üstelik bize bir de öğle yemeği ikram etti. Yemekten sonra Adliye Vekaletinde görülecek bir iş olduğundan bahisle çekilip gitti. Bu yaptıkları sanki yetişmiyormuş gibi, beraberinde götürdüğü muhafızı Yakub ile de çarşıdan satın aldığı bir sürü çeşitli eşyayı göndermek cömertliğini de gösterdi.

(...) Akşamın erken vaktinde Adliye Vekaletinden dönen Papa Eftim, yine hepimizi sofrada topladı, ikramları ile gönüllerimizi hoşladı. Dahasını söyleyeyim mi? Aile ve çocuklarıma nakdi yardımlar etmek ve beni de Adliye Vekaleti İhsaiyat Dairesi Başkatipliği'ne tayin ettirmekle insanlık, ruh ve şefkatinin gerçekten bir sembolü olduğuna inandırdı ve beni kendisine ebedî olarak bağladı. Artık yanından ayrılmaz olduğum için onun millî savaşında pek yakından şahidi olmak ve bu yakınlıktan iftihar duy-mak bahtiyarlığına da eriştim.

Papa Eftim'in, Anadolu Türk Ortodoks Cemaat ve Kiliseleri Genel Ve-kil ve Murahhası sıfatıyla mücadelesini genelleştirdiği o günlerde, ben de bir yardımcısı bulunuyordum. Şinasi adına Hristiyan Türklere bir katibi de Papa'nın bu faaliyetleri ile çok yakından ilgili idi. Muhafızı Yakup, her günün sabahı postahaneye gider, posta kutusundan çıkan yüzlerce mek-tubu katibe getirirdi. Katip de bunları birer birer okur, ihtimamla tuttuğu defterlere kaydeder, mektup sahiplerinin dileklerini tesbit ile lisetler halin-de Papa Eftim'e verirdi. Bu mektuplar arasında yurdun muhtelif yerlerinde bulunan Türk Hristiyanların olduğu gibi, birçok tanınmış Türk Müslüman-ların da arzu ve dileklerini ihtiva edenleri de bulunurdu. Papa Eftim, hep-sinin işlerini ait oldukları vekaletler nezdinde takip eder ve hepsinide ce-vaplandırmak zahmet ve masrafını seve seve karşılardı. Bu arada İstan-bul Patrikhanesi'nin teşvik ve iğfalatına kapılarak millî hükümete karşı is-yan ile Türk köylerine ve köylülerine saldıran Rum çetelerini doğru yola getirmeye uğraşır, bir taraftan da bunların yerli kışkırtıcıları olan Patrikha-ne uşakları ile de savaşırdı.⁶²¹

Papa Eftim ise, kendisini ve manevi dünyasını şöyle anlatmaktadır:

"Beni yakından tanıyanlar pekiyi bilirler ki gösteriş ve şahsî propa-gandadan hoşlanmam, Bir övünme ve ululanma sayılamayacağından emin olarak biraz kendimden, şahsımla ilgili gerçeklerden konu açmama müsaade edilmesini rica ederim: Ben, 10 yaşımdan beri mukaddes kitap-larla meşgul olmaya başladım. Mukaddes kitapların leh ve aleyhinde ya-zılmış neye rastladım, hepsini okumaya çalıştım. Bundan başka kırk yıldan beri, her gün en az üç sabah, iki akşam gazetesini ve birçok mec-mualar okumayı da itiyad edinmişimdir. Diyebilirim ki hayatım geceli gün-düzlü, okumak ve yazmakla geçmektedir. Günde altı saat olsun uyumaya kendimi zorlarım. Ruhumu öyle terbiye etmişim ki uykuda bile sanki bana birçok yeni şeyler öğreten bilgilerle meşgul olurum, Kendimi bu derece ilm-ü irfana bağladığım halde, yine de bir hiç olduğum kanaatini taşımak-

⁶²¹ Cihangir, a.g.e. , s.37-42.

tan asla çekinmemişimdir. Böyle olmakla beraber, ilahî bilgiler ve tecrübeler içinde itikad ve imanımla şu fani ömürden gücüm yettiği kadar zevk duymaktayım. Bunun bana bir ilahî lütufkârlık olduğuna inanıyorum. Çünkü dünyaya geliş sebebimi ve insanlığa karşı ödevlerimi kavramaktan ileri geldiğine inanıyorum. Bu inanış, bedenimi ve ruhumu saadete kavuşturuyor. Ulu Tanrım'a şükürler olsun ki çok mesut ve bahtiyarım."⁶²²

Papa Eftim'in torunu ve Türk Ortodoks Partikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol, kendisiyle yaptığımız görüşme sırasında sormuş olduğumuz "Neden Baba Eftim? Papa Eftim'e gerek Atatürk gerek Alparslan Türkeş gerekse diğer devlet adamları neden 'Baba' diyerek hitap ediyorlardı? Papa Eftim bu sevgi ve saygıyı nasıl kazanmıştı?" sorularına şöyle yanıt vermektedir:

"Babalık sıfatını taşıdığı için. Baba nedir? Hep verir... Hep verir... Dedem kimseden hiçbir şey istemezdi, ne varsa hep dağıtırdı. Cebinde kaç lirası varsa verirdi. Yüz lirası mı var, on kişiye paylaşırdı. Biraz da bana kalsın demezdi. Ayrıca bir baba gibi, hayatını insanlara verdi, adadı. Sıradan bir hayat sürecebilecekken, hep başkalarının mutluluğu için daha fazla ne yapabilirim diye koşuşturdu. Ne mutlu ona. Bir kere çok sevecen birisiydi, çok sevgi doluydu ve her şeyin sevgiyle çözüleceğine inanan bir insandı. Sevgiyle her şeyi halledebilirsiniz derdi bize. Bana da zaten Sevgi ismini vermesinin nedeni oydu. İnsanı yaşatan sevgi, iman ve ümittir, derdi hep. Bu üç şeyin var olması lazım derdi. Zaten bizim ailenin üç çocuğunun da ismi bu şekildedir. Ben Sevgi, kız kardeşim İman, o sonradan İnan oldu ve erkek kardeşim Ümit. Herkesi çok severdi, tabi ki din adamı olmasının verdiği bir farklılık da var. Şimdi diyeceksiniz ki, Makarios ya da Athenagoras da din adamıydı. Ama bir samimi olarak din adamlığını yapmak var, bir de farklı işler peşinde koşmak var. Zaten dedemin onlarla mücadeleye girmesinin de altında yatan amaç insandı, insanın zarar görmemesiydi, insana olan sevgisiydi. Acıların artık insan hayatından çıkması gerekir diye düşünüyordu. Bunun da insanın kendi vatanına sahip olması ile mümkün olacağı kanaatindeydi. Anadolu toprakları işgal edildi, işgal altında olunan topraklarda insan gibi yaşamamız zaten mümkün değildi. O bilinçte olunca, bu mücadele için yola çıkanlara destek vermek Papa Eftim'in insan olarak birinci göreviydi. Önce bağımsızlığımıza kavuşmalıyız ki, ondan sonra her birimiz insan gibi yaşayalım, dinimizi ge-

⁶²² Ercan, a.g.m. , s.417-418; Baş, a.g.e. , s.43-44.

*reği gibi yaşayalım, bütün bunların hepsi bağımsız devlet sahibi olmakla mümkündür düşüncesine sahipti ve bu uğurda üzerine düşeni yaptı.*⁶²³

Gereğkten de Papa Eftim, insanın hayatta başarılı olmasının sırrını sevgi ve ümidini kaybetmemesi olarak görmekte ve şunları söylemektedir:

“Hayatta muvaffak olabilmek için insanoğluna iki şey lazımdır. Ümit ve aşk. Eğer bunlardan ikisini de kaybederseniz yaşayamazsınız. Aşksız hayat olmaz, fakat ümitsiz de hiç olmaz.

*Ben bazen genç adamlara rastlarım, bakarım ümitleri zayıftır. Halbuki ümit demek, gençlik demektir. İnsan ümidini kaybedince ihtiyarlar, çöker. Böyle gençler gördüm mü derhâl işe başlarım. Hem Doktor Voronofluğum tutar. Onlara manevi gençlik aşısı yaparım. Bu manevi gençlik aşısı da ümittir. Dünyada ümit kadar büyük bir şey yoktur. Ben hiçbir zaman hayattan ümidimi kesmem. Bu yaşa geldim, hâlâ kendimi Keskin'deki genç ve ateşli papaz olarak görüyorum. Size hayatımı gayet açıkça anlatayım. 12 seneden beri bu kilisenin kalın duvarları arkasında yaşıyorum. Ancak altı ayda bir filan sokağa çıkıyorum. Hep burada bu kalın duvarların arasında, bu masanın başında kitaplarımla karşı karşıyayım. Başkasına sorarsanız ne berbat şey, hapishane hayatı... Hakikaten hapishanede de insan altı ayda bir mahkemeye yahut dışçıye gitmek üzere filan sokağa çıkar. Lakin bir de bana sorunuz ben hayatımdan son derece memnunum. Yani böyle memnun yaşatan nedir? Ümit. Bunun için ihtiyar insanlara layık olan aş, Voronof aşısı, ümittir.*⁶²⁴

Atatürk'ün “Hayat demek, mücadele demektir!” sözünü düstur edinen Papa Eftim'e göre insanoğlu mücadele gücünü asla kaybetmemelidir. Bugün sokakta kalsa, kundura boyacılığı ya da vapur çımılığı yaparak düşmanının elinden ekmeği söküp alacağını ve aç kalmayacağını ifade eden Papa Eftim, kilisede yaşadığı zorluklardan örnekler verdiği şu sözleri ile hayatla nasıl mücadele ettiğini anlatmaktadır:

“Ve şu gördüğünüz kilise içinde hayatla ne kadar mücadele etmişimdir. Mesela öyle zamanlar olmuştur ki bütçenin darlığından dolayı sabahleyin karanlıkta kalkmışımdır. Kimseye göstermeden mabedi süpürmüşümdür. Kandilleri kendi elimle temizlemiş, yağlarını değiştirmiş ve fitille-

⁶²³ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

⁶²⁴ Akşam, 22 Mart 1936.

rini yakmışımdır. Sonra kürsüye çıkarak bir ruhani reisi olarak sanki iki saat evvel süpürge elinde olan adam ben değilmişim gibi söz söylemişimdir. Kaç aylar madebin kapısındaki kapıcı odasında hem binayı beklemiş hem de kapıcılık etmişimdir. Bütün bunlardan sıkılıyorum mu sanıyorsunuz? Katiyyen. Bilakis mücadele kuvvetimin fazla olduğunu gördükçe memnun oluyorum.⁶²⁵

Sevgi Erenerol'un anlatımına göre Papa Eftim Galatasaray taraftarı olmakla beraber, Şükrü Saraçoğlu ile birlikte Fenerbahçe maçlarına da gitmektedir. Çünkü o hiçbir takımın fanatiği değil, yalnız insanın fanatığıdır. Sinemayı çok seven Papa Eftim zaman zaman kiliseden çıkıp sinemaya gitmektedir.⁶²⁶ Bu konuda *"Bir din adamının hayatın ilerleyişini takip etmesi lazımdır. (...) Bunun için her zaman sinemaya giderim, hatta mümkün olsa kiliselerde ayından sonra sinema göstermek taraftarıyım"*⁶²⁷ diyen ve *"(...) Sinemadan aldığım zevk, kaptığım hisse çok büyüktür. Sinemanın rahat koltuklarından birine gömüldüm mü, ooohh... Bütün âlem bütün insanıyet gözlerimin önünde perde perde canlanır, her vakadan bir mana çıkarırım, her hadisenin bir ibret alınacak noktasını bulurum"* sözleriyle sinemanın hayatındaki yerinin büyük olduğuna vurgu yapan Papa Eftim, aynı zamanda şiir ve edebiyatla da ilgilenmektedir. Papa Eftim'le mülakat yapan Akşam gazetesi muhabiri ondan *"dehşetli bir şair"* olarak bahsetmekte ve şöyle devam etmektedir: *"Bir kameri, kamerin etrafa ziyaretlerini nasıl nerşettiğini, bir güneşi, güneşin etrafına nasıl pembe feracelerini toplayarak battığını anlatıyor. Sizi temin ederim ki karşımda Edebiyatı Cedide yahut Fecr-i Ati üstadlarından bir teşâür ediyor sandım. Papa Bay Eftim Erol, kamerin, ayın, mehtabın meftunu..."*⁶²⁸ Abdülhak Hamid'i okuduğunu ve çok sevdiğini, onun Avrupalı şair olduğunu söyleyen Papa Eftim, Tevfik Fikret, Halit Ziya, Hüseyin Rahmi ve Reşat Nuri'yi de beğenerek okuduğunu ifade etmektedir.⁶²⁹ Papa Eftim'in çok az uyuduğundan, ona birkaç saatlik uykunun yeterli geldiğinden ve en büyük hobisinin de okumak olduğundan bahseden Sevgi Erenerol'a göre Papa Eftim yalnız din, edebiyat ve ya şiir kitapları değil bütün dünya siyasetine dair kitaplar okumaktadır. Papa

⁶²⁵ Akşam, 22 Mart 1936.

⁶²⁶ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

⁶²⁷ Yedi Gün, 19 Nisan 1933.

⁶²⁸ Akşam, 15 Şubat 1935.

⁶²⁹ Akşam, 22 Mart 1936.

Eftim buna bir yerde mecburdur, çünkü böyle bir mücadelenin içinde olmak çok okumayı ve çok bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir.⁶³⁰

Papa Eftim aile hayatı konusunda ise, saadetin sabırdan geçtiğine inanmaktadır. Ailenin mutluluğu için sabırlı olmak ve her şeyi hoş görmek gerektiğini vurgulayan Papa Eftim, aileyi bir gemiye, aile reisini de bu geminin kaptanına benzetmektedir. Papa Eftim'e göre kaptan olarak aile içinde sabrın ve hoş görünün en büyüğünü aile reisinin yani erkeğin göstermesi gerekir. Papa Eftim, Allah'ın kadına analık gibi kutsal bir vazife verdiğini, nesil yetiştirmek ve çocuklarla uğraşmaktan daha büyük vazife olamacağını düşünmekte, bu sebeple ev idaresini de erkeğe yakıştırmaktadır.⁶³¹ Papa Eftim kendi aile yaşıntısı ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

"Beş yavrum vardır. Allah herkesinkini bağışlasın. Çocuklarım etrafımı sararlar. Benimle konuşmaya başlarlar. Hepsi de büyüyünce ayrı ayrı mesleklere girmeyi akıllarına koymuşlardır. Biri teyyareci olmak arzusundadır, biri asker, biri doktor, birinin edebiyata birinin de felsefeye merakı pek fazladır. Teyyareci olmak isteyen 'Baba, bana bir teyyarenin nasıl idare edilceğini anlat.' der. Onlara birer birer izahat veririm. Teyyareci olmak isteyen şimdiki hâlde uçurtma uçurur. Onun uçurtmalarını elimle yaparım. İşte beş yavrumun çivil çivil etrafımda konuşmaları bana büyük zevk verir. Bir babanın çocukları ile tatlı tatlı konuşmasından büyük zevk olduğunu zannetmiyorum.

Sonra erkenden yatar, erkenden kalkarım. Sabahleyin çocuklarım jimnastik yaparlar. Birçok jimnastik hareketleri bilirler. Kızlarım ve oğullarımla birlikte ben de jimnastik hareketleri yaparım. Esasen spor insanların seciyelerini yükselten ulvi bir kuvvettir. Sağlam dimağ, sağlam vücutta bulunur. Sıhhatli insan ekseriya iyi olur. Dikkat edin insanlara bütün fenalıklar, sıhatsızlıktan, bazı hastalıklardan gelir. İnsanoğluna sıhhat, kuvvet ve zindelik temin eden spordur. Ben sporu çok severim, sabahları çocuklarımla birlikte yaptığım jimnastik benim en mesud dakikalarımı teşkil eder."⁶³²

Heybeliada Ruhban Okulunun Kapanması ve Athanegoras'ın Tavrı

Ortodoks dünyasının en stratejik kurumu Heybeliada Ruhban Okuludur. Dünya Ortodokslarının dinî ve siyasi açıdan kontrol edilip yönlendirilmesi, bu

⁶³⁰ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

⁶³¹ *Akşam*, 17 Haziran 1935

⁶³² *Akşam*, 15 Şubat 1935.

okuldan Patrikhane ideolojisine bağlı din adamlarının yetiştirilmesine bağlıdır. Ruhban Okulu 1844 yılında Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında 13 milyon 730 bin Ortodoks yaşarken kurulmuş, Ortodoks dünyasında da “*elit okul*” olarak nitelendirilmiştir.⁶³³

19. yüzyıl, millîyetçiliğin etkisiyle Balkanlarda birçok yeni devletin ortaya çıktığı, yeni kurulan ve nüfusunun çoğunluğu Ortodoks olan hemen her devletin aynı zamanda kendi ulusal kilisesini kurduğu, dolayısıyla Rum Patrikhanesi'nin de geçmişten gelen gücünün sarsıntı geçirdiği bir dönem olmuştur. Bu nedenle yüzyıllardır varoluş dayanağının doğal sonucu olarak Rum Patrikhanesi, artık farklı ulus-devletleri oluşturan Ortodoks topluluklar arasında dinî birliği muhafaza edebilmek, teolojik konularda türdeşliği sağlayabilmek amacıyla, kendi himayesinde ve doğal olarak uluslarüstü bir anlayışla kendi ruhbanını yetiştirebileceği bir okul kurmayı planlamıştır. Böylece, ortaya çıkan ulusal devletlerin, beraberlerinde kendi bağımsız ve ulusal kiliselerini de kurması ve dolayısıyla da Patrikhane'nin manevi otoritesini sarsmalarını önlemeyi amaçlamıştır.⁶³⁴ İşte bu maksatla kurulan hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde Fener Rum Patrikhanesi'nin ve diğer bağlı metropolitliklerle kiliselerin din adamı ihtiyacını karşılayan, 127 yıl boyunca Fener Rum Patrikhanesi'nin kendisine tahsis ettiği ödenekle yaşatılan Heybeliada Ruhban Okulu, “*Özel Okulların Devletleştirilmesi*” şeklinde görülen uygulama hakkındaki Anayasa Mahkemesi'nin 12 Ocak 1971 tarihli ve 1971-3 sayılı kararından sonra kapanmıştır. Bu karardan sonra Heybeliada Ruhban Okulu da özel yüksekokul durumunda değerlendirilerek, okulun varlığını sürdürebilmesinin ancak Türk üniversitelerinden birisine veya bir ilahiyat fakültesine bağlanarak mümkün olabileceği belirtilmiştir.⁶³⁵ Ancak Patrikhane yetkilileri bu şartı kabul etmemişlerdir. Çünkü onlar, Heybeliada Ruhban Okulunun özerk bir statüde, yalnızca Patrikhane'ye bağlı, devletin denetiminde olmayan “*Uluslararası Patrikhane Özel Yüksekokulu*” olmasını istemektedirler.⁶³⁶ Bunun üzerine kapatılma kararı İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü'nün 12 Ağustos 1971 gün ve 101787 sayılı gizli yazısıyla; “*Anayasa Mahkemesi'nin*

⁶³³ İduğ, a.g.t.s.70; Figen Atalay, “Ruhban Okulu'nun Sessiz Bekleyişi”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1994.

⁶³⁴ İduğ, a.g.t.s.69-70; Elçin Macar – Mehmet Ali Gökaçtı, *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*, İstanbul 2005, s.4.

⁶³⁵ Şule Erkan, *Lozan Antlaşması'nda Yer Alan Düzenlemeler Kapsamında Heybeliada Ruhban Okulu ve Günümüze Yansımaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.68.

⁶³⁶ İduğ, a.g.t.s. 74; Çetin Ensar, *Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İstanbul 2004, s.114-115.

12 Ocak 1971 tarihli kararı ve 26 Mart 1971 tarihli gerekçesi muvacehesinde okulunuzun, bu kararın kapsamına girer durumunda olduğundan diğer yüksekokullar gibi özel bir yüksekokul mahiyetinde bulunan Teoloji bölümünün 9 Temmuz 1971 tarihinden itibaren hiçbir hukuki varlığı kalmamıştır.” denilerek hukuki durum Heybeliada Ruhban Okulu Müdürlüğüne bildirilmiştir.

Okulun kapatılacağıının anlaşıldığı günlerde Patrik Athenegoras, Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri ile konuyu görüşmek üzere, Okul Müdürü Maksimos’la birlikte diğer Metropolitler Hrisostomos ve Maksimos’u Ankara’ya göndermiştir. Aynı zamanda Başbakan Nihat Erim’e de 1 Temmuz 1971 ve 447 sayılı bir mektup göndererek, okulun 625 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden çok önce açıldığını, bir meslek okulu olmaktan öteye geçmediğini, bir özel yüksekokul olarak telakki edilemeyeceği gibi gerekçelerle ilgi ve himayesini talep etmiştir.

İstanbul 3’üncü Sulh Hukuk Hakimliği 8 Kasım 1971 tarih ve 971/225/-971 233 sayılı kararı ile Okula Avukat Simeon Tahmincioğlu’nu kurucu kayyım olarak görevlendirmiştir. Kayyımlık Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi üyelerinden Prof. Dr. Ömer İlhan Akipek’i avukat olarak tutmuştur. O da Danıştay’a bu idari tasarrufun iptali istemiyle, 17 Kasım 1971 tarihinde dava açmıştır. Dava gerekçeleri şöyle özetlenebilir:

1- Bu okul, Lozan Antlaşması’nın 40’ıncı maddesi kapsamına giren okullardandır.

2- Teoloji Bölümünü bitirenlere verilen diplomalarda yer alan, “*Lise üzerine en az bir yıllık meslekî eğitim veren okullar derecesinde öğrenim görmüş sayılırlar.*” ibaresi dışında, “*T.C. Lise Diploması*” ile “*Teoloji Bölümü Diploması*” arasında hiçbir fark yoktur.

3- Okulun Teoloji Bölümü mezunları bu sıfatla vatanî görevlerini lise mezunları gibi “er” olarak yaparlar.

4- Öğrenimlerine üniversitede devam etmek isteyenler, lise mezunları gibi giriş sınavına tâbi tutulurlar.

5- Bu bölüm mezunları ancak rahiplik mesleğine kabul olunurlar.

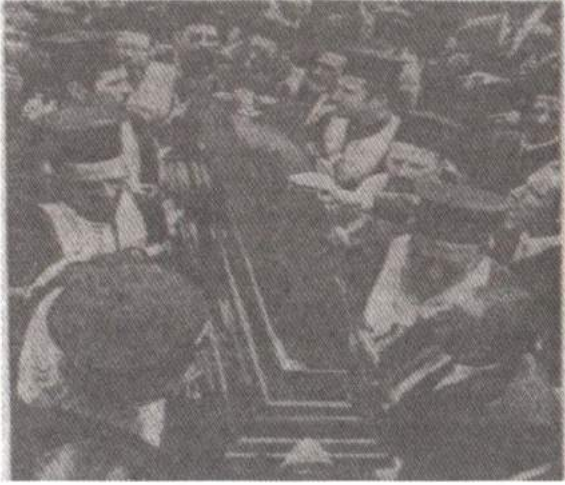
6- Okul, 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu’na göre kurulmuş olmayıp 1844’ten beri faaliyet göstermektedir. Zaten, okulun yönetmeliğinin onaylandığı tarihte yürürlükte olan mevzuata göre özel yüksekokul açılmaz.

Danıştay’da açılan söz konusu dava, Patrikhane’nin tüzel kişiliği olmadığı, yargıya başvurma ve okul açma ehliyetinin olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.⁶³⁷

⁶³⁷ Erkan, a.g.t. , s.96-99.

Dimitrios'un Patrik Seçilmesi Sürecinde Yaşananlar ve Turgut Erenerol'un Açıklamaları

Uzun bir süredir Fener Rum Patriği görevini yürüten Athenagoras, 7 Temmuz 1972'de hayatını kaybeder. Fener Patrikhanesi'ne yurt içi ve yurt dışı makamlardan taziye mesajları gelir. Papalık'ta bir günlük yas ilan edilerek Vatikan'da resmî kurumlar tatil edilir.⁶³⁸ Athanagoras'ın cenazesi Balıklı Rum Hastanesinden alınarak 11 Temmuz 1972 Salı günü Patrikhane'de dünyanın her tarafından gelen liderlerin katılımıyla düzenlenen törenin ardından toprağa verilir.⁶³⁹



Athenagoras'ın Cenaze Töreni. Akşam, 12 Temmuz 1972

Athenagoras'ın ölümü ile birlikte Sen Sinod Meclisi'nin Patrik adaylarını üç gün içinde Türk hükümetine bildirmesi gerekmektedir. Yunan basınına göre Ankara-Atina ilişkileri gerginleşmekte, Patrikhane kendi işlerini bağımsız olarak yürütme hakkına sahip olduğu gerekçesiyle Türk hükümetinin patrik seçimlerine dair onayını reddetmektedir.⁶⁴⁰ Gerçekten de Patrikhane, İstanbul Valiliği'nin patrik seçimlerinde noter bulundurulması talimatı vermesine Yunan Büyükelçiliği aracılığı ile itiraz etmiştir. Patrik seçimiindeki tartışmalar

⁶³⁸ *Akşam*, 9 Temmuz 1972.

⁶³⁹ *Akşam*, 12 Temmuz 1972.

⁶⁴⁰ *Akşam*, 11 Temmuz 1972.

sebebi ile basında Patrikhane'nin varlığı yeniden sorgulanmaya başlamış, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Patrikhane'nin feshedilmesinden yana olduğunu açıklamıştır.⁶⁴¹ Bağımsız İçel Milletvekili Celal Kargılı, Patrikhane'nin Türkiye hudutları dışına çıkarılması için gerekli tedbir, çare ve görüşleri tespit etmek amacıyla, Anayasa'nın 88. maddesi uyarınca bir genel görüşme yapılmasına dair önerge vermiştir. Kargılı önergesinde Patrikhane'nin İstanbul'da kalmasının Bizans'ın intikamı olduğunu, Kıbrıs konusunda Türkiye'de yaşayan Rumların Kıbrıs Rumları lehine tavır takınmasında Patrikhane'nin de rolü olduğunu söyleyerek İstanbul'daki Ortodoks azınlığın nüfusunun 100.000'i geçmediği hâlde Ortodoksların dinî merkezinin burada bulundurulmasının altında yatan siyasi sebebin İstanbul'u Ortodoks âleminin başşehri göstermek ve Bizans'ın halen yaşadığını iddia etmek olduğunu vurgulamıştır.⁶⁴² Diğer taraftan Başbakan Ferit Melen, yaptığı basın toplantısında bir gazetecinin "Hükümet Patrik seçiminde noter bulundurma konusunda ısrar ediyor mu?" sorusuna, seçim usulünde her hangi bir değişikliğin düşünülmediğini, 300 senedir nasıl yapıyorsa yine öyle yapılabileceğini, noter bulundurma gerekçesinin aralarında ihtilaf çıkabilir düşüncesi olduğunu söylemiştir. Melen, bu seçimlerin normalden farklı ve daha çok ayin tarzında olduğunu kendilerine bildirilmesi üzerine noter şartının kaldırıldığını açıklamıştır.⁶⁴³ Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken ise Celal Kargılı'nın yazılı soru önergesine verdiği cevapta, Patrikhane'nin bir Türk müessesesi olduğunu ve İstanbul Valiliği'ne bağlı tüzel kişiliği olmayan bir karakterde faaliyet gösterdiğini, patriğin de sadece dinî ve ruhani bir lider olduğunu ifade etmiştir. İlgili makamların Patrikhane'yi denetlemesinin her zaman mümkün olduğunu vurgulayan Bayülken sözlerine şöyle devam etmiştir:

"Türkiye'de din hürriyetinden ve kanunlarımızın himayesinden Patrikhane mensupları da ancak dinî konularla meşgul olmak kaydıyla istifade edebilirler. Bu kaydın dışındaki faaliyetlere mevzuatımızın tatbiki suretiyle mani olunmaktadır. Nitekim 1964 yılında dinî işlerle ilgili bulunmadığından Patrikhane'deki matbaanın kapatılmış olduğu bilinmektedir. Ayrıca Patrikhane içindeki Aya Yorgi Vakfı'nın hesaplarının evvelce teftişi de yapılmıştır. Konu gerektirdiği hassasiyetle, ilgili makamlarımızca devamlı şekilde takip edilmektedir. Lozan'da tesbit olunan statüye aykırı olarak Patrikhane'nin dinî ve si-

⁶⁴¹ Ersöz, a.g.t. , s.62.

⁶⁴² TBMM, ZC, C.26, s.555.

⁶⁴³ Barış, 14 Temmuz 1972.

yasi mahiyette faaliyetleri bahis konusu olduğu takdirde, buna imkân verilmeyeceği şüphesizdir.”⁶⁴⁴

Yaşanan Patrik seçiminde en güçlü aday olarak Kadıköy Metropoliti Meilton gösterilmiştir. Fakat İstanbul Valiliği onunla birlikte, Stravpoli Metropoliti Maksimos, Tokat Metropoliti Krillos ve Terkos Metropoliti Yakovas'ı listeden çıkarmış, bunun üzerinde Yunanistan tekrar devreye girmiş ancak başarılı olamamış, yapılan seçim sonucunda Gökçeada ve Bozcaada Metropoliti Dimitrios 12 oyla patrik seçilmiştir.⁶⁴⁵

Yeni Patrik Dimitrios, büyük bir dinî törenle görevine başlamıştır. Törende yaptığı konuşmanın başında *“İstanbul Patrikliği'nin ve bütün dünya Ortodoks Kilisesi'nin liderliğini deruhte etmiş bulunuyorum.”* diyerek bir nevi *“Ekümenik Patrik”* olduğunun altını çizen Dimitrios, konuşmasının devamında hiçbir zaman Patrikhane'yi siyasete sokmayacağını, memleket problemlerine ve vatanına karşı olan mesuliyetlerine müdrik bulunarak görevini böylece yerine getireceğini söylemiş ve selefi Athenagoras'ın Türkiye'ye karşı olan dostluğunu aynen yürüteceğini, bundan kimsenin şüphe duymaması gerektiğini belirtmiştir. İçte ve dışta daima memleketin hayrı için çalışacağını ve Türk-Yunan dostluğunun pekiştirilmesini istediğini belirten Dimitrios, *“Yolumuz Atatürk'ün yoludur.”* diyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁶⁴⁶

Patrikhane'nin sınır dışına gönderilmesi ve yeni patrik seçimi ile ilgili bir basın toplantısı düzenleyen Turgut Erenerol, Fener Patrikhanesi'nin bir an önce Türkiye hudutları dışına çıkarılmasını istediklerini, çünkü Türkiye'de Türk Ortodokslarının olduğunu ve Patrikhane'nin ancak Rumluğu bırakması şartıyla Türkiye'de kalmasının kabul edilebileceğini söylemiştir.⁶⁴⁷ Sözlerinin devamında Rus, Romen, Bulgar, Mısır Patrikhanelerinin hepsinin millî Patrikhaneler olduğunun ve Türkiye'de de zaten millî bir Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin bulunduğu altını çizen Erenerol, Fener Rum Patrikhanesi'nin Athanegoras'la tanındığı ve onun ölümü ile birlikte bitmesi gerektiğini söyleyerek yeni patrik seçimlerini tanımadıklarını beyan etmiştir.⁶⁴⁸

Kıbrıs Barış Harekatı ve Turgut Erenerol'un Kutlama Mesajı

1974 yılına gelindiğinde Kıbrıs'ta Türk halkına yapılan mezalimde sonra yaklaşılrken Rum yöneticiler arasında da anlaşmazlıkların hat safhaya çıktığı

⁶⁴⁴ *Akşam*, 17 Kasım 1972.

⁶⁴⁵ Ersöz, a.g.t. , s.62; *Milliyet*, 17 Kasım 1972.

⁶⁴⁶ *Akşam*, 19 Temmuz 1972.

⁶⁴⁷ *Akşam*, 15 Temmuz 1972.

⁶⁴⁸ *Milliyet*, 15 Temmuz 1972.

görülmektedir. Öteden beri Makarios'ta görülen yumuşamalar hep kendi kişisel politikasının gereği olmuştur. Makarios, Enosis fikrinden hiç vazgeçmemiş, bununla beraber Kıbrıs Türklerini zaman içinde yok etmeyi amaçlamıştır. Bunda zamanın Türkiye'nin Kıbrıs'la olan bağlantılarını sarsıp zayıflatacağı, Türkiye'de bir bıkkınlık doğuracağı düşüncesi etkili olmuştur. Grivas'la olan anlaşmazlığın nedenlerinden biri de budur. Sonunda Kıbrıs'ta Makarios'a karşı darbe yapılmış, adanın yönetimi Ulusal Muhafızların eline geçerken EOKA liderlerinden Nikos Sampson, Cumhurbaşkanlığına getirilmiştir.⁶⁴⁹

İktidara gelir gelmez binlerce Makarios taraftarını öldürmüş, Türk topluma karşı da müdahale hazırlıklarına başlamıştır. Olaylar Türkiye'de heyecan yaratmış, 15 Temmuz 1974'te Türk Silahlı Kuvvetleri alarma geçirilmiş, 16 Temmuz'da Türkiye, İngiltere'ye verdiği bir nota ile Kıbrıs'a ortak bir müdahalede bulunmayı önermiştir. Türkiye bu notasında, ortak müdahale yapılmadığı takdirde antlaşmalar gereğince kendi üzerine düşen görevi yapmaktan kaçınmayacağını açıkça belirtmiştir.⁶⁵⁰ Türk tezini destekleyen yazarların görüşüne göre 15 Temmuz'da Kıbrıs'ta gerçekleşen darbeden sonra, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi zorunlu hale gelmiştir. Rum yönetiminin adaya çıkmayacağını, çıksa bile birkaç saat içinde tümünün yok edileceğini öne sürdüğü Türk Silahlı Kuvvetleri, 20 Temmuz sabahı Girne kıyılarına çıkarak, barış harekâtını başarı ile başlatmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı bildirisinde, Kıbrıs'ın Yunan Alayı ile Rum Millî Muhafız Ordusunun kontrolünde bulunduğu, darbe sonucu adanın bağımsızlık ve bütünlüğünün tehlikeye düştüğü Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak yaşamasını sağlamak ve ülkenin bütünlüğü ile Türk toplumunun can ve mal güvenliğini korumak için Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi gereğince müdahale edildiğinden bahsedilmekte ve sonunda şöyle denilmektedir:

"Bu barış harekâtının amacı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığına ve tüm Kıbrıs halkına yönelik tehlikeyi berteraf etmek ve Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve Anayasa'nın temel maddeleriyle ihdas edilen düzenini yeniden kurmaktır."

Kıbrıs meselesinin garantör devletler arasında yapılacak görüşmelerle çözülmesi hususu, 15 Temmuz 1974 darbesinden sonra, bilhassa İngiltere tarafından ileri sürülmüş ve bu görüş ABD ile bazı NATO devletlerinin deste-

⁶⁴⁹ Altunbaş, a.g.t. , s.26; Faruk Sönmezoğlu, *Kıbrıs Sorununda Tarafların Tutum ve Tezleri, Türk Dış Politikasında Sorunlar*, İstanbul 1989, s.118

⁶⁵⁰ Aynı Tez, s.26; Aydın Olgun, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu*, İstanbul 1999, s.22.

ğini almıştır. Mesele BM Güvenlik Konseyi'ne intikal etmiştir.⁶⁵¹ Aynı gece, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 353 sayılı kararı kabul ederek garantör devletleri bölgesel barışın tesisi ve Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden kurulması için derhâl müzakereye davet etmiştir. Kıbrıs'ta savaşıyan tarafları bir ateşkes ilanına çağırmıştır.⁶⁵² 22 Temmuz 1974'te BM Güvenlik Konseyinin aldığı ateşkes kararı yürürlüğe girinceye kadar, Türk Silahlı Kuvvetleri, GİRNE'yi Lefkoşa'ya bağlayan 16 mil uzunluğundaki yolun her iki yanında 20 mil genişliğindeki bir alanı kontrol altına almıştır.⁶⁵³

26 Temmuz 1974 tarihinde başlayan Cenevre Görüşmelerinde Türk tezi "*Federatif Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti*" olmuştur. Konferansta ABD ve Sovyetler Birliği temsilcileri de hazır bulunmuştur. 31 Temmuz 1974 tarihinde imzalanan Cenevre Protokolü bir ateşkes anlaşması olarak nitelendirilemez. Çünkü imzalanan protokolde Kıbrıs'ın uluslararası statüsü ve Anayasal hükümleri de belirlenmiştir. Bu nedenle Cenevre Protokolü sadece Başbakan Bülent Ecevit tarafından "*Türk silahlı mücadelesinin, diplomatik alanda da başarısı olarak*" nitelendirilmiştir. 8 Ağustos 1974 tarihinde Cenevre'de ikinci bir görüşme yapılmıştır. Türk hükümeti bu görüşme sırasında, özellikle "*Federasyon içinde coğrafi sınırları belirlenmiş iki ayrı otonom idare*" yani "*Taksim*" tezi üzerinde durmuştur. Görüldüğü üzere Türk hükümeti Kıbrıs Harekâtının başarı ile devam etmesi ve Yunanistan'daki cunta yönetiminin zaaf- larından yararlanarak Cenevre Protokolü'nün kararlarının da ötesinde taleplerde bulunmuştur. Ancak Rum tarafın bu öneriye itiraz etmesi üzerine herhangi bir sonuç alınamadan konferans dağılmıştır. 14 Ağustos 1974'te de İngiltere, çıkmaza giren görüşmeleri yeniden başlatabilmek amacıyla Türk tarafından 48 saatlik bir bekleme süresi talep etmiştir. Ancak Türk hükümeti bu öneriyi bir oyalama takdiği olarak nitelendirdiğinden kabul etmemiştir. Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Turan Güneş görüşmeleri terk etmiştir. Bu durumda Türk Silahlı Kuvvetleri 16 Ağustos 1974 tarihinde, Kıbrıs'ta ikinci kez bir askeri harekât başlatmıştır. Gündüz ve gece ilerlemelerini kesintisiz sürdüren Türk birlikleri, Lefkoşa ile Magosa arasındaki son Rum direnişini de bütünüyle kırarak 20 Temmuz'dan bu yana Magosa Kalesi'nde Rumların kuşatması altında yaşayan 10.000 Türk'ü kurtarmıştır. İkinci Kıbrıs Harekâtı 18

⁶⁵¹ Aynı Tez, s.27; H. Fikret Alaysa, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, Lefkoşa 1992, s.107.

⁶⁵² Aynı Tez, s.28.

⁶⁵³ Güneş Şahin, *Tarih çalışmalalarına kaynak olarak Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet gazetelerinde Kıbrıs sorunu (1954- 1974)*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.24.

Ağustos 1974 gecesi önerilen ateşkes teklifi ve bu teklifin Türkiye tarafından kabul edilmesiyle son bulmuştur. Bu çıkarma sonucunda Kıbrıs adasının %40'lık bir bölümü Türk hâkimiyetine geçmiştir.⁶⁵⁴ 22 Temmuz 1974'te Başbakan Bülent Ecevit Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ü ziyaret edip ateşkes hakkında bilgi verdikten sonra çıkarken yaptığı açıklamada Kıbrıs için artık yepyeni bir dönem başladığını ve Türkiye'yi Kıbrıs'tan artık hiç kimsenin çıkartamayacağını söylemiştir.⁶⁵⁵

Türk Ortodoks Patriği Turgut Erenerol da Kıbrıs Barış Harekatı'nı kutlamak için yayınladığını mesajda Kıbrıs'ta başarılan barış hareketinin yalnız Kıbrıs'a bağımsız bir devlet olma olanağını sağlamakla kalmayacağına, Akdeniz bölgesine ve dünyaya kesin barış kazandıracağına inandığını ifade etmiştir. Erenerol mesajının devamında şunları söylemiştir:

"Ben Türk-Ortodoks Patrikhanesi İstanbul Baş Episkoposu Patrik Turgut Erenerol, babam büyük insan ve İstiklâl Savaşı mücahidi Papa Ef-tim'in çizdiği yolda yürümekte ve ona lâyük olmak için çırpınan bir din adamıyım.

Bu itibarla kıymetli devlet adamı ve müstesna insan Bülent Ecevit ile onun onur ve güç kaynağı olan ve varlıklarında tüm milletimizin bağımsızlık, hak ve adalet yolundaki şan ve şeref dolu mücadele imanını yansıtan sayın Cumhurbaşkanımızı ve yüce parlamentomuzla Genelkurmay Başkanımızı ve mümtaz silahlı kuvvetlerimizi yavru vatan Kıbrıs'taki soydaşlarımızla tüm insanlık yararına giriştikleri barış hareketinden ötürü içtenlikle kutladığımı belirtmek isterim.

Yine bu arada Yunan cuntasının Kıbrıs'ta tertiplediği özgürlüğe ve özbeöz soydaşlarımıza dönük insanlık dışı hareket karşısında kendilerine şiddetle kınadığımı ifade etmek isterim."

Türk ordusunun halen barışçı bir amaçla Kıbrıs'ta bulunduğunu söyleyen Turgut Erenerol mesajını *"Silahlı kuvvetlerimiz mazlum soydaşlarımızın çilelerini sona erdirmektedir. Her türlü takdirin üzerinde kazanılan zaferimiz büyük Türk ulusuna kutlu olsun."* sözleriyle bitirmiştir.

Papa II. Jean Paul'un Türkiye Ziyareti ve Turgut Erenerol'a "Papa'yı Karşılamaaya Gitmeyeceksiniz." Emri

Kasım 1979'da Türkiye'yi ziyaret edecek olan Papa II. Jean Paul'ü karşılayacak olan devlet protokolüne Türk Ortodoks Patrikhanesi adına Turgut

⁶⁵⁴ Aynı Tez, s.24.

⁶⁵⁵ Barış, 23 Temmuz 1974.

Erenerol da katılmak ister. Bu durum, Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Hristiyan dünyasında resmiyet kazanması yolunda fevkalade bir başarı olacaktır.

Papa'nın Türkiye ziyareti öncesinde hükümete haber vermesi sonucunda, hükümetin hazırladığı Papa'yı karşılayacakların listesine Turgut Erenerol ismi dahil edilmemiştir. Fakat Turgut Erenerol, çağrılmamasına rağmen Papa'yı karşılamaya karar verir. Bu konuda yürüttüğü fikir, *"Nasıl olsa ben Türk Ortodoks Kilisesi lideriyim. Mevkiim, Papa'nın ziyaretinde onu karşılamamı gerektirir. Papa uçaktan indiğinde elimi sıkacak, bu demektir ki Türk Ortodoks Kilisesi resmen tanınmış olacak. Yahut beni görmemezlikten gelip gidecek. Bu da onun bileceği iştir."* biçimindedir.

Turgut Erenerol'a Papa'nın gelmesine iki gün kala Emniyet Müdürlüğünden bir telefon gelir. Emniyet, Papa'nın ziyareti konusunda fikirlerini sormak bahanesiyle Turgut Bey'in karşılamaya katılıp katılmayacağını öğrenir. Telefon kapandıktan hemen sonra da Turgut Bey'e *"Papayı karşılamaya gitmeyeceksiniz."* emri tebliğ edilir. 28 Kasım 1979'da Türkiye'ye gelen⁶⁵⁶ Papa'yı karşılayan heyet içinde Turgut Erenerol yer almamıştır. Fener Rum Patrikhanesi'nde konuşan Papa II. Jean Paul *"Türkiye dinsel ve tarihi önemi büyük bir ülkedir."* dedikten sonra yapılan bir ayini yönetir.⁶⁵⁷



**Papa II. Jean Paul Fener Rum Patrikhanesinde Ayin Yönetirken.
Milliyet, 30 Kasım 1979.**

⁶⁵⁶ *Milliyet*, 28 Kasım 1979.

⁶⁵⁷ *Milliyet*, 30 Kasım 1979.

Patrikhane Binasının Onarımı ve Ortodoks Aleminin Buluşması

Fener Rum Patrikhanesi, Patrikhane binasında 1941'de çıkan yangında tamamen yanmış ahşap kısımlar ile kısmen zarar gören kısımların alelacele onarılması gerektiği ve binanın mimari yönden bir bütünlük içermediğinden dolayı 1978 ve 1979 yıllarında hükümete başvurur.

Patrikhane'nin 7 Eylül 1985'teki ikinci onarım başvurusunu Dışişleri Bakanlığı, *"sadece, söz konusu onarım ve restorasyonun imar ve eski eserler mevzuatına uygun olmak kaydıyla"* kabul eder. Bunun üzerinde Patrikhane 19 Ekim 1986'da projenin onaylanması için Fatih Belediyesine başvurur. Sunulan belgenin malikhanesinin boş olması üzerine belediye Tapu Kadastro Müdürlüğüne açıklama için yazı yazar. Cevapta bu durum onaylanır. Belediye de, onarım ruhsatını ancak malike verebileceğinden istenilen izni vermez. Ayrıca konu azınlık kilisesi ile ilgili olduğundan durumun incelenmesi için Vakıflar Genel Müdürlüğüne yazı yazılır. Genel Müdürlük de konuyu inceleyip İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları ile MİT Müsteşarlığına *"İnşaat ruhsatı için olumlu görüş verilmesi mümkün değildir."* şeklinde görüş belirtir. Ret cevabı beklemeyen Patrikhane, Yunanistan ve Amerika'daki din adamlarından yardım ister. Amerikan Başpiskoposu Yakovas derhâl harekete geçerek Amerika hükümetini sıkıştırmaya başlar. Amerikan eski başkanlarından J. Carter dahi lobi faaliyetlerine başlar. Turgut Özal, azınlık mallarının alınıp satılmasına ve azınlıkların mal alıp satmasına izin verir. Patrikhane'nin onarım isteklerine de onay verir. Verilen ruhsat ile üç bin yedi yüz metrekare sahaya muazzam bir site yapılır.⁶⁵⁸

17 Aralık 1989'da yapılan yeni binanın açılış töreni *"Ortodoks âleminin buluşması"* olarak adlandırılmıştır. Üç saat süren törene, Yunanistan'dan parlamentoyu temsilen Papayaotis Kritikos, devlet bakanı ve hükümet sözcüsü Nixos Temelis, Kültür Bakanı Sotiris Kuvelas, Ticaret Bakanı Yanis Varciotis, ABD Başkonsolosu katılırlar. Yunanistan'dan 20'nin üstünde otobüs ve üç uçak dolusu eski başbakan, eski-yeni milletvekilleri, bakanlar, sanatçılar, işadamları ve çok sayıda din adamı olmak üzere 780 Yunanlı gelir. Ayrıca Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi ve İstanbul Başkonsolosu katılır. Yunanistan'ın üç eski başbakanı Yorgo Rallis, Canetakis ve Grivas'ın da katıldığı açılıшта izdiham yaşanır.⁶⁵⁹ Törende Ayasofya'yı demir parmaklıklar arasında gösteren broşürler dağıtılması da⁶⁶⁰ Türk basını tarafından tepkiyle karşılanır.

⁶⁵⁸ Ersöz, *a.g.t.*, s. 80.

⁶⁵⁹ Ersöz, *a.g.t.*, s. 63; "Cami Kapatana, Patrikhane Açılışı", *Tercüman*, 18 Aralık 1989.

⁶⁶⁰ Ersöz, *a.g.t.*, s. 63; "Bu Ne Cüret", *Türkiye*, 19 Aralık 1989.

Patrik Dimitrios, Turgut Özal'ı ziyaret ederek teşekkür eder. Özal da *"Biz dinleri ayırmadığımız için, dinde serbestliğe inandığımız için bu binanın yapılmasına yardımcı olduk."* şeklinde konuşur.⁶⁶¹

Sevgi Erenerol, Patrikhane binasının onarımı ile ilgili kin kapısının kapalı tutulmasına atıfta bulunarak şunları söyler:

*"Baba Bush, Patrikhane'nin restorasyonu için izin verilmesi Özal'dan talep eder. Yasalar müsaade etmemesine rağmen Türkiye için kocaaa Baba Bush kırılmaz. Hemen izin çıkartılır ve devasa bir Patrikhane binası tapudaki sınırlarını da aşmış bir şekilde inşa edilir. Söz konusu Patrikhane ise akan sular durur, her şeyin bir kılıfı uydurulur. Bu da yetmezmiş gibi siyasiler açılışa katılmak için birbirleriyle yarışır. Yurt dışından da yabancılar gelirler. Amaç Patrikhane'nin çok önemli ve çok güçlü olduğunun Türk milletine hissettirilmesi ve ona karşı direnilmemesini göstermektir. Devasa binaya misafirler çalışan personel kapısından alınmışlardır. Hiç kimse neden ana kapı açılmadı diye sormaya cesaret edememiştir. Birileri T.C. yasalarını çiğenecek kadar cesur olabilmişler ama başpa-paza Kin Kapısını niye açmadın diyememişlerdir."*⁶⁶²

Turgut Erenerol: "Kiliseler Bize Devredilmeli"

29 Mayıs 1990 tarihli Milliyet gazetesine açıklamalar yapan Turgut Erenerol, *"Bizim için milliyet dinden önde gelir, biz Türklüğümüzle gurur duyuyoruz."* dedikten sonra Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı bütün kiliselerin Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlanması gerektiğini kaydeder. Fener Rum Patrikhanesi'nin *"Megalo Idea"* fikrini daha rahat yayabilmek için buna karşı çıktığını söyleyen Erenerol, hükümet yetkililerinin konuyla ilgilenmediğini söyler. Milliyet gazetesi muhabirlerini kilisedeki odasında kabul eden Turgut Erenerol, Atatürk tarafından babası Papa Eftim'e Hizmeti Vataniye Kanunu'ndan bağlanan maaşın Adnan Menderes döneminde kesildiğini söyleyerek şöyle devam eder: *"Babamın maaşı kesildikten sonra Kıbrıs krizi patlak verdi. Orada ırkdaşlarımız katledilirken Fener Patrikhanesi herkese kapılarını kapattı. Ama babam, Türk ve dünya kamuoyuna açıklamalar yaparak vatan ve millet-severliğini gösterdi. Sonradan da o maaş yeniden bağlandı."*Turgut Erenerol, açıklamasının sonunda Fener Rum Patrikhanesi'nin cihan Patrikhanesine dönüştürülmek istediğini ve böyle bir şey olursa Türkiye'nin başının çok ağrıyacağını ifade eder.⁶⁶³

⁶⁶¹ *Milliyet*, 16 Aralık 1989.

⁶⁶² Sevgi Erenerol, Ergenekon Davasında Yaptığı Savunma.

⁶⁶³ *Milliyet*, 29 Mayıs 1990.

Patrik Dimitrios'un ABD Ziyareti Üzerine Turgut Erenerol'un Açıklamaları

Patrik Dimitrios 1990 yılının Temmuz ayı başlarında ABD gezisine çıkar. 12 Temmuz 1990'da ABD Başkanı Bush ile "Dünya Ortodoks Patriği" sıfatıyla görüşür. Karşılansması ve ağırlanması buna göre olur. Onuruna verilen yemekte "Konstantinopolis Patriği" diye takdim edilir.

Bush, Dimitrios'a "Bugün buraya evrensel ufkunuzu, yani umudunuzu getirdiniz. Bu 250 milyon ruhani çocuğunuzun, ki, çoğu dinî baskılar altında hayatlarını geçirdi, hepimizin umududur. Burada insanların umudunun yükselişini kutluyoruz, özellikle sizi Doğu Avrupa'da dinleyen insanların." diyerek Patrikhane konusundaki mesajını iletir.⁶⁶⁴ Patriğin ABD ziyaretinde gördüğü aşırı ilgiden cesaret alan Yunan basınında, "Patrikhane'nin yeni bir uluslararası statü kazanması kaçınılmaz, talihsiz Lozan Antlaşması, Sevr'in Patrikhane'ye tanıdığı hakları yok etmişti."⁶⁶⁵ şeklinde haberler yer alır.

Patriğin Amerika gezisi Türkiye'de tepkiyle karşılanır. Turgut Erenerol da Rumların İstanbul'da Vatikan gibi dinî ve özerk bir devlet kurmanın peşinde olduklarını öne sürer. Erenerol sözlerine şöyle devam eder:

"Fener Rum Patrikhanesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başına çorap örmeye çalışıyor. Devleti yönetenler bu sinsî plana nasıl seyirci kalıyor anlamıyorum. Bizans'ın bayrağını, kurmayı planladıkları özerk devletin bayrağı yapmaya çalışanlara göz yumuluyor."

Turgut Erenerol yıllardır bu mücadelenin içinde olduğunu ve artık yorulduğunu, ayrıca Türk-Yunan dostluğuna da inanmadığını ifade eder. Fener Rum Patrikhanesi'ni temsil edenlerin uzun yıllardan beri sinsî planlar içinde olduklarını, Patrik Dimitrios'un da bu planın bir parçası olarak Amerika'ya gittiğini söyleyen Erenerol şunları kaydeder:

"Vatikan halkının %100'ü Katolik olan İtalya'nın dinî liderine verdiği önem ve saygı sonucu özerk bir devlet olmuş ve öyle kalmıştır. Halkının %95'ten fazlası Müslüman olan Türkiye'de böyle bir şey ilk bakışta olmaz gibi gözüküyor. Ama başta Türk düşmanı olmasına rağmen Türkiye'ye gelmesi serbest bırakılan Yakovas ve diğerleri bu amaçlarını adım adım gerçekleştiriyor. Sonra da Fener'i Vatikan yapmak isteyecekler. Bu girişimler ülkemiz için Güneydoğu Anadolu ve Kıbrıs sorunundan daha önemli. Ama nedense hiçbir yönetici bu olayla ilgilenmiyor. Aleyhimizde

⁶⁶⁴ Ersöz, a.g.t., s. 63; Cumhuriyet, 14 Temmuz 1990

⁶⁶⁵ Milliyet, 16 Temmuz 1970.

çalışan Dimitrios'a Washington büyükelçiliğimizde yemek daveti veriliyor.⁶⁶⁶

Turgut Erenerol'un Vefatı ve Fener Rum Patrikhanesi'nin Dinî Tören Engeli

Türk Ortodoks Patriği Dr. Turgut Erenerol 9 Mayıs 1991'de vefat eder. Cemaati azalan ve elinde ruhani kalmayan Türk Ortodoks Patrikhanesi, Turgut Erenerol'un dinî törenini yönetmek üzere Fener Rum Patrikhanesi'nden ruhani talep eder ancak Fener Papazları Türk Ortodoksları ile çirkin bir pazarlığa girerler.

Selçuk Erenerol ruhani talebi sonrası yaşananları şöyle anlatır:

"Rum Patrik Vekili Yuvakim ve iki Partikhane görevlisi tören yapılması için benimle pazarlığa kalkıştılar. 'Hiçbir zaman Türk Ortodoksluğunu tasvip etmedik. Benim Rum Ortodoks cemaatine kaydımı yapın. Affedilmemi rica ederim.' yazılı bir dilekçe hazırlayıp vakıflarımız ve elimizdeki üç kilise ile birlikte onlara katılmamızı istiyorlar. Böylece dünya Ortodoksları nezdinde büyük bir zafer kazanmayı planlıyorlar. Böyle bir şey yüz kızartıcıdır. Üstelik bunun Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yapılması kanunen yasaktır. Ben Fener Patrikhanesi'nin bu teklifini kamuoyuna açıklayarak üzerimizdeki baskıların kaldırılması için Türk hükümetinin artık adım atmasını bekliyorum."

Selçuk Erenerol, Fener Rum Patrikhanesi'nin teklifini geri çevirdiklerini ve cenazeyi kaldırmayı kabul etmediklerini söyleyerek *"Bize en fazla sıradan bir insana uygulanacak cenaze töreni yapabileceklerini ifade ettiler. Böyle bir şeyi kabul edemeyiz. Türk Ortodoks Kilisesi'nin Patriğini küçük düşürmeyiz."* şeklinde açıklama yapar.⁶⁶⁷

Turgut Erenerol'un cenazesinin defnedilmesi konusu Fener Rum Patrikhanesi ile Türk Ortodoks Patrikhanesi arasında gerginliğe sebep olur. Fener Rum Patrikhanesi, Turgut Erenerol'un cenazesinin Şişli'deki Rum mezarlığına defnedilmesine izin vermez. Bunun üzerine Türk Ortodoksları İstanbul Valiliğine başvururlar. Bu kurumdan aldıkları izinle cenazeyi Şişli Rum Mezarlığına defnederler.⁶⁶⁸

⁶⁶⁶ *Milliyet*, 10 Temmuz 1970.

⁶⁶⁷ *Milliyet*, 11 Mayıs 1991.

⁶⁶⁸ *Milliyet*, 12 Mayıs 1991.

Patrik Dimitrios'un Vefatı ve Bartholomeos'un Patrik Seçilmesi

Patrik Dimitrios, 4 Ekim 1991'de kaldırıldığı Amerikan Hastanesinde kalp yetmezliğinden vefat eder.⁶⁶⁹ 9 Ekim'deki cenaze törenine Yunanistan Cumhurbaşkanı Karamanlis'i temsilen Başbakan Miçotakis, Dışişleri Bakanı Samaras, Parlamento Başkanı Tsaldaris, Yunan Ortodoks Kilisesini temsilen Başpiskopos Şerafim ve 20 metropolit ve Yunanistan'dan çeşitli parti ve kurumların temsilcileri katılırlar. ABD'den dört kişilik düşük düzeyde bir heyet, Washington'daki Yunan lobisini temsilen 10 kişilik Yunan asıllı Amerikalılar ekibi katılır. Türk tarafından ise Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ı temsilen Başyaver Albay Sedat Özdemir ve İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu bulunur. Ayrıca Amerikan Kiliseleri Başpiskoposu Yakovas ve Rus Patriği Aleksî de katılır.⁶⁷⁰

Cenazeden sonra patrik seçim süreci işlemeye başlar. Dimitrios'un yerine geçecek Patrik, Sen Sinod Meclisi tarafından belirlenecek üç aday arasından İstanbul Valiliği tarafından atanacaktır.⁶⁷¹ Yeni patrik seçilmeden önce Yunanistan, Türkiye'den patrik seçilecek kişinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması şartının kaldırılmasını ister.⁶⁷²

Patrik adayları arasında Kuzey ve Güney Amerika Rum Ortodoksları Ruhani Lideri Yakovas'un da adı geçmektedir. 5 Ekim 1991 tarihinde çıkan gazete haberinde ABD Başkanı Bush'un, Fener Patrikhanesi için Amerikan Başpiskoposu Yakovas'u desteklediği belirtilerek, ABD'nin Ortodoksluğun liderliğini Moskova Patrikliğine kaptırmak istemediği öne sürülür.⁶⁷³ Fakat Yakovas 9 Ekim 1991 tarihinde patrikliğe aday olmadığını açıklar. Aday olma nedenini ise Türk vatandaşı olmaması, Türk basınında popüler olmaması ve yaşından dolayı mücadeleye girmek istememesi ile açıklar.⁶⁷⁴ Patrik adaylarının listesi Sen Sinod tarafından 9 Ekim 1991 tarihinde İstanbul Valiliğine verilir. Bazı adayların sakıncalı durumları olmasına rağmen liste, üzerinde hiçbir kısıtlama olmadan onaylanır. Dönemin İstanbul Valisi bu konuda şu açıklamayı yapar: "15 patrik adayı vardı. Bunların 14'ünün üzerini çizip bir kişiyi seçebildik. Ama bu yaptırım olurdu, tayin olurdu. Oysa biz demokratik yolu seçtik. Adaylarda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ve metropolit

⁶⁶⁹ *Milliyet*, 4 Ekim 1991.

⁶⁷⁰ Ersöz, *a.g.t.*, s. 66; *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1991

⁶⁷¹ *Milliyet*, 4 Ekim 1991.

⁶⁷² Ersöz, *a.g.t.*, s. 66;

⁶⁷³ Ersöz, *a.g.t.*, s. 66;

⁶⁷⁴ *Milliyet*, 30 Ekim 1991.

düzeyine yükselmiş bulunmaktan başka bir şey aramadık.⁶⁷⁵ 22 Ekim 1991 tarihinde Dimitri Arhondoni Bartholomeos, Sen Sinod Meclisi üyesi 15 metropolitin oybirliği ile 270. patrik olarak seçilir. Bartholomeos, patrik seçiminde Turgut Özal'ın kendisine yardım ettiğini açıklar: "1991'de Mesut Yılmaz vekâleten hükümetin başındaydı. İlk kez bir listemiz hiçbir isim silinmeden geri döndü. Cumhurbaşkanı da Turgut Özal idi. Hatta daha sonra kendisine teşekkür ettim. Bana 'Bırakın, Rum vatandaşlarımız kendi inançlarına göre patriklerini seçsinler diye ben talimat verdim.' dedi"⁶⁷⁶ Patrik Bartholomeos, törende yaptığı Yunanca konuşmada, Yunanistan Başbakanı Miçotakis ve beraberindeki heyetle çeşitli ülkelerden gelen din adamlarına gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkür eder. İstanbul'dan "Konstantinopolis" diye bahseden Bartholomeos, "kendinin tüm dünya Ortodokslarının ruhani lideri olduğunu dünya Ortodokslarının birliği için çalışacağını, çalışmalarında Sen Sinod'un önemli bir yeri olacağını" belirtir.⁶⁷⁷

***Bartholomeos'un Özgeçmişi

1940 yılında Gökçeada'da doğan Bartholomeos, tıpkı Yakovas gibi Heybeliada Ruhban Okulunu birincilikle bitirdi. O da diplomasını dinî törenle bütün mezunlar gibi "Kin Kapısı"nın önünde aldı. Her ikisi de Cumhuriyet tarihinin en karanlık patriği Athenagoras tarafından keşfedilmiş, korunmuş ve yetiştirilmişlerdi.⁶⁷⁸

Bartholomeos, 1961-1963 yıllarında askerlik hizmetini tamamladıktan sonra, 1963 yılında Athenagoras'ın sağladığı burs ile yurt dışına gönderilir. 1963 -1968 yılları arasında sırasıyla, Pontifical Oriental Institue, Roma; The Ecumenical Institue, Bassey ve University of Munich'te eğitim görür. The Oriental Institue of The Gregorian University'de "Kutsal Kanunların Kodlanması ve Ortodoks Kiliselerinin Şeriatı" konulu doktora teziyle doktor unvanını alır. Yurt dışında kaldığı sürece Türkçe ve Yunanca hariç beş dil (Almanca, İngilizce, Fransızca, Latince, İtalyanca) öğrenir. Eğitimini tamamlayıp tekrar 1968'de Türkiye'ye dönünce Heybeliada Ruhban Okulunun Dekan Yardımcılığına getirilir. Daha sonra Athenagoras tarafından, Archimandrite (papazın bir üstü) makamına yükseltilir. 1973'te Alaşehir Metropolit, 1974'te Sen Sinod üyesi olur. Athenagoras'ın ölümünden sonra patrik seçilen Dimitrios'un kurduğu Patrikhane Yazı İşleri Bürosunun başına geçer. Patrikhane'nin işleri

⁶⁷⁵ Ersöz, a.g.t. , s. 66-67; Hürriyet, 23 Ekim 1991

⁶⁷⁶ Ersöz, a.g.t. , s. 67.

⁶⁷⁷ Ersöz, a.g.t. , s. 67; Milliyet, 3 Kasım 1991.

⁶⁷⁸ Karakılınç, a.g.t. , s. 59.

büyük ölçüde bu bürodan yönetilir. Dimitrios, sağ kolu olan Bartholomeos'u 1973 yılında metropolitliğe yükseltir. Bartholomeos Kadıköy metropolitliğine tayin edildiği Ocak 1990 tarihine kadar bu büroda görevini sürdürür. Özel bürodaki görevi sırasında bir rahip gibi pasif kalmayan Bartholomeos, 1968'den 1991 yılına kadar bir diplomat gibi çalışır. "*Society of Canon Law of The Oriental Churches*"te (Doğu Kiliselerin Dinî Kanunları Toplumu) adlı birliğin kurucu üyesi olun ve başkan yardımcılığını yapar. "*The World Council of Churches*" (Dünya Kiliseler Birliği) sekiz yılı başkan yardımcılığı olmak üzere, on beş yıl görevde bulunur. Ortodokslar ve Hristiyanlar arası birçok toplantıya katılır. 1990'da "Ortodoks Diasporası" için oluşturulan "*Kutsal ve Büyük Sinod* için Ortodokslar Arası Komite"nin de başkanlığına seçilir.⁶⁷⁹

Alparslan Türkeş'in Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne Gagavuzlardan Cemaat Sağlama Girişimi

Alparslan Türkeş, Stefan Topal'ın Gagavuzların Cumhurbaşkanı olduğu dönemde buradan 1000 kişilik bir nüfusun Türkiye'ye getirilerek İstanbul'a yerleştirilmesini, böylece Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin cemaat olarak desteklenmesini hedeflemiştir. Selçuk Erenerol, Türkeş'in bu hedefi doğrultusunda gerekli çalışmaları başlattığını, Türkiye Cumhuriyeti nezdindeki temasları bitirdiğini ve planı uygulama aşamasına getirdiğini, ancak nüfusun İstanbul'a getirilmesi noktasına gelindiği sıralarda Gagavuzların Cumhurbaşkanı'nın değiştiğini ve tasarlanan planın gerçekleşmediğini ifade eder.⁶⁸⁰

Selçuk Erenerol söz konusu dönemde Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne cemaat sağlamak amacıyla hazırladığı raporu Devlet Bakanı Ayvaz Gökdemir'e verir. Erenerol, Devlet Bakanı Gökdemir'e verdiği raporda Fener Patrikhanesi'nin Türkiye aleyhine çalıştığını savunarak, "*Babam Fener'dekileri çok iyi tanıdığından hiçbir zaman Türklüğe ve Türkiye'ye hayırları dokunmayacaklarını, bizler için sadece bir ihanet ocağı olacağını bildiğinden hep tetikteydi. En küçük hareketlerini dahi izlerdi.*" der. Erenerol, Osmanlı İmparatorluğu döneminde babasının Fener Patrikhanesi tarafından katletilmek istendiğini de dile getirdiği raporunda, "*Athenagoras'a gelindiğinde 4 hedeften biri Papa Eftim ve kilisesinin ortadan kaldırılması idi. Çünkü Papa Eftim ve Türk Ortodoks Kilisesi onlar için en büyük engeldi. Kurtuluş Savaşı'nda emellerini gerçekleştirmelerine Papa Eftim mani olmuştu. 72 ruhani daire onu kabul etmiş. Patrikhane'den ayrılarak Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni kurmuşlardı. Fener'in hiçbir fonksiyonu kalmamıştı.*" ifadelerine yer verir. Öte yandan rapo-

⁶⁷⁹ Ersöz, a.g.t. , s. 67-68.

⁶⁸⁰ Baş, a.g.e. , s.118.

runda Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin hükümetin önemli kozlarından biri olduğunu vurgulayan Erenerol; dış, iç ve Hristiyan Batı'ya karşı Türk ortodoks Patrikhanesi'nin kullanılması gerektiğini önerir. Sovyetler'in dağılmasından sonra Ruslar'ın Ortodoksluğu kullanarak Yunanistan ile beraber hareket ettiğini kaydeden Erenerol, *"Rusya, Yunanistan ile birlikte Türkiye'ye karşı bir cephe oluşturmuştur. Buna Sırbistan'ı, Kıbrıs Rum Kesimi'ni ve Ermenistan'ı da dahil ederek Türkiye'yi Ortodoks ittifakıyla kuşatmıştır. Ezelden beri Ortodoks Rusya'nın Türkiye üzerindeki emelleri bellidir. Ortodoksların hamisi rolünü oynayarak boğazları ele geçirmek ve Akdeniz'e inmek istemektedir."* der. Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin güçlendirilmesinin Batı'ya karşı da Türkiye'nin önünü açacağını savunan Erenerol, *"Meclis'te Türk Ortodoks Patrikhanesi için bir bütçe konması bizleri Fener'e karşı güçlü kılar. Arkamıza devlet desteği alabiliriz ve onlarla mücadelede bize destek sağlar. Aynı şekilde Batı'ya karşı da Türkiye'yi avantajlı duruma getirir. Çünkü ikide bir bizden Batı'nın insan hakları ve demokrasi alanında taleplerine ülkemizdeki Türk Hristiyanların veya Musevilerin durumları gösterilerek cevap verilebilir."* şeklinde ifadelerde bulunur.

Selçuk Erenerol, Kafkaslar'da birçok Ortodoks Türk'ün bulunduğuna dikkat çektiği raporunda şu görüşlere yer verir:

*"Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra birçok Hristiyan ve Türk toplumu ortaya çıkmıştır. Gagavuzlar, Cavusler, Yakutlar, onlar da bizim gibi Türk Ortodoksturlar. Onları Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlayabilirsek bizler de bir Türk Ortodoks cephesi oluşturabiliriz. Hatta Türkiye'ye 1000-2000 Türk Hristiyan getirip yerleştirirsek bu şekilde Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin de cemaatı olur ve Fener Rum Patrikhanesi'nin önu kesilebilir."*⁶⁸¹

Öte yandan Georgiy Tabunşik başkanlığındaki Gagavuz heyetini Çankaya Köşkü'nde kabul eden Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Türkiye'ye öğrenci gönderilmesini ister. Demirel, *"Buradaki okullarda herhangi bir sıkıntı çekmeyeceklerdir. Çok güzel bir Türkçeniz var. Sizin Türkçeniz bizim Anadolu Türkçesine en yakın olan Türkçelerden biri. Lisan sıkıntısı çekmeyecekler ve en kısa zamanda adapte olabileceklerdir."* şeklinde konuşur.⁶⁸²

⁶⁸¹http://www.zaman.com.tr/_ereenerol-fener-patrigi-turkiye-aleyhine-calisiyor_338247.html

⁶⁸²http://www.zaman.com.tr/_demirel-gagavuzlar-dan-ogrenci-istedi_346725.html

Sevgi Erenerol da Gagavuzların ilk Cumhurbaşkanı Stefan Topal Bey'in İstanbul'a gelerek Selçuk Erenerol ile görüşüğünü, cemaat sağlama konusunda Ankara'daki yetkililerle temasa geçtiğini ve konuya sıcak baktıklarını söylediğini kaydeder. Selçuk Erenerol'un da Dışişleri Bakanlığına giderek bu konuda bir görüşme yaptığını ve Dışişleri Bakanlığında "*Konuyu değerlendirdikten sonra biz sizinle irtibata geçeceğiz.*" yanıtı aldıktan sonra İstanbul'a döndüğünü söyleyen Sevgi Erenerol, kendilerine herhangi bir geri dönüş yapılmadığını ifade eder.⁶⁸³ Günümüzde başta Gagavuzlar, Çuvaşlar, Kreşin Tatarları, Yakutlar ve Sorlar olmak üzere 10 milyon kadar Hristiyan Türk bulunmaktadır. Bağlı oldukları kiliseler tarafından yönlendirilen Türk Hristiyanların, oluşturulacak bir Türk birliği çatısı altında toplanmaları her zamankinden çok önem arz etmektedir. Onların; Fener Rum Ortodoks veya Rus Ortodoks Patrikhanelerinin insafına terk edilmemeleri çok önemlidir. Maruz kalınan yoğun baskılara rağmen Türklüklerini koruyarak günümüze gelmiş bulunan bu soydaşlarımızın, kendilerini koruyabilmeleri ve karşılaştıkları zorluklarla mücadele edebilmeleri bir birlik çatısı altında toplanması ve bu birliğin Türk Ortodoks Kilisesi koordinatörlüğünde gerçekleştirilmesi önemle üzerinde durulması gereken konulardan biridir.⁶⁸⁴ Hristiyan Türklerin arasında bir birlik oluşturulması ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin de buna öncülük etmesi maksadıyla, 2000 yılında sekizincisi düzenlenen Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı'nda önemli adımlar atılmış, Türk ailesinin bir parçası olan gayrimüslim Türk boylarının kendi inançları çerçevesinde teşkilatlanmaları ve kültürlerini yaşatmaları için her türlü yardımın verilmesi, Gagavuz, Çuvaş ve diğer Ortodoks inanca sahip Türklerin, Türk Ortodoks Patrikhanesi etrafında toplanması hususu sonuç bildirgesinin maddeleri arasında zikredilmiştir.⁶⁸⁵

İşte bir taraftan ekümeniklik iddiasında olan Fener Rum Patrikhanesi'nin, diğer taraftan Türk toplulukları üzerinde yılların mirasını taşıyan Rus Ortodoks Kilisesi'nin, bir diğer taraftan da farklı farklı Hristiyan misyoner grupları 70 yıldan fazla süredir gösterdiği faaliyetler sonucunda ülkemizin içinde bulunduğu şartlar, Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin her sahada desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Millîlik özelliği nedeniyle tüm uluslararası kuruluşların göz ardı ettiği, ülke içerisinde Batı kültürü temsilcilerinin Protestan, Rum, Ermeni ve Süryani kiliseleri ile yakın işbirliğine girdiği günümüzde Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin yürüttüğü mücadeleye verilecek destek stratejik önem

⁶⁸³ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

⁶⁸⁴ Karakılınç, *a.g.t.*, s.117.; *Milliyet*, 27 Mart 2000.

⁶⁸⁵ Karakılınç, *a.g.t.*, s.117.; *Zaman*, 27 Mart 2000.

taşımaktadır.⁶⁸⁶ Hristiyan Türklerin hem kendi aralarında hem de diğer Türklerle iletişim kurmasında millî bir kimlik taşıyan Türk Ortodoks Patrikhane-si'nin öncülük etmesi çok önemlidir. Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin ön plana çıkartılması ülkemiz için de bir kazanç olacaktır. Ancak bu gerçek ya görül-müyor ya da gösterilmiyor olacak ki Türk Ortodoks Patrikhanesi bugün bu-lunması gereken konumdan hayli uzaktadır. Gereken maddi ve manevi des-teği görememektedir.⁶⁸⁷

Türk-Hristiyan birliğinin sağlanması konusunda Türk Devlet ve Topluluk-ları Kardeşlik ve İşbirliği Toplantılarında tanıştıkları gönül köprüsü kurdukları-nı, konunun çok hassas olduğu devletler nezdinde ele alınması gerektiğini düşündüklerini ancak bu konuda Türkiye tarafından herhangi bir girişimin ya-pılmadığını söylemektedir. Erenerol bu girişimlerin sonuçsuz kalmasının en büyük sebebinin Alparslan Türkeş'in vefat etmesi olduğunu beyan etmekte-dir.⁶⁸⁸

Selçuk Erenerol'un Vefatı ve Birkaç Gün Öncesinde Yaşanan Necip Hablemitoğlu Cinayeti

Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol 19 Aralık 2002 tarihinde geçirdiği kalp krizi sonucunda vefat eder. Paşa Ümit Erenerol, yeni Türk Ortodoks Pat-riği olarak *"Vatanımın ve milletimin bağımsızlığının savunulmasından asla ta-viz vermeyeceğim."*⁶⁸⁹ diyerek görevine başlar. Selçuk Erenerol'un kızı ve Patrikhane Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol babasının Necip Hablemitoğlu'na yapılan suikastin acısına dayanamadığı için kalp krizi geçirdiğini söyleyerek şunları kaydeder:

*"Babam, onun böyle kahpece sokak ortasında öldürülüşünü kabulle-nemedi ve 'Artık evlatlarımızı koruyamıyoruz yazıklar olsun bizlere.' dedi. Necip Bey, Cumhuriyet aydını olarak, hayatını bu yola koydu ve kendisini feda etti. Babam da kendi çapında 70 yıllık ömründe aynı mücadeleyi verdi. Her ikisi de hayatlarını Türklük için noktaladılar."*⁶⁹⁰

⁶⁸⁶ Karakılınç, *a.g.t.*, s.117.

⁶⁸⁷ Karakılınç, *a.g.t.*, s.117;

⁶⁸⁸ Ümit Doğan, Sevgi Erenerol ile söyleşi, 14 Eylül 2014.

⁶⁸⁹ Sevgi Erenerol, Ergenekon Davasında Yaptığı Savunma.

⁶⁹⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2002/12/21/s1904.html>

Türk patriğe son görev

Kalp krizi geçirerek yaşama veda eden Bağımsız Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol toprağa verildi...

M. AKİF ERDEM İstanbul

Kalp krizi sonucu ölen Bağımsız Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol'un cenazesi, Karadağ Merkez Pirota Kilisesi'nde düzenlenen törenin ardından Sırbistan Ortodoks Mezarlığı'na toprağa verildi.



Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol'un Cenaze Töreni, Milliyet, 23.12.2002

Peki, vefatı ile Selçuk Erenerol'u bu denli üzen Necip Hablemitoğlu kimdir, nasıl öldürülmüştür?

1954 Ankara doğumlu olan Necip Hablemitoğlu, 1977 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'ndan mezun olur. 1977-1978 yıllarında *"Dilde, Fikirde, İşde Birlik"* adlı aylık bir dergi yayımlar. Uzun yıllar çeşitli kuruluşlarda basın müşaviri olarak çalıştıktan sonra Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünde yüksek lisans ve doktora yapar. Türkiye dışındaki Türk topluluklarının yakın tarihi ile ilgili olarak çalışmalar yapan Hablemitoğlu, Orta Avrupa ve Balkanlarda Türk eserleri, Türk azınlıkları ve Türk şehitlikleri konularında alan çalışmaları yürüttü. Bu çalışmalar çeşitli gazetelerde yazı dizisi olarak yayınlandı. 1995-1996 yılları arasında BM'in UNDP projesinde görev alarak Moldova'da Gagavuz Türklerinin Latin alfabesine geçişi ile ilgili olarak danışmanlık hizmeti verdi.

Gülen ve CIA ilişkisi üzerine yazdığı makaleyle DGM'de Gülen hakkında ek iddianame hazırlanması yol açan ve tamamlayamadığı son kitabı *"Köste-bek"* ile Emniyet birimleri içindeki *"telekulak"* ve irticai yapılanmayı anlatan, ayrıca Alman Vakıfları ile ilgili yürüttüğü çalışmalarla tanınan Doç. Dr. Necip Hablemitoğlu 18 Aralık 2002 tarihinde evinin önünde silahlı saldırıya uğradı.

691

Hablemitoğlu, yakın çevresine suikast öncesi, tehdit mesajları aldığını belirtmiştir. Gönderilen tehdit mesajları arasında *"Seni tanıyoruz, nereye gidip geldiğini çok iyi biliyoruz. Yakında kurşunu ensende hissedeceksin."* şeklindeki ifadeler ile Hocaefendi başlıklı *"Sen ateist bile değilsin. Cezanı bula-*

caksın." yönündeki maillerle sık sık tehdit edildiğini açıklamıştır. Hablemitoğlu bu tehditlerin arkasında bilgisayarına dışarıdan girip, araştırma dosyalarında ki gizli bilgileri, özel araştırmalarını ve e-postalarını kopyalayan güçlerin olduğuna yönelik ciddi bir kuşku duymaktadır. Devlet içinden kendisini bu konuda uyaraabilecek önemli ilişkilere sahiptir. Yeni bir araştırma ve bu konuda yeni bir kitap yazma girişiminde olduğu bilinmektedir.

İlk incelemelerde cinayetin birçok açıdan profesyonelce çok kısıtlı iz ve delil bırakılmadan işlendiği kanaati hasıl olmuştur. Uzmanlara göre tetikçi çok yakın mesafeden ateş açarak Hablemitoğlu'nu öldürmüştür. Bu durum suikastı gerçekleştiren kişi veya kişilerin çok profesyonel ve soğukkanlı olduklarının ve şansa yer bırakmadan kesin öldürme refleksi ile hareket ettiklerinin bir işaretidir. Otopsi raporunda Hablemitoğlu'nun kafasında tek bir yara izi bulunmaktadır. Hablemitoğlu'nun sol gözünden tek kurşun isabet alması sonucu vefat ettiği anlaşılmıştır. Oysa olay yerinde iki kovan bulunmuş, çekirdek izlerine rastlanmamıştır. Bu durum da suikastçının çok seri ateş açabilme yetenek ve refleksine sahip olduğunun bir işareti olarak yorumlanmaktadır.

Suikast'in işlendiği saatlerde bölgede ilginç gelişmeler yaşanmaktadır. Tüm GSM operatörlerinde frekans bozukluğu nedeniyle cep telefonları ile görüşülemede, sık sık elektrik kesintileri meydana gelmektedir. Cinayet sonrası olay yerine gelen polis, cinayet mahalline yakın binalarda silah sesi duyan herkesi sorgulamıştır. Sorgu sırasında birçok kişinin, Beşiktaş-Denizlispor maçının bittiği saatlerde duydukları silah seslerini, ateşli taraftarların veya magandaların maç sonrasında havaya ateş ettiklerini düşüncesiyle önemsemedikleri anlaşılmıştır.⁶⁹²

Gülen Cemaati'nin yayın organlarından Aksiyon dergisi, "*Suikastın Sırrı Sol Göze Sıkılan Kurşunda*" başlıklı yazısında Hablemitoğlu'nun sol gözünden vurularak öldürülmesini oldukça tuhaf ve manidar olan şu sözlerle değerlendirmektedir:

"(...)Ancak, Türkiye'deki suikast olaylarını yakından izleyen bazı uzmanlar şu ilginç yaklaşımı dile getiriyorlar: Belki de suikastin sırrı, Hablemitoğlu'nun sol gözüne sıkılan kurşunda gizlidir. Çalışma ve konuşmalarıyla, bakmaması gereken bir yere bakmışsa, yönelmemesi gereken bir tarafa yönelmişse, bu kurşun bir mesajdır. O zaman suikastçilerin onu 'hain' olarak değerlendirmedikleri anlaşılıyor. Eğer hain olduğunu düşün-

⁶⁹² <http://www.yenisafak.com/yazarlar/bulentorakoglu/hablemitoglu-suikastinin-sirri-sol-gozunden-vurulmasi-mi-2006859>

*seler arkadan vururlardı. Ama önden, hem de gözüne vuruyorlar. Yaptığı ölümcül hata, yüzüne okunduktan sonra vurulmuştur.”*⁶⁹³

⁶⁹³ http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/suikastin-sirri-sol-goze-sikilan-kursunda_509357

ALTINCI BÖLÜM

FENER RUM PATRİKHANESİNİN EKÜMENİKLİK ÇABALARI, AB SÜRECİNDE YAŞANANLAR VE TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİNİN TAVRI

Ekümeniklik Meselesi Nedir?

“*Ekümenik*” kelimesi cihanşumuk, evrensel, dünya çapında anlamlarını taşımaktadır.⁶⁹⁴ Dünyadaki tüm Ortodoksların dinî önderliğini de ifade eden Ekümeniklik, ayrıca Hristiyanlığı yaymak için kiliseler arası birliği de ifade etmektedir.⁶⁹⁵

Günümüzde yeniden biçimlendiği bu hali ile “*ekümene*” kelimesi, Hristiyan dininin ve uygarlığının egemen olduğu coğrafi alan demektir. “*Ekümenik*” toplantılar, Dünya Kiliseler Birliği, Protestan Kiliseleri ile Ortodoks ve Anglikan Kiliselerini bir araya getiren, mezhepler arası toplantılar olarak yürütülmektedir. Ekümeniklik, bu ortak kilise hareketi içinde, Kilise sayesinde çok önemli rol oynayan ve siyaset aracılığıyla Hristiyan misyonerliğini özellikle gençler arasında yaygınlaştıran bir hareket durumundadır. Fener Patrikhanesi, bu hareketin Ortodoks ayağını oluşturmaktadır. Günümüzde birçok tartışmalara ve endişelere sebebiyet veren bu kelime Fener Rum Patrikhanesi için hem misyonerlik hem de kelimenin doğasından gelen evrensellik anlamı ile diğer Ortodoks kiliseleri üzerinde baskı oluşturabilecek bir tahakkümün kurulması anlamına gelmektedir. Her iki anlamı da göz önüne alındığında kendisini “*Ekümenik Patriklik*” ilân eden Fener Rum Patrikhanesi, bir dinin olmaktan çok bir ideolojinin siyasi strateji üretim merkezi durumundadır.⁶⁹⁶

“*Evrensel patrik*” ifadesi, kavramsal açıdan bütün Ortodoks Hristiyanların, Ermeni, Bulgar, Sırp, Rus, Türk, Yunan ve diğer ulusların tanıdığı itiraz

⁶⁹⁴ Erkan, *a.g.t.* , s. 70.

⁶⁹⁵ İduğ, *a.g.t.* , s. 49.

⁶⁹⁶ Topbaş, *a.g.t.* , s.80.

etmedikleri bir dinî liderin varlığını ifade etmektedir. Hristiyan âleminde kiliselerin resmen organizasyonu işlemi ilk defa B.Konstantin tarafından 325 yılında İznik Konsili'nde gerçekleştirilmiştir. Hristiyan tarihinde ilk ve en önemli Ekümenik Konsil İznik Konsili'dir. Bu Konsil'de Hristiyanlığın temel ve Canonic Kutsal Kitapları, hristiyanlığın İtikâdi Prensipleri ve Ekümenik Patrikhaneler tescil edilmiştir. Buna göre, Ekümenik Patrikhaneler; **“Roma, İskenderiye ve Antakya”** olarak belirlenmiştir. Hristiyan âleminde ekümenik sıfat ve yetkisi bunlar dışında başka hiçbir kiliseye verilmemiştir. Karara bu güne kadar Fener Rum Patrikhanesi de dahil olmak üzere hiç kimseden itiraz gelmemiştir. Üç kilise için ekümeniklik kararı alındığı zaman İstanbul sıradan bir piskoposluktur. İstanbul 330 yılına kadar Bizantion Piskoposluğu unvanını taşımakta ve Heraklea (Marmara Ereğlisi) Metropolitliğine bağlı bulunmaktadır. Bu tarihte İmparator I. Konstantin kentin adını ve kilisenin derecesini değiştirmiş ve Bizantion Piskoposluğu, **“Konstantinapolis Başpiskoposluğu”** olmuştur. Aynı yıl Doğu Roma'nın başkenti İstanbul kabul edilmiş ve İstanbul kiliseler içinde güçlü hale gelmiştir. 380 yılında Hristiyanlık bütün imparatorluk için resmi din olarak kabul edilmiştir. 381 yılındaki II. İstanbul Konsili'nde Roma ve İstanbul eşit statüye getirilerek İstanbul Piskoposları patrik unvanını kullanmaya başlamışlardır. 451 yılında bu durumun Kadıköy Konsili'nde onaylanmasının ardından Papa, Patriği aforoz etmiş ve Roma ile İstanbul arasında ilk dinsel anlaşmazlık başlamıştır.

Hristiyan aleminde bir Patrikhane'nin ekümenik olabilmesi için belirleyici kriter, o Patrikhane'nin **“bir havari tarafından kurulmuş olması”** yani apostolik kökendir. Hristiyanlık tarihinde ekümenik yetki ile donatılmış olan Patrikhaneler Hristiyanlığın en büyük konsili sayılan İznik Konsili'nde belirlendiği, İstanbul Başpiskoposluğu ise bunlar arasında bulunmadığı için apostolik bir kilise değildir.⁶⁹⁷

Tüm Hristiyan dünyası bu konsilin tespit ettiği ilkelere kayıtsız şartsız bağlıdır. Konsil'in kararlarının tartışılması dahi düşünülemez. Çünkü Hristiyan inancına göre, ekümenik konsillerde **“Kutsal Ruh”** hazır bulunur. Bu durumda yanlış karar almaları veya yanılmaları kesinlikle düşünülemez. Bu sebeple, 17 yüzyıldır hiçbir kilise ve mezhepte tartışılması dahi düşünülmeyen İznik Konsili'nin ekümenik kiliseler hakkındaki hükmünün, günümüzde Fener Rum Patrikhanesi tarafından çiğnenmeye çalışılması Hristiyanlığın kutsal kanunlarma aykırı ve siyasi bir tasarruftur.⁶⁹⁸

⁶⁹⁷ Erkan, a.g.t. , s.271.

⁶⁹⁸ Topbaş, a.g.t, s. 5.

Emruhan Yalçın da yapmış olduğu şu değerlendirmeden sonra, “*Ekümenik*” olan tek kilisenin Vatikan olduğunu ifade etmiştir:

Kişinin veya bir makamın ekümenik olması için bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartlar şunlardır:

1. Ekümenik olan bir makama o ülkedeki veya dünyadaki çeşitli etnik gruplara mensup din adamlarının da seçilip gelebilmesi mümkün olmalıdır.

2. Ekümenik olduğu iddia edilen bir makama gelecek kişiyi seçecek konsey, dinî meclis de çeşitli uluslardan tam yetkili din adamlarından oluşmalıdır.

3. Ekümenik bir dinî liderin cemaati de çeşitli uluslardan meydana gelmelidir.

4. Ekümenik olduğunu iddia eden kurum ya da kilise, bulunduğu ülkenin millî erkinin emrinde ve yasalarının denetiminde olmamalıdır.

5. Ekümenik olan kişinin göreve gelmesi ve görevden alınması bölgesel hükümet tarafından yapılmamalıdır.

6. Dinî açıdan ekümenik olan bir kişi ya da kurumun etki alanı siyasi sınırlara bağımlı olmamalıdır.

7. Ekümenik olduğu iddia edilen kilisenin, kendisine bağlı olan daha alt seviyedeki kiliseler, diğer kiliseler tarafından da kabul edilmelidir. Bu mantık içerisinde, tüm dünya dinî ve siyasi otoriteleri tarafından ekümenik olarak kabul edilen Vatikan Katolik Kilisesi ile Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ni kıyaslayalım.

a. Vatikan'daki papa değişik milletlere ve etnik gruplara mensup kişiler arasından seçilir. Fener'deki patrik, 17 asır boyunca hep Rum-Yunan asıllılar arasından seçilmiştir.

b. Vatikan'daki papayı seçen kardinaller de değişik millet ve etnik gruplara mensuptur. Patriği seçen metropolitler Rum ve Yunan kökenlidirler.

c. Vatikan'daki Papa'nın cemaati bütün dünyadaki değişik etnik gruplardan Katoliklerdir. Patriğin cemaati ise, Rum-Yunan kökenli Ortodokslardır.

ç. Papalığın kapsama alanı, ülkelerin sınırlarının değişmesi ya da ülkelerin kurulmasına bağlı değildir. Patriğin kapsama alanı ise, Bizans İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerindeki ülkelerin hudutları ile sınırlıdır.

d. Papanın seçilmesinde veya görevden alınmasında İtalyan makamları onay makamı değildir. Fener'deki patriğin seçilmesinde veya görevden alınmasında Türkiye'nin İstanbul Valisi onay makamıdır.

e. Papayı İtalyan makamları denetleyemezken patriği Türkiye Cumhuriyeti Devleti makamları denetler.

f. Papanın yetkileri, siyasi otoritelerce sınırlandırılmazken patriğin yetkileri tarihi süreci içerisinde siyasi otoritelerce bazen daraltılmış, bazen genişletilmiştir.

g. Roma Kilisesi kendini imparatorların üstünde bir güç olarak görmüştür. Fener Kilisesi Bizans, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde İmparatorların ve Devlet Başkanların altında, denetiminde olmuşlardır.

ğ. Papa, patrik üzerine Haçlı Seferleri düzenlemiş, ondan güçlü olduğunu göstermiştir. Papa haç taşır, Hristiyanlıkla ilgili olamayan aksesuar taşımaz; patrik Ortodoks haçı ile birlikte Bizans kartalı gibi millî-etnik semboller taşır.

h. Papa'nın ikamet ettiği Roma'da bağımsız başka Katolik kiliseleri bulunmaz. Patriğin ikamet ettiği İstanbul'da Ortodoks mezhebine mensup, değişik etnik gruplara ait bağımsız kiliseler mevcuttur.

ı. Papa İtalyan ordusunda askerlik yapmazken patrik Türk ordusunda askerlik yapar. İ. Papa, İtalya'daki yerel ve genel seçimlerde oy kullanmazken patrik, Türkiye'deki genel ve yerel seçimlerde oyunu kullanır. Papa'nın Vatikan bayrağı Papalığı temsil eden dinî bir bayraktır. Fener'deki patrik, korsan olarak çift başlı ulusal Bizans bayrağını kullanmaktadır.

i. Papanın İsviçreli askerlerden oluşan bir Muhafız Birliği vardır. Tarihî kıyafetler giyen bu Muhafız Birliği, Papalığın bağımsız ve ekümenik olduğunu gösteren en önemli göstergelerinden biridir. Patrik ise, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde o devletlerin askerleri, Türkiye Cumhuriyeti döneminde Türk polisi tarafından korunmaktadır.

j. Papa, Amerikan Forbes ekonomi dergisi tarafından 2010 yılının dünyada en güçlü 5. lideri seçildiği halde, Patrik ise dünyadaki 68 güçlü liderler Forbes listesine bile girememiştir.

k. Papa, Katolik Kilisesi'nin tek lideridir ve Katolik Hristiyanlar üzerinde tartışılmaz yere sahiptir. Fener patriği, bağımsız 15-20 bağımsız Ortodoks Kilisesinden birinin dinî lideridir, kendilerince "eşitler arasında birinci" şeklinde kabul edilir.

l. Katolik Kilisesi'ndeki papa bilgi ve kararları itibarıyla "yanılmaz" kabul edilir. Açıklamaları dikkatle takip edilir. Rum Ortodoks Patriği önemli konularda tek başına karar alamaz. "Sen Sinod"la (Kutsal Meclis) birlikte hareket etmek zorundadır. Papa iki kimliklidir. Hem Devlet Başkanı hem de Katolik dünyasının deyimiyle "Tanrı'nın vekili"dir. Patrik tek kimliklidir. Kilisenin başıdır.

Yalçın'ın değerlendirmesine göre; Vatikan'daki papa, Ekümenik unvanını kullanmaya gerek görmeyecek kadar evrenseldir. Patrik ise yereldir. Rumların dinî lideridir. Türkiye'ye ve bazı bağımsız Ortodoks Kiliselerine karşı "Ekümenik" olduğunu umutsuzca iddia etmektedir. Aslında Ekümenik Patriklik

de; nüfus, kapsama alanı, millet çeşitliliği açılarından üç bin Ortodoks'un patriğinden ziyade, 200 milyon Ortodoks'un patriği Moskova Patrikliğine yakışmaktadır.⁶⁹⁹

Türkiye Cumhuriyeti, Fener Rum Patrikhanesi'nin Ekümenik Sifatını Neden Kabul Etmemektedir? Kabul Ederse Neler Olur?

Elçin Macar'a göre Türk kamuoyunda Patrikhane'nin ekümenikliğinin kabul edilip edilmemesi konusunda iki farklı düşünce grubu bulunmaktadır:

Birinci grup, Patrikhane'nin ekümenik olduğunu ve bu konuyla uğraşmanın anlamsızlığını vurgulamaktadır. Bu düşünceyi paylaşılanlar da kendi içinde ikiye ayrılmakta olup bir yaklaşıma göre bu husus Türkiye'yi ilgilendirmemektedir ve Patrikhane ile ilişkisini etkilemeyecektir. Diğer yaklaşım sahipleri ise, bu sıfatı nedeniyle Patrikhane'den dış politikada bir koz olarak yararlanılabileceğini ifade etmektedir.

İkinci yaklaşımda yer alanlar ise, Patrikhane'nin ekümenik olmadığını, olmasının Türkiye için bir tehlike oluşturacağını, Patrikhane'nin bunun peşinde olduğunu, Osmanlı zamanında kazanılmış olan bu unvanın Osmanlının dağılmasından sonra kurulan ve ulusal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti içinde taşınamayacağını ileri sürmektedirler.⁷⁰⁰

Patrikhanenin Türkiye Cumhuriyeti'ne kabul ettirmek istediği ekümenik sıfatı; sadece eşitler arası birinci olarak onursal üstünlüğü değil, Ortodoks cemaatinin merkezi olma, Ortodokslarla ilgili tüm meselelere karar verme, din adamı atama, görevden alma, kendine yapılan başvuruları karara bağlama, yargı yetkisi, uluslararası meselelerde görüşmeleri başlatma gibi⁷⁰¹ yetkileri de kapsamaktadır. Bu yetkilerin siyasal ve yönetim ile ilgili olduğu açıktır. Lozan Antlaşması'na göre Patrikhane'nin bütün yetkilerinin kaldırılması sebebiyle ekümeniklik konusu Türk hükümeti tarafından kabul görmemiştir.

Şu anki Patrik Bartholomeos'un göreve gelişi ile Patrikhane ABD, Avrupa Birliği ve Yunanistan'ın desteği ile ekümeniklik söylemlerini uluslararası kamuoyuna kabul ettirme faaliyetlerine hız vermiş ve baş döndürücü bir siyaset ve diplomasi fırtınası yaşanmaya başlanmıştır.⁷⁰² Bu süreçte sessiz kalmayı tercih eden Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı Patrikhane'nin ekümenikliğini tanı-

⁶⁹⁹ Emruhan Yalçın, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gerçekler" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 50, Güz 2012, s. 503-506.

⁷⁰⁰ Erkan, *a.g.t.*, s. 73-74; Macar, *a.g.e.*, s.270-273.

⁷⁰¹ Sibel Özel, *Fener Rum Patrikhanesinin Ekümeniklik İddiası ve Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi*, İstanbul 2011, s.103-104.

⁷⁰² Topbaş, *a.g.t.s.IV*.

ması gerektiği savı ileri sürülmekte, medya aracılığı ile bunun bir Hristiyanlık meselesi olduğu, bütün dünyanın zaten patriği ekümenik olarak tanıdığı, Türkiye'nin buna karşı çıkmasının yanlış olduğu ortaya atılmaktadır.⁷⁰³ Aslında, iddia edildiği gibi bütün dünya Fener Rum patriğini ekümenik olarak kabul etmemektedir. En kalabalık Ortodoks nüfusunu temsil eden Moskova Patrikhanesi her zaman İstanbul'un ekümenikliğine itiraz etmiştir.⁷⁰⁴ Tarihsel süreç boyunca İstanbul Patrikleri, Moskova Kilisesi üzerinde bir yetki kurmayı hayal bile edememişlerdir. Bu durum günümüzde de değişmemiştir. Moskova Patriği II. Aleksî, Fener Rum Patriği Bartholomeos'a yazdığı 18 Mart 2002 tarihli mektupta şöyle demiştir:

*“Uluslararası ruhani güç iddiası, Ortodoks yasaları ve Kilise büyüklüğünün öğretilerine aykırı olmasının ötesinde, Ortodoks bütünlüğüne doğrudan saldırı mahiyetindedir. Kutsal İstanbul Kilisesi'nin güttüğü tek-taraflı yayılma politikası, kardeşçe sevgi ve barış ruhuna ters olup özellikle şaşkıncı ve rahatsız edicidir.”*⁷⁰⁵

Bununla beraber, madem “ekümenik” sıfatı iddia edildiği gibi sadece dinî bir anlam taşıyacak ve hukuki bir sonuç doğurmayacaktır, öyleyse neden Türkiye Cumhuriyeti'nden bu sıfatı tanıması istenmektedir? Madem bu mesele Hristiyanlık âleminin meselesidir, bu durumda Patrikhane'nin “ekümenik” yetkisini kullanabilmesi için Türkiye Cumhuriyeti'nin bu sıfatı hukuken tanımasına ne gerek vardır?

Görüldüğü gibi ekümenikliği kendi dindashları tarafından bile kabul görmemiş ve tarihsel süreçte hiçbir zaman ekümenik sıfatını taşımamış olan Fener Rum Patrikhanesi; tamamen siyasi sebeplerle, ABD ve AB'yi de arkasına alarak böylesi mesnetsiz bir iddia ortaya atmıştır. Daha açık bir ifade ile Patrikhane'nin ekümenikliği dinî olarak bile kabul görmezken, Türkiye Cumhuriyeti'nden bu sıfatı hukuken kabul etmesi istenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenikliğini tanırsa, ekümenik patriğin de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma zorunluluğu ortadan kalkacak, onu seçme hakkı da sadece Türk vatandaşlarına ait olmayacaktır. Zira evrensel patrik tek bir ülkenin vatandaşı olamaz. Türk vatandaşı olmayan patriğin yanında çalışacak din adamlarının da yabancı olması gerekecek ve bu yabancı din adamlarının Türkiye'de çalışması ve ikametinde de

⁷⁰³ Özel, *a.g.e.* . s.219-220.

⁷⁰⁴ Özel, *a.g.e.* . s.219-220.

⁷⁰⁵ Ersöz, *a.g.t.* , s. 105.

herhangi bir sınırlama olmayacaktır.⁷⁰⁶ Patrikhane'nin ekümenikliğinin Türkiye'nin AB üyeliğini kolaylaştıracağı iddiaları da ortaya atılmıştır. Ekümeniklik meselesinin her yıl düzenli olarak yayınlanan AB İlerleme Raporlarında da yer aldığı görülmektedir. Kanaatimize göre AB üyeliği uğruna bile olsa Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenikliğinin kabul edilmesi doğru değildir. Bununla beraber bu sıfatın kabul edilmesinin Türkiye'nin AB üyeliğini kolaylaştıracağı iddiaları da ikna edici olmaktan uzaktır. Çünkü Patrikhane'nin ekümenikliği kabul edilirse bu kurum uluslararası alanda tüzel kimliğe sahip olacağından artık Türkiye'nin AB'ye üye olup olmaması bu kurumu hiç ilgilendirmeyecektir. Hatta Patrikhane AB ile muhatap bir kurum haline gelecektir. Türk vatandaşı olmayan veya göstermelik olarak Türk vatandaşlığına alınan Patrik ve din adamlarından, çoğunluğu Müslüman olan bir ülkenin siyasi meselelerine taraf olmasını beklemek saflıktan öte aymazlık olacaktır. Laik Türkiye Cumhuriyeti, geçmişten gelen bu tarihî ve dinî kurumu uluslararası yapma ve ona tüzel kişilik verme konusunda hiçbir yükümlülük altında değildir. Bütün mesele bu hukuki gerçeğin siyasilerce anlaşılması ve konusunda iç ve dış kamuoyunun aydınlatılmasıdır.⁷⁰⁷

Bu noktada harekete geçen Türk Ortodoks Patrikhanesi, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenik olmadığını ve bunun kabul edilmesinin Türkiye'ye ne gibi zararlar vereceğini her fırsatta dile getirmiştir. Sevgi Erenerol dedesi Papa Eftim'in Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılmak üzere Kayseri'de topladığı Türk Ortodoks Kilisa Kongresi'ni de örnek vererek ekümeniklik meselesi ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Özellikle vurguluyorum, Balkan Harbi öncesinde, Balkanlar da İstanbul'a bağlı idi. Fakat bu savaş sonrasında, tek tek kendi bağımsızlıklarını ilân ettiler, kendi Patrikhanelerini kurdular ve İstanbul'dan koptular. Şayet Fener'deki Patriğin öne sürdüğü gibi Fener Patrikhanesi “ekümenik” olsaydı, o günlerde ne Sırp ayrılıp kendi Patrikhanesini kurardı ne Bulgar ne Romen. Yani Balkanlar, daha Osmanlı yıkılmadan önce, Fener'in ekümenik iddiasını kabul etmediler ve peş peşe ayrıldılar. İşte Kayseri'deki kongre, İstanbul'daki Fener Patrikhanesi'nin feshine karar verirken kendinde bu gücü görüyordu. Nasıl? Katılan 72 metropolit, kendi yönetim kurullarından ve kendi cemaatlerinden güç alıyordu. Çünkü kilisesini kuran da, yıkan da cemaattir! O gün alınan kararlar hem hukuki yönden, yani devletin yönetimi açısından hem de dinsel yönden kurallara uygundu. O bilinç içinde uygulandı, o hakka haizdi. Fakat ne yazık ki, Hristiyan-

⁷⁰⁶ Özel, a.g.e. , s.222.

⁷⁰⁷ Özel, a.g.t. , 222-223.

*İlğın dinsel hukuku iyi bilinmediğı için, bu anlaşılmadı. Cumhuriyet döneminde de bunun üzerine gidilmedi, nedir, ne değildir araştırılmadı. O gün, Kayseri'deki kongrede alınan o kararla, Fener' deki olay bitmişti aslında...*⁷⁰⁸

Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol da, 1994 yılında katıldığı bir sempozyumda Patrikhane'nin ekümen olduğu takdirde hangi taleplerde bulunacağını şöyle anlatmıştır:

*"Bartholomeos, ekümenik patrik ünvanına sahip olduğu takdirde, ilk icraat olarak ruhban okulunu açacaktır. Ruhbanlar için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma mecburiyeti kalkacak, dolayısıyla dışarıdan öğrenci ithal edecekler. En korkulan nokta ise bunun Vatikan usulü olmasıdır. Bu noktaya gelindiği an 'İstanbul bizimdir.' deyip mal varlıklarını talep edecekler. Zaten İstanbul için Konstantinopol lafını kullanmaları da bugünlere hazırlık yaptıklarını gösteriyor. Atina'da İstanbul'daki Rum mal varlığı ile ilgili çalışmalar vardır. Münasip zamanda Lahey Adalet Divanına gideceklerdir."*⁷⁰⁹

Prof. Dr. Mehmet Çelik'in, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddiası çerçevesinde yapmış olduğu ve yaşanan gelişmeler ışığında olayı özetlediği değerlendirmenin aşamaları şunlardır:

Birinci Aşama; Ekümeniklik statüsü ile Patrikhane'yi ve bağlı ruhanileri Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarının vesayetinden kurtarmak ve Heybeliada Ruhban Okulunu açmak.

İkinci Aşama; Patrikhane'nin gerek mülk edinerek (hibe yoluyla) gerekse onarılarak sur içi İstanbul'un Eski Konstantinople olarak yeniden ihyası.

Üçüncü Aşama; Hristiyan ülkelerin İstanbul'da dinî ataşelikler açmaları ve Patrikhane'nin de dış temsilcilikler açması.

Dördüncü Aşama; Surlar içindeki tarihî Konstantinople'nin "Açık Şehir" hâline getirilerek Türkiye'nin hükümrancılık hakkının tartışmaya açılması.

Beşinci Aşama; Vatikan'ın (Bizans'ın) resmen kuruluşu.⁷¹⁰

Aytunç Altındal ise konu ile ilgili yazdığı "Casus Yuvası Patrikhane" başlığıyla Yeniçağ gazetesinde yayınlanan makalesinde şöyle demektedir:

"ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi var. Bu projede Patrikhane koçbaşı statüsünde. Bu nedenle Patrikhane'ye önce Vatikan tarafından bazı kut-

⁷⁰⁸ Topbaş, a.g.t. , s. 95.

⁷⁰⁹ <http://www.yenimesaj.com.tr/?artikel,5005464/>

⁷¹⁰ İduğ, a.g.t. , s. 72.

sal emanetler verildi. Çünkü bu Patrikhane'nin elinde hiçbir kutsal emanet kalmamıştı. Dördüncü hacı seferi sırasında hepsi alıp götürülmüştü. Dolayısıyla birkaç tane kutsal emanet verilerek kiliseye yeniden bir merkez temin edilmeye çalışılıyor. Kim temin etmeye çalışıyor. Tabii ki ABD ve İsrail. Buradan baktığımız zaman, geçen şubat ayında, aslında beşi Yunan vatandaşı olan ama değişik ülke pasaportu taşıyan altı yabancı Sen Sinod'a metropolit olarak atandı. Ben o sırada Abdullah Gül'e konunun çok tehlikeli olduğunu defalarca anlattım. Gül, bana 'Evet kilise haddinden büyük işlere kalkışıyor. Takip ediyoruz ve de edeceğiz.' dedi. Bugüne kadar herhangi bir sonuç çıkmadığına göre herhâlde halen takip etmekte. Şimdi bu altı yeni üye, Kıbrıs veya başka bir ülke konusunda Patriğe ekümeniklik yetkilerini kullanma hakkı veriyor. Bu da bizim anlattıklarımızı zaten doğruluyor. Çünkü eğer Türkiye Cumhuriyeti, bu adamın ekümenikliğini kabul ederse, iç hukuk adı altında, aynı yetkileri bu defa Türkiye için kullanacak. Ve Türkiye'deki mevcut siyasal yapı dışına çıkarak Hristiyan şeriat yasalarını kendi hakkıymış gibi kullanmaya başlayacak. Kıbrıs meselesinin önemi buradadır. Yani Kıbrıs veya başka bir kilise, bu hiç fark etmez. Bu gelişme onun ekümenikliğinin Türkiye'de kabul ettirilmesidir. Türkiye Cumhuriyeti, bunu şu veya bu şekilde kabul etmesi halinde; adam diyecek haklı olarak 'Ben ekümenik miyim? Ekümenikim. Öyleyse bana ekümene gösterin. Bana bir yer gösterin. Benim ekümenikliğim nereden geçer?' İşte devlet içinde devlet, Vatikan gibi oluşum bu demektir. Onun için Kıbrıs veya başka bir kilise meselesi hiç fark etmez. Bunların bir tanesini, şu veya bu şekilde Türkiye ile ilgili gözükme bile, ilk etapta aldığı kararlar Türkiye'yi bağlar mahiyette olacaktır.⁷¹¹

Emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ da ekümenikliğin kabul edilmesinin çok zararlı sonuçlar doğuracağını şöyle anlatmaktadır:

"Burada ekümenikliğin doğal sonucu olarak patriğin, sadece Fener Patrikhanesi Saint Sinod'undaki metropolitlerce değil, dünyadaki Ortodoks kiliselerini temsil eden tüm metropolitler tarafından seçilmesi gerekeceğini de vurgulayalım... Bu yola gidilmesi, Türk devleti içinde uluslararası temsil statüsü olan bağımsız bir dinsel otorite, bir türlü 'dinsel devlet' yaratmak gibi bir sonuç doğurur... Patrikhane'nin gerçek güç tabanı İstanbul'daki 1500 kişilik Rum cemaati değil, Amerika'daki üç milyonluk Yunan diasporasıdır... Bu söylediklerimiz... Patrikhane'nin "ekümenik" statü kazanmasının, Türkiye'nin dış ilişkilerinde çok ciddi rahatsızlıklar

⁷¹¹ Yalçın, a.g.m., s. 506-507.

yaratmanın da ötesinde, Türkiye'de rejimin dinamitlenmesi sonucunu doğuracağını ortaya koymaktadır.”⁷¹²

Patrik Bartholomeos'un Fener Rum Patrikhanesi'nin Ekümenikliğinin Kabul Edilmesi Konusundaki Faaliyetleri

Patrik Bartholomeos Patrikliğe seçildiği 1990 yılından itibaren, ekümeniklik iddiasının tüm dünyada kabul görmesi ve bu konuda uluslararası bir kamuoyu yaratma düşüncesi ile benzeri görülmemiş bir gezi ve siyaset programı takip etmektedir. Lozan Antlaşması'na, Anayasamıza, 335 sayı ve 26.3.1987 tarihli yasaya göre ve 2908 Sayılı Dernekler Kanunu ve Türk Medeni Kanunu'na göre kurulan vakıfların faaliyetlerini düzenleyen 25.7.1970 tarih ve 7-1066 sayılı tüzüğe göre, Bakanlar Kurulu'nun izni olmadan uluslararası faaliyet göstermemesi gereken patrik, seçildikten sonra sadece üç buçuk yıl içinde, Moskova'dan Etiyopya'ya, İngiltere'den Japonya'ya kadar 23 ülkeyi ziyaret ederek saydığımız tüm bu kanunları çiğnemiştir.

Patrik, bu yoğun “trafikle” ilgili gerekçesini şöyle ifade etmektedir; *“Ben modern bir insanım. Eski çağlardaki gibi manastıra kapanıp bütün gün dua mı edeyim? Barış için, dinî mesajlar vermek için temaslar yapıyorum.*

Seyahatlerinde çoğunlukla Yunanistan'ın tahsis ettiği Olympic Hava Yolları'na ait uçakları kullanan Patrik'in neredeyse Türkiye Dışişleri Bakanı'ndan çok yurt dışı teması bulunmaktadır.⁷¹³

Bartholomeos, açık açık *“Patrikhane ekümeniktir ve Patrikhane'nin sorumluluğu sadece İstanbul ve Türkiye ile sınırlı değildir.”* görüşünü savunmaktadır. Onun düşüncesine göre kendisi İstanbul Ortodoksları'nın başkanı ve dinî lideri olmanın yanı sıra Türkiye sınırlarının dışına ulaşan yetki ve sorumlulukları bütün dünya Ortodokslarını kapsamaktadır. Tercüman gazetesinin haberinde Patrik sözlerine şöyle devam etmiştir: *“Biz diyoruz ve ısrar ediyoruz ki, Patrikhane'nin sorumluluğu sadece bu şehir ve ülke ile sınırlı değildir. Patrikhane bazı anlaşmalardan doğan yapıya sahip değildir, bu anlaşmalarla sınırlı değildir. Patrikhane, kilise düzeni içinde yüksek ve önemli bir kurumdur. Patrikhane'nin sorumluluğu bu ülke ve şehir ile sınırlı değildir. Patrikhane, bütün dünya Ortodoksları için bir kurumdur.”*⁷¹⁴

İran, Libya gibi Müslüman ülkeler dahil, dünya hükümetlerinin kendileriyle ekümenik olarak yazıştığını belirten ve *“Kimsenin sorunu yok. neden Türkiye'nin var?”* diyen Bartholomeos sözlerine şöyle devam etmektedir:

⁷¹² Tarhan, a.g.t. , s. 67.

⁷¹³ Topbaş, a.g.t. , 119-120.

⁷¹⁴ Erkan, a.g.t. , s. 74.

*"Kilise idaresi kolay değil. Kuzey ve Güney Amerika, İngiltere, Almanya, Batı Avrupa, Yeni Zelanda, Kore ve Hong Kong kiliseleri bize bağlı. Ama ekümenik değiliz! Bizim için ekümenik problemi yoktur. Altıncı asırdan beri bu unvanı taşıyoruz. Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde de bu unvanı taşıdık ve taşımaya devam edeceğiz. Ekümenik unvanı son yıllarda sıkıntı oldu. Sanki ben icat ettim gibi yazıyorlar. Ekümenik sözünün siyasi bir içeriği yok. Benim ısrar ettiğim tek şey bu unvanın bize ait olduğu. Bunda ısrarcıyım ve feragat edemem. Gelecek nesillere mecburiyetimiz var. Bu unvanı bırakamam."*⁷¹⁵

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde Patrik Bartholomeos'un başta Ekümeniklik ve bunun bir basamağı olarak gördüğü Heybeliada Ruhban Okulunun açılması olmak üzere yaptığı siyasi faaliyetlerini ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin bu faaliyetler karşısında nasıl bir tavır sergilediğini inceleyeceğiz.

Bartholomeos'un 1992-1993 Yıllarındaki Siyasi Faaliyetleri

Bartholomeos göreve başladıktan sonra, 13-15 Mart 1992'de Fener Patrikhanesi'nde patrikler arası toplantı düzenler. Toplantıya 12 Ortodoks Kilisesi katılır. Moskova Patrikliğinden ayrılıp bağımsız olan patriklikler toplantıya çağrılmazlar. Bartholomeos, 31 Mayıs 1992'de Edinburg Dükü Prens Philip'i "çevrenin korunması" için düzenlenen etkinlikte Heybeliada Ruhban Okulunda ağırlar. Yurt içinde ise Millî Eğitim Bakanı Köksal Toptan'dan Heybeliada Ruhban Okulunun, Patrikhane'nin isteği doğrultusunda açılmasını ister. Ardından Avrupa Topluluğu Komisyonu Dönem Başkanı Jacques Delors, Cumhurbaşkanı'na bir mesaj göndererek okulun açılmasını ister. Dünya Kiliseler Birliği ve Fransız Katolik Konseyi de Türkiye Başbakanı nezdinde aynı yönde girişimlerde bulunur.⁷¹⁶

1993 yılında; İskenderiye, Antakya, Rusya Patrikleri, Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan Başpiskoposlarını ziyaret eder. İsveç Luther Kilisesi'ni, İsveç'teki bütün İskandinav ülkelerinden sorumlu Ortodoks Kilisesi'ni Alman Evangelik Kilisesi'ni ziyaret eder. Brüksel'de AB Komisyonu Başkanı Jacques Delors'ın onuruna verdiği yemeğe katılır. Buckingham sarayında İngiliz Kraliyet ailesinin misafiri olur.

1993 yılı Ağustos'unun başında yedi patriği İstanbul'da toplar. Bu toplantıya Bartholomeos'un ekümeniklik için örgütlendiğini fark eden Kudüs Patriği

⁷¹⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/11/19/aydintasbas.html>

⁷¹⁶ Ersöz, a.g.t. , s. 68; Yıldırım, *Dünden...* , s. 145.

Diadoros katılmaz ve toplantıyı protesto eder. Üç gün süren toplantıya Yakovas da katılır. Toplantıya Türk gazeteciler alınmaz. Üç günlük süre zarfında patriklerin ne konuştukları neyi tartıştıkları açıklanmaz. Bu toplantıda, Kudüs Patrikhanesi ile Fener arasındaki muhalefetin tartışıldığı söylenmiş, fakat Balkanlarda Ortodoks mihveri kurulması yolundaki stratejilerin görüşüldüğü, Bartholomeos'un Sırbistan ziyareti sırasında ortaya çıkmıştır.

1993 yılında Başbakan Tansu Çiller, din adamlarından Olimpiyatların İstanbul'da yapılmasını için birer destek mektubu istemiştir. Diyanet İşleri Başkanı, Yahudi Cemaati Hahambaşısı, Ermeni Patriği ve Fener Rum Patriği olimpiyatların Türkiye'de yapılmasını desteklediklerini ifade eden birer mektup vermişlerdir. Çiller bu mektupları Savanora yatında düzenlenen kokteylde Dünya Olimpiyat Komitesi Başkanı'na vermiştir. Bartholomeos verdiği mektup için: *"Ben o mektubu Ekümenik Patrik imzası ile vermiştim. O zaman kimse bana bir şey dememişti."* demiştir. Çiller'in o dönem dış politika danışmanı olan Yalım Eralp, imzayı fark ettiklerini fakat patriğin başka türlü yazamayacağını söylemiştir. Bartholomeos 1993 yılında merkezi Yunanistan'da olan üç ayda bir yayımlanan uluslararası *"Ortodoksia"* adlı bir dergi çıkarmaya başlar. Dergide abonelik ve diğer ödemeler için derginin hesap numarası Yunanistan Ulusal Bankasında gösterilmiştir. Künyesinde, yayın kurulu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Sen Sinod üyelerinden oluşuyor gözükmektedir.⁷¹⁷

Temmuz 1993'te ziyaret ettiği Moskova'da büyük ilgi gören Bartholomeos, Türkiye'ye karşı kurulduğu söylenen *"Ortodoks Cephesi"* oluşumunda kesinlikle yer almayacaklarını söylemiştir. Herhangi bir siyasi oluşumun içinde yer almayacaklarının altını çizen Patrik, Moskova ile aynı dini paylaştıklarını ve ortak sorunlarının da olduğunu ancak işbirliklerinin ne başka bir dine ne de başka bir ideolojiye karşı olmadığını ifade etmiştir.⁷¹⁸

Bartholomeos'un 6 Ağustos 1993 tarihinde Sırbistan'a yaptığı ziyaret sırasında, TBMM İnsan Hakları Komisyon üyesi, DYP İzmir Milletvekili Mehmet Özkan, Bartholomeos'tan Bosna'daki vahşetin durdurulması için Sırp papazları uyarması isteğinde bulunmuş; bu isteğine Patrik, vahşet sözcüğüne katılmadığını ve Yugoslavya'da bir savaş olduğunu, her iki tarafın da suçlu bulunduğunu ileri sürerek cevap vermiştir.

Birleşmiş Milletler kararıyla uluslararası ambargo uygulanan Sırbistan'a giden Bartholomeos'un uçağının Belgrat havalimanı'na inmesi için BM'den özel izin alınmıştır. Atina Haber Ajansının bildirdiğine göre Patrik, Sırp halkı tarafından zaferin ve ümidin ön habercisi olarak karşılanmıştır. Patrik Belg-

⁷¹⁷ Ersöz, a.g.t., s. 69.

⁷¹⁸ Milliyet, 19 Temmuz 1993.

rat'ta yaptığı ilk konuşmasında: "Sırp halkı, Ortodoks inancına dayanarak, Elenizm gibi tarihindeki zor dönemleri atlama gücüne sahiptir. Nihai hedefine ulaşmasında, kilise sizinle birlikte dir." demiştir.

Bartholomeos'un bu konuşmasından sonra, Marmara Üniversitesi Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Haluk Kabalıoğlu ile Prof. Dr. İnci Ergün yaptıkları açıklamada şöyle demişlerdir:

"Sırbistan'ın BM kararıyla boykot edildiği, bu ülke ile temasların yapılmadığı bir dönemde Fener Rum Ortodoks Patriği'nin Sırbistan ziyareti, Patrikhane'nin dikkatle takip edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Sırbistan'a gezi programının, (patrik kardeş) tarafından yapılacağı gerekçesi ile programını bilmeyen patriğin, Sırbistan Devlet Başkanı ve idarecileri ile görüşmesi de anlamlıdır. Türkiye'de patrik, muhatabı, Eyüp Kaymakamı olması gereken bir din görevlisidir. Antlaşmalara aykırı ve millî menfaatlerimizi zedeleyici davranışlara girmekten titizlikle kaçınması gerekir. 'Saraybosna'da vahşet olmadığı' iddiası da bu din adamı için fevkalade talih-siz bir açıklama olmuştur... Kaldı ki, vatandaşı oldukları ülkemizde Saraybosna olaylarına karşı duyulan infial ve Türk kamuoyunun duyduğu hassasiyet dikkate alınır sa bu ifadelerin Türk kamu vicdanını sızlatacağı açıktır. Yunanistan'ın tahsis ettiği özel uçakla seyahat eden sayın(!) patriğin, Balkanlarda 'Ortodoks Mihveri' kurulması yolunda komşu ülkenin aleti olarak kullanılmakta olduğu izlenimini vermesi, Patrikhane'nin statüsünün yeniden gündeme gelmesine yol açacaktır." ⁷¹⁹

Bartholomeos daha sonra Sırbistan'ın özerk bölgesi Voyvodina'da, Ortodoks Sırpların, Katolik kilisesinin genel taarruzu ile karşı karşıya olduğunu söylemekten çekinmemiştir. Eleftherotipia gazetesinin haberine göre, Patrik konuşmasının bir bölümünde şöyle demiştir: "Ortodoks Sırp milleti, Allah tarafından Ortodoks Doğu Kilisesi'nin batı sınırlarını korumakla görevlendirilmiştir. Sırp milleti bu kutsal görevini birçok gencini kurban vererek yerine getirmiştir." Sırp gazeteleri, "Patriğin, Sırbistan'ı bu kritik dönemde ziyaret etmesini büyük ve manevi destek" olarak yorumlarken, "Balkanlarda gelişen Türk-İslam yayına ve Katolik Kilisesi'nin Balkanlar ile Doğu Avrupa'ya girme çabalarına karşı Ortodoks cephenin teşekkülündeki katkılarının da çok büyük olduğunu" yazmışlardır.

Miloseviç'in, Bartholomeos onuruna verdiği yemekte, Patriğin yaptığı konuşmanın bir paragrafı şu şekildedir:

⁷¹⁹ Ersöz, a.g.t, s. 70-71; Şahin, a.g.e. , s.155-156

“Allah için mücadele edenler biliyorlar ki, hak ve adalet uğrunda inanç, eşit olmayan güçler karşısında mücadeleden korkup geri yapmamak için, kalkan görevi yapmamaktadır ve inanmaktadırlar ki, Allah onlara nihai galibiyeti bağışlayacaktır.”

Bartholomeos, yine Sırbistan Devlet Başkanı'na, *“Ben buraya nezaket ziyaretine değil, zaferinizi kutlamaya geldim.”* demiştir.

Diğer taraftan El-Müslimün gazetesi, Patrikhane'de yapılan toplantı hakkında, 29-31 Temmuz 1993'te İstanbul'da toplanan Ortodoks zirvesinde PKK teşkilatını destekleme kararı alındığını yazmıştır. Bu haber Patrikhane tarafından tekdiz edilmemiştir.⁷²⁰

Bartholomeos'un 1994 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

Bartholomeos'un patrik seçilmesi ile birlikte, ekümeniklik meselesi doğrultusunda ABD ve AB'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin iç işlerine karıştığı açıkça görülmektedir.

7-9 Şubat 1994 tarihinde, İstanbul'da, merkezi New York'ta bulunan Appeal of Conscience (Vicdana Çağrısı) Vakfı ve Fener Patrikhanesi tarafından *“Barış ve Hoşgörü”* konferansı düzenlenir. Bosna Hersek'teki savaşın en şiddetli günlerinde, dünya barışına katkı amacıyla düzenlenen bu toplantı dünya kamuoyunda büyük yankılar uyandırır. Toplantının sonuç bildirisini, Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz ve Bartholomeos imzalar. Bildiride Bartholomeos'un imzalayacağı Türkçe metinde unvan olarak *“Patrik Bartholomeos”* yazarken, İngilizce metinde ise *“His All Hollines Ecumenical Patriarch Bartholomeov”* ibaresi vardır. Bu yüzden Diyanet İşleri Başkanı metne önce imza atmaz, fakat daha sonra Ankara'dan gelen bir talimatla metni imzalar.

Aytunç ALTINDAL, bu konferans hakkında şöyle demektedir:

“9 Şubat 1994'te Swiss Otel'de yaptıkları 'hoşgörü' toplantısı sonunda yayınlanan deklarasyonda 'Metonia' yapıyoruz denilmektedir. İngilizce metinde bu Grekçe kelime aynen kullanılmıştır. Kelimenin karşılığı 'değişiklik' demektir. Bunun bir başka şekildeki ifadesi de, 'Biz Ortodoks âleminde artık pasif değil, aktif mücadele yapacağız.'dır. Ne yazık ki bu deklarasyonun altına, Diyanet İşleri Başkanımız da imzasını atmıştır.”

Toplantıdan iki hafta sonra 24 Şubat 1994'te ABD Başkanı Bill Clinton, Başbakan Tansu Çiller'e, Patrikhane'nin uluslararası statüye kavuşması için

⁷²⁰ Ersöz, a.g.t. , s. 70-71; Aynı Eser, s.156-157.

Türkiye'nin yardımcı olmasını istediği ve Fener Patrikhanesi'ne Yunan Kilisesi dediği mektubunda şöyle demiştir:

*"Coğrafi itibarıyla, Türkiye uluslararası komşuluk açısından zor bir bölgededir ve ABD, Türkiye ilişkilerini ikili olarak ve NATO aracılığı ile sürdürecektir... Bu bölgedeki gerilimi en aza indirmek için Yunanistan dâhil, Türkiye'nin bütün komşularıyla birlikte çalışması Türkiye'nin yararına olacaktır. Yunanistan'la olan ilişkilerinizdeki en son gerilimi azaltmak üzere hükümetiniz tarafından bazı sembolik adımlar atılabilir. Bu konuda şu anda bazı gelişmeler kaydedilmesinin denenmesi kanaatindeyim. Bu sembolik adımlardan bir tanesi, İstanbul'daki Yunan Kilisesi (Fener Rum Patrikhanesi) olabilir ve bu kurumun işlerlik kazanması hususunda mevcut olan bazı zor koşulları kolaylaştırmanın yollarını göz önünde bulunduracağınızı ümit ediyorum."*⁷²¹

Zaten işler durumda olan bir Patrikhane için yapılan bu istek, açıkça "Patrikhane'nin ekümenikliğini tanıyın." anlamına gelmektedir.⁷²² Bilindiği üzere ABD, çıkarları gereği Rusya'ya karşı öteden beri Fener Rum Patrikhanesi'ni savunmaktadır. Clinton ayrıca, 1994 Nisan'ında Yunanistan'a yaptığı ziyarette Andreas Papandreu ile birlikte düzenlediği basın toplantısında, Patrikhane'nin statüsünün tarihi misyonuna uygun bir biçimde yeniden düzenlenmesi tavsiyesinde bulunmuştur.

Bir azınlık kilisesinin ruhani lideri olarak görev alanı gerek ulusal, gerekse uluslararası yasa ve anlaşmalardaki hükümler gereğince çizilen Bartholomeos, yurt dışı gezilerinde ve katıldığı toplantılarda: *"Ecumenical Patriarch and Archbishop of Constantinople and New Rome"* (Yeni Roma'nın ve İstanbul'un Başpiskoposu ve Evrensel Patriği) sıfatını kullanmaktadır. Bu şekilde sorumlu olduğu yasaları da ihlal etmektedir. Bartholomeos'un, İstanbul yerine Constantinople ismini kullanmakta ısrarlı olması, asıl amacının ne olduğunun anlaşılması bakımından önemlidir.

Bartholomeos, 19 Nisan 1994'te Avrupa Parlamenterler Birliği Toplantısı'na davet edilir. Bartholomeos hareketinden önce Atatürk Havalimanı'nda yaptığı açıklama da söz konusu toplantıya dinî bir lider sıfatıyla çağrıldığını ve sözde hayali devletin lideri olarak toplantıya katılacağı yönündeki haberleri ciddiyetten uzak bulduğunu ifade ederek Patrikhane'nin Türkiye Cumhuriyeti anayasası, kanun ve nizamlarına saygılı hareket etmekte olduğunu vurgu-

⁷²¹ Ersöz, *a.g.t.*, s.70-72.

⁷²² Topbaş, *a.g.t.*, s. 120; Şükrü Elekdağ, "Patrikhane'nin Statüsü", *Milliyet*, 03.12.1995.

lar.⁷²³ Buna rağmen toplantının açılışındaki konuşmasında “*Ekümenik Patrik*” olarak tanıtılır, böylece ekümenik sıfatının Avrupa Birliği tarafından da kabul gördüğü anlaşılır.

Bartholomeos; 1994 Ağustos’unun sonunda Heybeliada Ruhban Okulu-nun 150. kuruluş yıldönümünü vesile ederek bir tören düzenler. Törende oku-lun tekrar açılması isteği dile getirilir. Törene Bartholomeos’un yanı sıra İs-kenderiye Patriği Parthemios, Romanya Patriği Teoktistos, Dünya Kiliseler Birliği Genel Sekreteri Yorgi Çeçis, Vatikan Büyükelçisi Sergio Sebastion ve dünyanın dört bir yanından gelen başpiskoposlar ile kilise temsilcileri katılır-lar. Davet edilmelerine rağmen İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu ile Adalar Belediye Başkanı Can Esen törenlere katılmazlar. Tören sırasında, okulun tekrar açılması isteklerini kimse umursamaz. Fakat törenden sonra yapılan basın toplantısında konuşan Tarabya Metropoliti ve okulun eski hocası Kons-tantin Harisiadis, okulun kapatılmasının haksızlık olduğunu ve tekrar açılma-sını istediklerini söyler.⁷²⁴

Bu arada Patrikhane’nin mali kayıtlarının maliye tarafından denetleneme-diği ortaya çıkar. Patrikhane yetkililerinin, defterleri Rumca tuttukları için Va-kıflar Genel Müdürlüğü’ne bağlı memurların, “*Rumca bilmiyoruz.*” diyerek def-terleri kontrolden geçiremedikleri iddia edilir. Yıllardır Osmanlı Arşivi üzerine yaptığı araştırmalarıyla da tanınan Emekli Büyükelçi İlhan Akant, Patrikha-ne’ye bu şekilde ihmallerle Lozan’da hiçbir hüküm yokken, “*hükmi şahsiyet*” kazandırıldığını ifade eder. Rumlara ait bütün dernek ve okulların, spor klüp-lerine kadar Patrikhane’ye bağlandığını belirten Akant, bu yolla Patrikhane’ye Rumların ve Yunanlı işadamlarıyla Yunan resmî makamlarının da para aktar-dıklarını belirtir. Türkiye’den ayrılan Rum vatandaşlarının mallarına devlet el koymadığı için, bu insanların mallarını Rum dernek ve vakıflarına vekaleten bıraktıkları kaydedilir. Bu vakıf ve demeklerin de muhit kiliselerine bağlı oldu-ğu ifade edilmektedir. Beyoğlu başta olmak üzere yüzlerce gayrimenkulün ki-raları ve işletmelerinden sorumlu bu dernek ve vakıfların da Patrikhane’ye bağlı oldukları vurgulanır. Rum vakıfların bu malları 1936 yılında çıkan 2762 Sayılı Kanun sebebiyle üzerlerine geçiremedikleri, sadece işletme hakkını el-lerinde bulundurdıkları kaydedilir.

Türk Ortodoksları Patriği Selçuk Erenerol da, Patrikhane’nin denetlene-mediğini doğrulayarak kayıtların Rumca tutulmasının saçmalığına dikkat çe-ker. Patrikhane’nin bir Türk kurumu olarak lanse edildiğini, bu durumda Türk-çe defter tutturulmamış olmasının bir tenakuz olduğuna işaret eden Erenerol,

⁷²³ *Milliyet*, 19 Nisan 1994.

⁷²⁴ Ersöz, *a.g.t.*, s.74.

Patrikhane'nin Yunan Merkez Bankası'ndan para aldığını vurgular. Patrikhane'nin gelirlerinin Yunanistan'daki gayrimenkullar ve şarap yapılan üzüm bağlarından olduğunu vurgulayan Erenerol, Patrikhane'ye Yunanistan'dan bu gelirler dışında da para aktığını belirtir.

Türkiye'de hâlihazırda bulunan 2 bin kadar Yunanlının yurt dışına çıkmamaları için, muhit kiliseleri tarafından tespit edilen isimlere, her ay Yunan Başkonsolosluğu tarafından adam başı 7-8 milyon arası para verildiğini ileri sürer. Erenerol, Vakıflar Genel Müdürlüğü memurlarının Patrikhane'yi denetleyemezken Türk Patrikliği'nin gelirlerini denetlediklerini ve yüzde 5 denetleme parası istediklerini de belirtir.⁷²⁵

Yunanistan 16 Kasım 1994'te yürürlüğe giren Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesine dayanarak Ege'de karasularını 12 mile çıkartma kararı alır. Bu karar Türkiye ile Yunanistan'ın arasının gerilmesine sebep olur. Ekim ayında tırmanan gerginlikle beraber, Atina hükümeti, Bartholomeos'u "Ege" adlı bir gemiyle Ege adalarında dolaştırır. Patrik gittiği adalarda devlet başkanı gibi karşılanır. Türk Dışişleri bu abartılı psikolojik savaş ile Yunanistan'ın, Türkiye'deki muhafazakâr ve milliyetçi çevreleri Patrikhane aleyhine harekete geçirmeye çalıştığını ve böylelikle Türkiye'yi uluslararası kamuoyunda sıkıştırma planladığını tespit eder.⁷²⁶

Selçuk Erenerol, "Bartholomeos Ege'de ne arıyor?" sorusuna şu cevabı verir:

"Yunanistan'da laiklik olmadığından, papaz-kilise despotizmi güçlüdür. Yunanistan'dan gelen çok yakın bir dostumdan öğrendiğim kadarıyla Oniki adalara yığılmış olan Yunan harp malzemesini takdis etmek için büyük bir ayin düzenlenmiş. Bartholomeos o ayinde hazır bulunacak ve takdis edecekmiş. Tabii ki Fener Patriği sadece cansız harp malzemelerini değil, canlı harp malzemelerini yani Yunan askerlerini de kutsamıştır."

Yunanlıların karasularını 12 mile çıkartabileceklerini sanmadığını belirterek devam eden Erenerol şöyle devam eder:

*"(...) başka itilaf alanlarında tavizler koparabilmek için bu ihtilafı canlı tutuyorlar. Ruhban Okulunu açmamıza göz yumun veya Fener'in din adamları için T.C. vatandaşı olma mecburiyetini kaldırın gibi... Yani Bizans'ı ihya etmelerine yardımcı olmamızı istiyorlar."*⁷²⁷

⁷²⁵ http://www.zaman.com.tr/_Patrikhane'nin-suyu-nereden_303828.html

⁷²⁶ Ersöz, a.g.t. , s.74; Uğur Yıldırım, *Keşiş Güç*, İstanbul 2005, s.214.

⁷²⁷ Ersöz, a.g.t, s. 75; Sofuoğlu, a.g.e. , s.198.

Bartholoemos, Brüksel'de Avrupa Birliği nezdinde Patrikhane'nin bir temsilcilik kuracağını açıklar. Ege'de Oniki adaları ziyareti çerçevesinde, önceki gün Yunan Başbakanı Andreas Papandreu ile İstanköy'de görüşen Bartholomeos'a göre, AB Komisyonu'nun onayı ile kurulacak Patrikhane temsilciliği, bir devlet temsilciliği gibi AB nezdinde faaliyet gösterecektir.

Bartholomeos, 11 Kasım'da Brüksel'i ziyaret edeceğini ve bu arada AB Komisyonu'nun yeni ve eski Başkanları Jacques Santer ve Jacques Delors ile görüşeceğini de söyler.

Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol, Rum Patrikhanesi'nin bir devlet olma amacı güttüğünü savunarak Fener Patriği Bartholomeos'un Belçika'ya yapacağı ziyareti bir devlet başkanı olarak gerçekleştirmek istediğini bildirir.

Batı Trakya Türkleri'nin lideri Sadık Ahmet ise Yunanistan'ın sistematik politikasıyla Türk varlığını yok etmeye çalıştığını, ancak bu mücadeleye devam edeceklerini bildirerek Atina yönetimi Diyanet İşleri Başkanı'nın ülkeye girişine izin vermezken Fener Patriği'nin Yunan Havayolları'na ait uçakla gezilere çıktığını kaydeder. Dr. Sadık Ahmet, Türk hükümetinin mütekabiliyet gereği daha kararlı olmasını ister.⁷²⁸

1 Aralık 1994'te Gagavuz Türkleri Dışişleri Bakanı Peter Zavrıçko ile birlikte Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni ziyaret eden Alparslan Türkeş, Türk Ortodokslarına destek verdiklerini söyler. Alparslan Türkeş, Fener Rum Patrikhanesi'nin yurt dışında temsilcilik kurma girişimlerine değinerek, böyle bir şeyin Lozan Antlaşması'na göre mümkün olamayacağını söyler. Türkeş, "*Fener Rum Patrikhanesi hiçbir zaman 2. Vatikan olamaz. Devlet buna izin vermez.*" şeklinde konuşur.⁷²⁹



Alparslan Türkeş'in Türk Ortodoks Patrikhanesini Ziyareti, Milliyet, 1 Aralık 1994

⁷²⁸ http://www.zaman.com.tr/_rum-patrikhanesi-devletlesiyor_303269.html

⁷²⁹ *Milliyet*, 01 Aralık 1994.

Zaman gazetesi yazarı Mustafa Yazgan “*Patrikhane din kisvesi altında bir terör, ihânet ve casusluk teşkilatı olarak geliyor. PKK bir terör ve eşkıya hareketi olarak elle tutulup gözle görülür olmasına rağmen hâlâ, çok girift ihanet ilişkilerinde bulanıklık var. Patrikhane, PKK’yı mumla aratacak bir kin ve düşmanlık merkezi olarak bana göre milletimiz, devletimiz ve ülkemiz için çok ciddi, çok sinsi bir tehlike oluşturmaktadır. Patrikhane mikrobu mutlaka temizlenmelidir.*” diyerek bu belanın Türkiye için PKK’dan daha tehlikeli olduğunu altını çizer. Yazgan, Dışişleri Bakanlığına konu ile ilgili şu tavsiyelerde bulunur:

* Türkiye’nin Brüksel Büyükelçiliği, 11-18 Kasım 1994 günleri mahalle papazı Bartholomeos’un Brüksel ziyaretinde bu hâin herifin onuruna vermeyi düşündüğü yemek programını kesinlikle iptal etmelidir.

* Dışişleri gittiği her yer ile yazışmalarında ekümenik sıfatını fiilen kullanan bu adam için ilgili devletlere uyarıda bulunmalıdır.

* Lozan Andlaşması’na göre Patrikhane, Türkiye’deki sayıları 2000 civarındaki Ortodoksların dinî merkezidir. Bu sebeple, Bartholomeos’un ve tüm Patrikhane mensuplarının siyâsî faaliyetlerde bulunması Lozan’a aykırı olduğu için yasaklanmalıdır.

* Patrikhane’ye kesinlikle ekümeniklik statüsünün verilemeyeceği, bugünden itibaren bu küstah tavrı devam ettirmeleri halinde, bu ihânet yuvasının bütün varlıklarının ve elemanlarının sınır dışı edileceği Yunan çapulcularına, Avrupa Birlikçilerine çok kesinlikle bildirilmelidir.⁷³⁰

Bartholomeos’un 1995-1996 Yıllarındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

Bartholomeos, 1995 yılının ilk altı ayında sırasıyla Etiyopya Kilisesi’ni, Japonya ve Kore Ortodokslarını, Kudüs Patrikhanesi’ni, Finlandiya Ortodoks Kilisesi’ni, Norveç Luteran Kilisesi’ni ziyaret eder. Uluslararası bir toplantıya katılmak üzere İngiltere’ye gider.

27 Haziran 1995’te Vatikan’da Papa ile buluşur. Ziyaretten sonra yayınlanan ortak bildiride Papa ile Patrik’in dinler arasındaki diyalogu teşvik ettikleri ve Avrupa Birliği’nin sınırlarının doğuya genişleyerek gerçekleşmesi için dua ettikleri belirtilir.

Yunanistan’da yayınlanan “*To Vima*” gazetesinin 20 Eylül 1995 tarihli “*Patrikhane ve Türkiye’nin Gerçek Siyasi Çıkarları*” başlıklı yazısında “*BM, Avrupa Parlamentosu, Dünya Kiliseler Birliği Konseyi, dünyadaki bütün Orto-*

⁷³⁰http://www.zaman.com.tr/yazarlar//patrikhane-belasini-yine-hatirlatiyor_304262.html

doks kiliseler, ABD Başkanı, Papa (Vatikan) Patrikhane'yi Ortodoksların merkezi olarak kabul ediyorlar..." yorumu yapılmıştır.⁷³¹

3 Temmuz 1995'te Devlet Bakanı Ayvaz Gökdemir, PKK terör örgütüne destek veren Yunanistan ve Yunanlı parlamenterleri sert bir dille eleştirerek uluslararası kurum ve kuruluşlarda bunlardan hesap sorulacağını açıklar. Gökdemir, Fener Patriği Bartholomeos'un tekrar Bizans'ı diriltme çabaları konusunda ise şunları söyler:

*"Bu Megalo İdea'dır. Yani İstanbul'u almak, Ayasofya'nın minarelerini yıkmak, yeniden çan takmak, son ayinle gökyüzüne uçup giden patriği tekrar gökyüzünden yeryüzüne indiği saati görmek ve Büyük Bizans hül-yasını gerçekleştirmeyi amaçlıyor. Buna sadece gülünür. Gücü yetiyorsa yapsın."*⁷³²

*****Vahiy ve Çevre Sempozyumunda Yaşananlar ve Sevgi Erenerol'un Açıklamaları**

22-26 Eylül 1995 tarihinde, Prens Philip'in Başkanı olduğu Doğal Hayatı Koruma Vakfı, "Vahiy ve Çevre" adlı bir konferans düzenler. Pire'de başlayıp, İstanbul ve Kuşadası'nda devam eden toplantılar Patmos adasında son bulur. Konferansın Yunanistan'da yapılan bölümünde Fener Patriği'nin himayesindeki sempozyumun yapıldığı gemi Yunanistan karasularına girdiğinde iki Yunan savaş gemisi tarafından top atışıyla karşılanır. Yunanlı denizciler gemiye selam dururlar.⁷³³

Türkiye'den Rahmi Koç, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in başkanışmanı Mehmet Dülger, Prof. Dr. Kriton Curi, Prof. Dr. Orhan Uslu'nun hazır bulunduğu Patmos adasında Bartholomeos devlet başkanı protokolüyle karşılanır.⁷³⁴

Bartholomeos'u, Yunan hükümetinin üç Bakanı, iki Bakan Yardımcısı ile Ana Muhalefet Lideri Miltiniyadis Evert karşılar. 21 pare top atışıyla selamlanır, şeref kıtasını denetler ve törende Yunan millî marşı çalınır.⁷³⁵

Patmos adası baştanbaşa mavi beyaz Yunan bayrağı ve sarı zemin üzerine iki başlı kartal resmi bulunan Bizans bayraklarıyla donatılmıştır. Adada yapılan Yunan propagandası tüm izleyenlerde şok etkisi yaratır. Aziz John

⁷³¹ Tarhan, a.g.t. , s. 66;

<http://www.turkyunan.gen.tr/turkce/makaleler/ekumeniklik.html>

⁷³² http://www.zaman.com.tr/_yunan-dan-hesap-sorulacak-_330446.html

⁷³³ Ersöz, a.g.t. , s. 76; *Hürriyet*, 24 Eylül 1995.

⁷³⁴ Ersöz, a.g.t. , s.76.

⁷³⁵ Ersöz, a.g.t. , s.76

Manastırı avlusunun üzerinde ise iki Bizans bayrağı arasında Bartholomeos'un resmi asılıdır. Patmos'taki törenlere, Yunanistan Cumhurbaşkanı Stefanopoulos, Başbakan Andrea Papandreu, eşi Liani, Yeni Bahar Partisi Lideri Samaros da katılır.⁷³⁶

24 Eylül 1995 tarihinde, sempozyumun Türkiye topraklarındaki son ayağında Efes tiyatrosundaki konser Yunanlılığın yüceltildiği bir şova dönüşür. Konserde sadece İngilizce ve Yunanca kullanılır.⁷³⁷

Ankara, Patriğin himayesinde yapılan sempozyuma dolaylı bir mesaj gönderir. Toplantının resmî nitelik taşınamaması nedeniyle resmî bir tepki vermek istemeyen yetkililer, Patrikhane'nin Lozan Antlaşması ile *"dinî ve ruhi"* olarak sınırlandırıldığını hatırlatırlar. Patriğin sempozyum sırasında *'ekümenik'* muamelesi ve *"Ortodoks dünyasının lideri"* anlamına gelen bu sıfatı bundan böyle kullanması için de şunları söylerler:

"Patrikhane bir Türk kuruluşudur. Faaliyetleri de Lozan Antlaşması ile dinî ve ruhi (ruhani) olarak sınırlandırılmıştır. Bu statüsünde bugün de bir değişiklik yoktur. Patriğin bu sıfatı almasına ya da kullanmasına göz yumulması söz konusu olamaz."

Sempozyumun özel nitelikli, bilimsel bir toplantı olduğunu vurgulayan yetkililer, Efes kentinde yapılan bölümünde sadece İngilizce ve Yunanca konuşulması konusunda bir yorum yapmaktan kaçınırlar. Yetkililer toplantı kendi çerçevesi içerisinde değerlendirilmeli ve aşırı yorumlara gidilmemeli uyarısını yaparlar.⁷³⁸

TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk, *"Deniztemiz Demeği'nde papazlara çok özel ilgi gösterildi, siz de kamuoyunda eleştirilere uğradınız."* sorusuna: *"O kadar faydalı bir iş ki, Boğazların selameti bakımından çok önemli. Boğazlardaki tanker trafiğini durduracak bir gelişme. Sayın Koç'un vatanseverliğinden şüphe ediyor musunuz? Patrikhane, Türkiye'de sadece bazı hukuk belgeleri ile duruyor. Eğer Patrikhane yanlış yaparsa Türkiye Ayasofya'yı nasıl müze yapmışsa orayı da müze yapar."* şeklinde cevap verir.⁷³⁹

Gelen tepkiler üzerine *"Vahiy ve Çevre"* konulu sempozyumun Türkiye Koordinatörlüğünü de yürüten Mehmet Dülger, Türkiye aleyhine hiçbir girişimi desteklemesinin söz konusu olmadığını söyler.

⁷³⁶ Ersöz, a.g.t , s.76; *Hürriyet*, 26 Eylül 1995.

⁷³⁷ Ersöz, a.g.t. , s. 76; Ferai TINÇ, "Efes'te Rezalet", *Hürriyet*, 26 Eylül 1995.

⁷³⁸ Ersöz, a.g.t , s.76; *Hürriyet*, 26 Eylül 1995.

⁷³⁹ Ersöz, a.g.t , s.76-77; *Hürriyet*, 25 Eylül 1995.

Bu tip girişimlerin en başta kendisini karşısında göreceğini belirten Dülger, Fener Patrikhanesi'nin işbirlikçisi olmadığını kaydeder. İslam dininin de çevreye büyük önem verdiğini hatırlatan Dülger, kendisinin bir Türk ve Müslüman olarak İslam'ın da görüşlerini böyle bir toplantıda dile getirmeyi amaçladığını kaydetti. Bu sebeple seminer için koordinatörlük görevini üstlendiğini belirten Dülger, bunun dışında amacının olmasının mümkün olmadığını söyler.

Fener Patrikhanesi'nin Türkiye aleyhinde girişimlerde bulunması durumunda en başta kendisinin karşı çıkacağını belirten Mehmet Dülger, *"Elhamdülillah, ben Türk ve Müslüman birisiyim. Dinim ve milletim aleyhine herhangi bir girişim, en başta beni karşısında bulur. Vatan hainlerinin Allah belasını versin."* der. Fatih Sultan Mehmet'in Patrikhane'ye karşı tutumuna da dikkat çeken Dülger sözlerine şöyle devam eder:

"Edinburg Dükü, kiliselere böyle bir teklifte bulununca Fener Patrikhanesi bunu sahiplendi. İslam'ın çevre konusundaki görüşü bellidir. Bu hususa dinimiz büyük önem vermiştir. Hristiyanlar kendi dinlerinin görüşünü anlatırken neden biz de anlatmayalım, neden Prof. Dr. Mehmet Aydın bu konudaki İslamın yaklaşım tarzını anlatmasın? Neden hep Bartholomeos konuşsun? Neden böyle bir uluslararası toplantıda biz konuşmayalım?"⁷⁴⁰

Sevgi Erenerol da sempozyumla ilgili düzenlediği basın toplantısında Bartholomeos'un kendisini ekümenik ilan ederek Vatikan benzeri bir din devleti kurmak istediğini öne sürer. Erenerol, bunun bir irtica faaliyeti olduğunu belirtir. Karadeniz'i kurtarma maskesi altındaki toplantının niçin Trabzon'da yapılmak istendiği üzerinde iyi düşünülmesi gerektiğini belirten Erenerol şunları kaydeder:

"Yunan gemisinin Venizelos adını taşıması, çevre kirliliğiyle ilgisi olmayan papazların, Bizanssofil tarihçilerin gemide bulunması tesadüfi değildir. Acaba PKK'nın Karadeniz'e sızma girişimleri, Bartholomeos'un Trabzon seferinin ve Karadeniz'de Türk olmadığı yönünde, basın organlarında çıkan yazılarının aynı döneme düşmesi rastlantı mıdır? PKK'nın yaptığı ile Patriğin yaptığı arasında bir fark var mıdır?"

19 Ekim'de ABD'ye yapacağı ziyarette Patriği karşılayacaklar arasında Fethullah Gülen'in de olacağını ileri süren Erenerol, *"Bu kişinin İslamcı çevrelere göstermediği hoşgörüyü Patriğe göstermesi düşündürücü değil mi? Gö-*

⁷⁴⁰ http://www.zaman.com.tr/_dulger-isbirlikci-degilim_345465.html

rülmüyor mu ki, birileri kendisini ekümenik ilan ederse, diğeri halife ilan eder.” diye konuşur.⁷⁴¹

27 Nisan 1996'da Avrupa Parlamentosu'ndan 20 Parlamenterin Patrikhane'ye yaptıkları ziyaretin ardından, Avrupa Parlamentosu'nun 24 Ekim 1996 tarihinde aldığı ve Fener Patrikhanesi'nin ekümenik olduğunu ilân ettiği kararda, *“Patrikhane'ye doğrudan bağlı olan Heybeliada Ruhban Okulu'nun derhâl açılması çağrısında bulunur.”* denilmiştir.

Fener Rum Patrikhanesi, Uzakdoğu'daki küçük cemaatlerin bir merkezden koordinasyonunu sağlayabilmek amacıyla Kasım 1996'da Hong Kong'da bir metropolitlik açmıştır. 21 Kasım 1999'da ABD Başkanı Clinton, Patrikhane'yi ziyaret ederek desteğini gösterirken aynı günlerde Yunanistan Başbakanı Simitis de Patrikhane'ye gelmiştir. Nisan 2000'de Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau, Patrikhane'yi ziyaret etmiş, Bartholomeos'a Heybeliada Ruhban Okulunun tekrar açılması için girişimde bulunacağına dair söz vermiştir. 29 Mart 1996'da, ABD Başkanı Bill Clinton'ın eşi Hillary Clinton, Patrikhane'yi ziyaret eder. Hillary Clinton, Bartholomeos'a *“Heybeliada Ruhban Okulunun açıldığı gün çok mutlu olacağını”* söylemiştir.

24 Ekim 1996 tarihinde Avrupa Parlamentosunun aldığı kararda İstanbul yerine *“Konstantinopolis”* kullanılır. Kararda Fener Patrikhanesi'nin ekümenik olduğu ilan edilir. Kararın bir bölümü şu şekildedir:

“Avrupa Parlamentosu dünyanın her tarafındaki milyonlarca Ortodoks Hristiyan için Konstantinopolis'teki Patrikhane'nin önemini göz önünde bulundurarak... Türk yetkililerin Ekümenik Patrikhane'nin tam olarak korunması konusundaki yükümlülüklerinin farkında olarak... Ekümenik Patrikhane'nin ve diğer dinî yerlerin binalarının korunması ve gerekli önlemleri alması için Türk yetkililerine çağrıda bulunur.”⁷⁴²

Bartholomeos'un 1997 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

28 Mart-1 Nisan 1997 tarihleri arasında ABD Başpiskoposu Spiridon Pappageorgiu, başpiskoposluğa mensup 25 adamı ile birlikte Patrikhane'yi ziyaret eder. Bartholomeos, 22-29 Temmuz 1997 tarihleri arasında II. Karakin'e iade ziyaretinde bulunmak üzere Ermenistan'a, 16-18 Ağustos 1997 tarihleri arasında da Sakız Metropolit'i ile Sakız adasına gider. Adada Selanik Aristotelion Üniversitesi tarafından kendisine *“Fahri Profesörlük”* verilir. Bartholo-

⁷⁴¹ Ersöz, a.g.t. , s.77-78; Hürriyet, 30 Ekim 1997.

⁷⁴² Ersöz, a.g.t. , s. 78; Yıldırım, Keşiş., s. 220.

meos, 19 Ekim 1997'de Amerika'ya gider. ABD'ye gittiğinde Kongre üyeleri-
nin de bulunduğu bir askerî törenle karşılanır. ABD'de yaptığı her konuşmada
Aziz Andrew'den bahseder.

Ayrıca hiçbirisi dinî lider veya yetkili olmadığı halde, ABD Başkanı Clin-
ton, Yardımcısı Al Gore, Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Temsilciler
Meclisi Başkanı Newton Gingrich gibi üst düzey yetkililerle ikili görüşmeler
yapar. Görüşmelere Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Nüzhet Kandemir alınmaz.
ABD Kongresindeki konuşması öncesinde *"Yeni Roma Patriği"* olarak takdim
edilir. İlk kez 1776'da George Washington'a daha sonra Edison, Winston
Churchill ve Rahibe Teresa'ya verilen ABD Kongresini en yüksek ve eski şe-
ref madalyası, Kongre Altın Madalyası, beşinci kişi olarak Bartholomeos'a ve-
rilir. Bartholomeos, 21 Ekim 1997 tarihindeki madalya töreninde yaptığı ko-
nuşmanın hemen başında, kongre üyelerine, *"Siz yaklaşık 270 milyon Ameri-
kalıyı, biz 5 milyonu ABD'de olmak üzere yaklaşık 300 milyon Ortodoks Hıris-
tiyani temsil ediyoruz."* der.

20–28 Eylül 1997 tarihleri arasında, Avrupa Komisyon Başkanı Jacques
Santer ve Bartholomeos'un himaye ettiği *"Din, Bilim ve Çevre Sempozyumu"*
ABD Başkan Yardımcısı Al Gore ve ABD Çevre Bakanı Tim Wirth'in deste-
ğiyle yapılır. Sempozyumun mali desteği, Dünya Bankası, BM Çevre Prog-
ramı ve Yunan Ticaret Bakanı tarafından karşılanır.

Kıbrıs'ta KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'a suikast girişimi dahil, KKTC
aleyhtarı faaliyetleri organize etmesiyle tanınan Yunanlı işadamı Kostas Kar-
ras'ın sempozyum için tahsis ettiği Venizelos adlı gemi, Pire Limanı'ndan kal-
kıp 19 Eylül'de Trabzon'a gelir.⁷⁴³

Geminin limana yanaşmaması ve yolcuların limana inmemesi için bazı
çevreler, dönemin Trabzon Valisi İsmet Gürbüz Civelek'e bu geminin amacı-
nın çevre gezisi olmadığını, papazların uluslararası Pontus faaliyetlerinin bir
uzantısı olarak Trabzon'a geldiklerini, buna izin verilmemesini söylerler. İstek-
lerine cevap alamayınca milliyetçi gruplar, Trabzon Limanı'nda gemiyi protes-
to ederler. Gemi Trabzon Limanı'nda bekler. Limandaki nümayişi gören Bart-
holomeos ve 400 kadar papaz limana çıkamaz. Protestolar devam ederken,
dönemin MHP Genel Başkan Yardımcılarından birisi, MHP Trabzon İl Yöneti-
cilerinden birini telefonla arayarak: *"ABD'nin Ankara Büyükelçisi Mark Paris,
MHP Genel Merkezini aradı ve ABD yönetiminin Trabzon Limanı'ndaki Veni-
zelos gemisine yapılan eylemden rahatsız olduğunu bildirdi. MHP'nin devre-
ye girerek protestoları önlemesini, papazların Trabzon'a girmesini sağlama-
sını istedi."* der. ABD yönetiminin, sempozyumla ve geminin Trabzon'a git-

⁷⁴³ Ersöz, a.g.t. , s. 79-80.

mesi ile bu kadar ilgilenmesinin sebebi, geminin Trabzon'a gönderilme kararının sadece Yunanistan'ın 4. Kolordusunun kararı değil aynı zamanda ABD'deki Pontus lobilerinin kararı olduğunu da gösterir.⁷⁴⁴

Venizelos gemisinin yolcuları, Trabzonlu ilkokul çocuklarından oluşan bir ekibi "*Pontiya Dansı*" oynatmak için gemiye çıkartmak isterler. Fakat bu istek Trabzon Valisi tarafından "*Trabzon'da Pontiya dansı diye bir dans yoktur.*" gerekçesiyle reddedilir. 20 Eylül'de Trabzon'dan ayrılan gemi, sırasıyla, Batum, Novorossik, Yalta, Odesa, Köstence, Varna ve İstanbul limanlarını ziyaret eder. Gezi 28 Eylül'de Selanik'te biter. Gemi Odesa'ya vardığında, Rus Patriği Alexios II, Odesa'da bulunmasına rağmen karşılamaya gelmez ve Bartholomeos'u makamında kabul eder.

Yunan karasularında gemiyi iki Yunan savaş gemisi karşılayarak Selanik Limanı'na kadar eşlik ederler. Patrik Selanik'te Yunanistan Cumhurbaşkanı Kostis Stefanopulos tarafından devlet töreniyle karşılanır. Toplantının açılışında, Bartholomeos, "*Ekümenik Konstantinopolis Patriği*" olarak takdim edilirken yaptığı konuşmada, ana ve yavru kiliselerden söz ederek hedeflerini Ortodoks dünyasının birliğini sağlamak olarak ilan eder. Yunanistan Cumhurbaşkanı Stefanopulos da yaptığı konuşmada, Ortodoks Kiliselerinin misyonunun sadece dinî geleneği korumak olmadığını, dünyevi sorunlarla da ilgilendiğini vurgular. Bartholomeos'un, birleşik bir Avrupa ve birleşik bir Ortodoks dünyası için verdiği mücadeleden övgüyle söz eder⁷⁴⁵

Fener Rum Patriği Bartholomeos, 1997 yılı Ekim ayı ortalarında ABD'ye yapacağı ziyaret sırasında, Başkan Bill Clinton'dan, 27 yıl önce kapatılan Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılmasını isteyeceğini söyler. Bartholomeos, Amerika'nın Sesi Radyosu'nun sorularını yanıtlarken 1970 yılında Türkiye'de işbaşına gelen askerî yönetimin aldığı bir kararla devlete ait olmayan özel okulların kapatıldığını hatırlatarak şunları söyler: "*Tüm yüksekokullar kendi dallarındaki üniversitelerin bünyesine alınacaktı. Ancak, Heybeliada'daki Ruhban Okulunun dalı kendisine özgüydü. Ortodoks inancına göre ilahiyat eğitimi yapan bir okul yoktu. Okulumuz hiçbir üniversiteye bağlanamayınca kapandı. Oysa Ruhban Okulu, sadece Türkiye'de değil, dünyadaki 270 milyon Ortodoks için din adamı yetiştiriyordu. 27 yıldan bu yana bu okulun Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi için önemli olduğunu anlatmaya çalışıyoruz. Genç din adamlarına ihtiyacımız var.*" Patrik, bazı Ortodoks gençlerin

⁷⁴⁴ Ersöz, a.g.t. , s.79-80; Arslan Bulut, *Çift Başlı Yılan*, İstanbul 2005, s.50

⁷⁴⁵ Ersöz, a.g.t. , s.80-81; Yıldırım, *Keşiş Güç*, s. 225- 226

Türkiye dışında eğitimi için önayak olduklarını, ancak bunların hiçbirinin Fener Patrikhanesi'ne dönmediğini kaydeder.⁷⁴⁶

Bartholomeos'un 1998–1999 Yıllarındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

Yunanistan'ın yeni Başpiskoposu Hristodulos, Ortodoks dünyası ziyaretlerine İstanbul'dan başlar. Olympic Havayolları'na ait uçakla dün İstanbul'a gelen Başpiskopos Hristodulos, 13 Haziran 1998'de saat 11.00'de Fener Rum Patrikhanesi'ne gider. İstanbul'daki Rum cemaati, çanlar çalınırken Patrikhane'ye giren Hristodulos'u, başına gül yaprakları atarak karşılar. Fener Rum Patriği Bartholomeos ile görüşen Hristodulos, ekümenik olarak nitelediği Patriğe, dostluk ve barış mesajları iletir.⁷⁴⁷

Fener Rum Patrikhanesi ile İngiltere Kraliçesi Elizabeth'in eşi Edinburg Dükü Prens Philip'in himayesinde her yıl Heybeliada Aya Triada Manastırında düzenlenen çevre semineri, "Çevre ve Yoksulluk" konusunu ele almak amacıyla, 14 Haziran 1998'de düzenlenen törenle başlar. Beşincisi düzenlenen seminerin açılış törenine, İstanbul'a, Fener Rum Patriği Bartholomeos'u ziyarete gelen Yunanistan Başpiskoposu Hristodulos da katılır. 14-20 Haziran 1998 tarihleri arasında gerçekleştirilecek "Çevre ve Yoksulluk" Seminerine katılan değişik dinlerden ilahiyatçılar ve dünyanın çeşitli ülkelerinden doğa bilimciler, çevre ve yoksulluk kavramları arasındaki ilişkiyi ele alacakları belirtilir.

Çevre ve Yoksulluk seminerinin Aya Triada Manastırında önceki gün yapılan açılış töreni, manastır içinde bulunan kilisedeki ayinle başlar. Daha sonra Bartholomeos ve Yunanistan Başpiskoposu Hristodulos geleneksel olarak her çevre seminerinde gerçekleştirildiği şekilde Aya Triada Manastırının bahçesine bir ağaç dikerler. Daha sonra manastırda yapılan açılış töreninde, Prens Philip'in yanı sıra toplantıya başarı dileklerini yollayan ABD Başkanı Bill Clinton, Papa Jean Paul II, Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Santer, Çevre Bakanı İmren Aykut, Dünya Kiliseler Birliği Genel Sekreteri Konrad Raiser, Canterbury Başpiskoposu George Carey birer kutlama mesajı gönderirler.⁷⁴⁸

10 Kasım 1998'de ABD Ankara Büyükelçisi Mark Parris ile İstanbul Başkonsolosu Carolyn Ruth Huggins, Bartholomeos'u ziyaret ederler. Görüşmede, Heybeliada Ruhban Mektebi Vakfı Yönetim Kurulu üyelerinin, okulun

⁷⁴⁶ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-266787>

⁷⁴⁷ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-23789>

⁷⁴⁸ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-24141>

mekânlarını kullanmalarından dolayı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından azledilmeleri görüşülür.⁷⁴⁹

Bartholomeos, 31 Ocak 1999'da İsviçre'ye giderek, Davos'taki "Dünya Ekonomi Forumu" toplantısına katılır. Dünya Ticaret Merkezinde holding başkanlarına bir konuşma yapar. 20 Mayıs'ta, 5 Haziran'a kadar sürecektir bir ziyaret için Atina Kilisesi tarafından hazırlanan bir gezi programı çerçevesinde Atina'ya gider. Cumhurbaşkanı Stefanopulos ve Başbakan Kostas Simitis tarafından devlet töreniyle karşılanır. 12 Temmuz 1999'da Marmara Grubu Strateji ve Sosyal Araştırmalar Vakfı'nın Yıldız Sarayı'nda düzenlediği "Osmanlı'da Tolerans" konulu sempozyumda, "Osmanlı döneminde tolerans, Cumhuriyet döneminden daha çok vardı." der.

4 Ağustos 1999'da ABD'nin İnsan Haklarından Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Harold Koh, Bartholomeos'u makamında ziyaret eder. 5-13 Eylül 1999 tarihleri arasında Diakos Lambriniadis ile İtalya'ya gider. 25-27 Eylül 1999 tarihleri arasında Yunanistan'ın Leros adasındaki dinî bina açılışı ve konferansa katılmak için Yunanistan'a gider. 8 Ekim'de Başbakan Ecevit, Kültür Bakanı İstemihan Talay ve Turizm Bakanı Erkan Mumcu ile makamlarında görüşerek Heybeliada Ruhban Okulu ve Büyükkada Rum Yetimhanesi hakkındaki taleplerini dile getirir.⁷⁵⁰

20 Mayıs 1999'da Olympic Havayollarının tahsis ettiği özel bir uçakla İstanbul'dan Atina'ya gelen Patrik Bartholomeos'u Yunanistan Cumhurbaşkanı Kostis Stefanopulos, Başbakan Kostas Simitis ve Yunan Kilisesi Başpiskoposu Hristodulos karşılar. Cumhurbaşkanı Stefanopulos ile Başbakan Simitis, Patriği uçağın merdivenlerinde karşılayarak "Hoş geldiniz" derler. Karşılama, Bakanlar Kurulu üyeleri, anamuhalefet partisi lideri Kostas Karamanlis ve Metropolitlerin yanı sıra Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının da bulunması dikkat çekicidir.

Bundan sonra Patrik, kaldığı otelin balkonundan halka seslenerek barış ve kardeşlik çağrısı yapar. Daha sonra üçüncü büyük tören Atina'nın en büyük kilisesi olan Metropolit'te düzenlenir. Patrik ve Başpiskopos Grand Bretagne otelinden birlikte yürüyerek kiliseye gelirler. Kiliseye giden yolun iki yanında tören giysileri içinde askerler sıralanmıştır.

Kilisede düzenlenen ayine ise Cumhurbaşkanı Stefanopulos ve Başbakan Simitis başta olmak üzere bütün devlet erkânı katılır. Stefanopulos Cumhurbaşkanlığı sarayında Patrik onuruna bir de akşam yemeği verir.⁷⁵¹

⁷⁴⁹ Ersöz, a.g.t. , s.81.

⁷⁵⁰ Ersöz, a.g.t. , s.81.

⁷⁵¹ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-80826>

10 Ekim 1999'da Çek Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Václav Havel'in davetlisi olarak Forum 2000 toplantısına katılmak üzere Prag'a gider. 16-25 Ekim günleri arasında Tuna Nehri'nde seyir halindeki bir gemide gerçekleştirilen "3. Uluslararası Çevre Sempozyumu" için Çek Cumhuriyeti'ne gider. 26-28 Ekim günleri arasında Romanya Patriği Teoktist'i, 2-8 Kasım'da Arnavutluk'taki Ortodoks Kilisesini ziyaret eder. 18-19 Kasım 1999'da İstanbul'da yapılan AGİT Zirvesi sırasında ABD Başkanı Bill Clinton ve eşi Hillary Clinton, Bartholomeos'u ziyaret eder. Bartholomeos, Hillary Clinton'a bir nişan takar.⁷⁵²

Bartholomeos'un 2000 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

Fener Rum Patriği Bartholomeos, 10 Ocak 2000'de Darülaceze'de verdiği bayram yemeğinde dostluk ve kardeşlik mesajları verir.⁷⁵³ 23 Ocak 2000'de Selanik'e, 4-8 Ocak'ta Kudüs'e, 22-25 Ocak'ta Polonya'ya, 25 Şubat-6 Mart tarihleri arasında Güney Kore ve Filipinlere gider.

Türk Ortodoks Patrikhanesi, Bartholomeos tarafından 10 Nisan 2000'de Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau'ya dinî nişan verilmesine, "*Fener Patriği, sanki Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde ikinci devlet başkanı varmış gibi hareket etmiştir. Patrikhane, devlet içinde devlet olma yolundadır, Patrik kendisini devlet başkanı olarak görmektedir*" açıklaması ile tepki gösterir.⁷⁵⁴

Etnos gazetesine demeç veren Bartholomeos, 7 Mayıs'ta Kapadokya'da yapacağı ayin vesilesi ile "*Türkiye'nin AB'ye üyeliği, Anadolu'da önceden var olmuş Hristiyan toplumların yaşadığı bölgelerde yeniden Hristiyanların yaşamasına izin vermelidir.*" der. Ayrıca "*AB üyeliği bunu müsait kılarsa ve Hristiyanlar, yaşadıkları bölgelere tekrar yerleşirlerse, o zaman Patrikhane de o bölgelerde bulunan kiliselerin yeniden ayine açılmasını düşünebilir.*" şeklinde konuşur.⁷⁵⁵

17 Mayıs 2000'de ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Kuzey Amerika Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Dimitrios onuruna verdiği yemekte, "*Heybeliada'daki ruhban okulunun kapalı kalmaya devam etmesinin, Patriklik üzerindeki etkilerini anlıyoruz. Bu yüzdendir ki, inancınızla ilgili ihtiyaçlarınızın karşılanması ve saygın bir geleneğin sürmesi için, Türkiye'yi sürekli olarak bu*

⁷⁵² Ersöz, a.g.t. , s.81.

⁷⁵³ *Milliyet*, 11 Ocak 2000

⁷⁵⁴ Topbaş, a.g.t. , s.121-122.

⁷⁵⁵ Ersöz, a.g.t. , s.82; *Milliyet*, 30 Nisan 2000.

ruhban okulunu yeniden açması konusunda teşvik ediyoruz." der. Albright, patriği "*ekümenik*" olarak tanımlar. Bartholomeos, 12-14 Temmuz'da bir üniversitenin vereceği fahri doktora unvanı için İngiltere'ye gider. 18 Haziran'da Macaristan Cumhurbaşkanı ve Başbakanı tarafından kabul edilir.

Patrikhane'nin himayesinde, 28 Ağustos-2 Eylül tarihleri arasında yapılan "*Dünya'nın ve İnsan'ın Yaratılışı, 2000 Yılı'nın Tahrikleri ve Sorunları*" adlı konferansta "*ekümenik patrik*" ilan edilir. 18 Ekim'de Yunanistan'a, 26 Ekim'de Estonya'ya, 10 Kasım'da ABD'ye, 15 Kasım'da Nepal'e, 17 Kasım'da Malabar Ortodoks Kilisesi'ni ziyaret etmek için Hindistan'a gider.⁷⁵⁶

Bartholomeos'un 2001 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

Baş döndürücü temas trafiğini 2001 yılında da sürdüren Bartholomeos, 15 Mayıs'ta Midilli'ye, 4 Ağustos'ta Yunanistan'ın Nisirps adasına, 5 Eylül'de Bulgaristan'a gider. 10 Ekim 2001 tarihinde Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu, Bartholomeos'la özel bir görüşme yapar. Dışişleri Bakanı İsmail Cem İpekçi'nin Türkiye'de bulunmadığı sırada yapılan bu ziyaretin amacını Yorgo Papandreu, "*Fener Rum Patriği Bartholomeos'a dinlerin şiddetle mücadelesi için bir çağrıda bulunmasını isteyeceğim.*" şeklinde açıklar. Patrikhane'de yapılan toplantıya basın mensupları alınmaz. Toplantıdan sonra konuşan Bartholomeos, "*Tek Allah'a inanan tüm din temsilcilerinin katılımı ve siyaset adamlarının desteği ile AB himayesinde büyük bir kongre organize etmeyi amaçladık.*" der.⁷⁵⁷

*****Vasilaki Floridi'nin Bartholomeos'a Verdiği 3.300.000 Doların Akibeti İçin Açtığı Dava**

26 Eylül 2001'de işadamı Vasilaki Floridi, Heybeliada'daki Ruhban Okulu'nun açılması için verdiği 3 milyon 300 bin doların okul açılmadan kullanıldığını ileri sürerek mahkemeye başvurur. Floridi, yaptığı tüm başvurulara rağmen paranın akibeti hakkında bilgi alamadığını öne sürer.

Floridi, mahkemeye verdiği dava dilekçesinde, Fener Rum Patriği Bartholomeos ile beş yıl önce bir araya gelerek Heybeliada'daki Ruhban Okulunun Teoloji bölümünün açılması için Millî Eğitim Bakanlığına başvurma kararı aldıklarını belirtir. Vasilaki Floridi gelişmeleri şöyle anlatır:

"Bu toplantıda okulun açılması için 3 milyon 300 bin dolar masraf gerektiği ve mevcut engellerin bertaraf edilmesi için Faik Kılınc, İsmail Sıtkı

⁷⁵⁶ Ersöz, a.g.t., s.82-83.

⁷⁵⁷ Ersöz, a.g.t., s. 83.

*Küçük ve Ahmet Babalıoğlu'nun temsilci seçilmesi kararlaştırıldı. Teoloji bölümünün açılması için gereken parayı İsviçre'deki Union Bank Of Switzerland'taki hesabımdan, 1996'da Toprakbank Beylikdüzü Şubesi'nde benim ve İsmail Sıtkı Küçük adına açılan hesaba havale yaptırđım. Para, okulun açılış izni alınana kadar bloke edileceğı için, yapılacak harcamaları bir süre yine benim karşılamam istendi.*⁷⁵⁸

10 Ekim 2001 tarihinde dönemin Yunanistan Dışışleri Bakanı Yorgo Papandreu'nun Türkiye'ye ani bir ziyarette bulunarak Bartholomeos'u ziyaret etmesinin bir nedeninin de Papandreu'nun "bu skandalın örtülmesi" isteğı olduğu iddia edilir.

Konu ile ilgili Vatan gazetesinde çıkan haber şu şekildedir:

"İşadamı Vasilaki Filoridi, Heybeliada Ruhban Okulunun açılması için Fener Rum Patriğı Bartholomeos'a 3,3 milyon dolar verdiğini ama bu paranın başka amaçlar için kullanıldığını iddia etti. Filoridi'nin, Patrik ve Sen Sinod Meclisi üyesi metropolitlere açtığı dava dün Kadıköy 6. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde görüldü. Duruşmaya Bartholomeos ve 20 metropolit gelmedi. Duruşmada söz alan Filoridi, mahkemeye delil olarak şok bir belge sundu. Pentagon'da kurulan Özel Planlar Dairesi'nin Savunma Bakanı Yardımcısı Wolfowitz'e gönderildiğı ileri sürülen ve "gizlilik şerhi" düşölerek hazırlanan belge "İstanbul Ekümenik Patriğı hakkında" diye başlıyor. Ve şu ifadeler yer alıyor: Ekim 2001 tarihinde Özel Planlar Dairesi tarafından bir misyon oluşturuldu. Bu misyonun amacı İstanbul Ekümenik Patrikhanesi bünyesinde yer alan Ruhban Okulunun açılmasını sağlamak. Savunma Bakanı bilgilendirildi ve onayı alındı. Bay Stephan Hadley ve Bay Scooter Lewis'in onayları alındı. Detaylar özellikle CIA elemanlarından gizlendi.

Patrik Bartholomeos'un da onayı alındı. Patrik bu kararın başarıya ulaşabilmesi için, konuyla ilgili Türk makamlarına rüşvet verilmesi gerektiğini söyledi. Bu rüşvetin ABD Başkan Yardımcısı'nın Türkiye'ye yapacağı resmî ziyaret öncesinde verilmesinin uygun olacağı belirtildi. Patrik'le temasımızdan sonra Metropolit Halkidon Yuvakim bizimle bağlantıya geçerek ödenmesi gereken rüşvet miktarını 12 milyon ABD doları olarak bildirdi. Ve bu meblağın Barclays Bankası, Westminster Abbey şubesinde Bay Alfred Joseph Baldachino adına ve 10134929 No'lu hesaba yatırılması gerektiğini söyledi. 30 Ekim 2001'de dairemiz adına Harolld Rhode adı geçen bankaya 12 milyon ABD doları yatırmıştır. Yaptığımız istihba-

ratta 12 milyon ABD doları tutarındaki meblağın avukat Awadh Obaid Al-Yamani ve diğer ilgili şahıslar olan Bay Alfred Joseph Baldacchino, Bay Ali Gökçe, Bay Mohamed A. Hettini ve Denizaşırı Brokerlik Kuruluşu hesaplarına transfer edilmiş olduğu gerçeğiyle yüz yüze geldik. Bu kişiler Patrik'in kişisel servetini işletmek ve onun adına yatırımlar yapmakla görevlendirilmiş kişiler olarak bilinmektedir. Bahreyn'de yaşayan Awadh Obaid Al-Yamani'nin tüm dünyadaki Ortodoks organizasyonlar tarafından İstanbul Ekümenik Patrikhanesi için yapılan bağışlar, Patrik Hazretleri adına işletmekle görevlendirilmiş ve yetkilendirilmiş kişi olduğunu tespit ettik. Bu kişinin Müslüman olması ve Bahreyn'de ikamet etmesi dikkat çekmemesini sağlamaktadır. Ertelenen duruşma çıkışı bir açıklama yapan Filoridi, 'Türk yargı sistemine güveniyorum.' dedi. Belgede adı geçen kişiler şunlardır: Harold Rhode: Pentagon'a bağlı Net Assesment adlı bir think-tank'in ikinci adamı. İslam konusunda uzman olan ve iyi derecede Türkçe, Arapça, İbranice, Farsça bilen Harold Rhode, Irak Savaşı öncesi hazırlıklarda da önemli bir rol oynadı. Rhode, Bush yönetiminin anti-Arap politikasını şekillendiren kişi olarak anılıyor. Stephan Hadley: Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Riçe'nin sağ kolu. Daha önce Richard Nixon ve baba George Bush yönetiminde de çalışan Hadley, 2000 seçim kampanyasında George W. Bush'un dış ilişkiler danışmanıydı.

Scooter Lewis Libby: Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin baş danışmanı. Yeni-muhafazakârlar (neo-con) anlayışını belirleyen dokümanları Paul Wolfowitz ile birlikte hazırladı. Awadh Obaid Al-Yamani: Bahreyn merkezli Al-Yamani Attorneys isimli hukuk danışmanlık bürosunun sahibi. Uluslararası avukatlık yapıyor. İstanbul Ekümenik Patrikhanesi için yapılan bağışları Patrik adına işletmekle görevli. Mohammed A. Hettini: Dubai merkezli Forest City General Trading adlı bir şirketin sahibi. Şirket, ev eşyalarından oyuncağa, kot pantolondan spor ayakkabı ve elektroniğe kadar birçok alanda ürün ticareti yapıyor. Alfred Joseph Baldacchino: Ortodoks Kilisesi'nin 'Bizans Sepulcher' papazlığının üyesi. 1989 yılından beri bu papazlıktaki en yüksek rütbelerden birine sahip olduğu düşünülüyor. Patrikhane'nin davalara bakan avukat Kezban Hatemi: 'Bu adamı ciddiye aldıklarına dair (Floridi'yi kastediyor.) en küçük bir emare bile görmedim. Mahkemeye verdiği her şey ya düzmecedir ya da sahtedir. Vasilaki Filoridi ile tuvalette bile yan yana gelmediklerini söylüyorlar. Bu olayın arkasında çok ciddi şekilde başka şeyler var. Bu da ciddi olarak araştırılıyor.' Filoridi'nin avukatı Ahmet Karakuş: 'Basında çıkan haberlerden sonra Amerikalı bir bürokrat bizimle irtibata geçti. Elinde böyle bir belgenin bulunduğunu söyledi. Orijinal belgeyi İstanbul'daki Ameri-

*kan Konsolosluğu'na gösterdik. Onlar da belgenin kendi kullandıkları özel kâğıttan imal edildiğini teyit ettiler. Belgede orijinalliğini gösteren özel bir hologram kullanılmış. Bartholomeos parayı kendi şahsi amaçları için kullanmıştır.*⁷⁵⁹

Bartholomeos, 3 Kasım'da Türkiye Ermenileri Patriği Mesrob Mutafyan ile Ermenistan'a, 10 Kasım'da Yunanistan'ın Meis adasına gider. 6 Aralık'ta Yunanistan'ın İstanbul Başkonsolosu ve 16 kişilik heyetle birlikte Saint Cathrine Manastırının kuruluşu gerekçesiyle Mısır'a, 9-12 Aralık 2001 tarihleri arasında da Yurtdışı Helenizm Konseyinin 4. Kongresinin açılış törenine katılmak üzere Yunanistan'a gider. 19-20 Aralık 2001 tarihinde, Brüksel'de "*Allah'ın Uluslararası Barışı*" konulu toplantı gerçekleştirilir. 17 Aralık'ta Brüksel'e giden patrik, toplantıda "*ekümenik*" ilan edilir. Toplantıya Rus ve Atina Kiliseleri katılmaz. Diyanet İşleri Başkanlığı da katılmama kararı alır.⁷⁶⁰

Bartholomeos'un 2002 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

2002 yılında, İran Devleti ile ilişkiye geçen Bartholomeos, 14 Ocak 2002 tarihinde Tahran'a giderek İran Kültür İşleri Bakanı ile kültürel ilişkilerin geliştirilmesini öngören bir anlaşma imzalar. Tahran'da bulunan Theotokos Yunan Ortodoks Kilisesinde düzenlenen pazar ayininde, İslam ile Hristiyanlık arasında başlayan diyalogdan memnun olduklarını vurgular.⁷⁶¹

17 Ocak 2002'de Vatikan tarafından yapılan dinlerarası diyalog toplantısına katılmak için İtalya'ya gider. 10 Şubat'ta İslam Konferansı-AB ortak forumuna katılmak için İstanbul'a gelen Kıbrıs Rum Kesimi Dışişleri Bakanı Yannakis Kasulides ile görüşür. 5 Mart 2002 tarihinde ABD Başkanı Bush'un özel konuğu olarak ABD'ye gider. Atatürk Havalimanı'nda gazetecilerin "*Bush ile neler konuşacaksınız?*" sorusuna; "*Dinlerarası diyalog, barışın sağlanmasında dinin rolü ve katkısı, din özgürlüğü ve insan gibi hepimizi ele alan konuları ele alacağız.*" diyerek cevap verir. Bush'un kendisini çağırma nedeni için ise; "*Şahsen ben ve Patrikhanemiz, dinlerarası diyalog ve çevre sorunları ile senelerden beri özellikle uğraştığımız için, zannediyorum ABD hükümeti bun-*

⁷⁵⁹ Ersöz, a.g.t. , s. 94-96, *Vatan*, 5 Ekim 2004.

⁷⁶⁰ Ersöz, a.g.t. , s. 83-84.

⁷⁶¹ Ersöz, a.g.t. , s. 84.

ları takip ve takdir ediyor. Bunların hakkında görüşmemizi lüzumlu gördüler.” der.⁷⁶²

5 Mart 2002’de, son dört yıl içinde dördüncü ABD ziyaretini gerçekleştiren Patrik Bartholomeos, ABD’deki Ortodoks Başpiskoposluğu’nun kuruluş yıldönümü kutlamalarına katılmış ve Washington, Boston ve New York’taki Ortodoksları ziyaret ettikten sonra, ABD Başkanı George Bush ve Dışişleri Bakanı Collin Powell’a dinlerarası diyalog, terörizm ile mücadele, Fener Rum Patrikhanesi’nin durumu, Heybeliada Ruhban Okulu’nun kapalı olması konularında bilgi aktarmıştır.⁷⁶³ Bartholomeos, Türkiye’den ayrılmadan önce yaptığı açıklamada bizzat başkan Bush tarafından davet edildiğini söylemiştir.⁷⁶⁴

Yine 2002 yılı Mart ayında açıklanan ABD Dışişleri Bakanlığının 2001 İnsan Hakları Raporunda: *“İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin Heybeliada Ruhban Okulunu yeniden açma girişimine engellemeler yapılıyor.”* denilir.

Sevgi Erenerol da Fener Rum Patrikhanesi’nin her fırsatta Heybeliada Ruhban Okulunun açılmasını talep etmesi konusunda şunları söyler:

*“Yunanistan’da bir papaz okulu var, isteseler oralardan öğrenci yetiştirip getirebilirler. Ama amaç papaz yetiştirmek değil. Orası onların Osmanlı’dan beri harp okullarıydı, orada militan yetiştiriyorlardı. Bu şekilde okulu tekrar faaliyete geçirip Anadolu’nun her tarafına bu yetiştirdikleri papazları göndermeyi düşünüyorlar. Bu şartlar altında, Türkiye Cumhuriyeti devletinin buna amin demesi mümkün değil. Ne yazık ki son günlerde yurt dışı baskılarıyla, Avrupa Birliği’nin ilerleme raporlarında, Amerika’daki din ilişkileriyle ilgili hazırlanan raporlarda devamlı ruhban okulu meselesi konu ediliyor. Resmen bir dayatma başladı bu konuyla ilgili olarak. Türkiye’nin baskılardan kurtulması için yetkililer okulu açmaya sıcak bakıyorlar.”*⁷⁶⁵

5 Haziran 2002’de Bartholomeos, 5. uluslararası çevre etkinliğini örgütler. Balkanları kapsayacak şekilde düzenlenen çevre sempozyumu, Arnavutluk’tan başlayıp Venedik’e kadar devam eder. Atatürk Havalimanı’nda Ulusal Kanal’a sempozyumu AB Dönem Başkanı Romano ile düzenlediklerini söyler ve ekümenik patrik olduğunu vurgular.⁷⁶⁶

⁷⁶² Ersöz, a.g.t. , s. 84; Faik Kaptan, “ABD’den Özel Uçak Geldi” *Hürriyet*, 5 Mart 2002

⁷⁶³ Topbaş, a.g.t. , s.120-121.

⁷⁶⁴ *Milliyet*, 6 Mart 2002.

⁷⁶⁵ <http://www.yenimesaj.com.tr/?haber,4007084>

⁷⁶⁶ Ersöz, a.g.t. , s.85

Doç. Dr. Cüneyt AKALIN, Bartholomeos'un Balkan gezisi ile ilgili şu açıklamayı yapar:

*"Amavutluk'ta Ortodoksların sayısı son derece az. Ama onlar da öteki cemaatlerden geri kalmamak için, İşkodra'nın merkezinde büyük bir kilise inşa ediyorlar. Hasan Rıza Paşa'nın şehit edildiği konağın tam karşısında... Bartholomeos'un Amavutluk seferinde Tiran'la Venedik'i birleştirmesi anlamlıdır. Patrik'in gezisinin, Avrupa coğrafyası içindeki, üstelik de sosyalist bir geçmişi olan bu küçük Müslüman adacığın Avrupa Hristiyan kültürüne dâhil edilmesi planının parçası olduğu açık."*⁷⁶⁷

Sempozyumun ardından Bartholomeos'a dünyanın en büyük çevre ödülllerinden biri olan "Sophie Ödülü" verilir. Amerika'nın Sesi Radyosu tarafından 12 Haziran 2002'de "Yeşil Patrik" ilan edilir. Ayvansaray'daki Meryem Ana kilisesinde görevli papaz Vasilios Vermişoğlu, Türk ve Müslüman Necla Abay'ı evlat edindiği için Fener Rum Patrikhanesi Sen Sinod'u tarafından 23 Temmuz 2002 tarihinde İstanbul Valiliğine bildirilen kararla papazlık görevinden alınır. 6 Kasım 2002 tarihinde ise Yunanistan'dan gelen adamlar Vasilios'u Kavala kentinde bir manastıra kapatmaya çalışırlar.⁷⁶⁸

*****Diyanet'in Düzenlediği İftara Bartholomeos'un Talebi Üzerine Katılmaması İstenen Selçuk Erenerol'un Tepkisi**

Diyanet İşleri Başkanlığının 24 Kasım 2002 Pazar günü verdiği iftara Fener Rum Patriği Bartholomeos'un talebi üzerine, davetli olmasına rağmen katılmaması istenen Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol, "Patriğe Diyanet, bizi sen mi yönetiyorsun, diyemedi." şeklinde tepki gösterir.

Selçuk Erenerol, Topkapı Eresin Otelde verilen ve bütün dinlerin temsilcilerin katıldığı iftar öncesi, kendisini telefonla arayan İstanbul Müftü Yardımcısı Bayram Erdoğan'ın, bu iftara katılmamasını, bunu Patrik Bartholomeos'un istediğini haber verdiğini ifade eder. Adnan Menderes'in Başbakanlığı döneminde 4 kiliseleri olduğunu, birinin yol için istimlak edildiğini ve halen 3'ünün hizmet verdiğini, cemaatlerinin ise 250-300 kişiyi geçmediğini belirten Erenerol, şöyle konuşur:

"Bayram Bey'le konuşmamızda, bir gazetede yazıldığı gibi, 'Mademki istenmiyorum, gelmem.' demedim. Ne demek istendiğini anladığımı belirterek, 'Utanmıyor musunuz? Gelmemem icap ediyordu o zaman niye da-

⁷⁶⁷ Ersöz, a.g.t. , s.85-86; Cüneyt Akalın, "Bartholomeos'un Gezisi ve Arnavutluk", *Teori*, Ağustos 2002, S. 151, s.64.

⁷⁶⁸ Ersöz, a.g.t. , s.86.

vetiye gönderdiniz? Bizi siz mi yönlendireceksiniz, diyemediniz mi? Diyemezsiniz. Hepiniz uşaksınız.' dedim ve kapadım. Aslında bunlar Bayram'ın boyunu aşar. Mehmet Nuri Yılmaz'ın da. Yılmaz, konuyu bağlı bulunduğu Devlet Bakanı'na bildirir. Onlar da bunu Dışişleri'ne götürür. Karar oradan gelir. Atatürk bizi ölünceye kadar destekledi, Patrikhane'ye 'kale olalım' diye. Gelen hükümetler hep politika yaptı. 'Aman Patrikhane'yi küstürmeyelim. Türk-Yunan dostluğu bozulmasın' diye. Çok yazık bu halen devam ediyor."

Diyanet İşleri Başkanlığı ise iftar davetlerine Türkiye'deki tüm ruhani liderlerin çağırıldığını belirtti. Diyanet, davete Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol'un çağırılmamasını ise İstanbul Müftü Yardımcısı'nın tecrübesizliğine bağladı. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan yapılan açıklamada, şöyle denilir:

*"Bu işleri takip eden İstanbul Müftü Yardımcısı Bayram Erdoğan'ın İstanbul'da yeni olması ve bu konudaki tecrübesizliği sebebiyle talihsiz bir hadise yaşanmıştır. Bu olayda herhangi bir ihmal veya kasıt bulunması söz konusu olmadığı gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca dinî liderler arasında bir tercih ve tefrik yapılması veya dinî liderlerin başkanlığımızı yönlendirmesi de söz konusu değildir."*⁷⁶⁹

Bartholomeos'un 2003-2004 Yıllarındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

17 Haziran 2003 tarihinde kutlanan Papa II. John Paul'un göreve gelişinin 25. yıldönümü sebebiyle hazırlatılan davetiyenin hem Türkçe hem Fransızca metninde Bartholomeos'un "ekümenik" unvanı taşıdığı kabul ve beyan edilir. Bu durumda Mayıs ayında Patrik II. Aleksey'in, Papa'nın Rusya topraklarına girmesini yasaklamasına karşılık Vatikan, Bartholomeos'u ekümenik ilan ederek, Rus Ortodoks Kilisesi'ne karşı kullanmak ister.⁷⁷⁰

Yunanistan, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenik sıfatının uluslararası alanda tanınması için Patrik Bartholomeos'u Küba'ya gönderir. Havana'da 1959 devriminden bu yana ilk kez restore edilen bir Ortodoks kilisesini açacak olan Bartholomeos'un bu ziyareti, Patrikhane'nin Atina desteğiyle evrenselleşme çabası olarak görülür. 1950'de inşa edilen kilise, devrimle birlikte Rumların ülkeyi terk etmelerinden sonra kapatılır. Daha sonra da çocuk tiyatrosu olarak hizmet verir. Yunanistan, kilisenin mozaiklerini, altın şamdanlarını ve ikonlarını yollar. Bunlar, 10. yüzyıl Yunan kiliselerindekinin bir kopyasıdır.

⁷⁶⁹ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=112217>

⁷⁷⁰ Ersöz, a.g.t.s. 87.

İlk kez bir Latin Amerika ülkesini ziyaret eden Bartholomeos, Devrim Sarayı'nda yapılan resmî törene katılır. Ülkede, Fener Rum Patriği'nin ziyareti dolayısıyla birçok kültürel etkinlik de düzenlenir. Bartholomeos'un Yunan yardımıyla yaptığı Küba ziyareti, Atina'da Rum Patriğin evrensel olma çabalarına katkı olarak değerlendirilir. Patrikliğin ekümenik sıfatının kabul edilmesi için çabalayan Yunan hükümeti, Bartholomeos'un Küba'ya gitmesini sağlayarak bir taşla birkaç kuş vurmaya amaçlar. Böylece, bir yandan Fener Rum Patrikhanesi'nin uluslararası alanda tanınmasını ve böylece Patriğin evrenselleşmesini sağlarken bir yandan da Patrikhane üzerindeki gücünü pekiştirecek, aynı zamanda Atina'nın Küba ile ilişkilerini sağlamlaştıracaktır. Küba'ya Yunanistan'ın millî havayolu şirketi Olympic Airways ile uçan Bartholomeos, Havana Jose Marti Havaalanı'nda, Küba Devlet Başkanı lideri Fidel Castro tarafından askerî törenle karşılanır. Patrik için üst düzey protokol uygulayan Castro, kilisenin pazar günü yapılacak olan açılış töreninde Bartholomeos'la yan yana oturur. Patrik, Küba'daki Ortodoksları tanıması dolayısıyla, St. Andrew'un kutsanmış haçını Castro'ya hediye ederek şükranlarını sunar.⁷⁷¹

*** Fener Rum Patrikhanesi'nin Yeni Sen Sinod Üyeleri

Şubat 2004'te Patrikhane, Dışişleri Bakanlığına resmî bir başvuruda bulunmadan 12 kişilik Sen Sinod Meclisine 6 yabancı metropolit tayin eder. Bu durumda patrik Sen Sinod içindeki metropolitlerden seçileceğinden Bartholomeos'tan sonra patrikliğe Türk vatandaşı olmayan bir metropolitin getirilmesi ihtimali gündeme gelir. İsmi basına intikal etmeyen bir yetkili bu konuda şunları söyler:

"Yeni bir oyun peşinde olabilirler. Patrikhane'nin başına Türk olmayan birinin gelmesi kabul edilemez. Bu kişi, ileride Türkiye'nin çıkarlarına uygun olmayan girişimlerde bulunabilir. Bu durumda Ankara patriğe tavır almak zorunda kalır. O zaman da Türkiye, başta patriğin vatandaşı olduğu ülke olmak üzere uluslararası alanda sert tepkilerle karşılaşabilir."

Yasal prosedüre göre Türkiye'de yabancıların bir göreve atanabilmesi için, Dışişleri kanalı ile İçişleri Bakanlığından vize alması gerekir. Fakat İçişleri Bakanlığının olaydan haberi olmadığı için yeni metropolitler üç ya da altı ayda yapılan Sen Sinod toplantılarına günübirliğine gidip gelmektedirler.⁷⁷²

Bunlardan ilki bahsi geçen Amerikan Ortodoks kilisesi Başpiskoposu ve Patrik'ten sonraki en etkin kişilerden biri olan Dimitrios. 1928 Selanik doğum-

⁷⁷¹ Ersöz, a.g.t. , s. 87-88; *Hürriyet*, 23 Ocak 2004.

⁷⁷² Ersöz, a.g.t. , s. 87-88; *Hürriyet*, 5 Mart 2004.

lu olan Dimitrios ilk dinî eğitimlerini Yunanistan'da aldıktan sonra 1965'te Amerika'ya gider. Burada Harvard Üniversitesinde yetiştirilir ve sıkı bir felsefe eğitimi alır. Bir süre Yunanistan'da görev yaptıktan sonra 1980-1993 arasında Massachusetts Yunan Ortodoks İlahiyat okulunda öğretmenlik yapar. Amerika'daki Rum lobisi içinde oldukça saygın bir yeri olan Dimitrios bu sürede Amerikan devleti ile iyi ilişkiler kurmayı ihmal etmez. 1999 senesinde Patrik tarafından Amerikan Kilisesinin başına atanarak bu dönemde Rum lobisi adına Amerika'da büyük atılımlar yapar. 11 Eylül sonrası defalarca İkiz Kuleler'in yıkıntılarını ziyaret edip orada ayinler yapan Dimitrios, Amerikalılar tarafından da son derece sevilmektedir. Amerikan Kilisesi, Fener Patrikhane-si'nin etkinliğinin kısıtlanması yüzünden 1922'de New York'da kurulduğundan beri 540 kilise, 800 rahip kadrosu ve 1,5 milyon cemaati ile Amerika'nın en etkin kurumlarından biri olduğu için Dimitrios, Amerikan iç siyasetinde son derece etkin bir rol oynayabilmektedir. Ocak ayında, Başbakan Erdoğan, Bush'la görüştüğü Amerika gezisinde Dimitrios ile New York Türkevi'nde bir araya gelir. Rum Lobisinin en etkin kişileri olan 3 Rum işadamlarının da katıldığı bu görüşmede Dimitrios ısrarla Heybeliada Ruhban Okulunun açılmasını talep eder.

Yeni atananlardan ikincisi ise İngiliz Ortodoks Kilisesinin başı Başpiskopos Gregorios, 1928 Kıbrıs doğumlu ve Kıbrıs'ın bölünmesine yol açan Papaz Makarios'un öğrencilerinden. 1960'ta Londra'ya yerleşiyor ve İngiltere'deki Rum lobisinin başına geçiyor. Cambridge Üniversitesi mezunu Gregorios İngiltere içinde oldukça etkin bir kişiliktir. Patrikhane konseyine yeni atanan yabancılardan üçüncüsü ise Girit Başpiskoposu Timotheos (Papoutsakis) 1915 Girit doğumludur. Atina'da dinî eğitim aldıktan hemen sonra İkinci Dünya Savaşı'nda Yunan ordusunda çavuş rütbesiyle hizmet verir. İtalyan cephesinde askerî papaz olarak görev yaparken Almanların Yunanistan'ı işgalinden sonra Yunan direnişi tarafından Girit'e geri gönderilir ve bölgedeki direniş faaliyetlerine ve müttefik istihbaratına yardımcı olur. Bu özellikleri sebebiyle Yunan derin devleti ile arası çok iyidir. Savaşın bitmesinden sonra hem yaptığı hizmetlere bir ödül olarak hem de eğitimine devam etsin diye iki seneliğine Fransa'ya yollanan Timotheos, daha sonra Girit'e dönerek bugüne kadar Girit Kilisesi'nde çalışır.

Fener Rum Patriği'nin atadığı yabancılardan bir diğeri ise Metropolit Dionysios'tur. 1970 senesinde zamanın patriği tarafından Yeni Zelanda'ya yollanan Dionysios, burada sıfırdan bir organizasyon ve etkin bir Rum lobisi kurmayı başarmış çok iyi bir organizatördür. Görev alanı daha sonra Hindistan, Kore ve Japonya'yı da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Yeni Zelanda'daki Rum lobisinin etkinliği sebebiyle kendini kazanmak isteyen İngilizler

tarafından oldukça el üstünde tutulan Metropolit Dionysios, İngiltere Kraliçesi tarafından madalya ile ödüllendirilir. 1991 senesinde kendi çabalarıyla Yeni Zelanda'da bir Rum anıtı diktiren Metropolit, 1998 senesinde ise ilk Kıbrıs Rumları Kültür Merkezini Yeni Zelanda'da açar.⁷⁷³

Bartholomeos, 15 Mayıs 2004 tarihinde Alman parlamenter heyetini kabul eder ve onlara Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirdiğini ve bu yıl sonu müzakerelerin başlatılması gerektiğini söyler.⁷⁷⁴

Türkiye'yi her ortamda şikayet eden Bartholomeos, Ağustos 2004'te Reuters Haber Ajansına yaptığı bir açıklamada, Türkiye'de din özgürlüğü kavramının oldukça kısıtlı ve yüzeysel olduğunu ileri sürerek, AB'nin baskısının bu durumu düzelterek inandığını belirtir.⁷⁷⁵ *"Hükümetimiz, okulun kapatılmasını haklı göstermek için geçmişte kullanılan gerekçelerin doğru olmadığını ve Avrupa'nın din özgürlüğü perspektifine uymadığını anladı."* diyen Bartholomeos, Türkiye'nin, kişi ve din özgürlüğü ihlallerinin sona ermesi halinde AB üyelik sürecinin hızlanacağını kavradığını belirtir. 1974'teki bir mahkeme kararıyla Türkiye'deki gayrimüslimlerin 1930'dan sonra edindikleri malvarlıklarının ellerinden alındığını kaydeden Patrik, bu durumun gelir kaynaklarının yok olmasına yol açtığını söyler. Bartholomeos, *"Maddi ve idari bağımsızlığımız ve kendi kendimizi yönetebilme hakkımız yok. Bu unsurlar, Avrupa ülkeleri ve Avrupa adaletinde din özgürlüklerin göstergesi"* diyerek konuşur.⁷⁷⁶ Türk kamuoyunda, *"Okul AB baskısı ile açılıyor."* şeklinde yorumlanan ve büyük tepki çeken bu açıklama için, Reuters Ajansı bir düzeltme yapmak zorunda kalır.⁷⁷⁷

Yine Ağustos 2004'te Katolik dünyasının merkezi Vatikan, İstanbul Fener Patrikhanesi'ne tarihî bir jestte bulunur. Papa II. Jean Paul, Patrik Bartholomeos'a bir mektup göndererek Haçlıların 1204-1261 arasındaki İstanbul işgali sırasında Patrikhane'den çalarak Vatikan'a götürdüğü iki patriğin (Grigorios Theologos ve Yiannis Hrisostomos) kemiklerini iade edeceklerini bildirir. Papa, *"Konstantinopolis Başpiskoposu - Ekümenik Patrik"* diye hitap ettiği Bart-

⁷⁷³ Ersöz, *a.g.t.*, s. 100-101; Neslihan Önder, "Global Patrikhane", www.turkgucu.com

⁷⁷⁴ Ersöz, *a.g.t.*, s. 88; *Hürriyet*, 16 Mayıs 2004.

⁷⁷⁵ Topbaş, *a.g.t.*, s.122; "Patrik'ten AB'ye Özgürlük Şikâyeti", *Milliyet*, 09.08.2004

⁷⁷⁶ Ersöz, *a.g.t.*, s. 88; *Milliyet*, 9 Ağustos 2004.

⁷⁷⁷ Topbaş, *a.g.t.*, s.122; Mümtaz Soysal, "Sinsi ilişkiler", *Cumhuriyet*, 13.08.2004.

holomeos'u iki patriğin San Pietro Kilisesi'nde korunan kemiklerini teslim alması için Vatikan'a davet eder.⁷⁷⁸

Fener Rum Patriği Bartholomeos, Papa II. Jean Paul'un ağustos ayındaki daveti üzerine Aziz Grigorios Theolog ile Aziz Ioannis Hrisostomos'un kutsal emanetlerini teslim almak için Roma'ya gider. Patrikhane'den yapılan yazılı açıklamada, teoloji alanında verdikleri eserler ve yaşamlarıyla Hristiyanlığın gelişiminde köklü izler bırakmış ve bugüne kadar ışık tutmuş her iki azizin kutsal reliklerinin (geçmişten kalan ve kutsal sayılarak saklanan eşya) 800 yıl sonra İstanbul'a döneceği belirtilir. Bartholomeos'un, her iki azizin kutsal reliklerini, Katolik Kilisesi'nin lideri Papa 2. Jean Paul'dan teslim almak üzere özel bir uçakla Roma'ya hareket edeceği kaydedilir.⁷⁷⁹ 28 Kasım'da kutsal emanetlerle beraber İstanbul'a dönen Bartholomeos, Patrikhane'de yaptığı şükran ayininde *"Çok önemli bir gün yaşıyoruz."* şeklinde konuşur.⁷⁸⁰

AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'in isteği ile Patrikhane'de yapılan bir toplantıda, Patrikhane Başkâtibi, Türkiye Musevi Hahambaşısı, Vatikan Türkiye Temsilcisi, Latin Katolik Cemaati Temsilcisi, Süryani Katolik Cemaati Temsilcisi ve Ermeni Cemaati Temsilcisi ile görüşür, Türkiye'den kimsenin çağırılmadığı bu toplantı sonunda Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin konuşulduğu şeklinde üstünkörü bir açıklama yapılır. 23 Ekim 2004 tarihinde Vatikan ile Patrikhane arasındaki yakınlaşma hareketinin bir halkası olarak İstanbul Sent Antuan Kilisesi'nde 23. Ekümenik Piskoposlar toplantısı düzenlenir. Manisa Alaşehir Metropoliti Meliton lakaplı Dimitri Kara'nın organize ettiği toplantıya Vatikan'a bağlı Fokolari Hareketi görevlileri de katılır. Bartholomeos'un sürekli olarak ekümen olarak anons edildiği toplantı sonunda dağıtılan bildirilerde de Patrik için *"ekümenik"* sıfatı kullanılır.⁷⁸¹

*****Fener Rum Patrikhanesi'nin Yunanistan'da Yaptığı Yüklü Yatırımlar**

Patrik Bartholomeos, Patrikhane adına Yunanistan'a 100 milyon avro'luk yatırım yapar. Selanik yakınlarındaki Piliea bölgesinde Patrikhane'ye ait bulunan 330 bin dönümlük arazinin üzerine Yunanlı girişimciler tarafından Mediterranean Cosmos adlı alışveriş merkezi yapılmaktadır. Patrikhane, 1997'de

⁷⁷⁸ Ersöz, *a.g.t.*, s. 89; *Milliyet*, 20 Ekim 2004.

⁷⁷⁹ Ersöz, *a.g.t.*, s. 89; *Milliyet*, 26 Kasım 2004.

⁷⁸⁰ Ersöz, *a.g.t.*, s. 89; *Milliyet*, 28 Kasım 2004.

⁷⁸¹ Topbaş, *a.g.t.*, s. 123; Elçin Ergün, "Ekümenik Davete Gitmeyin", *Milliyet*, 01.12.2004.

satın aldığı arsa üzerine inşa edilen alışveriş ve eğlence merkezinden kira olarak yılda 1,8 milyon avro gelir beklemektedir.

Patrikhane'nin ticari faaliyetlerini, kurumu daha önce bağışladığı 3 milyon 300 bin doları hiç ettiği gerekçesiyle mahkemeye vererek parasını geri isteyen Vasiliki Filoridi ortaya çıkarır. Filoridi, Yunanistan'a kadar giderek adı geçen alışveriş merkezinin fotoğraflarını çeker. Tapu kayıtlarında araştırmalar yapan, ulusal ve yerel gazetelerin haberlerini toplayarak yeminli tercümanlar aracılığı ile Türkçeye çeviren Filoridi böylece Patrikhane ile savaşında yeni bir cephe açar.

Alışveriş merkezi inşaatının ülkenin ikinci başkenti sayılan Selanik'i Makedonya Havaalanı'na bağlayan yol üzerinde yer alan bir milyon 300 bin nüfuslu Pileia'da kurulduğunu belirten Filoridi, inşaatı ise Yunanlı armatörlere ait olan Lamda Development ve Sonae Kharangionis firmaları tarafından kurulan Pileia adlı şirketin yaptığını söylemektedir. Lamda Development firmasının sahibinin aynı zamanda Eurobank'ın da sahibi Spiros Latsis olduğunu belirten Filoridi bu ismin zaman zaman Patrik Bartholomeos'un yurt dışı gezilerinin masraflarını da karşıladığını söyler. Vasiliki Filoridi, *"İyi niyetli yardımsever insanlardan topladıkları paralarla kendileri için yaptırdıkları alışveriş merkezlerini de vatan bildikleri ve sevdikleri Yunanistan'da yapma gereği duyuyorlar. Bu aldatılma ve dolandırılma olaylarının en belirgin örneği benden almış oldukları 3 milyon 300 bin dolar ile ABD'den aldıkları 12 milyon dolardır. Bu miktarlar tabi bizim bildiklerimiz. Bilmediklerimiz de hesaplanırsa olayın vahameti ortaya çıkacaktır."* der. Filoridi, Patrik Bartholomeos'a Beyoğlu 40. Noterliği aracılığı ile defalarca istifa etmesi yönünde ihtarname çektiğini ifade ederek, *"Bir türlü Patriğe tebliğ ettiremedim. Esasında tebligatın içeriğini öğrendiğini, ancak resmî olarak tebligatları almayarak iade ettirdiğini düşünüyorum."* diye konuşur.⁷⁸²

***Resepsiyon Krizi ve Sevgi Erenerol'un Açıklamaları

ABD'deki "Ortodoks Patrikhane Temsilcileri Ulusal Konseyi" nin, Aralık 2004'te İstanbul ve Ankara'ya yaptığı ziyaret esnasında, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Eric Edelman onuruna vereceği ABD Elçiliği'ndeki resepsiyon ve ardından Ankara Hilton Otelindeki yemeğe ilişkin olarak milletvekilleri, bakanlıklar ile bazı kamu kuruluşları temsilcilerine gönderdiği davetiyelerde, *"Ekümenik Patrik'in müşfik himayelerinde (...)"* ifadesinin yer alması Türkiye'de rahat-

⁷⁸² Ersöz, a.g.t. , s. 90; Tercüman, 29 Kasım 2014.

sızlık yaratmış ve davet Türk hükümet yetkilileri tarafından boykot edilmiştir.⁷⁸³

Başbakan Erdoğan da, ABD'li Ortodoksların Edelman onuruna verdiği yemek davetinde *"Ekümenik patrik himayesinde"* yazmasına tepki gösterir. Erdoğan, *"Bizim vatandaşımız olan birinin böyle bir sıfatı olmadığı halde, bu sıfatın dışarıdan verilmesi suretiyle davetler çıkarılmasını yanlış buluyoruz. Bunu genelgeyle kamudaki temsilcilerimize bildirdik. Her ülkenin hassasiyeti var, bunu korumak durumundayız. Lozan'daki statü bunu gerektirir. Böyle bir şeyi ülkemde tartışma durumuna getirmek isteyenler art niyetlidir. Düşükleri hatayı düzeltsinler."* diye konuşur.⁷⁸⁴

Fener Rum Patriği Bartholomeos'un ekümenik sıfatının kabul edilmemesi ve Heybeliada Ruhban Okulunun aylar önce Washington'a verilen güvenceye rağmen açılmaması, ABD ile Türkiye arasında yeni bir kriz doğururken Washington bu konuda geri adım atmayacağını işaretini verir. ABD'nin Ankara Büyükelçisi Eric Edelman'ın Rum Ortodoks cemaatinin liderlerine verdiği resepsiyonun, Türk hükümeti tarafından boykot edilmesi Washington'da rahatsızlık yaratır.⁷⁸⁵

Yemek ve resepsiyon için verilen boykot kararına karşılık olarak ABD'nin Dışişleri Sözcüsü Richard Boucher'un, *"Seçkin Ortodoks Kilisesi'nin liderleri dini özgürlüğün önemini vurgulamak için bu ziyareti gerçekleştirdi ve umuyoruz ki, mümkün olan en fazla sayıda Türk yetkili ile görüşebilecektir."* şeklindeki tepkisinin yanında, ABD'nin hükümetin boykot olayını not ettiği şeklinde devletler arası ilişkilere yakışmayacak tarzdaki üslubu,⁷⁸⁶ Türk kamuoyunda büyük tepki ile karşılanmıştır. Resepsiyonun hemen ertesinde sorulan *"Patrik ekümen olursa Türkiye ne kaybeder?"* sorusuna karşılık olarak, Türk Ortodoks Patrikhanesi Sözcüsü Sevgi Erenerol, bu sıfatın kabulü durumunda Türkiye'nin Patrikhane'ye müdahale edemeyeceğini ve Patrikhane'nin toprak talebinde bulunacağını söylemektedir. Sultanahmet civarındaki Bizans eserlerinin restore edilmesini örnek olarak vererek, Bizans'ın yeniden canlandırılıp İstanbul'un Vatikan veya Hong Kong gibi bir şehir devlet yapılmak istendiğini belirtmektedir.⁷⁸⁷

⁷⁸³ Topbaş, a.g.t. , s. 123; Elçin Ergün, "Ekümenik Davete Gitmeyin", *Milliyet*, 01.12.2004.

⁷⁸⁴ Ersöz, a.g.t. , s. 98; *Milliyet*, 2 Aralık 2004.

⁷⁸⁵ Ersöz, a.g.t, s.98.

⁷⁸⁶ Topbaş, a.g.t. , s. 123. "Ekümenik Tepkisini Not Ettik", *Sabah*, 04.12.2004.

⁷⁸⁷ Topbaş, a.g.t. , s.185.

Bartholomeos, kendisini ziyaret eden Yunanistan Turizm Bakanı Dimitrios Avramopulos'a dert yanar. Yunan "ET 3" televizyonuna göre Bartholomeos, "ekümeniklik" tartışmalarını değerlendirirken şunları söyler: "Ekümeniklik bize ait tarihî bir sıfattır, bundan vazgeçemeyiz. Kimliğimizi inkâr etmiyoruz. Onlar bize kim olduğumuzu söyleyecek değil. Kim olduğumuzu asırlardır biliyoruz." Atina Haber Ajansı'na göre ise Bartholomeos aynı görüşmede, sorunlarının hiç birinin çözülmemesinden yakınır. "Avrupa Birliği için tarih eşiğinde bulunduğumuz bir dönemde, daha çok saldırıya maruz kalıyoruz." diyen Bartholomeos şöyle devam eder: "Eğitim Bakanı, 30 Ocak'ta Heybeliada Ruhban Okulunun faaliyete geçmemesi için bir neden olmadığını ifade etti. Şimdi, devletin güvenliği için tehlike olduğu söyleniyor."

Gazeteci Nazif Okumuş, Patrikhane'nin AB'deki faaliyetleri ile ilgili şunları yazar:

"Birebir gördük ve şahit olduk ki, Patrikhane'nin AB'nin merkezi Brüksel ve Paris'te elçileri var. Metropolit sıfatlı bu elçiler, Ortodoks âlemini temsil ettiklerini öne sürüp Patrik adına davetten davete yarışıyorlar. Tıpkı, Türkiye'deki Filistin Büyükelçisi gibiler! Paris'te 5 katlı muhteşem binaları var. İçinde de ibadethaneleri mevcut. Sembolik olarak Vatikan gibi muamele görüyorlar. Hatta Fransa Darphanesi'nde paraları dahi basılıyor. Bu paranın bir yüzünde Dünya Ortodokslar Birliği'nin amblemi, diğer yüzünde de "ekümeniklik" peşinde koşup bu unvanı Türkiye'de de dayatma ve baskılar ile kabul ettirmeye çalışan Patrik Bartholomeos'un resmi bulunuyor. Tabii ki, bu para konvertible, yani kullanımda değil ama sembolik manevi değeri çok yüksek. Onun için hem birbirlerine hem de resmî heyet ve devlet adamları ile siyasetçilere hediye ediyorlar."⁷⁸⁸

ABD'nin 2004 yılı İnsan Hakları Raporunda, hükümetin, patriğin ekümenik statüsünü tanımadığı ve "Ekümenik Patrikhane" olarak geçen Fener Rum Patrikhanesi'nin Heybeliada Ruhban Okulunu yeniden açma isteği yer alır.⁷⁸⁹

Bartholomeos'un 2005 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Olaylar

*****Helsinki Komisyonu Raporu**

Amerikan hükümetinin bağımsız bir kuruluşu olan ve insan hakları ve demokrasi konularındaki çalışmalara yoğunlaşan Helsinki Komisyonu, düzen-

⁷⁸⁸ Ersöz, a.g.t. , s. 90; *Takvim*, 3 Aralık 2004.

⁷⁸⁹ Ersöz, a.g.t. , s. 88; *Hürriyet*, 1 Mart 2005.

lenen bir toplantıda, Türkiye'deki Fener Rum Patrikhanesi'nin durumunu ince-
ler. ABD'de 1976'dan beri faaliyet gösteren Helsinki Komisyonu, 9 Senatör, 9
Temsilciler Meclisi üyesi ve ABD Dışişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ve Sa-
vunma Bakanlığı'nın birer yetkilisinden oluşmaktadır. Komisyon, Avrupa Gü-
venlik ve İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelerdeki gelişmeleri incelemektedir. ABD
Temsilciler Meclisi'nin çalışma binalarından Rayburn ofisinde düzenlenen bir
toplantıda, Türkiye'deki Patrikhane'nin durumunu ele alırken, *"Türkiye'deki
Rum-Ortodoks Kilisesi: Sistematik İstimlâk Kurbanı"* başlığı kullanır. Helsinki
Komisyonu'nun eşbaşkanı, Cumhuriyetçi Parti New Jersey Milletvekili Chris
Smith, toplantının başında yaptığı açıklamada, Türk hükümetini Patrikha-
ne'nin faaliyetlerini sistemli bir şekilde engelleme çabasında olmakla suçlar.
Smith, Avrupa Birliği yolundaki Türkiye'nin, Avrupa standartlarıyla uyumlu
adımlar atması gerektiğini söyler. Smith, Patrikhane'nin emlak edinme, sat-
ma, benzeri faaliyetlerde bulunmaktan alıkonulması, Heybeliada Ruhban
Okulunun açılmasına izin verilmeyişi, tahrip olan kiliselerin onarımının engel-
lenmesi ve Fener Rum Patriği'nin ekümenik yani evrensel statüsünün tanın-
mamasının başlıca sorunlar olduğunu kaydeder. Chris Smith, *"Türk hüküme-
tini, güçlü reform programını sürdürmeye ve AGİT çerçevesinde yükümlülük-
lerini yerine getirmeye davet ediyorum."* derken, Türkiye'nin, dinî hoşgörü ko-
nusundaki tarihini hatırlatır ve bugünkü uygulamaların da bu yönde olması
gerektiğini söyler. Toplantıya, Amerika Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu
Emanuel Demos, Vicdani Başvuru Vakfı Başkanı Arthur Schneir, Washington
Katolik Kilisesi Papazı Theodore McCarrick ve Öncü St. Andrew Düzeni
Ekümenik Patrikhanesi ulusal yöneticisi Anthony Limberakis ile Ulusal Kilise-
ler Konseyi Genel Sekreteri Bob Edgar katılır. Amerika Rum Ortodoks Kilisesi
Başpiskoposu Demos, *"Türkiye'de Patrikhane'nin durumunun, bir insan hak-
ları sorunu olduğunu ve sadece Türk-Yunan ilişkileriyle sınırlandırılmaması
gerektiğini"* iddia eder. Demos, AB sürecindeki Türkiye'nin, bir AB ülkesi gibi
davranmasını beklediklerini kaydeder. Schneir ise Patrikhane'ye gösterilen
uluslararası saygıyı, Türkiye'nin bir avantaj olarak görmesi gerektiğini savu-
nur. Schneir, İstanbul'da sinagog bombalaması olayında Meryem Ana Kilise-
si'nin de zarar gördüğünü, ancak Türk hükümetinin, sinagogların tamiri yö-
nünde hemen adım atmasına rağmen bu kilisenin onarımını geciktirdiğini ileri
sürer. Helsinki Komisyonu'nun, bu toplantıda Türkiye'nin görüşünü ortaya ko-
yacak bir isme yer vermemesi dikkati çeker. Ancak Komisyon, çok kısa süre
içinde, Türk hükümetinin görüşlerine yer veren ayrı bir toplantı daha düzen-
leneceğini ayrıca Türkiye'deki Müslümanlar ve diğer dinî azınlıkların durumu-

nun işleneceği başka bir toplantı daha düzenlemeyi planladıklarını da bildirir.⁷⁹⁰

9 Haziran 2005 tarihinde Ukrayna Cumhurbaşkanı Yuşçenko, Bartholomeos ile kaldığı otelde bir saat görüşür. Daha sonra Patrikhane'yi ziyaret eden Yuşçenko burada da Bartholomeos ile basına kapalı bir görüşme yapar. Konuk Cumhurbaşkanı kendisini kapıya kadar uğurlayan Bartholomeos'un elini öper.⁷⁹¹

Yine haziran ayında ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi tarafından kabul edilen yasa tasarısında, Türkiye'nin, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenik statüsünü tanıması ve Türk uyruklu din adamları yetiştirmesine izin vermesi için baskı yapılması teklifi kabul edilir.⁷⁹²

Söz konusu tasarı, yeni bütçe dönemine ilişkin Dış İlişkiler Yetki Tasarısı kapsamında yer alır. Rum lobisine yakın 3 Temsilciler Meclisi üyesinin sunduğu ve Türkiye'nin AB müzakereleri öncesi adım atmasını talep eden tasarrının yasallaşması için Temsilciler Meclisi Genel Kurulu'nda kabulü gereklidir. Ancak tasarı yasalassa bile bağlayıcılık taşımaz. Bush yönetiminin de desteklediği bu adımlar, *"Patrik Bartholomeos'un ekümenik statüsünün tanınmasını, Türkiye vatandaşı olmayanların Sen Sinod üyesi olabilmesini, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılıp her uyruktan öğrenci kabul etmesini, Patrikhane'ye ait mülkün iadesini ve Balıklı Hastanesinin geriye dönük vergi yükünün kaldırılmasını"* içerir.⁷⁹³ Bu arada Bartholomeos, Güney Kore'nin önemli sanayi kuruluşlarından Hyundai Mipo tersanelerinde Yunanistan için inşa edilen kimyasal madde yük gemisinin kızıktan indirilmesi törenine katılır. Patrik, geminin kaptan köşkünde ayin düzenler, Incil'den dualar okur. Daha sonra *"ekümenik patrik"* sıfatı ile Kore Ortodoks Kilisesi'nin kuruluşunun 50. yılı törenlerine katılır.⁷⁹⁴

2005 Ekim ayında Fener Rum Patrikhanesi ile Avrupa Parlamentosu Hristiyan Demokratlar-Avrupa Demokratları Grubu'nun İstanbul'da birlikte düzenlediği *"Genişlemeyi Mümkün Kılacak Avrupa Dayanışma ve İşbirliği İçin*

⁷⁹⁰ Ersöz, *a.g.t.*, s. 100-101; *Hürriyet*, 17 Mart 2005.

⁷⁹¹ Ersöz, *a.g.t.*, s. 90; *Hürriyet*, 9 Haziran 2005

⁷⁹² Topbaş, *a.g.t.*, s.123; Yasemin Çongar, *"ABD Kongresi'nin Ekümenik Talebi"*, *Milliyet*, 11 Haziran 2005.

⁷⁹³ Ersöz, *a.g.t.*, s. 91; *Milliyet*, 11 Haziran 2005.

⁷⁹⁴ Ersöz, *a.g.t.*, s. 91; *Yeniçağ*, 28 Haziran 2005.

Temeller” toplantısı, Patrikhane'nin ekümenikliğinin tanınması için bir propaganda aracı olarak kullanılır.⁷⁹⁵

ABD Dışişleri Bakanlığının bir brifinginde bir Yunanlı gazetecinin, “*Washington, İstanbul'daki Fener Rum Patriği'nin statüsünü nasıl değerlendiriyor?*” şeklindeki sorusuna Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sean McCormack adına yayımlanan açıklamada, “*ABD, Ekümenik Patrik Bartholomeos'u, küresel pozisyona sahip bir dinî lider olarak değerlendiriyor.*” denilmiştir.⁷⁹⁶

2005 yılında Bartholomeos'un Anadolu'daki çeşitli illerde bulunan eski kiliselerde ayinler düzenleme trafiği artar. Lozan Antlaşması'nın hükümlerine göre Anadolu'da yedi metropolitliği kapatılan Patrikhane'nin İstanbul dışında ayin yapması da yasaktır. Bu nedenle Patrikhane inanç turizmi adı altında Anadolu'daki ören yeri hükmündeki tarihî mekânlarda ayin düzenlemektedir. Talas ilçesinde bulunan ve 1924'ten beri cami olarak kullanılan Panoya Kilisesi'ni gezerek Hristiyan din adamlarından oluşan bir heyet ile burada ayin yapar.⁷⁹⁷ Derinkuyu ve Ürgüp'te ayinler yöneten Bartholomeos, onuruna verilen akşam yemeğinde Papa XVI. Benedikt'i Türkiye'ye davet ettiklerini açıkladı. Bartholomeos, “*Kasımda gelirse Papa'yı Kapadokya'ya getireceğim. Tarih kesinleşmedi. Gelirse onunla Türkiye ve AB konusu, kiliselerin birleştirilmesi ve dünya barışı üzerine konuşacağız. Özellikle Türkiye-AB perspektifini değerlendireceğiz.*” der.⁷⁹⁸

Patrikhane'nin görevinin, İstanbul sınırları içerisindeki Rumların dinî vecibelerini yerine getirmek olduğunu söyleyen Kırıkkale Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Cemaletin Taşkiran şunları kaydeder:

“Yoksa Anadolu'da eskiden kalma kiliseleri tekrar açıp orada misyonerlik faaliyetleri yaparak Hristiyanlığın tekrar yayılması çalışmaları hem Lozan'a hem de yasalarımıza aykırıdır. Patrikhane'nin şimdiye kadar böyle faaliyetleri yoktu. Şimdi bunların bu kadar artmasının tek sorumlusu siyasi iktidardır ve AB dayatmalarıdır. Bize Patrikhane konusunda dayatmalarda bulunan AB ve ona şirin gözükmek isteyen AKP bunların yüz bulurak bu kadar aymazlığa başlamalarına neden olmuşlardır. Patrikhane Sen Sinod meclisi üyeleri Türk vatandaşı arasından seçilirdi ve bu bir zorunluluktur. Ama bu da AB için siyasi iradenin teslimiyetçiliği sayesinde delindi. Artık kendi meclislerine Türk vatandaşı olmayanları almaya baş-

⁷⁹⁵ Topbaş, a.g.t. , s. 124; “Türkiye'ye Baskı Uygulamalı ıy ız”, *Milliyet*, 22 Ekim 2005.

⁷⁹⁶ Topbaş, a.g.t. , s. 124; “ABD: Patrik Küresel Lider”, *Sabah*, , 06.12.2005.

⁷⁹⁷ Ersöz, a.g.t. , s. 91; *Yeniçağ*, 3-4 Temmuz 2005.

⁷⁹⁸ Ersöz, a.g.t. , s. 92; *Milliyet*, 5 Temmuz 2005.

ladılar. Bunu da kazanılmış bir hak olarak savunmaya başladılar. Bunların geriye dönük olarak elbette çözümü vardır. Ancak siyasi iradenin haklı olduğu konularda onurlu ve kararlı bir duruş göstermesi lazım.”⁷⁹⁹

*****Kınalıada Çocuk Kampı'nın Açılışındaki Gerginlik**

Fener Rum Patrikhanesi'nin, Kınalıada'daki manastırda çocuk kampı kurulması yolundaki girişimlerinin, Vakıflar Genel Müdürlüğüne engellendiği öne sürülür. Yunanistan'da yayımlanan *“To Vima”* gazetesinin haberine göre, Patrik Bartholomeos, Patrikhane'yi ziyaret eden bir grup Selanikli avukata, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Patrikhane malı olan manastıra el koymaya teşebbüs ettiğini anlatır. Gazeteye göre Bartholomeos, çocuk kampının faaliyette geçmesi için Vakıfların Patrikhane'den kampın devlete ait olduğuna dair bir belge imzalamasını istediğini öne sürer. İddiaya göre Bartholomeos şöyle konuşur:

“Manastırımıza Vakıflar Genel Müdürlüğü patron oldu. Dedelerimiz yaptırıyor, asırlarca faaliyet gösteren bir manastır için devlet, ‘Bu benimdir. Kullanmak istiyorsanız, sahibi olduğumu tanıdığınızı imzalayın.’ diyor.”

To Vima'nın, *“Bartholomeos, Keyfi Türk Tutumuyla Çatışma Noktasında”* başlıklı haberinde, Patriğin İstanbul Valisi Muammer Güler'i ziyaret ederek, *“Yardım edin, çünkü kararlıyız; 29 Temmuz'da çocuk kampını açacağız. Ayın de yapacağım, başka türlü olmaz. Hakkımızdan başka bir şey istemiyoruz, dedim.”* şeklinde konuştuğu belirtilir. *“Elefterotipiya”* gazetesine göre Bartholomeos, *“Yükümlülüklerimizi yerine getiriyoruz, haklarımızı korumak istiyoruz, ikinci sınıf vatandaş olmak istemiyoruz. Türkiye, AB'ye tam üye olmak istiyorsa Avrupa hukukuna saygı göstermeli.”* şeklinde konuşur. *“Katimerini”* ise, *“Bartholomeos'un tepkisi”* başlığını atar.⁸⁰⁰

Vakıflar Genel Müdürlüğü, kampın açılışından önce dermekten, *“Mülkünüzü ait bu yeri çocuk kampı yapmak için devralıyoruz.”* şeklinde dilekçe isteyince Patrikhane ile aralarındaki ipler gerilir. Bu nedenle her yıl haziran ayının sonunda açılan çocuk kampı, bu yıl İstanbul Valiliği'nin oluruyla bir ay gecikmeli olarak çocuksuz açılabilir. Ayın sonrası basın mensuplarının sorularını yanıtlayan Bartholomeos, *“Üzgünüz, çünkü çocuk kampı çocuksuz açılıyor. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Büyükada'daki yetimhanede olduğu gibi bu malımıza da el koymak istedi. Manastırı, mazbut vakıf ilan etmiş. İdaresine, yöne-*

⁷⁹⁹ Ersöz, a.g.t. , s. 92; *Yeniçağ*, 23 Ağustos 2005.

⁸⁰⁰ Ersöz, a.g.t. , s. 92-93; *Milliyet*, 28 Temmuz 2005.

timine, gelirine, giderine el koymuş. Vakıflar Genel Müdürlüğü kamp bittikten sonra manastırın anahtarlarını iade etmemizi istiyor. Yani buranın sahibi olan Rum cemaati, Rum Patrikhanesi kapı dışı ediliyor.” der. Ankara’ya 30’dan fazla mektup yazdıklarını, ancak yanıt alamadıklarını söyleyen Bartholomeos, “Ruhban okulu kapatıldı, vakıflarımıza el konuldu. Geçenlerde Brüksel’de Büyükelçi Ümit Pamir’e ‘Ankara’nın bizde yarattığı intiba şudur ki, devletimiz Patrikhanelerimizle diyalog kurmaya tenezzül etmiyor.’ Dedim.” şeklinde konuşur. “Bu mal bizimdir, imza atmayacağız.” diyen Bartholomeos, “Büyükada’daki yetimhane için AİHM’ye başvurduk. Gerekirse yine başvuracağız. Mademki hakkımızı burada bulamıyoruz, dışarıda arayacağız. (...) Bazı hususlarda kötü niyet var. Rum vatandaşları 120 bindi, şimdi 2 bin kişi kaldı. Durup dururken insan evini barkını bırakıp gitmez.” der.⁸⁰¹ Bartholomeos’un, “Kötü niyet var. Vakıflar malımıza el koymak istiyor.” açıklamasına Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin’den sert yanıt gelir. Şahin, “Patrik sınırlarını aşıyor. Herkese eşit davranıyoruz. Azınlık vakıfları, Müslümanların kurdukları vakıflardan daha fazla ayrıcalık istiyor.” diye konuşur.⁸⁰² Patrikhane bu sözlerle, “Çok ağır olan bu açıklama derinden üzdü. Beyanda suç unsuru yok.” yanıtını verir.⁸⁰³

*****Ekümeniklik Yolunda Hızlı Adım: “Patrikhane’nin Kurduğu Şeriat Mehkemesi ve Kudüs Patriği’nin Yargılanması Olayı”**

Patrikhane hukuki konumuna aykırı işler yapmaya devam etmektedir. Bunlardan biri de Kudüs Patriğinin yargılanması olayıdır. Kiliseye ait gayrimenkulleri 198 yıllığına İsrail’e kiralayarak menfaat elde ettiği iddia edilen Kudüs Patriği I. İrineos, 24-26 Mayıs 2005 tarihleri arasında İstanbul’da yargılanır. Sabah saatlerinde Patrikhane’ye gelen Ortodoks kilisesi temsilcileri, Aya Yorgi katedralinde toplanırlar. Toplantıda Kudüs Patriği İrineos, İskenderiye patriği Teodoros, Sırp, Romanya, Gürcistan, Antakya, Amavutluk, Atina, Finlandiya, Polonya, Prag, Kıbrıs, Moskova ve Esland Kiliseleri temsilcileri katılır. Patrikhane tarafından yapılan yazılı açıklamada şöyle denir:

“İstanbul Rum Patrikhanesi Sen Sinod Meclisi, 17 Mayıs 2005 tarihli toplantısında, Kudüs Patrikhanesi sorununu görüşmek üzere tüm kardeş Ortodoks Kilise liderlerini, iki metropolit eşliğinde 23 Mayıs 2005 günü İs-

⁸⁰¹ Ersöz, a.g.t. , s. 93; Milliyet, 30 Temmuz 2005.

⁸⁰² Ersöz, a.g.t. , s. 93; Milliyet, 1 Ağustos 2005.

⁸⁰³ Ersöz, a.g.t. , s. 93; Milliyet, 2 Ağustos 2005.

tanbul'a davet etmeye oybirliği ile karar vermiştir. Bu Ortodoks zirve toplantısı, çalışmalarına 24 Mayıs'ta Patrikhanede başlayacaktır."

Aya Yorgi Kilisesi'nde 9 saat süren toplantıdan sonra Kudüs Patriği'nin azledildiği açıklanır. Zirve sonrası yapılan açıklamada: *"Kudüs Patriği İrineos'un patrikliğinin diğer Ortodoks kiliselerince kabul edilmeyeceği kararı çıktı."* denir.⁸⁰⁴ Zirveye, Iskenderiye Patriği'nin yanı sıra, Sırbistan, Romanya, Gürcistan, Antakya, Arnavutluk, Atina, Finlandiya, Polonya, Prag, Kıbrıs, Moskova ve Esland Kiliselerinin temsilcileri de katılır. Sadece Gürcistan temsilcisi Patrik İrineos lehinde oy kullanır. Bartholomeos'un Kudüs Patriği İrineos'a *"Kudüs'te sizi istemiyorlar. İstifa edin."* demesi üzerine İrineos *"Sizi de Ülkücüler istemiyor."* şeklinde cevap verir. Azledildiği toplantının ardından sinirli bir şekilde Patrikhane'den ayrılan İrineos, istifa etmeyeceğini açıklar.⁸⁰⁵

Bartholomeos'un Sen Sinod meclisini İstanbul'da toplamayı ve Kudüs Patriğini yargılaması büyük tepki çeker. Mahkeme devam ederken dışarıda protesto yapan bir grup yaptıkları açıklamada: *"Patrikhane'nin İstanbul'un göbeğinde Hristiyan şeriat mahkemesi kurarak Kudüs Patriği'ni yargılayacağı"* dile getirilerek, *"Laik Türkiye Cumhuriyetinde Hristiyan şeriat mahkemesi kurarak Bartholomeos'un böyle bir yola başvurusu ekümenikliğini tescil ettirmekten başka bir şey değildir. Bu, Lozan'ın delinmesi demektir."* denir. Lozan'ı tanımayan, Türk devletinin kanunlarını çiğneyen bu kurumun, bu topraklar üzerinde barınmasının mümkün olmadığı ve derhâl sınır dışı edilmeleri gerektiği bildirilir. Toplanan Ortodoks zirvesinin millî egemenliğimizi hiçe saydığını belirten Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün, Ekümenik sevdasında bulunan Bartholomeos hakkında Cumhuriyet savcılarının harekete geçmesi gerektiğini söyler.



Patrik İrineos'un Azledildiği Zirvenin Görüntüleri, Milliyet, 25 Mayıs 2005

⁸⁰⁴ Ersöz, a.g.t., s. 102.

⁸⁰⁵ Milliyet, 25 Mayıs 2005.

Merkezi Antalya'da bulunan Noel Baba Vakfı, İstanbul'daki Fener Rum Kilisesinde, Kudüs Patriği İrineos ile ilgili olarak düzenlenen toplantın Anayasa ve Türk Ceza Kanununa aykırı olduğu gerekçesiyle Ankara Nöbetçi Cumhuriyet Savcılığı aracılığıyla, İstanbul Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunur. Noel Baba Vakfı Başkanı Muammer Karabulut yaptığı yazılı açıklamada, Fener Rum Patrikhanesi'nin Türkiye Cumhuriyeti yasalarını hiçe sayarak Kudüs Patriği'ni yargılamak üzere İstanbul'da şeriat mahkemesi kurduğunu belirtir ve Bartholomeos hakkında gerekli kovuşturmanın yapılmasını ister.⁸⁰⁶ Vakıf Avukatı Süleyman Çetin de yaptığı açıklamada; *"Fener Rum Patrikhanesi, T.C.'nin tüm yasalarını çiğneyerek Ortaçağ'dan kalma bir zihniyetle, Kudüs Patriği'ni yargılamak üzere bugün İstanbul'da şeriat mahkemesi kuracaktır. Bu fiilî durum Patrikhane tarafından resmen açıklanmasına rağmen, Türkiye'de gerek resmî makamlar gerekse sivil toplum kuruluşlarınca ne yazık ki yıllardır yapılan propagandaların da etkisiyle yeterince anlaşıl-mamıştır. Böylesi bir mahkeme ancak din devletlerinde kurulur."* diyerek konuya tepkilerini vurgular.⁸⁰⁷

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan, zirvenin İstanbul'da gerçekleşmesinin Türkiye'nin Patrikhane'ye atfedilen ekümeniklik sıfatına ilişkin görüş ve tutumunda bir değişiklik anlamına gelmediğini kaydeder.⁸⁰⁸

Gazeteci Muharrem Bayraktar da söz konusu yargılama olayı ile ilgili tepkisini yazdığı şu yazı ile gösterir:

"Türkiye, AB'ye giriş hayaline kapıldığı süreçte adeta yol geçen hanına gelmiş durumda. Bu, 'yol geçen hanı' statüsüne çok uygun bir olay, geçtiğimiz günlerde Fener Rum Patrikhanesi'nde yaşandı. Kudüs Patriği İrineos, Kiliseye ait malları usulsüz bir şekilde Yahudilere sattığı suçlamasıyla İstanbul'a çağrıldı ve 'yargılandı'. Yargılama yeri Fener Rum Patrikhanesi. Yargılayanlar, dünyanın değişik yerlerinden gelen 11 Ortodoks kilisesine bağlı 40'a aşkın din adamıydı. Mahkemenin başında Patrik Bartholomeos bulunuyordu. Sonuçta 'Kudüs Patriği' suçlu bulundu (!) ve infaz edildi; görevinden azledildi. Bütün bu olaylar 'Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve hükümetin ve Dışişleri Bakanlığı'nın gözleri önünde cereyan etti.

Lozan'ın açıkça delindiği ve hatta Lozan'la Patrikhane'ye verilen İstanbul'daki 1500-2000 civarındaki Rum'un evlilik, vaftiz gibi işlemlerinin

⁸⁰⁶ Ersöz, *a.g.t.*, s. 102-103.

⁸⁰⁷ Yalçın, *a.g.m.*, s. 503.

⁸⁰⁸ *Milliyet*, 25 Mayıs 2005.

yapılması görevinden 'evrensel bir kimliğe' yükselen Fener Patrikhanesi'nin cüretinin ulaştığı son noktayı görüyoruz.

Anayasanın 2'nci, 5'inci ve 9'uncu maddelerinde belirtilen 'hukuk devleti kimliğinin' ve 'yargılamanın ancak bağımsız mahkemelerce yapılacağı' hükmünün baş aşağı edildiği bir sürece girmiş bulunuyoruz. Türk mahkemelerinde 'yolsuzluk ve dolandırıcılık' suçlamalarından yargılanan Bartholomeos, Türkiye'ye meydan okurcasına bir din mahkemesinin başkanı sıfatıyla bir başka patriği suçlu bularak görevden azlini gerçekleştirebiliyor. Dışişleri Bakanlığı bu meseleye 'Ortodoksların bir iç meselesi' olarak bakmakla, zaten Bartholomeos'un ekümenikliğini kabullenmiş oluyor. Bu, kiliselerin bir iç meselesi değil, doğrudan doğruya Türkiye'nin bir iç meselesidir.

Türkiye'yi yönetenler bağrımıza bir bıçak gibi saplanma noktasına gelen bütün bu gelişmeleri ne zaman zahmet edip idrak etme noktasına gelecekler.' Bartholomeos'a Avrupa Parlamentosu'nda diplomatik düzeyde temsil edilme hakkı verilmesinin ne anlama geldiğini dahi sorgulama becerisini göstermeyenler, Patrik 'Ben artık Ortodoks Otonom Suriçi Devletinin başıyım' dediğinde mi uyanacaklar..."⁸⁰⁹

Türk Ortodoks Patrikhanesi adına zirveyi değerlendiren Sevgi Erenerol ise Fener Rum Patrikhanesi'nde gerçekleştirilen zirvenin Türkiye Cumhuriyeti'ne ekümenikliği kabul ettirmek için düzenlenen bir tezgâh olduğunu ifade eder.⁸¹⁰ Bu toplantının ileride Türkiye'nin başına çorap örülmesine neden olacağını ve Cumhuriyet Savcılarının derhâl olaya el koymaları gerektiğini⁸¹¹ kaydeden Erenerol, "Kudüs idari olarak Anktakya'ya bağlı, Patriği onlar takdis eder. Neden Antakya'da yapılmadı? Ekümenikliği kabul ettirmek için bir mizansen yaratıldı, Türkiye de bunu seyretti. Alınan kararın hiçbir yaptırımı yoktur." şeklinde konuşur.⁸¹²

Bartholomeos'un 2006 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

2006'nın Temmuz ayında Zoğrafyan Lisesi mezunları tarafından düzenlenen, "Bugün ve Yarın; İstanbul Buluşması" adlı konferansta, Bartholomeos'un ekümenik olduğu tekrar vurgulanmış ve Bartholomeos'un konuşma-

⁸⁰⁹ <http://www.yenimesaj.com.tr/?artikel,5005642/>

⁸¹⁰ *Milliyet*, 26 Mayıs 2005.

⁸¹¹ <http://www.yenimesaj.com.tr/?artikel,5005273/>

⁸¹² *Milliyet*, 26 Mayıs 2005.

sında; “Sizler bir ölüyü değil, dirilecek olan bir yeri ziyarete geldiniz.” demesi dikkat çekmiştir.⁸¹³

Bartholomeos, Brezilya'nın Amazon Eyaleti'nde “ekümenik patrik” sıfatı ve yine devlet başkanı protokolü ile karşılanmıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın da katıldığı sempozyumda, Amazon Valisi'nin; “Artık Amazonun da patriğisiniz.” tarzındaki konuşması ile uğurlanmıştır.⁸¹⁴

*****Papa 16. Benediktus'un Türkiye Ziyareti ve Bartholomeos ile Temasları**

Fener Rum Patriği Bartholomeos, Papa XVI. Benediktus'u 28 Kasım'daki Aziz Andreas Yortusu'na davet eder. Papa XVI. Benediktus'a, bir davet de Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'den gider. Davetin, Patrikhane'nin davetine karşı yapıldığı yolunda iddialar ise her iki tarafça da doğrulanmaz. Resmî daveti açıklayan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan, Türkiye'nin dinlerarası hoşgörü ve değişik dinlere mensup vatandaşları arasında süregiden anlayış birliği açılardan laik devlet yapısı ve bu konuda tarihinden aldığı miras çerçevesinde örnek ülkeler arasında yer aldığını belirterek, “Cumhurbaşkanımız da, Papa XVI. Benediktus'u 2006 yılında Türkiye'ye resmî bir ziyarette bulunmaya davet etmiştir. Söz konusu davet, Vatikan Büyükelçiliğimizce ilgili Vatikan yetkililerine iletilmiş olup cevap beklenmektedir.” der. Tan, Papa'nın dinlerarası diyalog ve hoşgörünün pekiştirilmesi yönünde sarf ettiği gayretleri takip ettiklerini kaydeder.

Sevgi Erenerol da, Papa XVI. Benediktus'un Türkiye ziyaretine ilişkin “Cumhurbaşkanı Sezer, Fener Rum Kilisesi'nin Papa'yı davet ederek ekümenikliğini kabul ettirme oyununu bozmuştur.” açıklamasını yapar.⁸¹⁵

Türkiye'ye gelen Papa XVI. Benediktus, 29 Kasım 2006'da Fener Rum Patrikhanesi'ni ziyaret ederek kendisine teşekkür amacı taşıyan “Şükran Ayını”ne katılır. Papa, Aya Yorgi katedralinde gerçekleşen ayinin ardından yaptığı konuşmada “Şahsınız ve Ekümenik Patriklik kutsal Sen Sinod'un beni kardeşçe karşıladığı bu anı her zaman takdirle kalbimde taşıyacağımı söylüyor ve şükranlarımı dile getiriyorum.” der.⁸¹⁶ İkili “Tanrı adına insanlar öldürülmesin.” konulu bir ortak deklarasyon yayınlar. Arapça, İngilizce, Fransız-

⁸¹³ Topbaş, a.g.t. , s. 124; “Rum Zirvesinde Ekümenik Çıkış”, *Vatan*, 01.07.2006.

⁸¹⁴ Topbaş, a.g.t. , s. 126.

⁸¹⁵ <http://www.yenisafak.com/arsiv/2005/eylul/16/p05.html>

⁸¹⁶ *Milliyet*, 30 Kasım 2006

ca, Almanca, Yunanca, Rusça ve İspanyolca metinleri bulunmasına rağmen Türkçe metnin hazırlanmaması dikkat çeker.⁸¹⁷

Diğer taraftan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan, Türkiye'nin ekümenikliği tanımadığını ve bunu kabul etmediğini yineler. Tan, haftalık basın toplantısında bir gazetecinin, Türkiye'yi ziyaret eden Papa XVI. Benediktus'un Fener Rum Patriği Bartholomeos'tan *"Ekümenik Patrik"* şeklinde bahsetmesini nasıl değerlendirdikleri sorması üzerine, *"Bu konudaki tutumumuzu biliyorsunuz."* der. Patrikhane'nin bir Türk kurumu olduğunu ve yasalarda da bu şekilde yer aldığını vurgulayan Tan, *"Bunun ötesinde hiçbir şekilde, hiçbir tarif bizi bağlamaz. Biz ekümenikliği tanımadığımızı ve bunu kabul etmediğimizi bütün dünyaya söylemiş, anlatmış durumdayız."* diye konuşur. Tan, bundan duyulan rahatsızlığın Vatikan'a iletilip iletilmediğinin sorulması üzerine de şunları kaydeder:

*"Bununla ilgili bütün bildirimler, bütün bilgiler herkeste mevcuttur. Herkese yine gereği şekilde izah edilmektedir. Dolayısıyla o konuda kimlerin endişesi olmaması gerekir."*⁸¹⁸

Bartholomeos, *"Ekümenik"* sıfatıyla Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nde konuşma yapmaya davet edilir. Avrupa Konseyi kaynakları, Patrik Bartholomeos'a yönelik *"Ekümenik"* sıfatlı davetin AKPM'nin Hollandalı başkanı Rene van der Linden'in girişimleriyle gerçekleştiği belirtirler.⁸¹⁹ Papa'nın ziyaretinin ardından Patrik'in Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanı tarafından 2007 yılı başında yapılacak olan Genel Kurul'da kültürler ve dinlerarası diyalog konusunda konuşma yapmak üzere davet edilmesi, Türkiye'nin bu tutumuna karşı çekilen bir rest niteliği taşımaktadır.

Bartholomeos'un 2007 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

Bartholomeos, 2007'nin Ocak ayında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde yaptığı konuşmada, Türkiye'de AB standartlarının yakalanması konusunda çok önemli adımlar atıldığını ve iç hukukta reformlar gerçekleştirildiğini belirtir. Fener Rum Patriği, bununla birlikte Patrikhane'nin ekümenik statüsünün tanınması, Heybeliada Ruhban Okulunun açılması ve taşınmaz mallar konusunda kendilerinin ve Rum Ortodoks azınlığının hâlâ bazı sorunlar yaşadıklarını söyler. Almanya Başbakanı Angela Merkel, AB Komisyo-

⁸¹⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5531220.asp>

⁸¹⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5531021.asp>

⁸¹⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5532196.asp>

nunda Avrupa'daki en büyük dinî toplulukların temsilcilerinin katılımıyla düzenlenen ortak basın toplantısında, Bartholomeos için *"İstanbul, Yeni Roma Başpiskoposu ve Ekümenik Patriği"* ifadesini kullanır.⁸²⁰

12 Haziran 2007 Salı günü Eski ABD Başkan Yardımcısı ve İklim Koruma Birliği Başkanı Al Gore, Fener Rum Patrikhanesi'ni ziyaret eder. Patrikhane'ye saat 11.00'de gelen Gore, Fener Rum Patriği Bartholomeos'u ziyareti sırasında yaptığı konuşmada, *"Ziyaretimde hiçbir şey burayı ziyaret kadar önemli olamaz. Yeşil Patriği ziyaretten onur duyuyorum."* der. Patrik Bartholomeos da, yoğun programı içinde kendilerine zaman ayırdığı için kendisine teşekkür eder. Daha sonra basına kapalı olarak gerçekleştirilen ve yaklaşık 20 dakika süren ziyaret sonrası gazetecilere açıklama yapan Al Gore, şunları söyler:

"Benim için ekümenik patriği ziyaret çok önemli, çok onur verici. 'Yeşil Patrik' olarak da adlandırılan patrik, manevi öğreti ve dualarında Tanrı'nın yarattığını korumanın önemine değiniyor. Laik politik değerler üzerinde konuşurken burası Türkiye için başka değerleriyle beraber çok önemli, farklılık yaratan bir kıymet. Burası dünya şehri İstanbul'un bir değeridir."

*****Ekümeniklik İddiası İçin Bartholomeos'a Suç Duyurusu**

Bartholomeos, 23 Ağustos 2007 Perşembe günü hakkında yürütülen bir soruşturma kapsamında ifade vermek üzere Beyoğlu Cumhuriyet Başsavcılığına çağrılır.

Beyoğlu Cumhuriyet Savcısı Ahmet Çakar tarafından yürütülen soruşturma kapsamında, Fener Rum Patriği Bartholomeos'a ifadesinin alınması amacıyla davetiye çıkarılır. Soruşturma, Bulgar Ortodoks Kilisesi eski yönetim kurulu üyesi Bujidar Cipof'un suç duyurusu üzerine başlatılır. Cipof suç duyurusu dilekçesinde, Yargıtay 4. Ceza Dairesinin, Patrikhane'nin tamamen Türk hukukuna tâbi olduğu, dinî ve ruhani seçime katılacakların Türk vatandaşları olması gerektiği, patrik ve Patrikhane'nin Türk yasalarına tâbi olduğu ve ekümenik iddiasının yasal dayanağı bulunmadığı yönünde kararı bulunduğunu kaydeder.

Dilekçesinde, Bartholomeos'un, söz konusu karardan sonra 12 Temmuz 2007 tarihindeki 2. Uluslararası Ortodoks Gençliği Konferansı'nda, *"Patrikhane'miz altıncı asırdan beri ekümeniktir. Bu, tarihî bir unvandır. Bütün dünya bunu tanıyor."* dediğini anımsatan Cipof, Bartholomeos'un Yargıtay kararını

⁸²⁰ http://www.zaman.com.tr/_merkel-bertholomeos-icin-ekumenik-tanimi-yapti_540386.html

tanımadığını ve kabul etmeme eğilimini net biçimde ortaya koyduğunu ileri sürer.

Cipof dilekçesinde, Türkiye Cumhuriyeti yasalarına bağlı, dini ne olursa olsun hiçbir kurumun ve dinî reisin bu şekilde tavır alamayacağını belirterek, *“Bartholomeos, altıncı asırdaki Orta Çağ kalıntısı dinî kurallara değil, 1923'te kurulmuş, tapu senedi Lozan olan Türkiye Cumhuriyeti yasalarına tâbi olduğunu asla unutmamalıdır.”* ifadelerine yer verir.

Bujdar Cipof, Bartholomeos hakkında, Türk Ceza Kanunu'nun 219. maddesinde tanımlanan *“Görevi Sırasında Din Hizmetlerini Kötüye Kullanma”* suç uyarınca kamu davası açılmasını talep eder.⁸²¹

ABD Dışişleri Bakanlığı sözcülerinden Tom Casey, Fener Rum Patriği Bartholomeos'un hakkında yürütülen bir soruşturma kapsamında Beyoğlu Cumhuriyet Başsavcılığına çağrılmasıyla ilgili bir soru üzerine Bartholomeos ile ilgili davadan haberi olmadığını belirtirken, ABD'nin politikasının, bütün ülkelerin, kişilerin dinî özgürlüklerine saygılı olması yönünde olduğunu ifade eder ve Bartholomeos'un sıfatına ilişkin Amerikan politikasının ise değişmediğini, ABD'nin Patriği Ekümenik olarak kabul etmeye devam ettiğini vurgular.⁸²²

Beyoğlu Cumhuriyet Başsavcılığı, *“Görev Sırasında Din Hizmetlerini Kötüye Kullandığı”* iddiasıyla Fener Rum Patriği Bartholomeos hakkında başlatılan soruşturmada kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Kararda, gazetecilerin, 12 Temmuz 2007 tarihinde Hilton Otelinde düzenlenen 2. Uluslararası Ortadoks Gençliği Konferansı'nda Bartholomeos'a, Yargıtayın Patrikhane'nin tamamen Türk hukukuna tabi olduğuna ve ekümenik olduğu iddiasının yasal bir dayanağı bulunmadığına yönelik kararına ilişkin soru sordukları anlatılır. Patrik Bartholomeos'un da *“Patrikhane'miz 6. asırdan beri ekümeniktir, bu tarihi bir unvandır ve herkes bütün dünya bunu tanıyor 6. asırdan beri.”* dediği kaydedilen kararda, Cipof'un, bu sözler üzerine Bartholomeos hakkında Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen *“Görev Sırasında Din Hizmetlerini Kötüye Kullanma”* suçunu işlediği iddiasıyla soruşturma açılmasını istediği belirtilir.

Fener Rum Patriği Bartholomeos'un konferansta yaptığı konuşmaya yer verilen kararda, şöyle devam edilir:

“Bartholomeos konferansta, 'Patrikhane'miz 6. asırdan beri ekümeniktir, bu tarihi bir unvandır, siyasi içeriği ve siyasi amacı katiyetle yoktur ve herkes bütün dünya bunu tanıyor 6. asırdan beri... Bildiğiniz gibi Patrik-

⁸²¹http://www.zaman.com.tr/_bartholomeos-savciliga-cagrildi_579496.html

⁸²²http://www.zaman.com.tr/_abd-bartholomeos-politikamiz-degismedi_584902.html

hane ulusal bir kilise değildir, kutsal mesajın ekümenik boyutlarıyla ifade edilişi ve kilise tarihindeki önemli rolü nedeniyle pederler ve konseyler ona ekümenik adını vermiştir' demiştir. Yargıtay'ın Patrikhane'nin tamamen Türk hukukuna tâbi olduğuna ve ekümenik olduğu iddiasının yasal bir dayanağı bulunmadığına yönelik kararına ilişkin soru üzerine de 'Patrikhane'miz 6. asırdan beri ekümeniktir, bu tarihî bir unvandır, siyasi içeriği ve siyasi amacı katiiyetli yoktur ve herkes bütün dünya bunu tanıyor 6. asırdan beri' diye konuşmuştur."

Bartholomeos'un avukatı tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına verilen dilekçeye de atıfta bulunulan kararda, dilekçede Cıpoğ'un, senelerdir Bartholomeos ve Patrikhane aleyhine faaliyetler içinde yer aldığı, yıldırma, sindirme, korkutma, şantaj ve tehdit ile cemaati rahatsız ettiği, ayinleri engellediğı, hukuka aykırı bu tür taleplerinin her seferinde yargı tarafından reddedildiğı belirtilerek, Bartholomeos'un suçsuz olduğunun savunulduğu kaydedilir.

Kararda, dilekçede Bulgar Kilisesi'nin iç yönetiminde, eksarh ve piskopos seçiminde özerk olmasına rağmen manevi ve ruhani törensel ayin ve işlemlerde Ortadoks Patrikhanesi'nin aslı (umumi-ekümenik) sayıldığı, patrik ve Patrikhane'nin kendi cemaatlerinin iç ilişkilerini düzenleyen ibadet ve ayinlerini kapsayan konuların kamu düzenini bozmadıkça laik yargının konusu olmayacağıının ileri sürüldüğü anlatılır.

Şüpheli Patrik Bartholomeos'un ifadesinin alınması için çağrıldığı belirtilen kararda, şöyle denilir:

"Hazırlık evrakının sürüncemede kalmaması bakımından tebligat parçasının dönüşünün beklenmesine gerek olmadığına, hazırlık evrakı içeriğine nazaran olay yeterince açık ve seçik olup ifadesinin alınması evrakın sürüncemede kalmasına mucip olacağından ifadesinin alınmasına da gerek olmadığına karar verildi. Şüpheli Bartholomeos'un konferanstaki açıklamasının kamu düzenini bozmadığı, fiiliyata dönüşen bir durum olmadığı, konuşma içeriğinde suç teşkil eden bir durumun da olmadığı, görev sırasında dinî hizmetlerin kötüye kullanma durumunun da olmadığı, Yargıtay kararını eleştiri durumunun da olmadığı, müspet suçlamayla ilgili hakkında kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil de elde edilemediğinden şüpheli hakkında kovuşturmayaya yer olmadığına karar verildi."

Bu arada, Çipof'un avukatı Kemal Keringşiz, bu karara itiraz edeceklerini bildirir.⁸²³

Bujidar Çipof, Bulgar Kilisesi'nde 11 Kasım 2007'de katıldığı pazar ayinini "*Ekümenik Patrik*" sıfatıyla Rumca yönettiğini ileri sürdüğü Fener Rum Patriği Bartholomeos'un ana dilde ibadet yapma hakkını elinden aldığını iddia ederek savcılığa başvurur. Bujidar Çipof, Bartholomeos'un ayin yönetmesine izin verdiğini öne sürdüğü Bulgar Ekzarhlığı Vakfı Yönetim Kurulu üyelerini de savcılığa şikayet eder. Şikayet üzerine soruşturma açan Şişli Cumhuriyet Savcılığı, takipsizlik kararı alır. Kararda din hizmetlerinin kötüye kullanıldığına dair herhangi bir delil elde edilemediği belirtilir.⁸²⁴

16 Kasım 2007'de ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Nicholas Burns, "*Türkiye'nin, Heybeliada Ruhban Okulunun yeniden açma yönünde kendi sistemi içinde bir yol bulmasını umduğunu*" söyler.

ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nin Avrupa Alt Komitesi'nde ABD-Yunanistan ilişkilerinin değerlendirildiği bir oturumda konuşan Burns, iki ay önce Türkiye'ye yaptığı ziyareti, İstanbul'da Fener Rum Patriği Bartholomeos ve Ankara'da Türk liderlerle yaptığı görüşmeleri hatırlatır.

Burns, "*Biz Türkiye'nin, kendi sistemi ve yasal yapısı içinde çalışarak bir yol bulmasını ve Heybeliada Ruhban Okulunu yeniden açmasını, Patrikhane'nin kendi içinde hareket etme özgürlüğüne izin verecek tedbirlerin alınmasını ümit ediyoruz. Bu meseleyi sürekli gündeme getiriyoruz ve getirmeye devam edeceğiz.*" diye konuşur. Burns, "*Heybeliada Ruhban Okulu yeniden açılırsa bu çok önemli dinî kurumun gelecekte kendini büyütme imkânı bulacağını, ABD'nin, bunun er ya da geç olacağına inandığını*" söyler. Burns, bu konuda Türk hükümetiyle birlikte çalışmak istediklerini de belirtir.⁸²⁵

Bartholomeos'un 2008 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

Patrik Bartholomeos, Yunanistan Başbakanı Kostas Karamanlis'in 23 Ocak 2008'de Türkiye'ye ziyarete gelecek olması sebebiyle yaptığı açıklamada "*Başbakan Kostas Karamanlis'in Başbakan Erdoğan'la yapacağı görüşmenin, sorunlarımızın çözümüne yardımcı olmasını umuyorum.*" der. Ana problemin Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması olduğunu söyleyen Bart-

⁸²³ http://www.zaman.com.tr/_bartholomeos-hakkinda-takipsizlik_586911.html

⁸²⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10160968.asp>

⁸²⁵ http://www.zaman.com.tr/_abd-turkiye-ruhbanokuluna-cozum-bulmali_614039.html

holomeos şöyle konuşur: *"Üzerimizde çok yük ve kısıtlamalar var. Problemlerimiz çok. Bu ziyaretle bazı sorunlarımızın çözülerek nefes almayı diliyorum."*⁸²⁶

Karamanlis'e Türkiye gezisi sırasında Fener Rum Patrikhanesi'ni ziyaret eder. Patrik Bartholomeos'un kapıda karşıladığı Karamanlis ve beraberindekiler görüşme odasına geçerler. Bir kısmı basına açık gerçekleşen görüşmede, Yunanca konuşan Kostas Karamanlis'in *"Günün birinde Patrikhane'nin layık olduğu saygıyı göreceğine inanıyoruz. Şu andaki şartlar bunu zorlaştırıyor."* dediği öğrenilir. Ayrıca Karamanlis'in Yunanistan'ın Patrikhane'ye verdiği destek çerçevesinde en önemli konunun Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması olduğunu söylediği belirtilir.⁸²⁷

Bartholomeos, 6 Mart 2008 Perşembe günü Vatikan'da Papa XVI. Benediktus ile görüşür. Vatikan tarafından *"Ekümenik Konstantinopolis Patriği"* olarak nitelenen Bartholomeos, Vatikan sınırları dahilinde bulunan ve kardinallerin oteli olarak tanınan Domus Sanctae Marthae konukevinde ağırlanır.⁸²⁸

11 Nisan 2008 tarihinde AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso, AB'nin Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn, Fener Rum Patrikhanesi'ni ziyaret eder. Daha sonra Barroso, Fener Rum Patriği Bartholomeos ile basına kapalı olarak görüştü. Yaklaşık 50 dakika süren görüşmenin ardından Bartholomeos ve Barroso basına görüntü verdi. Bartholomeos, Barroso'ya Patrikhane'nin tarihini anlatan bir kitapçık hediye eder.⁸²⁹

22 Nisan 2008 tarihinde Avusturya Dışişleri Bakanı Ursula Plassnik, İstanbul'daki temasları kapsamında Fener Rum Patrikhanesi'ni ziyaret eder ve Patrik Bartholomeos ile yaklaşık yarım saat görüşür.

Kilise çıkışında Bartholomeos ile görüşmelerine ilişkin olarak basın mensuplarının sorularını cevaplandıran Plassnik, dinler ve kültürler arasındaki diyaloga daha fazla katkı yapmanın önemine işaret eder. Görüşmede Avrupa toplumlarında dinlerin özgürlüğünün sağlanması gerektiği görüşünü dile getiren Plassnik, *"Bu bizim Avrupa değer sisteminde sahip olduğumuz standartların bir parçası. Bu, aynı zamanda AB üyesi olmak isteyen ülkelerle de müzakeresini yaptığımız bir konu"* şeklinde konuşur. Plassnik, bu ziyaretin aynı zamanda Patrik Bartholomeos'un kutsal kişiliğine ve çevre korumasına ilişkin

⁸²⁶ http://www.zaman.com.tr/_heybeliada-ruhban-okulu-acilsin_641800.html

⁸²⁷ http://www.zaman.com.tr/_karamanlis-fener-rum-patrikhanesini-ziyaret-etti_642460.html

⁸²⁸ <http://www.milliyet.com.tr/->

[/dunya/dunyadetay/06.03.2008/502464/default.htm](http://dunya.dunyadetay/06.03.2008/502464/default.htm)

⁸²⁹ http://www.zaman.com.tr/_barroso-ve-rehn-patrikhanede_676007.html

faaliyetlerine olan takdirlerini ifade etmenin bir aracı olduğunu söyler. Bartholomeos'un çevre koruma faaliyetleri ile ilgili kendisini Viyana ziyareti sırasında bilgilendirdiğini ifade eden Plassnik, bu konuda daha fazla bilgi sahibi olmak istediğini belirtir. Plassnik, Bartholomeos'un bu alandaki çalışmalarını desteklemeye devam edeceklerini bildirir.⁸³⁰

*****Ekümeniklik İddiası İçin Bartholomeos'a Bir Suç Duyurusu da Avcılar Eski Belediye Başkanı Tahsin Salihoğlu'ndan**

Avcılar eski Belediye Başkanı Tahsin Salihoğlu, 13 Ağustos 2008 tarihinde İstanbul'da günlük olarak Rumca yayın yapan Apoyevmatini gazetesi ve Fener Rum Patriği Bartholomeos hakkında ekümeniklik sıfatını kullandıkları gerekçesiyle suç duyurusunda bulunur.

Gazetenin bulunduğu ilçe itibariyle Beyoğlu Adliyesi'ne gelen Salihoğlu, gazetenin ekümeniklik sıfatını kullandığını belirtir. Gazetenin Fener Rum Patrikhanesi haberlerini ekümeniklik amblemi altında yayınladığını ifade eden Salihoğlu, Lozan Anlaşması ve Yargıtay 4. Ceza Mahkemesi'nin kararına rağmen ekümeniklik sıfatının kullanıldığını söyler.

Salihoğlu, Beyoğlu Adliyesi'nde gazete hakkında suç duyurusunda bulunduktan sonra Patrikhane'nin bulunduğu ilçe itibariyle Fatih Adliyesi'ne gelir. Salihoğlu, burada da Fener Rum Patriği Bartholomeos'un ekümeniklik sıfatını kullandığı gerekçesiyle suç duyurusunda bulunur. Adliye çıkışı bir açıklama yapan Salihoğlu, *"Rumca yayın yapan Apoyevmatini gazetesi ve Fener Rum Patrikhanesi ekümeniklik statüsüne sahip, Patrik Bartholomeos ise ekümeniklik sıfatına hayiz olduğunu ifade eden amblem kullanmaktadır. Gazete Fener Rum Patrikhanesi haberlerini ekümeniklik amblemi altında yayınlamaktadır. Patrikhane'de yazışmalarında kendisinin ekümeniklik sıfatına sahip olduğunu göstermektedir. 2007 yılında Yargıtay, Patrik Bartholomeos'un ekümenik olmadığını kanıtladı. Buna rağmen gazete hâlâ yazmaya devam ederken, Patrikhane'de yazışmalarında bunu göstermektedir. Bizde bu nedenle suç duyurusunda bulunduk. Bu işin takipçisi olacağız."* diye konuşur.⁸³¹

Bartholomeos'un 2009 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

10 Mart 2009 tarihinde ABD Temsilciler Meclisine sunulan bir tasarıyla Türkiye'ye Fener Rum Patrikhanesi'nin haklarına ve dinî özgürlüklerine saygı gösterilmesi çağrısında bulunulur. ABD'de yeni Kongre yönetimine sunulan

⁸³⁰ http://www.zaman.com.tr/_plassnik-patrikhaneyi-ziyaret-etti_680179.html

⁸³¹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/9654943.asp>

220 sayılı bu tasarı, Demokrat Parti California Milletvekili ve Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi Üyesi Ed Royce, Cumhuriyetçi Parti Florida milletvekili ve Kongredeki Elen Grubu Eş Başkanı Gus Bilirakis ve yine Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi Üyesi, Demokrat Parti California Milletvekili Diane Watson tarafından sunulur. Tasarı, Türkiye tanımadığı hâlde Patrikhane'den *"ekümenik"* olarak bahsetmekte ve Türkiye'den *"Patrikhane'nin haklarına, dinî özgürlüklerine saygı göstermesini"* istemektedir. İstanbul'daki Patrikhane'nin, dünyanın en eski ve ikinci büyük Hristiyan kilisesi olduğuna işaret edilen tasarıda, Patrik Bartholomeos'un, dünyanın önde gelen dinî liderlerinden biri olduğu, dünyada 300 milyon Ortodoks Hristiyanı temsil ettiği ve Kongre'den altın madalya almış bir lider olduğu belirtilir. Tasarıda, *"Türkiye dışında bütün dünya, İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesini ekümenik olarak tanıyor."* ifadesi yer alır. Türkiye politikalarını değiştirmezse iki bin yıllık Patrikhane'nin görünür gelecekte ortadan kalkabileceği, bunun da Hristiyan ve Müslüman dünyasındaki elzem bağlantıya zarar vereceği de ileri sürülen tasarıda, Türkiye'nin Patrikhane'nin mallarına el koyduğu ve bunun karşılığını vermediği de savunulur. Temsilciler Meclisi'ndeki tasarıda Türkiye, din ve insan haklarına saygı göstermeye, dine ve ırka dayalı ayrımcılığın bütün çeşitlerine son vermeye, Patrikhane'nin *"ekümenik"* statüsünü, bütün milletlerden kendi din adamını yetiştirme hakkını ve mal-mülk edinme hakkını tanımaya çağırılır.⁸³²

Türkiye'yi ziyaret eden ABD Başkanı Barack Obama, 7 Nisan 2009'da TBMM'de yaptığı konuşmada *"Dinî özgürlükler ve ifade özgürlüğü güçlü ve canlı bir sivil toplum kurulmasını sağlar Heybeliada Ruhban Okulunun açılması da tüm dünyaya bu yönde bir mesaj verecektir."* diyerek Heybeliada Ruhban Okulunun açılması yönünde görüş belirtir.⁸³³

Obama, Conrad Otel'de Bartholomeos ile başbaşa görüşür.⁸³⁴ Yunan basını, ABD Başkanı Barack Obama'nın Ankara'yı memnun etmek için Fener Rum Patriği Bartholomeos ile gayriresmî ve kısa bir görüşme yaptığı değerlendirmesinde bulunur. Görüşmeyi yoğun biçimde işleyen Yunan basını, Obama'nın Patrik ile fotoğraflara yansımayan adeta gizli saklı yapılan görüşmesinin Yunan tarafında hoşnutsuzluk yarattığını savunur. Atina'da yayımlanan Kathimerini gazetesi, Patrik ile gizli görüşen Obama'nın, Ankara'nın Patrikhane'nin evrenselliğini kuşkuyla karşılama yönündeki ısrarı ile Rum

⁸³² <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/11178784.asp>

⁸³³ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11376525.asp>

⁸³⁴ http://www.zaman.com.tr/_obama-bartholomeos-ile-ayri-gorustu_834779.html

asıllı Amerikalıların arzuları arasında ikilemde kaldığını ve denge sağlama çalışmalarının başarısız olduğunu yazar. Obama'nın Bartholomeos ile yaklaşık 10 dakika süren, basına kapalı bir görüşme yaptığını ve tarafların Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması konusuna odaklandığını belirten gazete, dinî özgürlükler ile Patrikhane'nin çalışmasının da ele alınan diğer konular olduğunu kaydeder.

Ethnos gazetesi, Obama'nın kurmaylarının Ankara'nın Patrikhane konusundaki kaygı ve çekincelerini tatmin etmek için, Bartholomeos ile görüşmenin gömüldüğünü savunur. Gazete, söz konusu görüşmenin resmî programdan ve basın bültenlerinden adeta yok edildiğini, bu şekilde Patrik'in kareden çıkması ve görüşmenin değerinin düşürülmesine çalışıldığını öne sürer. Ta Nea gazetesi, Türk tarafını hoş tutmak isteyen Obama'nın Patrik Bartholomeos ile görüşmesini sakladığı değerlendirmesinde bulunur. Görüşmenin adeta hiçbir zaman olmamışcasına görüntülenmediğini belirten gazete, Bartholomeos'un Obama ile istediği gibi Patrikhane'de buluşamadığını, bunun ise gerginlik yarattığını yazar. Elefterotipia gazetesi, Obama-Bartholomeos görüşmesinin Ruhban okulu haricinde Türkiye'nin AB üyeliği konusunu da kapsadığını, basın mensuplarınca görüntülenmediğini ancak özlü olduğunu belirttiği haberinde, Patrikhane'den görüşme sonrasında yapılan açıklamada, *"Bizim de yaşadığımız ülkenin refahı ve azınlıkların sorunlarının çözülmesi için Türkiye'nin AB üyeliğinin gerekliliğine inanıyoruz."* ifadesine yer verildiğini kaydeder. Öte yandan, To Vima gazetesi ise Obama'nın Ruhban Okulunun açılması konusuna atıfta bulunmasının memnun edici olduğunu ve Bartholomeos'un ABD Başkanı ile görüşmesinden sonra okulun açılması yönündeki iyimserliğini dile getirdiğini belirtir. Apoyevmatini gazetesi, Bartholomeos'un Obama'ya Ruhban Okulunun bir an önce açılmasının gerekliliğini ifade ettiğini belirttiği haberinde, görüşmede Patrikhane'nin yaşadığı sorunların ele alındığını ve bu temasın Patrikhane'yi tatmin ettiğini belirtir.⁸³⁵

Bartholomeos, Kasım 2009'da ABD'deki düşünce kuruluşu Brookings Enstitüsündeki konuşmasında *"Büyükada'daki yetimhane, dinî hoşgörüsüz bir eylemle Türk yetkililer tarafından zorla kapatılmış ve AİHM'in kararıyla iade edilmiştir."* der.⁸³⁶ 17 Aralık 2009'da Amerikan CBS televizyonunda yayınlanan 60 Dakika programına yaptığı açıklamada ise Türkiye'de kendilerine ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapıldığını söyler. Başbakan Erdoğan'ı hedef alan Bartholomeos, Heybeliada Ruhban Okulunun kapalı olmasıyla il-

⁸³⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/11390524.asp>

⁸³⁶ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/fener-papazi-her-firsatta-turkiyeye-kin-kusuyor-25878h.htm>

gili olarak “Hiçbir gerekçe gösterilmeden kapalı tutulması yazık, utanç verici ve bir suç. Niçin? Başbakan ile defalarca görüştüm, somut sorunlarımızı ilettim, ondan yardım istedim. Hiçbir zaman cevap almadım.” der.⁸³⁷ Bartholomeos, bir Türk vatandaşı gibi tüm haklardan yararlanamadıklarını dile getirir. Muhabir Bob Simon'un, “Siz bir Rum'sunuz. Bu durumda niye Yunanistan'a gitmiyorsunuz?” sorusuna cevap veren Bartholomeos, “Çünkü ülkemizi seviyoruz. Burada doğduk ve burada ölmek istiyoruz. 17 yüzyıldır devam eden vazifemizin burada olduğunu hissediyoruz. Ülkemizdeki yetkililerin neden bu tarihe saygı göstermediğini merak ediyorum.” der. Yaşadıkları toprakların Hristiyanlık açısından Kudüs'ün bir devamı niteliğinde olduğunu söyleyen Patrik, “Bizim için o kadar kutsal ve mübarek bir mekan. Bazen çarmıha geriliyor olsak bile burada yaşamayı tercih ediyoruz. Çünkü Gospel'de (Hz. İsa'nın hayatı) yazıldığı gibi; Mesih'e sadece inanmak değil, aynı zamanda Mesih için acı çekmek gerek.” ifadelerini kullanır.⁸³⁸ Bu çarpıcı açıklamalardan sonra Milliyet gazetesine konuşan Bartholomeos, Haybeliada Ruhban Okulunun açılmasına derin devletin izin vermediğini savuranak şunları söyler:

*“Niye çile çekiyoruz? Patrikhane'nin oksijeni tüketiyor. Heybeliada tabii. Din adamı yetiştiremezsek ne olacak? Avrupa'daki metropolitlerimizin çoğunun yaşı 70'in üzerinde. Almanya, Belçika, İsveç, Avustralya, hep bize bağlı. Metropolitleri yaşlı. Buradakiler de 75 civarında. Ben şimdi buralara kimi tayin edeceğim? Nereden bulacağım? Niye Türkiye'de yetişmiş, Heybeliada'da okumuş bu toprakları seven din adamları tayin etmeyelim de sağdan soldan toplayıp tanımadığımız kimseleri gönderelim? Okul kapalı diye din adamlarımızı Selanik'e, sağa sola göndermek zorundayız. Çoğu dönmüyor. Diyelim ki, ruhban okulu açıldı. Yeni ruhaniler yetişene kadar aradan 5-6-7 sene geçecek. Zaman geçiyor boşuna vakit kaybediyoruz.”*⁸³⁹

Bartholomeos'un 2010 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

Bartholomeos'un tepki çeken “Çarmıha gerilmiş hissediyoruz.” çıkışının ardından İstanbul Ticaret Odasının Meclis Toplantısında konuşan Devlet Ba-

⁸³⁷<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/papaz-erdogani-hedef-aldi-28387h.htm>

⁸³⁸http://www.zaman.com.tr/_bartholomeos-bir-turk-vatandasi-gibi-tum-haklardan-yararlanamiyoruz_928810.html

⁸³⁹<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/bartholomeos-kin-kusmaya-devam-ediyor-28606h.htm>

kanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış “Ruhban Okulu yıllarca din adamı yetiştirmiş. Osmanlının gösterdiği hoşgörüyü bugün biz gösteremiyoruz. Ruhban Okulunun açılması Türkiye’ye zarar vermez. Hiç kimse kendini çarımıha gerilmiş hissetmemeli. Varsa bir derdi, oturup dinlemeli, çözmeye çalışmalıyız” şeklinde konuşur. “Ruhban Okulu açılırsa, toplam nüfusları 2 bin 800 kişiye düşmüş olan Rum Ortodoks vatandaşlarımızın gençlerinin bir kısmı din adamı yetiştirilirse bunun 72 milyonluk Türkiye Cumhuriyeti’ne bir zararı olacağına inanmıyorum.” diyen Egemen Bağış şöyle devam eder: “Bu çerçevede bunun bir müteakiliyet meselesi olduğuna inanmıyorum ama iki ülkenin de eş zamanlı iyi niyet adımlarını atmasının iki ülkede azınlıkların daha iyi yaşaması için önemli olacağına inanıyorum. Ama Yunanistan hiçbir şey yapmasa bile bu ülkede hiçbir vatandaşımızı oksijensiz bırakmamalıyız, hiç kimse kendini çarımıha gerilmiş hissetmemeli.⁸⁴⁰ ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton 26 Şubat 2010’da yaptığı açıklamada, Türkiye’yi Heybeliada Ruhban Okulunu yeniden açmaya çağırma devam ettiklerini söyler. Clinton hem ABD Başkanı Barack Obama’nın hem kendisinin Türkiye’de ve ABD’de Ruhban Okulunun yeniden açılmasının yanı sıra Patrikhane’nin mülkiyet haklarının korunması ve teminat altına alınması çağrılarında bulunduklarını da ifade eder. Bu konuda hâlâ güçlü bir tartışmanın olduğunu söyleyen Clinton, Washington’ı ziyareti sırasında Fener Rum Patriği Bartholomeos ile Dışişleri Bakanlığındaki görüşmesinde de bu konuyu ayrıntısıyla ele aldıklarını bildirir.⁸⁴¹ 11 Mart 2010’da Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Türkiye’deki azınlıkların ruhani liderleri ve cemaat vakıflarının başkanları ile Başbakanlığın Dolmabahçe Ofisi’nde kahvaltılı toplantıda bir araya gelir. Kahvaltının ardından bir konuşma yapan Arınç, bugün hem kendisi hem de hükümet için önemli bir gün olduğunu ifade ederek, Türkiye’deki azınlıkların ruhani liderleriyle yapılan bu görüşmenin çok verimli olduğunu söyler. Toplantıya, Fener Kilisesi Papazı Bartholomeos, Türkiye Musevileri Hahambaşı İshak Haleva ve Türk Musevi Cemaati Başkanı Silviyo Ovadyo’nun yanı sıra Ermeni Ortodoks Ruhani Meclis Başkanı Aram Ateşyan, Süryani Katolik Cemaati Patrik Vekili Korepiskopos Yusuf Sağ, Süryani Kadim Ortodoks Cemaati Ruhani Reisi ve Patrik Vekili Metropolit Yusuf Çetin ile cemaat vakıflarının başkanları da katılır. Görüşmenin içeriği ile ilgili bilgiler veren Bülent Arınç görüşmede Heybeliada Ruhban Okulu’nu da ele aldıklarını ifade ederek, şunları kaydeder:

⁸⁴⁰ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/papazin-sozcusu-oldu-29950h.htm>

⁸⁴¹ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/clintondan-ruhban-okulu-dayatmasi-32446h.htm>

"Biz iyi niyetle olaya yaklaşıyoruz ama geçmişten bu yana Anayasa Mahkemesinin ve diğer mevzuat hükümlerinin bu konuda bir kısıtlama getirdiğini hepimiz çok iyi biliyoruz. Hükümetimizin bu konudaki düşüncesini tekrar ifade etmek isterim. Dinî inançlara sahip ülkemizde yaşayan insanların, azınlık statüsü içerisinde değerlendirilirse değerlendirilsin, Lozan'dan kaynaklanan hakları söz konusu edilirse edilsin, kaldı ki biz onlara bu ülkemizin birer vatandaşı yurttaşı olarak bakıyoruz, başkalarından farklı olarak bakmıyoruz. Onların dinî adam veya din görevlisi yetiştirmek ihtiyaçlarını, dinî inançlarının bir gereği olarak haklı ve makul buluyoruz. Dolayısıyla Heybeliada Ruhban Okulu'nun hukuki mevzuatımız içerisinde tekrar eğitime başlaması konusunda hükümetimizin, şahsımın bir kararı olduğunu söylemeliyim. Ancak önümüzdeki engelleri yine bir hukuk devleti olan Türkiye'nin kendi mevzuatı içerisinde umarım çok fazla geçmeden gerçekleştireceğiz. Bu konuda sayın Patrik'le de ilgililerle de görüşmelerimiz devam ediyor."⁸⁴²

*****Bartholomeos, Trabzon'un Fetih Yıldönümünde Sümela Manastırında Ayin Yapıyor**

Sümela Manastırı, 1923 yılında yapılan nüfus mübadelesinin ardından boşaltılarak ibadete kapatılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığından alınan özel iznin ardından 88 yıl boyunca ibadet yapılmayan Sümela Manastırı, 15 Ağustos 2010 Pazar günü tarihî günlerinden birini yaşar. Manastırda yıllar sonra Patrik Bartholomeos yönetiminde bir ayin yapılır.

Ayinin tarihi için 15 Ağustos gününün seçilmesi oldukça dikkat çekicidir. Zira 15 Ağustos 1461'de Fatih Sultan Mehmed Han'ın Trabzon'u fethederek Bizans İmparatorluğu'nun uzantısı olan buradaki Rum İmparatorluğu'nun varlığına son verdiği çeşitli tarih kaynaklarında zikredilmektedir.⁸⁴³ Bu nedenle özellikle millîyetçi kesimden ayine sert tepkiler gelir. Ayinden 2 gün önce biri MHP'li siyasetçi diğeri gazeteci 2 kişi ayine tepki gösterdiği için polis tarafından sorgulanır. Buna tepki gösteren, MHP Trabzon Milletvekili Süleyman Latif Yunusoğlu ve beraberindeki partililer, ayini protesto ederler. Sümela Manastırı'nın yakınındaki restoranların bulunduğu alanda partililerle bir araya gelen Yunusoğlu, yaptığı basın açıklamasında, manastırların ibadethane ya da ayin yapılan mekanlar değil, din adamı yetiştirilen mekanlar olduğunu söyler.

⁸⁴² <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/papazi-gorunce-costu-32952h.htm>

⁸⁴³ Kenan İnan, "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2003/1, S.14, s.78.

Sabah saat 10.00'da başlayan ayin yaklaşık iki saat sürer. Bartholomeos, ayinden sonra kardeşliğin pekişmesi adına bu ayinin çok önemli olduğunu söyler. *"Bu tarihî manastırda ibadet yapmamıza vesile olan Yüce Allah'a hamd olsun."* diyerek sözlerine başlayan Bartholomeos, bölgede yüzyıllarca yaşamış Rum Ortodoks halkının anısına ve manastırda hizmet etmiş keşiş ve ruhanilerin ruhlarına ve Osmanlı padişahlarına dua eder.⁸⁴⁴ Bartholomeos Sabah gazetesi muhabirlerinin sorularına şu cevapları verir:⁸⁴⁵

*Pazar günü Ortodokslar için çok önemli bir ayin var. Ayinin önemi nedir?

"Öncelikle Kültür ve Turizm Bakanlığına izni verdiği için şükranlarımı bildirmek isterim. Bu ayin gerçekten çok beklenmiş bir gündür. 15 Ağustos ise biz Hristiyanlar için çok önemli bir gündür. Meryem Ana'nın ölümünü anıyoruz. Ölümü bize göre hakiki hayata doğmasıdır. Bu, Meryem Ana'ya ithaf edilmiş bayramların en büyüğüdür. Şu anda Kuran'ın Rumcasını okuyorum ve Meryem Ana'ya karşı Kuran'ın da büyük saygısı olduğunu biliyorum. Onun için eminim ki Trabzon'daki İslam âlemi, Meryem Ana'ya karşı gösterdiğimiz saygıya katılacaktır. O manastıra karşı birçok Osmanlı padişahının lütufları vardır. Çünkü onlar da önceki Hristiyan imparatorlarının manastıra gösterdikleri saygıya devam etmişlerdir. Nitekim o gün yapacağım Rumca ve Türkçe konuşmamda, bu Osmanlı padişahlarının isimlerini teker teker dile getireceğim. Gerek Ortodoks Hristiyanları, gerekse o yörenin halkı için çok kutsaldır. Barış elçisi olarak gidiyoruz. Bizim dualarımız insanların ayrışması için değil aksine birleşmesi içindir."

*Trabzon bugüne kadar gayrimüslimlere karşı saldırılarda adı çokça geçen bir il oldu. Provokasyon yönünde bir duyum aldınız mı?

"Soğukkanlı hiç kimse bunları onaylamaz. İslam dini barış dinidir. Kültürü, inançları ne olursa olsun, her insan varlığına saygımız olmalıdır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti devleti laik bir devlettir. Herkesin bir yeri olması lazımdır. Biz Türk vatandaşlarıyız, doğma büyüme buralıyız. Trabzon'a giderken herhangi bir endişemiz yok. Emniyet teşkilatının her önemi aldığından şüphemiz yok. Her şeyden önce Karadenizlilerin meziyetlerine karşı duyduğumuz hayranlık ve sevgi ve anlayışla gidiyoruz. Ramazan ayına denk geldiği için Trabzon Valisi ve Müftüsü ile de bir iftar yemeği yiyeceğim. Bu bir sevinç meselesi."

⁸⁴⁴http://www.zaman.com.tr/_sumelada-88-yil-sonra-ilk-ayin_1016335.html

⁸⁴⁵http://www.sabah.com.tr/yasam/2010/08/13/baris_elcisi_olarak_gidiyoruz

*Milliyetçi sitelerde, 15 Ağustos'un Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon-Pontus İmparatorluğu'nu yıktığı gün olarak özellikle seçildiği belirtiliyor. Bu gerçek midir?

"15 Ağustos bütün Hristiyan alemi için Meryem Ana'nın göğe yükseldiği gündür. Bu tarihî manastırın kendisine ve özellikle ölümüne ithaf edilmiş olması vesilesiyle o gün gidiyoruz. Bu büyük bir tesadüftür. Ansiklopedilerde Trabzon'un fethinin tam 15 Ağustos değil ağustos ayı içinde olduğu yazılı. Tarih tarihtir. Geçen olaylara karşı hiçbir menfi, müspet tutumumuz yoktur."

Bartholomeos, ayinin 15 Ağustos gününde yapılmasını Meryem Ana'nın göğe yükselmesiyle ilişkilendirip Trabzon'un fethi ile aynı güne denk gelmesini de bir tesadüf olarak nitelendirse de Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu, Sümela Manastırı'nda yapılan ayini "tarihî" olarak değerlendirir. Papandreu, ayinle ilgili olarak *"Pontus Hellenizmi ve bütün Yunanlar için tarihî ve çok önemli bir gelişme"*⁸⁴⁶ yorumunu yapar. Yunan TV kanallarında canlı yayınlanan ayin, Yunan basınında da geniş yer bulur ve *"daha güzel günlerin garantisi"* olarak sunulur. Elefterotipiya gazetesi ise bir rüyanın gerçek olduğunu yazdı. Gazete, 1922'den bu yana Sümela'da en önemli tarihî gün yaşandığı yorumunda bulunur. Türk ve Yunan tarafındaki aşırı uçların dışlandığını belirten Elefterotipiya, en fark edilen eksikliğin Selanik Valisi Panayotis Psomiadis'in törende olmamasını gösterir. Bazı Yunan gazetelerinin ayine ilişkin kullandığı başlıklar da şöyle olur: Avriyani: *"Trabzon'da duygusal anlar; Sümela Manastırı'nda tarihî ayin."* Vradini: *"Pontus'un Meryem Anası, daha güzel günlerin garantisi."* Ethnos: *"Sümela Manastırı'nda Ekümenik Huşu."* Espresso: *"88 yıl sonra huşu ve gözyaşı, Pontos'un Meryem Anası için."*⁸⁴⁷

Sümela'daki ayine bazı yerel gazeteler de destek verir. Kuzey Ekspres'te Hasan Kurt imzalı yazıda şunlara yer verilir:

*"Sümela'nın ayine açılması kimin, kimlerin aklına geldi? Bu olay siyasi bir manevra mı? Sümela'nın ayine açılması talebi, dedeleri, ninelere bölgeden göçenlerin yıllar sonra Trabzon'a yaptıkları geziler esnasında gündeme geldi. Talepler basına yansıdı. İşin ekonomik yanı da düşünüldü ve ülkeyi yönetenler böyle bir karar verdi. Bana göre doğru bir karar!"*⁸⁴⁸

⁸⁴⁶http://www.zaman.com.tr/_papandreu-sumela-manastirinda-yapilan-ayin-baris-ruhunu-gosteriyor_1016190.html

⁸⁴⁷<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/zafer-coskusu-38914h.htm>

⁸⁴⁸<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/trabzonda-pontus-bayrami-38848h.htm>

Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç Dr.İbrahim Telliöğlü, Sümela'da ayin yapılacağıının açıklanmasından sonra Yeniçağ gazetesine konu ile açıklamalarda bulunur. Rus ve Yunanlılardan oluşan bir grubun Sümela'da ayin düzenleme girişimini değerlendiren Telliöğlü, manastırın siyasi simge haline getirilmek istendiğine dikkat çeker. Manastırın, Hristiyan dünyası için önemli bir inanç merkezi olmadığını ifade eden Telliöğlü, Trabzon ve yöreden göç etmeyen Yunanlı ya da Rus kökenliler için Sümela'nın sadece turizm açısından önemli bir yer anlamına geldiğini dile getirir. *"Sümela Manastırı'nda Ortodoks inancına göre ibadet etme geleneği yok. Katolikler için de Sümela, sadece turistik bir alan"* ifadesini kullanan Telliöğlü, ayin tartışmalarının temelinde neyin yattığının çok iyi bir şekilde irdelenmesi gerektiğine işaret eder. Telliöğlü sözlerini şöyle sürdürür:

"Buraya gelen, orada ibadet etmeye çalışan Ortodoksların özellikleri neler, önce bunları belirlememiz gerekiyor. Rusya'dan gelenler kimler? Bölgedeki isyanlar sırasında veya Ruslar buradan geri çekilirken Trabzon ve çevresinden Rusya'ya gidenler. Rusya'dan gelenler içinde Slav kökenli yok. Rus vatandaşı, Rumlar bunlar. Sümela Manastırı'nda yaşananları, Rusya ve Yunanistan'dan Ortodokslar geldi gibi algılamak yanlış. Bu, iki farklı Ortodoks cemaati, Trabzon'da buluştu anlamına gelmesin."

Ayin tartışmasında rol oynayan Selanik Valisi Panayotis Psomyadis ile Rus milletvekili İvan Savvidrus'un ortak özelliğinin, ikisinin de büyüklüğünün Trabzon ve çevresinden göç etmesi olduğunu ileri süren Telliöğlü, *"Bu iki kişiyi burada buluşturan ortak nokta, Trabzon göçmeni Ortodoks olmaları."* der. Sümela Manastırı'nı her yıl on binlerce yabancı turistin ziyaret ettiğini anımsatan Telliöğlü, şunları kaydeder:

"Buraya Amerikan, İngiliz, Alman, Fransız, Bulgar, Gürcü ve diğer birçok ülkeden turistler geliyor. Onlar için Sümela'da ayin yapmanın bir anlamı yok. Onlar için Sümela, Efes gibi bir yer değil. Buraya gelen İsveçli bir turist kafilesi Trabzon'u geziyor dolaşıyor. Bunların içinde Sümela da var. Hiç başlarında bir din adamı var mı? Bu konulara çok dikkat etmemiz lazım. Neden sadece Yunanistan ve Rusya'dan gelen Rum asıllılar ayin yapmak istiyor? Burası inanç turizm merkezi olmasın, Sümela'da yaşanacak bir prokovasyon sonucu, on binlerce turist sayısı çok büyük oranda düşebilir. Burası bir dinî merkez değil. Bunun arkasında siyasi bir maksat aramak lazım. Ticari olarak baktığınızda bu yıl bin kişi geldiyse önümüzdeki yıl 10 bin kişi gelecek değil. Burası bir Efes, Mardin değil. Kayıtlarda, Sümela'da bugüne kadar toplu bir ayin yapıldığına dair hiçbir bilgi ve belge yok. Mübadele 1923 yılında yapıldı. 1922'den örnek verelim. Trab-

zon'daki, Gümüşhane'deki çevredeki Rumlar geldi Sümela'da ayin yaptılar diye bir kayıt yok."⁸⁴⁹

*****Büyükada'daki Rum Yetimhanesi ile Bozcaadaki Manastır ve Arazisinin Fener Rum Patrikhanesine Verilmesi**

Fener Rum Patrikhanesi, Büyükada'da bulunan, dünyanın en büyük ikinci ahşap binası sayılan ve 1964 yılında Yargıtay kararıyla kapatılan Rum Yetimhanesi'nin kendi mülkü olduğu iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurur. AİHM, 2008 yılında oy birliğiyle Türkiye'yi suçlu bularak Yetimhane binasının üç ay içinde Patrikhane'ye iadesini, aynı zamanda 6.000 Euro manevi tazminat ve 20.000 Euro mahkeme masrafını da ödemesini kararlaştırır. Başbakan Erdoğan, Büyükada'daki yetimhane konusunda, yargı sürecinin uluslararası hukuka yansıdığını, kendisinin gerekçeli kararı istettiğini ve bu gerekçeli kararın gelmesinin ardından burayı hemen Patrikhane'ye teslim etmeye hazır olduklarını söyler.⁸⁵⁰ Egemen Bağış da konu ile ilgili "*Binayı, uluslararası bir çevre enstitüsü ve ilgili akademisyenlerin çalışabileceği bir mekan haline getirme düşünceleri var. Türkiye'nin çevre konusunda öne çıkması için son derece yerinde bir fikir olur.*" şeklinde görüş bildirir.⁸⁵¹ 30 Kasım 2010'da Büyükada'daki Rum Erkek Yetimhanesi'nin tapusu Fener Rum Patrikhanesi'ne verilir. Patrikhane'nin avukatı Cem Murat Sofuoğlu, davayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde takip eden Yunan meslektaşı Yihannis Ktistakis'le birlikte Büyükada'daki Adalar Tapu Kadastro Müdürlüğü'nden aldığı tapuyu, Fener Rum Patriği Bartholomeos'a teslim eder.⁸⁵² Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Grigoris Delavekuras tarafından yapılan yazılı açıklamada yetimhanenin iadesinin memnun edici olduğu belirtilir.⁸⁵³

Yetimhanenin Fener Rum Patrikhanesi hakkında farklı görüşler ortaya atılır. Yetimhanenin verilmesini son derece olumlu bir adım olarak değerlendiren Mehmet Ali Birand "*Türkiye'nin, Patrikhane yaklaşımı bir devrimdir...*" başlıklı köşe yazısında şunları kaydeder:

"Türkiye, sessiz sedasız devrim niteliğinde bazı adımlar atıyor. Türkiye'nin Patrikhane'ye yaklaşımı her geçen gün değişiyor. Başka olaylar araya girdiği için bugüne bıraktım, ancak dikkat çekmeden edemeyece-

⁸⁴⁹<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/sumelanin-dini-bir-anlami-yok-21946h.htm>

⁸⁵⁰<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/15035564.asp>

⁸⁵¹<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/15047510.asp>

⁸⁵²<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/16408994.asp>

⁸⁵³http://www.sabah.com.tr/gundem/2010/11/30/buyukadadaki_rum_yetimhanesi_tapuda_patrikhaneye_gecti

ğim. Zira son derece önemli adımlar bunlar. Bundan önceki iktidarların uyguladıkları politika ise çok farklıydı. Patrikhane, bir kötülükler imparatorluğu olarak adlandırılırdı. Amacı, Türkiye'yi yıkmak olan, Yunanistan'ın Anadolu'yu ele geçirebilmesi için sinsî planlar yapan bir çıbanbaşıydı. Mutlaka ezmek, yerinden kıpırdatılmaması için çaba harcanması gereken bir kurum olarak nitelenirdi. Yabancı emperyalist güçlerin Lozan'da başımıza sardıkları ve bundan dolayı kerhen taşımamız gereken bir düşman gibi görülürdü. Bu ruh haletiyle, Patrikhane konusu askerlere ihale edildi. Atılacak her adım için, TSK'nın onayı gerekirdi. Asker de, en basit bir hakkın verilmesini, ünlü karşılıklılık ilkesine bağlar, "Onlar da Batı Trakya'da adım atsinlar." derdi.

İşte bu politika yüzünden, 1950'lerden itibaren, her fırsatta Patrikhane'nin elindeki birçok taşınmaza, kılıfına uydurulup hukuk cinayetleri işlenerek el kondu. Faaliyetlerine kısıtlama getirildi. Rum azınlığa yapılan eziyetin eşi, bu din kurumuna karşı da geliştirildi. İş sonunda, ruhban okulunun kapanmasına kadar götürüldü. Ruhban okulunun kapanması, Patrikhane'nin ana damarını kesmek, kan akışını durdurmakla eş değerdi. Daha çok yakın bir zamana kadar, devlet kanalı başta olmak üzere, TV'lerde Patrikhane için yapılan programlarda söz alıp, ağzı köpürerek bu ihanet ininden söz eden ünlülerimizi, köşe yazıları, kitapları ve söyleşileriyle çıgıllıklar atan nice bürokrat, siyasetçi ve akademisyen izlemedik mi? Milyonlarca kişinin saygı duyduğu, üstüne toz kondurmadığı Ortodoks Kilisesi'nin başındaki kişi, T.C. Devleti'nin resmî dilindeki adı "Fener Patriği" idi. Patriğin muhatabı da, Fener Kaymakamı idi. Bu anormal durum, 1990'lardan itibaren yavaş yavaş değişmeye başladı. Uluslararası koşulların değişmesi, Yunanistanın AB'de tam üye olması, Türkiye'nin de AB üyeliği adaylığına asılması, bu süreci hızlandırdı. Düşümü ise, iki kişinin vizyonu ve büyük çabası çözdü. Bunlardan biri Bartholomeos'un 1991'de Patrik seçilmesi ile başladı. Bundan önceki Patriklere benzemedi. Türk devletini eleştirmek yerine, hakkını arayan, ancak Türkiye'yi özellikle uluslararası camiada yücelten, AB adaylığına inanılmaz destek veren bir yaklaşımla ortaya çıktı. Patrikhane'nin Türk kamuoyundaki imajını değiştirdi. Düşümü çözen kişi ise, Başbakan Erdoğan oldu. İktidara gelişinden itibaren, Patrik'i Fener Kaymakamlığı'ndan kurtardı, kendine muhatap etti. Sık sık görüştü. Bartholomeos ile kurduğu kişisel ilişkinin dışında, ideolojik olarak Patrikhane'yi şeytan cumhuriyeti gibi görmek yerine, tam aksine anlayışla yaklaştı. Dindarlığını, Patrikhane üzerinden ispatlamaya kalkışmadı, o tuzağa kendini ve partisini düşürmedi. Aksine, kendine güveni gösterdi ve Patriğin önünü açtı.

Ak Parti iktidarı, neden olduğunu tam anlayamadım, ancak sözler verilmesine rağmen, Ruhban Okulunu bir türlü açamadı. Buna karşılık, hayati derecede önemli olan Sen Sinod Meclisi'ne can veren bir adım atıldı. Başbakan, Patrikhaneyi besleyen ana damara kan veren Ruhban Okulunu açamayınca, Meclis'te görev alacak olanlara Türk vatandaşlığı verecek, resmen Ortodoks Kilisesi'nin kalbine giden damarlara by-pass yaptı. Bu adım, hayati önemdeydi. Ardından, Atina'ya yaptığı ziyarete Patriği de, Diyanet İşleri Başkanı ile birlikte götürmeyi planladı ve ilk defa "Ekümenik sıfatı, ecdatlarımızı rahatsız etmemiş ki, bizi neden etsin." diyerek, bu tartışmayı da durdurdu.

En sonuncu adım, Patrikhane'nin uzun yıllardır geri almaya çalıştığı, Büyükkada'daki Rum Erkek Yetimhanesi'nin geri verilmesi oldu. Başbakan istemese, AİHM'e rağmen, Türk yargı sistemi yetimhane davasını öylesine süründürür, öylesine uzatırdı ki, insanları pes ettirmeye kadar götürebilirlerdi. Burada, Vakıflar Genel Müdürlüğünü de tebrik etmek gerekir. Vakıflar da ayak sürümedi ve işi kolaylaştırdı. Türkiye'nin önünü açan bu adımlar, neresinden bakılırsa bakılsın son derece önemlidir.⁸⁵⁴

Aytunç Altındal ise; Fener Rum Patrikhanesi'ne devri kararlaştırılan Büyükkada'daki Rum Yetimhanesi'ni "Truva atı"na benzeterek, bazı önemli taşınmazların, kötü niyetli çevrelerin eline geçebileceğini söyler. Aytunç Altındal, yaptığı değerlendirmede, "Bu devir, Tarlabası, Kurtuluş, Feriköy ve Boğaz'da birçok taşınmazın talep edilmesine yol açacak." dedi. Yetimhaneyi tarihteki "Truva atı"na benzeterek, azınlık maskesi altında çok önemli gayrimenkullerin kötü niyetli çıkar çevrelerinin eline geçebileceği uyarısında bulunur. Vakıflarla ilgili meselelerde çok dikkatli olunması gerektiğini vurgulayan Altındal, şunları kaydeder:

"Rumlara ait olmadığı hâlde Fenerbahçe Şükrü Saraçoğlu Stadi'nı talep edebilirler. Kurtuluş, Feriköy ve Boğaziçi'nde hiç ilgileri olmayan çok değerli taşınmazları da isteyebilirler. Tarlabası'nda hedeflerine aldıkları bine yakın daire var. Burada tapular nasıl çıkartılıyor ona bakmak lazım. Acaba, AKP'li müteahhit ve çıkar çevrelerinin rolü var mı? Aldığımız bilgilere göre sahipsiz yerler var. 4 tane Rum bulup onlara vakıf kurduruluyor. 'Biz araziyi bulur sizin adınıza çıkartırız. Ama bunun üzerindeki tasarruf hakkının bize verin. Üzerinde villa, gökdelen vs. yapalım, siz de kazanın biz de kazanalım.' şeklinde uygulamalar yapıldığına yönelik şüphe ve iddialar var."

Ülkemizde azınlıklara ait 32 adet vakıf varken, son yıllarda bu sayının çok hızlı bir şekilde arttığını ifade eden Altundal, “Kısa bir sürede azınlık vakıflarının sayısı 32’den 138’e çıktı. Bu hayatın olağan akışına uygun bir gelişme olarak görülemez. Kurulmuş olan vakıfların talepleri doğrultusunda daha birçok tapu vermek zorunda kalacaklar. Bu tavizlerin sonu yok.” şeklinde konuşur.⁸⁵⁵

Büyükada’daki yetimhanenin Fener Rum Patrikhanesi’ne iadesinden sonra Bozcaada’daki manastır ve arazisini Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı’na iade edilir. Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı tarafından üzerinde manastır, kilise ve mezarlık bulunan arazinin kendilerine devri için Bozcaada Kadastro Mahkemesi’ne açtığı dava henüz sonuçlanmadan iade işlemi belediye ve Mal Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilir. Emekli Tapu Kadastro Genel Müdür Yardımcısı Orhan Özkaya, Bozcaada’daki Maliye Hazinesi’nin mülkü olan manastır, kilise ve mezarlıkların 173 bin euroluk tazminat ödenerek elde tutulabileceğini iddia eder. Araziyle ilgili AİHM’in 11 Temmuz’da “3 ay içinde iade edin!” diye karar verdiğine dikkat çeken Özkaya “Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi’ne iade edilen arazi pisipisine elimizden çıktı. Oysa kararda; ‘3 ay içinde iade edilmesi aksi takdirde 173 bin euro tazminat ödenmesi’ hususu var. Bu husus dikkate alınmadan kilise ve eklentileri geri verilmiştir. 173 bin euro Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ödenseydi Bozcaada’daki arazi elimizden çıkmazdı.” ifadelerini kullanır.⁸⁵⁶

Bartholomeos’un 2011 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

3 Ocak 2011’de Fener Rum Patrikhanesine giderek Bartholomeos’u ziyaret eden Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı Bülent Arınç, “Yüzlerce yıldır bu ülkede yaşayan vatandaşlarımızın haklı taleplerini yerine getirmeyi hükümet olarak bir görev sayıyoruz.” şeklinde konuşur.⁸⁵⁷

⁸⁵⁵<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/ahsap-yetimhane-truva-ati-olacak-42680h.htm>

⁸⁵⁶<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/akpden-rumlara-2-piyango-54571h.htm>

⁸⁵⁷<http://www.milliyet.com.tr/-hakli-talepleri-gorev-sayiyoruz-/siyaset/siyasetdetay/04.01.2011/1334464/default.htm>



Bülent Arınç, Bartholomeos'u Ziyaret Etmek Üzere Fener Rum Patrikhanesinde
(Kaynak: <http://www.milliyet.com.tr>)

Vakıflar konusu itibarıyla ve farklı inanç gruplarının Türkiye'de daha huzur ve mutlu yaşaması için bir bakan olarak sorumluluk yüklendiğini belirten Bülent Arınç, "Cemaat vakıflarının, Patrikhane'nin, hastanenin, okulların pek çok ihtiyaç ve talepleri olabilir. Bunu hukuk çerçevesinde karşılamak için Sayın Patrik ve çalışma arkadaşlarıyla hem de vakıflar meclisimizde üye bulunan arkadaşımızla zaman zaman görüşmeler yapıyoruz." şeklinde konuşur. "Yurttaş olarak ülkemizde birinci sınıf vatandaş olarak tüm haklara sahip olan bu kurumların, bu kurumların mensuplarının mutluluk ve refah içinde yaşaması hepimizin dileğidir." diyen Arınç, sözlerini şöyle sürdürür: "Yeni Vakıflar Kanunu ile yeni düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemeler çerçevesinde hakları vermek konumundayız, bu konuda siyasi irademiz güçlüdür. Yüzlerce yıldır bu ülkede yaşayan vatandaşlarımızın haklı taleplerini yerine getirmeyi hükümet olarak bir görev sayıyoruz." Patrikhane ve cemaat vakıflarıyla ilgili birçok konunun bulunduğunu ifade eden Arınç, şunları kaydeder: "Vakıfların, cemaatin, Patrikhane'nin veya kişilerin sorunlarına, kanun ve hukuk açısından yaklaşıyoruz. Yetimhane konusunda kendiliğimizden bir şey vermiş veya tanımış değiliz. Hukukun gereği yapılmıştır. Hem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararı hem onun öncesinde bizim yerel mahkemelerimizin kararı bu yetimhanenin Patrikhane'ye tapu olarak aidiyetini göstermiştir. Bizim buna direnmemiz, bunu farklı şekilde yorumlamamız da mümkün olmamıştır. Çünkü hukuk ne ise bunun gereği yapılacaktır."⁸⁵⁸

Görüşmeyle ilgili yaptığı açıklama da bugünün kendileri için çok mutlu bir gün olduğunu belirten Bartholomeos, yeni yıla girerken bu ziyaretten dolayı gerek sevinç gerekse umutlarının pekiştiğini, bu açıdan Bakan Arınç ve hü-

⁸⁵⁸http://www.zaman.com.tr/gundem_arinctan-patrikhaneye-ilk-ziyaret_1073581.html

kümete minnettar olduklarını dile getirir. Yaptıkları görüşmede, son zamanlarda kendi cemaatlerine ve diğer cemaatlere yönelik yapılan açılımlardan dolayı Arınç'a teşekkür etme fırsatı bulduklarını ifade eden Bartholomeos, sözlerini şöyle sürdürür: *"Bu açılımlar, aslında Rumlara, Ermenilere veya Musevilere değil; demokrasiye yönelik açılımlardır."*⁸⁵⁹

*****Mübadele ile Gönderilen Patrik Konstantin Araboğlu'nun Kemiklerinin Türkiye'ye Getirilerek Tekrar Defnedilmesi**

Patrik Konstantin Araboğlu'nun 1925 yılında sınır dışı edildiğinden çalışmamızın önceki bölümlerinde bahsetmiştik. Fener Rum Patrikhanesi, 1930 yılında Atina'da ölen ve Atina 1. Mezarlığı'na gömülen Konstantin Araboğlu'nun kemiklerinin İstanbul'a gönderilmesi için hem Atina Belediyesi hem de Türk devleti nezdinde girişimde bulunur. Bergama Metropoliti Ioannis, Atina'ya giderek kemikleri teslim alır ve İstanbul'a nakleder.⁸⁶⁰ İstanbul'da Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı'nda yatan diğer patriklerin yanına defnedilir. Patrik Bartholomeos, Türk makamlarına teşekkür ederek *"Halefleri ve selefleri ile birlikte gömülmesini istedik. Bu bizim için dinî bir borçtu."* der.

Patrik Konstantin Araboğlu'nun cenaze töreni Fener Rum Patrikhane-si'nde pazar ayini ile başlar. Patrik Bartholomeos'un yönettiği ayine Yunan Büyükelçi Hrisantopulos Leonidas, Yunanistan İstanbul Başkonsolosu Vasilios Bornovas, PASOK Genel Sekreteri Petoulakis Yorgos ve çok sayıda vatandaş katılır. Patrik Konstantin'in naaşı daha sonra Zeytinburnu'ndaki Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Rum Manastırı'na götürülür. Patrik Bartholomeos kemiklerin bulunduğu sandukanın başında dua okuduktan sonra sandukayı öper. Daha sonra manastırın bahçesinde bulunan diğer 15 patriğin yanında hazırlanan mezara götürülen cenaze için burada da kısa bir tören düzenlenir. Patrik Bartholomeos, diz çökerek okuduğu duaların ardından Konstantin Araboğlu'nun naaşını kendi elleri ile mezara yerleştirir. Bartholomeos mezara ayrıca bir şişe şarap ve çiçek bırakır ve mezarın mermer kapığını kapatır. Bartholomeos *"Yine anavatanına döndü ve diğer patriklerin yanına defnedildi. Bizi oradan kutsayacak. Hükümetle çok iyi ilişkileri olmasına rağmen o günkü konjunktüre göre sürülmek zorunda kaldı. 3-4 ay sonra dönemeyeceğini anlayınca görevlerini vekiline devretti."* şeklinde konuşur.⁸⁶¹

⁸⁵⁹<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/16669781.asp>

⁸⁶⁰<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/papazin-kemikleri-istanbula-getirildi-46948h.htm>

⁸⁶¹http://www.sabah.com.tr/yasam/2011/03/07/mubadil_patrik_86_yil_sonra_huzura_kavustu

Yunan basınında yayımlanan *"WikiLeaks"* belgelerine göre, Türk hükümetinin Heybeliada Ruhban Okulunun karşılığında Batı Trakya'daki Müslüman Türk azınlığın sorunlarının çözümü yolunda adımlar atılmasını talep ettiğini, Fener Patriki Bartholomeos'un ise konunun Ankara ile Atina arasında ele alınmasına *"Heybeliada Türk kurumudur."* diyerek şiddetle karşı çıktığı iddia edilir. ABD İstanbul Konsolosluğundan adı verilmeyen bir yetkili, Patrikhane Basın Sözcüsü Dositheos ile görüştüktan sonra merkeze gönderdiği raporda Erdoğan'ın Patrik'e, Yunan Dışişleri Bakanı Dora Bakoyannis'den Atina'da cami açmasını ve Batı Trakya'daki azınlığa müftülerini seçme hakkını tanımasını istediğini anlatır. TaNea gazetesine göre Şubat 2009'da da Türkiye'yi ziyaret eden ABD'li senatör Richard Durban, Heybeliada Ruhban Okulunun açılması karşılığı atılabilecek bu adımları dile getirdiğinde Patrik Bartholomeos tepki gösterir. Belgeye göre Bartholomeos, ABD'li senatöre şu yanıtı verir: *"Atina'da cami açılması veya Batı Trakya azınlığı sorunları ile Patrikhane arasında bağlantı yapılması doğru değil, Heybeliada ile ilgili müzakerelere Yunan hükümetinin katılımı da doğru değil. Heybeliada Türk kurumudur. Patrikhane Yunan hükümetinin temsilcisi değildir. Ben Türk vatandaşıyım. Patrikhane'nin sorunları ve Heybeliada meselesi iki komşu ülkede olup bitenlerden bağımsız şekilde çözümlenmelidir!"*⁸⁶²

16 Temmuz 2011'de Libya Temas Grubu'nun 4. Toplantısı kapsamında İstanbul'da bulunan ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Fener Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos'u ziyaret eder. Fener Rum Patrikhanesi'nde gerçekleşen ikili görüşme basına kapalı yapılır.

15 Ağustos 2011'de Sümela Manastır'ında Bartholomeos yönetiminde ikinci ayin yapılır. Bartholomeos, önce Yunanca sonra da Türkçe yaptığı konuşmasında, *"Sevgili Müslüman kadeşlerimiz, tarihi Sümela Manastır'ında bu sene de gelip dua etmeyi bize nasip eden Allah'a hamd olsun."* diyerek başlar. Bartholomeos, anlayış ve hassasiyetleri için başta Başbakan Erdoğan olmak üzere Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay ve hükümet üyelerine şükranlarını bildirir. Hz. Meryem'in hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar için özel anlam ifade ettiğini belirten Bartholomeos, sözlerini şöyle sürdürür:

"Al-i İmran suresinde belirtildiği gibi Allah'ın seçtiği, tertemiz ve bütün kadınlardan üstün kıldığıdır. Geçen sene idrak ettiğimiz ayin, müstesna güzelliğe sahip bu mekanda sevgi ve dostluk hisleriyle buluşmamız ve bir ve tek olan Allah'a dua etmiş olmamız, eminim ki herkes için bir mutluluk vesilesi olmuştur. Dolayısıyla hükümetimizin

⁸⁶²<http://www.milliyet.com.tr/heybeliada-turk-kurumu-atina-yi-hic-ilgilendirmez/dunya/dunyadetay/25.05.2011/1394329/default.htm>

bu meyandaki kararının ne kadar doğru ve gerçekçi olduğu ispatlandı. Biz bu toprakları paylaşan Müslüman ve Hristiyanlar ve yurt dışından gelen Ortodoks misafirlerimiz geçen sene de bu sene de Meryem Ana'nın yüksek huzurunda toplandık, memleketimizde ve dünyada daimi barışın, dayanışmanın ve hüsn-i niyetin tesisi için dua ettik."⁸⁶³

*****Fener Rum Patrikhanesi, Papa Eftim'e Ait Üç Kilisenin Kendlerine İadesini İstiyor**

24 Ekim 2011 tarihinde Fener Rum Patrikhanesi Sözcüsü Peder Dositheos, kurumlarının 1924'te el konulan Galata'daki üç kilisenin kendilerine iade edilmesini istediklerini dile getirerek dava açacaklarını söyler. Bahsedilen üç kilise Atatürk'ün emriyle 1924'te Patrikhane'den alıp Papa Eftim ailesine bırakılan Türk Ortodoks Meryem Ana Kilisesi, Türk Ortodoks Aya Nikola Kilisesi ile Türk Ortodoks Aya Yani Kilisesi'dir. Dositheos, kurumlarının hukuk komitesinin bir dosya hazırlığında olduğunu dile getirerek *"Tarihçelerini, kiliselerin önce kimin elinde bulunduğunu, şu anda nerede olduklarını detaylarıyla hazırlayacağız. Bunu hukuk müşavirliğimiz yapacak. Dosya hazırlanır hazırlanmaz da ilgili mercilere ileteceğiz."* der. Davayı Türkiye'de açacaklarını kaydeden Dositheos, *"Avrupa'ya başvuracak mısınız?"* yönündeki bir soruya, *"Bildiğiniz gibi öncelikle Türkiye'deki iç hukuk yollarını denememiz gerekiyor. İlerisi için bir yorumda bulunamayız."* yanıtını verir. 18'inci yüzyıldan beri kendilerine ait olduğunu iddia ettiği kiliselerin iadesinin Patrikhane için manevi anlamları olduğunu söyleyen Dositheos *"Kilisenin manevi değeri cemaatimiz için çok büyüktür. Günümüzde kullanılmadıklarını öğrendik."* ifadelerini kullanır. Dositheos, davanın Patrikhane tarihinde Türkiye'de bir malın iadesi için açılan ilk dava olduğunda altını çizerek söz konusu kiliselerin Fener Rum Patrikhanesi'ne devredilmesi için dava açılacağı Fener Rum Patriği Bartholomeos tarafından da doğrulanır. Aya Yani ile Aya Nikola kiliselerine 1965'te el konulduğunu dile getiren Patrik Bartholomeos, *"20 yıl boyunca hükümetimize iade talebini hep dilegetirdim. Ancak herhangi bir yanıt alamadım."* der. Üç kilisenin de Patrikhane'den alınıp akarlarıyla birlikte Papa Eftim ailesine verildiğini kaydeden Bartholomeos, *"Papa Eftim aforoz edildi. Rum*

⁸⁶³ <http://www.milliyet.com.tr/sumela-daki-ayinsona-erdi/gundem/gundemdetay/15.08.2011/1427034/default.htm>

toplumuna ait herhangi bir mülk üzerinde hak iddiası söz konusu değil. Burada Ergenekon toplantılarının yapıldığı biliniyor.” şeklinde konuşur.⁸⁶⁴

İstanbul Barosu Genel Sekreteri Hüseyin Özbek yaptığı bir açıklamada “Bartholomeos devlet başkanı pozisyonuna yükseltiliyor ve bölünme adımı atılıyor!” der. “Vatikan lideri” gibi davranan Fener Rum Papazı Bartholomeos’un ülkeyi bölecek ilk adımı İstanbul’dan atmaya hazırlandığına dikkat çeken İstanbul Barosu Genel Sekreteri Hüseyin Özbek, “Egemen bir devletçiğin alt yapısı kuruluyor.” ifadesini kullanır. Özbek, “Fener Rum Ortodoks Kilisesi, Türkiye denetimi ve egemenliği dışında bir devletçik haline getirilmek ve papaz Bartholomeos da devlet başkanı konumuna yükseltilmek isteniyor. Mal ve para edinmeleri sağlandı. Kiliseleri açıldı, cemaatleri devşiriliyor.” diyen Özbek şöyle devam eder:

“Osmanlı devleti, tebaası olan Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerle olan ilişkilerini millet sistemine göre düzenlemişti. Buradaki millet tanımı ulus olmaktan ziyade belli bir dine bağlı topluluk anlamında kullanılmaktadır. Bunlar kendi iç hiyerarşilerinde dinî önderlerinin yönetiminde, fakat Osmanlı Devleti’nin tebaası durumundadırlar. Prof. Dr. Sibel Özel bunu kompartıman olarak tanımlamaktadır. Yani belli bir dinî gruba ait olan kompartımanlara farklı hukuk sisteminin uygulanması, millet sistemini oluştuyordu. Dolayısıyla Osmanlı devleti bu tebaasıyla -Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler; bunların hepsi birer cemaat - bu cemaatteki bireylerle tek tek ilişkiye geçmek yerine her bir cemaatin dinî liderini muhatap alıyordu ve her biri bu kompartımanları oluşturan cemaatlerin liderleri devletle direkt temas halindeydiler. Patrik de Osmanlıdaki Rum cemaatinin lideri konumundaydı ve bu yüzden de ona Bizans’ta sahip olmadığı bazı yetkiler verilmişti. Bunlar idari yetkilerdi, çünkü Osmanlının hukuk ve siyasal yönetimi bunu gerektiriyordu. Osmanlının kudretli dönemlerinde soruna yol açmadan uygulanan ve yararı görülen bu sistem, Hristiyan Batı dünyasının yükselişi, emperyalist yayılma aşamasına geçişiyle birlikte dışarıyla işbirliğinin ve ayrışmanın dinamiğine dönüştü. Patrikhane, Ortodoks tebaanın dinsel merkezi hüviyetinden daha baskın bir siyasal merkez işlevi görmeye başladı. Osmanlı’nın çöküş dönemindeki örtülü etkinlikleri, Mora isyanındaki kışkırtıcı tutumu, Yunanistan’ın bağımsızlığıyla sonuçlanacak Batı destekli ayaklanma sürecindeki dinsel, ideolojik ve örgütsel katkıları tarihsel gerçekler olarak ortadadır. Yunan bağımsızlığına

⁸⁶⁴<http://www.sabah.com.tr/yasam/2011/10/24/87-yil-once-aldiginiz-kiliseyi-geri-istiyoruz>

giden yolun açılmasında emperyalist devletlerle işbirliğinin yanında, Osmanlı tebaası Rumlar arasında ayrılıkçı düşüncelerin gelişmesinde de sonuçta bir Osmanlı kurumu olan Patrikhane'nin yadsınamaz katkıları ortadadır. Osmanlının yükseliş döneminin denetimli imtiyazlı kurumu Patrikhane, çöküş döneminin denetimsiz imtiyazlı kurumu olma özelliğini sonuna kadar kullanmıştır.

Özbek, Lozan'la birlikte Patrikhane vasfını kaybeden kilise ve papazının artık İstanbul'daki Rum cemaatinin temsilcisi olmadığı için bu cemaatle Türk resmî makamları arasındaki ilişkilerde aracılık yapamaz hale geldiğinin altını çizerek şöyle konuşur:

*"Patrik ve Patrikhane görevlileri, sıfatlarına ilişkin Türk kanunlarına tabidir. Yapmış oldukları faaliyetler Türk kanunlarına göre suç teşkil ettiği takdirde Türk Ceza Kanunu'na göre yaptırımla karşılaşacaktır. Patriğin diğer yurttaşlarımıza göre bir ayrıcalığı veya onların üzerinde imtiyazlı bir hukuki konumu da söz konusu değildir. Prof. Dr. Sibel Özel, Lozan Antlaşması'nda Patrikhane'nin tâbi olacağı hukuki rejim bir konvansiyon hükmü ile belirlenmediği için Patrikhane'nin kilise niteliğinde olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle de Antlaşmanın Azınlıkların Korunması başlıklı 37-45 maddeleri hükümleri çerçevesinde mütalaa edilmesi gerektiğini düşünmektedir."*⁸⁶⁵

Hüseyin Özbek, Atatürk döneminde Patrikhaneyi Lozan'da çizilen çerçevenin dışına taşımaya, Osmanlının çöküş sürecindeki imtiyazlı konumuna kavuşturmaya yönelik girişimlerin olduğunu belirterek, "Türkiye'nin duyarlılığı ve kararlılığının sınanması anlamına gelecek bu girişim karşısında en ufak bir taviz verilmemesi üzerine mevcut hukuki durum kabullenilmiştir." der. Cumhuriyet'in kuruluş döneminde kararlılıkla sürdürülen bağımsız, bağlantısız dış politikanın ve iç dinamiklerle kalkınma modelinin Atatürk'ten sonra terk edilip Batı'ya yakınlaşma politikasının, devlet yapısında ve politikasında köklü değişikliklere yol açtığını öne süren Özbek, şöyle devam eder:

"Tercihini Batı'dan yana kullanan, siyasal ve ekonomik anlamda Batı'nın etki alanına giren Türkiye, 2. Dünya Savaşı sonrası artık bağımsız bir politika izlemekte zorlanacak ve Batı tarafından Kilise'ye verilmek istenen yeni misyonun kabulü için Türkiye sıkıştırılacaktı. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünyasında Batı, Patrikhane'nin dini-politik (teopolitik) pozisyonun güçlendirilmesi, Moskova Kilisesi'ne karşı evrensel Ortodoks

⁸⁶⁵<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/istanbula-vatikan-modeli-1-58348h.htm>

merkezi haline getirilmesini gündeme getirdi. Türkiye'ye de bu konudaki geleneksel duyarlılığını ve Lozan eksenli duruşunu yumuşatması telkin edilmeye başlandı. 1948 yılında ABD yurttaşı Athinagoras'ın Türk uyruklu olmamasına karşın gıyabında patrik seçilerek alelacele Türkiye Cumhuriyeti nüfus cüzdanı çıkarılmasıyla başlayan sürecin sonunda gelenen noktanın iyi değerlendirilmesi gerekmektedir."

Son dönemde patrik ve Patrikhane'nin hukuki konumunu Lozan'da belirlenen çerçeveden çıkarmaya, başpapazı uluslararası bir aktör, Kilise'yi evrensel bir kurum haline getirmeye yönelik esaslı bir stratejinin uygulamaya sokulduğunun görülmekte olduğunu belirten Hüseyin Özbek, şunları kaydeder:

"Strateji, Türkiye'nin kuruluş felsefesi ve kuruluş duyarlılığının belirlediği bir iç hukuk kurumunu uluslararası statüye kavuşturarak iç hukuk denetiminden kaçımaya yöneliktir. Türkiye'nin siyasi coğrafyasının içinde, fakat hukuki ve siyasi denetiminin dışında dokunulmaz bir kurum yaratmaya yönelik girişimin içeride hararetili yandaşları, dışarıda nüfuzlu dostları olduğu görülmektedir. 1991'de başpapaz seçilmesinden günümüze kadar görevde olan Bartholomeos dönemi anlatılan süreç açısından üzerinde ayrıca durulacak özellikler göstermektedir. Bartholomeos, 1994 yılında Avrupa Parlamentosu'nun açılışına katılıp ekümenik sıfatıyla konuştu. Türk Dışişleri'nin karşı çıkmasına rağmen Avrupa Birliği (AB) nezdinde büro açtı. Görevinin ilk 3.5 yılında 23 ülkeyi Yunan Olimpiya Hava Yollarının- Çift Başlı Bizans Kartallı- uçağıyla ziyaret etti. Yine yabancı konukları Türk yetkililerden izin almadan makamına davet etmektedir. 1997'de ABD'ye yaptığı ziyarette devlet töreniyle karşılandı, Başkan Clinton tarafından, 'Dünyadaki tüm Hristiyan Ortodoksların lideri' olarak selamlandı. ABD Başkanı'nın selamı işaret fişeği olmalı ki, 4 Nisan 1996'da Fethullah Gülen'in Bartholomeos'la görüşmesinden sonra cemaatin yazılı ve görsel medyasında patrik ve Patrikhane'ye karşı dostane bir yayın politikası uygulamaya sokuldu."

Hüseyin Özbek, Kongre üyelerinin sürekli olarak ABD Başkanı'ndan Patrikhane'yi önemsemesini istediklerine dikkat çekerek şunları söyler:

ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'ne Mart 2011'de sunulan 180 nolu karar tasarısında Türkiye'ye, Ekümenik Patrikhane'nin haklarına ve din özgürlüklerine saygı gösterilmesi çağrısında bulunulmuştur. ABD Uluslararası Dinî Özgürlükler Raporu'nda Venedik Raporu'nda varılan ekümenik sıfatının kullanılmasının engellenmesinin haklı ve hukuki nede-

ni olmadığına ilişkin görüşün benimsendiği görülmektedir. Türkiye'ye ilişkin AB ilerleme raporlarında sürekli olarak Patrikhane'nin ekümenik sıfatını kullanmasının engellenmemesi ve Heybeliada Ruhban Okulunun açılması çağrısı yapılmaktadır. Yine 2008, 2009, 2010 ilerleme raporlarında sürekli gayrimüslim cemaatlerin tüzel kişiliklerinin olmaması eleştirilmiş, Rum Patrikhanesi'nin yanında Ermeni Patrikhanesi ve hahambaşı-na da tüzel kişilik verilmesi çağrısı yapılmıştır. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) kararı ve Venedik Komisyonu Raporu ile Türkiye'nin, ekümenikliği tanınması istenmektedir. Güçlü uluslararası desteklere sahip olmanın verdiği özgüven, papaz Bartholomeos'un beyanlarına uyruğu olduğu devletin hukuku ile kendisini bağlı saymamak şeklinde yansımaktadır. Türk Hukuku'na tâbi bir kurumun başında bulunan ve dinî görevi dışında hiçbir politik statüsü olmayan papazın beyanları, Türkiye ile vatandaşlık bağı olmayan bir yabancı devlet görevlisinin değerlendirmelerine benzemektedir. "Kilise ve başpapazı, uluslararası bir statüye tâbi değil. Diplomatik bir konumu da yoktur. Patriklik makamı da politik bir makam değil. Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olan Rum vatandaşlarımız için dinî bir makam olmanın ötesinde hukuk üstü, hukuk dokunulmazlığı olan bir konuma da asla sahip değil. Hâl böyle iken Fener Rum Kilisesi papazının Türkiye'nin gerek iç politikasında gerekse uluslararası ilişkilerinde diplomatik dokunulmazlığa sahip evrensel konumda bir devlet başkanı ağzıyla yaptığı girişimler ve konuşmalar, hukuk mantığı ile izahtan uzaktır. Bu konuşmalar, siyasi konjonktür bağlamında değerlendirilmelidir.

Başpapaz görev ve yetki alanı dışına taşarak Türk iç politikasını kendine göre tanzim etmeye ve bu konuda ulus ötesi güç merkezleriyle müştereken müdahalede bulunmaya soyunmaktadır. Patrik kendisinde Türkiye'nin ana muhalefet partisinin genel başkanlığı yarışında adaylar arasında tercih yapma ve bunu ABD'ye tavsiye etme cüreti görmektedir! Gerek ABD gerekse AB, Fener Ortodoks Kilisesi ve başpapazı, Lozan'da belirlenen statünün dışına çıkarmaya, Lozan'ın delinmesini gerçekleştirmeye yönelik girişimlerde bulunmakta, Türkiye'yi bu konuda sıkıştırmakta, Rum papazını da cesaretlendirmektedir. Yabancı diplomatik misyonların ülkemize geldiklerinde Rum Kilisesi'ne yapılan abartılı ziyaretler olsun, başpapazın yurt dışı gezilerindeki yüksek düzeyde karşılamalar olsun, belli bir stratejiye hizmet etmektedir. Başpapazın uluslararası fiili konumunu hukukileştirmek, dokunulmaz, erişilmez, adeta 'devlet içinde devlet

*anlamına gelecek bir statüyü, iç hukuk açısından da geçerli hale getirmektedir.*⁸⁶⁶

Bartholomeos'un 2012 Yılındaki Siyasi Faaliyetleri ve Yaşanan Gelişmeler

Ocak 2012'de 1964'te Kıbrıs olayları dolayısıyla öğrenci alımı yasaklanan ve zaman içinde öğrencisiz kalarak kapanan Gökçeada'daki Rum İlköğretim Okulunun yeniden açılmasına karar verilir. Patrik Bartholomeos'un doğduğu, ilk ve ortaokulu okuduğu Gökçeada'da yeniden okul açılması Rum cemaatini sevindirirken Bartholomeos'un okulun açılmasına tepkisi, *"48 yıl sonra gerçekleşen bu temennimiz bizi mutlu etmiştir."* şeklinde olur.

Yine 2012 yılı Ocak ayında Bursa'daki Zeytinbağı Beldesinin adı Rumca'ya çevrilip *"Trilye"* olarak değiştirilir. Zeytinbağı için *"Orası mübadele bölgesi, isim değişikliği yapılamaz, üstelik buraya bir de Patrikhane birimi açtılar."* diyen MHP Kayseri Milletvekili Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, TBMM Başkanlığı'na bir soru önergesi vereceğini açıklarken, *"Bursa'daki yerler mübadele yerleri. Tasfiye Talepnameleri var. Tasfiye talepnameleri şu anlama geliyor? Bursa'da oturan Rumlar, Selanik'te oturan Türklerle yer değiştirdiler Selanik'teki malların değerleri biçildi kişilere verildi. Bursa'dakilerin değerleri biçildi Rumlara verildi ve karşılıklı olarak yer değiştirdiler. Artık bütün her şey terk edildi. Dolayısıyla böyle bir uygulama artık olamaz."* şeklinde konuşur. Halaçoğlu, *"Trilye"* ismi verilen belde de Rumların yaşadığının bilindiğini dile getirerek şöyle devam eder: *"Trilye ismini verdikleri kasaba tamam Rumların yaşadığı bir kasabaydı. Fakat Yunanistan'ın da üssü durumundaydı. Yunan komutanı da oraya gelmişti. Bunlar Yunanistan'ı desteklediği için daha mübadele olmadan önce terk etmişlerdi. Şimdi neden Trilye koymak ihtiyacını hissediyorsunuz. Çünkü oraya bir de şey yapıldı. Bursa'da hiç Rum olmamasına rağmen Patrikhane'ye bağlı bir birim de açıldı. Şimdi bunların yaptıklarının bini bin tane zaten. Hangi bir tanesini anlatacağsın ki? Niye Trilye yaptılar?"*

Şubat 2012'de görüşülmekte olan *"Yeni Anayasa"* çalışmalarına Fener Rum Patriği Bartholomeos da katılır. TBMM'ye anayasa önerisi sunmak için gelen Bartholomeos, Heybeliada Ruhban Okulunun açılmasını ister. Bartholomeos, TBMM Anayasa Komisyonu'nda yaklaşık 45 dakika anayasa hakkında görüşlerini sunar. Komisyona 18 maddelik öneri paketi sunan Bartholomeos, yine Heybeliada Ruhban Okulu ve azınlık vakıflarının malları ile ilgili de isteklerde bulunur.

⁸⁶⁶<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/istanbula-vatikan-modeli-2-58396h.htm>

Bartholomeos'un ziyareti sırasında ekümeniklik konusunun hiç açılmadığını belirten TBMM Anayasa Komisyonu üyesi Oktay Öztürk, Bartholomeos'un anayasa önerisinde yaptığı Türklük tanımını da şöyle açıklar: *"Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes din, mezhep, dil ve etnik köken fark etmeksizin Türk'tür."* Toplantı sonrasında gazetecilere açıklama yapan Bartholomeos da, *"Eşitlik istedik. Eğitimde ruhban okulunun tekrar açılmasını istedik. Din ve vicdan hürriyeti, ibadet özgürlüğü istedik. İbadet ve eğitim alanına devletin yardımlarını istedik. Çünkü, şu ana kadar herhangi bir kiliseye ve azınlık okuluna maddi yardımda bulunulmadı devlet tarafından."* Öte yandan TBMM tarafından basın mensuplarına dağıtılan duyuruda Bartholomeos'un unvanı *"Fener"* değil İstanbul Rum Patriği olarak yazılması dikkat çeker.⁸⁶⁷ Böylece Bartholomeos'un hayalini kurduğu ekümenik sıfatının önüne bir set çekilmiş olur.

TBMM'nin basına dağıttığı duyuruda Bartholomeos'un unvanının *"İstanbul Rum Patriği"* olarak gösterilmesini değerlendiren Aytaç Altındal da aynı yönde görüş bildirerek, *"Bu unvan Lozan'daki mutabakata uygun"* şeklinde konuşur. Altındal konuyla ilgili şunları söyler:

*"Unvanın 'Fener Patriği' olarak yer alması halinde ekümenikliğin yolu açılırdı. İstanbul Patriği, İstanbul'daki Rumların dinî lideri anlamında ve Lozan'a uygun."*⁸⁶⁸

Mayıs 2012'de Bartholomeos, Hollanda'da 2 yılda bir verilen *"Özgürlük Ödülü"*nü alır. Bartholomeos, Heybeliada'da bulunan ruhban okulunun açılmasıyla ilgili bir soruya, *"Ruhban okulunun açılmasını bekliyoruz. Açılması gerçekten gecikti. Bu yıl kapatılışının 41. senesi. Hükümetimizin verdiği söz açısından ümitliyiz. İnşallah kısa bir müddet sonra okulumuz açılmış olur. Patrikhanemiz için bir ihtiyaçtır, bir lüks değildir. Sayın Kılıçdaroğlu ile yediğimiz yemekte konu da açıldı ve kendisi dedi ki 'hükümetimizden bir öncülük, bir karar olursa biz de yardımcı olacağız.' Yani bunu engellemeyeceğiz. Ümitliyiz. İnşallah pek yakında okulumuz açılır ve 71'den önceki faaliyetine devam eder. Burası bir ilim yuvasıdır."* şeklinde cevap verir.⁸⁶⁹

5 Temmuz 2012'de Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Fener Rum Patrikhanesi'ne giderek Patrik Bartholomeos'u ziyaret eder. Görmez, ziyare-

⁸⁶⁷<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/papaz-anayasaya-ruhban-okulu-istedi-63834h.htm>

⁸⁶⁸<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/papaz-anayasaya-ruhban-okulu-istedi-63834h.htm>

⁸⁶⁹<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/ozgurluk-odulu-aldi-ruhban-okulu-dedi-67367h.htm>

tinin ardından yaptığı açıklamada, “*Diyanet İşleri Başkanlığı olarak Türkiye’de yaşayan gayrimüslim vatandaşlarımızı ülkemizin asli bir unsuru olarak görüyoruz. Din özgürlükleri konusunda, inanç özgürlüğü konusunda, eğitim özgürlüğü konusunda, mabed masumiyeti konusunda kendimiz için hangi hakları istiyorsak onların da aynı haklara sahip olmasını, sadece ülkemizde değil, bütün dünyada her kimliği taşıyan, her dine inanan insanın özgürce kendi inancının gereklerini, ibadetlerini ve inancına uygun olarak eğitimini çocuklarına vermesini, aynı zamanda din adamları yetiştirmesini, onların bir hakkı olduğunu düşünüyoruz.*” şeklinde konuşur.⁸⁷⁰

İstanbul’da Rumca radyo yayınından sonra; 19 Ekim 2012’de dört ay açılan Rum yayınevinde basılan Fener Rum Patrikhanesi basın sözcüsü Dositheos’un “*Anavoles Ke Katifori*” (Sürüncemeler- Yokuş Aşağı Gözü Kapalı) adlı kitabı, Yunanca olarak yayınlanır. Kitabın Yunan Başkonsolosluğu kültür binasında salı akşamı düzenlenen tanıtımına Fener Rum Patriği Bartholomeos, konsolosluk yetkilileri ve Rum cemaati katılır. Haziranda faaliyete başlayan Istos Yayınevi’nin kurucuları arasında yer alan Haris Rigas, Yunanca’nın kamusal hayata yeniden dönmesi bakımından kitabın çok önemli olduğunu belirtir.⁸⁷¹

Venedik Komisyonu’nda Patrikhane Meselesi

Venedik Komisyonu olarak bilinen Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, Türkiye’ye ilişkin olarak talep üzerine, Anayasa Mahkemesinin düzenlenme biçimi, siyasi partilerin yasaklanması ve Müslüman olmayan dinî cemaatlerin hukuki statüsü incelemiştir. Venedik Komisyon kararlarında, hukuki değerlendirmeye girilmeden önce kendilerine göre iki temel gerçeğe vurgu yapılmıştır:

Bunlardan birincisi, Patrikhane’nin kendini “*ekümenik*” olarak görüyor olmasıdır. Komisyona göre bu unvan Patrik tarafından 6. yüzyıl Bizans döneminden başlayarak şehrin Osmanlı yönetimine girmesine kadar devam etmiştir. Patrikhane hiçbir zaman resmî veya fiili olarak bu unvandan vazgeçmemiştir. Unvanı kurumun işlevsel ve yapısal kimliği açısından zaruri görmüştür.

Komisyona göre ikinci gerçek, İstanbul’daki Ortodoks Patrikhanesi diğer ülkelerdeki Ortodoks kiliseleri tarafından (aynı şekilde diğer dinî cemaatlerce de) *ekümenik* olarak tanınmakta olmasıdır. Öncelikle bu kurumun Batı Avrupa ve Kuzey ve Güney Amerika’daki Ortodoks cemaatler dahil birçok ülkedeki Ortodoks kiliseleri üzerinde doğrudan idari yetkisi bulunmaktadır. İkincisi, diğer özerk veya müstakil Ortodoks kiliseler tarafından ekümenik ruhani lider

⁸⁷⁰ <http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/07/04/diyanetten-bir-ilk>

⁸⁷¹ <http://www.sabah.com.tr/yasam/2012/10/19/50-yil-sonra-ilk-yunanca-kitap>

olarak tanınmaktadır. Patrik, Ortodoks piskoposlar arasında şeref bakımından birinci sıradadır; Ortodoks başpiskopos konseylerinde bir kişi veya delegeden tarafından temsil edilir. Ortodoks toplumda ve özellikle öteki Hristiyan mezhepleri ile ilişkilerde baş konuşmacı olarak hizmet verir. Diğer patrikler veya müstakil Ortodoks kiliseleri üzerinde doğrudan yargılama hakkı yoktur ancak olağanüstü durumları görüşmek için olağanüstü ruhani meclisleri toplama imkânına sahiptir. Aynı zamanda son 40 yıldır Pan Ortodoks Meclislerinin etkin katılımlı toplantılarını yönetmektedir. Bu haliyle kendisinin asli işlevlerinden biri Kilisenin bütünlüğünü korumaktır.

Bununla birlikte kararda Patrikhane'nin *"ekümenik"* olup olmadığını değerlendirmenin Venedik Komisyonuna bağlı olmadığı, bunu belirlemenin Patrikhane'nin ve Ortodoks Kilisesinin işi olduğu, ancak Venedik Komisyonunun, kavramın Ortodoks Kilisesi tarafından algılandığı hâliyle Patrikhane'nin *"ekümenik"* kurum olduğunu tespit ettiği vurgulanarak *"Bu, bir hükümetin, mahkemenin veya komisyonun nasıl gördüğünden bağımsız olarak Patrikhane'nin kendi iç, dinî adlandırmasıdır."* ifadesine yer verilir.

Komisyonla göre Patrikhane'nin ekümenik niteliği bu nedenle en başta hukuki değil ruhani, dinî bir meseledir. Bununla birlikte Türk makamlarının Patrikhane'nin ekümenik olmadığı yolundaki ısrarı nedeniyle ve özellikle 2007'den sonra Yargıtay'ın *"Patrikhane Türkiye'deki Rum azınlığın kilisesi olarak dinî yetki taşıyan bir kurumdur."* ve *"Patrikhane'nin ekümenik olduğu iddiasının hukuki bir temeli yoktur."* açıklamasıyla belli bir ölçüde hukuki bir konu haline dönüştürülmüştür. Yetkili makamlar tarafından *"ekümenik"* unvanının inkârı Ortodoks topluluğun dinî özgürlüğüne ve özerkliğine müdahale anlamına gelmektedir. Din özgürlüğü dinî cemaatin kendi organizasyonunu, organizasyonun iç yapısını, dinî liderin belirlenmesini, din adamlarının seçimi ve eğitimini ve dinî grubun resmî adlandırmasını içeren belli bazı özerklikler içerir. *"Kilise özerkliği"* veya *"self determinasyon hakkı"* olarak da bilinen bu prensip birçok üye devletin anayasalarında güvence altına alınmış (Alman Temel Kanunu madde 140, Weimar Anayasasının 137. maddesi ile ilişkili; Avusturya'nın 1867 Temel Kanununda Vatandaş Hakları kısmında) ve AİHM içtihadı tarafından kabul edilmiştir. Dinî bir cemaatin öz yönetim hakkı, onun kendi organizasyon yapısını belirleme hakkını da içerir. Bu belirleme, uluslararası bir kilise veya topluluk içinde hatta Katolik Kilisesi gibi dünya çapında bir organizasyon yapısı içinde ulusal bir kilise veya dinî topluluk entegrasyonu olmayı içerdiği gibi aynı zamanda bölgesel veya yerel düzeyde bir şube ve dinî cemaat olmayı da içerir. Bu tür örgütsel farklılaşmanın yasal dayanağı bir taraftan topluluğun dinî tüzük, fıkıh vb. iç hukuku olacak, diğer taraftan tek

devletlerin hatta belli yapıları tarikatları kabul eden uluslararası kamu hukuku tamamlayan uluslararası anlaşmalar olacaktır.⁸⁷²

AB İlerleme Raporlarında Patrikhane Meselesi

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin dönüm noktası, 1999 Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık statüsünün teyit edilmesi ve AB'nin Yeni Genişleme Politikası çerçevesinde oluşturulan sisteme, diğer aday ülkelerle eşit statüde katılmasına ilişkin kararın ilanı olmuştur. Helsinki Zirvesi'ni takiben başlayan adaylık sürecinde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de İlerleme Raporları hazırlanmaya başlanmıştır. 1999 yılında açıklanan İlerleme Raporu'nda yer alan değerlendirmeler, Türkiye'nin İlk Katılım Ortaklığı Belgesi'nin de temelini oluşturmuştur. Türkiye, Helsinki Zirvesi'ni takip eden dönemde yoğun bir reform sürecine girmiştir. AB'nin Patrikhane ve Heybeliada Ruhban Okulu ile ilgili istek ve değerlendirmeleri, her yıl düzenli olarak yayınlanan ilerleme raporlarına 2000 yılından itibaren girmeye başlamıştır.⁸⁷³

2000 yılı AB İlerleme Raporu'nda *"İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması"* başlığı altında; *"Din özgürlüğü ile ilgili olarak, Yahudi cemaati yanında, Yunan Ortodoks, Ermeni, Katolik ve Süryani Ortodoks Kiliseleri başta olmak üzere, bazı gayrimüslim cemaatlere yönelik daha büyük bir hoşgörü olduğunu gösteren işaretler vardır. Aralık 1999'da, yetkili makamların yayınlamış olduğu bir genelgeye göre, dinsel cemaatler, hayır ve ibadet binalarını tamir etmek için devletten izin almak zorunda olmayacaklardır. Genel olarak, bu olumlu yaklaşım daha da geliştirilmeli ve, 1923 Lozan Antlaşması'nın kapsamına girsinler veya girmesinler, gayrimüslimlerin somut talepleri, Heybeliada Ruhban Okulu'nun kapalı kalmaya devam etmesi konusu dahil, gerektiği gibi incelenmelidir."* ifadelerine yer verilir.⁸⁷⁴

2002 yılı AB İlerleme Raporu'nun *"Medeni ve Siyasi Haklar"* başlığı altında şu bilgiler yer almaktadır: *"Ermeni Patriği, İstanbul'da, Hristiyanlık eğitimi yapacak özel bir üniversite bölümü kurulmasını talep etmiştir. Yetkililer bu öneriyi kabul etmiş, fakat eğitimde Müslümanların görevli olmasında ısrar etmiştir. Bu husus, Patrik tarafından reddedilmiştir. Rum Ortodoks Cemaati, 1971'den beri kapalı olan Fener Ortodoks Okulunun yeniden açılmasını defalarca talep etmiştir."*⁸⁷⁵

2003 yılı AB İlerleme Raporu'nda Ruhban Okulu ile ilgili olarak; *"Dini azınlıkların din adamı yetiştirmelerine yönelik yasak devam etmektedir."*

⁸⁷² https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/venedik_komisyonu.pdf

⁸⁷³ Erkan, a.g.t. , s.134-136.

⁸⁷⁴ Erkan, a.g.t. , s.136

⁸⁷⁵ Erkan, a.g.t.s.137.

Kiliselerindeki rahiplerin sayısındaki azalma karşısında, bazı dinî azınlık cemaatleri, bu yasağın neden olduğu tehdidi hissetmektedirler. Her ne kadar Ağustos 2003'te yetkililerce durumun yeniden gözden geçirileceği bildirilmişse de, mükerrer taleplere rağmen, Heybeliada Ruhban Okulu kapalı kalmıştır." ifadelerine yer verilmiştir.⁸⁷⁶

2004 yılı AB İlerleme Raporu'nda aynı şekilde Patrikhane ve Heybeliada Ruhban Okuluna ilişkin taleplerden söz edilerek konu komisyon kararlarının onuncu paragrafında ele alınmıştır. Bu kapsamda, "ruhban yetiştirilmesi", "mülkiyet hakları", "okulların açılması" ve "iç yönetim" ifadelerine yer verilmiştir. Direkt olarak Patrikhane'nin statüsünden söz edilmemiştir. Ancak söz konusu ifadelerin hepsi Patrikhane ile ilgilidir. Parlamento kararlarının 37. maddesinde ise, "Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulunun derhâl tekrar açılması" talep edilmiştir. 2004 yılı İlerleme Raporunda belirtilen konuların çözülmesi, Avrupa Parlamentosu'nun 13 Aralık 2004 tarihli toplantısında da ayrıca dile getirilmiştir.⁸⁷⁷

2005 yılı AB ilerleme raporunda din adamı eğitimi konusundaki süregelen yasağın gayrimüslim dinî toplulukların, mevcut kuşağın ötesinde, topluluklarını sürdürebilmelerinde güçlüklerle karşılaşacakları anlamına gelmekte olduğu belirtilmiş ve Ekim 2005'te Eğitim Bakanı'nın 1971 yılından bu yana kapalı olan Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulunun süregelen kapalılık durumuna karşı olduğunu belirtmesine rağmen, Okul'un yeniden açılışını hızlandıracı hiçbir adım atılmadığı vurgulanmıştır. Vatandaşlık koşulu, Süryaniler ve Keldaniler gibi Türk olmayan din adamlarının bazı kiliseler için çalışabilmelerini kısıtlamakta olduğu, ekümenik patriğin dinsel unvanının kamusal kullanımı hâlâ yasak olduğu ve bazı dinî azınlık kiliselerinin başkanlarının seçimi katı koşullara tâbi bulunduğu ifade edilmiştir. Türk olmayan Hristiyan din adamları, vize alma ve yenileme ve oturuma ve çalışma izinleri konularında güçlükler yaşamaya devam ettiği, azınlıklar tarafından idare edilen mevcut okullarda, din adamlarının ve ilahiyat okullarından mezunların din dersi vermeleri hâlâ mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bazı gayrimüslim dinî toplulukların geçen yıldan bu yana özellikle aşırı gruplar tarafından şiddet ve tehdit edici tacizlere maruz kalmakta oldukları vurgulanmış, Ekim 2004'te İstanbul'daki Patrikhane bombalı saldırıya uğramış ve şans eseri bu saldırı ölüm ve yaralanmayla sonuçlanmamıştır. Ocak 2005'ten bu yana Protestan kiliselerine karşı çok sayıda saldırı gerçekleştiği de bu duruma örnek gösterilmiştir.⁸⁷⁸

⁸⁷⁶ Erkan, a.g.t.s.137.

⁸⁷⁷ Erkan, a.g.t. , s.138.

⁸⁷⁸ http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf

2006 yılı AB ilerleme raporunda din adamlarının eğitimi ve yabancı din adamlarının Türkiye’de çalışmaları konusundaki kısıtlamaların devam etmekte olduğu, Türk mevzuatının söz konusu cemaatler için özel çerçevede yüksek dinî öğretim imkânı sağlanmadığı, Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulunun hâlâ kapalı olduğu, ekümenik patriğin dinî unvanının kamusal alanda kullanımının hâlâ yasak olduğu dile getirilmiştir.⁸⁷⁹

2007 yılı AB ilerleme raporunda ekümenik patriğin, halen dinî “ekümenik” unvanını her vesileyle kullanma özgürlüğüne sahip olmadığı vurgulanmıştır. Haziran 2007 tarihli Yargıtay kararı eleştirilmiş, karara göre Türk mevzuatında Patrikhane’yi ekümenik kılan hiçbir dayanağın bulunmadığına, Patrikhane’nin tüzel kişiliği bulunmayan bir dinî kurum olduğuna, Patrikhane’de yapılan dinî seçimlere katılanların ve seçilenlerin Türk vatandaşları olmaları ve seçim tarihinde Türkiye’de çalışıyor olmaları gerektiğine hükmedildiği; bu kararın Patrikhane’nin ve diğer gayrimüslim dinî toplulukların, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından teminat altına alınan haklarını kullanmalarında ilave sorunlara yol açma potansiyeli olduğu belirtilmiştir.⁸⁸⁰

2008 yılı AB İlerleme Raporu’nda Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulunun hâlâ kapalı durumda olduğu Türkiye’de çalışmak isteyen yabancı uyruklu din adamlarının çalışma izni almak konusunda zorluklarla karşılaştığı yönünde raporlar mevcut bulunduğu ve ekümenik patriğin, “ekümeniklik” dinî sıfatını her zaman kullanamamakta olduğu vurgulanmıştır.⁸⁸¹

2009 yılı AB ilerleme raporunda Türkiye’de çalışmak isteyen yabancı uyruklu din adamlarının çalışma izni almaları konusunda bazı ilerlemeler kaydedildiğine, özellikle Aralık 2008’de Ekümenik Patrikhane’nin çalışma izni başvurularının olumlu şekilde yanıtladığına yer verilmiştir. Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarından temsilcilerin de dâhil olduğu Türk makamları 2009 ilkbaharında sorunlarını tartışmak üzere gayrimüslim cemaatleri ziyaret etmiştir ve bu cemaatlerin temsilcileri de yazın Başbakan ile görüştükleri ifade edilmiştir.⁸⁸²

2010 yılı AB İlerleme Raporu’nda, yıl içinde Sümela Manastırı’nda yapılan ayinle ilgili olumlu görüşler yer aldığı gözlenmektedir. Raporda; din özgürlüğü konusunda, ibadet özgürlüğüne genel olarak saygı gösterilmekte olduğu

⁸⁷⁹ http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf

⁸⁸⁰ http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf

⁸⁸¹ http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf

⁸⁸² http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf

vurgulanmış Ekümenik Patrik Bartholomeos'un, yaklaşık doksan yıl sonra 15 Ağustos tarihinde Karadeniz'in Trabzon ilindeki Sümela Manastırı'ndaki ayinde Theotokos'un Ölümü Kutsal Litürjisini gerçekleştirdiği ifade edilmiştir. Ekümenik Patriğin, *"ekümenik"* unvanını her durumda kullanma konusunda serbest olmadığı bildirilmiş, Venedik Komisyonu'nun mart ayında, bu hakka herhangi bir şekilde müdahale edilmesinin, AİHS'nin 9. maddesine göre Ortodoks Kilisesi'nin özerkliğini ihlal ettiği sonucuna vardığı hatırlatılmıştır.⁸⁸³

2011 yılı AB İlerleme Raporu'nda düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusunda, genel olarak ibadet özgürlüğüne saygı gösterilmeye devam edildiği ve Bartholomeos'un, ağustos ayında, yaklaşık 90 yıl sonra, ikinci defa Karadeniz'in Trabzon ilindeki Sümela Manastırı'nda ayin (Theotokos'un Ölümü Kutsal Ayini) gerçekleştirdiği kaydedilmiştir.⁸⁸⁴ Bununla beraber Bartholomeos ve Patrikhane'den *"ekümenik"* olarak bahsedilmemesi dikkat çekmektedir.

2012 yılı AB İlerleme Raporu'nda düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusunda, genel olarak ibadet özgürlüğüne saygı gösterilmeye devam edildiği ve Bartholomeos'un, ağustos ayında, üçüncü defa Karadeniz'in Trabzon ilindeki Sümela Manastırı'nda ayin (Theotokos'un Ölümü Kutsal Ayini) gerçekleştirdiği kaydedilmiştir. Türk makamlarına göre Patriğin, *"ekümenik"* unvanını kullanma konusunda serbest olduğu, ancak Patrikhane'nin, bu kullanıma yönelik olarak resmî makamlardan bir işaret almadığı ve Türkçe antet olarak hâlâ "Fener Rum Patrikhanesi" ibaresi kullanılmakta olduğu ifade edilmiştir. Bir önceki raporda olduğu gibi Bartholomeos ve Patrikhane'den *"ekümenik"* olarak bahsedilmemiştir.⁸⁸⁵

2013 yılı AB İlerleme Raporu'nda Avrupa Konseyi 2010 Venedik Komisyonu'nun konuya ilişkin tavsiyelerinin henüz uygulanmadığı kaydedilmiştir. *"Patrikhane, resmî makamlardan 'ekümenik' unvanını serbestçe kullanabileceğine dair bir işaret almamıştır. Venedik Komisyonu'nun, bu hakka yönelik her türlü müdahalenin AİHS'nin 9. maddesine göre Ortodoks Kilisesi'nin özerkliğinin ihlali anlamına geleceği yönünde 2010 yılında aldığı karar henüz uygulanmamıştır. Din adamlarının eğitime ilişkin kısıtlamalar sürmektedir. Türk mevzuatında ve eğitim sisteminde, herhangi bir cemaat için özel dini yükseköğretim imkânı sunulmamaktadır. İlgili makamların açıklamalarına*

⁸⁸³http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf

⁸⁸⁴http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf

⁸⁸⁵http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf

rağmen Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulu hâlâ kapalıdır.” ifadelerine yer verilmiştir.⁸⁸⁶

2014 yılı AB İlerleme Raporu'nda “Gayrimüslim cemaatler - örgütlü dini gruplar olarak - tüzel kişiliklerinin bulunmaması nedeniyle sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedir ve bu durumun, mülkiyet hakları, yargıya erişim, yardım toplama ve yabancı din adamlarının oturma ve çalışma izni alabilmeleri bakımından olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu bakımdan, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'nun konuya ilişkin 2010 tarihli tavsiyelerinin uygulanması gerekmektedir. Patrikhane, resmî makamlardan “Ekümenik” unvanını serbestçe kullanabileceğine dair bir işaret almamıştır. Venedik Komisyonu'nun, bu hakka yönelik her türlü müdahalenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesine göre Ortodoks Kilisesi'nin özerkliğinin ihlali anlamına geleceği yönünde 2010 yılında aldığı kararın uygulanması gerekmektedir. Din adamlarının eğitimi konusundaki kısıtlamalar devam etmektedir. Türk mevzuatında ve eğitim sisteminde, herhangi bir cemaat için özel dinî yükseköğretim imkânı sunulmamaktadır. İlgili makamların teşvik edici açıklamalarına rağmen Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulu 1971'den bu yana kapalıdır.”⁸⁸⁷ şeklinde görüşler yer alırken Patrik ve Patrikhane hakkında “ekümenik” unvanının kullanılmamış olması dikkat çekicidir.

Fener Rum Patrikhanesi'nin İnternet Sitesi Üzerinden Yaptığı Faaliyetler

Patrikhane'nin siyasi çalışmalarının boyutlarını gösteren önemli bir gelişme de bir internet sitesidir. <http://www.patriarchate.org> adresli site istihbarat birimlerinin belirlemelerine göre⁸⁸⁸ Amerikan Ortodoks Kilisesi bünyesinden yayın yapmakta ve dikkatli incelenirse son derece ilginç bilgiler içermektedir.⁸⁸⁹ Bir Türk kurumu olan Fener Rum Patrikhanesi'nin internet sitesinde İngilizce, Yunanca ve Fransızcaya yer verilip Türkçenin kullanılmamış olması dikkat çekicidir.

Patrikhane, resmî internet sitesinde yayımladığı broşürde “ekümenik” olduğunu açıkça vurgulamaktadır. Türkiye'de bulunan Patrikhane “De Facto” olarak kendisine bağlı Amerikan Ortodoks Kilisesi'ni merkez olarak kullanmakta, böylelikle hem Amerika'daki Rum lobisinin dikkatini çekebilmekte,

⁸⁸⁶ http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf

⁸⁸⁷ http://www.abgs.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf

⁸⁸⁸ Ersöz, a.g.t. , s.103; Yıldırım, a.g.e. , s.270.

⁸⁸⁹ Ersöz, a.g.t. , s.103.

hem de Amerikan yönetimine yönelik yayınlar yapabilmektedir.⁸⁹⁰ Patrikhane'nin ismi bizim bildiğimiz gibi Fener Rum Patrikhanesi olarak değil "*Konstantinopolis Ekümenik Patrikliği*" olarak gözüktür. Patrikliğin tarihçesinin verildiği sayfa ise son derece ilginç bir cümleyle başlar: "*Vatikan, Roma Katolik Hristiyanlığın kalbidir. Konstantinopolis Ekümenik Patrikliği de Ortodoks Hristiyanlığın kalbidir.*" Bu sözlerin devamında ise Patrik Bartholomeos'un 250 milyon Ortodoks'un lideri olarak Patrikhane'nin Avrupa'nın bütünlüğünü sağlamadaki global rolünün farkında olduğu belirtilir.

Sitenin http://www.patriarchate.org/book/Fourth_period_Tourkokratia sayfasında ise "*Tourkokratia*" olarak adlandırdıkları, Türk idaresinde gördükleri baskılar anlatılmaktadır. Özellikle yaptıkları bölücü faaliyetler sonucu Osmanlı Devleti tarafından idam edilen iki patrik birer kahraman olarak gösterilmiştir. 1920 sonrası dönemde ise Kurtuluş Savaşı'nda Türklerin nasıl binlerce Rum'u göçe zorladığı, Patrikhane'ye ve Patriklere baskı yaptığı ve devamlı aşağılandıklarını anlatan bir yazı ise yine Fener Rum Patrikhanesi internet sitesinde http://www.patriarchate.org/book/Fifth_Phase_modern_period adresinden okunabilir.⁸⁹¹



Patrikhane İnternet Sitesinden Bir Görünüm
www.patriarchate.org

⁸⁹⁰ Yalçın, a.g.m., s.509.

⁸⁹¹ Ersöz, a.g.t, s. 104.

YEDİNCİ BÖLÜM

ERGEKON DAVASI, DAVANIN ÖNCESİNDEKİ OLAYLAR, SEVGİ ERENEROL'UN TUTUKLULUK VE TAHLİYE SÜRECİ

Sevgi Erenerol Yurt Genelinde Verdiği Konferanslarla Misyonerliğin Zararlarını Anlatıyor

Emperyalist devletlerin Kıtuluş Savaşı ile yapamadıklarını misyonerlik faaliyetleriyle yapmayı düşündüklerini savunan Sevgi Erenerol, bu konuda Türk milletini aydınlatmak adına konferanslar vermeye, çeşitli panellerde konuşmalar yapmaya başlar.

2001 yılının Aralık ayında Milliyetçi Hareket Partisi tarafından düzenlenen *"Her Misyoner Bir Ajandır"* konulu panelde konuşan Erenerol, *"Misyonerlik kilise kurumu olarak görünse de aslında emperyalizmin mızrak ucudur."* diyerek misyonerliğin özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde kendisini hissettirdiğini vurgular. *"Misyonerler son dönemde 'diyalog' kavramını öne sürüyorlar. Onlar Türkiye'yi Asya'nın anahtarı olarak görüyorlar."* diyen Erenerol emperyalistlerin Kurtuluş Savaşı'yla yapamadıklarını Türkiye'nin ekonomisini çökerterek insanları dinlerinden uzaklaştırarak yapmaya çalıştıklarını kaydeder.⁸⁹²

Nisan 2002'de Bilgi Grubu'nun daveti üzerine Van'da Akdamar Otelinde yapılan toplantıda konuşan Sevgi Erenerol kendisinin Hristiyan bir Türk vatanı olarak misyonerliğe karşı çıkmasının toplumda etki uyandırdığını söyler. Erenerol misyonerliğin amacının Hristiyanlığı, Hristiyan olmayanlara kabul ettirmek ve yaymak olduğunu anlatarak *"Misyonerlik emperyalist güçlerin kullandığı bir araçtır. Bu nedenle Türkiye ve dünya için tehlike içermektedir. Misyonerlik her ne kadar bir kilise kurumu olsa bile emperyalizme hizmet vermektedir."* diye konuşur.

⁸⁹² <http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/aralik/25/aktuel.html>

Erenerol, Türkiye'nin üç taraftan kuşatıldığını, bunların birinci ayağının Vatikan Katolik Kilisesi, ikinci ayağının Fener Rum Patrikhanesi ve üçüncü ayağının ise misyoner Protestanlar olduğunu kaydeder. Papa'nın 1999 yılının Aralık ayında 3. bin yılda Asya'nın Hristiyanlaştırılacağı yönündeki açıklamaları üzerine, misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaştığını bildiren Erenerol, Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'da bulunması nedeniyle misyonerlik için önemli merkezlerden biri olduğu görüşünü dile getirir.

Erenerol, *"Türkiye, iki Patrikhane tarafından paylaşılmaktadır. Bunların dışında misyoner Protestanlar da barış gönüllüleri adı altında ekonomik sıkıntıda olan ülkemizde büyük bir faaliyete geçmişlerdir. Bunların amaçlarının din meselesi olmadığını, topraklarımız olduğunu anlamalıyız. Amaç Şark Me-selesi'nin yeniden gündeme getirilmesidir."* şeklinde konuşur.⁸⁹³

Sevgi Erenerol, Yeniden Misak-ı Millî dergisinin Konya Şubesi'nde düzenlenen, "Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri" konulu konferansta ise açılması gündeme gelen Heybeliada Ruhban Okulunda militan yetiştirilip Anadolu'ya yayılacağını duyurur. Erenerol, *"Yunanistan'da bir papaz okulu var, isteseler oradan öğrenci yetiştirip getirebilirler. Ama bunların amacı papaz yetiştirmek değil. Burası onların Osmanlıdan beri harp okullarıydı, orada militan yetiştiriyorlardı. Bu şekilde okulu tekrar faaliyete geçirip Anadolu'nun her tarafına bu yetiştirdikleri papazları göndermeyi düşünüyorlar. Bu şartlar altında, Türkiye Cumhuriyeti devletinin buna izin vermesi, intihar olur. Ne yazık ki son günlerde, Avrupa Birliği'nin ilerleme raporlarında, Amerika'daki din ilişkileriyle ilgili hazırlanan raporlarda devamlı ruhban okulu konu ediliyor. Resmen bir dayatma başladı ve giderek bastırılıyor. AKP ise, bu baskılardan kurtulması için maalesef okulu açmaya sıcak bakıyor."* tespitinde bulunur.

Fener Rum Patriği Bortholomeos'un Türkiye'nin başına sorun olmaya başladığını savunan Erenerol, *"Bu adam sadece dine ihanet etmiyor. Ortodoksların hepsini satıyor ve aynı şekilde Türkiye'ye de çok büyük bir sorun olmaya başlıyor. Şu ana kadar kimse bu papaza sen ne yapıyorsun, niye ortalığı karıştırıyorsun diye sormuyor. Son olarak emrivaki ile yurt dışından 6 tane metropolit getirdi. Onun görüşeceği en yüksek devlet memuru Fatih Kaymakamı'dır. Bırakın Fatih Kaymakamı'nı, İstanbul Valisi'ni bile takmıyor. O direkt olarak ya başbakanla ya Dışişleriyle görüşüyor. O da mecbur olduğu için, sorunlarını birine açması gerektiği için böyle davranıyor. Yoksa görüştüğü ya Bush oluyor ya Schröder ya da Blair. Çünkü kendisini ekümenik başkan sanıyor!"* şeklinde konuşur. Erenerol, İstanbul'un bir Amerikan çetesi ta-

⁸⁹³ <http://www.yenisafak.com/arsiv/2002/nisan/21/g3.html>

rafından 3'e bölünmek istendiği iddia eder. Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde, bu olayın basına da yansıdığını hatırlatan Erenerol, şunları söyler:

"Amerika'nın başındaki çetenin bütün istediği, İstanbul'un 3'e bölünmesi. Bir zamanlar 50 milyar dolar teklif etmişlerdi. İstanbul eğer 3'e bölünürse, daha rahat idare edilir ve Türkiye'nin parçalanması kolay hale gelir düşüncesindeler."

Son yıllarda yabancı dil öğrenilmesi için herkesin İngilizceye yönlendirildiğini belirten Erenerol, şöyle konuşur:

"Sadece okullarda değil, Meclis'te bile milletvekillerine dersler veriliyor. Amaç, Türk insanının bilgili olması, yabancı dil konuşması değil. Yarın öbür gün efendiler emrettiğinde, biz köleler, onların direktiflerini yerine getirirken konuştuklarını anlayalım diye bunlar yapılıyor. 100-150 kelimeelik İngilizce öğrenmek için mecbur ediliyoruz. Din de aynı şekilde yozlaştırılıyor. Onların bir tek dini var, bütün insanlığı bu Siyonist dinine ve mason tarikatına sokmak için uğraşıyor."

Sevgi Erenerol, konferansta Trabzon'daki Pontus faaliyetlerine de değinir. Yunanistan'ın organize ettiği ekipler tarafından yıllarca Pontus faaliyetleri yapıldığını, bunun önüne ise sadece Jandarma Komutanlığı ekiplerinin geçmeye çalıştığını söyler.

Sevgi Erenerol, 8 Haziran 2002 Cumartesi günü İzmir'de de *"Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri"* konulu bir konferans verir. Türk Ocağı'nın daveti üzerine 14.30'da İzmir'in Konak ilçesinde Atatürk İl Halk Kütüphanesi'nde seçkin bir topluluğa seslenen Sevgi Erenerol, misyoner örgütlerin, İstanbul'dan sonra İzmir'i kendilerine üs olarak seçtiğine dikkat çeker. Erenerol, İzmir'de daha çok Amerika, İngiliz ve Alman kökenli Protestan misyonerlerin yanı sıra Fransa ve İtalya kökenli Katolik Misyonerlerin de dolu dizgin faaliyette bulunduğunu belirtir. Erenerol, Katolik propagandanın başlıca üslerini şöyle sıralar:

"1-St. John Katedrali, Şehit Nevres Bulvarı, 2- St. Polycarp, Necati Bey Caddesi 3- Santa Maria, Halit Ziya Bulvarı, 4- Notre.Dame du Rosaire (Holy Rosario), Alsancak, 5-Notre Dame de Lurdes, Göztepe, 6- St. John Baptist, Buca, 7-St. Antonie of Padua, Bayraklı, 8- Sainte Helene, Karşıyaka, 9- Santa Maria, Bornova, 10- Meryemana Evi, Selçuk."

Erenerol, bunlar arasında Meryem Ana Evi'nin özel bir yerinin olduğuna dikkat çeker. Erenerol, Müslümanların Hz. Meyrem'e olan inançlarının Katolikler tarafından bir Hristiyanlaştırma aracı olarak kullanıldığını ve Meryem Ana Evi'nde yapılan ayinlere Türklerin de dahil edildiğini belirtir. Erenerol, Meryem Ana Evi'nin bulunduğu Bülbül Dağı'nın mülkiyetinin parça parça

misyonerlerce ele geçirildiğine buralarda vaftiz kampları kurduklarına dikkat çeker. Protestanların 15 Ocak 1820'de Amerikan misyoner örgütü ABCFM adına çalışan Pliny Fisk ve Levi Parsons ile İzmir'e ayak bastıklarını belirtir. Erenerol, ABCFM'nin, Pliny Fisk ve Levi Parsons'a 1 Aralık 1833 tarihli talimat mektubu ile Tükiye'yi Hristiyanlar için vadedilmiş topraklar olarak gördüğünü vurgular. Mektupta *"Bu mukaddes ve vadedilmiş topraklar silahsız bir Haçlı Seferi ile geri alınacaktır."* denilmektedir. Erenerol, İzmir'de son zamanlarda kurulan başlıca Protestan kiliseleri şöyle sıralar:

*"1- Efes Protestan Kilisesi, 2- Bornova Protestan Kilisesi, 3- İzmir İsa Mesih Topluluğu, 4- Karşıyaka Protestan Kilisesi, (Karşıyaka Sevgi Protestan Topluluğu). 5- Buca Protestan Kilisesi, 6- Güney Ege Protestan Kilisesi, 7- Ödemiş Protestan Kilisesi, 8- İzmir Bağımsız Protestan Kilisesi, 9- İzmir Karizma Center Türk Protestan Topluluğu. 10- İzmir Enternasyonal Protestan Kilisesi."*⁸⁹⁴

Türkiye'nin Vatikan, Fener Rum Patrikhanesi ve Protestan Kiliseler Birliği'ne bağlı misyonerler tarafından üç koldan kuşatıldığını tekrarlayan Sevgi Erenerol, bu üç odağın, hasta ve sakatları, yoksulları, gençleri, özellikle Sakarya bölgesinde depremde etkilenen vatandaşları kendisine hedef olarak belirlediğini, İncil arasında para dağıttığını, yurt dışında okuma imkânı sağlamak vaadiyle misyonerlik faaliyetlerini sürdürdüğünü iddia eder. Sevgi Erenerol, Türk olmakla gurur duyduğunu belirterek, *"Önemli olan benim Türklüğümdür. Hristiyan olmam ikinci planda kalır."* der. Misyonerliğin bir din meselesi olmadığını, böyle düşünenlerin, bu faaliyetleri yönlendirenlerin tuzağına düşmüş olacağını ileri süren Erenerol, *"Yeni dünya düzeninin mimarları, sömürebilmek için her türlü aracı kullanmaktadır. Misyonerlik de bu araçlardan biridir. Misyonerlik tarih boyunca, her zaman emperyalizmin hizmetinde bulunmuş, mızrak ucu olmuştur. Misyonerlik faaliyetleri ile savaşız Haçlı Seferleri başlamış oldu. İki misyoner ile başlayan faaliyetler, 175 misyonere kadar ulaştı. Misyonerler, bir toplumdaki yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin temelini atarlar."* şeklinde konuşur. Birtakım şuursuz kişilerin, Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü Müslüman düşmanı, İslam düşmanı olarak lanse etmeye çalıştığını belirten Sevgi Erenerol, *"Eğer Atatürk olmasaydı bugün Anadolu'nun yüzde 99'u Müslüman olmayacaktı."* diyerek konuşmasını sürdürür. Türkiye'deki işbirlikçilerin, misyonerlik faaliyetlerine isteyerek veya istemeyerek destek olduğunu da ileri süren Sevgi Erenerol, teröristbaşı Abdullah Öcalan'ın Vatikan'a yazdığı mektubun ve kendini cemaat olarak gören grup liderlerinin, *"Dinler arası diyalog"* diyerek Papa'nın ayağına kadar gidip

⁸⁹⁴ <http://www.yenimesaj.com.tr/?haber,2008442>

görüşenlerin buna örnek olduğunu iddia eder. Daha önce belirtmiş olduğu ve Türkiye'de faaliyette bulunan üç odağın, hasta ve sakatları, yoksulları, kentlerde yaşayan gençleri, özellikle Sakarya bölgesinde depremten etkilenen vatandaşları kendisine hedef olarak belirlediğini, çocuk köyleri kurduğunu, İncil arasında para dağıttığını, yurt dışında okuma imkânı sağlamak vaadiyle misyonerlik faaliyetlerini sürdürdüğünü ifade eden Erenerol, *"Eskiden kalma harabe halindeki kiliselerin restore edilerek faaliyete geçirilmesi, misyonerlik faaliyetlerinin amacına hizmet etmektedir. Bu kiliselerin faaliyete geçmesiyle, bu kiliselerin ve arazilerinin kendilerine ait olduğu yönünde hak iddia eden birtakım odaklar, mülkiyet hakkı talebinde bulunabilecektir. Bu yetmezmiş gibi, içimizdeki birtakım şuursuzlar, patriğin ayinine giderek bölgelerindeki kiliselerde ayin yapmaya davet ediyorlar. Peki biz niye Kurtuluş Savaşı yaptık? Savaşarak geri aldığımız toprakları bugün birileri, ayinlerle, davetlerle geri vermeye çalışıyor. Bunlara nasıl izin veriliyor?"* diye sorar. Avrupa Birliği uğruna her şeye amin diyen, bunların bu durumlarına göz yuman yöneticiler olduğunu öne süren Erenerol, *"Eline İncil alan bir daire kirılıyor. Orası kilise oluyor. Orada ayin yapıyorlar. Bunları yapanlara nasıl izin veriliyor? Böyle olunca da millet ile devlet karşı karşıya geliyor. Misyonerlerin amacı da bu zaten."* diye konuşur.

Misyonerlik faaliyetlerinin yakın gelecekteki hedefinin, 2010 yılında Türkiye nüfusunun %5'ini Hristiyan yaparak bir azınlık oluşturmak olduğunu ileri süren Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol, Protestan misyonerler tarafından 25 kentte ek kilise faaliyetlerinin başlatıldığını, apartman dairesi şeklinde İstanbul'da 21, İzmir'de de 40 kilisenin korsan olarak faaliyet gösterdiğini iddia eder. Erenerol, misyonerlik faaliyetlerinin ABD tarafından yönlendirildiğini de öne sürer ve *"ABD, Katolik ve Protestanları denetim altına aldıktan sonra, şimdi de Ortodoks camiasını denetim altına almak istemektedir."* diyerek konuşmasını tamamlar.⁸⁹⁵

Trabzon'da Katolik Rahip Santoro Cinayeti, Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Olayı Kınaması ve Birlik Çağrısı

5 Şubat 2006 tarihinde Trabzon'daki Santa Maria Katolik Kilisesi'nin papası İtalyan vatandaşı 61 yaşındaki Andrea Santoro, kilisenin içinde tabancayla vurularak öldürülür. Polis, provokasyon olduğu sanılan cinayetten sonra kaçan 17-18 yaşlarındaki saldırganı aramaya başlar.

⁸⁹⁵ <http://www.habervitrini.com/magazin/turk-ortodoks-patrikhanesi-basin-sozcusu-sevgi-erenerol-turkiye-misyoner-kusatmasinda-32123/>

Kentin en merkezi yeri Gazipaşa Mahallesi'nde bulunan ve sadece cumartesi, pazar ve salı günleri saat 15.00-16.00 arasında açılan Santa Maria Katolik Kilisesi'ne kapanmak üzereyken saat 15.45 sıralarında gelen saldırı, kapının zilini çalar. Kilisede yeğeniyle birlikte kalan papaz Andrea Santoro, kapıyı açtığı anda karşılaştığı genç tarafından, göğsünden tabancayla vurulur. Kilisede o sırada yalnız olduğu belirtilen Andrea Santoro, olay yerinde yaşamını yitirir. Çevre sakinleri, polise silah sesinin ardından siyah montlu, siyah pantolonlu, başı bereli 17-18 yaşlarında bir gencin koşarak kaçtığını söylerler.

İtalyan ulusal haber ajansı ANSA, Trabzon'da uğradığı silahlı saldırı sonucu yaşamını yitiren İtalyan Papaz Andrea Santoro'nin öldürülmesinin Batı basınında yer alan karikatürlerden duyulan rahatsızlıkla da ilgili olabileceğini ileri sürer. *"Papazın öldürülmesinde İslamcı parmağı da ihtimal dışı değil"* başlığıyla yayımlanan haberdeki söz konusu iddia, İskenderun'da *"Anadolu Papalık Temsilcisi"* sıfatıyla görev yapmakta olan Katolik Piskopos Luigi Padovese'den alınan bir beyanata dayandırılır.

ANSA, Piskopos Padovese'nin telefonla verdiği beyanatta, Trabzon'da işlenen cinayetin karikatürlere İslam dünyasında duyulan tepkilerle ilintili olup olmadığına ilişkin bir soruya karşılık olarak, *"Papazın öldürülmesi bununla da bağlantılı olabilir. Olay henüz aydınlatılmadığı için hiçbir şey ihtimal dışı değil."* dediğini yazar. Haberde, papazın öldürülmesiyle ilgili soruşturmanın halen sürmekte olduğu da hatırlatılarak şu ifadelerle yer verilir:

*"Ancak cinayetin neden işlendiği şu an itibarıyla henüz kesinleşmiş değil. Karikatürler nedeniyle Batı karşıtı gösteriler Türkiye'de de yapılmış olmakla birlikte, bu ülkedeki Katolik cemaatine yönelik herhangi bir tehdit söz konusu olmamıştı. Türk polisinin katili arama çalışmaları sürüyor."*⁸⁹⁶

İki gün sonra sabah saatlerinde Trabzon polisi şehir merkezindeki bir eve operasyon düzenler. Operasyonda, İtalyan rahip Santoro'nun katil zanlısı olduğu belirlenen 16 yaşındaki Oğuzhan Akdin cinayet silahıyla birlikte yakalanır.⁸⁹⁷ Baba Muharrem Akdin, oğlunun Santoro'yu 100 dolar vermediği için öldürdüğü yolundaki iddialar üzerine, *"Ben oğlumu hiçbir zaman harçlıksız bırakmadım."* diye konuşur. Fatih Lisesi birinci sınıfa giden Oğuzhan Akdin'in, bir süredir okula devam etmediği ortaya çıkar. Akçaabat'ta amatör bir takım-da futbol oynayan Akdin'in amcasının oğlu Hasan Akdin, *"Kendi halinde bir*

⁸⁹⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/6002139.asp>

⁸⁹⁷ <http://arsiv.ntv.com.tr/news/360130.asp>

çocuktu. Dinle ve tarikatla ilgisi yok. En çok internet kafede oyun oynamayı severdi.” şeklinde konuşur.⁸⁹⁸

Trabzon Valisi Hüseyin Yavuzdemir konu ile ilgili *“Geçmişte rahip Santoro hakkında misyonerlik faaliyetleri gerekçesiyle tehdit edilme ve eleştirme olayı olmuş; ancak emniyetten herhangi bir koruma talebinde bulunmadı.”* beyanını verir.⁸⁹⁹

Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol, Patrikhane olarak Trabzon'da Santa Maria Katolik Kilisesi'nin rahibi Andrea Santoro'nun silahlı saldırı sonucu öldürülmesini şiddetle kınadıklarını bildirir.

Erenerol, Anadolu Ajansı muhabirine yaptığı açıklamada, Trabzon'da yaşanan olayın adli bir olay olduğunu belirterek, *“Olay, asla Türk milletine ve laik Türkiye Cumhuriyeti'ne mal edilemez. Son zamanlarda yaşanan ve İslam âlemine yönelik yapılan çirkin saldırılardan dolayı Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bunun arkasındaki arkasındaki güç odaklarınca bir şekilde işin içine çekilmek isteniyor. Bunu kabul etmemiz asla mümkün değildir.”* şeklinde konuşur.

Türk milletinin her zaman bütün dinlere karşı saygılı ve hoşgörülü olduğunu ifade eden Erenerol, şunları kaydeder:

“Bunun nedeni Türklerin 3 semavi dine mensup insanları kendi ailesinde barındırmasıdır. Türkler hem Müslüman'dır hem Hristiyan'dır hem de Musevi'dir. Asla dinlere karşı bir düşmanlık söz konusu değildir. Dolayısıyla bütün dinlerin din adamlarına karşı da aynı saygıyı ve hoşgörüyü gösterirler. Bunun arkasında yatan, dünyadaki önemli olayları insanların gözünden kaçırmak için insanlık hızla bir Müslüman-Hristiyan çatışmasına doğru götürülmek istenmektedir. Bu oyuna dünya milletlerinin düşmesi ve bu düşmanlığı körükleyen odakları tespit etmesi gerekir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin laik yapısını her zaman savunan vatanperver insanların yaşadığı bir şehirde bu şiddetin kabul edilmesi mümkün değildir. Sorumluların bir an önce olayı çözmesi gerekmektedir. Türk Ortodoks Patrikhanesi olarak olayı şiddetle kınıyoruz.”⁹⁰⁰

Danıştay Saldırısı ve Sevgi Erenerol'un Muzaffer Tekin Hakkındaki Açıklamaları

Ankara, 17 Mayıs 2006 sabahı Danıştay'a düzenlenen silahlı saldırı ile sarsılır. Saldırı sonrası üye hakimlerden Mustafa Yücel Özbilgin hayatını

⁸⁹⁸ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=178074>

⁸⁹⁹ http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/02/060206_priest_trabzon.shtml

⁹⁰⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/02/06/gun95.html>

kaybederken, Danıştay 2. Daire Başkanı Mustafa Birden ile üye hakimler Ay-
la Gönenç, Ayfer Özdemir ve tetkik hakimi Ahmet Çobanoğlu yaralanır. Sal-
dırgan Aplaslan Aslan'ın, Danıştay'ın türban kararı sebebiyle saldırıyı gerçek-
leştirdiğini söylemesine rağmen bu karara muhalif üye Özdemir'i de vurması
dikkat çeker. İstanbul Barosu'na kayıtlı olan Aslan, sabah saat 09.45 sırala-
rında Danıştay binasına gelir. Girişte x-ray cihazının bulunduğu bölümden
avukat kimliğini göstererek geçer. Avukatların üzeri aranmadığı için emniyet
görevlileri arama yapmaz. 29 yaşındaki Aslan, ana binayla ek binayı birbirine
bağlayan tünelden geçerek asansöre biner ve 6. kata çıkar. Asansöre saldı-
rganla birlikte binen 1. Daire Üyesi Osman Alpat, Aslan'ın takım elbiseli ve
kravatlı olduğunu söyler. Aslan, 6. katta indikten sonra 2. Daire'nin bulundu-
ğu 5. kata inerek daire üyelerinin toplantı yaptığı Birden'in odasına yönelir.
Saldırgan, odanın kapısını açarak Glock marka tabancasıyla içeriye kurşun
yağdırır. Saldırıda Başkan Birden, üye hakimler Özbilgin, Gönenç, Özdemir
ve tetkik hakimi Çobanoğlu yaralanır. Daire üyesi Kamuran Erboğa ise ma-
sanın altına yattığı için yara almadan kurtulur. Ek binayla ana binayı bağla-
yan tünelin çıkışında güvenlik görevlileri saldırganı durdurmak ister. Ancak
Aslan, silahını çekerek polislerin üzerine ateş açar. Kurşunlar, kimseye isabet
etmezken bir polis memuru saldırganın üzerine atlayarak silahını alır. Aslan,
daha sonra Çankaya İlçe Emniyet Müdürlüğü ekiplerince kelepçelenerek ilçe
emniyete götürülür ve mahkemeye çıkarılır.⁹⁰¹

Alparslan Aslan'a Danıştay saldırısı talimatın veren kişinin Eski Yüzbaşı
Muzaffer Tekin olduğu, ikili arasındaki bağlantıyı da adı Sauna Çetesi soruş-
turmasına da karışan Ata Ocakları eski Başkanı Ayhan Parlak'ın sağladığı
iddia edilir.⁹⁰²

Muzaffer Tekin'in suçlu olduğuna inanmadığını söyleyen Sevgi Erenerol,
Danıştay'a yapılan terör eylemi soruşturması devam ederken saygıdeğer bir
insanın hedef tahtasına konulduğunu savunur. Bu kişinin Muzaffer Tekin ol-
duğunu söyleyen Erenerol, gizli kalması gereken Tekin'in telefon kayıtların-
daki isimlerin basına sızdırıldığını ve bu kişilerin hedef gösterildiğini iddia
eder. Erenerol, kendi isminin de basında yer aldığını belirterek, "*Tekin'le aile-
ce görüşüyoruz. Her Türk onun gibi şerefli ve onurlu bir insanı tanımaktan
onur duyar. Benim için de onu tanımak şereftir.*" diye konuşur.⁹⁰³

⁹⁰¹ http://www.zaman.com.tr/_danistay-a-hain-saldiri_286041.html

⁹⁰² http://www.zaman.com.tr/_2-kilit-isim-yurtdisina-kacti-emniyet-kirmizi-bulten-cikariyor_287787.html

⁹⁰³ http://www.zaman.com.tr/_turk-ortodokslari-tekine-sahip-cikti_288740.html

Alparslan Arslan'ın azmettiricisi olduğu belirtilen Muzaffer Tekin göğsünden bıçak yarası almış hâlde Acıbadem Hastanesi'ne getirilir. Tekin'in intihar ettiği iddia edilir.⁹⁰⁴ İyileştikten sonra yapılan savcılıktaki sorgusunun ardından 11. Ağır Ceza Mahkemesi Nöbetçi Hakimliğine çıkarılarak Hakim Rüstem Çiloğlu tarafından ifadesi alındıktan sonra serbest bırakılır.⁹⁰⁵ Tekin'in savcılıktaki ifadesinde saldırı ile ilgisinin olmadığını belirterek, *"Danıştay saldırısı benim için de sürpriz oldu. Cumhuriyet gazetesi ve Danıştay saldırılarını kınıyorum."* dediği⁹⁰⁶ basında yer alır. Muzaffer Tekin aralıksız 13 saat süren ifadesinde şunları söyler:

*"Danıştay'daki olayı arkadaşlarla televizyondan öğrendim, hatta yapan kişi hakkında hakaretler yağdırdım. Bir gün sonra arkadaşlarımla orduvinde yemek yerken karım beni cepten aradı, eve polisler geldi kapıyı açmazsam kıracaklarını söylüyorlar, dedi. Yanımdaki Zekeriya Öztürk ve İsmail Peker, komutanım biz gidip bakarız önce meseleyi anlayalım, dediler. Avukatım Ertay G. de onlara katılıp eve gittiler, sonra geldiklerinde bana olayları anlatıp arama kartını gösterdiler ve benim Danıştay olayıyla ilgili arandığımı söylediler. O gece bir bayanın evinde kaldım, sonra güvenli olmadığı için Mahmut Öztürk'ün villasına geçtim. Burada televizyondan olayları ve kendi görüntülerimi izleyince çılgına döndüm, beni meczuplarla aynı kefeye koymaları bana verilecek en büyük cezaydı zaten. Sustalı bıçağı elime alıp kalbime iki kez üst üste sapladım."*⁹⁰⁷

Sevgi Erenerol, Türk Silahlı Kuvvetlerine "Misyonerliğin Zararları" Konulu Konferans Veriyor

Sevgi Erenerol, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığına bağlı Stratejik Araştırmalar Merkezinin 2006 yılı bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri çerçevesinde, *"Türkiye 'de Misyonerlik Faaliyetleri"* konulu iki konferans daha gerçekleştirecektir.

Erenerol, konferansta şunları söyler:

"Misyonerlik her ne kadar bir din değiştirme olarak biliniyorsa da siyaset satrancının bir piyonudur. Tek amaç din adına bu toprakların ele geçirilmesidir. İstanbul'un '2010 Kültür Başkenti' ilan edilmesi de bu eküme-

⁹⁰⁴ http://www.zaman.com.tr/gundem_cete-lideri-yuzbasi-muzaffer-tekin-yakalandi_286851.html

⁹⁰⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4480254.asp>

⁹⁰⁶ http://www.zaman.com.tr/_mahkeme-savcinin-tekinin-tutuklamasi-talebini-reddetti_288741.html

⁹⁰⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4482516.asp>

*niklik meselesinin bir parçasıdır. Bu yüzden son yıllarda Bizans görünümü-
lü bir tarihî yapılanma başlatıldı. Restorasyonlar hızla sürdürülmektedir.
Bu şekilde devletin parçalanma süreci de başlatılacaktır. İstanbul'u ayrı
bir İstanbul devleti olarak yapılandırmaya gitmektedirler.⁹⁰⁸ Misyonerlik,
kültürel saldırıların temelini oluşturur. Misyonerlik din değiştirme olarak bi-
liniyorsa da siyaset satrancının piyonudur. Tek amaç din adına bu toprak-
ların ele geçirilmesidir. Saldırıların çok boyutu var. Birisi, sivil toplum ör-
gütleri diye tanıtılan, etnik ve dinsel farklılıkları kaşıyan, casusluk ve yıkıcı
faaliyetlerin oluşturduğu kuruluşlardır. Kökleri yurt dışındadır. İnsan hak-
ları ve demokrasi başlıkları adı altında zehirli faaliyetlerini ülkemizde sür-
dürmektedirler. Dün gizlice çalışan misyonerler bugün rahatça milletimizi
zehirlemektedirler. Türkiye'de yeni bir Protestan nüfus oluşturmaktadırlar.
163. maddenin (Din propagandası) kaldırılması misyonerliğin önündeki
engelleri kaldırmıştır. Jandarma ve emniyet bu maddenin kaldırılmasın-
dan sonra elleri kolları bağlanmış, çaresiz bırakılmıştır. Misyoner örgütle-
rinin bütçe ve personel sayıları belki CIA'nın bile personelinden daha faz-
ladır. Asıl hedef kitlesi, Türk gençliğidir. Ağlarına düşürdükleri çocuklar
üzerinde rahatlıkla devşirme hareketini başlatıyorlar. Ekonomik çaresizlik
misyonerler için istifade edilecek ortam yaratmıştır. Ağustos depremi de
bunların etkinlik oluşturmalarını sağlamıştır. Bugün ev kiliselerinin sayısını
bilmemiz mümkün değildir. Düne kadar sıkı kontrol altında bulundurulmuş
ev kiliseler bugün Türkiye'nin her tarafında mantar gibi bitmektedir. Ve ne
yazık ki bununla ilgili bir çalışma da halen yapılmamaktadır. Ben Hristi-
yan'ım, ben bu kadar mücadele ederken bizi yönetenler onlara destek
çıkarmaktadır. Bu faaliyetlerin amacı sadece vatan topraklarının ele geçi-
rilmesidir. Dolayısıyla saldırı topyekûn, her an ve her yerdedir. Atatürk'ün
zamanında vermiş olduğu emir bugün de geçerlidir: Hattı müdafaa yoktur,
sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır.⁹⁰⁹*

Türkiye'yi Sarsan Hrant Dink Cinayeti ve Sevgi Erenerol'un Açıklamaları

19 Ocak 2007 tarihinde Agos gazetesi Genel Yayın Yönetmeni olan Er-
meni asıllı Türk vatandaşı Hrant Dink silahlı saldırıya uğrar.

Cumhuriyet Savcılığı'ndan alınan ilk bilgilere göre, Hrant Dink, gazetenin
önünde arkadan kafasına aldığı üç kurşunla hayatını kaybetmiştir. Görgü ta-

⁹⁰⁸ <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-yazdir-34494.html>

⁹⁰⁹ http://www.radikal.com.tr/turkiye/akpli_pasa_erenerola_plaket_vermis-1065865

nıkları beyaz şapkalı birinin ateş ettiği bilgisini verirler. Gazetenin yayın kurulu üyesi Serkis Seropyan, Dink'in yemek yedikten sonra bir kişi tarafından kapının önüne çağrıldığını belirterek, *"Birisi kapının önünde başına 3 el kurşun sıkmış."* der. Görgü tanıkları, 1.65 boylarında, 25-30 yaşlarında bir kişinin koşarak ara sokağa kaçtığını ifade ederler.

Gazeteci Dink'in beyaz örtüyle üstü örtülmüş cesedi yaklaşık bir saat Haskargazi Caddesi üzerinde bulunan Sebat Apartmanı'nın önünde bekletilir. Polis tarafından çevirilen binanın etrafında güvenlik çemberi oluşturulur. Dink'in arkadaşları Ali Bayramoğlu ve Nuray Mert, Agos gazetesine gelen ilk kişilerden olurlar. İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı Aykut Cengiz Engin'in ve olay yeri inceleme ekiplerinin gelmesinin ardından Dink'in cesedi olay yerinden alınır.

Cesedin olay yerinden alınarak ambulansla Adli Tıp Kurumu'na nakledildiği sırada olay yerinde toplanan bir grup, Dink'i alkışlarla uğurlar. Daha sonra *"Yaşasın halkların kardeşliği"*, *"Katil devlet hesap verecek"* ve *"Hrantlar ölmez"* sloganları atılır. Grup, daha sonra Taksim Meydanı'na yürümeye başlar. Meydanda toplanan grup akşam saat 20.00'de de Agos gazetesine hareket eder. Ankara'da da saat 18.00'de bir protesto gösterisi ve yürüyüş yapılır.

Uluslararası haber ajansları ve haber kanalları haberi flaş olarak verirler. Reuters, Türk asıllık Ermeni yazar Hrant Dink'in silahlı saldırı sonucu öldürüldüğünü haber olarak geçer. Fransız Haber Ajansı AFP, *"Dink, genel yayın yönetmeni olduğu haftalık Agos gazetesinin önünde öldürüldü."* diyerek cinayeti duyurur. BBC de, *"Türk-Ermeni yazarı, ateş edilmesi sonucu öldürüldü"* şeklinde haber yapar.

CNN International ise Dink'in Osmanlı Döneminde *"Ermenilerin öldürülmesine karşı konuştuğunu belirterek "Kendisini bir hain olarak gören milliyetçilerden tehditler almıştı."* değerlendirmesini yapar. Dink'in öldürülmesine ilişkin ayrıntılar veren CNN International, Dink'in *"Türk devletine hakaret"* suçlaması ile hakkında çeşitli davaların açıldığına dikkat çeker.

CNN, *"Ermeniler ve başka ülkeler Ermenilerin 20.'nci yüzyılın başlarında öldürülmesini soykırım olarak görüyor ancak bu iddia, Ermeniler ve Türklerin iç çatışmalarda öldürüldüğünü söyleyen Türk hükümetince reddediliyor."* haberini geçer.⁹¹⁰

Katil zanlısı Ogün Samast, 21 Ocak 2007 tarihinde Samsun'da yakalanır. Samsun Cumhuriyet Başsavcısı Ahmet Gökçinar, zanlının Samsun otogarın-

⁹¹⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5805242.asp>

da İstanbul otobüsünden inerken gözaltına alındığı söyler. Gökçinar, zanlının ilk sorgusunda suçunu itiraf ederek cinayeti işlediğini kabul ettiğini bildirir.

Hrant Dink'in naaşı, 27 Ocak 2007 tarihinde Meryem Ana Kilisesi'nde düzenlenen törenin ardından Balıklı Ermeni Mezarlığı'nda toprağa verilir.⁹¹¹ Törene katılan on binlerce kişi tarafından atılan *"Hepimiz Hrant'ız, hepimiz Ermeniyiz"* sloganları uzun süre tartışma konusu olur.

***Sevgi Erenerol: "Hrant Dink'i Öldüren Ermeni Diasporası ve Arkasındaki Güçtür"

Hrant Dink'in öldürülmesinin akabinde, bu cinayetin arkasında hangi yapılanmaların olduğu tartışılmaya başlanmıştı. Hrant Dink ve fikirleri hakkında fazla bilgi sahibi olmayan insanların genel görüşü, Dink'in milliyetçi yapılanmalar tarafından öldürülmüş olabileceğiydi. Hrant Dink'i medyaya taşıyan ilk olay, 2002 yılında Şanlıurfa'da gerçekleşen bir konferansta yaptığı konuşma sırasında *"Türk olmadığını... Türkiyeli ve Ermeni olduğunu"* söylemesiydi. Bu sözlerinden dolayı *"Türklüğü aşağılamak"* suçlamasıyla hakkında dava açıldı ve yargılandı. Medya aracılığıyla, halk üzerinde algı yönetimi oluşturulmaya çalışıldı. Dink'in tepki çeken bir başka faaliyeti ise, 6 Şubat 2004 tarihinde Agos gazetesinde yayınlanan Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'le ilgili haberdi. Dink imzasıyla ve *"Sabiha Hatun'un Sırrı"* başlığıyla verilen haberde Gökçen'in Ermenistanlı akrabaları konuşuyor ve Atatürk'ün manevi kızının aslında yetimhaneleneden alınmış bir Ermeni yetim olduğu iddia ediliyordu. Bu haber, Türkiye'nin en çok satan gazetelerinden Hürriyet'te 21 Şubat 2004 tarihinde Agos'tan alıntılanarak manşetten verilince olanlar oldu ve Türkiye'de yer yerinden oynadı. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının büyük hürmet ve saygı gösterdikleri önderleriydi. Atatürk'ün manevi kızı olarak kabul ettiği bir kişiye böyle bir yakıştıma bazı çevrelerde hakaret olarak algılandı. Bu duruma tepki göstermemek olmazdı. Dink ve Agos, bazı kesimler tarafından protesto edildi. Dink'in, Agos gazetesinde yayınlanmaya başlayan yazı dizisinde yer verdiği *"Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuraacağı asil damarında mevcuttur."* cümlesi ise onu hedefe sürüklemek isteyenler için bir nimetti. Yazdığı makalelerin içinde bambaşka bir an-

⁹¹¹ <http://arsiv.ntv.com.tr/news/397580.asp>

lamı olan bu cümle, cımbızlanıp alınarak onun dünya görüşünün, düşüncelerinin tam tersi bir şekilde kitlelere sunulmuştu. Tüm bir yazının içerisinde sadece o cümlelerin gözlerin önüne bir çarşaf gibi serilmesi bilinçli olarak yapılan bir şeydi.⁹¹² Artık Türk halkında Hrant Dink'e karşı bir nefret oluşmuştu. Cinayet için uygun ortam hazırlanmıştı. Eğer bu cinayet işlenirse, akla ilk gelecek ihtimal bu cinayetin milliyetçiler tarafından işlenmiş olacağı idi. Öyle de oldu. Hrant Dink öldürüldükten sonra bütün şüpheler milliyetçilerin üzerinde yoğunlaştı. Hatta cinayetin azmettiricisi olduğu iddia edilen Erhan Tuncel'in bir fotoğraf karesinde Muhsin Yazıcıoğlu'nun arkasında görülmesinden sonra yapılan iddialara karşı açıklama yapan Yazıcıoğlu *"Ben çok geziyorum, her yere gidiyorum. Arkamda fotoğrafa giren kişileri nasıl kontrol ederim? Bu genci ben ya da teşkilatım görevlendirmemiş. İyi ki fotoğraf çektiirmek istenen sevilen biriyim. İnsanları nasıl kırarım?"* demişti. Yazıcıoğlu ayrıca, *"Ogün Samast ismi ortaya çıkar çıkmaz Nizam-ı Alem Ocakları ortaya atıldı. O zaman 'Tamam işte' dedim. Bütün olayları bizim üzerimizden döndürecekler."*⁹¹³ diyerek kendilerinin zan altında bırakıldığını açıklamıştı.

İşte bütün şüphelerin milliyetçi kesim üzerinde toplandığı bir sırada Sevgi Erenerol'un yaptığı açıklamalar konuyu bambaşka bir yöne çekmiştir. Türk Ortodoks Patrikhanesi adına konuşan Sevgi Erenerol, Hrant Dink'in Ermeni Diasporası tarafından öldürüldüğünü iddia etmiş ve şunları söylemiştir:

"Onu öldüren Ermeni Diasporası ve ardındaki güçtür. Dink, son zamanlarda onların işlerine çomak soktu. Çünkü kullanıldığını anlayıp uyandı. Ermeni soykırımı iddialarında tamamen Türklerden yana tavır almaya başladı. Güneydoğu'daki Kürtleri 'Oyuna geliyorsunuz.' diye aydınlattı. Ancak bu onun sonu oldu. Kullanıldığını fark edince ortadan kaldırdılar. Tetiği çeken kişinin soyadının Samast (Kilise Bekçisi) anlamına gelmesi önemlidir."

Sevgi Erenerol aslen Protestan Ermeni olan Hrant Dink'in Balıklı Ortodoks Ermeni Mezarlığına defnedilmesinin ardında kurgulanmış bir tezgah ol-

⁹¹² Fatma Nisan, *"Basının Farklı Fikirlerle Yaklaşımı Örnek Olay: Hrant Dink Suikastı"*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 50-51.

⁹¹³ <http://www.samanyoluhaber.com/gundem/ls-kurgulanmis-asla-cozulmez/158170/>

duğunu, bu tezgahın da arkasında yine Ermeni Diasporası olduğunu iddia etmiştir. Hrant Dink'in inancına bile saygı gösterilmediği söyleyen Erenerol, Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesinin vaizi Krikor Ağababoğlu'nun, Hrant Dink'in çocukluğundan beri kendi kiliselerinde dinî vecibelerini yerine getirdiğini, cemaatin içinde yer aldığını ve kilisede Dink için özel köşe bile hazırladıklarını belirttiğini söylemiş ve Hrant Dink'in mensubu olduğu kilisenin vaizi Ağababoğlu'nun asıl cenazeyi kaldıracak kişi olduğunu, ancak Krikor Ağababoğlu'nun cenazeyi değil kaldırmasına, dua etmesine bile izin verilmediğini iddia ederek *"Türk milleti üzerinde çok büyük oyun oynanıyor."* demiştir.

Sevgi Erenerol iddialarında haklı olabilir miydi?

Hrant Dink'in, *"Beni Ermeniler de sevmiyor, Türkler de."* demesi boşuna değildi. Çünkü Hrant Dink, Ermeni soykırımı tartışmalarında sadece Türkiye'nin resmî tezlerine karşı çıkmıyordu. Ermenilerin, *"Türkiye soykırımı kabul etsin."* isteklerini de bir dayatma olarak nitelendirdiğini söylemişti. Almanya'dan Avrupa Parlamentosu üyeliğine seçilen Türk işadama Vural Öger de *"Hrant, Brüksel'de Ermenilerle kavga etti. Türkiye'yi desteklediği için ona, sen ne biçim Ermeni'sin dediler."* diyordu. Fransa'da, Ermeni soykırımını inkâr suçunu öngören tasarı tartışılırken, *"Paris'e gidip, Ermeni soykırımı yoktur diyeceğim. Beni tutuklasınlar."* demişti.⁹¹⁴

Dink, *"Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur."* sözlerine de açıklık getirerek şöyle demişti:

*"Cımbızla makalemden böyle bir cümle çıkardılar ve beni o cümle üzerinden mahkum ettiler. Ben Ermeni kimliği üzerine bir yazı yazmıştım ve Ermenilere diyordum ki Türklere olan öfkeniz sizin kanınızı zehirliyor. Atın o zehiri dışınıza ve onun yerinde sizin artık bir devletiniz var, Ermenistan var, oranın halkı var."*⁹¹⁵

Hrant Dink, emperyalizmin ulus devleti hedef aldığının farkındaydı. Ermeni ve Kürt meselesinin emperyalizmin çıkarları için kullanılmasına da karşıydı. Birlik ve kardeşlik temelli çözümler istiyordu. *"Ermeniler Türklerin doktoru, Türkler de Ermenilerin doktoru. Bunun dışında ilaç, hekim yok! Diyalog tek reçete! Bunun dışında bir çözüm yok, yok, yok!"* diye haykırarak iki top-

⁹¹⁴ Şükran Pakkan, *Türk Yazılı Basınında Milliyetçilik Olgusu ve Hrant Dink Cınayeti Sürecinde Yazılı Basının Tutumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 139.

⁹¹⁵ Aynı Tez, s. 142.

lumun da empati yapmasını önermişti. Hrant Dink 25 Nisan 2006'da Malatya'da hem Ermeni meselesinin perde arkası hem de o dönem Türkiye'yi tehdit eden PKK ve Barzani meselesiyle ilgili yaptığı konuşmada ise şunları söylemişti:

"Geçmişte İngilizlerin, Fransızların, Rusların, Almanların şu topraklar üzerinde oynamış oldukları rol neyse, bugün aynen tekrarlanıyor. Geçmişte Ermeni halkı onlara güvendi, kendilerini Osmanlının zulmünden kurtaracak sandı. Ama yanlış oldu. Çünkü onlar geldiler, kendi hesaplarını yaptılar. Çekip gittiler ve burada kardeşi kardeşle kan içerisinde bıraktılar.⁹¹⁶ Amerika bu. Gelir o kendi hesabını yapar, işine bakar, iş bittiğinde de çeker gider, ondan sonra da burada tekrar insanları kendi didişmesi içerisinde bırakır."⁹¹⁷

Hrant Dink, Ermeni sorununun emperyalist devletlerin sofrasında meze yapılmasına da karşıydı. Bu devletlerin Ermeni soykırımı iddialarında, Ermenistan'dan yana tavır sergilemelerini samimi bulmuyordu. Dink bu konudaki fikirlerini 1 Kasım 2004 tarihli Birgün gazetesinde şöyle ifade ediyordu:

*"Benim geçmiş tarihimin ya da bugünkü sorunlarımın, Avrupalarda, Amerikalarda sermaye yapılması zoruma gidiyor. Bu öpmelerin ardında bir taciz, bir tecavüz seziyorum. Geleceğimi geçmişimin içinde boğmaya çabalayan emperyalizmin, alçak hakemliğini kabul etmiyorum artık. O hakemler geçmiş çağlarda arenalarda köle gladyatörleri birbiriyle vuruşturan, onların vuruşmasını büyük bir iştahla seyreden, sonunda da kazanana, yaralının işini bitirmesi için baş parmaklarıyla işaret veren diktatörlerin ta kendileridir. Bunun için de, bu çağda ne bir parlamentonun hakemliğe soyunmasını kabul ediyorum ne de bir devletin. Gerçek hakem halklar ve onların vicdanlarıdır. Benim vicdanımda ise hiçbir devlet erkinin vicdanı, hiçbir halkın vicdanı ile boy ölçüşemez. Benim tek isteğim canım Türkiyeli arkadaşlarımla ortak geçmişimi alabildiğine etraflıca ve de o tarihten hiç de husumet çıkarmamacasına özgürce konuşabilmek. **Bunu bir gün tüm Türklerle Ermenilerin de kendi aralarında konuşabileceklerine yürekten inanıyorum. Özellikle de Türkiye ile Ermenistan'ın kendi aralarında da her bir şeyi rahatlıkla konuşabilecekleri ve düzeltebilecekleri ve onlar konuşurken benim ilgisiz üçün-***

⁹¹⁶<http://www.ulusalkanal.com.tr/gundem/ermeni-soykirim-yananina-hayir-h48017.html>

⁹¹⁷<http://www.ulusalkanal.com.tr/gundem/dinkten-emperyalizm-dersi-h21212.html>

cülere dönüp, 'Size de artık üç nokta düşer.' diyeceğim günleri ipe çekiyorum.⁹¹⁸

Öte yandan Ermeni Patriği Mesrob Mutafyan, Sevgi Erenerol'un bu açıklamalara tepki göstererek Erenerol'un acılı Dink ailesinin arzusuna saygısızlık ettiğini, özür dilemesi gerektiğini, saygısızlık etmekle kalmayıp bu utanç verici suikastı siyasi mecraya çekmeye çalıştığını söylemiştir. Mutafyan sözlerine şöyle devam etmiştir:

*"Bu tiksinti veren bir davranıştır. Kendisinden utanmalıdır. Aşırı milliyetçi çevreler, ülkemiz gençlerinin dimağını ırkçı fikirlerle doldurarak çok tehlikeli oyunlar oynamaktadır. Bu gibi menfur cinayetlere vatandaşlarımızın verdiği kitlesel tepki karşısında ne yapacağını şaşırılmış durumdadırlar. Bu kadın, her dem gündemde kalabilmek için garip ve aşırı milliyetçi iddialarla basında gündem oluşturmaya çalışıyor. Dünyada hiçbir kilise tarafından tanınmayan garip bir Patrikhane'nin sözcüsü sıfatını daima Türkiye'deki diğer Hristiyan azınlıkları kötölemek amacıyla kullanıyor. Bu hanımefendinin ne yapmak istediği çok muğlak. Ayrıca, Samast soyadının Ermenice 'kilise bekçisi' anlamına geldiği de tamamen uydurmadır. Hangi sözlükteymiş, bir de bize göstersonlar bari.*⁹¹⁹

Malatya'da Misyonerlik Faaliyetleri Yapan Zirve Yayinevinde Katliam

18 Nisan 2007 tarihinde Malatya'da Niyazi Mısır-i Mahallesi'ndeki Ağbaba İşhanı'nın üçüncü katında faaliyet gösteren ve Hristiyanlıkla ilgili kitapların basımını yapan Zirve Yayınevi bir grubun saldırısına uğrar. Olayda 3 kişinin, boğazları bıçakla kesilerek öldürüldüğü öğrenilir. Boğazı kesilerek öldürülen şahıslardan birinin annesinin polise *"Bir süredir oğlumdan haber alamıyorum."* şeklinde ihbarda bulunması üzerine polis olay yerine intikal eder. Yayınevine giren polis, boğazı bıçakla kesilmiş 3 kişi ile 4 şüpheliye ulaşır. Malatya Valisi Halil İbrahim Daşöz, olayda sandalyeye oturtularak el ve ayakları arkadan bağlanmış ve boğazları kesilmiş 3 kişinin öldüğünü söyler.⁹²⁰ Hatay'ın İskenderun ilçesinde görev yapan Papalık Anadolu Temsilcisi Piskopos

⁹¹⁸<http://www.hrantdink.org/?Detail=309&HrantDink=11&Lang=>

⁹¹⁹<http://www.internethaber.com/dinkin-cenazesi-paylasilamadi-64452h.htm>;

<http://www.haberturk.com/haber/haber/13148-sevgi-hanim-ozur-dileyecek-mi>

⁹²⁰http://www.zaman.com.tr/_vahsi-provokasyon-malatyada_529300.html

Luigi Padovese, yayınevindeki cinayetin üzücü olduğunu belirterek, *“Olayların faturası Türk halkına kesilmemeli.”* şeklinde konuşur.⁹²¹

Olay yurt dışı basınında da geniş ölçüde yer bulur. *“Dünyanın gözü Malatya’da”* başlığını kullanan Alman Deutsche Welle de yayınevinin çeşitli gruplardan tehdit aldığını belirterek Almanya ve Avrupa Konseyi’nin saldırıyı kınadıklarını kaydeder. Aşırı milliyetçi grupların kısa bir süre önce yayınevini protesto ettiklerini kaydeden İspanyol El Pais de, saldırının Erdoğan hükümeti için hassas siyasi ortamda, Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi gerçekleştiğine dikkat çeker. ABD’li Los Angeles Times ise, saldırının Türkiye’deki ufak Hristiyan toplumunda şok dalgaları yarattığını belirterek *“Türkiye’nin, kendi dinî ve etnik azınlıklarına karşı bazen takındığı tutumu Batı hükümetleri için sürekli bir endişe kaynağıdır. Hükümet, resmen tolerans tavsiye ederse de tarihî olarak aşırı milliyetçi grupları frenlemedi.”* yorumunu yapar. Türkiye’de yükselen bir milliyetçilik dalgasının bulunduğunu belirten İngiliz yayın kurumu BBC ise, *“Hristiyan azınlıkları baskı ve tacizlerden yakınıyorlar.”* diyerek Mehmet Ali Ağca’nın Malatyalı olduğunu anımsatırken *“Malatya çok milliyetçi bir kent.”* ifadelerini kullanır. İngiliz Times gazetesi, Malatya’da İncil yayınlayan bir kitabevindeki Hristiyanların gırtlaklarının kesildiğini belirterek olayın yaşandığı Malatya’nın doğu ili olduğunu yazar. Gazete ayrıca, Türkiye’de inanç değiştirmeye çalışmanın yasa dışı olmadığını belirtir. Bir başka İngiliz gazetesi Guardian da Hristiyanlığa geçen iki Türk ve bir Alman’ın Malatya’da öldürüldüğünü yazar. Haberde saldırının, gazeteci Hrant Dink’in öldürülmesinden iki ay sonra gerçekleştiği ve Ağca’nın da Malatyalı olduğu hatırlatılır.⁹²²

Kurtuluş Protestan Kiliseleri önderi ve Türkiye Protestan Kiliseler Birliği eski Başkanı Pastör İhsan Özbek, ulusalcı gruplarının son dört beş yıldır kendilerine yönelik aleyhte propagandası ile saldırıların arttığını söyler. Özbek, Türkiye’de kendilerine bağlı Protestanların toptasan orta büyüklükte bir camiye bile doldurmayacak kadar az olduğunu vurgulayarak şunları kaydeder:

“Ulusalcılar dört beş yıldır bizim aleyhimize propaganda yapıyordu. İncil içine para koyup dağıttığımızı yayıyorlardı. Misyonerlik yapan 80 bin Protestan kilisesinden söz ediyorlardı. Bir siyasi partinin lideri kalkıp ‘Türkiye’de din elden gidiyor.’ diyor. Ne çektiğimizi anlatamam. Körfez Savaşı’nı bahane eden ulusalcılar ABD aleyhtarlığı altında bize yüklediler.

⁹²¹http://www.zaman.com.tr/_fatura-butun-turk-halkina-kesilmemeli_529484.html

⁹²²http://www.zaman.com.tr/_dunya-basini-saldiri-erdogan-icin-hassas-bir-ortamda-oldu_529714.html

*Neymiş, Irak'a saldıran ABD Başkanı Bush protestanmış. Bizim kimseyle bir ilişkimiz falan yok. Avrupa Birliği'ne karşı olanlar bizim üzerimizden siyaset yapmaya kalktı. İşte bütün bunları kırk kere söylerseniz insanlar inanıyor. Ve bu söylentiler, Trabzon'daki Rahip Santora Cinayeti'ne, Hrant Dink Suikastı'ne ve bugünkü saldırıya götüren önemli nedenler oldu.*⁹²³

İhsan Özbek “İncil içine para koyup dağıttığımızı yayıyorlardı.” diyerek yurdun çeşitli bölgelerinde misyonerliğin zararlarını anlatan konferanslar veren Sevgi Erenerol'u kastediyor olmalıdır. Erenerol da verdiği konferanslarda bu ifadeleri kullanmıştır. Bu vahşi olay, cinayeti planlayıp azmettirdikleri ileri sürülerek tutuklanan Malatya Alay Komutanı Mehmet Ülger ve öğretim görevlisi Ruhi Abat'ın da bulunduğu 20'nin üzerinde kişinin Ergenekon davası kapsamında tutuklu bulunan Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol ile bağlantılı oldukları⁹²⁴ iddia edildiğinden dolayı çalışmamız kapsamına girmektedir. Erenerol ile bağlantılı oldukları ileri sürülen bu kişilerin tamamı yargılandıkları Zirve Katliamı Davası'nda suçsuz bulunarak tahliye edilmişlerdir.⁹²⁵

Ergenekon Davası, Türk Ortodoks Patrikhanesi Hakkındaki İddialar ve Sevgi Erenerol'un Tutukluluk Süreci

Medyada “Ergenekon Davası” olarak adlandırılan Ümraniye Soruşturmasının, bir telefon ihbarı ile 12 Haziran 2007'de Ümraniye'de boş bir gecekondu çatısında bir sandıkta 27 adet el bombası, el bombalarına ait 18 adet fünye ve TNT kalıplarının bulunmasıyla başladığı görülmektedir.⁹²⁶ Akabinde, dalga dalga yapılan operasyonlar ile çok sayıda şahıs gözaltına alınır. Bu şahısların, “Ergenekon” adlı yasa dışı bir yapı oluşturdukları iddia edilmekte-

⁹²³http://www.zaman.com.tr/_bunun-dinle-alakasi-yok-bu-hedef-gosterenlerin-cinayetidir_529696.html

⁹²⁴<http://www.gazetevatan.com/ergenekon-da--zirve-katliami--operasyonu-365710-gundem/>

⁹²⁵http://www.radikal.com.tr/turkiye/zirve_katliami_davasinda_tutuklu_asker_kalmadi-1277262

⁹²⁶Elif Eral, *Basında Ergenekon Davası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.23; Tuğba Aksakal, *Kanal D ve Samanyolu'ndaki Ana Haber Bültenlerinde Yer Alan 'Ergenekon' Haberlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.6.

dir. Yine iddiaya göre; Hrant Dink cinayetinin,⁹²⁷ Necip Hablemitoğlu cinayeti- nin,⁹²⁸ Cumhuriyet gazetesine atılan bombanın,⁹²⁹ Trabzon'daki Rahip And- rea Santoro cinayetinin ve Danıştay saldırısının arkasında⁹³⁰ bu yapı vardır. Daha açık bir ifadeyle var olduğu iddia edilen Ergenekon yapılanması, Türki- ye'de son dönemde olan bütün olayların sorumlusu olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Terör örgütü şeklinde nitelendirilen bu gizli yapılanmanın esas hedefinin ise mevcut rejim için tehlike olarak görülen hükümetin etkisiz hale getirilmesi olduğu öne sürülmektedir.

Türkiye tarihinde birçok büyük dava görülmüştür. Ancak bu davaların hiç- biri Ergenekon Davası kadar büyük olmamıştır. Ergenekon Davası sadece boyutunun büyüklüğü ile değil, aynı zamanda karmaşık, grift ilişkileri ve bu ilişkilerin ne olduğunun tam olarak anlaşılmaması ile de Türkiye'nin bugüne kadar karşılaştığı en büyük dava olmuştur. Öyle ki, bu dava hakkında siyasi- lerden medyaya, akademisyenlerden halka kadar birinin beyaz dediğine öteki siyah, birinin iyi dediğine öteki kötü demektedir. Onun için bu dava hakkında kesin bir şey söylemek çok zordur.⁹³¹

7 yıl süren, bu süre içinde 18 dalga operasyonun yapıldığı, 23 ayrı iddia- namenin birleştirildiği Ergenekon Davası sonucunda birçok sanık müebbet ve çeşitli hapis cezaları almış, ancak 17-25 Aralık sürecinden sonra *"Türk Silahlı Kuvvetlerine Kumpas"* iddiaları ortaya çıkmış ve Özel Yetkili Mahkemelerin kapatılarak tutukluluk süresinin 5 yıla indirilmesi sonucunda bu sanıkların ta- mamına yakını tahliye edilmiştir.

Kanaatimize göre Ergenekon Davası'nda iki hususun üzerinde önemle durulmalıdır. Bu hususlardan birincisi, Ümraniye soruşturması olarak başlayan davanın isminin zaman içerisinde *"Ergenekon Davası"* olarak anılması ve dava kapsamında gözaltına alınanların kurduğu iddia edilen yapılanmaya da *"Ergenekon Terör Örgütü"* adının verilmiş olma- sıdır. Bilindiği üzere Ergenekon, Türk milletinin kutlu bir destanının adı- dır. Efsaneye göre Türk milleti bir bozkurt himayesinde Ergenekon adlı vadiye yerleşerek soylarının tükenmesi tehlikesinden kurtulmuş, bu va- dide çoğalmış ve yine bozkurtun yol göstericiliği sayesinde geçit ver-

⁹²⁷ <http://www.haber3.com/hrant-dinki-ergenekon-mu-oldurdu-389708h.htm>

⁹²⁸ <http://www.yenisafak.com/gundem/ergenekonda-hablemitoglu-depremi-130892>

⁹²⁹ http://www.radikal.com.tr/turkiye/ergenekonda_bomba_skandali-889265

⁹³⁰ <http://www.aktifhaber.com/iste-adim-adim-ergenekon-sureci-753554h.htm>

⁹³¹ Fatih Ceylan, *Ergenekon Davası Bağlamında Türk Basınının Yargı Sürecindeki Olayları Haberleştirme Biçimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.29.

mez dağlarla çevrili olan bu vadiden çıkmayı başarmıştır. Türk milleti için kutsiyet arz eden *“Ergenekon”* sözcüğünün *“terör”* gibi dehşet, kıyım ve korku salmayı simgeleyen bir sözcükle birlikte anılması, yapılan soruşturmaya ve var olduğu iddia edilen örgüte *“Ergenekon”* isminin verilmesi de oldukça manidâr gözükmetedir. Ergenekon adının dava ile anılmasının arkasında kimlerin olduğu konusunda çeşitli fikir ayrılıkları ortaya çıkmış, bazı çevreler bu ismi operasyonu düzenleyen savcıların verdiğini öne sürmüşler, bununla birlikte Ergenekon adının bizzat sanıklar tarafından telaffuz edildiği de iddia edilmiştir. Her ne sebeple olursa olsun, davaya ve var olduğu iddia edilen örgüte *“Ergenekon”* adının verilmesi Türk milletini ziyadesiyle rahatsız etmiştir.

Dava ile ilgili üzerinde durulması gerek bir diğer önemli husus ise, dalga dalga yapılan operasyonlar sonucunda göz altına alınan şahısların ortak paydasının *“Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, laik, vatanperver ve cumhuriyetçi”* fikri benimsemiş zatlar olmalarıdır. Gazeteci, muvazzaf ya da emekli asker, akademisyen, avukat, dernek başkanı, yazar, iş adamı hatta Genel Kurmay Başkanı gibi çok çeşitli meslek gruplarından olan Ergenekon sanıklarının tamamı, milliyetçi/ulusalcı kimlikleri ile tanınmaktadırlar. Papa Eftim’in torunu ve Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol da Ergenekon Davası kapsamında göz altına alınan ve vatansever kimliği ile tanınan kişiler arasındadır.

Sevgi Erenerol, Ergenekon Davası kapsamında 28 Ocak 2008 tarihinde gözaltına alınır.⁹³² Muzaffer Tekin'e göre Yunanistan Başbakanı'nın Türkiye'yi ziyaret ettiği gün, ona jest yapmak adına gerçekleşen bu kararı⁹³³ doğrulamak isteyen basın mensupları Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne gitmelerine rağmen buradan bir bilgi alamazlar.⁹³⁴ Noel Baba Barış Konseyi Yönetim Kurulu Başkanı Muammer Karabulut yaptığı yazılı açıklamada, konsey üyesi Avukat Kemal Keriñsiz ve Sevgi Erenerol'un sabah saatlerinde evlerinin aranarak gözaltına alındıklarını belirtir. Erenerol ve Keriñsiz'in cumhuriyet değerlerine bağlı olmaktan başka bir suçlarının olmadığını ifade eden Karabulut şunları söyler:

“Tek suçları, laik demokratik Cumhuriyet'e inanmış olmaları ve bu doğrultuda düşüncelerini beyan etmeleridir. Bugüne kadar Türkiye Cum-

⁹³²http://www.zaman.com.tr/_40-ayri-adrese-es-zamanli-operasyon_641225.html.

⁹³³http://www.muzaffertekin.com.tr/?page_id=565

⁹³⁴http://www.zaman.com.tr/_sevgi-erenerolun-gorev-yaptigi-patrikhanede-arbede-yasandi_641244.html.

*huriyeti'nin varlığına yönelik suç işleyen ve işledikleri suçları belgeleri ile Cumhuriyet Savcılarına vermemize rağmen haklarında hiçbir işlem yapılmaz iken iki cumhuriyetçinin tutuklanmasını şiddetle protesto ediyorum.*⁹³⁵

Akabinde, Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin var olduğu iddia edilen Ergenekon terör örgütünün karargahı olduğu⁹³⁶, örgütün önemli toplantılarının burada yapıldığı haberleri basında yer almaya başlar. İddialara göre her hafta çarşamba günü Patrikhane'de toplantı yapılmakta, örgütün gizli belge ve tutanakları burada saklanmaktadır.⁹³⁷ Ayrıca Türkiye'nin çeşitli illerinde kaos ortamı oluşturarak darbeye zemin hazırlamak için kullanılacağı tahmin edilen paranın, dikkat çekmemek için Türk Ortodoks Kilisesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol'un üzerinden yurda sokulduğu da öne sürülmektedir. 21 Şubat 2008'te Türk Ortodoks Patriği Paşa Ümit Erenerol, gözaltına alınarak 5 saat boyunca sorgulandıktan sonra serbest bırakılır.⁹³⁸ Sevgi Erenerol, önceki yıllarda Trabzon da dahil olmak üzere birçok ilde misyonerliğin tehlikesini anlatan konferanslar vermeye başlamış ve bu konferanslardan ikisinde ise, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda subaylara hitap etmiştir. Ergenekon soruşturması kapsamında, Malatya'daki Zirve Yayınevine yönelik saldırıyı da araştıran İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, Sevgi Erenerol'un evinde yaptığı aramada söz konusu konferansların görüntülerini bulur. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, kasette yer alan görüntülerin nerede ve ne zaman çekildiği, söz konusu toplantının içeriği ve kim tarafından düzenlendiği konusunda Genelkurmay Askeri Savcılığı'na yazı gönderir. Askeri Savcılık, 15 Nisan 2008 tarihli cevap yazısında, söz konusu görüntülerin gizli belge niteliğinde olmadığını, TSK'da güncel konularda ve ulusal güvenlik kapsamında verilmekte olan bilgilendirme konferanslarından birinde çekildiğini ve konferansın da bu

⁹³⁵ http://www.zaman.com.tr/_kerincsize-noel-baba-konseyi-sahip-cikti_641279.html

⁹³⁶ <http://www.milliyet.com.tr/2008/01/28/son/sontur04.asp>

⁹³⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8106271.asp>;
http://www.zaman.com.tr/_orgutun-karargahi-ortodoks-patrikhanesiyimis_643582.html

⁹³⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8276380.asp>;
http://www.zaman.com.tr/_patrik-de-gozaltinda-ergenekon-teror-orgutu-davasi-buyuyor_654541.html; <http://www.milliyet.com.tr/ergenekon-da-turk-patrigi-sorgulandi/guncel/haberdetayarsiv/21.02.2008/262332/default.htm>;

kapsamda icra edildiği vurgular.⁹³⁹ Buna rağmen 1. iddianamede, misyonerlik karşıtı faaliyetlere şöyle atıfta bulunmaktadır: *“Şüphelilerin misyonerlik temasını yoğun olarak kullandıkları, azınlıklar ve misyonerlik konusunda toplumu kin ve düşmanlığa sevk edecek biçimde eylem yürüttükleri görülmektedir.”*⁹⁴⁰ Mayıs ayına gelindiğinde Savcılık Patrikhane'nin var olduğu iddia edilen Ergenekon yapılanması ile ilişkisi olup olmadığını araştırmaya devam etmektedir. Dava sanıklarından Muzaffer Tekin, Mehmet Fikri Karadağ ve Hüseyin Görüm'ün 2004 yılında Türk Ortodoks Kilisesi'nde yapılan bir ayine katıldıklarına dair videonun dosyaya konması üzerine Görüm, konu ile ilgili ifadesinde *“Kiliseye Karadağ, Tekin ve benim gittiğim doğrudur. Sebebi ise Atatürkçü çizgisi olan bir kiliseyi Fener Rum Patrikhanesi karşısında güçlendirmek içindir.”* diyerek Sevgi Erenerol'un da hazır bulunduğu bir ortamda Sadettin Tantan'ın elinden plaket aldığını anlatır.⁹⁴¹

26 Mayıs 2008'te Sevgi Erenerol, Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nden Bakırköy Cumhuriyet Savcılığı'na getirilerek Erenerol'un, bir gazete yer alan röportajda, kendisine ilişkin sözleri nedeniyle Dink ailesinin avukatı Fethiye Çetin hakkında Kadıköy Cumhuriyet Savcılığı'na şikayette bulunduğu ve bu kapsamda Bakırköy Cumhuriyet Savcısı Yaşar Atay'a talimatla ifade verdiği belirtilir.⁹⁴² Erenerol'un şikayet nedeni Çetin'in, röportajda geçen *“Bir duruşmada Hrant'ı bunların lincinden zor kurtardık. Bu saldırganların arasında Veli Küçük, Sevgi Erenerol, Oktay Yıldırım ve Kemal Kerişsiz de vardı.”* sözleridir.

86 şüpheli hakkında düzenlenen, 441 klasör ekleri bulunan ve 2 bin 455 sayfadan oluşan iddianame 14 Temmuz 2008 tarihinde İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesine sunulur. İddianameyi kabul eden mahkeme ilk duruşma tarihini 20 Ekim 2008 olarak belirler.⁹⁴³ Sevgi Erenerol hakkında silahlı terör örgütü kurmak, yönetmek, T.C. hükümetine karşı silahlı isyana tahrik, hukuka

⁹³⁹ http://www.zaman.com.tr/spor_ergenekon-sanigi-sevgi-erenerol-hava-kuvvetleri-komutanliginda-subaylara-brifing-vermis_725086.html

⁹⁴⁰ <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/ilicak/2012/01/27/misyonerlik-azinliklar-ve-ergenekon>

⁹⁴¹ <http://www.haberturk.com/yasam/haber/53430-ergenekon-teror-orgutu-kilise-ayininde>

⁹⁴² <http://www.milliyet.com.tr/sevgi-erenol-ifadeverdi/gundem/gundemdetay/26.05.2008/759551/default.htm>

⁹⁴³ http://www.zaman.com.tr/_flas-ergenekon-davasi-resmen-acildi-iste-agir-suclamalar_718442.html

aykırı olarak kişisel verileri kaydetmek iddiasıyla biri ağırlaştırılmış 2 müebbet, 267 yıldan 392 yıla kadar hapis cezası istenir.⁹⁴⁴

Ergenekon Davası'nın 18 Aralık 2008 tarihli 28. Duruşmasına tek tutuklu kadın sanık olarak çıkan Sevgi Erenerol, savunmasına "Sayın Mahkeme Heyeti, bundan 6 yıl önce sevgili kardeşim, değerli dostum ve mücadele arkadaşım Necip Hablemitoğlu'nu, evinin önünde zalimce katlettiler. Onun pırıl pırıl zekasıyla mücadele edemeyenler, onu katlederek susturdu. Yaşasaydı o da bizimle birlikte burada olacaktı.⁹⁴⁵ Tıpkı Uğur Mumcu, Bahriye Üçok gibi. Bu operasyonun senaryosu Atlantik ötesinde hazırlanmış olup ülkemizdeki işbirlikçileri aracılığıyla hayata geçirilmiş bir davadır. Talimat Washington'dan verilmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun Mart başındaki Türkiye raporunda ise 'Ergenekon'un üzerine kararlilikla gidilsin.' deniliyordu."⁹⁴⁶ diyerek başlar. İddianamede kendisini için "Türk Kızı" ifadesinin kullanıldığını, düşmanları tarafından böyle bir tanımlama yapılmasının kendisi için bir şeref ve onur olacağını ve Papa Eftim'in torununa da bunun yakışacağını ifade eden Sevgi Erenerol terör suçundan yargılanması ile ilgilide şu sözler söyler:

"Benim terör ve teröristlerle ilgim olmadığını, bu operasyonu yapanlar da bilmektedir. Beni tutuklayarak Türk Ortodoks Patrikhanesi tasfiye edilmek istenmektedir. Tutuklu olmaktan asla yakınmıyorum. Bunun da mücadelenin bir parçası olduğunu düşünüyorum. Gencecik insanlar Güneydoğu'ya askere gidiyorlar. Onların bu fedakarlıklarından ötürü hiçbir talebim olmayacak. Bunca yıllık meslek tecrübenize dayanarak takdirinize bırakıyorum. Suçlamaları kabul etmiyorum. 11 aydır tutukluyum. Toplum önünde böyle bir suçla karalanmak isteniyor oluşumun nedeni Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni yıpratma çabasıdır. Çok sevdiğim Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmaya teşebbüs etmekle suçlanmak beni çok üzdü."⁹⁴⁷

EOKA'da yer alan Hristofyas ve Papadopoulos'un, Azerbaycan'ın Hocalı kentindeki katliama karışan Sarkisyan ve Koçaryan'ın, bir zamanlar PKK terör örgütüyle birlikte hareket eden Barzani ve Talabani'nin daha sonradan uluslararası arenada kabul gören devlet adamları olduklarını ifade eden Ere-

⁹⁴⁴[http://www.milliyet.com.tr/iste-orgutun-](http://www.milliyet.com.tr/iste-orgutun-kuruculari/siyaset/siyasetdetay/26.07.2008/971250/default.htm)

[kuruculari/siyaset/siyasetdetay/26.07.2008/971250/default.htm](http://www.milliyet.com.tr/iste-orgutun-kuruculari/siyaset/siyasetdetay/26.07.2008/971250/default.htm)

⁹⁴⁵[http://www.haber7.com/guncel/haber/365722-sevgi-erenerolun-iliginc-](http://www.haber7.com/guncel/haber/365722-sevgi-erenerolun-iliginc-tanimlamasi)
tanimlamasi

⁹⁴⁶[http://www.zaman.com.tr/gundem_erenerol-savunmasini-dedesine-](http://www.zaman.com.tr/gundem_erenerol-savunmasini-dedesine-ayirdi_771622.html)
ayirdi_771622.html

⁹⁴⁷[http://www.mynet.com/haber/yasam/erenerol-suclama-beni-cok-uzdu-](http://www.mynet.com/haber/yasam/erenerol-suclama-beni-cok-uzdu-374526-1)
374526-1

nerol, buna karşın Kıbrıs çıkarmasında görev alan ve “*Zafer Tepesi*” olarak adı bir tepeye verilen Yüzbaşı Muzafer Tekin’in, Ermeni mezalimi konusunda davalar açan avukat Kemal Kerişsiz’in, PKK ile yıllarca mücadele eden emekli Tuğgeneral Veli Küçük’ün ve kilise terörüne karşı mücadele eden Muammer Karabulut’un terörist olarak yargılandıklarını kaydeder. Davanın hukuki olmaktan çok siyasi amaçlı olduğunu ileri süren Erenerol, “*Afganistan ve Irak’ta ülkelerini savunanlar nasıl terörist ilan edilip öldürülüyorsa Türkiye’de de tutuklanıyor.*” diyerek benzer bir durumun ülkemizde yaşandığını vurgular. Dünyanın tek bir merkezden yönetilmeye çalışıldığını ve bu konuda Türkiye’nin kilit ülkelerden biri olduğunu ifade eden Erenerol, bunu gerçekleştirmek isteyen güçlerin 1919’da yaşananları tekrar yaşamayı göze alamadıklarını söyler.⁹⁴⁸

Sevgi Erenerol, Fener Rum Patrikhanesi’nin, Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin faaliyetlerinden rahatsız olduğunu ve ortadan kalkmasını istediğini savunur ve Fener Rum Partisi Bartholomeos’un ekümenik unvanını kullanmasının Hristiyanlık inancı açısından da mümkün olmadığını ifade eder.⁹⁴⁹ Erenerol, Bartholomeos’un Gökçeada’da katıldığı toplantıda Türkiye Cumhuriyeti’ne kafa tuttuğunu belirterek “*İlk şeri mahkemeyi kurarak ekümenik sıfatını kullandı. Bu duruma Cumhuriyet Savcıları sessiz kalmıştır. Cumhuriyeti onlara karşı savunanları da burada terörist olarak toplamışlardır.*”⁹⁵⁰ şeklinde konuşur. “*Sayın Başkan, bu operasyona benim de dahil edilmemin nedeni, 1919’un bir parçasını temsil etmemdir. Benim üzerimden Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi hedef alınmıştır. Bildiğiniz gibi ben Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin basın sözcüsüyüm ve Patrikhanemizin kurucusu Papa Eftimin torunuyum. Yani 1919’da Mustafa Kemal ile birlikte bu vatanı onlara teslim etmeyen kişinin torunuyum.*”⁹⁵¹ diyen Sevgi Erenerol, Fener Rum Patriği Bartholomeos’un kendilerine Türklüğü unutturmaya çalıştığını ifade eder. Erenerol, “*İstanbul dışına çıkartılması istenen Fener Rum Patrikhanesi İstanbul’da bırakılmıştır. Bugün neden İstanbul’da bırakıldığı daha iyi anlaşılmaktadır.*” diyerek sözlerine devam eder.

⁹⁴⁸ <http://www.gazetevatan.com/-fener-rum-patrikhanesi-icimizdeki-truva-atidir---214066-gundem/>

⁹⁴⁹ <http://www.gazetevatan.com/-fener-rum-patrikhanesi-icimizdeki-truva-atidir---214066-gundem/>

⁹⁵⁰ <http://www.yenisafak.com/gundem/ergenekonda-erenerol-savunmada-156970>

⁹⁵¹ Sevgi Erenerol, Ergenekon Davasında Yaptığı Savunma.

Danıştay saldırısının Fener Rum Patrikhanesi'nin Cenevre'de toplantı yaptığı tarihte gerçekleştirildiğini söyleyen Erenerol *"Bu toplantıya Bartholomeos, ekümenlik sıfatıyla katıldı. Aynı gün Muzaffer Tekin de Danıştay saldırısı ile ilgili aranmaya başlandı. İki olayda hakim güçlerin neden başpapaz yerine Tekin'e yöneldiği anlaşılmıştır. Hedef mi şaşırtılmak istenmektedir."* der. Patriğin *"ekümenik"* sıfatını alması halinde dünyadaki bütün Ortodoksları kontrol altına alacağını söyleyen Erenerol, buna karşı çıkan Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin hedef alındığına, kendisinin de bu yüzden tutuklandığına tekrar vurgu yapar. *"Birkaç aile dostu ve tanımadığım kişilerle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni yıkmaya çalışmak"* iddiasını hayretle karşıladığını söyleyen Erenerol, *"Sevgi Erenerol'un kilisesinde gizli toplantılar yapılmıştır."* suçlamasını kabul etmediğini belirtir. Bu ifadenin kasıtlı olarak kullanıldığını, kilisenin kendisine ait olmadığını bildiren Erenerol, buradaki ayinlerin polis tarafından bilindiğini kaydeder. Sevgi Erenerol, kendisinde ele geçirilen ve Selçuk Üniversitesi çalışanlarının fişlendiği CD'yle ilgili *"Kimsenin kişisel verilerini kaydetmedim. Listedeki bilgiler Selçuk Üniversitesinden birisi tarafından hazırlanmıştır. Ben bu CD'yi hiç açmadım. İddianamede yer verilen listedeki kişiler hâlâ çalışıyor. Onlara sorabilirsiniz."* der. Erenerol, *"Derin ve gizli yapılanma"* adlı belgenin bulunduğu CD'deki yazının da yazar olan arkadaşı Burhan Yılmaz tarafından hazırlanan bir kitabın taslağı olduğunu belirtir. Tutuklu sanıklardan Oktay Yıldırım ile 2005'te Muzaffer Tekin aracılığıyla tanıştığını, ancak fazla samimiyetleri olmadığını söyleyen Sevgi Erenerol, diğer sanıklardan Mehmet Zekeriya Öztürk ile Ulusal Kanal'daki bir program sayesinde tanıştıklarını anlatır. 2003'teki Kıbrıs Mitingi'nde tanıdığı Tekin'in çok sevdiği ve saydığı bir kişi olduğunu kendisine kardeş gibi yakın olduğunu ifade eder. Ergün Poyraz'ı ise Hablemitoğlu'nun cenazesinde tanıdığını kaydeden Erenerol, Poyraz'ın İstanbul'a geldiğinde de kendilerinde kaldığını söyler.

Sevgi Erenerol, iddianamede Ulusal Güç Birliği adlı örgütü harekete geçirme görevinin kendisine verildiğinden bahsedildiğini hatırlatarak *"Bundan şeref duyarım."* şeklinde konuşur.⁹⁵² Erenerol, Ermeni tehciri nedeniyle özür kampanyası başlatan aydınları kastederek, *"İçimizden bazı soysuzlar Ermenilerden özür dileme kampanyası başlattı. O soysuzlar dedelerinin yaptıklarına bakarak özür dileyebilirler. Ama Türk milleti asla özür dilemeyecektir. Türk Tarihi Kurumu eğer üzerine düşen görevi gereğince yerine getirebilseydi şimdi bu Ermeni tartışmalarını yapıyor olmayacaktık."* diyerek tepkisini belirtir. Sevgi Erenerol savunmasının büyük kısmını ise dedesi Papa Eftim tarafın-

⁹⁵²http://www.zaman.com.tr/_kilisede-yemekli-altin-gunu-duzenlemis_772064.html

dan Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürece ayırır. Erenerol, İstanbul Patrikhanesi ile Türk Ortodoks Patrikhanesi arasında yaşanan sorunları ve her iki Patrikhane'nin amaçlarını uzun uzun anlatır. Türk Ortodoks Kilisesi'nin kurucusu olan dedesi Papa Eftim'in 1919 yılında İstanbul Patrikhanesi'nin ve Avrupa devletlerinin Anadolu üzerindeki planlarını bozduğunu için bu operasyona dahil edildiğini söyleyerek, *"Benim üzerimden bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi hedef alınmıştır."* şeklinde konuşur.⁹⁵³ Savcı Zekeriya Öz'ün, Sevgi Erenerol'a *"Siz nasıl bir Hristiyanısınız, konuşmalarınızda Hz. İsa'dan daha çok Atatürk'ten bahsediyorsunuz."*⁹⁵⁴ diye sorması dikkat çeker. Savunmasının alınmasından sonra yapılan çapraz sorguda Sevgi Erenerol'a orduya sızmak için girişimde bulunup bulunmadığı sorulur. Bunun üzerine Erenerol, *"Ordu benim ordum. Niye sızmak isteyeyim? Orduyla görüşmek istesem her vatandaş gibi talepte bulunurum. Kabul edilirse görüşürüm."* diyerek cevap verir.

Sevgi Erenerol, Cumhuriyet Savcısı Mehmet Ali Pekgüzel'in sorusu üzerine de sanıklardan İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek ve Prof. Dr. Emin Gürses ile Çağlayan'daki Kıbrıs Mitingi'nde tanışmış olabileceğini söyler. Gürses'in bir ifadesinde, kilisedeki gizli bir toplantıdan bahsettiğini belirten Pekgüzel, Erenerol'a gizli toplantıdan neyin kastedilmiş olabileceğini sorar. Erenerol da *"Emin Gürses üniversitede çalışması olmadığı zamanlarda kilisemizdeki bayram veya yıl dönümü toplantılarına katılmayı arzular. Kendisinin de bulunduğu bir yemekte Kırım Meclis Başkanı Mustafa Cemiloğlu babam ile görüşmek için Patrikhaneye geldi. Yemeğin sonunda olduğumuz için babam, Cemiloğlu'nu orada karşılamayı uygun bulmadı ve ofisinde görüşmek istedi. Gürses'in bahsettiği toplantı bu toplantı olmalı."* diye konuşur. Pekgüzel Erenerol'a, davanın tutuksuz sanıklarından İhsan Göktaş ile Yavuz Kara diye jandarmada görevli biri tarafından tanıştırıldığının söylendiğini hatırlatarak, Kara'yı tanıyıp tanımadığını sorar. Sevgi Erenerol, Kara'yı tanımadığını, ancak telefonla arayan Göktaş'ın, *"Scientology"* tarikatının Türkiye'deki faaliyetleriyle ilgili televizyon programı yapmayı teklif ettiğini anlatır. Sorular üzerine Erenerol, devam eden soruşturmanın şüphelilerinden Neriman Aydın'ı 2-3 yıldır tanıdığını, herhangi bir gizli toplantı yapmadıklarını, Ankara'ya gittiğinde Aydın ile zaman zaman görüştüğünü ifade eder.

Tuzla'da eşi Sibel Güven ile öldürülen emekli Binbaşı İhsan Güven'i nereden tanıdığı sorulan Erenerol, babasının patrik olduğu dönemde kendisine

⁹⁵³ http://www.zaman.com.tr/gundem_enerol-savunmasini-dedesine-ayirdi_771622.html

⁹⁵⁴ <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-yazdir-23847.html>

bir faks çeken Güven'i bu vesileyle tanıdığını kaydeder. Savcı Pekgüzel, Erenerol'a, *"Ele geçirilen 'Kemalist Hareket İstanbul 2000' isimli belgede kısa zamanda Kemalist örgüt kurulması ve başına bir kadın getirilmesi yönünde bilgiler bulunuyor. Görünen yönetim dışında bir de görünmeyen 5 kişilik komitenin oluşturulmasından bahsediliyor. Sizde bulunan belgelerin Kemalist teşkilatla bir ilgisi var mı?"* sorusunu yöneltir. Bu sırada araya girerek soruya tepki gösteren Erenerol'un avukatı Nevzat Erdemir, *"Mustafa Kemal'e saygılı olmaya davet ediyorum."* der. Sevgi Erenerol da *"Bana bilgisayarla ilgili soru sormayın. Çünkü bilgisayar kullanmıyorum. Bilgisayar kullanmayı bilmiyorum. Yazılarımı da bilgisayarda yazmıyorum."* şeklinde konuşur. Diğer savcı Nihat Taşkın'ın, *"Emekli Orgeneral Şener Eruygur'u tanıyıp tanımadığınızı ve ne şekilde bir bağlantısı olduğunu"* sorması üzerine Sevgi Erenerol, *"Kendisini tanıyırım. Jandarma Genel Komutanlığı yapmıştır. Değerli bir insandır. Daha sonra Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanlığı yapmıştır."* der. Taşkın'ın, *"Sadece bu kadar mı tanıyorsunuz?"* sorusuna da Erenerol, *"Evet"* diye yanıt verir.

Tutuklu sanıklardan Kemal Keriñsiz'in, *"Benim size karşı saygılı konuşmam, iddianamede sizin örgütün yöneticisi olduğunuz ve hiyerarşik bir yapı olduğuna dair delil olarak gösterilmiştir. Size karşı saygılı konuşmamın sebebini açıklar mısınız?"* sorusu üzerine Erenerol, *"Ben bir bayanım ve Kemal Keriñsiz'den en az 7 yaş büyüğüm. Bana hürmetkar davranması, Türk örf ve âdetlerine uygundur. Ancak cemaat ilişkilerinde kadın ikinci planda olduğundan Keriñsiz'in böyle davranması örgütsel ilişki olarak değerlendirilmiştir."* diye konuşur. Keriñsiz'in, *"Orhan Pamuk ve Hrant Dink'in yargılandığı davalara müdahil olarak katılmak isteyip istemediğini, bunun sözde örgüt tarafından verilen bir talimat olup olmadığını"* sorması üzerine de Erenerol, *"bu katılma talebinin her Türk vatandaşının bireysel yapması gereken bir şey olduğunu ve bu konuda duyarlı olunmadığı için bugünlere gelindiğini"* söyler. Kemal Keriñsiz'in *"katılma talebine ilişkin amacını"* sorması üzerine Erenerol, *"Türk milletine hakaret etmeye kimsenin hakkı yoktur. Hele Türkiye'de, içimizde yaşayan birinin hiç hakkı yoktur."* diyerek cevap verir. Keriñsiz'in *"Danıştay saldırısının ardından Ankara'da düzenlenen ve bazı bakanların da katıldığı cenaze törenine gidip gitmediğini"* sorduğu Erenerol, Necip Hablemitoğlu'nun dışında Ankara'da törene katılmadığını ifade eder. Sevgi Erenerol, Keriñsiz'in söz konusu cenaze törenine katılmanın iddianamede halkı isyana teşvik olarak gösterildiğini belirtip soruyu yinelemesi üzerine de *"Asla bu törene katılmadım."* der.⁹⁵⁵

⁹⁵⁵ <http://www.haberform.com/haber/sevgi-erenerolun-capraz-sorgusu-yapildi-3372.htm>

Başkan Şengün'ün, *"Bir Danıştay üyesi öldürülmüş. Bir cenaze törenine katılabilirsiniz. 'Asla' demenize gerek yok."* şeklindeki sözleri üzerine Erenerol, *"Bunun iddianamede suç unsuru gösterilmesi nedeniyle 'asla' tabirini kullandım. Yoksa Danıştay saldırısı konusunda ilk beyanatı veren kişiyim."* diye konuşur. Üye Hakim Hasan Hüseyin Özese'nin, *"Patrikhanedeki toplantıların masrafının nasıl karşılandığını"* sorması üzerine Sevgi Erenerol, *"Patrikhanе'nin vakfı vardır, ama yemekleri kız kardeşim ile ben pişiriyorum."* yanıtını verir. Bu toplantılardan ne amaçladıklarının sorulması üzerine Erenerol, *"Orada bir sevgi yumağı oluşturulması ve gittikçe büyümesini istedim. Sanırım da başarılı oluyordu. Gün geçtikçe gelenlerin sayısı artıyordu."* diyerek cevap verir.

Erenerol'un çapraz sorgusunun ardından savunma yapan avukatı Mehmet Kozan, bu davanın siyasi bir dava olduğunu ve bir yerlerden düğmeye basıldığını belirterek ulusalcılığın ve Kemalizmin tehdit altına alındığını savunur. Mahkeme başkanına hitaben *"Oynanan oyunu düşünün, oyun büyük."* diyen Kozan, bu oyunun hakimlerle bozulacağını dile getirir.⁹⁵⁶

13 Şubat 2009 tarihinde tahliye edilen Sami Hoştan, cezaevinin uygunsuz şartlarından bahsederek şunları söyler: *"Burada bir ayıp işlendi. En büyük ayıp, Sevgi Erenerol'a işlendi. 1500 tane erkeğin içinde yatıyor. Bunun ayıbını kim taşıyorsa biliyor. Bir kadın 1500 erkeğin içinde yatıyor. Bunun ayıbı kiminse bunu düzeltmesi gerekiyor."*⁹⁵⁷

7 Nisan 2009 tarihli duruşmada örgütsel ilişki içerisinde bulunduğu iddia edilen sanıklardan Sevgi Erenerol'un aile dostu olduğunu belirten tutuklu sanık Kemal Keriñsiz, *"Hatta tek dostumdur. Benim için dostluk çok önemlidir."* şeklinde savunma yapar. Duruşmada söz alan Sevgi Erenerol, davanın uzun zamandan beri sürdüğünü belirterek duruşmaya verilen öğlen aralarının cezaevinin açık alanında yürüyüş yapmalarına izin verilmesini ister.⁹⁵⁸ 2 Ağustos 2009 tarihli duruşmada diğer bazı sanıklarla birlikte Sevgi Erenerol içinde TCK'nın 220. maddesinde yer alan *"Örgüt yöneticileri, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen bütün suçlardan dolayı ayrıca fail olarak cezalandırılır."* hükmü uyarınca *"kişiyi yerine getirdiği kamu görevinden dolayı tasarlayarak öldürmek"* suçundan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası istenir.⁹⁵⁹

⁹⁵⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10600282.asp>

⁹⁵⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10999603.asp>

⁹⁵⁸ http://www.zaman.com.tr/_kerincsiz-tek-dostum-erenerol_834935.html

⁹⁵⁹ http://www.zaman.com.tr/_birinci-ergenekon-davasina-yarin-devam-edilecek_875963.html

Heybeliada Ruhban Okulu konusunda Milliyet gazetesine konuşan Fener Rum Patriği Bartholomeos, okulun kapalı olması nedeniyle ruhani yetiştirememekten şikayet ederek derin devletin bu okulun açılmasına izin vermediğini söyler. Konuşmasının devamında Bartholomeos, Ergenekon davası ile daha güvende olduklarını, Sevgi Erenerol ve Keriñsiz'in Allah'tan bulduklarını söyler. *“Galata'da 4 Rum kilisesi vardı. Devlet bizden aldı, Erenerol ailesine verdi. O kiliseler dedelerimizin alın teriyle inşa edilmişti. Gelirleri onlara geçti, çok para kazandılar.”* diyen Rum Patriği, yaşanan olaylar nedeniyle kendini çarmıha gerilmiş gibi hissettiğini ifade eder.⁹⁶⁰

Bu arada Sevgi Erenerol'un 28 Ekim 2005'te Patrikhane'ye karşı yapmış olduğu bir eylem de iddianamede yerini alır. İddianameye göre Fener Rum Patrikhanesi önünde, Millî Güç Platformu, Hukukçular Birliği, Milliyetçi İşadamları Derneği, Türk Ortodoks Kilisesi, Noel Baba Vakfı tarafından protesto eylemi gerçekleşir. Kemal Keriñsiz ve Noel Baba Vakfı Başkanı Muammer Karabulut burada bir konuşma yapar. Patrikhane kapısına *“Patrikhane Yunanistan'a”* yazılı siyah çelenk bırakılır. Eyleme Veli Küçük, Muzaffer Tekin, Zeki Yurdakul Çağman da katılırlar.⁹⁶¹

Bartholomeos, Zaman gazetesine verdiği mülakatta *“Sevgi Erenerol bizi çok incitiyordu. Çok aleyhimizde konuşuyordu. Şimdi ortaya çıktı ki orada Ergenekon toplantıları yapıyormuş. Devlete, hükümete, AK Parti'ye, bize karşı toplantılar yapıyormuş. Bunların bir ibadet mekanında yapıyor olması daha da üzücü.”* ifadelerini kullanır.⁹⁶² Bunun üzerine Sevgi Erenerol 21 Ocak 2010 tarihinde Bartholomeos ve 2 gazeteci hakkında, *“Görölmekte olan davada adil yargılamayı etkiledikleri”* iddiasıyla suç duyurusunda bulunur. Erenerol'un avukatı Vural Ergöl tarafından Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığına verilen dilekçesinde, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ile patriğin statüsü ve görevlerinin, Lozan Antlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile belirlendiği kaydedilerek, *“Müvekkilim Sevgi Erenerol halen Silivri Cezaevinde tutuklu olarak yargılanması sürmekte olan ve kamuoyunda Ergenekon adı ile bilinen tertibin tutuklu sanığıdır. Şikayetli halen İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesinde görölmekte olan 2008/209 Esas sayılı kamuoyunda Ergenekon Davası olarak bilinen davada yargılamayı etkilemeye yönelik olarak, müvekkilimin basın sözcüsü olduğu Türk Ortodoks Patrikhanesinde Ergenekon top-*

⁹⁶⁰<http://www.milliyet.com.tr/-derin-devlet-->

[actirmiyor/siyaset/siyasetdetay/24.12.2009/1177577/default.htm](http://www.milliyet.com.tr/siyaset/siyasetdetay/24.12.2009/1177577/default.htm)

⁹⁶¹http://www.zaman.com.tr/_sevgi-erenerolun-patrikhane-onundeki-eylemi-ergenekon-iddianamesine-girdi_920293.html

⁹⁶²http://www.ekmekvegazete.com/haber.php?haber_id=4952

lantıları yapıldığını iddia etmiş, güya müvekkilimin de katıldığı Noel ayinleri ile sair ibadet toplantılarını 'devlet karşıtı toplantılar' olarak değerlendirerek müvekkilime suç isnat etmiş, iftirada bulunmuştur. Şikayetli hatta bir ibadethane olan Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin devlet karşıtı toplantılar için kullanılması da üzücü olarak değerlendirme cüretinde bulunmuştur." denilerek suç duyurusunda bulunulur.⁹⁶³ Fener Rum Ortodoks Kilisesi'nin Osmanlı'nın duraklama ve gerileme dönemlerinde kendisine verilen imtiyazları silah olarak kullandığını iddia eden Ergül, dilekçenin devamında kiliseyi ihanetle suçlar. "Megalo İdea fikri doğrultusunda Mora isyanından Yunanistan'ın bağımsızlığına, Pontus isyanından Millî Mücadele'de ihanete kadar pek çok olaya ön ayak olmuştur." ifadelerini kullanır. Ergül, kilisenin ihanetine delil olarak da Atatürk'ün 20 Ocak 1923'te Hakimiyet-i Millîye gazetesinde yayımlanan yazısını gösterir.⁹⁶⁴ Dilekçede, Erenerol'un hiçbir toplantı tertip etmediğini belirtilerek, "Şikayetlinin dile getirdiği toplantılar, Türk Ortodoks Patrikhanesi tarafından düzenlenen geleneksel, dinî Noel ayini ve sonrası verilen Noel yemekleri benzeri toplantılardır. Kaldı ki müvekkilime isnat olunan güya Ergenekon terör örgütü mensubu olmak iddiası, kanıtlanmış bir gerçek olmadığı gibi halen yargılaması devam etmekte olup, Patrik Bartholomeos'un görünürdeki gerçeklikten yararlanmasını sağlayacak elverişlilikte bir olgu da değildir." ifadelerini kullanan Ergül, basın mensuplarının ise gazeteciliğin evrensel ölçütlerini bir yana bırakarak müvekkilin temel hak ve hürriyetlerini hiçe saydıklarını, Bartholomeos'un beyanlarını haberleştirmek suretiyle suça iştirak etmiş olduklarını, haklarında şikayet doğrultusunda kovuşturmaya geçilmesini ve bilahare yapılacak olan yargılama sonucunda da bu şikayetlilerin de cezalandırılmasını ister.⁹⁶⁵

JİTEM elemanı olduğunu söyleyen ve Amasya Cezaevi'nde yatmakta olan Erhan Özen, yine Amasya'da alınan ifadesinde Hrant Dink'in kaçırılarak Sevgi Erenerol ile görüştürüldüğünü iddia eder ve şu sözleri söyler: "2004 sonlarına doğru Erenerol'un talimatı ile Hrant Dink'i çalıştığı Agos gazetesinin önünden alarak Hacıoğlu Çıksalın Mahallesi'ndeki Yabancılar Mezarlığı'na götürdük. Yanımda Şiran ve Yusuf kod adlı kişiler vardı. Herhâlde Şiran,

⁹⁶³ http://www.radikal.com.tr/politika/bartholomeos_icin_suc_duyurusu-976058; <http://www.milliyet.com.tr/bartholomeos-e-suc>

[duyurusu/siyaset/siyasetdetay/21.01.2010/1188882/default.htm](http://www.milliyet.com.tr/bartholomeos-e-suc);

⁹⁶⁴ <http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/01/21/eski.sozcuden.patrikhaneye.suc.duyurusu/560325.0/>

⁹⁶⁵ <http://www.milliyet.com.tr/bartholomeos-e-suc>

[duyurusu/siyaset/siyasetdetay/21.01.2010/1188882/default.htm](http://www.milliyet.com.tr/bartholomeos-e-suc)

Dink'i tanıyordu, çünkü Hrant herhangi bir tepki göstermeden araca bindi. Erenerol da orada bir araçta imiş. Hrant Dink, Şiran ile birlikte Erenerol'un yanına gitti. Mezarlıkta Dink ile Erenerol yarım saat aracın içinde görüştü. Görüşmeden sonra Dink, Şiran ile birlikte bizim araca geldi. Dink'in yüzünde tedirginlik vardı. Şiran ile Hrant Dink aralarında bir şey konuştular, ancak ne konuştuklarını hatırlamıyorum. Dink'i Mecidiyeköy'de bıraktık. Dink'in tehdit edildiğini biliyorum. O mezarlığın özellikle seçilmiş olabileceğini düşünüyorum."⁹⁶⁶

Sevgi Erenerol'un verdiği konferanslarda *"Türk Ortodoksluğu dışında tüm yabancı din misyonlarına karşı durduklarını aktarmasından"* yola çıkılarak cinayet zanlıları ile Sevgi Erenerol arasında bir bağ kurmaya çalışan ve 21 Mart 2011'de ifade veren gizli tanık, Malatya'daki Zirve Yayınevi cinayeti ile ilgili olarak cinayetin misyonerlere gözdağı verilmek için işlendiğini, eylem talimatının üst düzey komutanlardan geldiğini, Ruhi Abat ve Sevgi Erenerol'un misyonerlik aleyhinde Malatya'da verdiği konferansların da Emre Günaydın'ı eylemi gerçekleştirmesi için psikolojik olarak hazırladığını iddia eder.⁹⁶⁷

2008 yılından başlayarak devam eden 321. celse sonunda İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi dava ile ilgili kararını açıklar. Dava sonucunda aralarında Sevgi Erenerol'un da bulunduğu birçok sanık müebbet hapis cezasına çarptırılır. Bu isimler arasında Eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ, Emekli Tuğgeneral Veli Küçük, Emekli Yüzbaşı Muzaffer Tekin, İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek, Eski 1.Ordu Komutanı Orgeneral Hasan İğsız, Eski Jandarma Komutanı Orgeneral Şener Eruygur, Emekli Orgeneral Hurşit Tolon, Emekli Orgeneral Nusret Taşdeler, Emekli Albay Dursun Çiçek, Tuncay Özkan, Emekli Albay Fikri Karadağ, Avukat Kemal Kerişsiz ve Eski Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek de vardır.⁹⁶⁸

Sevgi Erenerol siyasi bir davadan müebbet hapis cezasına çarptırılan tek kadın olarak tarihe geçmiştir. Avukat Mehmet Kozan, Sevgi Erenerol'un hakkında verilen müebbet hapis kararına şaşırmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

***"Mahkemenin ceza vereceğini tahmin ediyorduk. Duruşmadan önce Erenerol ile konuştuk. Mahkemenin siyasi düşündüğünü, dolayısıyla olumlu bir karar beklemediğini ifade etti. Karar açıklanırken elindeki Atatürk posterini mahkeme heyetine doğru kaldırdı. Salon-
dan götürülürken göz göze geldik. Bugünler de gelir geçer, der gibi***

⁹⁶⁶ <http://www.milliyet.com.tr/dink-i-kacirdik-sevgi-erenerol-ile-gorustu/guncel/gundemdetay/23.09.2010/1292513/default.htm>

⁹⁶⁷ http://www.zaman.com.tr/_jitemci-papazdan-zirve-itirafi_1111416.html

⁹⁶⁸ http://www.zaman.com.tr/_iste-muebbet-hapis-cezasi-alanlar_2117399.html

gölümsedi. Müvekkilim, Cumhuriyet tarihinde siyasi bir davadan müebbet cezaya çarptırılan tek kadın. Kendisi 60 yaşında.”

Kozan, Sevgi Erenerol'un, suçlu olduğu herhangi bir delil ışığında ispat edilmeden bu cezaya çarptırıldığı konusunda şunları söylemiştir:

“Patrikhane’de düzenlenen paskalya bayramında Muzaffer Tekin’in de aralarında olduğu sanıklardan birkaçı ile yemek yeniyor. Paskalya yemeklerinden birine ben de katıldım. Bir kez de Genelkurmay, Türk Ortodoks Patrikhanesi’nden resmî olarak azınlıklarla ilgili bilgi istiyor. Karargah denilen yerde bir kez paskalya yemeği yenmiş. Türkiye Cumhuriyeti hükümetini yıkmaya çalışmak suçlamasıyla ilgili toplanan delillerde kanıt göremedik. Böylesi ağır bir suçlama için yargılama sırasında suçluluğun ispat edilmesi gerekirdi. 60 yaşına gelmiş bir kadının örgüt işlerine girip örgüte üye olması şahsen mantıklı gelmiyor. Ne olup biteceğini önümüzdeki dönemde göreceğiz.”⁹⁶⁹

Özel Yetkili Mahkemelerin Kaldırılması, Yeniden Yargılama Süreci ve Sevgi Erenerol'un Tahliyesi

2014 yılı başlarında Özel Yetkili Mahkemelerin kapatılması ve tutukluluk sınırının 10 yıldan beş yıla indirilmesi gündeme gelmiş, 20 Şubat 2014'te TBMM Genel Kurulu'nda, Özel Yetkili Mahkemelerin tümüyle kaldırılmasını ve tutukluluk süresinin 5 yıla indirilmesini de içeren demokratikleşme paketi 20 ret oyuna karşı 200 oyla kabul edilmiştir.⁹⁷⁰ 6 Mart 2014'te Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün yasayı onaylaması⁹⁷¹ ile Özel Yetkili Mahkemeler resmen kapatılmış, tutukluluk sınırı 5 yıla indirilmiştir. Yeni düzenleme ile Sevgi Erenerol'a da tahliye olma ümidi doğmuştur.

Sevgi Erenerol, tahliye talepli dilekçesini avukatı aracılığıyla Nöbetçi Ağır Ceza Mahkemesi'ne sunmuştur. Tahliye talebini karara bağlayan İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi, 5 yıllık tutukluluk süresini doldurduğu gerekçesiyle Sevgi Erenerol'un tahliyesine karar vermiştir.⁹⁷² 12 Mart Çarşamba günü tah-

⁹⁶⁹<http://www.gazetevatan.com/ergenekon-da--cumhuriyet-tarihinde---bir-ilk--560686-gundem/>

⁹⁷⁰<http://www.gazetevatan.com/oym-ler-kapandi--9-buyuk-dava-agir-ceza-ya---611774-gundem/>

⁹⁷¹<http://www.internethaber.com/oym-ler-kapatildi-basbugun-talihsizligi-mi-647824h.htm>

⁹⁷²<http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/sevgi-erenerol-tahliye-edildi>

liye edilen Sevgi Erenerol'u Veli Küçük ve Avukat Kemal Keriñsiz karşılamıştır.⁹⁷³

Sevgi Erenerol, kendisi ile yaptığımız görüşme esnasında sorduğumuz sorulara sonradan verdiği yazılı cevabında, Ergenekon davası kapsamında yargılanmasıyla ilgili şu bilgileri vermiştir:

"Silahlı terör örgütü kurma, yönetme, T.C. hükümetine karşı silahlı isyana tahrik ve hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydetme suçları ile yargılandım. 26.01.2008 tarihinde tutuklandım. Toplum önünde böyle bir suçla karalanmak istenmemin nedeni basın sözcülüğünü üstlendiğim Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin yıpratılmasıdır. Savcılar, Ergenekon isimli bir terör örgütü yöneticisi olduğum ve bu örgütün canımdan çok sevdiğim Türkiye Cumhuriyeti devletinin düzenini bozmak, yıkmak, hükümete karşı insanları silahlı isyana teşvik etmek suçlarını işlediğimi söyleyerek beni suçlamışlardır. Cumhuriyeti kuran kurumlardan biri olan Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin sözcüsü olarak yüce Atatürk'ün bizlere talimatı olan 'Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegane temeli budur.' doğrultusunda yaptığım mücadelenin doğru olduğuna bütün kalbimle inanıyorum. Dün dedem Papa Eftim bu Cumhuriyetin kurulması için nasıl mücadele ettiyse, bugün onun torunu olarak bu Cumhuriyeti yaşatmak için mücadele etmek benim görevimdir. Cumhuriyeti ortadan kaldırmak üzere başlatılan bu operasyonda benim ve benim üzerimden Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin hedef alınması çok doğaldır. Düşman amacına ulaşmak için önünde engel teşkil edebilecekleri çok iyi tespit etmiştir. Tıpkı Türk ordusu ve onun kahraman askerlerin de olduğu gibi..."⁹⁷⁴



Tahliye Olan Sevgi Erenerol Veli Küçük Tarafından Karşılanırken
(kaynak: www.zaman.com.tr)

⁹⁷³ <http://www.mynet.com/haber/guncel/tahliye-olan-sevgi-erenerol-cezaevinden-cikti-1113746-1>

⁹⁷⁴ Sevgi Erenerol, Sorduğumuz Sorulara Gönderdiği Cevap Yazısından.

SONUÇ

Din olgusu, toplumlar üzerindeki en etkili manevi değerlerden biridir. Bu nedenle tarih boyunca devletler veya çeşitli odaklar başarıya ulaşma adına din olgusunu kullanmışlardır. Din olgusunun İstiklal Savaşı yıllarında da önemli bir yer tuttuğu, gerek düşman ile işbirliği içindeki odakların gerekse Millî Mücadele yanlılarının başarıya ulaşmak adına din olgusunu fazlaca kullandıkları görülmektedir.

Emperyalist odaklar Anadolu'da yaşayan İslam ahaliyi kontrol altında tutmak için Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'ye hazırlattıkları fetvayı oldukça etkili şekilde kullanmışlardır. Abdullah Efendi, düşman uçakları ile Anadolu'nun her yerine dağıtılan bu fetvada Kuvay-i Millîye hareketinin şer'an caiz olmadığını ve Millî Mücadele'ye katılanların Halife'ye ihanet içinde olduklarını söyleyerek katledilmelerinin vacip olduğunu bildirmiştir. Rıfat Börekçi önderliğindeki vatanperver din adamları ise karşı bir fetva yayınlayarak Millî Mücadele hareketinin desteklenmesinin dinin bir gereği olduğunu vurgulamışlardır.

Din olgusunun Anadolu'daki Ortodoks tebaa üzerinde ne şekilde kullanıldığı incelendiğinde yalanlar üzerine kandırılanların sadece Şeyhülislam fetvalarına muhatap İslam ahali olmadığı görülecektir. Şöyle ki, Anadolu Ortodokslarının ruhani merkezi durumunda olan ve Yunanistan'la sürekli işbirliği içindeki Fener Rum Patrikhanesi "*Megalo İdea*" davasını hayata geçirmek adına bir yandan Anadolu'daki Türk Ortodoksları Rumlaştırma politikası izlerken bir yandan da Avrupa'ya Anadolu'daki Ortodokslar Rum kökenlidir mesajı vermeye çalışmıştır. Patrikhane, Rumlaştırma politikasına Anadolu'daki Türk Ortodokslarına Yunan dili öğretme faaliyetleri ile başlamıştır. Buradaki asıl amaç ise bu insanlara yalnız dil öğretmek değil, Yunan mefkure, gelenek ve göreneklerini de aşılaktır. Fener Rum Patrikhanesi bunun için büyük bir eğitim teşkilatı kurmuş, Rum okullarında Türkçe okutulmasını yasaklamış ve açmış olduğu okullara Megalo Ideacı profesörler göndermiştir. Patrikhane'nin Anadolu'nun dört bir yanına gönderdiği tüccarlar, rahipler ve öğretmenler sabırlı ve sistemli bir şekilde faaliyet göstererek buradaki Ortodoks Türk halkını öz benliklerinden uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Hâl böyle iken, Anadolu'daki

Ortodoks vatandaşlarımızın din bezirganlığı yapan Fener Rum Patrikhanesi tarafından kandırılmasına engel olunması gerekmektedir. Bu konuda kimse-
nin elini taşın altına koymak istemediği bir anda Keskin'de görev yapan genç
Metropolit Papa Eftim sahneye çıkmıştır. Papa Eftim, tıpkı Şeyhülislam Dürri-
zade Abdullah Efendi'yle fetva savaşına giren Müslüman din adamlarımız gi-
bi, aynı özveri ve millî duygularla Atatürk'ün “*fesat ve ihanet ocağı*” olarak ni-
telediği Fener Rum Patrikhanesi ve arkasındaki şer odakları ile savaşa gir-
miştir.⁹⁷⁵

1918 yılının başlarıydı. Osmanlı İmparatorluğu son günlerini yaşıyordu.
Henüz Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkmamış, Millî Mücadeleyi başlat-
mamışken Papa Eftim'in emperyalizmle olan mücadelesi başlıyordu. Genç
Metropolit Vekili Eftim, 1 Nisan 1918'de Keskin'de yayınladığı ve bütün Hris-
tiyan âlemine hitap ettiği meşhur Keskin Beyannamesi ile bu amansız savaşı
başlatmıştı. Bu küçük ilçenin genç papazı, hiç kimsenin beklemediği bir ce-
saret ve kararlılık sonucunda yayınladığı beyannameyle Anadolu'da yaşayan
Ortodoksların tamamının Rum kökenli olmadığını ve bu insanların dilleri,
âdetleri ve kültürleri ile Türk olduklarını ispatladıklarını ifade ediyordu. Genç
papaz, Fener Rum Patrikhanesi'nin bu insanları Yunanlı yapmaya çalışması-
nın ve Avrupa'ya böyle göstermesinin Allah'ın hakikatine muhalif olduğunu
vurgulamakla kalmıyor, bütün dünyaya “**Yunanlı değiliz, halis Türk evlatla-
rınız!**” diye haykırıyordu. Papa Eftim ve ona bağlı Türk Ortodokslarının şer
odaklarıyla olan ve günümüzde de devam eden çileli mücadelesi bu beyan-
name ile başlamıştı.

Papa Eftim neden bağlı bulunduğu ruhani merkezin direktiflerine karşı
çıkmıştı? Neden dindashlarının değil de, ırkdashlarının tarafını seçmişti? Sevgi
Erenerol, Papa Eftim'in bu mücadeleye atılmasının sebebini şöyle anlatıyor:

*“Zaten dedemin onlarla mücadeleye girmesinin de altında yatan amaç
insandı, insanın zarar görmemesiydi, insana olan sevgisiydi. Acıların artık
insan hayatından çıkması gerekir diye düşünüyordu. Bunun da insanın
kendi vatanına sahip olması ile mümkün olacağı kanaatindeydi. Anadolu
toprakları işgal edildi. İşgal altında olan topraklarda insan gibi yaşamamız
zaten mümkün değildi. O bilinçte olunca, bu mücadele için yola çıkanlara
destek vermek Papa Eftim'in insan olarak birinci göreviydi. Önce bağım-
sızlığımıza kavuşmalıyız ki, ondan sonra her birimiz insan gibi yaşayalım,
dinimizi gereği gibi yaşayalım, bütün bunların hepsi bağımsız devlet sahi-
bi olmakla mümkündür düşüncesine sahipti ve bu uğurda üzerine düşeni
yaptı.”*

⁹⁷⁵ Ahmet Ali Barbaros, *Atatürk ile Aklanan İslam*, s.159.

Bu bilinçle yola çıkan Papa Eftim, delege olmadığı hâlde katıldığı Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa'ya kendisi ve cemaatinin Millî Mücadele'ye her türlü desteği vermeye hazır olduklarını ilettiler. Kongre sonunda Temsil Heyeti üyeliğine seçilen Kara Vasıf Bey 30 Ekim 1919'da verdiği bir demeçte bu konu ile ilgili *"Anadolu Hristiyanları millî hareketin lehinedir."* diyordu. Artık Papa Eftim, gerek bölgesindeki Kuvayi Millîye birlikleriyle gerekse Mustafa Kemal Paşa ile sürekli irtibat halindeydi.

Bu arada boş durmayan Fener Papazları, işlerine çomak sokan bu genç papazı durdurmanın yollarını arıyorlardı. Sonunda dönemin Sadrazamına başvurarak Papa Eftim hakkında tutuklama kararı çıkarttılar. Buradaki asıl amaç Papa Eftim'i etkisiz hale getirerek Ortodoks Türklerin Millî Mücadele'ye destek vermelerini önlemektir. Ancak Millî Mücadele yanlısı Keskin Kaymakamı Avni Bey, Papa Eftim'i teslim etmeyerek Fener Rum Patrikhanesi'nin oyunu bozmuştu.

Papa Eftim ve Patrikhane arasındaki savaş gittikçe şiddetleniyordu. Bir tarafta emperyalist odakları temsil eden, onların maşası haline gelmiş Fener Papazları, diğer tarafta Kuvvacı Papa Eftim sürekli mücadele içindeydiler. Fener Papazlarından Trabzon Metropolit Hrisantos, Paris Barış Konferansı sırasında General Harbord ile görüşmüş ve hain emelleri konusunda onu ikna etmeye çalışmıştı. Buna karşılık Papa Eftim, Anadolu'ya gelen General Harbord'a bir telgraf göndererek Rum ve Ermeni azınlıkların Türkler aleyhine yaptıkları olumsuz propagandalara kanmamasını istiyordu. Papa Eftim telgrafında, Anadolu Rumluğunun bölünmez bir parça olduğunu, ortadaki olayların dışarıdan gelen yıkıcı-bölücü tahrikler ve telkinler sonucu meydana geldiğini, Rumların, Türklük camiasının huzurlu bir unsuru halinde asırlarca emniyet ve huzur içerisinde yaşadıklarını vurguluyor, alınacak kararların asılsız propagandalara dayanarak verilmemesini, olayların yerinde değerlendirilmesini talep ediyordu. Fener Papazları bu sefer de ***"Hunhar, canavar suratlı, zalim Kemalistlerin zulümlerinden biz Hristiyanları kurtarmağa gelin, Kemalistlerin Ankara'daki zehirli yuvalarını bir an evvel yıkmak için acele edin. Yüzbinlerce Hristiyanın hayatını kurtarın!"*** yazan broşürler dağıtarak Avrupa'dan yardım istemeye başlamışlardı. Papa Eftim, Keskin Türk Ortodoks Metropolit Vekili sıfatıyla Hakimiyet-i Millîye gazetesine verdiği bir beyanatta, Fener Rum Patrikhanesi'nin bütün dünyaya Anadolu Hristiyanlarının tamamını Rum olarak tanıtmaya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinin sözde Rum Hristiyanlarını kurtarmak amacıyla Anadolu'nun işgali için propaganda yapmasına engel olmayı amaçlayarak; *"Anadolu'da bizim örf ve âdetlerimiz hilafında bir kanun yoktur. Kanunlarımız örf ve âdetlerimize göre tanzim edildiği cihetle bize yabancı değildir. Fener Patrikhanesi, Anadolu Hristiyanları-*

*nın selametinin nerede olduğunu düşünerek Avrupa siyasilerini propaganda-
larla yanlış yola sevk ettiklerini bütün delilleriyle ve açıklıkla gösterebiliriz.”* di-
yordu.

Bir yandan ülkenin içinde bulunduğu savaş hali nedeniyle asayişin bo-
zulması, bir yandan da Fener Patrikhanesi'nin çevirdiği entrikalar sonucunda
Anadolu'da yaşayan Hristiyan Rum, Hristiyan Türk ve Müslüman Türk unsur-
lar arasında ister istemez bir soğukluk oluşmuştu. Aynı dönemde Karadeniz
bölgesinde yaşanan Pontus facialarının İç Anadolu'da da yaşanmasından
endişe eden Keskin Metropolit Vekili Papa Eftim bu üç unsur arasında mey-
dana gelebilecek olayları nötralize etmek için İç Anadolu'yu dolaşmaya karar
vermişti. Gezdiği yerlerde kendi nüfuzu altındaki insanlara sürekli Fener Rum
Patrikhanesi'nin zararlı faaliyetlerini anlatmış, onlara Müslüman Türklerle ay-
nı soydan geldiklerinin unutulmamasını ve Millî Mücadele'yi mutlaka destek-
lemeleri gerektiğini telkin etmiştir. Burada Papa Eftim'in üstlendiği rolün öne-
mini iyi anlamalıyız. Sırf Karadeniz bölgesinde vukuu bulan Pontus isyanının
ne derece kötü sonuçlar doğurduğunu hatırlayalım. Yüzyıllardır Osmanlı İm-
paratorluğu'na sadık kalarak yaşamış bu insanların isyan etme sebebi, böl-
gelerinde yaşayan ve onları Fener Patrikhanesi'nin oyunlarına karşı uyaracak
bir Papa Eftim'in olmayışındır. Aynı şekilde Orta Anadolu'da yaşayan Orto-
doksların isyan etmeyişinin ve Millî Mücadele'yi desteklemelerinin sebebi de
bu bölgede Papa Eftim'in varlığıdır. Papa Eftim, **Karadeniz'de yanan Pon-
tus ateşinin Anadolu'ya sıçramasını önleyen adam** olarak tarihe geçmiş-
tir. Kanaatimize göre Papa Eftim'in Millî Mücadele dönemindeki en önemli
hizmeti budur. Zira, bütün Anadolu Hristiyanlarının Karadeniz bölgesindekiler
gibi isyan etmesi durumunda Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasını
beklemek çok da gerçekçi olmayacaktır.

1922 yılına gelindiğinde Papa Eftim ve ona tâbi Türk Ortodoksları için ar-
tık Fener Patrikhanesi çatısı altında yaşamak imkânsız bir hâl almış, Anado-
lu'da bir Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulması zaruri hale gelmişti. Papa
Eftim, bin bir güçlkle etrafında birleştirdiği ruhani liderlerle birlikte Kayseri'de
Türk Ortodoks Kilisa Kongresi'ni topladı. Kilisede Fener Rum Patrikhanesi'nin
tanınmayacağı, bağımsız bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulacağı ve Papa
Eftim'e *“Anadolu Ortodoksları Umumi Vekili”* payesinin verileceği kararlaştır-
ıldı. Türk Ortodokslarının anadili Türkçe olduğundan dolayı İncil'in Türkçe
okunması ve kiliselerde Türkçe vaazlar verilmesi gerektiği tüm Ortodoks kili-
selerine bildirildi. Yine kongrede Ankara'da bulunan İngiliz generali Thowns-
hend'e telgraf çekilerek, Türk Ortodokslarının TBMM hükümetinin adalet ve
şefkatinden memnun oldukları, Fener Patrikhanesi'nin azınlıkların hakları id-
diasıyla dini siyasete alet ettiği ve bu tür iddialara önem verilmemesi gerektiği

vurgulandı. Dünya Kiliseleri ve Anglikan Kilisesi Başepiskoposuna gönderilen mektuplarda Hristiyanlığın sevgi dini olmasına rağmen Fener Rum Patrikhanesi'nin bu ilkenin aksine yıkıcı faaliyetlerde bulunduğunu ve bu faaliyet ve propagandaların dikkate alınmaması gerektiği ifade edildi. "Anadolu'da Ortodoksluk Sadası" gazetesi yayınlarak Fener Rum Patrikhanesi'nin yalan beyanlarına basın yoluyla cevap verilmeye başlandı. Kongre sonunda Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulmuş, Keskin'in geç metropoliti Papa Eftim de artık Anadolu Ortodokslarının resmî temsilcisi olmuştu.

Lozan Antlaşması'ndan sonra yapılan mücadele ile cemaatini kaybeden Papa Eftim, Kayseri'deki Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin İstanbul'a taşıyarak Fener Papazları ile olan mücadelesine devam etti. Papa Eftim'in önderliğinde 14 Temmuz 1924'te Panaiya Kilisesi'nde ikinci bir kongre düzenlendi. Kongrede alınan bir kararla papaz, başpapaz ve diyakozların azil yetkisi yalnız Türk hükûmetine bağlı mahkemelere verildi. Bu karar, üzerinde önemle durulması gereken son derece önemli bir karardır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Patrik Bartholomeos, kurduğu şeriat mahkemesinde Kudüs Patriğini yargılayarak görevinden azletmiş, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını yok saymıştı. Papa Eftim bu kararla, günümüzde kendi içinde bağımsız bir yargı yaratmak isteyen Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı bir tutum sergiliyordu. Kongrede Türk Ortodokslarının Müslüman Türk vatandaşlardan sadece dinî yönünden ayrıldığı belirtilerek azınlık sıfat ve hukuku kaldırıldı. Böylece ileride art niyetli odaklar tarafından aleyhte kullanılabilecek ve istismara açık olan "azınlık olma" meselesi çözüme kavuşmuş oldu. Aynı kongrede alınan bir başka kararla ruhanilerin ibadet yerleri dışında dinî kıyafetler ile gezmeleri yasaklanıyordu. Bu karar, aynı yasakları içeren kılık kıyafet devriminden on yıl önce alınmış bir karardı. Atatürk, Kuran'ı Kerim'in Türkçe tefsirini yazması için El-malılı Hamdi Yazır'ı görevlendirirken, Papa Eftim de Hristiyanlıkla ilgili dinî kitapların Türkçeye çevrilmesi için büyük çaba sarf ediyordu. Görüldüğü gibi Papa Eftim, emri altındaki kiliseleri Atatürk ilke ve devrimlerine uyumlu hale getirmişti.

Atatürk'ün ölümünden sonra gelen devlet adamları Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne yeterli ilgiyi göstermediler. İkinci Dünya savaşının çıktığı sıralarda Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin yıldızı sönmeye başladı. 1946 yılında Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Türk-Yunan dostluğunun pekiştirilmesi adına Papa Eftim'den Balıklı Rum Hastanesinin Fener Rum Patrikhanesine iade edilmesini istedi. Papa Eftim Türk-Yunan dostluğuna inanmadığını, ancak Balıklı Rum Hastanesine ihtiyacı olmadığı için iade edebileceğini söyledi.

1949 yılında Athenagoras, Fener Rum Patriği olarak Türkiye'ye geldi ve ABD Başkanı Truman'ın mesajını iletmek üzere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü

tarafından kabul edildi. Bu görüşme ile İsmet İnönü kendi eliyle imzaladığı Lozan Antlaşması'nı yok sayıyor, hukuken muhatap olabileceği en yüksek kişi Fatih Kaymakamı olan Fener Patriği'ni Cumhurbaşkanı sıfatıyla kabul ediyordu. Atatürk'ün her fırsatta fesat ve hıyanet ocağı olarak nitelediği Fener Patrikhanesine ilk taviz böylece verilmişti.

Demokrat Parti iktidarında Fener'e verilen tavizler daha da artarken Türk Ortodoks Patrikhanesi Türk hükümeti nazarındaki itibarını iyiden iyiye yitirmeye başlamıştı. Adnan Menderes döneminde Papa Eftim'e Hizmeti Vataniye Kanunu uyarınca Atatürk tarafından bağlanan maaş bile kesilmişti. Turgut Erenerol bu talihsiz dönemi şöyle anlatıyordu:

“Demokrat Parti dönemi bizim için en berbat dönemlerden biri oldu. Adnan Menderes o dönemlerde Athenagoras'ın ayağına gidip elini öptü. Athenagoras'ın kılıcının iki tarafı da kesiyordu. O zamanlar Menderes, Athenagoras'ın elini öperek Amerika'dan hep dolarları alacağını zannediyordu.”

1960'lı yıllara yaklaşılrken Kıbrıs'ta Başpiskopos Makarios'un Türklere karşı işlediği cinayetler Türkiye kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştı. Yaşanan gelişmeler Papa Eftim'i haklı çıkarmıştı. Makarios'a ilk karşı çıkan din adamı Papa Eftim olurken Türk Ortodoks Patrikhanesi Fener Rum Patriği Athenagoras'ın bu katliamlar karşısında sessiz kalmasını iyi kullanarak tekrar itibar kazandı. Bu dönemde Kıbrıs mitinglerinin değişmez ismi haline gelen Papa Eftim, Türk halkını sürekli aydınlatıyordu. Athenagoras'ın, yaptığı katliamlardan dolayı Makarios'u aforoz etmesi gerektiğini kaydeden Papa Eftim, eğer bunu yapmazsa onun da zan altında kalacağını söylüyordu.

1960 ihtilali sonucunda Alparslan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarı olması, Türk Ortodoks Patrikhanesi adına yeni bir umut doğurmuştu. Bu dönemde Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ, Turgut Erenerol'a maddi ve manevi her türlü destekte bulunacakları sözünü vermişlerdi. Kısa zaman sonra Türkeş ve arkadaşlarının sürgüne gönderilmeleri ile bu umut da sona ermiş oluyordu.

Çile ve mücadele ile geçen ömrünü 14 Mart 1968'de tamamlayarak hayata gözlerini yuman Papa Eftim hakkında birçok olumsuz görüş ileri sürüldü. Bunlardan bir tanesi Papa Eftim'in etnik olarak Türk olmadığı hâlde *“Türk Ortodoksluğu”* tezini öne sürerek şahsi menfaat sağladığı, Türk hükümetlerinin desteğini alarak mal mülk edindiğidir. Papa Eftim'in de içinde bulunduğu, Karamanlılar diye bilinen ve Türkçeden başka dil bilmeyen Ortodoks cemaatin etnik olarak Türk olduğu konusunda tarihçiler fikir birliği içindedirler. Papa Ef-

tim de Türk oğlu Türk olduğunu her fırsatta dile getirmiş, kendisine Türk dostu denilmesine şöyle tepki göstermiştir:

“Ben Türk dostu Eftim değil; Türk oğlu Türk Eftim'im. Ben her zaman, her yerde Türk olduğumu beyan ettim. Bir yabancı Türk dostu olabilir. Fakat benim gibi, halis bir Türk vatandaşının, yabancı bir Türk dostu gibi gösterilmesi, onun milliyetinden şüphe edilmesine delâlet eder ki bundan incinmemek imkânsızdır. Bana Türk demeyip Türk dostu diyenleri hiçbir surette affedemem.”

Papa Eftim'in Türk olmadığını iddia edenler, *“Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.”* diyen Anayasa'mızın 66. maddesinden haberdar değiller midir? Papa Eftim'in etnik olarak Türk olmadığını varsayalım. Bu önemli midir? Onun etnik olarak Türk olup olmaması konusunun üzerinde duranlar, acaba Türk milletine onun kadar hizmet etmişler midir? Etnik kökeni ne olursa olsun Papa Eftim *“Türk oğlu Türktür.”* ve onun şahsiyeti Türk tarihinde şanlı bir yere sahiptir. Papa Eftim hiçbir zaman para, şan ve şöhrat meraklısı olmamıştır. Yüzbaşı Üzeyir Bey'in anıları bu durumun göstergesidir. Fener Rum Patrikleri haşmet içinde lüks hayat yaşarken o yarım ayakkabı ile dolaşmış, İstanbul'daki Rum azınlığı Türklük yolunda uyarmaya devam etmiştir. Bununla birlikte Papa Eftim iddia edildiği gibi her dönem Türk hükümetlerinin desteğini almış değildir. Atatürk ve Alparslan Türkeş haricindeki devlet adamlarından yeterli desteği görememiştir. Kiliseleri ve Balıklı Rum Hastanesi elinden alınarak Fener Rum Patrikhanesi'ne verilmiştir. Türk Ortodoksları için özel mezarlık talebi reddedilmiştir. Adnan Menderes döneminde Hizmeti Vataniye Kanunu uyarınca Atatürk tarafından bağlanan maaşı bile kesilmiştir.

Papa Eftim'le ilgili bir diğer iddia ise Fener Rum Patrikhanesi'nin kendisini aforoz ettiği için herhangi bir ruhani yetkisinin olmadığıdır. Bu iddia tamamiyle gerçek dışıdır. Çünkü 18 Mart 1926 tarihinde Kayseri Metropoliti Amorsiyos, Erdek Metropoliti Kirillos, ve Adalar Metropoliti Ağatangelos'un katıldığı bir ayinde aforoz cezası kaldırılan Papa Eftim Psikoposluğa yükseltilmiştir. Bu üç ruhani tarafından imzalanan ve Papa Eftim'in ruhani yetkilerini geri veren mazbata, çok özel bir durum gerekmedikçe kimseye gösterilmemesi ve gizli tutulması şartıyla Papa Eftim'e verilmiştir. Grek harfleriyle yazılan söz konusu belge daha sonra Türkçeye çevrilerek 25 Eylül 1964'te notere tasdik ettirilmiştir.

Papa Eftim, Atatürk denince gözlerinden yaşlar boşanan, Millî Mücadele'de onun yanında geçirdiği günleri ömrünün en şerefli günleri kabul eden, onun ilke ve devrimlerinden asla taviz vermemiş, bu nedenle hakkında dava-

lar açılmış, kiliseleri elinden alınmış, dindaşları tarafından ihanetle suçlanmış, ırkdaşları tarafından hak ettiği ilgi ve itibarı görememiş, buna rağmen yılmamış, mücadelesinden aslan taviz vermemiş büyük bir dava adamıdır.

Türk Ortodoks Patrikhanesi, Papa Eftim'in ölümünden sonra da onun çizdiği yoldan ayrılmamıştır. Sevgi Erenrol bu konu ile ilgili şunları söylemektedir:

"Papa Eftim'in ölümünden sonra Patrikhanemiz, Papa Eftim kimlerle mücadele ettiyse aynı mücadeleyi sürdürmüştür. Yani Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'ne düşmanlık eden herkesle."

Papa Eftim'in ölümünden sonra yerine oğlu Turgut Erenrol geçmiştir. Papa Eftim II unvanı ile Türk Ortodoks Patrikliği'ni üstlenen Turgut Erenrol, Başbakan Süleyman Demirel'den altı defa randevu talep etmiş ancak cevap alamamıştır. Aynı dönemde Papa II. Jean Paul'un Türkiye ziyareti esnasında Turgut Erenrol Türk Ortodoks Patriği olarak karşılama komitesindeki protokol listesine alınmamış, ayrıca kendisine emniyet yetkilileri tarafından *"Papa'yı karşılamaya gitmeyeceksin!"* emri tebliğ edilmiştir.

Turgut Özal ve Anavatan Partisi iktidarında da Türk Ortodoks Patrikhanesi öksüz bırakılmıştır. Başbakan Turgut Özal, Türk Ortodokslarına göstermediği ilgi ve müsamahayı Fener Rum Patrikhanesi'ne fazlasıyla göstermiştir. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olduktan sonra kabul ettiği ilk dinî lider Fener Rum Patriği Dimitrios'tur. Turgut Özal'ın talimatı ile Patrikhane binası yenilenmiş, Patrik Dimitrios, Özal'ı ziyaret ederek Patrikhane binasının onarımı konusunda gösterdiği yakın ilgiden dolayı kendisine teşekkür etmiştir. Ekümeniklik iddiaları bu dönemde palazlanmaya başlamış, Dimitrios'un ekümeniklik gezilerine hükümet tarafından ses çıkarılmamıştır. Turgut Özal, Başbakanlığı döneminde, 1958 yılında Türklük aleyhine faaliyetler yaptığı gerekçeyle sınır dışı edilmiş olan Rumların Kuzey ve Güney Amerika Başpsikoposu Yakovas ile Amerika'ya gittiğinde defalarca görüşmüş ve onun özel izinle Türkiye'ye girişini sağlamıştır. Aynı Yakavos, Patrik Dimitrios'un ABD'ye yaptığı ziyaretlerin birinde Onu *"dünya Ortodokslarının lideri"* olarak tanıtmış, buna atıfta bulunarak *"Böylece Lozan'ı delmiş olmuyor musunuz?"* diye soran gazetecilere de *"Lozan, tarihî gerçeklerden güçlü değildir."* gibisinden, özrü kabahatinden büyük bir cevap vermiştir. Partik Dimitrios'un ölümünden sonra Yakovas'ın Patrik olma durumu bile gündeme gelmiştir. Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin bu faaliyetlerin perde arkası ile ilgili yapmış olduğu basın açıklamaları daima gündemde kalsa da hükümet tarafından dikkate alınmamıştır.

1991 yılında Fener Rum Patriği seçilen Bartholomeos, ekümeniklik faaliyetlerine hız vermiş, onun zamanında baş döndürücü bir siyaset ve diplomasi

trafiği yaşanmaya başlamıştır. Aynı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve bu bölgede özerk ya da bağımsız Türk devletlerinin ortaya çıkmış olması Türk Ortodoks Patrikhanesi için yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Turgut Erenerol, Alparslan Türkeş'in desteğiyle Hristiyan Türk halklarını Türk Ortodoks Patrikhanesi çatısı altında toplamak istemiştir. Bu konuda Gagavuzların Cumhurbaşkanı Stefan Topal ile görüşülmüş, olumlu adımlar da atılmış ancak nihai bir sonuca varılamamıştır.

Turgut Erenerol'un vefatından sonra yerine geçen Selçuk Erenerol, Papa Eftim III sıfatıyla mücadeleye devam etmiştir. Selçuk Erenerol, Başbakan Mesut Yılmaz'ı ziyaret etmiş, Mesut Yılmaz da kendilerine iade-i ziyarete geleceğini bildirmiş fakat bu ziyareti gerçekleştirmemiştir.

Türk Ortodoks Patrikhanesi, hükümet nezdindeki önemini iyiden iyiye yitirmeye başlamıştır. Bununla birlikte Avrupa Birliği'ne girme sürecinde Fener Rum Patrikhanesine taviz üstüne taviz verilmeye başlanmıştır. Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol, Heybeliada Ruhban Okulunun açılması tartışmaları sürerken Türk hükümetinin olaylara sessiz kalmasına tepki olarak görevinden istifa etmiş, ayrıca Türk vatandaşlığından çıkartılmasını talep etmiştir. Üniter bir devletin çatısı altında uluslarüstü bir okulun açılacak olmasını kendine yediremeyen Selçuk Erenerol 13 Mart 2002'de İstanbul Valiliğine gönderdiği ve Valilik tarafından işleme alınmayan dilekçesinde şunları söylemiştir:

"80 senedir Fener Rum Patrikhanesi'yle sürdürmüş olduğumuz Milli Mücadele davamız burada sona ermiştir. Sona erdiren sizler olduğunuzdan mutlu olabilirsiniz. Sizleri Allah'a havale ediyorum. Bu kararım Fener Rum Patrikhanesi ve Yunanistan'ı memnun eder. Bir an evvel AB'ye girebilirsiniz. Ruhaniyetimden uzaklaşıyorum. İvedilikle T. C. tabiyetimden çıkarılmamı istiyorum."

Türk Ortodoks Patrikhanesi, Ak Parti döneminde bir yandan Bartholomeos'un ekümeniklik faaliyetlerini kamuoyuna anlatırken bir yandan da misyonerlik tehlikesinin üzerinde durmuştur. Patrikhane Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol, yurt genelinde verdiği konferanslarda misyonerliğin zararlarından bahsetmiştir. Ak Parti hükümetince Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı hoş görülmesi bir politika izlenmiş, İsmet İnönü'nün 1949'da Athenagoras'ı kabulü ve Adnan Menderes'in 1952'de Fener Rum Patrikhanesi ziyareti ile başlayan tavizler zinciri artarak devam etmiştir. Bu dönemde Patrik Bartholomeos Sen Sinod Meclisine 6 yabancı metropolit tayin etmiş, Büyükkada'daki Rum Yetimhanesi ile Bozcaada'da bulunan manastır ve arazisini Fener Rum Patrikhanesi'ne kazandırmış, 88 yıl sonra ilk kez Trabzon'un fetih yıldönümünde Sümela Manastırı'nda ayin yapmıştır. Bartholomeos ayrıca, bütün dünyanın gö-

zû önünde, laik Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı bir müessese olan Fener Rum Patrikhanesi'nde kurduğu şeriat mahkemesinde Kudüs Patriği I. İrineos'u yargılayarak görevinden azletmiş, bu davranışıyla "ekümenik" olduğunu ilan ederken Lozan Antlaşması'nın ilgili maddelerini de açıkça ihlal etmiştir Ak Parti döneminde yapmış olduğu ekümeniklik faaliyetleri, söz ve eylemleri nedeniyle hakkında defalarca suç duyurusunda bulunulan ya da dava açılan Bartholomeos herhangi bir ceza almamıştır.

2007 yılında Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin adı Ergenekon davasına karışmış ve Patrikhane, var olduğu iddia edilen Ergenekon Terör Örgütü'nün karargâhı olmakla itham edilmiştir. Patrikhane Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol dava kapsamında tutuklanmış, müebbet hapis cezasına çarptırılmış, 17-25 Aralık sürecinin arkasından özel yetkili mahkemelerin kaldırılması ve yeniden yargılama süreci sonunda tahliye edilmiştir. Sevgi Erenerol ile birlikte Bartholomeos hakkında suç duyurularında bulunan, Fener Rum Patrikhanesi'nin işlerine çomak sokan kişilerin de dava kapsamında yargılanmış olmaları ve Bartholomeos'un dava devam ederken basına verdiği demeçlerle yargıya müdahale etmeye çalışması bir tesadüf müdür? Bilemeyiz. Bildiğimiz bir şey varsa o da şudur ki, Ergenekon Davası kapsamında yapılan yargılamanın adil ve tarafsız olduğu hakkında Türk milletinin vicdanında oldukça büyük soru işaretleri vardır. Daha açık bir ifade ile Türk milleti, vatanseverlik ortak paydasında birleşen Ergenekon sanıklarının suçlu olduğuna inanmamaktadır.

Sevgi Erenerol, Ergenekon Davası'nda kendi şahsının hedef alınmadığını, asıl hedef alınan ve tasfiye edilmek istenenin Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin tüzel kişiliği olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Asıl hedef ben değildim, Patrikhane'ydi. Ben olmasam bir başka yakınım tutuklanacaktı. Sonuçta ben tutuklandım. Biz bir savaşın içindeydik. Bu savaşta ya Türkiye Cumhuriyeti varlığını sürdürecekti yahutta yok olup gidecekti. Biz sürdürmesi için bir mücadeleye girdik. Bu mücadelenin neticesinde başımıza her şeyin gelebileceğini biliyorduk. Tutuklandım. Öldürülebilirdim de. Bu bizim kendi seçtiğimiz bir yoldu."

Sevgi Erenerol'un Ergenekon hakimlerine söylemiş olduğu su sözler de, davanın perde arkasını anlamamız açısından oldukça önemlidir:

"Bartholomeos'un başa getirilmesi ile birlikte uluslararası arenada ekümeniklik dillendirilmeye başlandı. Ancak Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin varlığı amaçlarına gerçek anlamda ulaşmaları için en büyük engeldi. Bu yüzden bu operasyonda benim tutuklanmamı sağladılar. Şunu belirtmek isterim ki bu operasyonda tutuklanmış olmak benim için en büyük

şereftir. Şayet Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlanmamış olsaydı sanık sandalyesinde Mustafa Kemal ve Papa Eftim yan yana olacaktı. 91 yıl sonra bu operasyonla Türk ordusuna açılan savaşta, Türk ordusunun Genel Kurmay Başkanı sanık sandalyesinde oturtulurken onun yanında Papa Eftim'in torunu Sevgi'nin oturtulması bir tesadüf müdür? Asla!

Türk ordusu nasıl ki Mustafa Kemal'in deyimiyle Türk birliğinin çelikleşmiş iradesiyse, Türk Ortodoks Patrikhanesi de Mustafa Kemal düşüncesinin çelikleşmiş iradesidir. Tekrar ediyorum. Bugün bu salonda Genel Kurmay Başkanımızın yanında olmak benim için şereftir, onurdur, namustur!"

Türk Ortodoks Patrikhanesi, Atatürk'ten sonra gelen hükümetler tarafından hak ettiği ilgi ve itibarı görememiştir. Atatürk, Fener Rum Patrikhanesine karşı oldukça kararlı bir politika izlemiş, ancak daha sonra gelen hükümetler Atatürk'ün direktiflerinin dışına bu kuruma hak etmediği kadar taviz vermiş, aşırı hoş görü içinde olmuşlardır. Günümüzde de artarak devam eden bu aşırı hoşgörü, Fener Rum Patrikhanesi'nin Lozan'da yasaklanan siyasi yetkilerini hukuken olmasa bile psikolojik olarak geri almasına neden olmuştur. Patrikhane bugün ekümenik olduğunu girdiği her ortamda açıkça ifade etmekten çekinmemektedir.

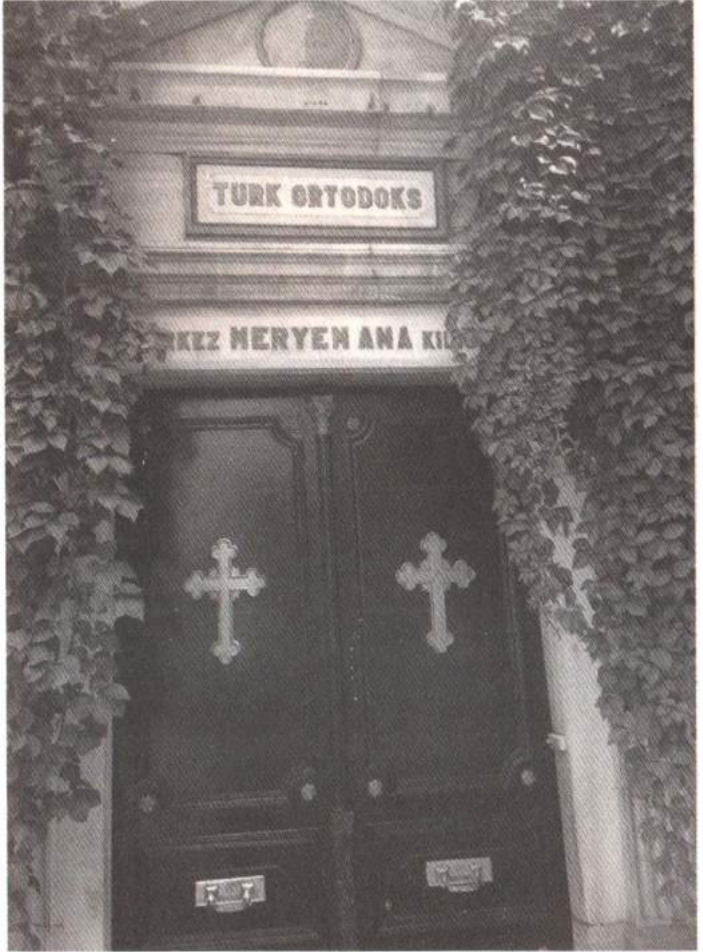
Atatürk'ün miras bıraktığı millî ve manevi değerlerin yılmaz savunucusu olan büyük dava adamı Papa Eftim'in kurduğu Türk Ortodoks Patrikhanesi, onun açmış olduğu yoldan taviz vermeden mevcudiyetini devam ettirmektedir. Türk Ortodoks Patrikhanesi, Atatürk'ün bizlere emanet ettiği kurumlardan biridir. Ülkemizin içinde bulunduğu şartlar, Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin her alanda desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Güçlendirilmiş bir Türk Ortodoks Patrikhanesi hem Fener Rum Patrikhanesi'ni zayıflatacak hem de dünyanın çeşitli yerlerindeki Hristiyan Türklere yönelik önemli faaliyetlere imza atacaktır. Ülkemizin bir Ortodoks çemberi içine alınmaya çalışıldığı, bir yandan ekümeniklik iddiası içindeki Fener Patrikhanesi'nin, bir yandan büyük bir Ortodoks nüfusa hitap eden Rus Ortodoks Kilisesinin, bir yandan da çeşit çeşit misyoner grupların faaliyet gösterdiği günümüzde Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin desteklenmesi ve bunun devlet politikası haline getirilmesi büyük önem arz etmektedir.



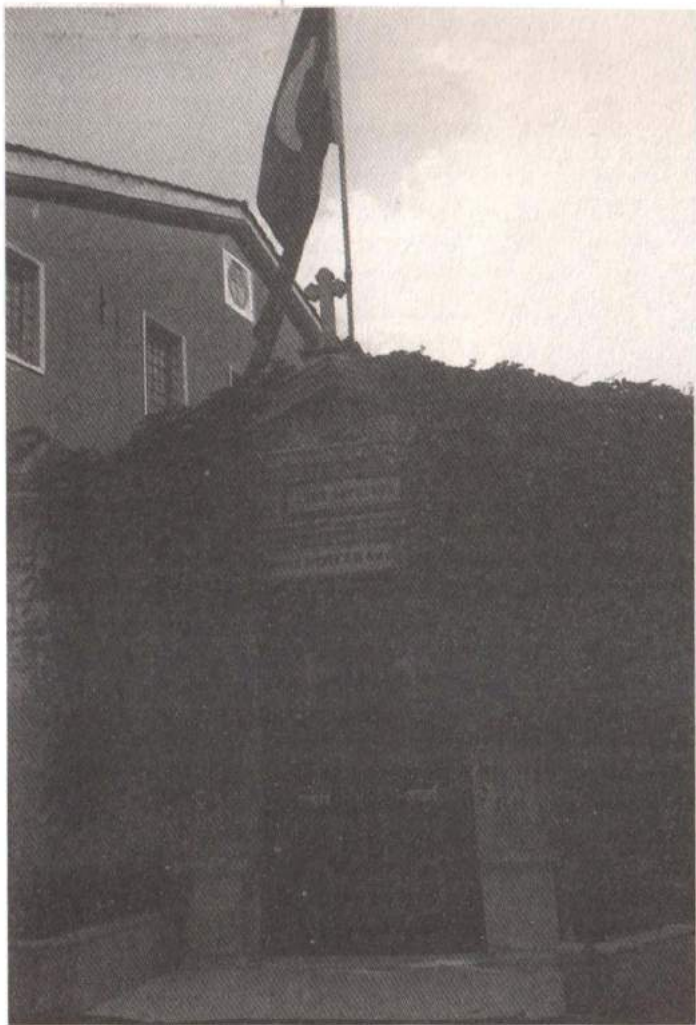
Sevgi Erenerol ile Türk Ortodoks Patrikhanesi'nde Yaptığımız Görüşme.



Günümüzde Türk Ortodoks Patrikhanesi



Günümüzde Türk Ortodoks Patrikhanesi



Günümüzde Türk Ortodoks Patrikhanesi

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ⁹⁷⁶

ANKARA ÜNİVERSİTESİ TÜRK İNKILPA TARİHİ ENSTİTÜSÜ ARŞİVİ⁹⁷⁷

TBMM ARŞİVİ

TBMM Zabıt Ceridesi

SÜRELİ YAYINLAR

Akın, Akşam, Anadolu'da Ortodoksluk Sadası, Aydınlık

Barış, Bozkurt

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Millîye, Halkçı ,Hürriyet

İleri

Keskin, Kurun

Milliyet

Sabah

Takvim, Tanin, Tercüman, Tevhid-i Efkâr, Türkiye

Ulus

Vakit, Vatan

Yedigün, Yeniçağ, Yeni Gazete, Yeni Sabah

Teori

Zaman

KİTAPLAR

Ahmed Lütfi Efendi, *Vakanivüs Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, C. I.

Akkurt, Aydın, *Kutsal Kavgaların Korkusuz Neferi Dr. Niyazi Manyera*, Lefkoşa 2000.

Alysa, H. Fikret, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, Lefkoşa 1992.

Alkan, Hakan, *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri*, İstanbul, 2003

Altınay, Ahmet Refik, *Köprülüler*, (Haz: Dursun Gürlek), İstanbul, 1999

Aslan, Çiğdem – Toker, Mustafa, *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası (Tıpkı Basım)*, Ankara 2014

Atalay, Bülent, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, İstanbul 1998.

⁹⁷⁶ Belge Numaraları Konu İçinde Dipnotta Gösterilmiştir.

⁹⁷⁷ Belge Numaraları Konu İçinde Dipnotta Gösterilmiştir.

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, (Haz.Nimet Arsan), C.III, Ankara, 1997.
- Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Konuşmaları*, Ankara, 1987
- Aygil, Yakup, *Hristiyan Türklerin Kısa Tarihi*, İstanbul 1995.
- Barbaros, Ahmet Ali, *Atatürk ile Aklanan İslam*. (e - kitap)
- Baş, Mustafa, *Türk Ortodoks Patrikhanesi*, Ankara 2005.
- Bayar, Celal, *Bende Yazdım*, İstanbul 1972, C.5.
- Benlisoy, Yorgo – Macar, Elçin, *Fener Patrikhanesi*, Ankara 1996.
- Berkes, Niyazi, *Patrikhane ve Ekümeniklik*, İstanbul, 2001.
- Bilsel, Cemil, *Lozan*, İstanbul 1998.
- Bulut, Arslan, *Çift Başlı Yılan*, İstanbul 2005.
- Cevdet Paşa, *Tarihi Cevdet*, C. XI.
- Cihangir, Erol, *Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İstanbul 1996.
- Çağlayangil, İhsan Sabri, *Anılarım*, İstanbul 1990.
- Çapa, Mesut, *Pontus Meselesi / Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele*, Ankara, 1993.
- Çetin, Ensar, *Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İstanbul 2004.
- Demirer, Mehmet Arif, *6 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası*, İstanbul 1995.
- Denктаş, Rauf, *Hatıralar*, C.X, İstanbul 2000.
- Ekincikli, Mustafa, *Türk Ortodoksları*, Ankara 1998.
- Emirhan, Sami, *Fener Rum Patrikhanesinin Dünü, Bugünü ve Yarını*, İstanbul 1995.
- Ergene, Teoman, *İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları*, İstanbul 1951.
- Eröz, Mehmet, *Hristiyanlaşan Türkler*, Ankara 1983.
- Eski, Mustafa, *İsmail Habib Sevük'ün Açışsöz'deki Yazıları (1921-1922)*, Ankara 1998.
- Fener Patrikhanesi'nin 17. Yüzü* (Haz: Ali Karakurt), İstanbul, 1955.
- Gedik, İlhan, *Niğde Sancağı*, Niğde 1994.
- Gentizon, Paul, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, Ankara 1995.
- Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1970.
- Güler, Ali, *İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları*, Ankara 1988.
- , *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1995.
- Gülmez, Nurettin, *Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yeni Gün*, Ankara 1999.
- Güvenç, Nazım, *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye*, İstanbul 1984.

Hatipoğlu, M.Murat, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)*, Ankara 1997.

İsmail, Sebahattin, *20 Temmuz Barış Harekatının Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları*, İstanbul 1988.

----- *İngiliz Yönetiminde Türk Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*, Lefkoşa, 2000.

----- *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, Lefkoşa 1992.

İsmet İnönü *Lozan Barış Konferansı Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj, Anı ve Söyleşileri*, (Haz: İlhan Turan), Ankara 2010.

Kalpakçioğlu, Özdemir, *Yunandan Dost Olmaz*, İstanbul 1995.

Karaca, Taha Niyazi, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Ankara 2004.

Karakut, Ali, *Fener Rum Patrikhanesinin İç Yüzü*, İstanbul, 1995.

Macar, Elçin, *İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul, 2003

Macar, Elçin – Gökaçtı, Mehmet Ali, *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*, İstanbul 2005.

Meray, Seha, *Lozan Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, Ankara 1969.

Naima Tarihi, (Çev: Zuhuri Danışman), İstanbul, 1969, C. IV.

Nigar, S. Keramet, *Halife İkinci Abdülmecit*, İstanbul 1964.

Nurettin Pasa Pontusçuları Anlatıyor” Yakın Tarihimiz, C. II.

Nutuk, (Sad: Bedi YAZICI), Şubat 1995.

Olgun, Aydın, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu*, İstanbul 1999.

Öymen, Onur, *Silahsız Savaş*, İstanbul 2002.

Özakıncı, Cengiz, *İblisin Kiblesi*, İstanbul 2005.

Özel, Sibel, *Fener Rum Patrikhanesinin Ekümeniklik İddiası ve Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi*, İstanbul 2011.

Peker, Nureddin, *1918-1923 İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri – İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekatı Hatıraları*, İstanbul 1953

Sakallı, Bayram, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Keskin Gazetesi*, Ankara 1999.

Sevük, İsmail Habib, *Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler*, (Açıksöz Gazetesi), Ankara 1999.

----- , *Yurttan Yazılar*, Ankara 1997.

Sezer, Serap, *Lozan ve Mübadele*, İstanbul 2012

Smith, Michael Llewellyn, *Yunan Düşü*, (Çev: Halim İnal), Ankara 2002.

Sofuoğlu, Adnan, *Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul 1996.

Sönmezoğlu, Faruk, *Kıbrıs Sorununda Tarafların Tutum ve Tezleri, Türk Dış Politikasında Sorunlar*, İstanbul 1989.

Şahin, M. Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, İstanbul 1980.

Şimşir, Bilal, *Lozan Telgrafları (1922-1923)*, Ankara 1990.

Tam İlmihal Saadeti Ebediye, (Haz:Hüseyin Hilmi Işık), İstanbul, 2009.

Tanrıöver, Hamdullah Suphi, *Dağ Yolu*, İstanbul 1929.

Tolgay, Ahmet, *Kanlı Noel Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınırı*, Lefkoşa 1998.

Türker, Orhan, *Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Şehrinin Hikayesi*, İstanbul 2002.

Uluben, Erol, *İngiliz Belgelerinde Türkiye*, İstanbul 1967.

Yıldırım, Onur, *Diplomacy and Displacement: Reconsidering the Turco-Greek Exchange of Populations, 1922-1934*, New York&London, 2006.

Yıldırım, Uğur, *Dünden Bugüne Patrikhane*, İstanbul 2004.

———, *Keşiş Güç*, İstanbul 2005.

MAKALELER, TEZLER, SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Ahmet Güzel, *Pontus Hedefi ve Türkiye'nin Üniter Devlet Yapısı Açısından Stratejik Yaklaşımları*, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Akar, Metin, "Ata Yurttan Anayurda Atatürk'ün Gagauzlarla İlgili Tasavvurları" *Yesevi Sevgi Dergisi*, 26-30 Ocak 1996.

Akar, Rıdvan, "İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 2003, S.117.

Akın, Fehmi, "Atatürk ve Fevzi Çakmak'ın Gözüyle Büyük Taarruz", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2008, C.X, S.2.

Akkaya, Mustafa *Hristiyan Türklerden Karamanlılar*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aksakal, Tuğba, *Kanal D ve Samanyolu'ndaki Ana Haber Bültenlerinde Yer Alan 'Ergenekon' Haberlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aktaş, Hayati, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Pontus Devleti Kurma Çabaları ve Bu Amaçla Hazırlanan Propaganda Kitapları", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Ankara 2007.

Altunbaş, Zuhul, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Vatan Gazetesinde Kıbrıs Sorunu*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Andrianopupu, Konstantina, "6-7 Eylül Olayları", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Eylül 2003, S.185.

Anhegger, Robert, "Evangelinos Misaelidis ve Türkçe Konuşan Dindaşları", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1988.

Anzerlioğlu, Yonca, "Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S.51.

-----, "Türkiye'de Ortodoks Türkler (XVI. yy. – XX. yy.)", Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi.

Atalay, Bülent, "Türk Ortodoksların/Karamanlıların Türk Millî Mücadelesine Destekleri ve Maruz Kaldıkları Mübadelenin Türk Kamuoyuna Yansımaları", *Journal of History Studies*, Şubat 2014.

———, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasî Faaliyetleri 1908–1923*, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.

Aytepe, Oğuz, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2002, S.29/30.

Balta, Evangelia, "Anadolulu Türkoфон Hristiyan Ortodoksların Ulusal Bilinçlerini Araştırmaya Yarayan Kaynak Olarak Karamanlıca Kitapların Önsözleri", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1990.

Benlisoy, Foti – Benlisoy, Stefo, "Karamanlılar, Anadolu Ahalisi ve Aşağı Tabakalar: Türk Dilli Anadolu Ortodokslarında Kimlik Algısı", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S.11, Güz 2010.

Benlisoy, Foti, "6/7 Eylül Olayları Öncesinde Basında Rumlar", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 2000, S.81.

Bilgin, Mehmet, "Pontos Meselesine Tarihsel Bakış", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Ankara 2007.

Bozdağlıoğlu, Yücel, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ocak 2014, S.3.

Burgaç, Murat, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2013, S.26.

Cankut, Ayhan, *Kıbrıs Türk'ünün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ceylan, Fatih, *Ergenekon Davası Bağlamında Türk Basınının Yargı Sürecindeki Olayları Haberleştirme Biçimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çakmak, Fevzi, "Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri", *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu*, İzmir 21-25 Ekim 2010, C.1.

Çetin, Nurten, "1914 Osmanlı Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, S.24.

Demiralay, Atilla, *Büyük Taarruz ve Büyük Taarruz Şehitlikleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ekincikli, Mustafa, *Türk Ortodoksları*, Ankara 1998, s.163; Mustafa Emil Elöve, "Türkiye'de Din İmtiyazları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1953, C. X. , S. 1.

Eral, Elif, *Basında Ergenekon Davası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Eray Biber, Tuğba, *Milli Mücadele Döneminde Doğu Karadeniz*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ercan, Yavuz, "Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, V/8-9, Ankara 1967.

----- "Türk-Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesinin Rolü", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri*, Ankara 1986.

Erdal, İbrahim, "Türk Basınına Göre Ortodoks Türklerin Millî Mücadele'deki Tutumu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2005, Mayıs- Kasım, S.35-36.

-----, "Türk Basınına Göre Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2004, Sayı. 33-34.

Erkan, Şule, *Lozan Antlaşması'nda Yer Alan Düzenlemeler Kapsamında Heybeliada Ruhban Okulu ve Günümüze Yansımaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erol, Hande, *Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş'ın Rolü*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ersöz, İsmail Cenkeri, *Fener Rum Patrikhanesinin Cumhuriyet Dönemi Siyasi Faaliyetleri (1923-2005)*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Göyünç, Nejat, "Onaltıncı Yüzyılda Ankara", *Türk Etnografya Dergisi*.

Gürcan, Gürhan, *6-7 Eylül 1955 Olayları*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Hablemitoğlu, Necip, "Ebediyetinin 61. Yıldönümüne Armağan: Kemal'in Askerleri", *Yeni Hayat*, Ekim 2004, S.120.

Hasan Fehmi, "Anadolu'da Gregoryen ve Ortodoks Türkler", *Ülkü*, C. IV. , S.

2.

Hayati Özcan, "Bir Tarih Dersi: İzmit Metropolit Hrisostomos'un Sonu" *Aydınlık Dergisi*, Ocak 2012.

Işım, Burçin, *Milli Mücadele Döneminde Bulgaristan'da Çıkan Ahali Gazetesi (1920-1922)*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İduğ, Murat, *Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Inan, Kenan, "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2003/1, S.14.

Karakılınç, Ferah, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Tarihi Gelişimi, Amaçları, Siyasi Faaliyetleri, Ulaşmak İstedığı Statü ve Türkiye'nin İzlemesi Gereken Politikalar*, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kaya, Önder, "80 Yıl Önce Fener Rum Patriği İle Yapılan Bir Mülakat", *Toplumsal Tarih*, Nisan 2004, S.124.

Keser, Ulvi, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Güz 2011, S.23.

——— "Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel Sürecinde Kızılay Faaliyetlerine Kesitsel Biş Bakış", *Akademik Bakış Dergisi*, Ocak-Şubat 2013, S.34

———— "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6-7 Eylül Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Güz 2012, S.25.

Kodal, Tahir, "Atatürk'ün Ölümü ve Denizli Kamuoyu", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1999, S. 5.

Köksal Osman, "Mütareke Döneminde Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin İşbirliği", *Askeri Tarih Bülteni*, Şubat 1998, S.24.

Küçüköğlü, Bayram, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi.

Macar, Elçin, "Patrik Konstantinos'un Sınırdışı Edilmesi", *Tarih ve Toplum*, Kasım 1996, S. 155.

Mehmet Okur, "Pontus Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Karadeniz Bölgesi'nde Pontusçu Faaliyetler", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 2007, Sayı. 14.

Mert, Özgür, *Türk Ortodoksları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Mutlu, Hasan, *Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Nisan, Fatma, "Basının Farklı Fikirlere Yaklaşımı Örnek Olay: Hrant Dink Suikastı", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Okur, Mehmet, "Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikanesi'nin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimler" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı. 29-30, Mayıs-Kasım 2002.

Önen, Ragıp, "Bor Halil Nuri Bey Kütüphanesindeki Mahkem'i Şer'îye Sicilleri ve Bunlarda Görülen Türkçe Kişi Ve Köy İsimleri", *Türk Etnografya Dergisi*, 1958, S.3/4.

Pakkan, Şükran, *Türk Yazılı Basınında Milliyetçilik Olgusu ve Hrant Dink Cinayeti Sürecinde Yazılı Basının Tutumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Paşa, Halil, "Türk Mukavemet Hareketi'nin Tarihi Nedenleri ve Özellikleri", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Lefkoşa, Mart 1987.

Peker, Nurettin, "Türk Dostu Değil Türk Oğlu Türk Papa Eftim'in Arkasından", *Tarih Konuşuyor*, 1968, C. VIII. , S. 52.

Phonetica, I.– Eckmann, J. , "Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1950, C.8.

Sakin, Serdar, "6-7 Eylül 1955 Olayları Sonrasında Türk Kamuoyunun Tutumu", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yaz 2010, S.12.

Salman Bolat, Bengül, "1935 yılında Atatürk'e Karşı Planlanan Suikastın Bakındaki Yansımaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Bahar 2012, S.49.

Sarıkoyuncu Değerli, Esra, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2006, S. 15.

Şahin, Güneş, *Tarih çalışmalarına kaynak olarak Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet gazetelerinde Kıbrıs sorunu (1954- 1974)*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Şimşek, Halil, "Türk İnkılâbı ve Azınlıklar", 38. ICANAS Kongresi, TOBB Üniversitesi, Ankara 2007.

Tarhan, Saltuk, *1950'den Günümüze Rum Azınlık Sorunları ve Fener Rum Patrikhanesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tevetoğlu, Fethi, "Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı: Prof. Dr. Hulusi Y. Hüseyin (Pektaş)", *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, C. IV, S. 10.

Topbaş, Tansel, *Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tosun, Yılmaz, *II. Dünya Savaşından Sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekatı Ve Çevre Ülkelerin Soruna Bakışı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Turan, Osman, "Selçuk Devri Vakfıyeleri", *Belleten*, C. VII. , S.45.

Türkmen, Zekeriya, "İstiklal Harbi Yıllarında Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikhanesine Karşı Yürüttükleri Propaganda Faaliyetleri", *Askeri Tarih Bülteni*, 24/46, Şubat 1999.

Uzun, Hakan, "Esat Efendi (İleri)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Güz 2011, S.48.

Ülküsal, Müstecip, "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Dobruca Türkleri", *Emel*, Temmuz-Ağustos 1996, S. 35.

Vatansever, Müge, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C.12.

Yalçın, Emruhan, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gerçekler" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, , Güz 2012, S. 50.

Yalçın, Semih, "27 Mayıs İhtilali ve Alparslan Türkeş", *Ülkü Ocakları Eğitim Programı*.

Yassıbaş, Esra, *Niğde'de Ortodokslar*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yaşar, Selman, "Büyük Taarruz'da Türk Süvarisi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2008, C.X, S.2.

Yavuz, Nuri, "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuzlar", *Akademik Bakış*, Kış 2010, C.4, S. 7.

Yetim, Fatih – Erşan, Mesut, "Bodrumlu İstamat Zihni Özdamar: Siyasi ve Kültürel Faaliyetleri", 2.Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu, Bodrum 2011.

Yılmaz, Hadiye, *Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, Özgür, *Türk Dış Politikasında Fener Rum Patrikhanesi Sorunu*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://arsiv.ntv.com.tr>,<http://arsiv.sabah.com.tr>,<http://arsiv.taraf.com.tr>,
<http://www.abgs.gov.tr>,

<http://www.aksiyon.com.tr>, <http://www.aktifhaber.com>
<http://www.bbc.co.uk>
<http://www.cnnturk.com>
<http://www.ekmekvegazete.com>
<http://fotibenlisoy.tumblr.com>
<http://www.gazetevatan.com>
<http://www.haber3.com>, <http://www.haberturk.com>
<http://www.habervitrini.com> <http://www.hrantdink.org>
<http://www.hurriyet.com.tr>, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr>
<http://www.internethaber.com>

GÖRÜŞMELER

Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol, 14 Eylül 2014.

DİZİN

A

Adalar Metropoliti Ağatangelos, 148, 409

Aktiras, 227, 228

Ali Fethi Bey, 92, 128, 129

Alparslan Türkeş, 176, 223, 224, 225, 226, 255, 262, 274, 277, 298, 408, 409, 411, 425

Anadolu'da Ortodoksluk Sadası, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 95, 407, 417

Antalya Episkoposu Meletyos, 65

Antalyalı Çeneoğlu Filib, 73

Aplasan Aslan, 376

Athenagoras, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 198, 199, 201, 204, 205, 206, 207, 208, 213, 216, 217, 218, 219, 220, 235, 241, 242, 243, 244, 246, 255, 261, 263, 273, 274, 407, 408, 411

Avni Bey, 36, 44, 46, 405

B

Bafra, 34

Bartholomeos, 12, 272, 273, 285, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334,

335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 345, 347, 348, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 366, 368, 392, 393, 397, 407, 410, 411, 412

Batum, 33, 35

Binbaşı Nihat İlhan, 230

Birinci Dünya Savaşı, 32, 34

Bursa Metropoliti Konstantin, 123, 124

Büyük Millet Meclisi, 34

C

Canavaris, 238

Celaleddin Arif Bey, 49

Ç

Çerkez Ethem, 40, 169, 171

D

Damyanos Damyanidis, 113, 131, 132, 133, 137, 139, 140, 143

Dimitrios, 103, 240, 261, 263, 269, 270, 271, 272, 273, 308, 316, 322, 410

Dorotheos, 28, 29, 35, 56

E

Emilyanos, 234, 235, 238, 239, 240

EOKA, 194, 195, 196, 201, 227, 264, 391

Erbaa, 34

Erdek Metropolitisi Kirillos, 148, 409
 Ergenekon Davası, 386, 387, 388,
 397, 412, 421, 422
 Evenpia Erenerol, 204

F

Fazıl Küçük, 212, 227, 228, 229
 Fener Rum Patrikhanesi, 11, 12, 16,
 17, 18, 23, 26, 28, 30, 31, 32,
 36, 37, 41, 43, 45, 47, 48, 50,
 51, 52, 53, 54, 58, 60, 62, 67,
 69, 74, 77, 85, 86, 87, 89, 90,
 95, 104, 105, 114, 116, 117,
 119, 134, 136, 140, 141, 144,
 147, 151, 157, 158, 159, 165,
 166, 167, 174, 176, 178, 182,
 183, 184, 185, 197, 198, 201,
 204, 205, 206, 208, 213, 216,
 218, 227, 233, 234, 235, 238,
 239, 240, 241, 242, 244, 246,
 247, 259, 263, 267, 268, 270,
 271, 275, 276, 281, 282, 286,
 287, 295, 298, 303, 306, 313,
 314, 315, 323, 324, 326, 329,
 330, 331, 333, 337, 338, 343,
 347, 349, 350, 352, 353, 354,
 360, 361, 366, 367, 368, 370,
 372, 390, 392, 393, 397, 403,
 404, 405, 406, 407, 409, 410,
 411, 412, 413, 419, 423, 424,
 425

Fevzi Paşa, 81, 112

Fotius, 153, 154, 156, 158

Frunze, 45, 46

G

General Harbord, 42, 43, 405, 424

Giresun, 29, 418

Grigorios, 25, 26, 114, 121, 122,
 123, 124, 129, 131, 132, 134,
 135, 137, 139, 140, 144, 163,
 198, 318, 319

Grivas, 194, 195, 245, 264, 268

H

Hamdullah Suphi, 106, 174, 175,
 176, 183, 186, 420, 425

Hasan Saka, 86

Hrant Dink, 378, 379, 380, 381, 382,
 383, 385, 386, 387, 395, 398,
 424

Hrisantos, 43, 405

Hrisostomos, 30, 31, 318, 319, 423

İ

İnebolu, 34, 35

İsmet Paşa, 70, 81, 86, 89, 93, 94,
 108, 119, 120, 121, 147, 165,
 224

İstanbul, 24, 25, 26, 27, 33, 34, 35,
 417, 418, 419, 420

İstanbul Hükümeti, 35, 38, 40, 56

İstimat Zihni, 65, 66, 67, 69, 73, 74,
 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 94,
 95, 97, 98, 113, 143, 151, 152,
 153, 157, 167, 168, 169, 178,
 179

İzmit Metropolitisi Vasilliyos, 124

K

Kara Kitap, 56, 134, 144, 147

Kara Vasıf, 39, 405

Karamanlılar, 17, 18, 19, 20, 23, 100,
 408, 420, 421

Kastamonu, 33, 35

Kayseri Metropolit Amorsiyos, 148,
409

Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey, 69,
84

Kayseri Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Reisi
Faik Bey, 70, 73

Kemal Kerinçsiz, 336, 388, 390, 392,
395, 396, 397, 399, 401

Keskin Beyannamesi, 16, 17, 404

Keskinli Rıza Bey, 38, 39, 40

Kin Kapsı, 26, 194, 273

Konstantin Araboğlu, 144, 145, 146,
147, 352

L

Lord Curzon, 88, 89, 92, 93

M

Mahmut Esat Bey, 66

Makarios, 191, 192, 194, 198, 199,
201, 205, 206, 207, 208, 212,
213, 215, 216, 217, 227, 243,
245, 246, 251, 255, 264, 317,
408

Maksimios, 183, 184, 260, 263

Mavri Mira Cemiyeti, 35

Megalo İdea, 16, 33, 56, 213, 232,
233, 234, 235, 269, 300, 398,
403

Meletios, 29, 56, 57, 111, 112, 113,
114, 116, 117, 118, 124, 131,
135, 137, 140, 145

Mondros Ateşkes Antlaşması, 35

Mustafa Kemal, 11, 12, 23, 34, 37,
38, 39, 40, 42, 43, 44, 62, 63,
64, 65, 67, 69, 75, 77, 78, 80,
81, 83, 84, 87, 90, 98, 103, 106,
111, 126, 138, 139, 167, 169,

174, 250, 372, 392, 395, 404,
405, 413, 418, 424

Mustafa Kemal Paşa, 34

Muzaffer Tekin, 375, 376, 377, 388,
390, 392, 393, 397, 399, 400

Mübadele, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99,
107, 146, 148, 346, 352, 419

N

Necip Hablemitoğlu, 176, 277, 278,
387, 391, 395

Nurettin Paşa, 34

P

Papa Eftim, 11, 12, 15, 16, 17, 23,
24, 26, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49,
51, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60,
61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68,
69, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
81, 87, 90, 95, 96, 97, 98, 101,
104, 105, 106, 107, 108, 111,
112, 113, 114, 115, 116, 117,
118, 119, 120, 121, 122, 123,
124, 125, 126, 128, 129, 131,
132, 133, 134, 135, 136, 137,
139, 140, 141, 143, 144, 145,
147, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 154, 155, 156, 157, 158,
159, 160, 161, 162, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 169, 172,
173, 174, 175, 176, 178, 179,
180, 181, 182, 183, 184, 188,
189, 190, 191, 192, 193, 194,
197, 198, 199, 203, 204, 205,
206, 207, 208, 212, 213, 214,
215, 216, 217, 218, 219, 220,
221, 222, 224, 226, 227, 232,
233, 234, 235, 236, 237, 238,

240, 243, 244, 247, 248, 249,
250, 251, 252, 253, 254, 255,
256, 257, 258, 266, 269, 274,
287, 354, 388, 391, 392, 393,
401, 404, 405, 406, 407, 408,
409, 410, 411, 413, 418, 424

Papa II. Jean Paul, 266, 267, 318,
319, 410

Papa Nikola, 49

Papaz Neofitos, 100, 104, 107

Paşa Ümit Erenerol, 277, 389

Patrikhane, 27, 34, 422

Pontus, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 41,
43, 45, 56, 58, 72, 92, 96, 103,
135, 137, 144, 249, 304, 345,
371, 398, 406, 418, 420, 421,
423, 424, 425

Prokopiyos, 65

R

Rahip Santoro, 373

Rauf Denктаş, 210, 211, 245, 422

Rauf Orbay, 70, 87

Rıza Nur, 86, 87, 93, 94, 95

S

Selçuk Erenerol, 40, 234, 243, 271,
274, 275, 276, 277, 278, 288,
296, 297, 298, 314, 315, 411

Sevgi Erenerol, 11, 12, 13, 38, 39,
40, 41, 71, 115, 184, 186, 188,
189, 190, 199, 203, 217, 218,
221, 222, 224, 226, 227, 247,
248, 249, 255, 256, 257, 258,
269, 276, 277, 287, 300, 302,
313, 320, 321, 330, 331, 369,
370, 371, 372, 373, 375, 376,
377, 378, 380, 381, 382, 384,
386, 388, 389, 390, 391, 392,

393, 394, 395, 396, 397, 398,
399, 400, 401, 404, 410, 411,
412, 414, 426

Sinop, 32

Sivas Kongresi, 37, 38, 39, 40, 405

Stefan Topal, 176, 274, 276, 411

Ş

Şeyhülislam Hayri Efendi, 60

T

Tokat, 33, 34, 35

Trabzon, 29, 33, 418

Trantos, 156, 157, 158, 204

Turgut Erenerol, 41, 106, 193, 220,
221, 222, 224, 226, 233, 234,
243, 244, 246, 261, 263, 266,
267, 269, 270, 271, 408, 410,
411

Turgut Özal, 268, 269, 272, 273, 410

Türk Mukavemet Teşkilatı, 194,
209, 228, 229, 421, 423

Türk Ortodoks Kilise Kongresi, 97,
124, 287

Türk Ortodoks Patrikhanesi, 11, 12,
13, 38, 42, 47, 48, 49, 50, 51,
53, 55, 65, 70, 71, 112, 133,
141, 142, 148, 175, 190, 223,
226, 227, 233, 246, 259, 266,
271, 274, 276, 287, 291, 308,
321, 330, 373, 375, 381, 386,
388, 389, 391, 392, 393, 394,
398, 400, 401, 406, 407, 408,
410, 411, 412, 413, 414, 415,
416, 418, 422, 426

V

Veli Küçük, 390, 392, 397, 399, 401

Venizelos, 27, 32, 56, 78, 86, 87, 89,
92, 93, 108, 111, 113, 118, 145,
165, 302, 304, 305

Y

Yervasiyos, 65, 66, 67, 68, 69, 71

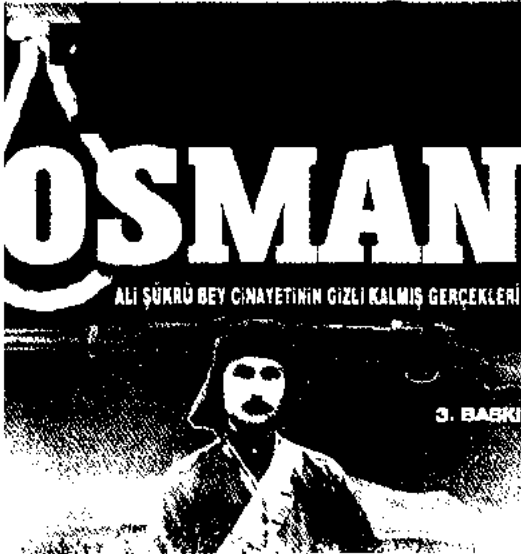
Yusuf Kemal Bey, 92
Yüzbaşı Üzeyir Bey, 63, 251, 409

Z

Zaven Efendi, 28, 29, 31
Zirve Yayınevi, 384, 399

ÜMİT DOĞAN'IN KALEMİNDEN

MUSTAFA KEMAL'İN MUHAFIZI



"PAPA EFTİM BU MEMLEKETE BİR ORDU KADAR HİZMET ETMİŞTİR."

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

TÜRK PAPA

ÜMİT DOĞAN

- * Atatürk, Papa Eftim için "Bu memlekete bir ordu kadar yardım etti." ve "Papa Eftim benden daha Türk'tür." sözünü neden kullandı?
- * Papa Eftim'in "Ben Türk oğlu Türk'üm." diyerek Yunan işgal kuvvetlerinin karşısında durmasının sebebi nedir?
- * Papa Eftim, Anadolu'nun Rumlaştırılması karşısında hangi tedbirleri aldı? Karadeniz bölgesinde başlayan Pontus İsyanının İç Anadolu'ya sıçramasını nasıl önledi?
- * Papa Eftim, meşhur Keskin Beyannamesi ile dünya kamuoyuna hangi mesajı vermişti?
- * Atatürk, Papa Eftim'le ne görüştü, ondan ne istedi?
- * Papa Eftim'in kurduğu Türk Ortodoks Patrikhanesi ile Fener Rum Patrikhanesi neden ters düşmüşlerdir?
- * Papa Eftim'in, kendisine bağlı kilise için Türkçe ibadet şartı getirmesinin sebebi nedir?
- * Papa Eftim, Kıbrıs meselesinde neden avaroz etti?
- * Atatürk'ün "fesat ve hıyanet" ocağı dediği Fener Rum Patrikhanesine hangi hükümetler ne gibi tavizler vermişlerdir?
- * ABD destekli Athenagoras, apar topar Türk vatandaşlığına geçirilerek nasıl Fener Rum Patriği yapılmıştır?
- * Adnan Menderes neden Fener Rum Patrikhanesini ziyaret ederek Athenagoras'a övgü dolu sözler sarf etmiştir?
- * Papa Eftim ve Alparslan Türkeş arasındaki yakın ilişkinin sebebi nedir?
- * Turgut Özal döneminde, Fener Rum Patrikhanesine ne gibi tavizler verilmiştir?
- * Ekümeniklik meselesi nedir? İstanbul'da "Vatikan" gibi din esaslı bir şehir devleti mi kurulmak isteniyor?
- * Papa Eftim düşüncesi ile bitmeyen hesaplaşma... Türk Ortodoks Patrikhanesinin adı Ergenekon davasına nasıl karıştı? Papa Eftim'in akrabalarının Ergenekon sürecinde akıbetleri ne oldu?

Araştırmacı, tarihçi yazar Ümit Doğan, yakın dönem tarihimizin bu çok az bilinen konusu hakkındaki gerçekleri, belgeler ışığında gün yüzüne çıkarıyor.

f facebook.com/kriptokitaplar

t twitter.com/kriptokitaplar

20 TL



9 786054 991334

kripto

Ziya Gökalp Cad. İcadi Sk. 8/4 Kızılay - Ankara • Tel: 0312 432 19 23 • Faks: 0312 432 19 33
www.kriptokitaplar.com • email: kriptok@kriptokitaplar.com